Edgar Allan Poe

Edgar Allan Poe

SCHIŢE, NUVELE, POVESTIRI

Vol. 2

CUPRINS:

Misterul lui Marie Roget 5
Urmare la Crimele din Rue Morgue 5
Inima destăinuitoare 43
Cărăbuşul de aur 48
Pisica neagră 80
Escrocheria considerată ca una dintre ştiinţele exacte 93
Ochelarii 103
Lada dreptunghiulară 124
Poveste din Munţii Colţuroşi 134
Îngropat de viu 143
Scrisoarea furată 155
Sistemul doctorului Catran şi al profesorului Pană 171
Revelaţie mesmerică 188 „Tu eşti omul acela!” 199
POVESTIRI 1844-1845 211
Farsa cu balonul 211
BALONUL 212
JURNALUL 216
Contribuţii nesemnate la revista Public Ledger 223
Îngerul Bizarului – O bufonadă 231
Clopotarii elveţieni 240
Byron şi domnişoara Chaworth 242
Viaţa literară a domnului Bob Cutărică 244
A o mie şi doua poveste a Şeherezadei 261
Câteva vorbe cu o mumie 277
POVESTIRI 1845-1846 296
Câteva secrete din temniţa revistelor 296

Puterea cuvintelor 300
Demonul perversităţii 306
Faptele în cazul domnului Valdemar 312
Şobolanii de la teatru 322
Sfinxul 323
Butoiul de Amontillado 328
Domeniul Arnheim 336
POVESTIRI 1847-1849 348
Mellonta Tauta 348
O profeţie 363
Un pretins Crichton 366
Cabana lui Landor 368
Hopa-Broscuţă 378
Descoperirea lui von Kempelen 387
X-înd un palaglab 394
Farul 400

Misterul lui Marie Roget[1]

Urmare la Crimele din Rue Morgue[2] „Es giebt eine Reihe idealischer Be-gebenheiten, die der Wirklichkeit parallel läuft. Selten fallen sie zusammen. Menschen und Zufälle modifiziren gewöhnlich die idealische Begebenheit, so dass sie unvollkommen erscheint, und ihre Folgen gleichfalls unvollkommen sind. So bei der Reformation; statt des Protestantismus kam das Lutherthum hervor.”[3]

Novalis[4], Moralische Ansichten.

Puţine sunt acele persoane, chiar printre cei mai calmi gânditori, care să nu fi fost atrase uneori de o vagă şi totuşi vibrantă cvasicredinţă în supranatural, de coincidenţe de o natură aparent atât de miraculoasă încât, ca simple coincidenţe, intelectul a fost incapabil să le accepte. Asemenea sentimente – căci cvasicredinţele despre care vorbesc nu au niciodată întreaga putere a gândului – sunt rareori pe deplin înăbuşite altfel decât prin recurs la teoria

hazardului sau, cum i se mai spune tehnic, calculul probabilităţilor. Ei bine, acest calcul este în esenţa sa pur matematic; şi astfel avem anomalia ca lucrul cel mai rigid şi mai exact din domeniul ştiinţei să fie aplicat umbrei şi spiritului celui mai intangibil din domeniul speculaţiei.

Amănuntele extraordinare pe care sunt chemat acum să le fac publice vor alcătui, după cum se va vedea, cât priveşte desfăşurarea în timp, prima parte dintr-o serie de coincidenţe aproape de neînţeles, a căror parte a doua sau încheiere va fi recunoscută de toţi cititorii în recentul asasinat asupra lui MARY CECILIA ROGERS, petrecut în New York.

Când într-o lucrare intitulată Crimele din Rue Morgue am încercat, în urmă cu aproape un an, să zugrăvesc câteva însuşiri cu totul remarcabile ale alcătuirii mentale a prietenului meu, cavalerul C. Auguste Dupin, nu mă gândeam că voi reveni vreodată asupra acestui subiect. Această zugrăvire a caracterului său constituia scopul meu; iar acest scop a fost atins în succesiunea de împrejurări ce aveau să dovedească idiosincrasia lui Dupin. Aş fi putut aduce şi alte exemple, dar n-aş fi dovedit mai multe. Evenimente recente însă, în surprinzătoarea lor desfăşurare, mi-au atras atenţia asupra mai multor amănunte care vor avea întrucâtva aerul unei mărturisiri smulse cu forţa. Auzind eu ce am auzit de curând, ar fi într-adevăr ciudat dacă aş trece sub tăcere ceea ce am auzit şi am văzut cu atâta timp în urmă.

După ce a luat sfârşit tragedia iscată prin moartea lui madame L'Espanaye şi a fiicei sale, cavalerul numaidecât îşi abătu atenţia de la această întâmplare şi recăzu, după vechiul său obicei, într-o reverie sumbră. Având din totdeauna o înclinaţie spre abstracţiune, m-am alăturat şi eu degrabă umorii sale; şi continuând să ocupăm apartamentul nostru din Faubourg Saint Germain, am lăsat în voia întâmplării Viitorul şi ne-am abandonat fără griji

Prezentului, întreţesând cu vise lumea plicticoasă din jurul nostru.

Dar aceste vise nu erau chiar fără întreruperi. Se poate lesne presupune că rolul jucat de prietenul meu în drama din Rue Morgue nu putea să nu-şi lase amprenta asupra închipuirilor poliţiei pariziene. În rândul agenţilor ei, numele lui Dupin ajunsese un cuvânt familiar. Caracterul simplu al deducţiilor prin care acesta dezlegase misterul nefiind dezvăluit niciodată, nici măcar prefectului de poliţie, şi nimănui altcuiva decât mie, nu-i surprinzător, desigur, că afacerea era considerată un lucru aproape miraculos sau că însuşirile analitice ale cavalerului i-au adus acestuia creditul acordat intuiţiei. Francheţea lui l-ar fi făcut să dezmintă în faţa oricărui curios o astfel de prejudecată; însă firea lui indolentă îi interzicea să se mai frământe din pricina unui subiect care încetase de mult să-l mai intereseze. Aşa s-a întâmplat că el se trezi steaua călăuzitoare spre care se îndreptau ochii poliţiei; şi nu puţine au fost cazurile în care se făcură încercări din partea prefecturii de poliţie de a-i folosi serviciile. Unul dintre cele mai remarcabile cazuri a fost uciderea unei tinere cu numele de Marie Roget.

Acest eveniment avu loc cam la doi ani după atrocităţile din Rue Morgue. Marie, ale cărei nume de botez şi de familie vor atrage numaidecât atenţia prin asemănarea lor cu cele ale nefericitei „fetişcane cu ţigările”, era singura fiică a văduvei Estelle Roget. Tatăl ei murise pe când ea era încă o copilă şi, din clipa morţii lui până cu vreo optsprezece luni înainte de asasinatul ce face subiectul povestirii noastre, mama şi fiica locuiau împreună în Rue Pavâe-Saint-Andrée5, madame ţinând un pension şi fiind ajutată de Marie. Lucrurile merseră astfel până când aceasta din urmă împlini vârsta de douăzeci şi doi de ani, când neasemuita ei frumuseţe atrase atenţia unui negustor de parfumuri care ocupa una dintre prăvăliile situate la parterul lui Palais Royal şi printre ai cărui muşterii se

numărau îndeosebi aventurierii fără căpătâi care bântuiau acea vecinătate. Monsieur Le Blanc6 era conştient de avantajele ce decurgeau din prezenţa în parfumeria sa a frumoasei Marie, iar propunerea lui mărinimoasă fu bucuros acceptată de fată, deşi cu oarecare ezitare de madame.

Aşteptările negustorului au fost împlinite şi curând saloanele lui au ajuns vestite graţie farmecelor drăgălaşei grisette7. Ea se afla deja în slujba lui de aproape un an când admiratorii ei fură luaţi prin surprindere de neaşteptata ei dispariţie din prăvălie. Monsieur Le Blanc nu putea da nici o lămurire în legătură cu absenţa ei, iar madame Roget era înnebunită de spaimă şi îngrijorare. Imediat ziarele luară în stăpânire acest subiect, iar poliţia era tocmai pe punctul de a întreprinde cercetări serioase când, într-o frumoasă dimineaţă, după ce trecuse deja o săptămână, Marie, teafără şi sănătoasă, însă cu un vag aer de tristeţe, îşi făcu din nou apariţia la obişnuita ei tejghea din parfumerie. Orice anchetă în afară de cea cu caracter particular a fost, se înţelege, sistată numaidecât. Monsieur Le Blanc se declară total neştiutor, ca mai înainte.

Marie, împreună cu madame, răspunse la toate întrebările, cum că-şi petrecuse ultima săptămână în casa unei rude de la ţară. Astfel, afacerea se stinse şi fu în general uitată; căci fata, ca să se ferească, pare-se, de curiozitatea impertinentă a unora, curând îşi luă rămas-bun pentru totdeauna de la negustorul de parfumuri şi-şi căută refugiul în casa mamei sale din Rue Pavée-Saint-Andrée.

După vreo cinci luni de la întoarcerea ei acasă, prietenii ei se alarmară de neaşteptata ei dispariţie pentru a doua oară. Trecură trei zile fără să se fi auzit nimic de ea. În a patra, cadavrul ei fu găsit plutind pe Sena8, în apropiere de malul opus cartierului unde se află Rue Pavée-Saint-Andrée, într-un loc nu prea îndepărtat de vecinătatea pustie cunoscută sub numele de Barriere du Roule9.

Atrocitatea acestei crime (căci din capul locului era evident că se comisese o crimă), tinereţea şi frumuseţea victimei, însă mai presus de toate faima ei de mai înainte produseră o adâncă tulburare în minţile sensibililor parizieni. Nu-mi pot aminti de nici o întâmplare asemănătoare care să fi produs un efect atât de adânc şi de stăruitor. Vreme de câteva săptămâni în discuţiile despre această problemă de mare interes au fost uitate chiar şi cele mai însemnate chestiuni politice ale zilei. Prefectul făcea eforturi ieşite din comun; şi, fireşte, fură puse în mişcare forţele întregii poliţii pariziene.

Imediat după descoperirea cadavrului, nimeni nu-şi închipuia că ucigaşul va reuşi să scape multă vreme de urmărirea ce fusese numaidecât pusă la cale. Abia după ce trecuse o săptămână se crezu de cuviinţă să se ofere o recompensă; şi chiar şi atunci această recompensă se limita la o mie de franci. În acest răstimp, cercetările îşi urmau cursul cu vigoare, chiar dacă nu întotdeauna cu chibzuinţă, şi numeroşi indivizi fură anchetaţi fără nici un rezultat; în acelaşi timp, în lipsa permanentă a oricărui fir conducător în acest mister, nerăbdarea publicului crescuse enorm. La capătul celei de-a zecea zi se socoti nimerit să se dubleze suma propusă iniţial; şi în cele din urmă, trecând şi cea de-a doua săptămână fără ca ea să fi dus la vreo descoperire, iar prejudecata ce exista dintotdeauna la Paris împotriva poliţiei răbufnind în câteva serioase émeutes10, prefectul îşi asumă răspunderea de a oferi suma de douăzeci de mii de franci pentru „condamnarea asasinului” sau, dacă se va dovedi că erau implicaţi mai mulţi, „pentru condamnarea fiecăruia dintre asasini”. În înştiinţarea ce anunţa această răsplată se făgăduia iertarea deplină a oricărui complice care ar fi făcut mărturisiri împotriva părtaşului său; la toate acestea era anexat, oriunde apărea înştiinţarea, un afiş privat al unui comitet de cetăţeni care oferea zece mii de franci în plus faţă de suma propusă de prefectura de poliţie11, întreaga recompensă se ridica astfel la nu mai

puţin de treizeci de mii de franci, ceea ce poate fi socotită o sumă extraordinară, dacă luăm în considerare condiţia umilă a fetei şi frecvenţa sporită în marile oraşe a unor atrocităţi precum cea descrisă.

Nimeni nu se îndoia acum că misterul acestei crime va fi adus de îndată la lumină. Însă cu toate că într-un caz sau două se făcură arestări ce promiteau o dezlegare, nu se descoperi nimic care să-i implice pe suspecţi; astfel încât aceştia fură eliberaţi numaidecât. Oricât ar părea de ciudat, trecu şi a treia săptămână de la descoperirea cadavrului, şi trecu fără să fie aruncată nici o lumină asupra acestui caz, înainte ca măcar cel mai neînsemnat zvon în legătură cu evenimentele ce tulburaseră într-atât opinia publică să fi ajuns la urechile lui Dupin şi ale mele. Adânciţi în cercetările ce ne absorbeau întreaga atenţie, se scursese aproape o lună de când niciunul din noi nu mai ieşise din casă, nici nu primise vreun vizitator şi nu-şi aruncase decât în treacăt ochii asupra articolelor politice mai de seamă de prin gazete. Primele informaţii despre crimă ne-au fost aduse de G. În persoană12. Acesta veni degrabă în după-amiaza zilei de 13 iulie a anului 18… Şi rămase la noi până noaptea târziu. Era foarte supărat că toate strădaniile lui de a-i încolţi pe asasini eşuaseră. Reputaţia lui – aşa spunea dumnealui cu aerul său specific parizian – era în joc. Chiar şi onoarea lui era vizată. Ochii lumii erau aţintiţi asupra lui; şi, într-adevăr, nu era sacrificiu pe care să nu fi fost dispus să-l facă pentru dezlegarea misterului. Îşi încheie acest discurs destul de hazliu cu un compliment pentru ceea ce îi făcea plăcere să numească tactul lui Dupin, făcându-i acestuia o propunere directă şi bineînţeles generoasă, a cărei natură precisă nu mă simt împuternicit să o dezvălui, însă care nu are nici o legătură cu subiectul propriu-zis al naraţiunii mele.

Complimentul, prietenul meu îl respinse cât putu mai bine, însă propunerea o primi numaidecât, deşi avantajele ei erau cu totul provizorii. O dată înţeleşi asupra acestui punct,

prefectul se lansă pe loc în explicarea propriilor sale ipoteze, presărându-le cu lungi comentarii asupra probelor; pe care noi nu le aveam încă la îndemână. Vorbi îndelung şi, neîndoielnic, savant în vreme ce eu lansam din când în când câte o sugestie pe măsură ce noaptea se scurgea somnoroasă. Dupin, şezând neclintit în fotoliul său dintotdeauna, era întruparea atenţiei respectuoase. Purtase ochelarii pe toată durata întrevederii; şi câte o privire răzleaţă pe sub sticlele lor verzi13 era suficientă pentru a mă convinge că, deşi pe tăcute, dormise adânc în tot răstimpul de şapte-opt ceasuri grele ca plumbul ce precedară plecarea prefectului.

În dimineaţa următoare am procurat de la prefectura de poliţie un raport amănunţit asupra tuturor probelor obţinute, iar de la redacţiile diverselor gazete câte un exemplar din fiecare ziar în care s-a publicat vreo informaţie însemnată în legătură cu această tristă întâmplare.

Lăsând la o parte tot ce era vădit eronat, această masă de informaţii se prezenta astfel:

Marie Roget părăsise casa mamei sale din Rue Pavée-Saint-Andrée pe la orele nouă, duminică dimineaţa, în ziua de 22 iunie 18… La plecare îl anunţase pe un anume monsieur Jacques St. Eustache14 şi numai pe dânsul de intenţia ei de a-şi petrece ziua la o mătuşă care locuia în Rue des Dromes. Rue des Drâmes e o stradă scurtă şi îngustă, însă foarte populată, nu departe de malurile fluviului şi la o distanţă de vreo două mile pe drumul cel mai direct cu putinţă de pension-ul lui madame Roget. St. Eustache era peţitorul oficial al lui Marie, acesta locuind şi luând mesele la pension. El urma să plece după logodnica lui pe înserat şi să o însoţească până acasă. În acea după-amiază însă se întâmplă să plouă cu găleata; şi presupunând că ea va rămâne toată noaptea la mătuşa ei (cum mai făcuse şi în alte rânduri), el socoti că nu era nevoie să-şi ţină promisiunea. După ce se înnoptase,

madame Roget (care era o bătrână infirmă în vârstă de şaptezeci de ani) fu auzită exprimându-şi temerea „că nu are să o mai vadă niciodată pe Marie”; dar această vorbă a ei atrase prea puţină atenţie în acel moment.

Luni se descoperi că fata nu fusese în Rue des Dromes; şi când ziua se scurse fără nici o veste de la ea, fu pornită o cercetare pe timp de noapte în câteva puncte din oraş şi în împrejurimi. Totuşi abia în a patra zi de la dispariţia ei se află câte ceva mai demn de luat în seamă în privinţa ei. În acea zi (miercuri, 25 iunie), un anume monsieur Beauvais15, care, împreună cu un prieten, întrebase de Marie în apropiere de Barriere du Roule, pe celălalt mal al Senei, în apropiere de Rue Pavée-Saint-Andrée, fu informat că tocmai fusese adus la mal de către nişte pescari un cadavru ce fusese găsit plutind pe apă. Văzând cadavrul, Beauvais, după o oarecare ezitare, îl identifică drept cel al vânzătoarei de parfumuri. Prietenul lui îl recunoscu mai prompt.

Chipul acestuia era mânjit cu sânge închegat, din care o parte i se prelinsese pe gură. Nu se vedea nici urmă de spumă, ca în cazul celor înecaţi. Ţesutul celular nu era decolorat. În jurul gâtului avea vânătăi şi urme de degete. Braţele îi erau încrucişate pe piept şi înţepenite. Pumnul drept îi era încleştat, iar cel stâng pe jumătate deschis. Pe încheietura stângă se vedeau două excoriaţii circulare, aparent urmele frânghiilor sau ale unei frânghii răsucite de mai multe ori. O parte a încheieturii drepte era şi ea foarte roasă, la fel spinarea, pe toată întinderea ei, dar mai ales omoplaţii. Ca să poată aduce la mal cadavrul, pescarii îl legaseră cu o frânghie, însă niciuna dintre excoriaţii nu fusese provocată de acest lucru. Muşchii gâtului erau foarte umflaţi. Nu se vedeau nici un fel de tăieturi sau vânătăi de pe urma vreunor lovituri. Se găsi o bucată de şiret atât de strâns legat în jurul gâtului, încât era ascuns privirii; era complet îngropat în carne şi fixat cu un nod care se afla chiar sub urechea stângă. Numai atât ar fi fost suficient ca

să-i producă moartea. Raportul medical vorbea convingător despre caracterul virtuos al moartei. Aceasta fusese supusă, se spunea, unor violenţe brutale. Când a fost găsit, cadavrul era într-o asemenea stare, încât prietenii nu avură nici o dificultate în a-l recunoaşte.

Rochia era în mare parte ruptă şi altminteri răvăşită. Din veşmântul exterior o fâşie lată cam de o palmă fusese sfâşiată de la tiv până la talie, fără însă să fi fost smulsă de tot. Era înfăşurată de trei ori în jurul taliei şi prinsă la spate într-un fel de nod. Fusta de sub tunică era din muselină fină, iar din aceasta fusese sfâşiată cu totul o fâşie lată de optsprezece ţoli – sfâşiată pe o lungime egală şi cu multă grijă. Fâşia fu găsită înfăşurată destul de larg în jurul gâtului şi prinsă într-un nod zdravăn. Deasupra fâşiei de muselină şi a bucăţii de şiret erau legate panglicile unei pălării ce atârna la spate. Nodul cu care erau legate panglicile pălăriei nu părea făcut de o femeie, ci era un fel de laţ sau nod marinăresc.

După identificarea cadavrului, acesta n-a fost dus, ca de obicei, la morgă (această formalitate fiind de prisos), ci a fost îngropat în grabă nu departe de locul unde fusese adus pe mal. Prin străduniile lui Beauvais, afacerea fu înăbuşită cu mare sârg, atât cât s-a putut; şi trecură mai multe zile până să apară vreo reacţie publică. Într-un târziu însă, o gazetă săptămânală16 prelua subiectul; cadavrul fu dezgropat şi se deschise o nouă anchetă, dar nu se descoperi nimic în plus faţă de ceea ce se menţionase deja. Hainele însă fură arătate acum mamei şi prietenilor moartei şi pe deplin identificate ca fiind cele purtate de fată atunci când plecase de acasă.

Între timp frământarea creştea cu fiecare ceas. Mai mulţi indivizi fură arestaţi şi puşi apoi în libertate. Bănuiala căzu mai ales asupra lui St. Eustache; la început, acesta nu reuşi să prezinte o relatare clară despre locurile pe unde umblase în duminica în care Marie plecase de acasă. Dar după aceea reuşise să-i ofere lui monsieur G. Declaraţii ce

justificau în chip mulţumitor fiece oră din ziua respectivă. Cum timpul trecea şi nu mai apărea nici o descoperire, circulau o mie şi unu de zvonuri contradictorii, iar gazetarii îşi făceau de lucru cu tot felul de presupuneri. Între acestea, cea care atrase mai mult atenţia era ideea că Marie Roget ar mai fi încă în viaţă – că leşul găsit în Sena era cel al unei alte femei nefericite. Ar fi nimerit să supun atenţiei cititorului unele pasaje ce cuprind sugestia la care se face trimitere. Aceste pasaje sunt traduceri literale din L'Ettoile17, o gazetă condusă, în general vorbind, cu multă pricepere.

„Mademoiselle Roget a părăsit locuinţa mamei sale într-o duminică dimineaţa, în ziua de 22 iunie 18…, cu scopul mărturisit de a merge să o vadă pe mătuşa ei sau vreo altă rudă din Rue des Dromes. Din ceasul acela nimeni nu pare să o mai fi zărit. Nici o urmă, nici o ştire despre ea. […] Nu s-a arătat până acum nimeni care să o fi văzut în ziua aceea, după ce a trecut pragul locuinţei mamei sale. […] Ei bine, deşi nu avem nici o mărturie că Marie Roget se mai afla printre cei vii după orele nouă, duminică, 22 iunie, avem totuşi dovada că până la acea oră fusese încă în viaţă. Miercuri, pe la orele douăsprezece ale amiezei, s-a descoperit cadavrul unei femei plutind spre malul de lângă Barriere du Roule. Chiar dacă presupunem că Marie Roget ar fi fost aruncată în râu la trei ore după ce a părăsit casa mamei sale, tot n-ar fi decât trei zile de când a plecat de acasă – trei zile încheiate. Dar e o nebunie să presupunem că omorul, dacă într-adevăr s-a comis un omor asupra ei, putea fi săvârşit destul de iute ca să le permită ucigaşilor să arunce cadavrul în fluviu înainte de miezul nopţii. Cei care se fac vinovaţi de asemenea crime oribile se împacă mai bine cu întunericul decât cu lumina. […] Vedem, aşadar, că dacă trupul găsit în fluviu era într-adevăr cel al lui Marie Roget, nu se poate ca el să fi stat în apă două zile şi jumătate sau chiar trei. Întreaga experienţă arată că trupurile celor înecaţi sau cadavrele aruncate în apă

imediat după o moarte violentă au nevoie de şase până la zece zile pentru a ajunge într-o stare de descompunere destul de avansată ca să fie aduse la suprafaţă. Chiar şi atunci când se trage cu tunul într-un cadavru şi acesta se ridică la suprafaţă înainte de a fi stat în adânc cel puţin cinci sau şase zile, el se scufundă din nou dacă e lăsat în voia apei. Vom întreba atunci ce anume ar fi putut pricinui în acest caz o abatere de la cursul firesc al naturii? […] Dacă trupul ar fi fost ţinut în starea lui mutilată pe mal până în noaptea de marţi, s-ar fi găsit pe mal vreo urmă lăsată de ucigaşi. E de asemenea îndoielnic că trupul ar fi putut să revină atât de repede la suprafaţă, chiar dacă ar fi fost aruncat în apă la două zile după moarte. Şi mai mult decât atât, pare cu totul improbabil ca nemernicii care au comis o New York Brother Jonathan, gazetă editată de H. Hastings Weld, Esq. Asemenea crimă, aşa cum se presupune în acest caz, să fi aruncat cadavrul în apă fără o greutate care să-l scufunde, când s-ar fi putut lua atât de uşor o asemenea măsură de prevedere.”

Redactorul demonstrează în continuare că trupul trebuie să fi stat în apă „nu doar trei zile, ci măcar de cinci ori câte trei zile”, căci acesta era atât de descompus, încât Beauvais l-a recunoscut cu mare greutate. Acest din urmă aspect însă a fost dezminţit cu totul. Am să continuu cu traducerea: „Care sunt atunci faptele care îl fac pe monsieur Beauvais să afirme că nu are nici un dubiu că respectivul cadavru ar fi cel al lui Marie Roget? El spune că a rupt mâneca rochiei şi a găsit semne care îi erau suficiente cât priveşte identitatea sa. Lumea în general a presupus că semnele acelea constau în descrierea unor cicatrice. El a pipăit braţul şi a găsit pe el fire de păr – ceva cum nu se poate închipui mai vag, credem noi – tot atât de neconcludent ca descoperirea unui braţ într-o mânecă. Monsieur Beauvais nu s-a întors acasă în noaptea respectivă, însă i-a trimis vorbă lui madame Roget pe la orele şapte, miercuri seara, că cercetările cu privire la fiica

ei îşi urmau cursul. Dacă admitem că madame Roget, din pricina vârstei şi a mâhnirii, nu s-a putut duce (ceea ce ar fi cam mult), negreşit trebuie să fi fost cineva care să creadă de cuviinţă să se ducă la faţa locului şi să ia parte la cercetări, dacă socoteau într-adevăr că acel cadavru îi aparţinea lui Marie. Nimeni nu s-a dus. Nimic nu s-a spus sau auzit despre întâmplarea din Rue Pavée-Saint-Andrée care să fi ajuns măcar la urechile locatarilor aceluiaşi imobil. Monsieur St. Eustache, iubitul şi viitorul soţ al lui Marie, care locuia în gazdă în locuinţa mamei ei, declară că n-a auzit despre descoperirea cadavrului logodnicei sale decât a doua zi dimineaţa, când monsieur Beauvais a venit în camera lui şi i-a povestit despre acest lucru. Ne surprinde că o asemenea veste a fost primită cu atâta răceală”.

În acest fel ziarul s-a străduit să creeze impresia unei anume apatii din partea rudelor lui Marie, apatie incompatibilă cu ipoteza că rudele acestea considerau cadavrul ca fiind într-adevăr al ei. Insinuările ziarului se reduc la atât: că Marie, cu complicitatea prietenilor ei, a lipsit din oraş din motive ce i-ar pune la îndoială cinstea; şi că aceşti prieteni, imediat după descoperirea în apele Senei a unui cadavru ce semăna întrucâtva cu cel al fetei, s-au folosit de prilej pentru a sădi în mintea publicului ideea că aceasta murise. Dar L'Étoile s-a pripit din nou. Era pe deplin dovedit că nu putea fi vorba de nici un fel de apatie precum cea imaginată; că bătrâna doamnă era foarte slăbită şi atât de tulburată, încât n-ar fi fost în stare să ia parte la nici o obligaţie; că St. Eustache, departe de a fi primit vestea cu răceală, era înnebunit de durere şi se frământa atât de mult, încât monsieur Beauvais l-a dat în seama unui prieten şi rude care să-i poarte de grijă şi care să nu-l lase să fie de faţă la cercetări în momentul deshumării. Mai mult, deşi L'Étoile afirmă că reînhumarea cadavrului s-a făcut pe cheltuiala publică, că familia respinsese categoric o propunere avantajoasă pentru o

înmormântare privată şi că nici un membru al familiei nu luase parte la ceremonie: deşi, repet, toate acestea erau afirmate de L'Étoile pentru a întări impresia pe care voia să o transmită, totuşi toate acestea au fost dezminţite în chip mulţumitor. Într-un număr următor al gazetei s-a încercat să se arunce bănuiala asupra lui Beauvais însuşi. Redactorul afirmă: „Iată că în această problemă a intervenit o schimbare. Ni se spune că odată, pe când o anume doamnă B. Se afla la madame Roget în casă, monsieur Beauvais, care era tocmai pe picior de plecare, i-ar fi spus că aşteptau să vină un gendarme şi că dânsa, madame B., nu trebuia să-i spună nimic acestui gendarme până la întoarcerea lui, ci să lase problema în seama sa. […] în starea actuală a lucrurilor, monsieur Beauvais pare să ţină zăvorită în capul lui întreaga chestiune. Nu se poate face nici un pas fără monsieur Beauvais; căci orice cale ai apuca, te împiedici de dânsul. […] Dintr-un anumit motiv, a hotărât ca nimeni să nu aibă nimic de-a face cu ancheta în afară de dânsul, dând la o parte pe toţi bărbaţii care se înrudeau cu fata, după spusele lor, într-un mod foarte ciudat. S-ar părea că monsieur Beauvais s-a împotrivit foarte tare ca rudele să fie lăsate să vadă cadavrul”.

Prin faptul următor s-a dat o anume nuanţă suspiciunii astfel aruncate asupra lui Beauvais. Un vizitator, sosit în biroul său cu câteva zile înainte de dispariţia fetei, şi în lipsa ocupantului, a zărit un trandafir în gaura cheii şi numele Marie scris pe o tăbliţă pusă acolo la vedere.

Impresia generală, din câte am reuşit noi să spicuim din ziare, părea să fie aceea că Marie a fost victima unei bande de aventurieri, că a fost târâtă de aceştia pe celălalt mal al fluviului, maltratată şi ucisă. Cu toate acestea, Le Commerciel18, gazetă cu mare influenţă, a combătut cu îndârjire această părere a publicului. Citez un pasaj sau două din coloanele ei: „Suntem convinşi că cercetările de până acum au urmat o pistă falsă atâta vreme cât ele au fost îndreptate asupra locului numit Barriere du Roule. E

imposibil ca o persoană cunoscută de mii de oameni, aşa cum era această tânără, să fi străbătut trei străzi fără să fie văzută de nimeni; şi oricine ar fi văzut-o ar fi ţinut-o minte, fiindcă trezea interesul tuturor celor care o cunoşteau. A ieşit din casă exact când străzile erau mai înţesate de lume. […] E cu neputinţă ca ea să se fi dus spre Barriere du Roule sau Rue des Dromes fără să fie recunoscută de zeci şi zeci de oameni; cu toate acestea, nimeni n-a venit să spună că ar fi zărit-o după ce ea a trecut pragul casei mamei sale, şi nici nu există vreo dovadă, exceptând declaraţia privind intenţiile ei mărturisite, că într-adevăr ar fi ieşit din casă. Rochia i-a fost sfâşiată, înfăşurată în jurul ei şi legată; şi în felul acesta trupul a fost purtat ca un balot. Dacă crima ar fi fost comisă lângă Barriere du Roule, n-ar fi fost nevoie de o asemenea măsură. Faptul că trupul a fost găsit plutind în apropiere de Barriere nu e o dovadă în privinţa locului unde el a fost aruncat în apă. […] O bucată dintr-una din jupele nefericitei fete, lungă de două picioare şi lată de un picior, a fost ruptă şi legată sub bărbie şi în jurul gâtului ei, probabil ca să o împiedice să ţipe. Aceasta nu putea fi decât fapta unor indivizi care nu aveau nici măcar o batistă în buzunar”.

Cu o zi sau două înainte ca prefectul să vină la noi, poliţia pusese mâna pe o importantă informaţie, care părea să spulbere, dacă nu altceva, măcar partea cea mai însemnată a argumentării din Le Commerciel. Doi băieţei, copiii unei oarecare madame Deluc, pe când hoinăreau prin pădurea de lângă Barriere du Roule, ajunseră din întâmplare într-un crâng des, unde se găseau trei sau patru pietroaie mari, alcătuind un fel de jilţ cu spătar şi cu scăunel. Pe piatra de sus era o jupă albă; pe-a doua, o eşarfă de mătase. Se mai găsiră acolo o umbrelă, mănuşi şi o batistă. Batista avea imprimat numele „Marie Roget”. Se descoperiră bucăţi din rochie pe mărăcinii dimprejur. Pământul era frământat, tufişurile erau rupte şi totul mărturisea că avusese loc o luptă. Intre crâng şi râu gardurile fuseseră doborâte, iar pe

pământ se vedeau urmele unei poveri foarte grele ce fusese târâtă pe acolo.

O gazetă săptămânală, Le Soleil19, făcu următoarele comentarii pe marginea acestei descoperiri – comentarii ce nu erau decât ecoul opiniei întregii prese pariziene: „E limpede că obiectele au stat acolo cel puţin trei sau patru săptămâni; erau toate mucegăite de la acţiunea ploii şi lipite unele de altele din cauza mucegaiului. În jurul lor crescuse iarba, care acoperea o parte din ele. Mătasea umbrelei de soare era trainică, însă pe dinăuntru firele se tăiaseră. În partea de sus, acolo unde fusese îndoită şi răsucită, era putredă şi plină de mucegai şi când au încercat să o deschidă, s-a sfâşiat. […] Bucăţile de rochie smulse de tufişuri erau cam de trei palme lăţime şi de şase palme lungime. Una dintre ele era tivul rochiei, care fusese cârpit; cealaltă bucată era o parte din fustă, nu din tiv. Arătau ca nişte fâşii rupte şi erau împrăştiate pe tufişul de mărăcini cam la un picior deasupra pământului. […] Nu încape deci nici o îndoială că a fost descoperit locul acestei înfiorătoare crime”.

Ca urmare a acestei descoperiri, apărură dovezi noi. Madame Deluc mărturisi că ţinea un han la marginea drumului, nu departe de malul fluviului, peste drum de Barriere du Roule. Împrejurimile nu sunt mai deloc umblate. Este obişnuitul loc duminical de întâlnire al haimanalelor oraşului, haimanale care străbat fluviul cu bărcile. Pe la orele trei după-masă, în duminica respectivă, o fată sosi la han însoţită de un tânăr oacheş. Cei doi rămaseră acolo o vreme. La plecare, o luară pe drumul ce ducea spre pădurea deasă din apropiere. Atenţia lui madame Deluc fu atrasă de rochia purtată de fată datorită asemănării ei cu una purtată de o rudă de-a ei răposată. O eşarfă îi reţinu în mod special privirea. Curând după plecarea perechii, îşi făcu apariţia o bandă de secături care iscară tărăboi, mâncară şi băură fără să plătească, o luară

pe acelaşi drum ca tânărul şi fata, se întoarseră la han pe la asfinţit şi traversară iar Sena, aparent, în mare grabă.

Curând după lăsarea întunericului, în aceeaşi seară, madame Deluc, precum. Şi fiul ei mai mare, auziră ţipete de femeie în apropierea hanului. Ţipetele erau cumplite, însă n-au ţinut mult. Madame D. Recunoscu atât eşarfa găsită în crâng, cât şi rochia descoperită o dată cu cadavrul. Un controlor de omnibuz, pe nume Valence20, declară că şi el o văzuse pe Marie Roget traversând Sena cu feribotul în duminica aceea în compania unui tânăr oacheş. El, Valence, o cunoştea pe Marie şi nu se putea înşela în privinţa identităţii ei. Lucrurile găsite în crâng fură pe deplin identificate de rudele lui Marie.

Dovezile şi informaţiile adunate de mine astfel de prin gazete, la sugestia lui Dupin, mai conţineau un singur fapt, însă acela era un fapt, pare-se, de o uriaşă însemnătate. S-ar părea că îndată după descoperirea hainelor descrise mai sus, trupul neînsufleţit sau aproape neînsufleţit al lui St. Eustache, logodnicul lui Marie, fu găsit în apropiere de ceea ce cu toţii bănuiau de acum a fi locul crimei. Un flacon gol, cu eticheta „Laudanum”21, se afla lângă el. Răsuflarea lui arăta că era vorba de otravă. Murise fără să apuce să vorbească. Asupra lui se găsi o scrisoare relatând pe scurt despre dragostea lui pentru Marie şi despre intenţia sa de a-şi curma viaţa.

— Cred că nu mai e nevoie să-ţi spun, zise Dupin, după ce isprăvi de cercetat însemnările mele, că acesta e un caz mult mai încâlcit decât cel din Rue Morgue; de care diferă într-un aspect important. Deşi oribilă, crima aceasta este un exemplu de crimă obişnuită. Nu există în ea nimic outreé22. Îţi dai seama că din acest motiv misterul a fost considerat uşor, când tocmai din acest motiv el ar fi trebuit considerat dificil de dezlegat. Astfel, la început nu s-a crezut necesar să se ofere o recompensă.

Mirmidonii lui G. Au reuşit să înţeleagă numaidecât cum şi de ce ar fi putut fi comisă o asemenea atrocitate. Îşi puteau

închipui un mod – multe moduri – şi un mobil – multe mobiluri; şi întrucât nu era imposibil ca vreunul dintre aceste nenumărate moduri şi mobiluri să fi putut fi cel adevărat, ei au considerat că trebuie negreşit să fie unul dintre ele. Dar uşurinţa cu care au crezut în aceste felurite închipuiri, însăşi plauzibilitatea fiecăreia dintre ele ar fi trebuit înţelese ca un indiciu mai degrabă despre dificultăţile decât despre înlesnirile ce aveau să însoţească elucidarea. Am observat mai înainte că în căutarea adevărului raţiunea îşi găseşte drumul, dacă şi-l găseşte, doar atunci când se înalţă deasupra planului obişnuit şi că întrebarea cea mai nimerită în cazuri ca acesta nu-i atât „ce s-a întâmplat”? Cât „ce anume s-a întâmplat care nu s-a mai întâmplat niciodată înainte?” În cercetările efectuate în locuinţa lui madame L'Espanaye23, agenţii lui G. Au fost descurajaţi şi derutaţi tocmai de acea ciudăţenie care, unui intelect bine pus la punct, i-ar fi permis cei mai siguri sorţi de izbândă; pe când acelaşi intelect s-ar fi lăsat copleşit de disperare în faţa aspectului obişnuit a tot ceea ce vedea ochiul în cazul fetei de la parfumerie şi care funcţionarilor prefecturii de poliţie nu le prevestea totuşi nimic altceva decât un succes ieftin.

În cazul lui madame L'Espanaye şi al fiicei sale n-a existat nici o îndoială, chiar de la începutul cercetărilor noastre, că se comisese o crimă. Ideea de sinucidere a fost înlăturată din capul locului. Şi aici putem elimina de la bun început orice bănuială de sinucidere. Cadavrul găsit lângă Barriere du Roule a fost descoperit în împrejurări ce nu lasă loc nedumeririi cât priveşte acest aspect însemnat. Dar s-a dat de înţeles că acel cadavru descoperit nu era cel al lui Marie Roget, pentru condamnarea asasinului sau asasinilor căreia se oferea recompensa şi în privinţa căruia am căzut noi la înţelegere cu prefectul. Amândoi îl cunoaştem bine pe acest gentleman. Nu trebuie să ne încredem prea mult în dânsul. Dacă, pornind cercetările de la cadavrul găsit şi de aici, urmărindu-l pe asasin, am descoperi totuşi că acest cadavru

ar fi al unei alte persoane decât Marie; sau dacă, pornind de la ideea că Marie s-ar mai afla încă în viaţă, am găsi-o, ba mai mult, am găsi-o neasasinată – în oricare caz am munci pe degeaba; întrucât noi cu monsieur G. Avem de tratat. Aşadar, măcar în propriul nostru interes, dacă nu în interesul justiţiei, este indispensabil ca primul nostru pas să fie stabilirea identităţii dintre cadavru şi dispăruta Marie Roget.

Argumentele din L'Étoile au avut mare greutate la public; şi faptul că gazeta este convinsă de importanţa lor reiese din modul cum îşi începe ea unul dintre articolele despre acest subiect: „Câteva ziare de dimineaţă, spune ea, vorbesc despre articolul edificator din L'Étoile de luni”. Mie acest articol mi se pare prea puţin edificator, afară de zelul autorului său. Să nu uităm că în general scopul gazetelor noastre este mai degrabă acela de a crea senzaţie – de a aduce ceva nou – decât de a sluji cauza adevărului. Acest din urmă scop e urmărit numai dacă el pare să coincidă cu cel dintâi. Gazeta care nu face decât să-şi însuşească opinia comună (oricât de întemeiată ar fi această opinie) nu are nici un credit la public. Masa oamenilor îl consideră profund doar pe cel care sugerează contradicţiile flagrante ale ideii generale. În logică, nu mai puţin decât în literatură, e apreciată în modul cel mai direct şi mai universal epigrama. În amândouă meritul ei ţine de ordinul cel mai de jos.

Vreau să spun că mai curând amestecul de epigramă şi de melodramă conţinut în ideea însăşi că Marie Roget ar mai trăi încă decât vreo reală probabilitate a acestei idei a recomandat-o ziarului L'Étoile, asigurându-i o primire favorabilă din partea publicului. Să cercetăm punctele principale ale pledoariei din acest ziar, străduindu-ne să nu ţinem seama de incoerenţa cu care este ea prezentată la început.

Cel dintâi scop al autorului e să arate că din cauza intervalului prea scurt dintre dispariţia lui Marie şi descoperirea cadavrului plutitor, acest cadavru nu poate fi

cel al lui Marie. Reducerea acestui interval la dimensiunea lui cea mai mică cu putinţă devine astfel dintr-o dată unul dintre scopurile analistului. În urmărirea nechibzuită a acestui scop, el se lansează de la bun început în simple presupuneri. „E o nebunie să presupunem”, afirmă el, „că omorul, dacă într-adevăr s-a comis un omor asupra ei, putea fi săvârşit destul de iute ca să le permită ucigaşilor să arunce cadavrul în fluviu înainte de miezul nopţii”. Ne întrebăm numaidecât şi foarte firesc: de ce? De ce-ar fi o nebunie să presupunem că omorul a fost comis la cinci minute după ce fata a părăsit locuinţa mamei sale? De ce-ar fi o nebunie să presupunem că omorul a fost comis în oricare perioadă din zi? S-au mai întâmplnt asasinate la orice oră. Însă dacă omorul a avut loc în oricare moment între orele nouă din dimineaţa de duminică şi douăsprezece fără un sfert, noaptea, tot ar fi fost timp destul ca ei „să arunce cadavrul în fluviu înainte de miezul nopţii”. Această afirmaţie, aşadar, susţine anume acest lucru: că omorul nu a fost în nici un caz comis duminică – iar dacă îngăduim ziarului L'Étoile să susţină aşa ceva, îi putem permite orice fel de libertăţi. S-ar putea presupune că paragraful începând cu: „E o nebunie să presupunem că omorul…” etc, etc, deşi apare tipărit în acest fel în L'Étoile, de fapt a existat în creierul autorului astfel: „E o nebunie să presupunem că omorul, dacă într-adevăr s-a comis un omor asupra ei, putea fi săvârşit destul de devreme ca să le permită ucigaşilor să arunce cadavrul în fluviu înainte de miezul nopţii; e o nebunie, zicem noi, să presupunem toate acestea şi să presupunem în acelaşi timp (cum suntem gata să facem) că trupul neînsufleţit nu a fost aruncat în apă decât după miezul nopţii” – o frază destul de ilogică în sine, dar nu chiar atât de absurdă precum cea tipărită.

Dacă scopul meu nu ar fi altul decât acela de a combate acest pasaj din argumentaţia şazetei L'Étoile, continuă Dupin, aş putea foarte bine să las totul baltă. Insă noi nu cu L'Étoile avem treabă, ci cu adevărul.

Fraza despre care e vorba, aşa cum este ea formulată, nu are decât un singur înţeles; iar acest înţeles l-am stabilit destul de bine: dar este important pentru noi să mergem dincolo de simplele cuvinte, să căutăm ideea pe care aceste cuvinte au încercat în mod vădit să o exprime şi nu au izbutit. Intenţia gazetarului a fost aceea de a spune că la orice oră din ziua sau din noaptea de duminică s-ar fi comis crima, era improbabil ca ucigaşii să fi riscat să transporte cadavrul până la fluviu înainte de miezul nopţii. Iată de fapt ipoteza care mă nemulţumeşte. Se presupune că omorul ar fi fost comis într-un asemenea loc şi în astfel de împrejurări, încât transportarea lui până la fluviu a devenit necesară.

Ei bine, asasinatul ar fi putut avea loc pe malul fluviului sau chiar pe fluviu; şi astfel s-ar fi putut recurge la aruncarea cadavrului în apă la orice oră din zi sau noapte, acesta fiind modul cel mai indicat şi mai la îndemână de a scăpa de el. Înţelegi că nu sugerez aici nimic din ceea ce ar părea probabil sau ar coincide cu propria mea opinie. Deocamdată argumentul meu nu se referă deloc la faptele din acest caz. Aş dori doar să te avertizez în legătură cu întreg tonul sugestiei din L'Étoile, atrăgându-ţi atenţia asupra caracterului ei din capul locului ex parte24.

După ce a stabilit astfel o limită care se împacă bine cu ideile lui preconcepute, după ce a presupus că dacă acesta ar fi trupul neînsufleţit al lui Marie, el n-ar fi putut sta în apă decât un răstimp foarte scurt, ziarul afirmă mai departe: „Întreaga experienţa ne arată că trupurile celor înecaţi sau cadavrele aruncate în apă imediat după o moarte violentă au nevoie de şase până la zece zile pentru a ajunge într-o stare de descompunere destul de avansată ca să fie aduse la suprafaţă. Chiar şi atunci când se trage cu tunul într-un cadavru şi acesta se ridică la suprafaţă înainte de a fi stat în adânc cel puţin cinci sau şase zile, el se scufundă din nou dacă e lăsat în voia apei”.

Aceste afirmaţii au fost aprobate tacit de fiecare gazetă din Paris afară doar de Le Moniteur25. Ziarul acesta

încearcă să combată acea parte a articolului care se referă numai la „cadavrele înecate”, citind vreo cinci sau şase cazuri în care trupurile unor persoane despre care se ştia că s-au înecat au fost găsite plutind după o perioadă mai scurtă decât cea asupra căreia insista L'Étoile. Dar există ceva din cale-afară de nefilozofic în încercarea gazetei Le Moniteur de a respinge afirmaţia generală din L'Étoile prin citarea unor cazuri particulare care militează împotriva acestei afirmaţii. Chiar dacă ar fi fost posibil să se aducă nu cinci, ci cincizeci de exemple de cadavre găsite plutind după două-trei zile, aceste cincizeci de exemple tot n-ar fi putut fi considerate decât ca excepţii de la regula enunţată de ziarul L'Étoile, atâta timp cât regula însăşi n-a fost infirmată. Admiţând regula (iar pe aceasta Le Moniteur nu o neagă, ci insistă doar asupra excepţiilor ei), argumentul din L'Étoile îşi păstrează întreaga sa forţă; căci acest argument nu pretinde să ridice decât chestiunea probabilităţii ca trupul înecat să se fi putut ridica la suprafaţă în mai puţin de trei zile; iar această probabilitate va fi în favoarea poziţiei ziarului L'Étoile până când exemplele prezentate într-un mod atât de pueril vor fi în număr suficient pentru a stabili o regulă contrară.

Vei vedea îndată că orice argumentare asupra acestui aspect trebuie îndreptată, la o adică, împotriva regulii înseşi; iar în acest scop trebuie să cercetăm raţiunea însăşi a regulii. Ei bine, trupul omenesc, în general, nu-i nici mult mai uşor, nici mult mai greu decât apa Senei; adică greutatea specifică a trupului omenesc, în starea lui naturală, este aproximativ egală cu volumul de apă pe care îl dislocă. Trupurile persoanelor grase, puhave, cu oase mici şi, în general, ale femeilor, sunt mai uşoare decât cele ale persoanelor costelive şi ciolănoase, dar şi ale bărbaţilor; iar greutatea specifică a apei unui fluviu este oarecum influenţată de prezenţa fluxului marin. Lăsând însă deoparte fluxul, se poate spune că foarte puţine trupuri omeneşti se vor duce singure la fund, chiar şi în apă dulce.

Oricare dintre ele, căzând într-un râu, va reuşi să plutească, dacă se va stabili un echilibru între greutatea specifică a apei şi a sa proprie – adică dacă tot trupul va fi scufundat, rămânându-i afară cât mai puţin cu putinţă. Poziţia cea mai potrivită pentru cel care nu ştie să înoate este poziţia verticală a celui care umblă pe uscat, cu capul dat pe spate şi cufundat în apă, numai gura şi nările rămânându-i deasupra. Într-o asemenea poziţie vom descoperi că plutim fără greutate şi fără sforţări. Este evident însă că greutatea trupului şi a volumului de apă dislocat se află într-un echilibru foarte precar şi că o nimica toată poate face ca oricare dintre ele să prevaleze.

De pildă, un braţ scos din apă şi astfel lipsit de sprijinul său devine o greutate suplimentară, suficientă pentru a scufunda capul cu totul sub apă, pe când ajutorul întâmplător al unei scândurele, fie ea cât de mică, ne va permite să ne ridicăm capetele ca să putem privi în jurul nostru. Ei bine, prin sforţările unuia care nu ştie să înoate, braţele sunt aruncate invariabil în sus în timp ce el încearcă să-şi ţină capul în obişnuita lui poziţie verticală. Urmarea este scufundarea gurii şi a nărilor şi absorbţia, din cauza eforturilor lui de a respira sub apă, a apei în plămâni. Stomacul primeşte şi el o bună parte şi întreg trupul devine mai greu prin diferenţa dintre greutatea aerului ce dilata iniţial aceste cavităţi şi cea a lichidului care le umple acum. Această diferenţă e suficientă pentru a face ca trupul să se scufunde ca regulă generală; dar e insuficientă în cazul unor persoane cu oase mici şi cu o cantitate anormală de materii gelatinoase sau grăsimi. Astfel de persoane plutesc chiar şi după ce s-au înecat.

Cadavrul, presupus a fi pe fundul râului, va rămâne acolo până când, printr-un mijloc oarecare, greutatea sa specifică va deveni iar mai mică decât cea a volumului de apă pe care îl dislocă. Acest efect este produs fie prin descompunere, fie într-alt mod. Rezultatul descompunerii este degajarea de gaze care dilată ţesuturile celulare şi toate cavităţile şi care

îi dă înfăţişarea aceea puhavă atât de respingătoare. Când această dilatare a progresat într-atât încât volumul cadavrului a crescut în mod semnificativ, însă fără o creştere corespunzătoare a masei sau a greutăţii, ponderea sa specifică devenind mai mică decât cea a apei dislocate, el îşi va face numaidecât apariţia la suprafaţă. Dar descompunerea este determinată de o mulţime de împrejurări – ea este grăbită sau întârziată de o sumedenie de factori; de pildă, de căldura sau de frigul de afară, de impregnaţia minerală sau de puritatea apei, de adâncimea ei mai mică sau mai mare, dacă e curgătoare sau stătătoare, de starea corpului, dacă era infectat de vreo boală sau era sănătos înainte de moarte. Aşadar, e limpede că nu putem stabili cu precizie perioada după care cadavrul se va ridica la suprafaţă în urma descompunerii sale. În anumite condiţii acest lucru se va produce într-o oră; într-altele s-ar putea ca el să nu aibă loc niciodată. Există unele combinaţii chimice prin care sistemul animal poate fi ferit pe veci de putrezire; aşa, de pildă, biclorura de mercur26. Dar, pe lângă descompunere, mai poate avea loc, şi foarte adesea chiar are loc, producerea de gaze în stomac prin fermentarea acetică a materiilor vegetale (sau în alte cavităţi din alte cauze), suficiente pentru a provoca o dilatare ce va aduce trupul la suprafaţă. Efectul produs de folosirea unui tun e cel al unei simple vibraţii. Ea fie că va degaja cadavrul din mâlul moale sau din mocirla în care zace, permiţându-i astfel să se ridice atunci când alţi factori îl pregătiseră deja pentru acest lucru, fie că va birui aderenţa unor părţi putrezite din ţesutul celular, îngăduind astfel cavităţilor să se dilate sub influenţa gazelor.

Având astfel înaintea noastră întreaga filosofie asupra acestui subiect, prin ea putem uşor verifica afirmaţiile din L'Étoile. „întreaga experienţa ne arată”, spune acest ziar, „că trupurile celor înecaţi sau cadavrele aruncate în apă imediat după o moarte violentă au nevoie de şase până la zece zile pentru a ajunge într-o stare de descompunere

destul de avansată ca să fie aduse la suprafaţa apei. Chiar şi atunci când se trage cu tunul într-un cadavru şi acesta se ridică la suprafaţă înainte de a fi stat în adânc cel puţin cinci sau şase zile, el se scufundă din nou dacă e lăsat în voia apei”.

Întreg paragraful acesta trebuie să ne apară ca o înlănţuire de Contradicţii şi de lucruri fără şir. Nu orice experienţă ne arată că „trupurile celor înecaţi” au nevoie de şase până la zece zile pentru a ajunge într-o stare de descompunere destul de avansată ca să le aducă la suprafaţă. Atât ştiinţa, cât şi experienţa ne arată că perioada ridicării lor la suprafaţă este şi în mod necesar trebuie să fie nedeterminată.

Mai mult, dacă un cadavru se ridică la suprafaţă după ce s-a tras cu tunul în apă, el nu „se va scufunda din nou dacă e lăsat în voia apei”, până când descompunerea nu a progresat îndeajuns ca să permită degajarea gazelor produse. Aş vrea însă să-ţi atrag atenţia asupra deosebirii ce se face între „trupurile celor înecaţi” şi „cadavrele aruncate în apă imediat după o moarte violentă”. Cu toate că autorul admite această deosebire, el le include pe toate în aceeaşi categorie. Ţi-am arătat cum se face că trupul unui înecat devine în mod specific mai greu decât volumul său de apă şi că el nu s-ar îneca deloc dacă n-ar fi zbaterile prin care îşi ridică braţele deasupra apei şi sforţările de a respira sub apă – sforţări ce umplu cu apă locul aerului iniţial din plămâni. Dar aceste zbateri şi sforţări nu se produc la un cadavru „aruncat în apă imediat după o moarte violentă”. Astfel că în acest din urmă caz trupul, ca regulă generală, nu se scufundă deloc – fapt despre care se vede bine că L'Étoile habar nu are. Când descompunerea a ajuns într-o stare foarte avansată – când carnea s-a luat în mare măsură de pe oase – atunci într-adevăr, dar nu până atunci, vedem cadavrul dispărând.

Şi ce să mai credem acum despre argumentul că trupul găsit ar putea să nu fie cel al lui Marie Roget, întrucât,

trecând doar trei zile, trupul acesta a fost găsit plutind? Dacă s-a înecat, fiind vorba de o femeie, posibil ca ea să nu se fi scufundat niciodată; sau, dacă s-a scufundat, posibil ca ea să fi reapărut în douăzeci şi patru de ore sau chiar mai puţin. Dar nimeni nu crede că ea s-ar fi înecat; şi murind înainte de a fi aruncată în apă, ea ar fi putut fi găsită plutind oricând după aceea.

Dar, zice L'Étoile, „dacă trupul ar fi fost ţinut în starea lui mutilată pe mal până în noaptea de marţi, s-ar fi găsit pe mal vreo urmă lăsată de ucigaşi”. Aici e greu la început să-ţi dai seama de intenţia autorului. El caută să preîntâmpine ceea ce îşi închipuie că ar putea fi o obiecţie la teoria lui – anume: că trupul a fost ţinut pe mal două zile la rând, suferind o rapidă descompunere – mai rapidă decât dacă ar fi fost scufundat în apă. El presupune că dacă aşa s-au petrecut lucrurile, corpul ar fi putut apărea la suprafaţă miercuri, şi crede că numai în astfel de împrejurări ar fi putut apărea astfel. Prin urmare, se grăbeşte să arate că el nu a fost ţinut pe mal; căci în acest caz „s-ar fi găsit pe mal vreo urmă lăsată de ucigaşi”. Bănuiesc că vei zâmbi la acest sequitur27. Nu reuşeşti să vezi de ce simplul răstimp cât cadavrul a stat pe mal ar putea duce la înmulţirea urmelor asasinilor. Nici eu.

„Şi mai mult decât atât”, continuă ziarul nostru, „pare cu totul improbabil ca nemernicii care au comis o asemenea crimă, cum se presupune în acest caz, să fi aruncat cadavrul în apă fără o greutate care să-l scufunde, când s-ar fi putut lua atât de uşor o asemenea măsură în acest caz de prevedere”. Observă aici ce confuzie ilară de idei! Nimeni – nici chiar L'Étoile – nu contestă crima comisă asupra trupului neînsufleţit găsit. Urmele de violenţă sunt prea vădite. Scopul autorului nostru e să arate numai că acest trup nu este al lui Marie. El nu vrea să demonstreze decât că Marie nu a fost asasinată – nu că n-ar fi existat acest cadavru.

Totuşi observaţia lui demonstrează numai ultimul punct. Aici se află un cadavru fără nici o greutate legată de el. Ucigaşii, dacă l-ar fi aruncat în apă, n-ar fi omis să lege de el o greutate. Prin urmare, el n-a fost aruncat de către ucigaşi. Acesta e singurul lucru dovedit, dacă se poate vorbi de aşa ceva. Chestiunea identităţii nici măcar nu a fost atinsă şi L'Étoile îşi dă acum întreaga osteneală să nege ce a afirmat doar cu un minut mai devreme: „Suntem absolut convinşi", spune el, „că trupul neînsufleţit găsit era al unei femei ucise".

Nu este acesta singurul caz, fie şi numai în această parte a articolului său, unde autorul nostru, fără să-şi dea seama, raţionează împotriva lui însuşi. Scopul lui vădit, am spus deja, este acela de a reduce cât mai mult cu putinţă intervalul dintre dispariţia lui Marie şi descoperirea cadavrului. Cu toate acestea, îl vedem insistând asupra faptului că nimeni nu a mai văzut fata din momentul în care ea a părăsit locuinţa mamei sale. „Nu avem nici o mărturie", zice el, „că Marie Roget se mai afla încă printre cei vii după orele nouă, duminică, 22 iunie". Întrucât argumentul său este evident ex parte, ar fi trebuit măcar să lase la o parte latura acestui aspect; căci dacă s-ar găsi cineva care să o fi văzut pe Marie, să zicem luni sau marţi, intervalul în chestiune s-ar fi micşorat cu mult şi chiar prin raţionamentul său s-ar fi redus cu mult probabilitatea ca trupul neînsufleţit să fi fost cel al grisette-i. Totuşi este amuzant să vezi că ziarul L'Étoile insistă asupra acestui punct pe deplin încredinţat că el va veni în sprijinul argumentului general.

Reciteşte acum şi partea acestui argument care se referă la identificarea cadavrului de către Beauvais. În privinţa părului de pe braţe, L'Étoile dovedeşte o vădită rea-credinţă. Monsieur Beauvais, nefiind un idiot, n-a putut în nici un caz să atragă atenţia la identificarea cadavrului numai asupra părului de pe braţe. Nu există braţ fără păr.

Generalitatea exprimării din L'Étoile nu-i decât o pervertire a spuselor martorului. El trebuie să fi vorbit de o anume particularitate în privinţa acestui păr. Trebuie să fi fost o particularitate care priveşte culoarea, sau cantitatea, sau lungimea, sau dispunerea lui. „Avea picioare mici”, spune ziarul, „însă picioare mici sunt cu miile. Nici jartiera nu e o dovadă – şi nici pantoful – căci pantofi şi jartiere se vând cu toptanul. Acelaşi lucru se poate spune şi despre florile de la pălărie. Un lucru asupra căruia insista foarte tare monsieur Beauvais e acela că agrafa de la jartiera găsită a fost trasă pentru a o face mai strimtă. Lucrul acesta nu dovedeşte nimic; întrucât multor femei li se pare mai firesc să ia acasă o pereche de jartiere şi să le potrvească după grosimea picioarelor pe care ele urmează să le cuprindă decât să le încerce în magazinul unde le cumpără”. Aici e greu de admis că autorul vorbeşte serios. Dacă monsieur Beauvais, căutând trupul lui Marie, ar fi descoperit un cadavru corespunzând ca statură şi întreagă înfăţişare cu fata dispărută, ar fi fost îndreptăţit (fără a fi deloc vorba de îmbrăcăminte) să tragă concluzia că cercetările sale au fost încununate de succes. Dacă pe lângă acest aspect al staturii şi al înfăţişării generale va mai fi găsit pe braţ un anume fel de păr pe care-l zărise la Marie pe când ea se afla încă în viaţă, opinia lui va căpăta pe drept cuvânt mai multă greutate; iar certitudinea va spori în raport cu ciudăţenia sau particularitatea părului. Dacă, picioarele lui Marie fiind mici, cele ale cadavrului vor fi şi ele mici, probabilitatea ca acest cadavru să fie al lui Marie va creşte nu doar în proporţie aritmetică, ci într-una geometrică sau exponenţială. Adaugă la toate astea pantofi la fel cu cei despre care se ştia că ea îi purta în ziua dispariţiei ei şi, deşi pantofi ca aceştia se vând cu toptanul, până aici n-ai făcut decât să sporeşti probabilitatea până la punctul ca ea să devină o certitudine. Ceea ce nu este în sine o dovadă de identitate devine, prin poziţia ei coroborativă, o probă dintre cele mai sigure. Dă-ne apoi

florile de la pălărie la fel cu cele purtate de fata dispărută şi nu mai avem nevoie de nimic. Chiar şi o singură floare şi nu ne mai trebuie nimic – dar două, trei sau mai multe? Fiecare unitate succesivă este o mărturie multiplă – nu-i o dovadă adunată cu altă dovadă, ci înmulţită de sute sau de mii de ori.

Şi dacă mai descoperim asupra moartei şi nişte jartiere ca acelea purtate de Marie atunci când era în viaţă, este aproape o nerozie să mai continuu. Dar se constată că aceste jartiere au fost strâmtate prin ajustarea unei agrafe, exact aşa cum şi le strâmtase Marie pe ale ei cu puţin înainte de a pleca de acasă. Ar fi acum o nebunie sau o ipocrizie să te mai îndoieşti. Ceea ce spune L'Étoile cu privire la această strâmtare a jartierelor ca fiind o întâmplare obişnuită nu arată nimic altceva decât propria-i perseverenţă în eroare. Materialul elastic din care e confecţionată jartiera cu agrafă este el însuşi o dovadă despre caracterul neobişnuit al acestei strâmtări. Ceea ce este făcut să se ajusteze de la sine nu are nevoie decât arareori să fie ajustat. Trebuie să fi fost un accident în sensul său cel mai strict ca aceste jartiere ale lui Marie să fi avut nevoie de strâmtarea de care am vorbit. Ele singure ar fi stabilit cu prisosinţă identitatea ei. Dar nu atât faptul că asupra cadavrului au fost găsite jartierele fetei dispărute sau că au fost găsiţi pantofii ei, sau pălăria, sau florile de la pălărie, sau picioarele ei, sau vreun semn distinctiv de pe braţ, sau statura şi întreaga ei înfăţişare – ci faptul că asupra cadavrului găsim nu doar fiecare obiect în parte, ci pe toate la un loc. Dacă s-ar putea dovedi că redactorul gazetei L'Étoile a avut într-adevăr vreo îndoială, în această situaţie nu ar fi nevoie de o comisie de lunatico inquirendo28. El a crezut că e un lucru înţelept să se ia după balivernele avocaţilor care, în cea mai mare parte, se mulţumesc să se facă ecoul principiilor pătrate ale tribunalelor. Aş remarca aici că multe dintre dovezile pe care le respinge o curte sunt pentru intelect cea mai bună

dovadă cu putinţă. Întrucât curtea, ghidându-se după principiile generale ale mărturiilor – principii recunoscute şi legiferate – este ostilă oricărei devieri în cazurile speciale. Iar această neclintită adeziune faţă de principiu, împreună cu dispreţul rigid pentru excepţia potrivnică, este un mod sigur de a atinge într-un lung răstimp maximum de adevăr tangibil. Prin urmare, acest procedeu este în ansamblu filosofic; dar nu-i mai puţin sigur că el duce la serioase erori în unele cazuri29.

Cât despre insinuările la adresa lui Beauvais, vei dori să le spulberi dintr-o suflare. Ţi-ai dat seama deja de caracterul acestui om cumsecade. Îi place să se afle în treabă, e foarte romanţios şi nu prea isteţ. Oricine astfel constituit se va purta în aşa fel în faţa unei emoţii adevărate, încât va da de bănuit celor prea subtili sau răuvoitori. Monsieur Beauvais (după cum reiese din notele tale) a avut câteva întrevederi personale cu redactorul de la L'Étoile şi l-a jignit, avansând părerea că trupul neînsufleţit, în pofida teoriei redactorului, era fără doar şi poate cel al lui Marie. „El ţine morţiş”, spune ziarul, „că trupul neînsufleţit este al lui Marie, dar nu poate oferi nici o dovadă în plus faţă de cele pe care le-am comentat noi pentru a-i face şi pe alţii să creadă acest lucru”. Fără a mai vorbi de faptul că niciodată n-ar fi fost cu putinţă să fie aduse dovezi mai puternice „pentru a-i face şi pe alţii să creadă acest lucru”, se poate observa că se poate admite ca cineva să creadă, într-un caz de acest fel, fără a avea capacitatea de a avansa măcar o singură explicaţie pentru a-l convinge pe un al doilea. Nimic mai vag decât impresiile privind identitatea unui individ. Fiecare om îşi recunoaşte vecinul, totuşi sunt puţine cazurile în care cineva este pregătit să dea o explicaţie despre felul cum l-a recunoscut. Redactorul de la L'Étoile nu avea nici un drept să fie jignit de credinţa nemotivată a lui monsieur Beauvais.

Se va vedea că împrejurările suspecte care planează asupra lui se potrivesc mult mai bine cu ipoteza mea că ar fi un romantic căruia îi place să se afle în treabă decât cu

insinuare, gazetarului că ar fi vinovat. O dată ce am adoptat interpretarea mai caritabilă, nu vom mai întâmpina nici o dificultate în a înţelege trandafirul din gaura cheii, numele „Marie” de pe tăbliţă, „datul la o parte al bărbaţilor care se înrudeau cu ea”, „împotrivirea îndârjită ca ei să fie lăsaţi să vadă cadavrul”, înştiinţarea dată lui madame B… să nu stea de vorbă cu jandarmul până la întoarcerea sa (a lui Beauvais); şi în sfârşit, hotărârea lui făţişă ca „nimeni să nu aibă nimic de-a face cu ancheta în afară de dânsul”. Mi se pare indiscutabil că Beauvais era peţitorul lui Marie, că ea cochetase cu el şi că lui i-ar fi plăcut să se ştie că se bucură de toate favorurile şi de încrederea ei. Nu mai am nimic de zis asupra acestui punct; şi întrucât dovezile dezmint întru totul afirmaţiile din L'Étoile privind acea apatie din partea mamei şi a celorlalte rude – apatie incompatibilă cu presupunerea lor că trupul neînsufleţit ar fi cel al vânzătoarei de la parfumerie – vom trece acum mai departe, ca şi când chestiunea identităţii ar fi lămurită spre deplina noastră satisfacţie.

— Şi ce crezi, am întrebat acum, despre părerile exprimate de Le Commerciel?

— Că în ce priveşte spiritul lor, ele sunt mult mai vrednice de atenţie decât oricare dintre cele care au mai fost enunţate despre acest subiect. Deducţiile din premise sunt logice şi profunde; însă premisele, în două cazuri cel puţin, se întemeiază pe observaţii greşite. Le Commerciel lasă să se înţeleagă că Marie ar fi fost răpită de o bandă de ticăloşi nu prea departe de casa mamei sale. „E imposibil”, afirmă gazeta, „ca o persoană cunoscută de mii de oameni aşa cum era această tânără, să fi străbătut trei străzi fără să fie văzută de nimeni”. Ideea aceasta este a unui om care a locuit multă vreme la Paris – un funcţionar – un ins ale cărui drumuri încoace şi încolo prin oraş s-au mărginit cel mai adesea la vecinătatea unor instituţii publice. El e conştient că rareori străbate mai mult de o duzină de străzi din vecinătatea biroului său fără să fie recunoscut şi oprit. Şi

cunoscând numărul mare al celor pe care îi cunoaşte şi care îl cunosc pe el, compară notorietatea sa cu cea a vânzătoarei de parfumuri, nu vede mare deosebire între ele şi numaidecât ajunge la concluzia că şi ea, în plimbările ei, poate fi recunoscută la fel de uşor ca dânsul într-ale lui. Ar fi aşa numai dacă plimbările ei ar avea acelaşi caracter metodic, invariabil şi ar avea loc în acelaşi tip de teritoriu limitat cum sunt şi ale lui. El se preumblă încoace şi încolo, la intervale regulate, într-un perimetru restrâns, plin de oameni care îl vor băga în seamă mai mult prin interesul pentru natura îndeletnicirii lui, îndeletnicire înrudită cu a lor. Dar s-ar putea presupune în general că plimbările lui Marie erau un fel de hoinăreală. În acest caz anume, lucrul cel mai probabil este ca ea să o fi luat pe un traseu ce se abătea mai mult decât de obicei de la cele pe care era deprinsă să meargă. Paralela care ne imaginăm că a existat în mintea redactorului de la Le Commerciel nu s-ar putea susţine decât în împrejurarea în care cele două persoane străbat întreg oraşul. În acest caz, admiţând că numărul cunoştinţelor personale ar fi egal, şansele de a realiza un număr egal de întâlniri ar fi de asemenea egale. Cât despre mine, înclin să cred nu atât că ar fi posibil, dar chiar mai mult decât probabil, ca Marie să fi mers în oricare clipă pe oricare dintre numeroasele trasee între locuinţa ei şi cea a mătuşii sale fără să întâlnească o singură persoană pe care să o cunoască sau care să o fi cunoscut pe ea. Pentru a privi această chestiune în deplina şi adevărata ei lumină, trebuie să păstrăm tot timpul în minte uriaşa disproporţie dintre cunoştinţele personale ale chiar şi celui mai de vază om din Paris şi întreaga populaţie a Parisului.

Dar oricâtă forţă ar părea să existe în argumentaţia lui Le Commerciel, ea îşi va pierde mult din valoare dacă vom lua în considerare ora la care fata a plecat de acasă. „A ieşit din casă exact când străzile erau mai înţesate de lume”, spune Le Commerciel. Dar nu este chiar aşa. Erau orele nouă dimineaţa. Ei bine, la orele nouă în fiecare zi din

săptămână, cu excepţia duminicii, străzile oraşului sunt, este adevărat, ticsite de oameni. La orele nouă duminica, lumea se află îndeobşte acasă, pregătindu-se de biserică. Nici unei persoane atente nu se poate să-i fi scăpat aspectul ciudat de pustiu al oraşului între orele opt şi zece în dimineaţa fiecărui sabat. Între zece şi unsprezece străzile sunt înţesate de lume, dar nu mai devreme decât perioada desemnată.

Mai este un aspect unde s-ar părea că există o deficienţă în ce priveşte spiritul de observaţie al ziarului Le Commerciel. „O bucată", afirmă el, „dintr-una din jupele nefericitei fete, lungă de două picioare şi lată de un picior, a fost ruptă şi legată sub bărbie şi în jurul gâtului ei, probabil ca să o împiedice să ţipe. Aceasta nu putea fi decât fapta unor indivizi care nu aveau nici măcar o batistă în buzunar". Dacă ideea aceasta este sau nu întemeiată, ne vom strădui să vedem numaidecât; dar prin „indivizi care nu aveau nici măcar o batistă în buzunar" redactorul înţelege cele mai decăzute haimanale. Cu toate acestea, oamenii despre care e vorba sunt tocmai dintre cei care au o batistă, chiar dacă nu au o cămaşă pe ei. Ai avut pesemne ocazia să observi că în ultimii ani derbedeii nu se mai pot lipsi nici în ruptul capului de batistă.

— Şi ce trebuie să credem, am întrebat, despre articolul din Le Soleil?

— Că e păcat că autorul lui nu s-a născut papagal – în care caz, ar fi fost cel mai faimos papagal din toată seminţia lui. N-a făcut decât să repete datele unei opinii deja publicate; culegându-le cu o lăudabilă sârguinţă de ici şi colo de prin gazete. „E limpede că obiectele au stat acolo", zice el, „cel puţin trei sau patru săptămâni" şi „nu încape nici o îndoială că a fost descoperit locul acestei înfiorătoare crime". Faptele reproduse aici de Le Soleil sunt într-adevăr foarte departe de a-mi risipi îndoielile asupra acestui subiect şi o să le cercetăm îndeaproape mai târziu, în legătură cu un alt aspect al problemei.

În momentul de faţă trebuie să ne ocupăm de alte investigaţii. Nu se poate să nu fi observat cu câtă superficialitate a fost examinat cadavrul. Desigur, chestiunea identităţii a fost iute lămurită sau ar fi trebuit să fie; dar mai erau şi alte aspecte ce trebuiau stabilite. Cadavrul fusese oare jefuit? Să fi avut decedata articole de bijuterie asupra ei când a plecat de acasă? Şi dacă da, le avea la ea când a fost descoperită? Acestea sunt chestiuni importante cu totul neatinse de anchetă; şi mai sunt şi altele de egală importanţă care n-au fost băgate în seamă. Trebuie să ne străduim să găsim un răspuns în ancheta noastră personală. Cazul lui St. Eustache trebuie reexaminat. N-am nici o bănuială în privinţa acestei persoane; însă se cade să procedăm metodic. Vom stabili dincolo de orice îndoială validitatea mărturiilor cu privire la locurile pe unde a umblat duminică. Mărturiile de acest fel pot deveni cu uşurinţă prilej de mistificare. Dar dacă nu-i nimic greşit aici, îl vom scoate pe St. Eustache din cercetările noastre. Sinuciderea lui, oricât de mult ar întări bănuielile dacă s-ar descoperi că mărturiile sunt o înşelătorie, nu este, fără o asemenea înşelătorie, în nici un caz o circumstanţă de neînţeles şi nici ceva care să ne abată de la cursul analizei obişnuite.

În ce propun eu acum vom lăsa la o parte aspectele lăuntrice ale acestei tragedii şi ne vom concentra atenţia asupra celor periferice. De departe cea mai obişnuită eroare în investigaţii precum aceasta este aceea de a limita cercetarea la evenimentele imediate, cu totala ignorare a celor colaterale sau întâmplătoare. Practica greşită a tribunalelor este aceea de arestrânge dovezile şi discuţiile la cadrul unei relevanţe aparent neîndoioase. Cu toate acestea, experienţa a arătat, şi o adevărată filosofie va arăta întotdeauna, că o mare parte, poate cea mai mare parte a adevărului se naşte din ceea ce pare irelevant. În spiritul acestui principiu, dacă nu chiar în litera lui30, ştiinţa modernă a ajuns să calculeze neprevăzutul. Dar s-ar

putea să nu mă înţelegi. Istoria cunoştinţelor omeneşti a arătat în mod neîntrerupt că descoperirile cele mai numeroase şi mai valoroase le datorăm unor evenimente colaterale, incidentale sau accidentale, încât în cele din urmă a devenit necesar, din orice perspectivă asupra progresului, să se ţină seama într-o mare măsură, ba chiar în cea mai mare măsură, de invenţiile ce se vor naşte din întâmplare şi cu totul în afara aşteptărilor obişnuite. Nu se mai cade, filosofic vorbind, să întemeiezi pe ceea ce a fost o viziune despre ceea ce va să fie. Accidentul este admis ca o parte a substructurii. Facem din hazard o problemă de calcul absolut. Aplicăm necăutatului şi neimaginatului formulele matematice ale şcolilor.

Repet, nu-i decât un fapt obişnuit că marea parte a întregului adevăr izvorăşte din colateral; şi în acord cu spiritul principiului implicat în acest fapt, aş dori să abat cercetarea în cazul de faţă de pe terenul bătătorit şi infructuos al evenimentului în sine spre împrejurările contemporane care îl învăluie. În timp ce dumneata te vei asigura de validitatea mărturiilor, eu am să cercetez ziarele mai pe larg decât ai făcut-o dumneata până acum. Deocamdată noi nu am făcut decât o recunoaştere a câmpului de investigaţie; dar ar fi într-adevăr ciudat ca o privire cuprinzătoare aruncată asupra tipăriturilor publice, aşa cum ţi-am propus, să nu ne permită măcar câteva repere mărunte care să stabilească o direcţie de cercetare.

Urmând sugestia lui Dupin, am făcut o verificare scrupuloasă în chestiunea mărturiilor. Rezultatul a fost că m-am convins pe deplin de validitatea lor şi, în consecinţă, de nevinovăţia lui St. Eustache. Între timp, prietenul meu s-a ocupat cu ceea ce mie mi se părea o meticulozitate cu totul fără rost, cu răsfoitul diferitelor colecţii de ziare. La sfârşitul săptămânii a pus înaintea mea următoarele extrase: „Acum vreo trei ani şi jumătate o frământare aidoma celei de acum a fost pricinuită de dispariţia aceleiaşi Marie Roget din parfumeria lui monsieur Le Blanc de la

„Palais Royal„. La capătul unei săptămâni însă, ea şi-a făcut din nou apariţia la obişnuitul ei comptoir31, arătând mai bine ca oricând, afară doar de o uşoară paloare mai neobişnuită. Monsieur Le Blanc şi mama ei au dat de înţeles că a fost vorba doar de o vizită la o prietenă la ţară; şi afacerea a fost înăbuşită cu iuţeală. Presupunem că absenţa ei de acum e o toană de acelaşi fel şi că la capătul unei săptămâni sau poate a unei luni o vom avea iarăşi printre noi”. O gazetă de seară32 – luni, 23 iunie.

„O gazetă de seară, în numărul de ieri, se referă la o mai veche şi misterioasă dispariţie a lui mademoiselle Roget. E binecunoscut faptul că, în săptămâna cât a lipsit din parfumeria lui Le Blanc, ea s-a aflat în compania unui tânăr ofiţer de marină renumit pentru destrăbălarea sa. Se presupune că o ceartă a făcut-o în chip providenţial să se întoarcă acasă. Cunoaştem numele acestui Lothario3316, care în clipa de faţă se află la Paris, însă din motive evidente ne ferim să-l dăm publicităţii”. Le Mercure34 – din dimineaţa zilei de marţi, 24 iunie.

„O nelegiuire de o nemaipomenită grozăvie a fost comisă alaltăieri în împrejurimile acestui oraş. Pe înserat, un gentleman însoţit de soţia şi de fiica sa a angajat şase tineri care se plimbau alene cu barca încoace şi încolo pe lângă malul Senei să-i treacă râul. Ajunşi pe malul celălalt, cei trei călători au coborât şi, după ce s-au îndepărtat de barcă, fata a descoperit că-şi uitase în ea umbrela de soare. Întorcându-se după ea, a fost răpită de bandă, dusă departe pe firul apei, i s-a astupat gura cu un căluş, a fost batjocorită şi, în cele din urmă, târâtă pe mal spre un loc nu prea îndepărtat de cel unde se urcase la început în barcă împreună cu părinţii ei. Între timp ticăloşii s-au făcut nevăzuţi, dar poliţia e pe urmele lor şi o parte din ei vor fi prinşi în curând”. O gazetă de dimineaţă35 – 25 iunie.

„Am primit câteva scrisori ce pun această crimă îngrozitoare, petrecută recent, pe seama lui Mennais36; dar întrucât acest gentleman a fost complet scos din cauză

de ancheta oficială şi întrucât argumentele celor câtorva corespondenţi ai noştri par mai mult zeloase decât profunde, nu credem că ar fi nimerit să le facem publice”. O Gazetă de dimineaţă37 – 28 iunie.

„Am primit, din diverse surse, se pare, mai multe scrisori extrem de energice care merg până acolo încât dau ca o certitudine faptul că nefericita Marie Roget a devenit victima uneia dintre numeroasele bande de huligani ce mişună duminica prin împrejurimile oraşului. Părerea noastră este în mod hotărât în favoarea acestei ipoteze. Ne vom strădui să facem loc de aici încolo câtorva dintre aceste argumente”. Un ziar de seară38 – marţi, 31 iunie.

„În ziua de luni, unul dintre barcagiii însărcinaţi cu încasarea taxelor a văzut o barcă goală plutind în josul Senei. Pânzele zăceau pe fundul bărcii. Barcagiul a remorcat-o până la biroul de navigaţie. A doua zi de dimineaţă ea a fost luată de acolo fără ştirea vreunuia dintre funcţionari. Cârma se află acum la biroul de navigaţie”. Le Diligence39 – joi, 26 iunie.

Citind eu aceste felurite extrase, mi s-au părut nu doar irelevante, dar nu vedeam nici în ce fel ar fi putut vreuna dintre ele să aibă o legătură cu chestiunea noastră. Am aşteptat unele lămuriri din partea lui Dupin.

— Nu am intenţia, mi-a spus el, să zăbovesc asupra primului şi a celui de-al doilea dintre aceste extrase. Le-am copiat în principal ca să-ţi arăt grava neglijenţă a poliţiei, care, din câte-am înţeles eu de la prefect, nu şi-a dat nici cea mai mică osteneală să-l cerceteze pe ofiţerul de marină despre care s-a făcut aluzie. Totuşi este curată nebunie să afirmi că între prima şi a doua dispariţie a lui Marie nu ar exista o presupusă legătură. Să admitem că prima escapadă a avut drept rezultat o ceartă între cei doi îndrăgostiţi şi întoarcerea acasă a celei seduse. Suntem acum în măsură să privim a doua ei escapadă (dacă am şti că a avut loc o nouă escapadă) mai degrabă ca pe o dovadă că seducătorul şi-a reluat avansurile decât ca pe rezultatul vreunei noi

propuneri din partea unui al doilea individ – suntem în măsură să o privim ca pe o „împăcare” a primului amour decât ca pe începutul unuia nou. Şansele sunt de zece la unu ca bărbatul care a fugit o dată cu Marie să-i propună acesteia să fugă din nou cu el decât ca aceea care a primit propuneri de a fugi din partea unuia să le mai fi primit şi din partea altuia. Iar acum dă-mi voie să-ţi atrag atenţia asupra faptului că timpul care s-a scurs între prima escapadă, dovedită ca atare, şi a doua, presupusă doar, întrece cu câteva luni durata obişnuită a crucierelor40 noastre. Să fi fost împiedicat amantul în prima lui încercare de obligaţia de a pleca pe mare şi să fi prins el primul moment al întoarcerii pentru a-şi reînnoi planurile josnice, neduse încă la bun sfârşit – sau neduse cu totul încă de către el? Despre toate aceste lucruri nu ştim nimic.

Ai să-mi spui însă că în al doilea caz n-a fost nici un fel de escapadă, aşa cum şi-a închipuit lumea. Fireşte că nu – dar suntem noi oare în măsură să spunem dacă n-a fost vorba de un plan eşuat? În afară de St. Eustache şi poate de Beauvais, nu avem alţi peţitori cunoscuţi, învederaţi şi onorabili ai lui Marie. Nu s-a vorbit despre niciunul. Cine atunci să fie tainicul iubit despre care rudele (cel puţin majoritatea lor) nu ştiu nimic, dar pe care Marie îl întâlneşte în dimineaţa zilei de duminică şi în care are atâta încredere încât nu ezită să rămână cu el până când umbrele serii pogoară peste crângurile singuratice de la Barriere du Roule? Cine să fie acest iubit misterios, mă întreb, despre care majoritatea rudelor nu ştiu nimic? Şi ce vrea să însemne ciudata prorocire a lui madame Roget din dimineaţa în care fata a plecat de acasă? – „Mi-e teamă că n-am să o mai revăd niciodată pe Marie”.

Dar dacă nu ne-o putem închipui pe madame Roget la curent cu planul ei de a fugi, n-am putea presupune cel puţin că fata a pus la cale acest plan? Plecând de acasă, ea a lăsat să se înţeleagă că se ducea în vizită la mătuşa ei din Rue des Dromes, iar St. Eustache a fost rugat să vină să o ia

pe înserat. Ei bine, la prima vedere, acest fapt dezminte categoric părerea mea; dar să reflectăm niţel. Că ea s-a întâlnit într-adevăr cu un prieten şi că a traversat cu el Sena, ajungând la Barriere du Roule pe la ora trei după-amiaza, e un fapt cunoscut. Însă consimţind astfel să-l însoţească pe acest ins (oricare va fi fost scopul – cunoscut sau necunoscut de către mama ei), trebuie ca fata să se fi gândit la intenţia exprimată de ea chiar la plecarea de acasă şi la uimirea şi bănuiala trezite în sufletul logodnicului ei, St. Eustache, când acesta, venind după ea în Rue des Dromes, la ora stabilită, ar fi aflat că ea nici n-a dat pe acolo, ba mai mult, când, întorcându-se la pension cu această veste îngrijorătoare, şi-ar fi dat seama de absenţa ei prelungită de acasă. Ea trebuie să se fi gândit la toate aceste lucruri, zic eu. Trebuie să fi prevăzut suferinţa lui St. Eustache, bănuielile tuturor. Nu se putea gândi să se întoarcă înfruntând aceste bănuieli; dar bănuielile devin pentru ea ceva lipsit de importanţă dacă vom presupune că ea avea intenţia de a nu se mai întoarce.

Ne-o putem închipui gândind astfel: „Urmează să mă întâlnesc cu o anumită persoană cu scopul de a fugi împreună cu ea sau într-alt scop, cunoscut numai de mine. Nu trebuie să existe nici o piedică – trebuie să avem timp suficient să putem scăpa de orice urmărire – voi da de înţeles că merg într-o vizită şi că am să-mi petrec ziua cu mătuşa mea din Rue des Dromes – am să-i spun lui St. Eustache să nu vină după mine decât spre seară – în felul ăsta absenţa mea de acasă, oricât de mult ar dura, va putea fi justificată fără să dea naştere la bănuieli sau la nelinişte, iar eu aş câştiga mai mult timp decât în oricare alt mod. Dacă îl rog pe St. Eustache să vină după mine pe înserat, cu siguranţă el nu va veni mai devreme; dar dacă nu-l rog deloc să vină după mine, timpul care-mi va rămâne pentru fugă va fi scurtat, pentru că aş fi aşteptată să mă întorc mai devreme, iar absenţa mea ar trezi mai iute neliniştea. Dar dacă am totuşi intenţia să mă reîntorc – dacă mă gândesc

doar la o simplă plimbare cu persoana respectivă – n-ar fi în planul meu să-l rog pe St. Eustache să vină după mine; căci, venind, el ar rămâne încredinţat că l-am înşelat – fapt pe care l-aş putea ţine pe veci ascuns de el dacă aş pleca de acasă fără să-l mai anunţ de intenţia mea şi dacă m-aş întoarce înainte de a se însera, spunând abia atunci că am fost în vizită la mătuşa mea din Rue des Dromes. Dar întrucât intenţia mea este aceea de a nu mă mai întoarce niciodată – sau măcar câteva săptămâni – sau până ce nu vor fi tăinuite unele lucruri – nevoia de a câştiga timp este singurul lucru de care trebuie să-mi pese”.

Ai făcut observaţia, în notele dumitale, că opinia cea mai larg răspândită în legătură cu această tristă întâmplare este şi a fost de la bun început aceea că fata a fost victima unei bande de huligani. Ei bine, opinia publică, în anumite împrejurări, nu-i de dispreţuit. Când ea se naşte de la sine – când ea se manifestă strict spontan – ar trebui să o considerăm ca fiind analoagă intuiţiei, care este idiosincrasia omului de geniu. În nouăzeci şi nouă de cazuri dintr-o sută eu aş respecta decizia ei. Este însă important să nu găsim nici o urmă palpabilă de influenţare. Opinia trebuie să fie în mod riguros cea a publicului însuşi; iar deosebirea este adesea extrem de greu de perceput şi de menţinut. În cazul de faţă mi se pare că această „opinie publică” în legătură cu o bandă a fost influenţată de evenimentul colateral detaliat în cel de-al treilea extras al meu. Întreg Parisul este tulburat de descoperirea cadavrului lui Marie, o femeie tânără, frumoasă şi bine cunoscută. Acest cadavru este descoperit având pe el urme de violenţă şi plutind pe apele fluviului. Dar tocmai acum se anunţă că în aceeaşi perioadă, sau aproape în aceeaşi perioadă, în care se presupune că ar fi fost asasinată fata, o nelegiuire aidoma celei îndurate de răposată, deşi mai puţin gravă, a fost comisă de o bandă de derbedei tineri asupra unei a doua femei tinere. E oare de mirare că o crimă cunoscută a putut influenţa judecata populară cât priveşte

o alta, necunoscută? Această judecată aştepta o îndrumare şi nelegiuirea cea cunoscută părea să i-o ofere atât de bine! Marie a fost şi ea găsită în fluviu; iar nelegiuirea cunoscută fusese comisă pe acelaşi fluviu. Legătura dintre cele două evenimente avea ceva atât de palpabil, încât adevărata minune ar fi fost ca lumea să nu-şi dea seama de ea şi să nu recurgă la ea. Dar de fapt crima aceea, cunoscută ca fiind săvârşită în acest fel, este, dacă nu altceva, măcar dovada că cealaltă, comisă aproape în acelaşi timp, nu a fost comisă în acest fel. Ar fi fost un miracol într-adevăr dacă, pe când o bandă de derbedei săvârşea într-un loc dat o fărădelege nemaiauzită, să se fi găsit o altă bandă similară, care, într-un loc similar, în acelaşi oraş, în aceleaşi împrejurări, cu aceleaşi mijloace şi metode, să comită o fărădelege întru totul asemănătoare şi tocmai în aceeaşi perioadă de timp! Totuşi în ce altceva dacă nu tocmai în această nemaipomenită serie de coincidenţe, ne pretinde să credem opinia, spontan influenţată, a publicului?

Înainte de a trece mai departe, să zăbovim niţel asupra presupusului loc al asasinatului, în crângul de lângă Barriere du Roule. Acest crâng, deşi stufos, era în imediata vecinătate a unui drum comunal. În el se aflau trei sau patru lespezi mari, alcătuind un fel de jilţ cu spătar şi taburet. Pe lespedea de sus a fost găsită o jupă albă; pe cea de-a doua, o eşarfă de mătase. Tot acolo s-au mai găsit o umbrelă de soare, o pereche de mănuşi şi o batistă. Batista avea brodat numele „Marie Roget”. Pe crengile dimprejur se vedeau fâşii de rochie. Pământul era frământat, tufişurile erau rupte şi era lucru vădit că avusese loc o luptă violentă. În pofida interesului cu care presa a primit descoperirea din acest crâng şi a unanimităţii cu care, pasămite, s-ar fi indicat locul precis al nelegiuirii, trebuie admis că existau şi unele motive foarte bune de îndoială. Că acesta era într-adevăr locul cu pricina, puteam crede sau nu – dar existau motive excelente de îndoială. Dacă locul adevărat era, aşa cum sugera Le Commerciel, în apropiere de Rue Pavâe

Saint Andrâe, autorii crimei, presupunând că aceştia mai locuiesc încă la Paris, ar fi fost desigur cuprinşi de spaimă văzând că atenţia publicului se îndrepta atât de stăruitor asupra cursului corect; iar în unele cugete ar fi apărut numaidecât necesitatea unui efort care să abată din nou această atenţie.

Şi astfel, întrucât crângul de la Barriere du Roule trezise deja bănuiala, ideea de a pune obiectele acolo unde ele au fost găsite trebuie să se fi născut în chipul cel mai firesc. Nu există nici o dovadă reală, deşi Le Soleil presupune acest lucru, că obiectele descoperite ar fi stat mai mult de câteva, foarte puţine, zile în crâng; există totuşi numeroase dovezi indirecte că ele n-ar fi putut rămâne acolo fără a atrage atenţia în răstimpul celor douăzeci de zile care s-au scurs între duminica fatală şi după-amiaza în care ele au fost descoperite de băieţi.

„Erau toate mucegăite", afirmă Le Soleil, preluând opiniile predecesorilor săi, „de la acţiunea ploii şi lipite unele de altele din cauza mucegaiului. În jurul lor crescuse iarba, care acoperea o parte dintre ele. Mătasea umbrelei era trainică, însă pe dinăuntru firele se tăiaseră. În partea de sus, acolo unde fusese îndoită şi răsucită, era putredă şi plină de mucegai şi când au încercat să o deschidă, s-a sfâşiat". În ce priveşte iarba care „crescuse în jurul lor şi acoperea o parte din ele", e evident că acest lucru nu putea fi stabilit decât din vorbele şi, ca atare, din amintirile a doi băieţei; căci aceşti puşti au mişcat din loc obiectele şi le-au luat cu ei acasă înainte ca ele să fi fost văzute de un al treilea martor. Dar iarba creşte, mai ales pe vreme caldă şi umedă (cum a fost în perioada crimei), cam cu doi-trei ţoli într-o singură zi. O umbrelă de soare uitată într-un loc de curând acoperit cu brazde de iarbă va fi într-o singură săptămână complet ascunsă privirii de iarba crescută în jur. Iar cât priveşte mucegaiul asupra căruia redactorul de la Le Soleil insistă cu atâta obstinaţie, încât întrebuinţează cuvântul nu mai puţin de trei ori în scurtul paragraf citat

adineauri, nu-şi dă el seama de soiul acestui mucegai? Trebuie noi să-i spunem că este una dintre numeroasele specii de fungus41, a cărui cea mai comună trăsătură e că apare şi dispare în douăzeci şi patru de ore?

Vedem astfel de la cea dintâi privire că tot ce s-a adus drept argument zdrobitor în sprijinul ideii că obiectele ar fi stat în crâng cel puţin trei sau patru săptămâni este, cât se poate de absurd, nul în ce priveşte dovada acestui fapt. Pe de altă parte, e foarte greu de crezut că aceste lucruri ar fi putut rămâne în crângul cu pricina o perioadă mai mare de o săptămână încheiată – o perioadă mai mare decât de la o duminică la cealaltă. Cei care cunosc cât de cât împrejurimile Parisului ştiu cât de greu este să găseşti un loc mai izolat, şi asta doar la mare distanţă de suburbiile sale. Un lucru cum ar fi un colţişor neexplorat sau arareori vizitat în mijlocul pădurilor şi crângurilor sale este ceva cu totul de neimaginat. Numai să încerce iubitorul pătimaş al naturii, pe care îndatoririle îl ţin înlănţuit în praful şi căldura acestei uriaşe metropole – numai să încerce vreunul, chiar şi într-o zi de lucru, să-şi astâmpere setea de solitudine în mijlocul priveliştilor naturii încântătoare ce ne înconjoară. La fiecare al doilea pas va descoperi că farmecul crescând se destramă la auzul glasului sau la apariţia vreunui derbedeu sau a unei bande de cheflii. Va căuta linişte în umbrarul cel mai des, dar totul în zadar. Tocmai aici sunt ungherele unde mişună toţi nespălaţii – aici sunt templele cele mai pângărite. Cu durere în inimă călătorul va fugi înapoi în Parisul vicios ca spre o cloacă a viciului mai puţin odioasă, pentru că e mai puţin discordantă. Dar dacă împrejurimile oraşului sunt cotropite astfel în zilele de lucru ale săptămânii, cu atât mai mult de sabat! În special acum când, scutit de obligaţia de a munci sau lipsit de obişnuitele prilejuri de a tâlhări, haimanaua de la oraş caută împrejurimile nu din iubire pentru viaţa la ţară, pe care în sufletul său o dispreţuieşte, ci ca să scape de restricţiile şi de convenţiile societăţii. Râvneşte nu atât

aerul proaspăt şi verdeaţa copacilor, cât deplina libertate a vieţii de la ţară.

Aici, în hanul de la marginea şoselei, sau sub frunzişul pădurii, se dedă, ferit de alţi ochi decât cei ai tovarăşilor săi de chef, tuturor exceselor nebuneşti ale falsei veselii – rodul libertăţii şi al romului. Nu spun nimic mai mult decât ceea ce trebuie să fie limpede pentru orice observator imparţial atunci când repet că împrejurarea ca lucrurile cu pricina să fi rămas nedescoperite o perioadă mai lungă decât răstimpul dintre o duminică şi cealaltă, în oricare crâng din imediata vecinătate a Parisului, ar trebui socotită drept un miracol şi nimic mai mult.

Dar nu lipsesc nici alte temeiuri ca să bănuim că obiectele au fost puse în crâng pentru a distrage atenţia de la adevăratul loc al fărădelegii. Şi în primul rând ia aminte, te rog, la data descoperirii obiectelor. Confruntă acest lucru cu data celui de-al cincilea extras copiat de mine din gazete.

Vei afla că descoperirea a urmat aproape imediat după înştiinţările urgente trimise gazetei de seară. Aceste înştiinţări, deşi diferite şi provenind, pare-se, din diverse surse, tindeau toate spre acelaşi scop – anume: să îndrepte atenţia asupra unei bande ca fiind autoarea fărădelegii şi asupra împrejurimilor de lângă Barriere du Roule ca fiind locul acesteia. Ei bine, nu e vorba fireşte de bănuiala cum că obiectele ar fi fost găsite de băieţi doar în urma acestor înştiinţări ori că atenţia publicului ar fi fost suscitată de ele; totuşi s-ar putea naşte, ba chiar se naşte, bănuiala că lucrurile n-au fost găsite de băieţi mai devreme pentru simplul motiv că lucrurile nu se aflau în crâng mai devreme, ele fiind puse acolo doar la data sau cu puţin înainte de data înştiinţărilor, chiar de către autorii vinovaţi ai acestor înştiinţări.

Acest crâng era ciudat – unul chiar foarte ciudat. Era din cale-afară de des. În îngrăditura zidită de natură se aflau trei pietroaie extraordinare, formând un jilţ cu spătar şi un taburet. Iar crângul, atât de plin de arta naturii, se afla în

imediata vecinătate, la câteva aruncături de băţ, de locuinţa doamnei Deluc, ai cărei băieţi aveau obiceiul de a cerceta cu grijă tufişurile dimprejur după coajă de sasafras42. Ar fi oare un rămăşag nesăbuit – pariu de o mie la unu – că nu trecea o zi pe deasupra capetelor acestor băieţi fără a-l găsi măcar pe unul din ei pitit în adăpostul umbros, tolănit pe tronul său natural? Cei care s-ar codi să facă un asemenea rămăşag fie că n-au fost niciodată copii, fie că au uitat cum e felul de a fi al copiilor. Repet – e foarte greu de înţeles cum ar fi putut rămâne nedescoperite lucrurile în acest crâng mai mult de o zi-două; şi că astfel există motive temeinice de a bănui, în pofida ignoranţei dogmatice afişate de Le Soleil, că ele au fost puse la o dată relativ recentă în locul unde au şi fost găsite.

Dar mai sunt şi alte motive mai temeinice decât oricare dintre cele pe care le-am avansat deja să credem că ele au fost puse acolo în acest mod. Iar acum ia seama, te rog, la aşezarea cât se poate de artificială a lucrurilor. Pe piatra de deasupra zăcea o jupă albă; pe a doua, o eşarfă de mătase; risipite înjur, erau o umbrelă de soare, o pereche de mănuşi şi o batistă având brodat numele „Marie Roget”. E tocmai aşezarea pe care ar face-o în mod firesc o persoană nu prea isteaţă, care ar dori să dispună obiectele în mod firesc. Dar nu e în nici un caz o aşezare cu adevărat firească. Mai curând m-aş fi aşteptat să văd toate lucrurile zăcând pe jos şi călcate în picioare. În spaţiul îngust al acelui crâng ar fi fost aproape imposibil ca jupa şi eşarfa să-şi fi păstrat locul pe pietre, expuse fiind vânzolelii mai multor persoane care s-au încăierat. „Existau dovezi”, se spune, „că a avut loc o luptă; iar pământul era frământat, tufişurile erau rupte”, dar jupa şi eşarfa au fost găsite rânduite ca pe nişte rafturi. „Bucăţile din rochie rupte de tufişuri erau cam de trei palme lăţime şi de şase palme lungime. Una dintre ele era tivul rochiei, care fusese cârpit. Arătau ca nişte fâşii smulse”. Aici, din nebăgare de seamă, Le Soleil a utilizat o frază din cale-afară de suspectă. După felul în care sunt

descrise, bucăţile într-adevăr „arată ca nişte fâşii smulse”; dar într-un anume scop şi cu mâna. Rareori se întâmplă ca o bucată dintr-o rochie, precum cea despre care e vorba acum, să fie „smulsă” de un spin. Din chiar felul unor asemenea ţesături, un spin sau un cui ce se agaţă în ele le rupe pe fir drept – le desparte în două fâşii longitudinale, în unghi drept una faţă de cealaltă, întâlnindu-se în punctul pe unde intră spinul – dar este aproape cu neputinţă să concepi că bucata ar putea fi „smulsă”. Eu n-am văzut niciodată aşa ceva şi nici dumneata. Ca să smulgi o bucată dintr-o asemenea ţesătură este nevoie, aproape în fiecare caz, de două forţe distincte, acţionând în direcţii diferite. Dacă ţesătura are două margini – dacă, de exemplu, ar fi vorba de o batistă şi cineva ar dori să rupă din ea o fâşie, atunci şi numai atunci ar fi de-ajuns o singură forţă. Dar în cazul de faţă e vorba de o rochie ce nu are decât o singură margine. Doar printr-un miracol ar fi putut fi sfâşiată de spini o bucată din interior, acolo unde nu era nici o margine şi unde un singur spin nu ar fi putut să facă acest lucru. Dar chiar dacă ar exista o margine, tot ar fi nevoie de doi spini, acţionând unul în două direcţii distincte, iar celălalt într-una singură. Iar asta presupunând că marginea este netivită.

Dacă este tivită, chestiunea aproape că iese din discuţie. Vedem astfel numeroasele şi marile obstacole în calea ipotezei cum că bucăţile ar fi fost „smulse” pur şi simplu de „spini”; şi cu toate acestea, ni se cere să credem că nu doar o singură bucată, ci chiar mai multe ar fi fost rupte în acest mod. „Iar una dintre bucăţi era tivul rochiei! O altă bucată era o parte din fustă, nu din tiv”, adică a fost complet ruptă de spini din mijlocul fără margine al rochiei! Să avem iertare, zic eu, dar nu putem crede asemenea lucruri; totuşi, luate împreună, ele alcătuiesc poate motive mai puţin întemeiate de suspiciune decât împrejurarea surprinzătoare că obiectele ar fi fost lăsate în acest crâng de nişte ucigaşi care au avut suficientă precauţie ca să se gândească la înlăturarea cadavrului.

Dacă presupui însă că intenţia mea este să neg că acest crâng ar fi fost locul nelegiuirii, înseamnă că nu m-ai înţeles corect. S-ar fi putut întâmplă aici ceva rău sau, mai probabil, un accident în locuinţa lui madame Deluc. Dar de fapt acesta este un aspect de mai mică însemnătate. Noi nu ne-am angajat să găsim locul, ci să-i descoperim pe făptaşii crimei. Tot ce-am prezentat aici, dincolo de felul amănunţit în care am prezentat, a fost cu intenţia mai întâi de a arăta absurditatea afirmaţiilor categorice şi hazardate din Le Soleil, dar în al doilea rând, mai important, să te determin pe calea cea mai firească să arunci din nou o privire asupra faptului îndoielnic că acest asasinat a fost acţiunea unei bande.

Vom relua această întrebare referindu-ne doar la amănuntele revoltătoare ale chirurgului interogat la anchetă. E suficient să spun că deducţiile sale, publicate, privind numărul ticăloşilor au fost pe bună dreptate luate în râs ca fiind eronate şi total lipsite de temei de către toţi anatomiştii cu reputaţie ai Parisului. Nu că lucrurile nu ar fi putut fi aşa cum le deduce el, dar nu exista nici un temei pentru o asemenea deducţie: oare nu exista tot atâta temei pentru o alta? Să reflectăm acum asupra „urmelor unei lupte”; şi să întreb ce anume vor aceste urme să demonstreze. O bandă. Dar nu demonstrează ele mai degrabă absenţa unei bande? Ce luptă ar fi putut avea loc – ce luptă atât de violentă şi atât de îndelungată, încât să-şi lase „urmele” în toate direcţiile – între o fată plăpândă şi fără apărare şi presupusa bandă de ticăloşi? Încleştarea tăcută a câtorva braţe vânjoase şi totul s-ar fi sfârşit. Victima trebuie să fi fost absolut pasivă în mâinile lor. Îţi vei aduce aminte aici că argumentele formulate împotriva ipotezei că acest crâng ar fi locul crimei sunt aplicabile în mare parte doar împotriva ipotezei că el ar fi locul unei fărădelegi comise de mai mulţi indivizi, şi nu doar de unul singur. Dacă ne imaginăm că a fost un singur violator, atunci şi numai atunci vom putea concepe că a avut loc o

luptă atât de violentă şi atât de îndârjită, încât să fi lăsat „urme” vădite.

Şi încă ceva. Am menţionat deja bănuiala ce s-ar putea naşte din faptul că lucrurile cu pricina au fost lăsate pur şi simplu în crângul unde au şi fost descoperite. Pare aproape imposibil ca aceste dovezi de vinovăţie să fi fost lăsate în mod accidental acolo unde ele au fost găsite. A existat suficientă prezenţă de spirit (se presupune) ca leşul să fie îndepărtat; şi cu toate acestea, o dovadă chiar mai peremptorie decât cadavrul însuşi (ale cărui trăsături ar fi putut fi iute alterate prin descompunere) e lăsată să zacă la vedere la locul fărădelegii – mă refer la batista cu numele răposatei. Dacă asta a fost o greşeală, ea n-a fost greşeala unei bande. Ne-o putem imagina numai ca fiind greşeala unui singur individ. Să vedem. Un individ anume a comis crima. E singur cu strigoiul celei dispărute. E îngrozit de ceea ce zace nemişcat în faţa lui.

Furia patimii lui a trecut, iar acum în inima lui e loc destul pentru grozăvia firească a faptei sale. Nu are nimic din acea încredere pe care inevitabil o inspiră prezenţa mai multora. E singur cu moarta. Tremură şi se înfioară. Totuşi trebuie să scape de cadavru. Îl târăşte până la râu, însă lasă în urma sa celelalte dovezi de vinovăţie; căci e greu, dacă nu chiar imposibil, să care întreaga povară o dată, dar îi va fi uşor să se întoarcă pentru ceea ce a mai rămas. Însă în anevoioasa lui înaintare spre râu, temerile sale se înteţesc. Zvonul vieţii îl însoţeşte în cale. De zeci de ori aude sau îşi închipuie că aude pasul cuiva care îl pândeşte. Până şi luminile oraşului îl înspăimântă. Totuşi, într-un târziu, după îndelungi şi dese opriri într-o cumplită agonie, ajunge la malul râului şi scapă de groaznica lui povară – poate cu ajutorul unei bărci. Ei bine, ce comori posedă lumea – ce ameninţare cu răzbunarea ar putea veni de la ea – care să aibă puterea să-l îndemne pe acest ucigaş singuratic să se întoarcă pe acest drum anevoios şi primejdios la crângul plin de amintiri care îi îngheaţă sângele în vine? Fie ce-o fi,

el nu se întoarce. N-ar putea să se întoarcă chiar dacă ar vrea. Singurul lui gând e să fugă numaidecât. Întoarce spatele pe vecie acelor tufişuri îngrozitoare şi fuge ca din faţa mâniei viitoare43.

Dar cu o bandă? Numărul lor le-ar fi dat curaj; dacă într-adevăr curajul ar lipsi vreodată din pieptul unui nemernic înrăit; căci numai din astfel de nemernici înrăiţi sunt alcătuite aceste aşa-zise bande. Numărul lor, zic, ar fi stăvilit teroarea teribilă şi iraţională care, mi-am imaginat eu, ar fi putut paraliza pe un om singur. Dacă am presupune că unul sau doi sau chiar trei dintre ei ar fi scăpat ceva din vedere, această scăpare ar fi fost remediată de către un al patrulea. Ei n-ar fi lăsat nimic în urma lor; căci numărul lor le-ar fi permis să transporte totul o singură dată. Nu ar mai fi fost nevoie să se întoarcă.

Consideră acum împrejurarea că, o dată găsit cadavrul, din veşmântul său exterior „o fâşie, lată cam de o palmă, fusese sfâşiată de la tiv la talie, înfăşurată de trei ori în jurul mijlocului şi prinsă într-un fel de nod la spate”. Acest lucru a fost înfăptuit cu văditul scop de a face un ochi cu ajutorul căruia să poată fi târât trupul. Dar mai mulţi oameni ar fi visat ei oare să recurgă la un asemenea expedient? Pentru trei-patru dintre ei, membrele cadavrului ar fi constituit un mijloc de transport nu doar suficient, ci chiar cel mai bun cu putinţă. Procedeul aparţine unui singur individ; şi asta ne duce la faptul că „între crâng şi râu, gardurile au fost găsite doborâte, iar pe pământ se vedeau urmele unei poveri foarte grele ce fusese târâtă pe acolo!” Dar s-ar fi ostenit oare de pomană mai mulţi oameni să dea jos un gard numai ca să treacă prin el un cadavru pe care într-o clipă l-ar fi putut trece pe deasupra oricărui gard? Mai mulţi oameni ar fi târât ei oare un cadavru astfel încât să lase urme vădite că l-au târât?

Şi aici trebuie să ne referim la o observaţie a gazetei Le Commerciel; O observaţie pe care într-o oarecare măsură am comentat-o deja. „O bucată”, spune această gazetă,

„dintr-una din jupele nefericitei fete, lungă de două picioare şi lată de un picior, a fost ruptă şi legată sub bărbie şi în jurul gâtului ei, probabil ca să o împiedice să ţipe. Aceasta nu putea fi decât fapta unor indivizi care nu aveau nici măcar o batistă în buzunar”.

Am sugerat mai devreme că un huligan adevărat nu umblă niciodată fără batistă. Dar nu asupra acestui fapt atrag eu acum atenţia. Că nu din lipsa unei batiste a fost folosit acest bandaj pentru scopul imaginat de Le Commerciel e lucru dovedit chiar de batista lăsată în crâng; şi că intenţia n-a fost „să o împiedice să ţipe” reiese aşijderea din faptul că a fost utilizat bandajul în locul a ceea ce ar fi răspuns mult mai bine acestui scop. Dar limbajul dovezilor vorbeşte despre fâşia cu pricina ca fiind „găsită în jurul gâtului, atârnând slobodă, prinsă într-un nod solid”. Cuvintele acestea sunt destul de vagi, dar ele diferă sensibil de cele din Le Commerciel. Fâşia era de optsprezece ţoli în lăţime şi, ca atare, deşi din muselină, putea alcătui o funie solidă, dacă era împăturită sau răsucită longitudinal. Şi ea a fost descoperită răsucită chiar în acest fel.

Deducţia mea este aceasta. Ucigaşul singuratic, după ce a transportat cadavrul pe o distanţă anume (fie din crâng, fie de altundeva) cu ajutorul bandajului înnodat în jurul taliei, şi-a dat seama că greutatea, în felul acesta de a acţiona, era peste puterile sale. El a decis să târască povara – probele arată că ea a fost târâtă. În acest scop a trebuit să lege un fel de funie la una dintre extremităţi. Ea putea fi legată cel mai bine în jurul gâtului, unde capul ar fi împiedicat-o să lunece. Iar acum ucigaşul s-a gândit fără doar şi poate la bandajul din jurul şalelor. L-ar fi folosit pe acesta, dacă n-ar fi fost înfăşurat în jurul cadavrului, dacă n-ar fi fost nodul care îl stingherea şi gândul că el nu fusese „smuls” cu totul din veşmânt. Era mai uşor să rupă o altă fâşie din fustă. A rupt-o, a legat-o strâns în jurul gâtului şi astfel şi-a târât victima până pe malul râului. Că acest „bandaj” obţinut cu multă trudă şi întârziere şi care răspundea într-un chip

imperfect scopului său – că acest bandaj a fost totuşi utilizat demonstrează că necesitatea utilizării sale s-a născut din împrejurări ce s-au ivit într-un moment în care batista nu mai era la îndemână – adică s-au ivit, aşa cum ne-am imaginat noi, după părăsirea crângului (dacă era într-adevăr crângul), pe drumul dintre acesta şi râu.

Dar vei spune că mărturia lui madame Deluc (!) indică mai ales prezenţa unei bande în vecinătatea crângului în momentul crimei sau cam pe-atunci. Sunt de acord. Mă întreb dacă în chiar locul sau în apropiere de Barriere du Roule, la ora sau în jurul orei când a avut loc această tragedie, nu se aflau cumva zece bande precum cea descrisă de madame Deluc. Dar banda care şi-a atras asupră-şi mânia înverşunată din depoziţia, deşi cam târzie şi foarte suspectă, a lui madame Deluc este singura bandă despre care bătrâna asta cinstită şi cumsecade afirmă că i-ar fi mâncat cozonacii şi i-ar fi băut coniacul fără a-şi da osteneala să-i plătească. Et hinc illae irae? 44

Dar care este mărturia precisă a lui madame Deluc? „îşi făcu apariţia o bandă de secături care iscară tărăboi, mâncară şi băură fără să plătească, o luară pe acelaşi drum ca tânărul şi fata, se întoarseră la han pe la asfinţit şi traversară iar Sena aparent în mare grabă.”

Ei bine, e foarte posibil ca acest „în mare grabă” să fi părut chiar mai mare în ochii lui madame Deluc, întrucât ea stăruia cu jale şi durere asupra berii şi cozonacilor45 cate îi fuseseră luaţi cu de-a sila – berea şi cozonacii pentru care poate mai trăgea încă o slabă nădejde să fie despăgubită. Căci altminteri, cum era şi pe înserat, de ce-ar fi pomenit degrabă lor? Nu-i de mirare de bună seamă că până şi o bandă de derbedei se grăbeşte să ajungă acasă atunci când are de trecut un râu lat cu nişte bărcuţe, când se anunţă furtună şi când se apropie noaptea.

Am spus se apropie; căci noaptea nu sosise încă. Era de-abia pe înserat, când graba necuviincioasă a acestor „secături” jignise privirile cumpătate ale lui madame Deluc.

Dar ni se spune că în aceeaşi seară madame Deluc, împreună cu băiatul ei cel mai mare, „au auzit ţipete de femeie în apropierea hanului”. Şi cu ce cuvinte descrie madame Deluc ceasul din seară la care s-au auzit aceste ţipete? „Curând după lăsarea întunericului”, spune ea. Dar „curând după lăsarea întunericului” este totuşi întuneric; şi pe înserat este încă lumină. Astfel, este cât se poate de limpede că banda părăsise Barriere du Roule înainte ca madame Deluc să audă (?) ţipetele acelea. Şi deşi în nenumăratele rapoarte ale anchetei expresiile cu pricina sunt întrebuinţate în mod clar şi invariabil, aşa cum le-am întrebuinţat şi eu în această discuţie cu dumneata, niciuna dintre gazetele publice şi niciunul dintre lucrătorii de poliţie nu şi-a dat seama până acum de uriaşa discrepanţă dintre ele.

Am să mai adaug un singur argument împotriva ipotezei despre o bandă; dar acest argument are, după mintea mea cel puţin, o greutate absolut irefutabilă. În împrejurarea că se oferea o recompensă substanţială, precum şi deplina iertare a denunţătorului, nu se poate închipui nici o clipă ca vreun membru al unei bande de haimanale ordinare sau al oricărei cete de bărbaţi să nu-şi fi trădat de mult complicii. Pentru oricare ins dintr-o bandă de acest soi teama de a fi trădat e mai mare decât dorinţa de a scăpa cu faţa curată sau de a primi o recompensă. El trădează iute şi plin de zel ca să nu fie el însuşi trădat. Că secretul nu a fost divulgat e cea mai bună dovadă că el este de fapt un secret. Ororile acestei fapte întunecate sunt cunoscute numai unei singure sau două fiinţe omeneşti şi lui Dumnezeu.

Să adunăm acum roadele sărace dar sigure ale îndelungatei noastre analize. Am ajuns la ideea că e vorba fie de un accident fatal petrecut sub acoperişul lui madame Deluc, fie de un omor săvârşit în crângul de la Barriere du Roule de către un iubit sau cel puţin de către un prieten intim şi tainic al răposatei. Acest prieten este oacheş. Culoarea feţei, felul în care este „înnodat” bandajul şi

„nodul marinăresc” cu care este prinsă panglica pălăriei indică un marinar. Legătura lui cu răposata, o fată uşuratică, dar nu decăzută, îl arată ca fiind mai presus de condiţia unui marinar de rând. Aici scrisorile prompte şi bine scrise către ziare întăresc serios ipoteza noastră. Împrejurările primei escapade, aşa cum sunt ele menţionate în Le Mercurie, tind să amestece chipul acestui matelot cu cel al „ofiţerului de marină” despre care se ştie că a fost primul care a împins-o pe nefericita fată la păcat.

Şi aici se cuvine să ţinem seama de absenţa prelungită a tânărului oacheş. Mă întrerup o clipă pentru a observa că tenul acestui om era închis şi negricios; nu era vorba de o culoare negricioasă obişnuită, care constituia singura particularitate de care îşi amintesc atât Valence, cât şi madame Deluc. Dar de ce este absent omul acesta? A fost el oare ucis de bandă? Dacă e aşa, de ce nu se găsesc decât urmele fetei asasinate? E firesc să se presupună că locul celor două fărădelegi a fost identic. Dar unde e cadavrul lui? E mai mult ca sigur că asasinii ar fi scăpat de amândoi în acelaşi mod. Dar se poate afirma că acest om trăieşte şi se fereşte să se arate de teama de a nu fi acuzat de crimă. Se poate presupune că acest considerent acţionează asupra lui acum – după atâta timp – întrucât s-a depus mărturie că a fost văzut cu Marie – dar că el n-ar fi avut nici o putere în momentul faptei. Primul impuls al unui om nevinovat ar fi fost să anunţe fărădelegea şi să ajute la identificarea nemernicilor. Lucrul acesta i-ar fi fost sugerat de raţiuni tactice. Fusese văzut cu fata. Trecuse cu ea fluviul pe un bac deschis.

Denunţarea asasinilor i s-ar fi părut chiar şi unui idiot singurul mijloc sigur de a îndepărta bănuielile. Nu putem presupune că în noaptea duminicii fatale el ar fi fost nevinovat şi în acelaşi timp că n-ar fi ştiut nimic despre fărădelegea comisă. Şi totuşi numai într-o astfel de împrejurare e cu putinţă să ne închipuim că el, în viaţă fiind, nu i-ar fi denunţat pe asasini. Şi care sunt mijloacele

noastre de a ajunge la adevăr? Vom vedea că aceste mijloace se înmulţesc şi capătă claritate pe măsură ce avansăm.

Să cernem până la fund afacerea aceasta cu prima escapadă. Să lămurim întreaga poveste cu „ofiţerul”, locul unde se află el în clipa de faţă şi pe unde a umblat în momentul precis al crimei. Să comparăm cu grijă între ele diversele înştiinţări trimise ziarului de seară, în care scopul era acela de a inculpa o bandă. Isprăvind cu asta, să comparăm aceste înştiinţări, atât în ce priveşte stilul, cât şi scrisul, cu cele trimise mai de mult ziarului de dimineaţă şi care insistau cu atâta vehemenţă asupra vinovăţiei lui Mennais. Şi isprăvind cu toate acestea, să comparăm iarăşi aceste diverse înştiinţări cu scrisul cunoscut al ofiţerului. Să încercăm să aflăm, prin repetate întrebări adresate lui madame Deluc şi fiilor ei, precum şi vizitiului omnibuzului, Valence, mai multe despre înfăţişarea şi purtările acelui „bărbat oacheş”. Nu se poate ca întrebările, dirijate cu pricepere, să nu smulgă de la vreunul dintre aceşti martori unele informaţii asupra acestui punct anume (sau asupra altora) – informaţii pe care nici martorii înşişi nu-şi dau seama că le posedă. Şi acum să căutăm barca recuperată de barcagiu în dimineaţa de luni, 23 iunie, şi care a fost luată de la biroul de navigaţie, fără ştirea ofiţerului de serviciu şi fără cârmă, cu puţin timp înainte de descoperirea cadavrului. Cu băgare de seamă şi perseverenţă vom da negreşit de urma acestei bărci; nu doar pentru faptul că barcagiul care a recuperat-o o poate identifica, ci întrucât cârma este la dispoziţia noastră. Cârma unei bărci cu pânze n-ar fi fost nicidecum abandonată fără a naşte suspiciuni de către un om cu inima împăcată. Şi aici am să mă opresc ca să strecor o întrebare. Nu s-a dat nici o înştiinţare despre recuperarea acestei bărci. A fost adusă pe ascuns la biroul de navigaţie şi tot pe ascuns a fost dusă de acolo. Dar proprietarul sau patronul ei – cum se face că a fost informat încă de marţi dimineaţă,

fără să se fi dat nici un anunţ, despre locul unde a fost găsită barca luni – decât dacă ne gândim la vreo legătură cu marina – vreo legătură personală şi permanentă ce permite cunoaşterea micilor ei interese – a măruntelor ştiri de interes local?

Vorbind despre asasinul singuratic, târându-şi povara până la mal, am sugerat deja probabilitatea ca el să-şi fi făcut rost de o barcă. Trebuie să înţelegem acum că Marie Roget a fost aruncată dintr-o barcă. E firesc ca lucrul să se fi petrecut astfel. Cadavrul nu putea fi încredinţat apelor puţin adânci de la mal. Semnele ciudate de pe spatele şi umerii victimei vorbesc despre şipcile de pe fundul unei bărci. Faptul că trupul a fost găsit fără a avea legată de el vreo greutate de asemenea întăreşte această idee. Dacă ar fi fost aruncat de pe mal, ar fi fost legată de el o greutate. Putem explica absenţa acesteia doar presupunând că ucigaşul a neglijat prevederea de a-şi face rost de ea înainte de a se depărta de mal. În clipa când a încredinţat cadavrul apei, fără îndoială că şi-a dat seama de această scăpare; dar atunci nu mai avea nici un remediu la îndemână. Orice risc ar fi fost de preferat unei întoarceri pe malul acela blestemat. După ce s-a descotorosit de această povară macabră, ucigaşul se va fi grăbit spre oraş. Acolo, în dreptul vreunui chei obscur, va fi sărit pe mal. Dar barca – o va fi priponit el oare? Va fi fost prea grăbit pentru lucruri cum ar fi priponirea unei bărci. Mai mult, legând-o de chei, va fi crezut că lasă o dovadă împotriva lui însuşi. Gândul lui firesc va fi fost să alunge cât mai departe cu putinţă tot ce avea legătură cu crima sa. Nu numai că va fi fugit de lângă chei, dar nu va fi lăsat să rămână nici barca. Cu siguranţă va fi lăsat-o să plutească în voia curentului. Să ne urmăm gândul. Dimineaţa, nemernicul este cuprins de o groază nedescrisă când află că barca a fost găsită şi că este la adăpost într-un loc unde el are obiceiul de a se duce zilnic – într-un loc unde probabil îndatoririle lui îi impun să se ducă. În noaptea următoare, fără a îndrăzni să ceară cârma, o

sustrage. Unde se află acum acea barcă fără cârmă? Asta va trebui să descoperim în primul şi în primul rând. Cu prima rază de lumină aruncată aici, se vor ivi şi zorii izbânzii noastre. Această barcă ne va călăuzi cu o iuţeală care ne va surprinde chiar şi pe noi către cel care a folosit-o în miezul de noapte al sabatului fatal. O dovadă va veni să întărească o altă dovadă şi ucigaşului i se va da de urmă.

[Din motive pe care nu le vom specifica, dar care multor cititori li se vor părea evidente, ne-am luat libertatea de a omite din manuscrisul aflat în mâinile noastre acea parte care detaliază urmările indiciului aparent neînsemnat obţinut de Dupin. Socotim nimerit să spunem doar, pe scurt, că rezultatul dorit a fost atins; şi că prefectul a împlinit întocmai, deşi oarecum în silă, condiţiile înţelegerii sale cu cavalerul. Articolul domnului Poe se încheie cu următoarele cuvinte.
— Red.]46

Se înţelege că vorbesc despre coincidenţe şi nimic altceva. Ce-am spus mai sus asupra acestui subiect e de-ajuns. În inima mea nu sălăşluieşte nici o credinţă în supranatural. Că Natura şi Dumnezeul ei sunt două, nici un om care cugetă nu va tăgădui. Că acesta din urmă, creând-o pe prima, poate, după voia sa, să o supravegheze şi să o modifice e de asemenea indiscutabil. Spun „după voia sa”; căci aici e vorba despre voinţă şi nu, cum pretinde sminteala logicii, despre putere. Nu că Divinitatea nu şi-ar putea schimba legile, ci că noi o jignim imaginându-ne o posibilă nevoie de schimbare. La origine, aceste legi au fost alcătuite pentru a îmbrăţişa toate întâmplările ce ar putea fi cuprinse în Viitor. Pentru Dumnezeu, totul este Acum47.

Repet, aşadar, că vorbesc despre aceste lucruri ca despre nişte coincidenţe. Şi mai departe: din ce am să relatez se va vedea că între soarta nefericitei Mary Cecilia Rogers, atât cât ştim despre această soartă, şi soarta unei oarecare Marie Roget, până la o anumită perioadă din viaţa ei, există

o paralelă atât de precisă încât raţiunea însăşi se sfieşte să şi-o imagineze. Spun că toate acestea se vor vedea. Dar să nu se presupună nici o clipă că, zugrăvind trista poveste a lui Marie din perioada adineauri menţionată şi urmărind până la deznodământul ei misterul ce o învăluia, intenţia mea ascunsă ar fi să extind paralela sau chiar să insinuez că măsurile adoptate la Paris pentru descoperirea asasinului unei grisette sau măsurile întemeiate pe vreun raţionament asemănător ar produce vreun rezultat asemănător.

Căci, în ce priveşte ultima parte a presupunerii, trebuie avut în vedere că până şi cea mai neînsemnată variaţie în faptele celor două cazuri ar putea da naştere celor mai importante erori de calcul, făcând să devieze complet cele două cursuri ale evenimentelor; aproape la fel ca în aritmetică, unde o eroare, care în sine poate fi neînsemnată, produce în cele din urmă, în virtutea înmulţirii în toate punctele procesului, un rezultat în flagrantă contradicţie cu adevărul. Şi în ce priveşte prima parte, nu trebuie să pierdem din vedere că acelaşi calcul al probabilităţilor la care m-am referit interzice orice idee de a extinde paralela: o interzice cu o străşnicie cu atât mai mare şi mai neclintită, cu cât această paralelă a fost mai de durată şi mai exactă. Aceasta este una dintre acele afirmaţii anormale care, părând a se adresa unei gândiri cu totul străine de matematică, e totuşi ceva pe deplin înţeles doar de un matematician. Nimic, de pildă, nu-i mai greu decât să-l convingi pe cititorul de rând că, dacă un jucător la zaruri a dat dubla de şase de două ori la rând, acesta este motiv suficient ca să pariezi pe oricât că dubla de şase nu va mai ieşi şi din a treia încercare. Un raţionament de acest tip este îndeobşte respins pe loc de intelect. Nu se vădeşte cum anume cele două aruncări de zar care s-au consumat şi care ţin acum cu totul de Trecut pot să aibă influenţă asupra unei aruncări ce nu există decât în Viitor. Şansa de a da dubla de şase pare să fie aceeaşi ca în oricare alt moment – adică supusă numai influenţei diferitelor alte

aruncări ce se pot face la jocul cu zaruri. Şi acesta este un gând ce apare atât de vădit, încât încercările de a-l combate sunt primite mai degrabă cu un surâs dispreţuitor decât cu respectuoasă luare-aminte.

Eroarea implicată în acest caz – o eroare grosolană şi dăunătoare – nu pot pretinde să o expun în spaţiul care mi-a fost acordat aici; iar pentru minţile filosofice nu-i nevoie de nici o expunere. Este poate suficient să spun că ea face parte dintr-o serie infinită de greşeli ce răsar în calea Raţiunii din cauza tendinţei acesteia de a căuta adevărul în detaliu.

NOTĂ BIBILIOGRAFICĂ.

MISTERUL LUI MARIE ROGET

(MYSTERY OF MARIE ROGET)

(A: Snowden's Ladies' Companion for November, 1842, decembrie 1842 şi februarie 1843; B: Tales, 1845; C: exemplarul J. Lorimer Graham din Tales cu corecturi în manuscris, 1849; D: Works, 1850; PHANTASY-PIECES, doar titlul, tăiat cu o linie)

Recenzând volumul Tales în revista Aristidean (octombrie 1845), probabil după o discuţie cu Poe, Thomas Dunn English nota: „Misterul lui Marie Roget are o însemnătate locală, independentă de orice altceva. Oricine cât de cât familiar cu istoria New York-ului din aceşti ultimi ani îşi aminteşte de uciderea lui Mary Rogers, vânzătoarea de trabucuri. Toate încercările poliţiei de a descoperi ora, împrejurările în care a avut loc această crimă, precum şi identitatea criminalilor au dat greş. Până în momentul de faţă întreaga afacere e învăluită într-un mister de nepătruns, cu excepţia razei de lumină pe care o aruncă nuvela domnului Poe, în care faptele sunt cercetate sub unghi analitic.

Credem că domnia sa a demonstrat foarte convingător ceea ce şi-a propus. În orice caz, a alungat din mintea

noastră orice bănuială cum că această crimă ar fi fost comisă de mai multe persoane”.

Iată în rezumat împrejurările care i-au prilejuit lui Poe scrierea celei de-a doua nuvele poliţiste a sa, avându-l ca protagonist pe de acum celebrul detectiv Auguste C. Dupin. Mary Cecilia Rogers lucra ca vânzătoare în tutungeria lui John Anderson pe Broadway. Prima ei dispariţie de acasă avusese loc pe 4 Octombrie 1838, însă după câteva zile fata a revenit la slujbă. Trei ani mai târziu, după ce-şi anunţase logodnicul că se ducea la mătuşa ei, Mary Rogers a dispărut din nou. Trei zile mai târziu cadavrul ei, legat cu o sfoară, a fost pescuit din fluviul Hudson într-o zonă cutreierată de bande de huligani. Presa a făcut numaidecât legătura. Totuşi au fost arestaţi John Anderson, patronul fetei (eliberat din lipsă de probe), Daniel Payne, logodnicul fetei, şi Alfred Crommelin, un fost peţitor pe care fata îl căutase cu o zi înaintea dispariţiei sale. La 14 august 1841, Saturday Evening Post din Philadelphia, prin redactorul Charles Jacobs Peterson, prieten cu Poe, sugera oportunitatea unei „analize” în cazul Rogers. Probabil ca acest articol să-l fi îmboldit pe Poe să rezolve misterul crimei, folosindu-se de datele furnizate de gazetele newyorkeze Brother Jonathan şi Evening Post.

În septembrie au fost descoperite într-un crâng din Weehawken bucăţi din veşmintele lui Mary, iar şase săptămâni mai târziu, tot în acel loc, cadavrul lui Daniel Payne, cu un bilet de adio.

Poe trebuie să-şi fi terminat nuvela pe 4 iunie 1842, când îi scria redactorului George Roberts: „Poate că aţi văzut o nuvelă de-a mea intitulată Crimele din Rue Morgue, publicată pentru prima oară în Graham's Magazine în aprilie 1841. Subiectul ei îl constituie exerciţiul ingenuităţii în vederea descoperirii unui criminal. Tocmai am terminat de scris o lucrare asemănătoare pe care o voi intitula Misterul lui Marie Roget – Urmare la Crimele din Rue Morgue.

Nuvela se bazează pe asasinarea lui Mary Cecilia Rogers, caz ce a stârnit atâta vâlvă în New York cu câteva luni în urmă. Totuşi mi-am conceput tema într-o manieră complet nouă în literatură. Am imaginat o serie de coincidenţe aproape exacte, care se petrec la Paris. O tânără grisette, pe nume Marie Roget, este ucisă în împrejurări absolut asemănătoare cu cele din cazul Mary Rogers.

Astfel, sub pretextul că-l prezint pe Dupin (eroul din Rue Morgue) rezolvând misterul asasinării lui Marie, întreprind de fapt o analiză foarte amplă şi riguroasă a tragediei din New York. Nu e omis nici un aspect. Cercetez punct cu punct opiniile şi argumentele presei în legătură cu acest subiect şi arăt că acest subiect n-a mai fost abordat până acum. În fapt, cred că am demonstrat nu doar eroarea ipotezei principale – cum că fata ar fi fost victima unei bande de huligani – ci chiar am identificat asasinul într-un mod care va da un impuls nou investigaţiei. Cu toate acestea, obiectivul meu, după cum o să vă daţi iute seama, este o analiză a principiilor adevărate după care ar trebui să se conducă cercetările în cazuri asemănătoare. Prin însăşi natura subiectului, sunt convins că articolul va trezi interesul şi m-am gândit că poate aţi dori să-l cumpăraţi pentru numărul următor din Mammoth Notion. El face douăzeci şi cinci de pagini din Graham's Magazine; iar la preţul curent ar valora, după mine, o sută de dolari. Dar din motive pe care nu-i nevoie să le mai amintesc, aş vrea ca această nuvelă să fie publicată în Boston, iar dacă o să vă placă, n-am să cer decât cincizeci de dolari. Sunteţi amabil să-mi scrieţi în legătură cu această problemă? Cu poşta următoare, dacă e posibil”.

În aceeaşi zi Poe îi scrie prietenului său, J. E. Snodgrass, de la Saturday Visiter, oferindu-i şi lui nuvela. Conţinutul scrisorii e similar cu cel din scrisoarea către Roberts, numai că Poe e „dornic ca ea să fie publicată în Baltimore” la preţul de patruzeci de dolari. După cum remarcă editorul T.

O. Mabbott, obiceiul lui Poe de a oferi acelaşi text la două publicaţii diferite l-a făcut să-şi piardă câţiva prieteni.

Nuvela a fost achiziţionată de Snowden's Ladies' Companion, unde a apărut în trei foiletoane (noiembrie, decembrie 1842 şi februarie 1843).

Prima variantă a nuvelei indica drept ucigaş pe un amant secret al fetei – idee convenabilă pentru un editor care dorea să evite un posibil proces de calomnie. Două foiletoane se aflau deja sub tipar când cazul a fost soluţionat prin mărturia unei femei pe patul de moarte. La 18 noiembrie New York Tribune tipărea următorul articol, reluat apoi în Weekly Tribune şi Brother Jonathan (26 noiembrie):

Misterul Mary Roget – explicat „Teribilul mister […] este, în sfârşit, explicat […] Doamna Loss, femeia care ţinea bufetul de lângă locul morţii ei […] a fost rănită accidental prin descărcarea unei arme aflate în mâinile fiului ei, rana dovedindu-se fatală; însă înainte de a muri, a trimis după judecătorul Merritt din New Jersey şi i-a povestit faptele. În duminica din 25 iulie 1841, Mary Rogers a sosit în casa ei în tovărăşia unui medic tânăr care s-a angajat să-i facă nefericitei tinere un avort. Ea a murit în braţele medicului, după care cei de faţă au ţinut sfat cum să scape de cadavru. În cele din urmă, acesta a fost dus noaptea de fiul doamnei Loss şi zvârlit în fluviul în care a fost găsit. Veşmintele ei au fost mai întâi aruncate ghem într-un iaz de pe moşia domnului James G. King, din vecinătate mai târziu s-a considerat că nu erau în siguranţă acolo, drept care au fost recuperate şi împrăştiate în pădurea în care au fost mai apoi descoperite. Nu se cunoaşte numele medicului, însă primarul Morris a aflat aceste fapte de la domnul Merritt, şi nu ne îndoim că se va dispune o acţiune neîntârziată pentru descoperirea nenorocitului vinovat […]. Adevărul acestei mărturii nu poate fi pus la îndoială. Explică multe lucruri […] mai ales apatia mamei domnişoarei Rogers”.

Amânarea cu o lună a publicării ultimului foileton – argumentează John Walsh (Poe the Detective, 1968) – a fost cerută probabil de Poe pentru a putea adapta nuvela în urma depoziţiei doamnei Loss. Toate referinţele la un posibil avort interzis au fost adăugate pentru a doua tipărire a nuvelei în volumul Tales (1845).

Traduceri. Misterul Mariei Roget, trad. Ion Vinea, în Edgar Allan Poe, Scrieri alese, EPLU, 1968, pp. 270-318, reed. 1969, pp. 228-267. Traducerea lui Vinea s-a făcut după varianta C.

Titlul. În toate variantele nuvelei Poe foloseşte accentul circumflex în numele Roget, omis de tipografi.

Motto. Autorul preia traducerea engleză din Sarah Austin, Fragments from German Prose Writers (Londra şi New York, 1841, p. 97), carte recenzată de el în Graham's (decembrie 1841), îmbunătăţindu-i stilul.

Inima destăinuitoare.

ADEVĂRAT! Nervos, foarte, îngrozitor de nervos am fost şi sunt încă; însă de ce să susţii că aş fi nebun? Boala mi-a ascuţit simţurile, nu mi le-a distrus, nu mi le-a tocit. Mai presus de toate, auzul îmi era ascuţit. Auzeam toate lucrurile din cer şi de pe pământ. Auzeam multe lucruri din iad. Cum atunci să fiu nebun? Ascultă! Şi observă cât de normal, cât de calm îţi pot relata întreaga poveste.

Mi-e imposibil să spun cum a pătruns prima oară ideea asta în creierul meu; dar o dată cuibărită, mă bântuia zi şi noapte. Motiv nu era defel. Pasiune nu era defel. Ţineam la bătrân. Nu-mi făcuse niciodată vreun rău. Nu mă jignise niciodată. Nu râvneam la aurul lui. Cred că ochiul lui a fost de vină! Da, el a fost! Unul din ochii lui semăna cu un ochi de vultur, ochi de un albastru spălăcit, cu o pieliţă pe deasupra. Ori de câte ori se abătea asupra mea, sângele îmi îngheţa în vine; şi astfel treptat, încetul cu încetul, mi-am pus în gând să iau viaţa bătrânului şi astfel să scap de ochiul lui pentru totdeauna1.

Ei bine, aici e aici. Vei crede că sunt nebun. Nebunii nu ştiu nimic. Dar ar fi trebuit să mă vezi pe mine. Ar fi trebuit să vezi cât de inteligent am procedat, cu câtă precauţie, cu câtă prevedere, cu câtă prefăcătorie m-am pus pe treabă! Niciodată n-am fost mai drăguţ cu bătrânul ca în săptămâna aia de dinainte de a-l ucide. Şi în fiecare seară, pe la miezul nopţii, apăsam zăvorul uşii sale şi o deschideam, ah, atât de încet! Şi când o întredeschideam îndeajuns ca să-mi încapă capul, introduceam o lanternă oarbă, închisă bine, închisă astfel încât să nu scape afară nici o rază de lumină şi apoi îmi vâram capul înăuntru. O, ai fi râs dacă vedeai cât de şiret mi-l vâram înăuntru! Mi-l mişcăm încet, foarte, foarte încet, ca să nu tulbur somnul bătrânului. Îmi lua un ceas să-mi vâr tot capul prin deschizătură ca să-l pot vedea cum stă culcat în patul său. Ha! Un nebun ar fi fost atât de inteligent? 2 Şi pe urmă, când capul îmi intra de-a binelea în cameră, deschideam lanterna precaut, ah, cât de precaut, precaut (căci balamalele scârţâiau), o deschideam doar cât să las să cadă o singură rază subţire pe ochiul de vultur. Şi am făcut treaba asta şapte nopţi lungi, de fiecare dată exact la miezul nopţii, însă găseam ochiul mereu închis; şi astfel era cu neputinţă să-mi isprăvesc lucrul; căci nu bătrânul mă deranja, ci Ochiul lui cel Rău. Şi în fiecare dimineaţă, când se crăpa de ziuă, intram cu îndrăzneală în odaie şi-i vorbeam deschis, rostindu-i numele pe un ton pornit din inimă şi interesându-mă de cum petrecuse noaptea3. Vezi, aşadar, că ar fi trebuit să fie un bătrân într-adevăr foarte ager la minte ca să poată bănui că în fiecare noapte, exact la orele douăsprezece, intram şi mă uitam la el în timp ce dormea.

În cea de-a opta noapte am deschis uşa cu mai multă băgare de seamă decât de obicei. Minutarul ceasului se mişca mai iute decât mâna mea. Niciodată înainte de acea noapte nu mai simţisem întinderea puterilor mele, a agerimii mele. Anevoie îmi stăpâneam sentimentul de triumf. Să ştiu că mă aflam acolo şi că deschideam uşa

încetişor, iar el nici măcar nu visa la faptele sau la gândurile mele secrete. Pur şi simplu am râs de ideea aceasta; şi poate că m-a auzit, căci deodată s-a mişcat în pat, ca şi când ar fi tresărit. Ei bine, ai putea crede că m-am retras, dar nici pomeneală. Odaia lui era neagră ca smoala de la întunericul gros (căci obloanele erau bine trase, de teama hoţilor) şi astfel ştiam că nu putea să vadă deschizătura uşii, încât n-am contenit să o împing întruna, întruna.

Aveam capul înăuntru şi eram pe punctul de a deschide lanterna, când degetul îmi alunecă pe închizătoarea de metal şi bătrânul se ridică iute în capul oaselor, strigând: Cine-i acolo? Am rămas nemişcat şi n-am scos o vorbă. Timp de un ceas n-am clintit un muşchi şi în tot acest răstimp nu l-am auzit să se fi culcat. Şedea în pat şi asculta; întocmai cum făcusem şi eu, noapte de noapte, ascultând carii, ceasornicele morţii, din pereţi.

Deodată am auzit un geamăt firav şi am ştiut că era geamătul spaimei de moarte. Nu era un icnet de durere sau de suferinţă, o, nu! Era sunetul adânc şi înăbuşit ce se ridică din străfundul sufletului cuprins de teroare. Cunoşteam bine acest sunet. Multe nopţi, exact la miezul nopţii, când toată lumea dormea, acest sunet se ridica din pieptul meu, adâncind cu ecoul său îngrozitor spaimele ce mă scoteau din minţi.

Spun că-l cunoşteam bine. Ştiam ce simte bătrânul şi-mi era milă de el, deşi râdeam în sinea mea. Ştiam că stătuse treaz de la primul sunet slab, când se întorsese în pat. De atunci temerile lui crescuseră mereu, încercase să-şi imagineze că erau neîntemeiate, însă nu reuşea. Îşi spunea în sinea lui: Nu-i decât vântul din horn – e un şoarece care a traversat podeaua; ori – nu-i decât un greier care a ţârâit o singură dată4. Da, încerca să se îmbărbăteze cu aceste presupuneri. Dar toate i se păreau inutile. Toate inutile; căci Moartea, apropiindu-se de el, păşise cu umbra ei neagră înaintea lui şi-şi învăluise victima. Şi numai funebra influenţă a nevăzutei umbre îl făcea să simtă, deşi nici nu

vedea, nici nu auzea, să simtă prezenţa capului meu în odaie.

După ce am aşteptat vreme îndelungată, cu multă răbdare, fără să-l aud că se culcă la loc, m-am decis să deschid o mică, o foarte mică bortă în lanternă. Aşa că am deschis-o – nu-ţi poţi imagina cu câtă precauţie – până când în cele din urmă o singură rază slabă, ca un fir de păianjen, ţâşni din bortă şi căzu pe ochiul de vultur.

Era deschis, larg, larg deschis şi m-am înfuriat când m-am uitat la el. Îl vedeam cu perfectă claritate, tot de un albastru spălăcit, acoperit de un văl hidos ce-mi îngheţă măduva în oase; însă nu puteam vedea nimic altceva din chipul sau trupul bătrânului, căci îndreptasem instinctiv raza exact asupra locului blestemat.

Şi acum, nu ţi-am spus ca ceea ce iei drept nebunie nu-i decât o mai mare ascuţime a simţurilor? Acum, repet, îmi ajunse la ureche un sunet adânc, înfundat, repezit, cum face un ceas învelit în bumbac. Cunoşteam bine şi acest sunet. Era bătaia inimii bătrânului. Ea îmi înteţi furia, aşa cum bătaia tobelor stimulează cutezanţa soldatului.

Dar şi acum m-am abţinut şi am rămas tăcut. Abia dacă respiram. Ţineam lanterna nemişcată. Mă străduiam să nu îndepărtez raza de pe ochi. În acest răstimp infernala bătaie a inimii se înteţi. Devenea cu fiecare clipă din ce în ce mai iute şi mai puternică. Teroarea bătrânului trebuie să fi fost extremă! Devenea tot mai puternică, repet, tot mai puternică cu fiecare clipă! Mă asculţi? Ţi-am spus că sunt nervos. Aşa sunt eu. Iar acum, în ceasul mort al nopţii, în tăcerea îngrozitoare a acelei case străvechi, un sunet straniu ca acesta trezea în mine o teroare incontrolabilă. Totuşi, vreme de alte câteva minute, m-am abţinut şi am rămas liniştit. Însă bătaia creştea mai tare, tot mai tare! Credeam că-mi va plesni inima. Iar acum o nouă spaimă mă cuprinse. Dacă sunetul era auzit de un vecin! Ceasul din urmă al bătrânului sosise! Cu un urlet fioros am deschis lanterna şi am dat buzna în odaie. A strigat o dată, o

singură dată. Într-o clipă l-am trântit la podea şi am răsturnat patul greu peste el. Apoi am zâmbit vesel, văzând treaba isprăvită. Dar multe minute după aceea inima lui bătea cu un sunet înfundat. Acest lucru însă nu mă deranja; nu avea cum să fie auzit prin perete. În cele din urmă, a încetat. Bătrânul era mort. Am tras patul şi am cercetat cadavrul. Da, era ţeapăn, era mort de-a binelea. Mi-am pus mâna pe inima lui şi am ţinut-o acolo câteva minute. Nu bătea nici un puls. Era mort de-a binelea. Ochiul lui nu avea să mă mai tulbure niciodată.

Dacă tot mă consideri nebun, n-ai să crezi când îţi voi descrie precauţiile înţelepte pe care le-am luat pentru a ascunde cadavrul. Noaptea era pe sfârşite şi am lucrat cu iuţeală, dar în tăcere. Mai întâi de toate am îmbucătăţit cadavrul. Am tăiat capul, braţele şi picioarele.

Am scos trei scânduri din podeaua camerei şi am pus totul în căptuşeala de lemn. Apoi am aşezat la loc scândurile, atât de inteligent, atât de şiret, încât nici un ochi omenesc, nici chiar al lui, n-ar fi putut detecta nimic în neregulă. Nimic nu trebuia spălat, nici un fel de urmă, nici o pată de sânge. Fusesem mult prea prevăzător în privinţa asta. O găleată dusese totul – ha! Ha!

Când am isprăvit toate aceste treburi, se făcuse ora patru – tot beznă ca la miezul nopţii. Când clopotul bătu ora, se auzi o bătaie în uşa de la stradă. Am coborât să o deschid cu inima uşoară, căci de ce-ar fi trebuit să mă tem acum? Au intrat în casă trei bărbaţi, care s-au prezentat, cu perfectă politeţe, drept ofiţeri de poliţie. Un vecin auzise un strigăt în timpul nopţii; se născu bănuiala în legătură cu ceva necurat; fu depus un denunţ la secţia de poliţie, iar ei (poliţiştii) fuseseră însărcinaţi să cerceteze locuinţa.

Am zâmbit, căci de ce ar fi trebuit să mă tem? Le-am urat domnilor bun venit. Strigătul, am zis, a fost al meu, în vis. Bătrânul, am spus, era plecat la ţară. I-am condus pe oaspeţi prin toată casa. I-am rugat să caute, să cauto bine. În cele din urmă i-am condus în camera lui. Le-am arătat

comorile lui, aflate în siguranţă, neatinse. În entuziasmul încrederii mele am adus scaune în odaie şi i-am poftit să se odihnească tocmai aici, iar eu, cu curajul nebun al triumfului desăvârşit, mi-am aşezat scaunul chiar pe locul sub care zăcea cadavrul victimei.

Poliţiştii au fost mulţumiţi. Purtarea mea îi convinsese. În ce mă priveşte, mă simţeam suspect de relaxat. Se aşezară şi, pe când eu le răspundeam vesel, ei flecăreau despre lucruri familiare. Dar nu mult după asta am simţit că mă îngălbenesc şi voiam să-i văd plecaţi. Mă durea capul şi aveam impresia că-mi vâjâie urechile: însă ei continuau să şadă şi să flecărească. Vâjâitul era tot mai desluşit: nu mai contenea, devenind tot mai greu de suportat: ca să scap de această senzaţie, am început să vorbesc din ce în ce mai tare: dar ea nu mă slăbea, ci se statornici, până când în cele din urmă am descoperit că zgomotul nu era în urechile mele.

Fără îndoială că mă făcusem acum foarte palid; însă vorbeam mai fluent şi pe un ton ridicat. Totuşi sunetul se înteţea – şi ce puteam eu face? Era un sunet grav, înăbuşit, grăbit – aidoma sunetului scos de un ceas învelit în vată. Am răsuflat din greu – şi cu toate acestea poliţiştii nu-l auzeau. Vorbeam tot mai iute, mai vehement; însă sunetul creştea neîncetat. M-am sculat în picioare şi am început să vorbesc despre tot felul de nimicuri, pe un ton ridicat şi cu gesturi mânioase; dar sunetul creştea neîncetat. De ce nu mai voiau să plece? Măsurăm odaia în lung şi în lat cu paşi mari şi grei, ca şi când sporovăială acestor bărbaţi m-ar fi enervat la culme, dar sunetul creştea neîncetat. O, Dumnezeule! Ce puteam face? Spumegam, deliram, blestemam! Am apucat scaunul pe care şezusem şi am început să-l hârşâi pe podele, însă sunetul părea să vină de pretutindeni şi creştea întruna. Devenea mai tare, şi mai tare, tot mai tarei Şi cu toate acestea, bărbaţii flecăreau cu plăcere şi zâmbeau. Era cu putinţă ca ei să nu fi auzit? Dumnezeule atotputernic!

Nu, nu! Auzeau! Bănuiau! Ştiau! Îşi băteau joc de groaza mea! Asta credeam eu atunci, şi asta cred şi acum. Dar orice era mai bine decât această agonie! Orice era mai suportabil decât această agonie! Orice era mai suportabil decât această batjocură! Nu mai puteam îndura acele surâsuri ipocrite! Simţeam că trebuie să urlu sau să mor! Iar acum, iarăşi! Ascultă! Mai tare! Mai tare! Mai tare! Mai tare!

— Ticăloşilor! Am ţipat, nu vă mai prefaceţi! Recunosc fapta! Desfaceţi scândurile! Aici, aici bate inima lui hidoasă!

NOTĂ BIBILIOGRAFICĂ.

INIMA DESTĂINUITOARE

(THE TELL-TALE HEART)

(A: Pioneer, Boston, ianuarie 1843; B: Broadway Journal, 23 august 1855; C: Works, 1850,1, 382-387. Retipăriri: The Dollar Newspaper, Philadelphia, 25 ianuarie 1843, din Pioneer; Spirit of the Times, Philadelphia, 27 august 1845, probabil preluat din Broadway Journal)

Nuvela exploatează superstiţia legată de „ochiul Dracului” despre care Poe va fi aflat pe când era încartiruit în Fortul Moultrie din Charleston Harbor, Carolina de Sud, regiune în care negrii purtau uneori asupra lor o castană care să-i ferească de deochi.

Nuvela se bazează pe două surse literare sigure. Prima e relatarea lui Daniel Webster despre o crimă comisă într-un orăşel din statul Massachusetts. John Francis Knapp l-a angajat pe Richard Crowninshield Jr., din Danvers, să-l ucidă şi să-l jefuiască pe Joseph White din orăşelul Salem în noaptea de 6 aprilie 1830. După comiterea faptei, Crowninshield s-a sinucis, iar Knapp a fost judecat în august 1830 şi condamnat la moarte. Webster a oficiat ca procuror.

A doua sursă, semnalată de Edith S. Krappe în American Literature (martie 1940), A Confession Found în a Prison în the Time of Charles the Second, e semnată de scriitorul

englez Charles Dickens. În această „Mărturisire” criminalul povesteşte cum şi-a ucis nepotul ca să pună mâna pe averea lui, după care şi-a aşezat scaunul deasupra mormântului secret al băiatului în prezenţa a doi vizitatori. Criminalul îşi ura nepotul pentru că nu-l putea privi în ochi.

Nuvela era terminată pe la sfârşitul anului 1842. Poe a trimis-o lui Bradbury & Soden, redactori la Boston Miscellany, crezând că proprietarul revistei era Nathan Hale Jr. Acesta însă fusese între timp înlocuit de Henry T. Tuckerman, care le-a cerut redactorilor să refuze nuvela cu recomandarea: „Dacă dl Poe ar fi de acord să ne trimită lucrări cu subiecte mai paşnice, ar fi un corespondent extrem de preţuit”. Poe i-a trimis manuscrisul lui J. R. Lowell, Care a acceptat nuvela pentru primul număr din – Tho Pioneer.

Traduceri. În franceză: Le coeur revelateur, trad. Charles Baudelaire, Paris-Journal, 4 februarie 1853, reed. Cu titlul Le Plaidoyer d'un fou în Le Pays, 29 iulie 1854, şi în Nouvelles histoires extraordinaires, Paris, Michel Levy, 1857. Le coeur accusateur, trad. Paul Roger, Chronique de France, 30 aprilie 1854. În româneşte: Inima destăinuitoare, trad. B [onifaciu] Florescu, Telegraphulu (de Bucuresci), V, 1875, nr. 853, pp. 2-3. Inima trădătoare, trad. Const. Ramură [Dimitrie A. Teodoru], Vatra, II, 1895, nr. 9, pp. 278-280. Inima trădătoare, trad. Byr, Dreptatea, Timişoara, II, 1895, nr. 109, pp. L-3. Inima trădătoare, trad. „bi”, Tribuna poporului, Arad, IV, 1900, nr. 173, p. 2, nr. 174, p. 2, nr. 175, p. 2. Inima trădătoare, trad. G. Stinghe, Gazeta Transilvaniei, LXXI, 1908, nr. 170, pp. L-2, nr. 171, pp. L-2: Foiletonul „Gazeta Transilvaniei”. Inima trădătoare, trad. Anonimă, Luceafărul, Budapesta-Sibiu, VIII, 1909, nr. 3, pp. 63-66: Pagini străine. Inima care-şi spune taina, trad. Ion Vinea, în Edgar Allan Poe, Scrieri alese, EPLU, pp. 335-340, reed. 1969, pp. 281-285.

Traducerea s-a făcut după C.

Motto. Singură versiunea A avea ca motto a patra strofă din A Psalm of Life, poem publicat de H. W. Longfellow în Knickerbocker Magazine (septembrie 1838):

Art is long and Time is fleeting And our hearts, though stout and brave, Still, like muffled drums, are beating Funeral marches to the grave.

[Arta durează şi Timpul zboară/Iar inimile noastre, deşi tari şi cutezătoare, /Totuşi, precum tobele în surdină, bat în ritm de/Marşuri funerare în drumul spre mormânt.]

Cărăbuşul de aur.

Valeu, valeu! Insul ăsta se zbânţuie ca un apucat!

L-a muşcat o tarantulă1.

Totul de-a-ndoaselea.

Cu mulţi ani în urmă, m-am împrietenit cu un oarecare domn William Legrand2. Descindea dintr-o străveche familie de hughenoţi şi fusese cândva bogat, dar o serie de nenorociri îl lăsase fără o lăscaie. Ca să evite umilinţele restriştilor abătute asupră-i, a părăsit New Orleans, oraşul de baştină al strămoşilor săi, şi s-a stabilit pe insula Sullivan3, aproape de Charleston, în Carolina de Sud4.

Insula asta e cu totul deosebită. În afară de nisip de mare, nu se găseşte pe ea mai nimic şi e lungă de aproape trei mile. Lăţimea ei nu trece nicăieri de un sfert de milă. E despărţită de continent printr-un pârâiaş abia vizibil, care se strecoară printr-un hăţiş de trestii şi nămol – ţinutul preferat al găinuşelor de baltă. Vegetaţia, cum s-ar putea bănui, e rară sau mai bine zis pitică. Nici un arbore mai important nu se zăreşte prin preajmă. Aproape de capătul vestic, unde se înalţă Fort Moultrie şi câteva clădiri prăpădite din şindrilă, închiriate pe timpul verii de cei care fug de praful şi frigurile de baltă din Charleston, poate fi văzut, într-adevăr, palmierul ţepos; dar cu excepţia acestei părţi apusene şi a unei plaje albe şi stâncoase de-a lungul ţărmului, întreaga insulă e brăzdată de pădurile dese de mirţi aromaţi, atât de preţuiţi de horticultorii din Anglia.

Acest arbust atinge aici adesa înălţimea de cincisprezece sau chiar douăzeci de picioare, alcătuind un desiş aproape de nepătruns şi umplând văzduhul cu miresmele sale.

Într-un cotlon ferit al crângului, nu departe de capătul răsăritean – partea cea mai îndepărtată a insulei – Legrand îşi ridicase singur o colibă, în care l-am găsit locuind, când, din pură întâmplare, l-am cunoscut prima oară. Întâlnirea aceasta se va preschimba nu peste mult în amiciţie, căci sihastrul avea în el multe care să trezească interesul şi preţuirea. Am aflat că avusese parte de o educaţie aleasă, că mintea lui, deşi neobişnuit de ageră, suferea de mizantropie şi de unele stări capricioase, ba de entuziasm, ba de melancolie. Ţinea cu el numeroase cărţi, însă rareori se folosea de ele. Principalele lui distracţii erau vânătoarea şi pescuitul, ori cutreieratul de-a lungul ţărmului şi prin crângurile de mirţi în căutare de scoici sau insecte; colecţia lui entomologică ar fi putut stârni invidia lui Swammerdamm5 însuşi. În preumblările sale era însoţit cel mai adesea de Jupiter6, un negru bătrân care fusese eliberat înainte de-a se abate necazurile asupra familiei, dar care n-a putut fi convins, nici cu ameninţări, nici cu promisiuni, să renunţe la ceea ce el considera a fi dreptul său de a se ţine, pas cu pas, de mai tânărul său „massa7 Will”. Nu-i exclus ca rudele lui Legrand, socotindu-l cam necopt la minte, să fi căutat să-i vâre în cap lui Jupiter îndărătnicia aceasta, numai cu gândul de a-l ţine sub observaţie şi de a-l ocroti pe vagabond.

La latitudinea insulei Sullivan, iernile sunt arareori aspre şi, la sfârşit de an, nu se prea întâmplă să fie nevoie de foc în sobă. Cam pe la mijloc de octombrie, în anul 18…, se nimeri totuşi să fie o zi nespus de friguroasă. Pe la asfinţit, mă sileam să străbat tufişurile veşnic înverzite ca să ajung la coliba prietenului meu, pe care nu-l mai văzusem de câteva săptămâni, fiindcă locuiam pe atunci în Charleston, la vreo nouă mile distanţă de insulă, posibilităţile de traversare dintr-o parte într-alta fiind, pe vremea aceea, cu

mult în urma celor de azi. Ajungând la colibă, am bătut la uşă, după cum aveam obiceiul, şi, neprimind răspuns, am căutat cheia în locul unde ştiam eu că-i pitită, am descuiat şi am pătruns în odaie. În vatră ardea un foc straşnic. Era o noutate pentru mine, şi câtuşi de puţin neplăcută. Scoţându-mi degrabă paltonul, am tras un fotoliu lângă buştenii trosnind şi m-am pus să aştept în tihnă venirea amfitrionilor mei.

Sosiră curând după lăsarea întunericului şi-mi făcură o primire dintre cele mai prietenoase. Jupiter, rânjind cu gura până la urechi, se grăbi să pregătească de cină nişte găinuşe de baltă8. Legrand era într-unui din accesele lui – cum altfel să le zic?

— De entuziasm. Găsise o cochilie bivalvă9, nemaivăzută până atunci, dintr-un gen nou şi, mai mult de-atât, urmărise şi reuşise să prindă cu ajutorul lui Jupiter un scarabaeus10, care, zicea el, era cu totul necunoscut, dar în privinţa căruia voia să afle părerea mea a doua zi dimineaţa.

— Şi de ce nu în seara asta? Îl întrebai, frecându-mi mâinile deasupra focului şi, în sinea mea, trimiţând la dracu' întreg neamul scarabeilor.

— Ah, de-aş fi ştiut că eşti aici! Zise Legrand. Dar s-a scurs atâta amar de vreme de când nu te-am mai văzut; şi cum puteam să prevăd că o să treci pe la mine chiar în seara asta? Pe când mă întorceam acasă, am dat peste locotenentul G.11, de la fort, şi, idiotul de mine, i-am împrumutat cărăbuşul, aşa că n-o să-l poţi vedea decât mâine dimineaţă.

Rămâi aici peste noapte şi la răsăritul soarelui am să-l trimit pe Jup după el. E cel mai mirific lucru din lume!

— Ce? Răsăritul soarelui?

— Aiurea! Cărăbuşul! E viu colorat, în auriu, şi e cam cât o nucă mare, americană, cu două pete negre ca smoala la una din extremităţile spatelui şi încă una, ceva mai lungă, la cealaltă. Antenele…

— Massa Will, io v-am tot spus că n-are tenechele! Îl întrerupse Jupiter. Scărăbuşu-i numa' din aur, fieşcare bucăţică, şi pe 'năuntru şi pe 'nafară, numa' l-aripă nu, da' io n-am văzut scărăbuş nici jumate pe-atâta de greu de când mă ştiu.

— Prea bine, Jup, să presupunem că aşa e, răspunse Legrand, parcă mai iritat decât era cazul. Ăsta să fie motivul pentru care ai lăsat să ţi se ardă galiţele? Culoarea – aici se întoarse spre mine – aproape că adevereşte spusele lui Jupiter. Nu cred să fi văzut cândva un luciu metalic mai viu decât cel al elitrelor; dar despre asta n-ai cum să-ţi faci o părere decât mâine. Între timp, am să-ţi dau o idee aproximativă despre forma lui.

Şi zicând acestea, se aşează în dreptul unei măsuţe pe care se aflau un toc şi o călimară, însă nici o coală de hârtie. Căută prin sertar, dar nu găsi niciuna.

— Nu contează, zise el în cele din urmă, e bună şi asta, şi din buzunarul jiletcii scoase ceea ce mi se păru a fi un petic de hârtie aspră şi soioasă, şi cu tocul schiţă ceva la repezeală. Pe când se îndeletnicea cu treaba asta, am rămas în fotoliul de lângă foc, fiindcă mai dârdâiam încă de frig. După ce isprăvi desenul, mi-l dădu, fără să se ridice.

Tocmai voiam să pun mâna pe el, când se auzi un mârâit straşnic, însoţit de nişte zgârieturi în uşă. Când Jupiter o deschise, un câine imens, din rasa Newfoundland, al lui Legrand, se năpusti înăuntru, îşi propti labele pe umerii mei şi mă potopi cu dezmierdări; asta pentru că în precedentele mele vizite îi arătasem prea multă afecţiune. Sfârşindu-se zbenguiala, aruncai o privire asupra peticului de hârtie şi, drept să spun, nu mică mi-a fost mirarea văzând schiţa prietenului meu.

— Măi-măi! Exclamai, după ce l-am privit câteva minute, într-adevăr, trebuie să mărturisesc că-i un scarabeu cam neobişnuit, ceva absolut nou pentru mine; nicicând n-am mai văzut aşa ceva, doar dacă n-o fi cumva vreo tigvă sau

un cap de mort, căci din tot ce-am văzut eu până acum, cu asta seamănă cel mai tare.

— Cap de mort! Reluă Legrand. A, da, păi, fără îndoială, pe hârtie aduce cu ceva în genul ăsta. Cele două pete negre de pe spate arată ca nişte ochi, nu-i aşa? Iar ailaltă mai lungă de pe burtă, parcă-i o gură; şi apoi toată înfăţişarea-i ovală.

— Tot ce se poate, am spus, însă tare mă tem, Legrand, că nu prea ai stofă de artist. Dacă e să-mi fac o idee de cum arată, trebuie să aştept până ce văd şi eu gândacul.

— Păi, nu ştiu, zise el, niţel iritat, desenez rezonabil, cel puţin aşa s-ar cuveni, căci am avut parte de nişte maeştri buni şi-mi place să cred că nu-s chiar tolomac.

— Dragul meu, atunci pesemne că glumeşti, intervenii eu, e o tigvă cât se poate de reuşită; la drept vorbind, aş putea spune că-i un craniu de-a dreptul excelent, după standardele obişnuite privind fiziologia acestor specimene, iar gândacul tău trebuie că-i cel mai ciudat scarabeu din lume, dacă într-adevăr e vorba de el. Crede-mă, pe baza acestei schiţe, am putea născoci o povestioară palpitantă, plină de mister.

Presupun că vei boteza gângania scarabaeus caput hominis12, sau ceva de soiul ăsta – există multe nume de-astea în cărţile de ştiinţe naturale.

Dar unde-s antenele de care vorbeai?

— Antenele! Exclamă Legrand, pe care subiectul părea să-l învioreze nespus. Sunt convins că ar trebui să-i vezi antenele. Le-am redat exact aşa cum sunt ele la insecta originară şi bănuiesc că asta-i destul.

— Bine, bino, am zis, poate că le-ai redat, dar eu unul nu le văd.

Şi i-am întins peticul de hârtie, fără nici un comentariu, nevrând să-l enervez; eram însă foarte surprins de întorsătura pe care o luaseră lucrurile; mă nedumerea proasta lui dispoziţie; şi cât priveşte schiţa gândacului, pur şi simplu nu se vedeau nici un fel de antene, iar toată

înfăţişarea lui, într-adevăr, semăna leit cu forma obişnuită a unui cap de mort.

Negru de supărare, apucă peticul de hârtie şi era cât pe ce să-l mototolească, probabil cu intenţia de a-l zvârli în foc, când o privire întâmplătoare asupra desenului păru să-i atragă brusc luarea-aminte.

Într-o clipă, faţa i se înroşi grozav, apoi se îngălbeni de tot. Câteva minute bune cercetă desenul cu mare băgare de seamă, din locul unde şedea. În cele din urmă, se ridică, luă o luminare de pe masă şi se duse să se aşeze pe un cufăr în ungherul cel mai îndepărtat al încăperii.

Acolo, se apucă iarăşi să studieze cu înfrigurare hârtia, întorcând-o în toate direcţiile. Nu zise însă nimic şi purtarea lui reuşi să mă uimească de-a binelea; totuşi chibzuii că era mult mai înţelept să nu-i zgândăr prin vreo remarcă starea crescândă de surescitare. Numaidecât scoase din buzunarul hainei un portofel, puse cu grijă peticul în el şi pe amândouă le încuie în sertarul mesei de scris. Arăta acum mult mai încrezător în sine, dar parcă îi dispăruse aerul de voioşie de la început.

Cu toate astea, părea nu atât ursuz, cât preocupat. Pe măsură ce afară se întuneca, amicul meu era tot mai adâncit în reverie, din care vorbele mele de duh nu reuşeau nicicum să-l trezească. Intenţia mea fusese să-mi petrec noaptea la cabană, cum mai făcusem deseori înainte, dar văzând-o pe gazda mea în această stare sufletească, socotii de cuviinţă să-mi iau rămas-bun de la ea. Nu insistă să rămân, însă la plecare îmi strânse mâna cu mai multă afecţiune decât de obicei.

La vreo lună după asta (răstimp în care nu l-am mai întâlnit deloc pe Legrand), în Charleston, am primit vizita lui Jupiter, sluga lui. Nicicând nu-l mai văzusem pe bunul şi venerabilul negru atât de abătut şi de aceea mă temeam să nu-l fi ajuns pe prietenul meu vreo mare nenorocire.

— Bună, Jup, am zis, care-i treaba? Cum o duce stăpânul tău?

— Apăi, să zic pe cinstite, massa, nu-i aşa de bine cum s-ar cădea.

— Nu-i bine! Îmi pare sincer rău să aud asta. Dar de ce se plânge?

— Chiar asta-i! În veci nu se plânge de nimic, da' d-aia-i foarte beteag.

— Foarte beteag, Jupiter! De ce n-ai zis aşa de la bun început? A căzut la pat?

— Vai, nu! Nu-l loveşte nimica, asta-i buba, mă doare sufleţelu' de bietu' massa Will!

— Jupiter, aş vrea să-nţeleg ce spui. Zici că stăpânul tău e bolnav. Nu ţi-a zis ce-l mâhneşte?

— Valeu, massa, nu vă grijiţi de-asta. Massa Will zice că nimica nu-l mâhneşte, zău, d'atuncea de ce hojbăie de colo-colo cu capu' jos, gârbov şi coliliu ca un moroi? 13 Ş-atuncea de ce sămăluieşte neostoit?

— Ce face, Jupiter?

— Sămăluieşte cu ţâfruri pe răboj, cel mai dihai ţâfruri ce-am văzut. Mă trec năduşeli de spaimă, să vă spui cistit… Veşnic îs cu ochii pe el. Deunăz' m-a dus cu cobza'nainte să se crape de ziiuă şi dus a fost cât fu ziua de lungă. Am cioplit o botă zdravănă ca să-i 'vineţez spinarea când s-o întoarce, da' prostu' de mine, pân' la urmă nu m-a lăsat inima; arăta ca vai ş-amar de el.

— Cum? Ce? A, da! La drept vorbind, cred că n-ar trebui să fii prea sever cu sărmanul om. Să nu-l baţi, Jupiter, s-ar putea să nu suporte. Dar n-ai idee ce anume i-a cauzat boala asta, sau cum să zic? Această schimbare de comportament? I s-a întâmplat ceva dezagreabil de când nu ne-am întâlnit?

— Nu, massa, nimica 'zagreabil; da' mie tare mi-i frică c-a fost mai 'nainte; când ai fost matale pe la noi.

— Cum? Ce insinuezi?

— Păi, massa, 'sinuez că goanga aia…

— Ce?

— Goanga… Mi-s foarte sigur că pe massa Will l-a muşcat de căpăţână scărăbuşu' ăla din aur.

— Şi ce motiv ai, Jupiter, să presupui lucrul ăsta?

— Foarfecile, massa, şi mestecau'. În vecii vecilor n-am mai văzut scărăbuş aşa-mpieliţat care numa' ce-nhaţă şi muşcă orişice se nimăreşte. Massa Will l-a 'şfăcat năprasnic, da' vă spui eu c-a trebuit ca să-l lese numaişicât, că poate c-atuncea l-o fi muşcat. Pfui, ce mai mestecau' la scărăbuşu' ăla, că d-aia n-am vrut să-l prinz cu deştu', da' l-am 'şfăcat c-un papir. L-am învălit în papir şi i-am astupat mestecau' cu papir, iac-aşa am făcut.

— Şi socoti, prin urmare, că stăpânul tău a fost într-adevăr muşcat de goanga aia şi că de la muşcătură i se trage boala?

— Nu socoţ nimica, numa' că ştiu. Ce-l tot înghimpă că visează auru' ăla dacă nu d-aia, că l-a muşcat goanga? Nu-i de prima oară c-am auzit io de scărăbuşii ăştia din aur…

— Dar de unde ştii tu că visează aur?

— De unde? Păi, d-acolo fincă vorbeşte-n somn de aur, d-acolo ştiu!

— Fie, Jup, s-ar putea să ai dreptate; dar cărei împrejurări fericite ar trebui să-i atribui onoarea vizitei tale de astăzi?

— Ce ziceţi, massa?

— Mi-ai adus vreun mesaj din partea domnului Legrand?

— Nu, massa, am adus 'pistola asta.

Şi aici Jupiter îmi înmânã un bileţel care suna astfel:

Dragul meu, Oare de ce nu te-am mai văzut de atâta timp? Nădăjduiesc că n-ai fost chiar atât de naiv încât să te fi simţit jignit de vreun gest de-al meu cam necugetat; dar nu, e puţin probabil să fie aşa ceva.

De când ne-am întâlnit ultima oară, am avut motive serioase de îngrijorare. Am ceva anume să-ţi comunic, însă habar n-am cum să-ţi spun sau dacă ar trebui de fapt să-ţi spun.

Nu mă simt prea bine de câteva zile şi bietul Jup aproape mă scoate din sărite cu atenţiile lui binevoitoare. Să vezi şi

să nu crezi! Deunăzi a făcut rost de o nuia zdravănă cu care să mă altoiască, fiindcă i-am scăpat do sub ochi şi mi-am petrecut întreaga zi solus14, hoinărind pe colinele din partea cealaltă a insulei. Cred sincer că numai starea mea deplorabilă m-a ferit de o chelfăneală.

N-am mai reuşit să adaug nimic la colecţie de când nu ne-am mai întâlnit.

Dacă ai putea cumva să-ţi faci timp, vino pe la mine împreună cu Jupiter. Vino, te rog. Vreau să ne întâlnim deseară, într-o afacere importantă. Te asigur că-i de cea mai mare importanţă.

Mereu al dumitale, William Legrand.

Era ceva în tonul acestui mesaj care îmi produse o vie nelinişte. Stilul său era complet diferit de al lui Legrand. Oare la ce putea să viseze? Ce altă bazaconie să fi pus stăpânire pe creierul lui înfierbântat? Ce „afacere de cea mai mare importanţă” ar putea el să încheie? Relatarea lui Jupiter nu prevestea nimic bun. Mă temeam că, sub veşnica povară a nenorocului, prietenul meu să nu-şi fi ieşit până la urmă din minţi. De aceea, fără să ezit o clipă, m-am pregătit să-l urmez pe negru.

Ajungând pe chei, am observat o coasă şi trei cazmale, pare-se toate noi, zăcând pe fundul luntrei în care urma să ne urcăm.

— Ce-nseamnă toate astea, Jup? L-am întrebat.

— Coasă şi cazmăi, massa.

— Foarte adevărat; dar ce caută ele aici?

— Coasa şi cazmăile care m-a pus massa Will să le cumpăr din oraş, ş-am dat pă ele a' dracului de mult.

— Dar, pentru Dumnezeu, ce are de gând să facă „massa Will” al tău cu coasa şi cu cazmalele astea?

— Asta nu pot şti şi să mă ia dracu' dacă nu crez că massa Will nici dumnealui nu ştie. Da' sigur toate se trag de la scărăbuş.

Văzând că nu mă puteam înţelege cu Jupiter, a cărui minte părea cu totul absorbită de „scărăbuş”, m-am urcat în barcă

şi am înălţat pânza. Cu vânt prielnic şi puternic, am intrat degrabă în golfuleţul situat la nord de Fort Moultrie, iar după o plimbare de vreo două mile am ajuns la colibă. Era în jur de trei după amiaza. Legrand ne aştepta arzând de nerăbdare. Îmi apucă mâna cu o surescitare nervoasă care-mi produse nelinişte şi-mi întări suspiciunile pe care le nutrisem deja. Chipul lui avea o paloare cadaverică, iar ochii, adânciţi în orbite, scânteiau cu un luciu nefiresc. După ce m-am interesat de sănătatea lui, neştiind ce altceva mai bun să zic, l-am întrebat dacă îşi recuperase deja scarabeul de la locotenentul G.

— O, da, îmi răspunse el, roşind straşnic, l-am luat de la el chiar a doua zi. Nimic n-o să mă despartă de acest scarabeu. Ştiai că Jupiter are perfectă dreptate în privinţa lui?

— În ce fel? Am întrebat, cu sufletul străbătut de o presimţire tristă.

— Când pretinde că-i un cărăbuş din aur veritabil.

Rosti aceste cuvinte cu un aer grav, serios, ceea ce mă şoca nespus.

— Cărăbuşul ăsta e sortit să mă facă bogat, continuă el cu un surâs triumfător, să-mi restituie averea părintească. E de mirare atunci că-l preţuiesc? Fiindcă Norocul s-a gândit să mi-l ofere mie, trobuio doar să-l folosesc cum se cuvine şi am să ajung la aurul al cărui indiciu pare să fie. Jupiter, adu-mi scarabeul!

— Ce? Scărăbuşu', massa? Nu voi să dau de belea cu goanga ăsta; dumneavoastră s-o luaţi, dac-o vreţi.

Atunci, Legrand se sculă cu un aer grav şi maiestuos şi îmi aduse gândacul din caseta de sticlă în care-l vârâse. Era un scarabeu superb şi la vremea aceea necunoscut naturaliştilor – de bună seamă un trofeu preţios din punct de vedere ştiinţific. La una din extremităţile spatelui avea două pete negre şi rotunde, iar la cealaltă, o pată de formă alungită.

Elitrele erau extrem de dure şi luceau ca aurul vechi15. Greutatea insectei era de-a dreptul impresionantă şi, ţinând cont de toate astea, mai că nu-l mai puteam învinui pe Jupiter pentru părerea lui, deşi în ruptul capului nu puteam pricepe cum se făcea că Legrand însuşi era de acord cu ea.

— Am trimis după dumneata, zise el pe un ton pompos, după ce sfârşii de cercetat gândacul, ca să-ţi cer sfatul şi ajutorul, astfel încât să se poată împlini hotărârile Sorţii şi ale cărăbuşului…

— Dragul meu Legrand, am strigat eu întrerupându-l, de bună seamă eşti bolnav şi ar trebui să iei oareşce măsuri! Întinde-te pe pat, iar eu o să rămân cu dumneata câteva zile până când îţi revii. Ai febră şi…

— Ia-mi pulsul, spuse el.

I l-am luat şi, la drept vorbind, n-am găsit nici cel mai mic indiciu de febră.

— Dar se poate să fii bolnav, şi totuşi să n-ai febră. Îngăduie-mi numai de data asta să-ţi dau câteva sfaturi medicale. În primul rând, întinde-te în pat. Apoi…

— Greşeşti, interveni el, mă simt cât de bine se poate în starea asta de surescitare, care nu-mi dă pace. Dacă-mi doreşti într-adevăr binele, alungă-mi această stare.

— Şi cum aş putea face treaba asta?

— Foarte simplu. Jupiter şi cu mine vom porni într-o expediţie în munţii de pe ţărmul continental, şi în expediţia asta o să avem nevoie de ajutorul cuiva în care să ne putem încrede. Dumneata eşti singura persoană în care avem încredere. De-o fi sau nu să reuşim, în orice caz, se va mai potoli starea de surescitare în care mă vezi acum.

— Sunt dornic să te ajut oricând, am răspuns; doar nu vrei să zici că goanga aia blestemată are vreo legătură cu expediţia voastră în munţi?

— Ba da.

— Atunci, Legrand, eu, unul, n-am cum să vă însoţesc într-o aventură atât de absurdă.

— Îmi pare rău, foarte rău, dar va trebui să încercăm singuri.

— Să încercaţi singuri! Omul ăsta e sigur nebun! Stai puţin! Cât timp crezi că veţi fi plecaţi?

— Probabil toată noaptea. Pornim la drum imediat şi, orice s-ar întâmpla, vom fi înapoi pe la răsăritul soarelui.

— Şi îmi promiţi pe cuvântul dumitale de onoare că după ce-ţi faci damblaua şi-ţi iese afacerea cu cărăbuşul (Doamne, Dumnezeule!), o să te întorci acasă şi o să-mi asculţi întocmai sfaturile, aşa cum le asculţi po alo modicului dumitale?

— Da, promit; şi acum hai s-o luăm din loc, că n-avem timp de pierdut.

Cu inima grea, îmi urmai prietenul. O luarăm din loc pe la orele patru, Legrand, Jupiter, câinele şi subsemnatul. Jupiter avea la el coasa şi cazmalele, asta după ce ţinuse morţiş să le care pe toate de unul singur, mai mult din teama – din câte mi se părea – de-a nu lăsa vreuna dintre aceste unelte la cheremul stăpânului său decât dintr-un exces de hărnicie sau complezenţă. Era într-o dispoziţie cât se poate de proastă şi „blestematu' ăla de scărăbuş” fură singurele cuvinte care îi scăpară din gură pe toată durata călătoriei. Cât despre mine, aveam în grijă două lămpaşe, pe când Legrand se mulţumise doar cu scarabeul, pe care-l purta legat de capătul unei biciuşti şi pe care-l legăna în mers dintr-o parte într-alta, cu aere de vrăjitor. Văzând şi această ultimă şi peremptorie dovadă a nebuniei amicului meu, cu greu mi-am reţinut lacrimile. Am chibzuit însă că lucrul cel mai bun era să-i înghit toanele, măcar pe moment sau până când puteam lua nişte măsuri mai energice, cu oareşce sorţi de izbândă. Între timp, m-am străduit, în zadar însă, să-l descos în legătură cu scopul expediţiei. După ce reuşise să mă înduplece să-l însoţesc, părea prea puţin dispus să discute despre un subiect atât de neînsemnat, şi la toate întrebările mele nu catadicsea să răspundă decât printr-un: „O să vedem!”

Străbăturăm cu schiful golfuleţul din buza insulei şi, urcând costişele de pe ţărmul continental, o luarăm în direcţia nord-vest printr-o porţiune de teren teribil de sălbatic şi de pustiu, pe unde nu se zărea nici urmă de picior omenesc. În frunte mergea neabătut Legrand, oprindu-se ici şi colo, doar pentru o clipă, ca să cerceteze ceea ce păreau repere lăsate de el însuşi cu un prilej anterior.

Umblarăm astfel vreo două ore şi soarele tocmai scăpata când am ajuns într-un ţinut infinit mai lugubru decât tot ce văzusem până atunci. Era un soi de platou, lângă un vârf de munte aproape inaccesibil, străbătut de la poale până pe culme de o pădure deasă şi presărat ici-colo cu steiuri uriaşe, care păreau vag priponite de sol, multe dintre ele fiind împiedicate să o ia la vale doar de arborii de care se propteau. Adânci ponoare, în diverse direcţii, dădeau peisajului un aer de o şi mai sumbră solemnitate.

Platforma naturală pe care ne căţăraserăm era năpădită de mărăcini, printre care – aveam să aflu curând – ar fi fost imposibil să ne croim drum fără o coasă; şi Jupiter, la ordinul stăpânului său, se apucă să ne deschidă o cărăruie până la rădăcina unui tulipier grozav de înalt ce se înălţa pe podiş, alături de vreo opt sau zece stejari, întrecându-i însă cu mult, ca de altfel pe toţi ceilalţi arbori pe care-i văzusem vreodată, prin splendoarea frunzişului şi a formei lui, prin amplitudinea ramurilor şi prin măreţia întregii sale înfăţişări. Ajunşi în dreptul copacului, Legrand se întoarse spre Jupiter şi-l întrebă dacă se simţea capabil să se urce în el. Bătrânul păru niţel descumpănit de întrebare şi, preţ de câteva clipe, nu răspunse. În cele din urmă, se apropie de trunchiul uriaş, îi dădu agale un ocol şi-l cercetă cu luare-aminte. Când isprăvi cercetarea, zise doar:

— Da, massa, Jup s'urcă pe orişicare pom din veaţa lui.

— Atunci sus cu tine cât mai iute cu putinţă, căci nu peste mult va fi prea întuneric să mai vedem ce avem de făcut

— Cât de sus trebui' s'urc, massa? Întrebă Jupiter.

— Suie-te mai întâi pe trunchi şi-o să-ţi zic eu pe urmă în ce direcţie s-o iei. Aşteaptă numai! Ia şi gândacul ăsta cu tine.

— Scărăbuşu', massa Will! Scărăbuşu' din aur! Icni bătrânul negru, trăgându-se înapoi îngrozit. De ce trebui' să ieu scărăbuşu' sus în pom? Să mă ia dracu' dacă-l ieu!

— Jup, dacă unui jarcalete negru ca tine i-e frică să se atingă de o biată gânganie moartă, foarte bine, o poţi sui cu sfoara asta, dar dacă n-o iei cu tine sus, voi fi silit să-ţi crap ţeasta cu cazmaua asta.

— Acu' ce necaz, massa? Zise Jup pe un ton mieros, vădit ruşinat – to'deauna gata să-l certaţi pe sărmanu' negru. Am făcut numa' haz. Mie, frică de scărăbuş! Ce-mi pasă mie de scărăbuş?

Aici, apucă precaut capătul sforii şi, ţinând insecta departe de el, pe cât permiteau împrejurările, se pregăti să urce în copac.

În tinereţea sa, tulipierul, sau Liriodendron tulipiferumu16, cel mai semeţ arbore din pădurile Americii, are un trunchi nespus de neted, deseori ajungând la o înălţime apreciabilă, fără să dezvolte crengi laterale; la maturitate însă, scoarţa lui devine inegală şi noduroasă, şi pe trunchi îşi fac apariţia o sumedenie de ramuri scurte. Astfel, greutatea urcuşului, în cazul de faţă, era mai mult aparentă decât reală. Încolăcind uriaşul cilindru, cât mai strâns cu putinţă, cu braţele şi cu genunchii, şi ţinându-se cu mâinile de unele proeminenţe, iar de altele sprijinindu-şi tălpile goale, Jupiter, după ce o dată sau în două rânduri reuşi ca prin minune să evite căderea, în cele din urmă se sui până la prima mare bifurcaţie şi păru să considere întreaga afacere ca şi încheiată. La drept vorbind, dispăruse de-acum orice risc, deşi căţărătorul se găsea la vreo şaizeci-şaptezeci de picioare de sol.

— Cotro s-o iau acu', massa Will? Întrebă el.

— Ia-o pe creanga cea mai groasă, aia din partea asta, zise Legrand.

Negrul se conformă pe dată şi aparent fără prea mare efort; urcând tot mai sus, până când trupul lui îndesat dispăru cu totul în frunzişul des ce-l învăluia. Numaidecât i se auzi glasul, ca un fel de scâncet:

— Cât trebui' să mai sui?

— Cât de sus eşti? Întrebă Legrand.

— Atâtica de sus, răspunse negrul, că pot să văz ceriul prin vârfu' pomului.

— Dă-i pace cerului, ascultă la ce-ţi zic eu. Priveşte-n josul copacului şi numără crăcile de sub tine, din partea asta. De câte crăci ai trecut?

— Un', doi, trei, patru, şinei. Am trecut de şinei crăci mari, massa, din partea asta.

— Atunci mai urcă una.

După câteva minute i se auzi iarăşi glasul, anunţând că ajunsese pe a şaptea cracă.

— Acuma, Jup, strigă Legrand, evident emoţionat la culme, vreau s-o iei tot înainte pe craca aia cât poţi tu de departe. Dă-mi de ştire dacă vezi ceva ciudat.

Bruma de îndoială pe care-aş mai fi avut-o privind nebunia bietului meu amic se risipi şi ea până la urmă. Nu aveam altă cale decât să constat că i se tulburaseră minţile şi eram nespus de îngrijorat de cum să-l duc acasă. Pe când chibzuiam cum ar trebui să procedez, se auzi din nou glasul lui Jupiter.

— Tare frică mi-i să m-aventur pe craca asta, o cracă moartă cât de lungă-i.

— Spui că-i o creangă moartă, Jupiter? Strigă Legrand cu o voce tremurătoare.

— Da, massa, moartă-coaptă, dusă la rogoz, făr' pic de suflare.

— Pentru numele lui Dumnezeule, ce mă fac? Întrebă Legrand, pare-se în culmea disperării.

— Ce să faci! Am zis, bucuros de ocazia de-a strecura şi eu o vorbă.

Păi, să vii acasă şi să te bagi în pat. Acum, haide, fii băiat cuminte! Se face târziu şi în plus aminteşte-ţi de promisiune.

— Jupiter, strigă el, fără să mă bage deloc în seamă, m-auzi?

— Da, massa Will, te auz bin'şor.

— Încearcă atunci lemnul cu briceagul şi vezi dacă-i foarte putred.

— Putred, massa, putred destul, răspunse negrul după câteva clipe, da' nu putred chiar de tot. Să spui cistit, pot să mă 'ventur niţeluş pe cracă singur.

— Singur! Ce vrei să spui?

— Păi, spui de scarăbuş. Tare-i greu, scarăbuşu'! Spui că mai 'ntâi să-l las jos ş-atunci craca n-o să se rupă subt un negru singur.

— Japiţă afurisită! Strigă Legrand, parcă mai bine dispus, ce înseamnă vorbele astea fără noimă? Fii sigur că dacă-i dai drumul gândacului, am să-ţi frâng gâtul! Ia seama, Jupiter, m-auzi?

— Da, massa, da' nu trebui' să zberaţi aşa la sărmanu' negru.

— Fie! Ascultă-mă acum! Dacă mergi pe cracă până unde crezi tu că se poate şi nu-i dai drumul gânganiei, am să-ţi fac cadou un dolar de argint de cum te dai jos.

— Mi-s dus, massa Will, zău, răspunse negrul numaidecât, 'proape până-n capăt.

— Capăt! Ţipă Legrand, spui c-ai ajuns la capătul crăcii?

— Acuşica-n capăt, massa, o-o-o-o-o! Ai milă, Doamne! Ce-i aicea-n pom?

— Hai, zi odată, strigă Legrand în culmea bucuriei, ce este?

— Păi, nu-i decât o căpăţână; vreunu' care şi-a lăsat capu-n pom şi ciorile i-au 'fulecat toată carnea de pe el.

— O căpăţână, spui! Foarte bine! Cum e prinsă de cracă? Ce-o ţine?

— Bine'nţeles, massa Will; trebui' să văz. Păi, p-onoarea mea, i-o treabă tare poznaşă, i-un cui mare-n căpăţână, care-l ţine fix de pom.

— În regulă, Jupiter, acum fă exact ce-ţi spun eu, m-auzi?

— Da, massa!

— Bagă de seamă atunci! Caută ochiul stâng al căpăţânii.

— Hm! Aoleu! Asta-i bună! Păi, n-are nicicum ochiu' cel stâng.

— Blestemată-ţi fie prostia! Tu ştii care-i mâna dreaptă şi care-i stânga? 17

— Da, ştiu asta, ştiu tot; mâna cea stanga-i aia cu care crap io lemnele.

— De bună seamă! Fiindcă eşti stângaci; iar ochiul tău stâng e pe aceeaşi parte ca şi mâna ta stângă. Socot acum c-ai să poţi găsi ochiul stâng al căpăţânii sau locul unde a fost ochiul stâng. L-ai găsit?

Urmă o îndelungă tăcere. Într-un târziu, negrul întrebă:

— Ochiu' cel stâng a' căpăţânii e tot pe partea aia cu mâna cea stângă a căpăţânii? Findcă n-are căpăţână asta nicidecât mână. Mare scofală! Acu' am găsit ochiu' cel stâng, aicea-i ochiu' cel stâng, ce trebui' să fac cu el?

— Dă drumul gândacului în jos prin el, cât e sfoara de lungă, dar ia aminte să n-o scapi din mână.

— Gata, 'sprăvită, massa Will, lesne să bag pe scarăbuş prin bortă. Ia uite-l cum se sloboade-n jos!

În răstimpul acestei conversaţii, nu ieşise la iveală nici o părticică din trupul lui Jupiter; însă cărăbuşul pe care-l lăsase în jos se putea vedea acum la capătul sforii, scânteind ca un glob de aur vechi în razele târzii ale asfinţitului de soare, unele dintre aceste raze luminând încă slab dâmbul pe care stăteam. Scarabeul atârna nestingherit printre ramuri şi, lăsat liber, ar fi căzut la picioarele noastre. Legrand luă numaidecât coasa şi curăţă cu ea o porţiune rotundă, de vreo trei-patru iarzi în diametru, chiar dedesubtul insectei şi, isprăvind treaba, îi porunci lui Jupiter să dea drumul sforii şi să coboare din copac.

După ce înfipse cu mare precizie un ţăruş în pământ, exact în locul unde căzuse gândacul, amicul meu scoase din buzunar o panglică de măsurat. Legând unul din capetele ei de partea de trunchi a copacului care era cea mai aproape de ţăruş, o desfăşură până când ajunse la ţăruş, iar de acolo o întinse şi mai departe în direcţia dată deja de cele două puncte: copacul şi ţăruşul, pe o distanţă de cincizeci de paşi, în timp ce Jupiter reteza cu coasa tufişurile de mărăcini. În porţiunea astfel curăţată înfipse un al doilea ţăruş, iar în jurul său, luat ca centru, descrise un cerc cam rudimentar, cu un diametru de vreo patru picioare.

Punând apoi mâna pe o cazma şi dându-ne una lui Jupiter şi alta mie, Legrand ne rugă să ne punem pe săpat cât mai iute cu putinţă.

Ca să spun adevărul, niciodată nu m-am dat în vânt după o asemenea îndeletnicire şi, în acele momente mai ales, aş fi renunţat la ea cu dragă inimă, căci se însera şi mă simţeam nespus de ostenit după efortul pe care-l depusesem; nu vedeam însă nici un prilej de a scăpa şi mă temeam să nu care cumva să zdruncin liniştea sufletească a bietului meu prieten printr-un refuz. Dacă într-adevăr m-aş fi putut bizui pe ajutorul lui Jupiter, n-aş fi ezitat o clipă să încerc să-l aduc pe nebun acasă cu de-a sila; cunoşteam însă prea bine firea bătrânului negru ca să pot spera că, la o adică, m-ar fi susţinut într-o încleştare directă cu stăpânul său. Nu aveam nici un dubiu că acesta din urmă se molipsise de una dintre nenumăratele superstiţii sudiste despre bani îngropaţi în pământ şi că această închipuire îi fusese confirmată de găsirea scarabeului sau poate de obstinaţia cu care Jupiter susţinea că „scarăbuşu' e din aur curat”. O minte predispusă la nebunie putea lesne fi ademenită de asemenea insinuări, mai ales dacă ele se potriveau cu unele idei preconcepute; şi atunci îmi veniră în minte cuvintele bietului meu amic dospro cărăbuşul care era „indiciul îmbogăţirii sale”. Luând totul în considerare, eram contrariat şi descumpănit, însă în cele din urmă am hotărât

să fac haz de necaz, adică să sap cu sârg şi astfel să-l conving mai iute pe vizionar, printr-o demonstraţie pe viu, în legătură cu opiniile eronate pe care le împărtăşea.

Aprinzând felinarele, ne-am apucat de treabă cu un zel vrednic de o cauză mai înţeleaptă; iar când lumina sticloasă cădea pe trupurile şi pe uneltele noastre, nu puteam să nu mă gândesc la grupul pitoresc pe care-l alcătuiam, la cât de stranii şi suspecte vor fi părut caznele noastre vreunui intrus care, din întâmplare, ar fi dat peste noi.

Am săpat fără încetare vreme de două ceasuri. Abia dacă am vorbit; şi cel mai tare ne deranja lătratul câinelui, care părea din cale-afară de interesat de îndeletnicirea noastră. La un moment dat, deveni atât de zgomotos, încât ne era frică să nu dea cumva de ştire vreunor derbedei aflaţi prin preajmă; mai bine zis, aceasta era temerea lui Legrand, căci, în ce mă priveşte, m-aş fi bucurat de orice întrerupere care mi-ar fi permis să-l duc pe vagabond acasă. Într-un târziu, hărmălaia fu curmată extrem de eficient de către Jupiter, care, ieşind din groapă cu un aer decis şi neînduplecat, legă botul zăvodului cu una din bretele sale, după care, cu un rânjet solemn pe chip, se întoarse la sarcina lui.

Când s-a scurs răstimpul pomenit, ajunseserăm la o adâncime de cinci picioare şi totuşi nu se arătase nici un semn de vreo comoară. Urmă un repaus general şi am început să sper că farsa se sfârşise. Legrand însă, deşi în mod vădit foarte derutat, îşi şterse fruntea îngândurat şi-şi reluă lucrul. Am săpat întreg cercul cu diametrul de patru picioare, i-am lărgit apoi marginile un pic şi ne-am dus până la adâncimea de două picioare. Nu ieşi însă nimic la iveală. Într-un târziu, căutătorul de aur, pe care sincer îl compătimeam, se căţăra afară din groapă, purtând pe fiecare trăsătură a chipului pecetea unei amare deziluzii, şi greoi şi parcă în silă îşi puse haina pe care şi-o dăduse jos la începutul lucrului.

În tot acest răstimp n-am scos o vorbă. La un semn din partea stăpânului său, Jupiter începu să-şi adune uneltele. Odată treaba isprăvită şi după ce eliberă botul câinelui, o luarăm într-o tăcere deplină înapoi spre casă.

Făcuserăm poate doisprezece paşi în direcţia respectivă, când, cu o înjurătură straşnică, Legrand se repezi la Jupiter şi-l prinse de guler. Uluit, negrul căscă gura, făcu nişte ochi cât cepele, scăpă din mâini cazmalele şi căzu în genunchi.

— Netrebnicule! Izbucni Legrand, şuierând silabele printre dinţii încleştaţi, tu, negru infam şi blestemat! Vorbeşte, când îţi zic! Răspunde-mi numaidecât şi fără şmecherii! Care, care-i ochiul tău stâng?

— O, Sfinte Doamne, massa Will! Nu-i ăst aci ochiu' mieu stâng, taman el? Urlă Jupiter înspăimântat, aşezându-şi mâna pe organul drept al văzului şi ţinând-o acolo cu disperată îndărătnicie, de parcă s-ar fi temut că stăpânul său o să încerce să i-l scoată numaidecât.

— Bănuiam eu! Ştiam eu! Ura! Răcni Legrand, dându-i negrului drumul, sărind astfel şi ţopăind de zor, spre imensa uimire a valetului său, care, ridicându-se din genunchi, privea, fără grai, când la stăpânul său, când la mine.

— Haideţi! Trebuie să ne întoarcem partida; şi ne conduse iar până la tulipier.

— Jupiter! Zise el când am ajuns la piciorul arborelui. Ia vino-ncoa!

Tigva aia era prinsă cu faţa spre exterior sau cu faţa spre cracă?

— Cu faţa spre 'terior, massa, ca s-ajungă lesne ciorile pân' la ochi.

— Atunci prin care ochi ai strecurat gândacul? Prin ăsta sau prin ăla?

Şi Legrand atinse pe rând amândoi ochii lui Jupiter.

— Ochiu' ăsta, massa, ochiu' stâng, fix cum mi-aţi zis, şi aici negrul arătă spre ochiul său drept.

— Ajunge! Trebuie să încercăm din nou.

Aici, amicul meu, în a cărui nebunie vedeam acum, sau îmi închipuiam că văd, unele indicii de metodă, mută ţăruşul ce marca locul unde căzuse gândacul cu vreo trei ţoli mai la vest faţă de poziţia lui anterioară. Desfăşurând apoi panglica din punctul cel mai aproape de pe trunchi şi până la ţăruş, ca mai înainte, şi continuând să o întindă în linie dreaptă pe o distanţă de cincizeci de picioare, marcă un alt loc, la câţiya coţi de cel unde săpasem18.

În jurul acestui punct nou descrise acum un cerc puţintel mai mare decât prima oară şi ne apucarăm iarăşi de lucru cu cazmalele. Eram îngrozitor de obosit, dar, fără să înţeleg prea bine ce anume prilejuise o schimbare în felul meu de-a gândi, nu mai simţeam o aşa mare repulsie faţă de corvoada la care fusesem silit. În mod inexplicabil, aceasta începuse să mă intereseze, ba chiar să mă pasioneze. Pesemne că mai era ceva, pe lângă toate aceste apucături ciudate ale lui Legrand – un aer de profeţie, de premeditare, care mă impresiona. Săpam cu râvnă şi în răstimpuri mă surprindeam, ca să zic aşa, căutând, cu un sentiment ce aducea mai mult a speranţă, închipuita comoară, a cărei fantasmă îl scosese din minţi pe nefericitul meu tovarăş. La un moment dat, când astfel de gânduri năzdrăvane puseseră stăpânire deplină asupra mea, şi după ce trudiserăm vreo oră şi jumătate, furăm iarăşi întrerupţi de lătrăturile furioase ale dulăului. Neliniştea lui de prima oară fusese de bună seamă doar rodul unei stări de voioşie sau al capriciului, dar acum tonul său era aspru şi grav. Când Jupiter încercă să-i lege din nou botul, câinele opuse o aprigă rezistenţă şi, sărind în groapă, se apucă să scurme furibund pământul cu ghearele. În câteva secunde scoase la lumină un morman de oseminte omeneşti, alcătuind două schelete complete, amestecate cu câţiva nasturi de metal şi cu ceea ce mi se părea a fi nişte scame de lână putredă. Una sau două lovituri de cazma dezveliră lama unui pumnal mare, spaniol, şi pe când săpam mai departe, ieşiră la lumină, risipite, trei sau patru monede de aur şi de argint.

La vederea acestora, Jupiter abia îşi mai putu stăpâni bucuria, însă pe chipul stăpânului său se întipărise o cruntă dezamăgire. Acesta ne îndemnă însă să ne continuăm strădaniile şi nu apucă să-şi sfârşească bine vorba, că m-am împiedicat şi am căzut în faţă, după ce vârful ghetei mi se agăţase într-un inel mare de fier, îngropat pe jumătate în solul afinat.

Lucram acum cu înverşunare şi niciodată nu mai trăisem zece minute atât de intense şi de palpitante. În acest interval, dezgroparăm pe de-a-ntregul un sipet lung de lemn, care, după starea lui de perfectă conservare şi minunata-i rezistenţă, în mod vădit trecuse prin vreun procedeu de mineralizare, poate cu biclorură de mercur19. Lada aceasta era lungă de trei picioare şi jumătate, lată de trei şi înaltă de două şi jumătate. Era trainic ferecată cu cercuri din fier forjat, nituite, alcătuind un soi de leasă împrejurul ei. De fiecare latură a sipetului, aproape de capac, erau prinse câte trei inele de fier, şase în total, cu ajutorul cărora putea fi transportat în siguranţă de şase persoane. Toate sforţările noastre reunite abia de reuşiră să-l clintească niţel din loc. Ne lămurirăm numaidecât că era cu neputinţă să ducem aşa o mare greutate. Din fericire, capacul era prins doar cu două buloane glisante. Am tras de ele, tremurând şi gâfiind de emoţie. Într-o clipă, un tezaur de o inestimabilă valoare se lăfăia, sclipind, înaintea noastră. Şi când razele lămpaşelor căzură în groapă, din purcoiul nedesluşit de aur şi pietre preţioase fulgerară spre noi sticliri şi scânteieri care pur şi simplu ne luau privirile.

Nu voi pretinde să descriu sentimentele ce mă stăpâneau în timp ce priveam. Eram, desigur, în primul rând uluit. Legrand părea cu totul vlăguit din cauza emoţiilor şi abia reuşi să îngaime câteva vorbe. Chipul lui Jupiter căpătase, răstimp de câteva minute, o paloare cadaverică, în măsura în care firea lucrurilor îngăduie aşa ceva unui chip de negru.

Părea de-a dreptul stupefiat, ca trăsnit. Deodată căzu în genunchi în groapă şi, afundându-şi braţele goale în aur până la coate, şi le lăsă acolo o vreme, de parcă ar fi trăit voluptatea unei băi. Într-un târziu, cu un oftat adânc, exclamă, de parcă şi-ar fi vorbit sieşi:

— Şi totu' vine numa' de la scărăbuşu' din aur! Drăguţu', săracu' scărăbuş, şi cum l-am mai suduit cu vorbe aşa rele. Nu-ţi crapă obrazu' de ruşine, negrule? Poftim, răspunde-mi!

M-am văzut nevoit în cele din urmă să-i trezesc la realitate atât pe stăpân, cât şi pe valet, amintindu-le de nevoia urgentă de a transporta comoara. Se făcea târziu şi s-ar fi cuvenit să ne îngrijim să punem totul la adăpost înainte să se crape de ziuă. Era greu de spus ce trebuia făcut; şi am pierdut o grămadă de timp tot deliberând – atât de confuze erau gândurile fiecăruia dintre noi. Până la urmă am mai uşurat lada, scoţând două treimi din conţinutul ei şi astfel am reuşit, cu ceva trudă, să o ridicăm din groapă. Am ascuns obiectele scoase afară printre mărăcini şi le-am lăsat în paza dulăului, cu ordin strict de la Jupiter ca, sub nici un motiv, să nu se clintească din loc şi nici să nu-şi deschidă gura până la întoarcerea noastră. Ne-am îndreptat după aceea în grabă spre casă, cu sipetul la noi; am ajuns cu bine la colibă, deşi după multă osteneală, pe la orele unu dimineaţa. Istoviţi cum eram, ar fi fost cu neputinţă, omeneşte vorbind, să facem mai mult atunci. Ne-am odihnit până pe la orele două şi am cinat. Imediat după aceea, am luat-o din loc spre coline, înarmaţi cu trei saci rezistenţi pe care am avut norocul să-i descoperim în debara. Am ajuns la groapă cu puţin înainte de orele patru, am împărţit între noi cât se poate de frăţeşte restul din pradă şi, lăsând neastupate gropile, am pornit din nou spre colibă, unde, pentru a doua oară, ne-am deşertat poverile de aur, chiar în momentul în care primele dâre ale zorilor licăreau peste vârful arborilor de la răsărit.

Eram acum la capătul puterilor, însă emoţiile intense ale momentului ne împiedicau să dormim. După un somn agitat de vreo trei-patru ore, ne-am deşteptat deodată, de parcă ne-am fi înţeles, ca să vedem de comoară.

Sipetul era plin ochi şi ne petrecurăm toată ziua şi mare parte din noaptea următoare cercetându-i conţinutul. Nu domnea în el nici un fel de ordine sau rânduială. Toate fuseseră zvârlite alandala. După ce am sortat totul cu băgare de seamă, ne-am trezit stăpâni peste o avere chiar mai mare decât bănuisem la început. În monede, era cu ceva mai mult de patru sute cincizeci de mii de dolari, calculând valoarea banilor cât mai precis cu putinţă, după indicatorii de atunci. Nu era nici măcar o fărâmă de argint. Totul era aur vechi şi de o mare varietate – monede franceze, spaniole şi germane, câteva guinee englezeşti şi nişte imitaţii din care nu mai văzusem înainte. Câteva monede foarte mari şi grele erau atât de tocite, încât n-am reuşit să le descifrăm inscripţiile. Bani americani nu erau deloc. Valoarea bijuteriilor era o treabă şi mai greu de stabilit. Existau diamante, unele dintre ele extraordinar de mari şi de frumoase – o sută zece cu totul – şi niciunul nu era mic; optsprezece rubine de o remarcabilă strălucire; trei sute zece smaralde, toate nespus de frumoase; douăzeci şi unu de safire şi un opal. Toate aceste pietre preţioase fuseseră smulse din monturile lor şi zvârlite de-a valma în sipet. Monturile însele, pe care le-am separat de celelalte piese de aur, păreau strivite cu ciocanul, ca să nu permită identificarea lor. Pe lângă toate acestea, mai era şi o uriaşă cantitate de podoabe din aur masiv; aproape două sute de inele şi cercei masivi; lanţuri grele, în număr de treizeci, dacă-mi amintesc bine; optzeci şi trei de crucifixe foarte mari şi grele; cinci cădelniţe de aur de mare valoare; un bol uriaş de aur, pentru punci, ornat cu frunze de viţă de vie şi figuri de bacante, cizelate cu migală; două minere de sabie, splendid decorate, şi o sumedenie de alte obiecte mai mărunte de care nu-mi mai aduc aminte. Greutatea acestor

avuţii depăşea trei sute cincizeci de pfunzi; iar în acest calcul n-am inclus o sută nouăzeci şi şapte de splendide ceasuri de aur, trei dintre ele valorând fiecare câte cinci sute de dolari, dacă nu mai mult.

Multe dintre ele erau foarte vechi şi lipsite de valoare ca instrumente de măsurat timpul, suferind mai mult sau mai puţin din pricina ruginei, însă toate erau bogat încrustate cu pietre preţioase şi ţinute în cutii de mare preţ. În acea noapte, am apreciat întreg conţinutul sipetului la un milion şi jumătate de dolari; şi, după ce, mai târziu, am mai vândut din podoabe şi din bijuterii (păstrând câteva pentru propria noastră folosinţă), am aflat că subestimasem foarte mult tezaurul.

Când, într-un târziu, am sfârşit de cercetat şi cumplitul neastâmpăr al acelor clipe se domolise într-o oarecare măsură, Legrand, care vedea că muream de nerăbdare să aflu răspunsul la această enigmă extraordinară, se lansă într-o relatare amănunţită asupra tuturor împrejurărilor legate de ea20.

— Îţi aduci aminte, zise el, de seara când ţi-am dat schiţa aia, făcută în grabă, cu cărăbuşul. Ţii minte poate şi că m-am simţit destul de ofensat când insistai că desenul meu semăna cu un cap de mort. Când ai spus prima oară acest lucru, eram convins că glumeai; după aceea însă, mi-am amintit de petele alea ciudate de pe spatele insectei şi, în sinea mea, am admis că observaţia dumitale avea o oarecare bază reală. Mă deranja totuşi atitudinea dumitale dispreţuitoare faţă de talentele mele într-ale desenului, nu de alta, dar lumea mă consideră un artist bunicel şi, ca atare, când mi-ai pus în mână foaia de pergament, era cât pe ce să o mototolesc şi să o arunc mânios în foc.

— Vrei să spui peticul de hârtie, zisei eu.

— Nu; semăna bine cu hârtia şi la început am şi presupus că aşa era, dar când am vrut să desenez pe ea, am văzut numaidecât că era o foiţă de pergament foarte subţire. Era destul de slinoasă, dacă-ţi mai aduci aminte. Ei bine, când

eram chiar pe punctul de-a o crâmpoţi, privirea mi-a căzut pe schiţa la care te uitaseşi dumneata, şi poţi să-ţi imaginezi uimirea mea când, la drept vorbind, am desluşit figura unui cap de mort acolo unde aveam impresia că desenasem gândacul. Pentru o clipă am fost mult prea surprins ca să pot chibzui limpede. Ştiam că, în ce priveşte detaliile, desenul meu era foarte diferit de acesta, deşi, în privinţa aspectului general, exista o oarecare asemănare. Numaidecât am luat o luminare şi, aşezându-mă în capătul celălalt al încăperii, m-am apucat să cercetez pergamentul mai îndeaproape. Întorcându-l, am zărit pe revers propria-mi schiţă, exact aşa cum o făcusem eu. Prima mea impresie a fost aceea de surpriză, văzând asemănarea într-adevăr remarcabilă în privinţa conturului – ciudata coincidenţă constând în faptul că, fără să ştiu, pe partea cealaltă a pergamentului era un craniu, chiar sub scarabeul schiţat de mine, şi că acest craniu aducea atât de bine cu desenul meu nu doar în privinţa conturului, dar şi a mărimii. Repet, ciudăţenia acestei coincidenţe pur şi simplu mă năuci o bucată de timp.

Acesta e obişnuitul efect al unor asemenea coincidenţe. Mintea se zbate să stabilească o conexiune, o relaţie de cauză şi efect şi, fiind incapabilă de aşa ceva, suferă un soi de paralizie temporară. Dar când mi-am revenit din starea de năuceală, încetul cu încetul prinse viaţă în cugetul meu o convingere care mă uimi mai abitir decât această coincidenţă.

Am început să-mi aduc aminte clar şi precis că nu existase nici un desen pe pergament când am făcut schiţa scarabeului. Eram absolut sigur de acest lucru, deoarece ţineam minte că-l întorsesem mai întâi pe-o parte, apoi pe cealaltă, ca să caut un loc mai curat. Dacă tigva ar fi fost atunci acolo, bineînţeles că aş fi remarcat-o. Într-adevăr, era vorba aici de un mister pe care nu mă simţeam în stare să-l lămuresc; dar chiar şi în acele clipe de început, părea să pâlpâie, anemic, în ungherele cele mai îndepărtate şi mai

ascunse ale creierului meu, aidoma unui licurici, o întrezărire a adevărului pe care expediţia noastră din noaptea trecută a demonstrat-o într-un chip atât de strălucit. M-am sculat de-ndată şi, punând pergamentul într-un loc sigur, am izgonit orice alt gând până când aveam să fiu singur.

După plecarea ta, în timp ce Jupiter dormea buşlean, m-am apucat să studiez mai sistematic întreaga afacere. În primul rând voiam să aflu modul în care a intrat pergamentul în posesia mea. Locul unde am descoperit scarabeul era pe ţărmul continental, cam la o milă ost de insulă şi doar la mică distanţă de cota maximă a fluxului. Când l-am apucat cu mâna, mi-a tras o muşcătură zdravănă, drept care i-am dat numaidecât drumul. Jupiter, cu obişnuitul său simţ de prevedere, înainte să înhaţe insecta, care zburase spre el, căutase prin jur o frunză sau ceva de genul ăsta cu care să o prindă. Chiar în acel moment, ochii lui, dar şi ai mei, căzură pe foaia de pergament despre care presupuneam atunci că era hârtie. Era pe jumătate îngropată în nisip, un colţ ieşindu-i afară. Aproape de locul unde am găsit-o, am observat nişte resturi de carenă din ceea ce fusese, pare-se, barca de salvare a unei corăbii. Epava părea să fi zăcut acolo de foarte mult timp, căci cu greu se mai putea desluşi asemănarea cu lemnăria unei bărci.

Ei bine, Jupiter luă de jos pergamentul, înfăşură în el gândacul şi mi-l dădu mie. Curând după aceea, o pornirăm înapoi spre casă şi pe drum l-am întâlnit pe locotenentul G. I-am arătat insecta, iar acesta m-a rugat să-l las s-o ia cu el în fort. Am fost de acord, iar el a vârât-o numaidecât în buzunarul vestei, fără pergamentul în care fusese înfăşurată şi pe care-l ţinusem în mână în răstimpul cât dumnealui o cercetase.

Poate că se temuse să nu-mi schimb părerea şi chibzuise că era mai bine să se asigure de pradă cât mai iute – doar ştii cât e de pasionat de orice subiect legat de ştiinţele

naturii. În acelaşi timp, fără să-mi dau seama, trebuie că am băgat în buzunar pergamentul.

Îţi aminteşti că atunci când m-am dus la masă să desenez cărăbuşul, n-am găsit hârtie acolo unde o păstrez de obicei. Am căutat în sertare şi n-am găsit niciuna. Am scotocit prin buzunare, sperând să nimeresc peste vreo scrisoare veche, şi atunci am dat de bucata de pergament. Îţi detaliez modul exact în care ea a ajuns în posesia mea, fiindcă acele împrejurări mi s-au întipărit în minte cu o forţă deosebită.

Fără îndoială că mă vei lua drept un exaltat, dar deja stabilisem un soi de conexiune. Pusesem cap la cap două verigi dintr-un lanţ uriaş. Iată, o corabie eşuată pe un ţărm de mare şi nu departe de ea un pergament – nu o hârtie – cu un craniu desenat pe el. O să mă întrebi, bineînţeles: Unde-i conexiunea? Şi-am să-ţi răspund că acel craniu, sau capul de mort, e binecunoscuta emblemă a piraţilor. Flamura cu capul de mort e arborată în toate luptele.

Ţi-am spus că era un petic de pergament şi nu de hârtie. Pergamentul e durabil, aproape nepieritor. Treburile de mai mică însemnătate rareori sunt consemnate pe pergament, întrucât pentru nevoile obişnuite ale scrisului sau desenului pergamenul nu e chiar la fel de potrivit ca hârtia. Această reflecţie îmi sugera că acel cap de mort ar avea un înţeles, o semnificaţie anume. În acelaşi timp, nu mi-a scăpat din vedere nici forma pergamentului. Deşi întâmplarea făcuse ca unul dintre colţuri să fie distrus, se putea vedea că, iniţial, avusese o formă dreptunghiulară. Într-adevăr, era o coală ce putea sluji ca document oficial, pentru consemnarea în scris a unui lucru vrednic de a fi ţinut minte şi păstrat cu grijă.

— Totuşi, am intervenit, spui că tigva nu se afla pe pergament când ai făcut schiţa gândacului. Cum stabileşti atunci conexiunea dintre corabie şi craniu, dacă acesta, după cum recunoşti chiar dumneata, trebuie să fi fost desenat (numai Dumnezeu ştie cum şi de cine) cândva după ce dumneata ai desenat scarabeul?

— A, iată cheia întregului mister, deşi până în acest punct am avut destul de puţine greutăţi cu desluşirea lui. Progresam cu paşi siguri şi nu-mi puteam permite decât un singur rezultat. Iată, de exemplu, raţionamentul meu: când am desenat scarabeul, nu se vedea nici urmă de craniu pe pergament. După ce-am terminat desenul, ţi l-am dat dumitale şi am fost cu ochii pe dumneata până când mi l-ai dat înapoi.

Prin urmare, nu dumneata ai desenat acel craniu şi nimeni altul nu era de faţă ca să-l poată realiza. Aşadar, nu fusese făcut de o fiinţă omenească. Şi totuşi fusese făcut.

În acest stadiu al cugetărilor mele, m-am străduit să-mi amintesc, şi într-adevăr mi-am amintit, cu toată claritatea, fiecare eveniment petrecut în perioada respectivă. Era o vreme rece afară (ah, o rară şi fericită întâmplare!) şi în vatră ardea focul. Mă încălzisem de la efort şi şedeam la masă. Dumneata însă ţi-ai tras un scaun lângă şemineu.

Tocmai când îţi dădusem în mână pergamentul şi te apucaseşi să-l cercetezi, a intrat Wolf, câinele de Newfoundland, şi a sărit cu labele pe umerii dumitale. Cu mâna stingă îl mângâiai şi-l ţineai la distanţă, în timp ce dreapta, în care ţineai pergamentul, ţi-o lăsaseşi să atârne lejer între genunchi şi foarte aproape de foc. La un moment dat, am crezut chiar că-l atinsese flacăra şi eram pe punctul să te previn, dar înainte să apuc să vorbesc, îl trăseseşi înapoi şi erai ocupat cu cercetarea lui.

După ce am luat în calcul toate aceste împrejurări, nu m-am îndoit o clipă că, de fapt, căldura fusese agentul ce adusese la lumină, pe pergament, craniul pe care-l vedeam desenat pe el. Ştii prea bine că există preparate chimice – şi ele au existat din timpuri imemoriale – cu ajutorul cărora poţi scrie, pe hârtie sau pe pergament, astfel încât caracterele să devină vizibile numai după ce au fost expuse acţiunii focului. Uneori se foloseşte oxidul de cobalt, dizolvat în aqua regis21 şi diluat în apă, de patru ori greutatea sa; rezultă o culoare verde. Minereul de cobalt,

dizolvat în spirt de salpetru, dă o culoare roşie. După un timp mai lung sau mai scurt, când s-a răcit materialul pe care s-a scris, aceste culori dispar, însă devin iarăşi vizibile dacă sunt ţinute aproape de căldură.

Cu băgare de seamă am cercetat acum capul de mort. Contururile exterioare ale desenului, contururile aflate cel mai aproape de colţul pergamentului, erau mult mai distincte decât celelalte. Era clar că acţiunea căldurii fusese imperfectă sau inegală. Am aprins numaidecât focul şi am expus fiecare porţiune a pergamentului unei călduri excesive. La început, singurul efect a fost acela de-a întări dungile firave ale craniului; perseverând însă cu acest experiment, se putea zări, în colţul peticului, diagonal opus locului unde era desenat capul de mort, figura a ceea ce crezusem iniţial că-i o capră. Cercetând-o însă mai îndeaproape, m-am lămurit că se voia a fi un ied.

— Ha! Ha! Am exclamat. Fireşte că n-am nici un drept să râd de dumneata; un milion şi jumătate de dolari sunt o treabă mult prea serioasă ca să te ţii de şotii; doar n-ai de gând să stabileşti acum o a treia verigă în lanţul dumitale; n-ai cum să descoperi vreo legătură specială între piraţii dumitale şi o capră – piraţii, ştii dumneata, n-au nimic de-a face cu caprele; ele ţin de interesul fermierilor.

— Dar tocmai ţi-am spus că nu era figura unei capre.

— Bun, atunci a unui ied, cam tot aia-i.

— Cam, dar nu tot, zise Legrand. Vei fi auzit pesemne de un anume căpitan Kidd22. De la bun început am considerat figura animalului de care vorbeam ca pe un soi de calambur, de semnătură hieroglifică. Zic semnătură, fiindcă poziţia sa pe pergament îmi sugera această idee.

Cât despre capul de mort din colţul diagonal opus, părea şi el un fel de ştampilă sau sigiliu. Eram însă teribil de necăjit de absenţa restului, a corpului presupusului meu instrument, a textului contextului meu.

— Presupun că te aşteptai să găseşti o scrisoare între sigiliu şi semnătură.

— Ceva de genul ăsta. Fapt e că simţeam povara irezistibilă a unei premoniţii în legătură cu un iminent şi colosal noroc. N-aş putea spune de ce. Poate că, la urma urmelor, era mai degrabă o dorinţă de-a mea decât o credinţă adevărată; dar ştii că până şi vorbele neroade ale lui Jupiter cum că gângania ar fi din aur masiv au avut un efect nemaipomenit asupra imaginaţiei mele? Şi pe urmă seria de întâmplări şi coincidenţe – toate acestea au fost de-a dreptul extraordinare. Remarci oare faptul că doar hazardul a făcut ca toate aceste evenimente să se petreacă în singura zi din tot anul când era, sau putea fi, destul de rece ca să aprindem focul, şi că fără foc, sau fără intervenţia câinelui chiar în momentul când a intrat, n-aş fi aflat niciodată despre capul de mort şi, astfel, n-aş fi ajuns nicicând stăpânul tezaurului?

— Dar zi odată, fierb de nerăbdare!

— Ei bine, ai auzit, fireşte, numeroasele poveşti care circulă, miile de zvonuri despre bani îngropaţi undeva pe coasta Atlanticului de către Kidd şi tovarăşii săi. Zvonurile astea trebuie să fi avut o bază reală. Şi faptul că ele persistă fără întrerupere de atâta amar de vreme se datorează, după părerea mea, doar împrejurării că tezaurul îngropat a rămas încă în pământ. Dacă acest Kidd şi-ar fi ascuns prada o bucată de vreme şi apoi şi-ar fi recuperat-o, zvonurile n-ar mai fi ajuns la noi în forma lor prezentă şi neschimbată. Observi că toate poveştile sunt numai despre căutători, nu şi despre descoperitorii de comori. Dacă piratul şi-ar fi recuperat banii, întreaga afacere ar fi fost lămurită.

Mie, unul, mi se pare că vreun ghinion, de pildă pierderea documentului ce indica locul banilor, îl păgubise de orice mijloc de a-i regăsi, şi că despre acest ghinion aflaseră însoţitorii lui, care pesemne că altminteri n-ar fi auzit niciodată de o comoară ascunsă, şi care, trudind de pomană – căci n-aveau nici un fel de reper – ca s-o găsească, dăduseră, ei primii, naştere şi mai apoi răspândiseră prin lume poveştile ce ne sunt atât de familiare acum. Ai auzit

dumneata cândva de vreun tezaur, cât de cât însemnat, care să fi fost dezgropat pe ţărm?

— Niciodată.

— Dar e lucru bine ştiut că avuţiile lui Kidd erau imense. Prin urmare, am luat-o a bună că pământul le mai adăpostea încă; şi n-o să te surprindă prea tare dacă-ţi voi spune că simţeam în mine o speranţă, care era aproape o cerrtitudine, că pergamentul găsit în împrejurări atât de stranii cuprindea o însemnare pierdută despre locul unde era ascuns tezaurul.

— Dar cum ai procedat?

— Am apropiat iarăşi bucata de pergament de foc, după ce l-am înteţit bine; n-a apărut însă nimic. Am socotit atunci că pesemne stratul de murdărie era de vină pentru această nereuşită, drept care am şters cu băgare de seamă pergamentul, turnând peste el apă călduţă, şi, isprăvind cu asta, l-am pus într-un vas de tinichea, cu craniul în jos, şi am aşezat vasul pe un cuptor cu cărbuni aprinşi. Câteva minute mai târziu, după ce vasul s-a încălzit de tot, am scos foaia şi, spre imensa mea bucurie, am observat că era marcată, în câteva locuri, cu ceea ce păreau nişte semne aranjate pe rânduri. Am pus din nou pergamentul în vas şi l-am mai lăsat un minut. După ce l-am scos, arăta exact aşa cum îl vezi acum.

Aici, Legrand, după ce reîncălzi pergamentul, mi-I dădu să-l cercetez, între capul de mort şi capră erau însemnate, cam rudimentar, cu cerneală roşie, următoarele caractere2321:

— Dar, am zis înapoindu-i foaia, am rămas la fel de nelămurit ca şi mai înainte. Chiar de-aş primi toate giuvaerurile Golcondei24 drept răsplată pentru rezolvarea acestei enigme, şi tot n-aş fi în stare să Ie dobândesc.

— Cu toate astea, zise Legrand, soluţia nu-i deloc atât de complicată, pe cât ţi-ai putea imagina dintr-o primă şi fugară cercetare a caracterelor. Aceste semne, cum lesne s-ar putea ghici, alcătuiesc un cifru, adică transmit un mesaj;

dar atunci, din ceea ce se ştie despre Kidd, eu, unul, nu l-aş putea socoti capabil să-şi construiască o criptogramă ceva mai complicată. De la bun început eram convins că-i vorba de una dintre cele mai simple, una totuşi care să pară inteligenţei mai greoaie a unui marinar ceva absolut insolubil în lipsa cheii.

— Şi-ai rezolvat-o, într-adevăr?

— Cu rapiditate; am rezolvat şi altele de zece mii de ori mai încâlcite. Împrejurările, dar şi o anume aplecare a minţii, mi-au trezit interesul pentru asemenea ghicitori, şi pe bună dreptate am putea să ne îndoim că ingeniozitatea omenească ar fi în stare să construiască o enigmă de felul aceleia pe care aceeaşi ingeniozitate omenească, cu răbdarea cuvenită, să n-o poată şi dezlega. De fapt, după ce-am reuşit să identific câteva caractere lizibile şi legate între ele, aproape că nici nu m-am mai gândit la dificultatea de-a le descoperi înţelesul.

În cazul de faţă – într-adevăr, în toate cazurile de scriere secretă – prima întrebare care se ridică priveşte limba cifrului; căci principiile de soluţionare, deocamdată, mai ales când e vorba de cifruri mai simple, depind şi variază în funcţie de spiritul limbii respective. În general, cel care caută soluţia nu are altă alternativă decât să experimenteze (ghidându-se după probabilităţi) în fiecare limbă pe care o cunoaşte, până când va da peste cea adevărată. Cât despre cifrul pe care-l avem acum în faţă, semnătura înlătură orice dificultate. Calamburul pe seama cuvântului Kidd25 nu poate fi gustat în nici o altă limbă decât în cea engleză. Fără acest considerent, aş fi încercat mai întâi cu spaniola şi cu franceza, limbi în care un secret de acest gen ar fi fost cel mai nimerit să fie notat de către un pirat al ţinuturilor spaniole. În situaţia dată, am presupus că-i vorba de o criptogramă englezească.

Observi că nu sunt defel spaţii între cuvinte. Dacă ar fi existat aceste spaţii, sarcina mea ar fi fost simţitor mai uşoară. În acest caz, aş fi început cu o colaţionare şi o

analiză ale cuvintelor mai scurte şi, dacă s-ar fi nimerit vreun cuvânt dintr-o singură literă, cum e foarte probabil – de exemplu, a sau I26 – aş fi considerat dezlegarea ca şi garantată. În lipsa spaţiilor însă, primul meu pas a fost să stabilesc literele predominante, precum şi pe cele mai puţin frecvente. Numărându-le pe toate, am alcătuit următorul tabel:

Semnul 8 apare de 33 de ori.
Semnul; apare de 26 de ori.
Semnul 4 apare de 19 de ori.
Semnul * apare de 13 de ori.
Semnul 5 apare de 12 de ori.
Semnul 6 apare de 11 de ori.
Semnul + 1 apare de 8 de ori.
Semnul 0 apare de 6 de ori.
Semnul 9 2 apare de 5 de ori.
Semnul: 3 apare de 4 de ori.
Semnul? Apare de 3 de ori.
Semnul? Apare de 2 de ori.
Semnul –. Apare de 1 de ori.

Ei bine, în engleză, litera care apare cel mai frecvent este e. După aceea, ordinea arată astfel: a, o, i, d, h, n, r, s, t, u, y, c, f, g, l, m, w, b, k, p, q, x, z. E predomină însă atât de pregnant, încât rareori vei vedea o propoziţie, indiferent de lungimea ei, în care să nu fie litera precumpănitoare.

Iată aşadar că de la bun început avem un fundament pentru ceva mai mult decât o simplă ghicitoare. Folosul general ce poate fi obţinut din acest tabel e cât se poate de vădit, dar cât priveşte acest cifru anume, vom avea nevoie de el doar într-o foarte mică măsură. Întrucât semnul nostru predominant este 8, vom începe prin a-l lua drept litera e din alfabetul obişnuit. Ca să verificăm această supoziţie, să vedem dacă 8 apare deseori dublat, căci în limba engleză e se dublează cu o mare fregvenţă, de exemplu în cuvinte ca meet, fleet, speed, seen, been, agree

etc. În cazul de faţă, îl vedem dublat nu mai puţin de cinci ori, deşi criptograma e scurtă.

Hai să-l socotim atunci pe 8 drept e. Ei bine, dintre toate cuvintele limbii, the este cel mai uzual; să vedem, prin urmare, dacă nu se repetă, în aceeaşi ordine, combinaţii de câte trei caractere, dintre care ultimul să fie 8. Dacă vom descoperi repetări ale unor asemenea litere, astfel dispuse, e foarte probabil ca ele să reprezinte cuvântul the. Verificând, vom găsi nu mai puţin de şapte asemenea aranjamente, caracterele respective fiind; 48. Putem deci presupune că; îl reprezintă pe t, 4 îl reprezintă pe h, iar 8 îl reprezintă pe e, ultimul fiind de-acum pe deplin confirmat. Şi astfel s-a realizat un mare pas înainte.

După ce însă am stabilit un singur cuvânt, suntem în măsură să stabilim un aspect cu mult mai important: adică unele începuturi şi terminaţii ale altor cuvinte. Să ne referim, de exemplu, la penultimul caz, în care combinaţia; 4 8 se produce nu departe de capătul cifrului.

Ştim că semnul; care urmează este începutul unui cuvânt şi că, dintre cele şase caractere succedând acestui the, am identificat nu mai puţin de cinci. Să înlocuim aşadar aceste caractere cu literele pe care ştim că le reprezintă, lăsând un spaţiu liber pentru cea necunoscută: t eeth.

Iată că vom putea renunţa degrabă la th, ca nefăcând parte din cuvântul ce începe cu primul t, întrucât, căutând prin tot alfabetul după o literă care s-o poată înlocui pe cea lipsă, ne dăm seama că nu putem alcătui nici un cuvânt din care să facă parte acest th. Ne vom restrânge aşadar la t ee şi, parcurgând, dacă-i nevoie, întreg alfabetul, ca şi mai înainte, vom ajunge la cuvântul tree ca singura interpretare posibilă. Vom obţine astfel o altă literă, r, reprezentată prin semnul (, cu cele două cuvinte juxtapuse: the tree27.

Privind dincolo de aceste cuvinte, puţintel mai departe, vom vedea iarăşi combinaţia; 48 şi o vom folosi ca terminaţie la ceea ce stă chiar înaintea ei. Vom avea astfel următoarea alcătuire: the tree; 4 (‡? 34 the sau, substituind

literele naturale, adică pe cele pe care le cunoaştem, se va citi astfel: the tree thr ‡? 3 h the, Acum, dacă în locul caracterelor necunoscute vom lăsa spaţii goale sau le vom înlocui cu câte un punct, vom citi astfel: the tree thr: h the, unde cuvântul through28 se impune de la sine. Dar această descoporire ne dă trei noi litere, o, u şi g, reprezentate prin ‡,? Şi 3.

Căutând acum cu atenţie în cifru combinaţiile unor caractere cunoscute, vom descoperi, nu prea departe de început, următoarea alcătuire:

83 (88, adică egree, care, evident, este sfârşitul cuvântului degree29 şi care ne dă o altă literă, reprezentată prin + .

La patru litere după cuvântul degree vom observa combinaţia.

Traducând caracterele cunoscute şi reprezentându-le pe cele necunoscute prin puncte, ca şi mai înainte, vom citi astfel: th. Rtee.

O alcătuire ce sugerează numaidecât cuvântul thirteen30, oferindu-ne iarăşi două noi litere, i şi n, reprezentate prin 6 şi *.

Revenind acum la începutul criptogramei, vom găsi combinaţia:

Traducând, ca şi mai înainte, obţinem good, care ne asigură că prima literă este A şi că primele două cuvinte sunt:

A good31.

Ca să evităm orice confuzie, e timpul să rânduim cele descoperite până acum sub o formă tabulară. Iată cum va arăta aceasta:

5 reprezintă a
+ reprezintă d
8 reprezintă e
3 reprezintă g
4 reprezintă h
6 reprezintă l
* reprezintă n

‡ reprezintă o

(reprezintă r
; reprezintă t

Avem aşadar nu mai puţin de zece dintre cele mai importante litere reprezentate şi nu va mai fi nevoie să urmărim toate detaliile modului de rezolvare. Ţi-am spus destul ca să te conving că asemenea cifruri sunt uşor de dezlegat şi ca să-ţi faci o idee despre raţionamentul alcătuirii lor. Fii însă încredinţat că tipul pe care îl avem în faţa noastră ţine do unu dintre cele mai simple specii ale criptografiei. Nu-mi mai rămâne acum decât să-ţi ofer traducerea integrală a caracterelor de pe pergament, după descifrarea lor. Iat-o:

A good glass în the bishop's hostel în the devil's seat forty-one degrees and thirteen minutes northeast and by north main branch seventh limb east side shoot from the left eye of the death's head a bee line from the tree through the shot fifty feet out.

[O sticlă bună la hanul episcopului în jilţul diavolului patruzeci şi unu grade şi treisprezece minute nord-est cart nord ramura principală a şaptea creangă latura estică trage prin ochiul stâng al capului de mort o linie oablă din copac spre ţintă la cincizeci paşi depărtare.]

— Dar, am spus, enigma asta pare mai încurcată ca oricând. Cum poţi extrage vreun sens din toată poliloghia asta cu „Jilţul diavolului”, „capul de mort”, „hanul episcopului”?

— Mărturisesc, răspunse Legrand, că problema pare încă destul de serioasă, dacă o priveşti la modul superficial. Întâi de toate, am încercat să desfac fraza în părţile ei fireşti, aşa cum le-a menit însuşi criptograful.

— Adică să pui semnele de punctuaţie?

— Ceva de genul ăsta.

— Dar cum ai reuşit să faci treaba asta?

— M-am gândit că pentru autor toată chestia era să înşiruie cuvintele unul după altul, fără spaţii între ele, ca să îngreuneze descifrarea lor.

Ei bine, un om nu prea ager, urmărind un asemenea scop, aproape sigur că va umfla lucrurile. Când, în cursul redactării, va ajunge la o întrerupere de sens, ceea ce, desigur, ar necesita o pauză sau un punct, insul va fi din cale-afară de doritor să înghesuie literele în chiar locul acela mai abitir decât de obicei. Dacă vei cerceta manuscrisul, în cazul de faţă, lesne vei putea detecta cinci asemenea cazuri de neobişnuită îngrămădeală. Pornind de la acest indiciu, iată cum am făcut împărţirea:

O sticlă bună la hanul episcopului, în jilţul diavolului, patruzeci şi unu grade şi treisprezece minute nord-est cart nord, ramura principală, a şaptea creangă, latura estică, trage, prin ochiul stâng al capului de mort, o linie oablă din copac, spre ţintă, la cincizeci paşi depărtare.

— Chiar şi împărţirea asta, am spus, mă lasă tot în beznă.

— Şi pe mine m-a lăsat câteva zile, răspunse Legrand, răstimp în care am umblat întruna ca să aflu, prin vecinătatea insulei Sullivan, de vreo clădire cu numele Bishop's Hostel32, căci, bineînţeles, am exclus din capul locului vechea-i denumire, aceea de hostel. Neprimind nici o informaţie în acest sens, eram pe punctul de a-mi extinde sfera de cercetare şi de a proceda într-un mod mai sistematic, când, într-o bună dimineaţă, mi-a trecut prin cap, aşa, ca din senin, că acest „han al episcopului” ar putea avea vreo legătură cu o străveche familie, pe nume Bessop33, şi care familie, din vremuri imemoriale, stăpânise un vechi conac, la vreo patru mile nord de insulă. Drept urmare, m-am dus până la plantaţia respectivă şi mi-am reluat cercetările printre negrii mai în etate de prin partea locului. În cele din urmă, una dintre femeile foarte bătrâne mi-a spus că ar fi auzit de un loc cu numele de Castelul lui Bessop şi era încredinţată că m-ar putea îndruma până

acolo, numai că nu era nici castel şi nici han, ci o stâncă înaltă.

M-am oferit să-i dau o sumă frumuşică pentru osteneală şi, după ce se codi o vreme, consimţi să mă însoţească până la locul cu pricina.

L-am găsit fără prea mare greutate şi, după ce m-am despărţit de femeie, am început să-l cercetez. „Castelul” consta într-o formaţiune neregulată de roci şi stânci, una dintre acestea fiind de-a dreptul impresionantă prin înălţimea ei, dar şi prin înfăţişarea ei stingheră şi oarecum artificială. M-am căţărat până pe vârful ei şi apoi am simţit o mare disperare, neştiind ce trebuia să fac pe mai departe.

Pe când eram adâncit în gânduri, ochii îmi căzură pe o teşitură îngustă în peretele estic al stâncii, cam la un iard sub piscul pe care stăteam. Cornişa ieşea în afară cu vreo optsprezece ţoli şi nu era mai lată de un picior, o nişă în steiul chiar de deasupra ei făcând-o să aducă de departe cu unul dintre scaunele acelea cu spetează scobită pe care le foloseau strămoşii noştri. Nu aveam nici un dubiu că acolo se afla „Jilţul diavolului” pomenit în manuscris şi în acel moment mi s-a părut că pătrunsesem întregul secret. „O sticlă bună”, ştiam că nu putea să însemne nimic altceva decât o lunetă marină, căci cuvântul „sticlă” rareori e întrebuinţat cu alt sens de către marinari. Ei bine, am văzut numaidecât că trebuia să mă folosesc de o lunetă şi de un anumit unghi de vedere, absolut invariabil, din care să privesc. Şi n-am ezitat o clipă să cred că expresiile „patruzeci şi unu grade şi treisprezece minute” şi „nord-est cart nord” trebuiau luate ca nişte indicaţii despre cum anume să fie orientată luneta. Tulburat peste măsură de aceste descoperiri, m-am dus degrabă acasă, mi-am procurat o lunetă şi am revenit la stâncă.

M-am lăsat să lunec în jos până în dreptul cornişei şi am văzut că nu se putea sta pe ea decât într-o anumită poziţie. Acest fapt confirma presupunerea mea. M-am gândit atunci să folosesc luneta. Bineînţeles, cele patruzeci şi unu grade

şi treisprezece minute„ nu puteau însemna altceva decât înălţimea aflată deasupra orizontului vizibil, întrucât direcţia orizontală era clar indicată prin cuvintele „nord-est cart nord”.

Această ultimă direcţie am stabilit-o de-ndată cu ajutorul unei busole de buzunar; apoi, îndreptând luneta, mai mult pe ghicite, într-un unghi cât mai aproape de patruzeci şi unu de grade înălţime, am mişcat-o cu grijă în sus şi în jos, până când atenţia îmi fu reţinută de un soi de scobitură rotundă sau spărtură în frunzişul unui copac uriaş care îşi domina fârtaţii până departe. În mijlocul acestei scobituri am observat o pată albă, însă la început nu puteam desluşi ce era. Ajustând focarul lunetei, am privit din nou, şi de data asta mi-am dat seama că era un craniu omenesc.

După această descoperire, am devenit atât de încrezător în mine însumi, încât am socotit enigma ca şi dezlegată; întrucât expresia „ramura principală, a şaptea creangă, latura estică” nu se putea referi decât la poziţia craniului din copac, iar „trage prin ochiul stâng al capului de mort”, la fel, nu admitea decât o singură interpretare, legată de descoperirea unui tezaur îngropat. Mi-am dat seama că schema era să trag un glonte prin ochiul stâng al craniului şi că „o linie oablă”, cu alte cuvinte o linie dreaptă, trasă de la „ţintă” (adică de unde a căzut glontele), din cel mai apropiat punct al copacului, şi de acolo desfăşurată apoi pe o distanţă de cincizeci de picioare, ar putea indica un punct precis, şi sub acest punct, gândeam în sinea mea, era măcar posibil să zacă ascuns un tezaur de valoare.

— Totul e cât se poate de clar, am zis, şi, deşi ingenios, e simplu şi explicit. Ce s-a mai întâmplat după ce-ai plecat de la „hanul episcopului”?

— Bun, după ce mi-am notat cu grijă poziţia copacului, am luat-o înapoi spre casă. Dar în clipa când am părăsit Jilţul diavolului”, scobitura rotundă a dispărut, iar după aceea n-am mai putut-o zări, oricât m-am învârtit. După mine, lucrul extraordinar în toată treaba asta e faptul (căci repetarea

experimentului m-a convins că într-adevăr e vorba de un fapt) că spărtura cu pricina nu-i vizibilă din nici un alt unghi de vedere decât din cel situat pe cornişa îngustă din peretele stâncii.

În expediţia asta până la „hanul episcopului” fusesem însoţit de Jupiter, care de câteva săptămâni bune remarcase fără îndoială starea mea de apatie şi era foarte grijuliu să nu mă lase de unul singur. A doua zi însă, sculându-mă dis-de-dimineaţă, am reuşit să-i dau plasă şi m-am dus în munţi să caut copacul. Cu chiu şi vai, l-am găsit. Când m-am întors acasă, noaptea, sluga mea îşi pusese în cap să-mi tragă o chelfăneală. Cât despre restul aventurii noastre, cred că eşti la fel de bine informat ca şi mine.

— Presupun, am zis, că n-ai nimerit locul de prima dată când am săpat din cauza neghiobiei lui Jupiter, care a lăsat în jos cărăbuşul prin ochiul drept, în loc să-i fi dat drumul prin ochiul stâng al craniului.

— Exact. Această eroare a dat diferenţa de doi ţoli şi jumătate faţă de ţintă, adică faţă de poziţia ţăruşului de lângă copac; şi dacă tezaurul s-ar fi aflat chiar sub „ţintă”, eroarea ar fi fost neînsemnată; dar „ţinta”, laolaltă cu punctul cel mai apropiat al copacului erau numai două repere care să ne permită să stabilim o linie de direcţie; fireşte, eroarea, oricât de măruntă la început, creştea pe măsură ce ne îndepărtam cu linia, şi după ce-am făcut cincizeci de paşi, ne abătusem cu totul de obiectivul nostru. Dacă n-ar fi fost convingerea mea adânc înrădăcinată că pe aici, pe undeva, era îngropat de fapt un tezaur, toate silinţele noastre ar fi fost poate în van.

— Pesemne că ideea trăsnită cu craniul, cu tragerea unui glonte prin ochiul hârcii, i-o fi venit lui Kidd chiar de la flamura piraţilor. Şi fără îndoială că un soi de simţ poetic l-a îmboldit să încerce să-şi recupereze banii recurgând la acest simbol macabru.

— Tot ce se poate; dar nu pot deloc alunga gândul că în toată treaba asta bunul-simţ a jucat un rol la fel de mare ca şi simţul poetic. Ca să se vadă din Jilţul diavolului", trebuia ca obiectul, dacă era mai mititel, să fie neapărat alb; şi nimic nu-şi păstrează, ba chiar îşi sporeşte albeaţa, mai bine ca un craniu omenesc, atunci când este expus intemperiilor de tot felul34.

— Insă grozav te mai făleai şi bălăngăneai cărăbuşul ăla! Eram sigur că ai luat-o razna. Şi de ce-ai ţinut morţiş să slobozi din craniu, în loc de glonte, un cărăbuş?

— Ca să fiu sincer, mă cam enervau bănuielile dumitale vădite în legătură cu sănătatea mea mintală şi, ca atare, mi-am zis să te pedepsesc, pe tăcute, în felul meu, printr-o mică şmecherie bine ticluită. De-asta bălăngăneam gângania şi i-am dat drumul din copac. Chiar remarca dumitale despre greutatea ei neobişnuită mi-a sugerat această din urmă idee.

— Aha, pricep; dar un singur lucru îmi mai dă bătaie de cap. Cum e cu scheletele găsite în groapă?

— Iată o întrebare la care nu sunt mai în măsură să răspund decât dumneata. S-ar părea însă că nu există decât o singură explicaţie plauzibilă, şi totuşi ar fi cumplit să crezi în ororile pe care ea le presupune. E limpede că insul ăsta, Kidd, dacă într-adevăr Kidd a ascuns tezaurul, iar eu, unul, n-am nici o îndoială, e limpede, zic, că în toată treaba asta trebuie să fi avut ajutoare. Isprăvind însă cu partea cea mai grea, posibil ca omul să fi chibzuit că-i mai bine să-i elimine pe toţi cei care-i cunoşteau secretul. Poate că două lovituri de sapă să fi fost de ajuns, pe când ajutoarele lui trudeau în groapă; poate că a fost nevoie de vreo zece… Cine să ne spună?

NOTĂ BIBILIOGRAFICĂ.

CĂRĂBUŞUL DE AUR

(THE GOLD BUG)

(A: Dollar Newspaper, Philadelphia, 21 iunie: prima parte a nuvelei; 28 iunie 1843: întreaga nuvelă; retipărită în suplimentul revistei, 12 iunie 1843; B: Tales, 1845, pp. L-36; C: exemplarul J. Lorimer Graham cu revizuiri în manuscris din anul 1849; D: Works, 1850,1, pp. 52-87. Retipăriri. Din Dollar Newspaper: Saturday Courier, Philadelphia, 24 iunie, 1 şi 8 iulie 1843; Volunteer, Montrose, Pa., 3, 10 şi 17 august 1843; Boston Museum, 22 iulie 1848; Maine Farmer, Augusta, Me., 7 septembrie 1848.

Din Tales (1845): The Gold Bug by Edgar A. Poe. Londra [1846-1847], 36 p. „Cărăbuşul de aur" e o operă superioară în raport cu orice definiţie: ajută la stabilirea unei categorii mai largi a nuvelei de mistere – categorie ce va fi dezvoltată de Wilkie Collins şi Robert Louis Stevenson" (Vincent Buranelli, op. Cit., p. 80).

La mai puţin de un an de la publicarea nuvelei, Poe îi scrie lui J. R. Lowell (28 mai 1844): „Din Cărăbuşul de aur (cea mai reuşită nuvelă a mea) s-au vândut peste 300 000 de exemplare". În Broadway Journal (11 octombrie 1845), notează: „Dacă ne-am gândi vreodată la aşa ceva [retipărirea în Anglia – N. Ed.], ar trebui neîndoielnic să-i acordăm Cărăbuşului un loc mai însemnat decât cel pe care îl deţine în prezent. Ar trebui să intitulăm volumul Cărăbuşul de aur şi alte povestiri în loc de Tales (Povestiri), cum sună titlul acum".

Surse. T. O. Mabbott menţionează următoarele:

(1) Nuvela Wolfert Webber a lui Washington Irving, unde e vorba de o comoară pe care naratorul, un olandez, se zbate să o dezgroape, ajutat de medicul german Knipperhausen, savant versat într-ale astrologiei şi vrăjitoriei, şi de pescarul negru Mud Sam. Aceştia sunt probabil modelele pentru naratorul anonim al nuvelei lui Poe, pentru Legrand şi Jupiter (Mabbott, Selected Poetry and Prose of Edgar Allan Poe, p. 423).

(2) Sheppard Lee de Robert M. Bird, roman recenzat de Poe în Southern Literary Messenger (septembrie 1836). Bătrânul negru Jim Jumble crede că averea căpitanului Kidd s-ar afla ascunsă într-o mlaştină, dar stăpânul său, Lee, visează trei nopţi la rând că va găsi comoara la rădăcina unui fag. În toiul nopţii, pe lună plină, zărind, chipurile, demoni dansând printre morminte, Lee se apucă să sape la rădăcina fagului, însă nu dă de nici o comoară.

(3) The Journal of Llewellin Penrose, A Seamăn, editat de John Eagles, Londra, 1815 şi 1825. Lângă scheletul unui pirat, sacrificat pentru ca strigoiul acestuia să păzească aurul, eroul acestui roman semiautobiografic găseşte într-o sticlă cinci răvaşe: „ceea ce marinarii numesc un prigor rotund”, „un blestem cumplit” şi o diagramă cu „nişte semne foarte ciudate alături de cuvinte […] care arătau direcţia ascunzătorii”. Ajutat de servitorul său indian şi de un olandez care vorbeşte în dialect, Penrose găseşte comoara: „şapte sfeşnice mari, suflate cu argint, masive şi de patru picioare lungime – alte zece de dimensiuni mai mici, un vas mare […] aproape plin cu monede de aur”.

(4) O sursă controversată e nuvela Imagine, or the Pirate's Treasure de George Ann Humphreys Sherburne (o şcolăriţă de „treisprezece primăveri”, cum se afirmă în prefaţa cărţii), tipărită în Baltimore. Unele elemente comune, ca de pildă locuinţa lui Imogine Belmont, care e numită ba „Beacon Oak”, ba „The Pirate's Look Out”, creanga uscată alături de care zace un schelet omenesc şi care indică ascunzătoarea comorii, jurnalul piratului, care e înfăşurat în piele etC. Ar putea părea suspecte, însă, după cum constată Joseph Sailer, redactorul revistei Dollar Newspaper (19 iulie 1843), în răspunsul său către colonelul Du Solie, cel care a semnalat aceste asemănări (Spirit of the Times, Philadelphia, 1 iulie 1843), nu poate fi vorba de

plagiat: „Noi am citit cu atenţie această nuvelă premiată a domnului Poe şi de asemenea Pirate's Treasure de domnişoara Sherburne şi, admiţând faptul că ne place foarte mult Cărăbuşul de aur, că este ingenioasă şi foarte bine scrisă, suntem nevoiţi să adăugăm că ea nu seamănă cu nuvela domnişoarei Sherburne mai mult decât s-ar cuveni, numai pentru că se ocupă în general de acelaşi subiect. Domnul Poe îşi merită cu prisosinţă premiul de 100 de dolari”.

Poe recurge la cunoştinţele sale de criptografie şi de zoologie. Între 1839 şi 1841 a compus şi a rezolvat numeroase criptograme în Alexander's Weekly Messenger şi Graham's Magazine, ceea ce a dus la creşterea semnificativă a tirajului revistelor respective. Cărăbuşul de aur e singura nuvelă în care autorul îşi exersează această pasiune, altminteri costisitoare, după cum reiese din scrisoarea sa către John Tomlin (28 august 1843): „N-ai să mă crezi când îţi voi spune că am pierdut mai mult de o mie de dolari rezolvând cifruri” (cf., de asemenea, articolul lui W. K. Wimsatt Jr., What Poe Knew about Cryptography, În PMLA, septembrie 1943, pp. 754-779). Cunoştinţele de zoologie le-a dobândit în urma colaborării, în 1839, cu profesorul Thomas Wyatt la redactarea manualului Synopsis of Natural History (vezi n. 8 infra).

Nuvela era terminată în 1842, când autorul o vinde lui George R. Graham pentru cincizeci şi doi de dolari, dar, potrivit lui Poe, Graham i-a returnat-o în schimbul unor articole de critică literară.

Poe spera să o publice în două foiletoane în revista The Stylus pe care plănuia să o scoată împreună cu Thomas Cottrell Clarke. În ianuarie 1843, cei doi s-au înţeles cu Felix O. C. Darley ca acesta să execute câteva xilogravuri care să însoţească nuvela.

La 25 ianuarie 1843, apare în Philadelphia un nou săptămânal, The Dollar Newspaper. În numărul său din 5 aprilie, redactorii, A. H. Simmons & Co., anunţă un concurs

de proză, avându-i în juriu pe Robert T. Conrad, H. S. Patterson, M. D. Şi W. L. Lane. Nuvela lui Poe câştigă premiul de o sută de dolari.

Prima parte a nuvelei a apărut la 21 iunie, iar a doua (împreună cu prima parte) la 28 iunie; întreaga nuvelă a fost retipărită într-un supliment din 12 iulie 1843, cu două dintre xilogravurile lui Darley. Editorii au cumpărat copyright-al, fapt neobişnuit la vremea respectivă, astfel încât retipărirea nuvelei în Saturday Courier (24 iunie, 1 şi 8 iulie 1843) din Philadelphia s-a făcut cu permisiunea acestora. Multe gazete din ţară au retipărit-o fără să se sinchisească de copyright. Nuvela a fost dramatizată şi jucată pe 8 august 1843 la Wall Street Theatre din Philadelphia.

Traduceri. În franceză: Le Scarabée d'or, trad. „A. B.” [după W. T. Bandy, „A. B.” ar fi Alphonse Borghers, pseudonimul lui Am6d6e Pichot, redactorul-şef al revistei], Revue britannique, noiembrie 1845, pp. 168-212, reed. În Nouvelles choisies, Paris, Hachette, 1853. Le Scarabée d'or, trad. William L. Hugues, Journal des faits, 28 octombrie 1852. În româneşte: Cărăbuşul de aur, trad. Th. M. Stoenescu, Revista literară (şi politică), XI, 1890, nr. 15-19. Cărăbuşul de aur, Naţiunea, X, 1891, nr. 2527 – nr. 2533: Foiţa ziarului „Naţiunea” [nuvelă publicată, alături de Hop-Frog şi Portretul oval, cu titlul Poveşti năzdrăvane]. Cărăbuşul de aur, trad. Ion Vinea, în Edgar Allan Poe, Scrieri alese, 1968, pp. 341-640, reed. 1969, pp. 286-316.

Titlul variantei A: The Gold-Bug. A Prize Story. Written expressly for „The Dollar Newspaper”, by Edgar A. Poe, Esq.; And for which the First Premium of One Hundred Dollars was paid. Cum observă Mabbott, cuvântul bug e folosit în America pentru orice fel de beetle (gândac), în vreme ce în Anglia el era mai demult întrebuinţat doar cu sensul de „ploşniţă”. În Letter from London (New York Weekly Mirror, 4 octombrie 1845), N. P. Willis se arăta îngrijorat în legătură cu vânzarea volumului Tales. T. D.

English notează în Aristidean (octombrie 1845): „Willis […] vorbeşte despre […] cuvântul bug.

Nu-i decât o simplă afectare […] asocierea cu gold îl salvează”. În Tales of Mystery, Imagination, & Humour and Poems, volum publicat în Anglia în 1852, nuvela e intitulată The Gold-Beetle.

Motto. What ho! What ho! This fellow is dancing mad he hath been bitten by the Tarantula.

All în the Wrong.

Poe atribuie aceste versuri lui Arthur Murphy (1730-1805), autorul comediei All în the Wrong (1761). În opinia lui Mabbott (Collected Works of Edgar Allan Poe, vol. I, 1969, p. 329), ele sunt creaţia lui Poe, care s-a inspirat din The Dramatist (1789), comedia lui Frederick Reynolds. Floriville, personaj umblat prin Italia, spune (act. IV, se. 2): J'm afraid you've been bitten by a tarantula […] the symptoms are wonderfully alarming. There is a blazing fury în your eye – a wild emoţion în your countenance„. („Mă tem că te-a muşcat o tarantulă (.) simptomele sunt minunat de alarmante. Ochii îţi scânteiază de furie, pe chip ţi se citeşte o emoţie nestăpânită.”) Poe a mai citat din tiradele lui Vapid, alt personaj al piesei, într-o recenzie la Norman Leslie, de Theodore S. Fay, în Southern Literary Messenger (decembrie 1835). Exista superstiţia, mai ales în Italia medievală, că muşcătura acestui păianjen ar inocula oamenilor dorinţa isterică de a dansa (tarantrismul).

Pisica neagră.

Pentru povestioara incredibilă şi totuşi cât se poate de obişnuită pe care am să o încredinţez condeiului, nu aştept şi nici nu pretind crezare. Nebun de-a binelea aş fi dacă aş face-o într-un caz în care până şi simţurile-mi resping propria lor dovadă. Totuşi nebun nu sunt – şi în mod sigur nici nu visez. Insă mâine voi fi mort, iar astăzi vreau să-mi descarc sufletul. Scopul meu imediat este acela de a pune înaintea lumii, simplu, succint şi fără comentarii, o serie de întâmplări strict domestice. Cât priveşte consecinţele,

aceste evenimente m-au înspăimântat – m-au torturat – m-au distrus. Cu toate acestea, n-am să încerc să le explic. Pentru mine ele nu au însemnat altceva decât Oroare – multora nu li se vor părea mai teribile decât nişte barroques1. Mai târziu se va găsi poate o minte care să reducă fantasma mea la un loc comun – o minte mai calmă, mai logică şi mai puţin înfierbântată decât a mea, care va înţelege, din împrejurările pe care le detaliez cu atâta oroare, doar o succesiune obişnuită de cauze şi efecte dintre cele mai naturale.

Din copilărie eram recunoscut pentru firea mea docilă şi omenoasă. Bunătatea mea era atât de vădită, încât devenisem obiectul de batjocură al colegilor mei. Îmi plăceau mai ales animalele, iar părinţii mei mă răsfăţau adeseori cu asemenea prieteni. Cea mai mare parte a timpului mi-o petreceam cu ele şi nu eram mai fericit decât atunci când le hrăneam şi le dezmierdam. Această ciudăţenie a firii mele se dezvolta o dată cu mine, iar la maturitate am găsit în ea una dintre sursele mele principale de bucurie. Celor care au nutrit afecţiune pentru un câine credincios şi inteligent nu-i nevoie să le explic natura sau intensitatea plăcerii astfel dobândite. În dragostea altruistă şi dezinteresată a unui animal există ceva ce îi merge drept la inimă celui care a avut adesea prilejul de a pune la încercare prietenia meschină şi frivola fidelitate a Omului.

M-am însurat de timpuriu şi am fost fericit să descopăr la soţia mea o fire asemănătoare cu a mea. Văzându-mi preferinţa pentru animalele domestice, nu pierdea nici un prilej să-mi procure unele dintre cele mai drăgălaşe specii. Aveam păsări, peştişori aurii, un câine splendid, iepuri, o maimuţică şi un motan.

Acesta din urmă era un animal foarte mare şi frumos, complet negru şi uimitor de inteligent. Vorbind de inteligenţa lui, soţia mea, care în adâncul sufletului era cam superstiţioasă, făcea deseori aluzie la vechea credinţă populară după care toate pisicile negre ar fi nişte vrăjitoare

deghizate. Nu că ar fi vorbit vreodată la modul serios despre acest lucru – şi menţionez asta doar pentru că mi-a venit în minte acum.

Pluto2 – acesta era numele motanului – era prietenul şi tovarăşul meu dejoacă preferat. Îl hrăneam numai eu, iar el mă urma pretutindeni prin casă. Abia reuşeam să-l împiedic să nu se ţină după mine pe stradă.

Prietenia noastră dură astfel câţiva ani la rând, răstimp în care temperamentul şi firea mea în general – prin acţiunea Demonului Necumpătării – suferiră (roşesc să mărturisesc) o radicală schimbare în rău. Din zi în zi eram tot mai ursuz, mai irascibil, mai nepăsător faţă de sentimentele celorlalţi. Îmi permiteam să uzez de un limbaj necuviincios în faţa soţiei mele. Până la urmă am ajuns să fiu chiar violent faţă de ea. Evident, şi animalele mele aveau să simtă schimbarea petrecută în firea mea. Nu numai că le neglijam, dar le şi chinuiam. Totuşi pentru Pluto păstram destulă consideraţie ca să nu-l chinui, însă nu-mi făceam nici un scrupul din a chinui iepurii, maimuţa sau chiar câinele, atunci când, din întâmplare sau pentru a-şi manifesta afecţiunea, se nimereau în calea mea. Dar boala tot creştea în mine – căci ce boală este ca Alcoolul!

— Şi în cele din urmă chiar şi Pluto, care îmbătrânise de-acum şi de aceea era cam posac – chiar şi Pluto începuse să simtă efectele proastei mele dispoziţii.

Într-o seară, întorcându-mă acasă cam băut dintr-una din escapadele mele prin oraş, mi se păru că motanul se ferea de prezenţa mea. L-am prins; când, speriat de violenţa mea, îmi făcu cu dinţii o rană uşoară la mână. Pe dată m-a cuprins o furie drăcească. Nu mai ştiam de mine. Sufletul meu originar părea să-şi fi luat dintr-o dată zborul din trupul meu; şi o răutate mai ceva decât diavolească, alimentată de gin, îmi scutura fiecare fibră a corpului. Din buzunarul jiletcii am scos un briceag, l-am deschis, am apucat biata creatură de beregată şi cu premeditare i-am

scos un ochi din orbită! Roşesc, ard, mă cutremur, când aştern pe hârtie această condamnabilă atrocitate.

Când, o dată cu zorile, îmi reveni şi raţiunea – după ce somnul alungă aburii dezmăţului de peste noapte – am încercat un sentiment pe jumătate de oroare, pe jumătate de remuşcare, pentru nelegiuirea de care mă făcusem vinovat; dar în cel mai bun caz era un sentiment plăpând şi echivoc, iar sufletul rămase neatins. M-am dedat iarăşi exceselor şi curând am înecat în vin orice amintire a faptei.

În acest răstimp, motanul îşi revenea încetul cu încetul. Orbita ochiului pierdut avea, este adevărat, o înfăţişare fioroasă, însă el nu mai părea să sufere nici o durere. Umbla prin casă ca de obicei, însă, cum era de aşteptat, la apropierea mea fugea cuprins de o spaimă cumplită. În inima mea bătrână mai aveam destul ca să fiu la început mâhnit de această vădită antipatie din partea unei creaturi care mă iubise atâta cândva. Însă acest sentiment făcu loc curând iritării. Iar apoi veni, ca un fel de prăbuşire finală şi irevocabilă, spiritul PERVERSITĂŢII. Acest spirit filosofia nu-l ia în seamă. Şi totuşi nu sunt mai sigur că sufletul meu este viu decât că perversitatea este unul dintre impulsurile primare ale inimii omeneşti – una dintre facultăţile sau sentimentele primare indivizibile care dau sens caracterului Omului3. Cine oare nu s-a trezit do o sută de ori comiţând un act josnic sau prostesc nu pentru alt motiv docât cft ştia că nu ar fi trebuit să-l comită? Nu avem în noi o înclinaţie perpetuă, în pofida judecăţii noastre, de a viola ceea ce se cheamă Legea numai pentru că o înţelegem ca atare? Acest spirit al perversităţii, spun, mi-a adus prăbuşirea finală. Această insondabilă dorinţă a sufletului de a se tortura pe sine – de a-şi violenta propria natură – de a face rău doar de dragul răului – fu cea care mă îndemnă să continuu şi în final să desăvârşesc răul pe care îl pricinuisem inofensivului dobitoc. Într-o dimineaţă, cu sânge rece, i-am petrecut un laţ în jurul gâtului şi l-am spânzurat de ramura unui copac; l-am spânzurat, cu lacrimile şiroindu-mi din ochi şi cu cele

mai amarnice remuşcări în inimă; l-am spânzurat pentru că ştiam că mă iubise şipentru că simţeam că nu-mi dăduse nici un motiv de supărare; l-am spânzurat pentru că ştiam că, făcând astfel, comiteam un păcat – un păcat de moarte ce-mi primejduia într-atât sufletul nemuritor, încât îl punea – dacă este posibil un asemenea lucru – chiar dincolo de infinita milă a Celui Mai Milostiv şi Mai Teribil Dumnezeu.

În noaptea zilei în care a fost săvârşită această cumplită faptă am fost trezit din somn cu strigăte de „foc!”. Perdelele de la pat erau în flăcări. Întreaga casă ardea. Cu mare greutate am reuşit soţia mea, un servitor şi cu mine să scăpăm din incendiu. Prăpădul a fost total, întreaga mea avere lumească fu înghiţită de foc şi din acea clipă m-am abandonat disperării.

Nu sunt atât de slab încât să caut să stabilesc o relaţie între cauză şi efect, între dezastru şi atrocitate. Însă acum detaliez o înlănţuire de fapte – şi n-aş vrea să las nici o verigă imperfectă. În ziua ce urmă focului m-am dus să văd ruinele. Pereţii, cu o singură excepţie, se prăbuşiseră. Această excepţie era un perete de sprijin, nu prea gros, aflat în mijlocul casei, şi de care se rezema căpătâiul patului meu. Aici tencuiala rezistase în mare măsură acţiunii focului, fapt pe care l-am atribuit aplicării sale recente. O mare mulţime se adunase în jurul acestui perete, iar mai multe persoane păreau să cerceteze cu încordată atenţie o anumită porţiune a sa. Cuvinte ca straniu, bizar, precum şi alte expresii similare îmi treziră curiozitatea. Apropiindu-mă, am văzut, parcă sculptată în basorelief, pe suprafaţa albă, conturul unei pisici gigantice. Imaginea era redată cu o acurateţe absolut remarcabilă, în jurul gâtului animalului era o frânghie.

Zărind pentru prima oară această arătare – căci nu o puteam socoti altfel – uimirea şi spaima mea au fost extreme. Însă judecata îmi veni până la urmă în ajutor. Pisica, mi-am amintit, fusese spânzurată într-o grădină învecinată cu casa. La alarma focului grădina se umpluse

imediat de o mulţime de oameni, dintre care posibil ca vreunul să fi tăiat frânghia şi să fi aruncat animalul prin fereastra deschisă în camera mea. Probabil că o făcuse cu intenţia de a mă trezi din somn. Prăbuşirea celorlalţi pereţi strivise victima cruzimii mele în substanţa tencuielii proaspete, iar varul, flăcările şi amoniacul din hoit desăvârşiră apoi imaginea pe care o văzusem eu.

Cu toate că raţiunii, dacă nu pe deplin şi conştiinţei, i-am explicat astfel iute uimitorul fapt detaliat adineauri, el nu încetă să producă o adâncă impresie asupra imaginaţiei mele. Luni de zile n-am putut scăpa de fantasma pisicii, răstimp în care se întoarse în spiritul meu un vag sentiment ce părea, chiar dacă nu era, de remuşcare. Am ajuns până acolo încât să regret dispariţia animalului şi să caut prin crâşmele ordinare pe care le frecventam acum destul de regulat un animal din aceeaşi rasă şi eventual cu aceeaşi înfăţişare cu care să-l înlocuiesc.

Într-o seară, şezând năucit de băutură într-unul din birturile cele mai ordinare, atenţia îmi fu atrasă deodată de un obiect negru stând pe capacul unuia dintre butoaiele uriaşe cu gin sau cu rom ce alcătuiau principalul mobilier din încăpere. Minute în şir am privit întruna capacul acestui butoi, şi ceea ce mă surprindea acum era faptul că nu observasem mai devreme obiectul de deasupra. M-am apropiat de el şi l-am atins cu mâna. Era un motan negru, foarte mare, la fel de mare ca Pluto, şi semănând leit cu el în toate privinţele afară de una. Pluto nu avusese păr alb pe nici o porţiune a trupului, pe când acest motan avea o pată mare, albă, deşi cam neclară, care îi acoperea aproape întreaga regiune a pieptului.

Atingându-l, acesta se sculă imediat şi începu să toarcă zdravăn, frecându-mi-se de mână şi părând bucuros de atenţia mea. Iată, aşadar, exact animalul pe care-l căutam. Pe dată m-am oferit să-l cumpăr de la cârciumar, însă omul ridică din umeri – nu ştia nimic de el – nu-l mai văzuse niciodată înainte.

Am continuat să-l mângâi şi pe când mă pregăteam să merg acasă, animalul îşi manifestă dorinţa de a mă însoţi. L-am lăsat să o facă, iar pe drum mă aplecam din când în când şi îl mângâiam. Ajuns acasă, se domestici repede, devenind imediat marele favorit al soţiei mele.

Cât despre mine, curând am descoperit trezindu-se în mine o repulsie faţă de el. Era exact reversul a ceea ce anticipasem; însă nu ştiu cum sau de ce – vădita lui afecţiune pentru mine mai mult mă dezgusta şi mă enerva. Încet-încet aceste senzaţii de dezgust şi de enervare se preschimbară în amarul urii. Evitam creatura; un anume sentiment de ruşine şi amintirea vechiului meu act de cruzime mă împiedicau să o chinui fizic. Câteva săptămâni n-am lovit-o şi nici n-am fost violent cu ea; dar încet-încet – foarte încet – am ajuns să o privesc cu o ură nespusă şi să fug pe tăcute de odioasa sa prezenţă ca de suflarea unei molime.

Ceea ce fără îndoială se adăugă urii mele faţă de animal a fost descoperirea, a doua zi după ce îl adusesem acasă, că la fel ca Pluto, fusese şi el lipsit de un ochi. Această împrejurare însă o făcu pe nevastă-mea să-l îndrăgească şi mai mult, căci, aşa cum am spus deja, poseda în cel mai înalt grad acel sentiment de umanitate care fusese cândva trăsătura mea caracteristică şi sursa multora dintre bucuriile mele cele mai simple şi mai curate.

Dar o dată cu aversiunea mea faţă de această pisică, părea să crească şi ataşamentul ei pentru mine. Mă urmărea cu o stăruinţă pe care greu i-aş putea-o explica cititorului. Când mă aşezam pe un scaun, se ghemuia sub el sau îmi sărea pe genunchi, copleşindu-mă cu mângâierile sale scârboase. Dacă mă ridicam să plec, mi se vâra printre picioare, încât eram gata-gata să mă împiedic, sau, înfigându-şi ghearele lungi şi ascuţite în Imitm mea, mi se căţăra în acest fel pe piept. În asemenea clipe, deşi simţeam dorinţa să o nimicesc dintr-o lovitură, mă reţinea totuşi pe de o parte amintirea vechii mele nelegiuiri, dar îndeosebi – trebuie să

o mărturisesc pe dată – absoluta groază pe care mi-o inspira animalul.

Această groază nu era exact groaza de un rău fizic – şi totuşi mi-e cu neputinţă să o definesc altfel. Mi-e aproape ruşine să mărturisesc – da, chiar şi în celula asta de criminal, mi-e aproape ruşine să mărturisesc – că teroarea şi oroarea pe care mi le inspira animalul erau accentuate de una dintre cele mai fantastice himere ce pot fi concepute. Soţia mea îmi atrăsese atenţia în mai multe rânduri asupra petei de păr alb despre care am mai vorbit şi care constituia singura diferenţă vizibilă dintre animalul ăsta ciudat şi cel pe care îl omorâsem. Cititorul îşi va aminti că această pată, deşi destul de mare, la început era nedesluşită; însă încetul cu încetul – în urma unor prefaceri aproape imperceptibile, pe care multă vreme Raţiunea mea se luptase să le respingă ca pe nişte închipuiri – ea căpătase în cele din urmă un contur precis. Era acum reprezentarea unui obiect pe care mă înfior să îl rostesc – şi iată de ce, înainte de toate, detestam şi mă temeam şi m-aş fi scăpat de acest monstru dacă aş fi îndrăznit – acum era, spuneam, imaginea unui lucru hidos – îngrozitor – a unei SPÂNZURĂTORI!

— O, lugubră şi cumplită unealtă a Ororii şi Crimei – a Agoniei şi a Morţii!

Şi cu adevărat eram acum mai nenorocit decât întreaga nenorocire a Omenirii. Şi o bestie de animal – al cărui semen îl omorâsem cu dispreţ – o bestie de animal să-mi producă mie – mie, om făcut după chipul înaltului Dumnezeu4 – o suferinţă atât de cumplită! Vai! Nici ziua, nici noaptea nu mai ştiam de binecuvântarea Odihnei! Ziua, creatura nu mă lăsa un moment singur; iar noaptea, mă trezeam, din oră în oră, din vise de negrăită spaimă, ca să descopăr suflarea fierbinte a acestui obiect pe faţa mea şi imensa-i greutate – Coşmar întrupat pe care nu aveam puterea să îl scutur de pe mine – de-a pururi apăsându-mă pe inimă!

Sub povara atâtor chinuri, firavele resturi ale binelui din mine se năruiră. Gândurile rele deveniră singurii mei tovarăşi – cele mai negre şi mai rele dintre toate gândurile. Obişnuita mea stare de iritare se preschimbă într-o ură faţă de toţi şi de toate; iar în crizele de furie, bruşte, frecvente şi incontrolabile, cărora mă abandonam acum orbeşte, tăcuta mea soţie era – vai!

— Cea mai obişnuită şi mai răbdătoare dintre victime.

Într-o zi, mă însoţi cu o treabă de gospodărie în beciul casei vechi în care sărăcia ne silea să locuim. Pisica mă urmă pe scările abrupte şi, fiind cât pe ce să mă duc de-a berbeleacul din cauza ei, mă aduse în pragul nebuniei. Ridicând o secure şi uitând în furia mea de teama copilărească ce-mi reţinuse până atunci mâna, am îndreptat lovitura asupra animalului, care desigur s-ar fi dovedit fatală, dacă ar fi nimerit acolo unde voiam eu. Însă lovitura fu reţinută de mâna soţiei mele.

Cuprins de o furie mai ceva decât diavolească la această intervenţie, mi-am smuls braţul din strânsoarea ei şi am îngropat securea în creierul ei. A căzut moartă pe loc, fără un geamăt. O dată înfăptuită această crimă hidoasă, m-am apucat numaidecât, cu premeditare, de sarcina de a ascunde cadavrul. Ştiam că nu-l puteam scoate din casă, nici ziua, nici noaptea, fără riscul de a fi observat de vecini. Prin minte mi se perindară mai multe planuri. La un moment dat m-am gândit să tai cadavrul în bucăţi şi să le distrug prin ardere. Într-altul m-am gândit să-i sap mormântul sub podeaua beciului. Iarăşi am plănuit să-l azvârl în puţul din curte – să-l vâr într-o ladă, ca pe o marfă, după metoda obişnuită, şi să chem un hamal să o scoată din casă. În cele din urmă, m-am oprit la ceea ce am socotit eu a fi o soluţie mult mai bună decât oricare dintre acestea. M-am hotărât să-l zidesc în beci – aşa cum se spune că-şi zideau victimele călugării din Evul Mediu5.

Pentru un asemenea scop beciul era cât se poate de potrivit. Zidurile sale erau prost construite şi nu demult ele

fuseseră date peste tot cu o tencuială ceva mai zgrunţuroasă, pe care umezeala din aer o împiedicase să se întărească. Mai mult, unul dintre pereţi avea o ieşitură, un fel de horn mascat sau o vatră care era astupată şi făcută să semene cu restul beciului. Nu aveam nici o îndoială că puteam desprinde uşor cărămizile din acest loc, puteam vârî cadavrul şi zidi totul la loc ca mai înainte, astfel încât nici un ochi să nu poată detecta ceva suspect.

Şi nu m-am înşelat în aceste calcule. Cu o rangă am dislocat uşor cărămizile şi după ce am depus cu grijă cadavrul şi l-am rezemat de zidul interior, l-am proptit bine în această poziţie, după care, fără prea multă trudă, am refăcut întreaga structură aşa cum fusese ea la început. Făcând rost de mortar, nisip şi păr, am preparat, cu cele mai mari precauţii, o tencuială care să nu poată fi deosebită de cea veche şi am trecut-o foarte atent peste noua zidărie6. Isprăvind, m-am simţit mulţumit că totul era perfect. Zidul nu arăta nici cea mai vagă urmă de intervenţie. Am adunat cu cea mai mare grijă molozul de pe jos. M-am uitat în jur triumfător şi mi-am zis în sinea mea: „Aşadar, măcar aici truda mea n-a fost în zadar”. Următorul pas a fost să caut animalul care fusese cauza unei nenorociri atât de mari; căci în cele din urmă eram ferm decis să-l ucid. Dacă aş fi reuşit să dau de el în momentul acela, n-ar fi existat nici o îndoială cât priveşte soarta lui; dar se pare că vicleanul animal, alarmat de violenţa furiei mele anterioare, se ferea să-şi facă apariţia în starea în care mă aflam. E imposibil de descris sau de imaginat sentimentul adânc de fericire, de uşurare, pe care mi l-a adus în suflet absenţa detestatei creaturi. Nu-şi făcu apariţia nici în timpul nopţii – şi astfel, măcar pentru o noapte de când se aciuise în casa mea, am putut dormi adânc şi liniştit; da, am dormit chiar şi cu povara crimei pe sufletul meu!

Trecură a doua şi a treia zi; şi călăul meu încă nu sosise. Am răsuflat iarăşi ca un om liber. De spaimă monstrul fugise

din aceste locuri pentru totdeauna! N-am să-l mai văd niciodată! Eram în culmea fericirii! Vinovăţia întunecatei mele fapte mă deranja prea puţin. Se întreprinseră unele cercetări, însă ele primiră repede răspuns. Se dispuse chiar şi o percheziţie – însă, fireşte, nu aveau să descopere nimic. Viitorul fericit îmi apărea ca absolut sigur.

Într-a patra zi de la asasinat, pe neaşteptate descinse la mine acasă o echipă de poliţişti care iarăşi s-a apucat să facă o riguroasă cercetare a locuinţei. Inc rozător însă în ascunzătoarea mea de nepătruns, nu mă simţeam câtuşi de puţin stingherit. Poliţiştii îmi cerură să-i însoţesc în căutările lor. Nu lăsară nici un ungher sau colţişor necercetat. La urmă, pentru a treia sau a patra oară, coborâră în beci. Nu-mi tresărea nici un muşchi. Inima îmi bătea calm, ca unuia care doarme un somn nevinovat. Umblam prin beci dintr-un capăt în celălalt. Cu braţele încrucişate pe piept mă plimbam sprinten încoace şi încolo. Poliţiştii erau cât se poate de mulţumiţi şi se pregăteau să plece. În inima mea bucuria era prea mare ca să o pot struni. Ardeam de nerăbdare să rostesc măcar un cuvânt în semn de triumf şi să-i asigur îndoit de nevinovăţia mea.

— Domnilor, am zis într-un sfârşit, pe când poliţiştii urcau scările, îmi pare bine că v-am risipit bănuielile. Vă doresc tuturor sănătate şi ceva mai multă politeţe. În treacăt fie zis, domnilor, casa – casa asta este foarte bine construită. [în dorinţa mea turbată de a vorbi cât mai firesc, nu mai ştiam deloc ce spuneam.] Aş zice o casă excelent construită. Zidurile acestea – plecaţi, domnilor?

— Zidurile acestea sunt solid durate; şi zicând acestea, din simpla frenezie a bravadei, am izbit tare cu bastonul pe care îl ţineam în mână chiar în porţiunea de zidărie dinapoia căreia se afla cadavrul nefericitei mele soţii.

Dar Dumnezeu să mă ferească şi să mă scape din ghearele Tartorului! Nici nu se stinse bine ecoul loviturilor mele că-mi răspunse un glas din mormânt!

— Un plânset, la început înfundat şi întretăiat, ca scâncetul unui copil, devenind iute apoi un ţipăt prelung, puternic şi continuu, absolut anormal şi neomenesc – un urlet – un răcnet jeluitor, jumătate de oroare, jumătate de triumf, cum numai din iad ar fi putut veni, din gâturile celor osândiţi la chinuri şi deopotrivă dintr-ale demonilor care exultă în osândă.

Despre propriile mele gânduri ar fi o prostie să mai vorbesc. Aproape leşinat, m-am dus clătinându-mă spre zidul opus. O clipă, poliţiştii rămaseră încremeniţi pe scări, cuprinşi de o spaimă şi oroare de necuprins.

În cealaltă, o duzină de braţe vânjoase lucrau de zor la zid. Zidul căzu cu totul. În faţa ochilor spectatorilor stătea ţeapăn cadavrul, deja aproape putred şi năclăit de sânge. Pe capul lui, cu gura roşie larg deschisă şi un singur ochi de foc, şedea hidosul animal a cărui viclenie mă împinsese la omor şi al cărui glas denunţător m-a dat pe mâna călăului. Zidisem monstrul în mormânt!

NOTĂ BIBILIOGRAFICĂ.

PISICA NEAGRĂ

(THE BLACK CAT)

(A: United States Saturday Post, Philadelphia, 19 august 1843; B: Tales, 1845; C: Pictorial National Library, Boston, noiembrie 1848; D: Works, 1850)

Nuvela reuneşte motive care l-au fascinat dintotdeauna pe Poe: reîncarnarea, răzbunarea, perversitatea, având „ca temă un omor oribil şi obsedant […], temă pe care o dezvoltă pas cu pas, cu un realism care, lăsând deoparte geniul autorului ei, ar putea constitui un studiu de caz extras din psihiatria veacului al XX-lea. Cei care îi neagă lui Poe realismul fireşte nu sunt la curent cu ziarele noastre, care publică periodic relatări adevărate despre omoruri comise sub aceleaşi impulsuri psihologice anormale ca

acelea descrise în Pisica neagră” (Vincent Buranelli, op. Cit., p. 75).

Poe a avut într-adevăr o pisică neagră, pe care o descrie într-un mic articol din Alexander's Weekly Messenger (29 ianuarie 1840), intitulat Instinctul contra raţiunii – O pisică neagră: o pisică neagră foarte inteligentă şi, ca toate pisicile negre, o vrăjitoare (vezi PCU, p. 367).

Nuvela a fost scrisă spre sfârşitul anului 1842.

Traduceri. În franceză: Le Chat noir, trad. Isabelle Meunier, La Démocratie pacifique, 2.7 ianuarie 1847. Le Chat noir, trad. Anonimă [după W. T. Bandy, traducătorul ar fi William L. Hugues], Journal des faits, 18 aprilie 1851. Le Chat noir, trad. Charles Baudelaire, Paris, 13 şi 14 noiembrie 1853, reed. În Nouvelles histoires extraordinaires, Paris, Michel LLvy, 1857. Le Chat noir, trad. Paul de Roger, Chronique de France, 16 noiembrie 1853. În româneşte: Cotoiul negru, Romlnul, Bucureşti, XXXIII, 1889, 9 decembrie p. 1250; 12 decembrie pp. 1261-1262: Foiţa „Românului”. Pisica neagră, trad. Şt. P, în volumul Scrisoarea furată, Ruina casei Usher, Pisica neagră, Portretul oval şi alte Povestiri extraordinare, Institutul de Editură Ralian şi Ignat Samitca, Craiova, 1897, 110 p. Cotoiul negru, Cartea Lumei, Bucureşti, 1906, nr. 1, pp. 57-63. Cotoiul negru, Epoca, [Seria II], XIV, 1908, nr. 304, p. 2; nr. 305, p. 2. Cotoiul negru, trad. Gh. Chr. C, Drapelul, Lugoj, XI, 1911, nr. 83, pp. L-2; nr. 84, pp. 1-2; nr. 85, p. 1: Foiţa „Drapelului”. Pisica neagră, trad. Mihu Dragomir şi Constantin Vonghizas, în Edgar Allan Poe, Scrieri alese, EPLU, pp. 378-386, reed. 1969, pp. 317-324.

Traducerea s-a făcut după B.

Dimineaţă pe Wissahiccon.

Decorul natural al Americii a fost adesea comparat, atât în trăsăturile generale, cât şi în ce priveşte detaliile, cu peisajul Lumii Vechi, mai ales al Europei, şi pe cât de mare entuziasmul, pe atât de adâncă prăpastia dintre partizanii fiecărei regiuni. Discuţia nu e de natură să se încheie prea

curând, întrucât, deşi s-au afirmat multe de ambele părţi, un cuvânt tot mai rămâne de spus.

Cei mai de seamă turişti britanici, dintre cei care au îndrăznit o astfel de comparaţie, par să considere litoralul nostru de nord şi de est, comparativ vorbind, la fel întreaga Americă, Statele Unite cel puţin, demne de toată consideraţia. Despre măreţul decor al câtorva dintre ţinuturile noastre din vest şi din sud – despre întinsa vale a Louisianei, de pildă – împlinirea celor mai îndrăzneţe visuri ale paradisului, ei nu spun multe, fiindcă au văzut prea puţin. În mare măsură aceşti călători se mulţumesc cu o inspecţie grăbită a curiozităţilor naturale ale ţinutului – Hudson, Niagara, Catskills, Harper's Ferry, lacurile New York-ului, Ohio, preriile şi fluviul Mississippi. Sunt cu adevărat lucruri demne de contemplaţie, chiar şi pentru cel care a colindat mai recent pe Rhinul străjuit de castele sau a hoinărit pe lângă albastra şerpuire a năvalnicului Rhon1; însă ele nu sunt tot ce ar putea constitui motiv de laudă pentru noi; şi într-adevăr, nu voi ezita să afirm că între hotarele Statelor Unite există nenumărate cotloane liniştite, ferite şi nu îndeajuns explorate, pe care adevăratul artist sau iubitorul cultivat al măreţului şi frumosului între lucrările lui Dumnezeu le va prefera oricărui, ba chiar tuturor peisajelor amintite şi mai bine acreditate la care m-am referit.

În fapt, adevăratele Edenuri ale ţării se întind departe chiar şi de traseul celor mai temerari dintre turiştii noştri – cât de departe atunci de traseul străinilor care, având contract cu editorii lor de acasă pentru o anume carte cu impresii despre America, cu termen fix de predare, nu pot spera să-şi ţină făgăduiala decât călătorind cu carneţelul în mână cu vreun vapor pe cele mai bătute artere fluviale ale ţării!

Chiar mai sus am pomenit de valea Louisianei2. Dintre toate regiunile întinse şi bogate în frumuseţi naturale, aceasta este poate cea mai frumoasă. Nici o operă literară

nu s-a apropiat de ea. Chiar şi cea mai aprinsă imaginaţie s-ar putea inspira din luxurianta ei splendoare. Căci într-adevăr splendoarea e trăsătura sa definitorie. Posedă puţin, ba chiar deloc, din sublim. Gingaşe învăluriri ale solului, străbătute de fantastice izvoare cristaline, flancate de povârnişuri înflorite, iar în fundal o vegetaţie silvestră, gigantică, sclipitoare, multicoloră, răsunând de ciripitul vesel al păsărilor şi grea de arome – iată elementele ce alcătuiesc în valea Louisianei cel mai încântător decor natural de pe pământ.

Dar până şi aici, în regiunea asta fermecătoare, la locurile mai atractive se ajunge doar pe cărări ocolite. Într-adevăr, în America, în general, călătorul care ar dori să contemple peisajele cele mai atractive n-ar trebui să le caute pe calea ferată, nici cu vaporul, cu diligenta, ori cu propria-i trăsură, nici chiar călare, ci pe jos. Ar trebui să umble pe jos, ar trebui să sară peste hârtoape, ar trebui să-şi rişte gâtul printre piscuri, altminteri va fi nevoit sa lase nevăzute cele mai autentice, bogate şi negrăite splendori ale pământului.

Ei bine, mai peste tot în Europa nu există această necesitate. În Anglia ea nu există câtuşi de puţin. Acolo chiar şi cel mai simandicos turist îşi poate permite să viziteze orice colţişor demn de renumele său fără să-şi strice ciorapii de mătase, atât de cunoscute sunt toate locurile de atracţie şi atât de perfecţionate mijloacele de a ajunge la ele. Aprecierea aceasta n-a primit nicicând greutatea cuvenită în comparaţiile ce s-au făcut între decorul natural al Lumii Vechi şi al celei Noi. Întreaga frumuseţe a celei dintâi e asociată doar cu aspectele cele mai populare şi nicidecum cu cele autentice, ţinând de frumuseţea generală a celei de a doua.

Indiscutabil, peisajul fluvial posedă în sine toate elementele de bază ale frumosului şi el a constituit din vremuri imemoriale tema preferată a poeţilor. Dar faima aceasta se datorează în mare măsură frecvenţei mai mari a călătoriilor în regiunile riverane decât în cele montane. În

mod analog, marile fluvii, fiind în toate ţările căile principale de comunicaţie, au trezit o admiraţie exagerată. Ele sunt văzute mai des şi prin urmare devin mai frecvent subiect de conversaţie decât râurile mai puţin importante, dar nu rareori mai interesante.

Un bun exemplu în sensul observaţiilor mele pe această temă îl oferă Wissahiccon, un pârâiaş (căci cu greu l-ai putea numi altfel) care se varsă în Schuylkill3, la o distanţă de vreo şase mile la vest de Philadelphia. Ei bine, Wissahiccon este atât de frumos, încât dacă ar fi în Anglia, ar deveni tema fiecărui bard şi subiectul preferat al fiecărei conversaţii, dacă, bineînţeles, malurile sale n-ar fi parcelate, iar loturile vândute, la preţuri exorbitante, ca terenuri pentru vilele bogătaşilor.

Cu toate acestea, despre Wissahiccon nu s-a auzit decât de foarte puţini ani, pe când fluviul în care se varsă, mai mare şi mai propice navigaţiei, e de multă vreme considerat drept unul dintre cele mai perfecte exemple de peisaj fluvial american. Schylkill, ale cărui frumuseţi au fost mult exagerate, şi ale cărui maluri, cel puţin în apropiere de Philadelphia, sunt la fel de mlăştinoase ca acelea ale fluviului Delaware, nu se poate defel compara, ca obiect de contemplaţie, cu râuleţul mult mai umil şi mai obscur despre care vorbesc.

Până când Fanny Kemble, în nostima ei carte despre Statele unite, Nu le-a arătat philadelphienilor rara frumuseţe a acestui pârâiaş, care curge prin dreptul caselor lor, această frumuseţe abia dacă a fost bănuită de puţinii şi temerarii excursionişti din zonă. Dar după ce Jurnalul le-a deschis tuturor ochii, brusc Wissahiccon a căpătat o oarecare notorietate4. Spun „oarecare”, întrucât în fapt adevărata frumuseţe a pârâului se află ceva mai sus de traseul iubitorilor de natură din Philadelphia, care arareori se avântă mai mult de o milă-două de gura pârâului, pentru motivul foarte bun că aici se opreşte drumul căruţelor. Pe excursionistul doritor să-i vadă locurile

cele mai atractive l-aş sfătui să o ia pe Ridge Road, spre vestul oraşului, şi odată ajuns la a doua cărare, imediat după a şasea bornă, să meargă până la capătul ei. În acest fel va descoperi unul dintre cursurile cele mai interesante ale Wissahicconului şi, cu o luntre, sau ţinându-se de-a lungul malului, va putea urca sau coborî după pofta inimii pe firul apei, căci în oricare direcţie va fi răsplătit din plin.

Am spus deja, sau s-ar fi cuvenit să spun, că pârâul este îngust. Malurile sale sunt în general râpoase aproape peste tot, constând în coline înalte, în apropierea apei, înveşmântate de arbuşti nobili, iar mai sus, încununate de câţiva dintre cei mai impunători arbori de pădure din America, dintre care se distinge în mod deosebit liriodendron tulipiferum. Dar malurile imediate sunt din granit, colţuros în unele locuri, iar în altele acoperit de muşchi, între care apa străvezie leneveşte în curgerea ei molcomă, aidoma valurilor albastre ale Mediteranei pe treptele palatelor sale de marmură. Din loc în loc, în faţa stâncilor, se întinde câte un mic platou bine reliefat, de pământ bogat în vegetaţie, oferind o poziţie dintre cele mai pitoreşti pentru vreo cabană cu grădină, cum numai cea mai vie imaginaţie ar putea concepe. Meandrele pârâului sunt numeroase şi abrupte, cum se întâmpla îndeobşte atunci când malurile sunt prăpăstioase, şi astfel impresia transmisă ochiului călătorului, pe măsură ce acesta înaintează, e cea a unui şir nesfârşit de heleştee de o infinită varietate, sau mai exact, iezere. Cu toate acestea, Wissahiccon ar trebui vizitat nu ca „frumosul Melrose”, pe clar de lună5, sau chiar pe o vreme înnorată, ci în lumina orbitoare a soarelui de amiază; căci defileul îngust prin care el se strecoară, colinele înalte de pe ambele maluri şi frunzişul des conspiră în a produce melancolie, ba chiar un efect de absolută tristeţe, care, atunci când nu e atenuat de vreo lumină mai puternică, te-ar putea distrage de la frumuseţea naturală a peisajului.

Nu demult am vizitat pârâul pe ruta descrisă mai sus şi am petrecut cea mai mare parte a unei zile caniculare plutind cu o luntre pe sânul apei. Încet-încet am fost doborât de arşiţă şi, abandonându-mă influenţei peisajului şi a vremii, precum şi blând curgătorului curent, m-am cufundat în reverie, răstimp în care imaginaţia mea se desfăta cu imaginile de odinioară ale Wissahicconului, din „fericitele zile de demult," când Demonul Maşinii încă nu se născuse, când picnicurile nu existau nici în vis, când încă nu se vindeau şi nici nu se cumpărau „privilegiile asupra apelor" şi când omul roşu străbătea de unul singur, doar cu elanii, crestele înalte dimprejur. Şi pe când aceste închipuiri puneau stăpânire pe cugetul meu, pârâul leneş mă aduse, centimetru cu centimetru, în apropierea unuipromontoriu şi în plină vedere a încă unuia care mărginea orizontul la o depărtare de patruzeci-cincizeci de iarzi. Era o stâncă pietroasă şi abruptă, coborând departe în pârâu şi semănând mai mult ca oricare porţiune a malului pe care-l străbătusem deja cu stilul picturilor lui Salvator6. Ceea ce am văzut pe stânca asta, deşi în mod sigur ceva cu totul extraordinar, considerând locul şi anotimpul, la început nu m-a surprins şi nici nu m-a uimit, atât de bine şi de deplin se armoniza cu închipuirile pe jumătate adormite ce mă învăluiau. Am văzut, sau am visat că văd, stând pe buza prăpastiei, cu gâtul întins şi cu urechile ciulite, întreaga lui atitudine sugerând o vie şi melancolică curiozitate, unul dintre cei mai bătrâni şi mai îndrăzneţi elani pe care închipuirea mea îi asociase cu pieile-roşii.

Mărturisesc că preţ de câteva minute această arătare nu m-a surprins, nici nu m-a uimit. În acest întreg interval sufletul îmi fu cuprins doar de o vie simpatie. Mi-l imaginam pe acest elan plângându-se şi nu mai puţin mirându-se de văditele schimbări în rău operate asupra pârâului şi a împrejurimilor sale, chiar şi în ultimii câţiva ani, de mâna neînduplecată a utilitarişti lor. Dar o uşoară mişcare din cap a animalului îmi alungă starea de reverie şi mă făcu pe

deplin conştient de noutatea aventurii mele. M-am ridicat într-un genunchi în luntre şi pe când ezitam dacă să-mi opresc înaintarea sau să mă las să plutesc mai aproape de obiectul contemplaţiei mele, am auzit cuvintele: „Haide! Haide!” rostite repede, însă prudent, dinspre tufărişul de deasupra. Din crâng apăru numaidecât un negru care dădu deoparte cu grijă tufele, venind tiptil. Într-o mână ţinea un drob de sare, şi pe când i-l întindea elanului, se apropia cu blândeţe, dar cu hotărâre. Nobilul animal, deşi un pic cam nelinişţit, nu făcu nici o încercare de a scăpa. Negrul înainta, îi oferi sarea şi îi spuse câteva cuvinte de încurajare sau de împăciuire. Deodată elanul se aplecă şi bătu din picior, după care se culcă la pământ, lăsându-se priponit cu un juvăţ.

Astfel se sfârşi idila mea cu elanul. Era un animal de o vârstă apreciabilă şi cu deprinderi domestice, aparţinând familiei de englezi care locuia în vila din apropiere.

NOTĂ BIBILIOGRAFICĂ.

DIMINEAŢĂ PE WISSAHICCON

(MORNING ON THE WISSAHICCON)

(A: The Opal: A Pure Gift for the Holy Days, New York, 1844; B: Works, ed. Stedman şi Woodberry, 1895) „Schiţă de peisaj” tipărită în anuarul The Opal for 1844, editat de N. P. Willis şi ilustrat de pictorul american J. G. Chapman. Însoţea un tablou de Chapman, intitulat Morning, înfăţişând un elan într-un peisaj romantic. Într-o scrisoare către James Russell Lowell (28 mai 1844), Poe o intitulează The Elk, titlu păstrat de unii editori. Chapman e menţionat în E. A. Poe, Filosofia mobilării (PCU, p. 383).

Neîndoielnic Poe a vizitat locurile descrise, după cum reiese şi din mărturia contemporanului său, Horace Wemyss Smith: „Lui Poe îi plăcea foarte mult să-mi viziteze bunica, pe William Moore Smith, la locuinţa ei de lângă

Cascada Schuylkill, la o aruncătură de băţ de Ridge Road, loc menţionat în schiţă”.

A fost compusă probabil în primăvara sau vara anului 1843.

Traducerea s-a făcut după A.

Escrocheria considerată ca una dintre ştiinţele exacte.

Pfui, hoţul şi hoaţa, Miţa şi scârţa.

De când a început lumea au fost doi Ieremia. Unul a scris o Ieremiadă despre cămătărie şi se numea Jeremy Bentham. Era mult admirat de domnul John Neal1 şi era un om însemnat într-un fel oarecum neînsemnat.

Celălalt a dat numele celei mai importante dintre ştiinţele exacte2 şi era un om însemnat într-un fel oarecum foarte însemnat – aş putea chiar zice în cel mai însemnat fel.

Escrocheria – sau ideea abstractă sugerată de verbul a escroca – este suficient de bine înţeleasă. Cu toate acestea, faptul – fapta – obiectul escrocheriei este destul de greu de definit. Vom putea ajunge însă la o concepţie suficient de clară asupra problemei în discuţie dacă vom încerca să definim nu obiectul, escrocheria în sine – ci omul ca un animal care escrochează. Dacă Platon ar fi descoperit acest lucru, ar fi fost scutit de afrontul cu cocoşul jumulit.

În mod foarte pertinent i s-a cerut lui Platon să explice de ce cocoşul jumulit, care neîndoielnic este un „biped fără pene”3, nu este, potrivit definiţiei sale, om? Dar eu nu mă las influenţat de astfel de întrebări.

Omul este un animal care escrochează şi, cu excepţia omului, nu există nici un alt animal care să escrocheze. Ne-ar trebui un întreg coteţ de cocoşi jumuliţi ca să lămurim acest lucru.

Ceea ce constituie esenţa, sâmburele, principiul escrocheriei este de fapt caracteristic speciei de creaturi care poartă haine şi pantaloni. Cioara fură, vulpea păcăleşte, nevăstuica înşală, omul escrochează.

Escrocheria este destinul său. „Omul a fost făcut ca să jelească”, zice poetul4. Dar nu este aşa: omul a fost făcut ca

să escrocheze. Iată scopul său – obiectivul său – ţelul său. Iată de ce atunci când un om este escrocat, spunem că e lucrat.

Judecind cinstit, escrocheria este un compozit ale cărui ingrediente sunt migăleala, interesul, perseverenţa, ingeniozitatea, îndrăzneala, nonchalance5, originalitatea, impertinenţa şi rânjetul.

Migăleala: Escrocul este migălos. Operaţiunile sale se desfăşoară la scară mică. Afacerile lui sunt cu amănuntul, contra bani lichizi sau bancnote, totul la vedere. Dacă i se iveşte cumva prilejul unei speculaţii grandioase, îi dispar Brusc trăsăturile definitorii şi devine ceea ce numim „bancher". Acest din urmă cuvânt acoperă sub toate aspectele ideea de escrocherie, exceptându-l pe cel de magnitudine. Escrocul poate fi socotit, aşadar, un bancher în petto6 – „operaţiunea financiară", o escrocherie în Brobdingnag7. Una faţă de cealaltă este precum Homer faţă de Flaccus8 – precum mastodontul faţă de şoarece – precum coada unei comete faţă de cea a porcului.

Interesul: Escrocul este condus de interesul personal. Dispreţuieşte escrocheria practicată doar de dragul escrocheriei. Are în vedere un obiectiv – buzunarul său – şi al tău. Calculează întotdeauna prima şansă. Caută să fie Number One. Tu eşti Number Two9, şi silit să-ţi cauţi de propria persoană.

Perseverenţa: Escrocul persevorează. Nu se descurajează uşor. Chiar dacă băncile ar da faliment, lui nu-i pasă câtuşi de puţin. Îşi urmăreşte cu tenacitate ţelul şi ut canis a corio nunquam absterrebitur uncto10, aşadar nu lasă niciodată pasărea din mână.

Ingeniozitatea: Escrocul este ingenios. Posedă un spirit constructiv dezvoltat. Se pricepe la intrigi. Inventează şi întinde curse. Când nu-i Alexandru, vrea să fie Diogene11. Dacă n-ar fi escroc, ar fi meşter la curse pentru şobolani sau la cârlige pentru păstrăvi.

Îndrăzneala: Escrocul este îndrăzneţ. Este un bărbat curajos. Ar purta război până şi în Africa. Cucereşte totul prin asalt. Nu se teme de pumnalele Frey Herrenilor. Cu ceva mai multă prudenţă, Dick Turpin ar fi fost un excelent escroc; Daniel O'Connell, cu ceva mai puţină linguşeală; Carol al XII-lea, cu unul sau doi pfunzi mai mult creier12.

Nonchalance: Escrocul este nonchalant. Nu-i defel nervos. N-a avut niciodată nervi. Nu-şi pierde niciodată capul. Nu poate fi niciodată scos din fire – eventual poate fi scos afară pe uşă. Are sânge rece – rece ca un castravete. Este calm – „calm ca surâsul doamnei Bury”. Este larg la suflet – larg ca o mănuşă veche, sau ca domnişoarele din anticul Baiae13.

Originalitatea: Escrocul este original – în mod conştient astfel. Are idei personale. I-ar fi silă să le folosească pe ale altuia. Dispreţuieşte glumele răsuflate. Sunt convins că dacă ar şti că a pus mâna pe un portmoneu printr-o escrocherie lipsită de originalitate, l-ar înapoia imediat.

Impertinenţa: Escrocul este impertinent. Face pe fudulul. Îşi propteşte mâinile în şolduri. Îşi vâră mâinile în buzunarele pantalonilor şi îţi râde în faţă. Te calcă pe bătături. Îţi înfulecă mâncarea, îţi bea vinul, îţi ia cu împrumut banii, te trage de nas, îţi bate căţeluşa, îţi sărută nevasta.

Rânjetul: Adevăratul escroc îşi încununează întreaga afacere cu un rânjet. Dar nimeni nu-l vede, afară de dânsul. Rânjeşte după ce îşi încheie ziua de muncă, după ce-şi duce la bun sfârşit sarcinile, seara în odaia lui, menită distracţiei sale. Se duce acasă. Încuie uşa. Îşi scoate hainele. Suflă în lumânare. Se suie în pat. Îşi reazemă capul de pernă.

Odată isprăvite toate acestea, escrocul rânjeşte. Nu este vorba de o simplă ipoteză de-a mea. Este vorba de ceva obişnuit. Raţionez a priori14, însă escrocheria fără un rânjet n-ar mai fi escrocherie.

Originea escrocheriei se află în copilăria rasei umane. Poate că primul escroc a fost Adam. În orice caz, putem coborî pe urmele acestei ştiinţe până la cea mai îndepărtată

perioadă a antichităţii. Modernii sunt însă cei care au dus-o la o perfecţiune nicicând visată de strămoşii noştri mai grei de cap. Fără a zăbovi asupra „vechilor pilde”, mă voi mulţumi, bunăoară, cu o expunere succintă a câtorva dintre „cazurile mai moderne”.

Iată o escrocherie extrem de reuşită. Vezi, de pildă, cum o gospodină care are nevoie de o canapea colindă prin mai multe magazine de mobilă, într-un târziu ajunge la unul care expune o gamă impresionantă. Un ins politicos şi volubil o întâmpină la uşă şi o invită înăuntru. Femeia găseşte o canapea pe gustul ei şi, întrebând de preţ, e surprinsă şi încântată să audă un preţ cu cel puţin 20% mai mic decât se aşteptase.

Se grăbeşte să încheie târgul, primeşte bon şi chitanţă, îşi lasă adresa cu rugămintea ca mobila să-i fie expediată acasă cât mai repede cu putinţă, după care pleacă însoţită de numeroasele plecăciuni ale vânzătorului. Se lasă noaptea şi nici urmă de canapea. Trece ziua următoare şi tot nimic. Este trimis un servitor care să se intereseze de motivul întârzierii. Întreaga tranzacţie e tăgăduită. Nu s-a vândut nici o canapea – nimeni n-a primit nici un ban – exceptându-l pe escrocul care pentru câteva clipe s-a dat drept vânzător.

Magazinele noastre de mobilă sunt într-o vraişte totală, dându-se astfel prilejuri pentru asemenea şiretlicuri. Clienţii intră, se uită la mobilă şi pleacă neîntrebaţi şi nevăzuţi. Dacă vreunul dintre ei ar dori să cumpere sau să se intereseze de preţul vreunui articol, îi stă la dispoziţie un clopoţel, lucrul acesta fiind socotit cu totul suficient.

Iată o altă escrocherie cu adevărat onorabilă. Un tip bine îmbrăcat intră într-un magazin şi cumpără bunuri în valoare de un dolar. Dar spre marea lui enervare descoperă că şi-a uitat portmoneul în buzunarul celuilalt costum, drept care îi zice vânzătorului:

— Domnul meu, îmi pare rău! V-aş fi foarte îndatorat dacă mi-aţi trimite pachetul acasă. Dar staţi puţin! Am impresia

că nici acasă n-am decât o bancnotă de cinci dolari, aşa că vă rog să puneţi în pachet şi restul de patru dolari.

— Foarte bine, domnule, îi răspunde vânzătorul, care, de la bun început, şi-a format o părere extrem de bună despre onestitatea clientului său.

Îşi zice în sinea lui: îi ştiu eu pe cei care-ar fi plecat cu marfa sub braţ, promiţând că-mi vor aduce dolarul după-masă.

Băiatul de la magazin este trimis cu pachetul şi cu restul de bani. Pe drum, acesta îl întâlneşte, din pură întâmplare, pe cumpărător, care exclamă:

— Vai, din câte-mi dau seama e pachetul meu – credeam că ai ajuns cu el de mult. Dă-i bice! Soţia mea, doamna Trotter, are să-ţi dea cei cinci dolari – i-am lăsat vorbă în privinţa asta. Restul mi-l poţi da mie, căci îmi trebuie nişte mărunţiş la poştă. Foarte bine! Unu, doi – e bună moneda asta?

— Trei, patru – în regulă! Spune-i doamnei Trotter că m-ai întâlnit şi vezi, nu zăbovi pe drum.

Băiatul nu zăboveşte câtuşi de puţin, însă îi ia cam multişor până să se întoarcă din misiune, fiindcă nu-i chip să găsească nicăieri o doamnă cu numele Trotter. Se consolează totuşi cu gândul că n-a fost chiar atât de fraier încât să dea marfa pe gratis. Revenind la magazin cu un aer satisfăcut, se simte profund jignit, ba chiar indignat, când patronul îl întreabă de rest.

Iată o escrocherie cât se poate de simplă. Căpitanul unui vapor aflat pe punctul de a ridica ancora este vizitat de o persoană cu aer de oficial, care îi prezintă o notă de plată extrem de modestă în legătură cu taxele municipale. Bucuros să scape atât de ieftin şi năucit de sumedenia de treburi pe care trebuie să le rezolve toate deodată, omul achită pe loc suma. După vreo cincisprezece minute i se remite o altă notă de plată mai puţin rezonabilă de către o persoană care îl lămureşte numaidecât că primul perceptor fusese un escroc, iar prima taxă o escrocherie.

Iată un alt caz întrucâtva asemănător. Un vapor se pregăteşte să se desprindă de chei. Spre chei aleargă cât îl ţin picioarele un călător cu un geamantan în mână. Dintr-o dată se opreşte, se apleacă şi ridică ceva de jos gesticulând cu aprindere. E un portmoneu, drept care omul începe să strige:

— Care gentleman şi-a pierdut portmoneul?

Nimeni nu poate afirma cu certitudine că şi-ar fi pierdut portmoneul; dar când se descoperă că acesta este burduşit cu bani, pe vapor se iscă o agitaţie nemaipomenită. Totuşi vaporul nu poate întârzia.

— Timpul şi fluxul nu aşteaptă pe nimeni, spune căpitanul.

— Pentru Dumnezeu, staţi numai câteva minute, strigă găsitorul portmoneului – adevăratul proprietar va apărea numaidecât!

— Nu mai putem aştepta! Răspunde omul de la comandă; dezlegaţi parâma, n-auziţi?

— Ce să mă fac? Întreabă găsitorul cu adâncă mâhnire. Trebuie să plec din ţară pentru câţiva ani şi conştiinţa nu mă lasă să păstrez asupra mea atâta bănet. Vă cer iertare, domnule [adresându-se unui gentleman de pe ţărm], dar întrucât păreţi un om cinstit, v-aş fi îndatorat dacă aţi binevoi să luaţi asupra dumneavoastră acest portmoneu -ştiu că mă pot încrede în dumneavoastră – şi daţi, vă rog, un anunţ în legătură cu el! Vedeţi dumneavoastră, bancnotele se ridică la o sumă considerabilă. Fără îndoială că proprietarul va insista să vă recompenseze pentru deranj…

— Pe mine! Nu, pe dumneata! Dumneata ai găsit portmoneul!

— Fie, dacă aşa doriţi dumneavoastră! Am să iau o mică recompensă doar aşa, pentru a vă satisface scrupulele. Să vedem – ia te uită, pentru Dumnezeu! Hârtiile astea sunt toate de o sută! O sută e prea mult – sunt convins că ar ajunge şi cincizeci…

— Dezlegaţi parâma! Strigă căpitanul.

— Dar n-am rest de la sută şi, la drept vorbind, s-ar cuveni ca dumneata…

— Dezlegaţi parâma! Strigă căpitanul.

— În regulă! Strigă domnul de pe ţărm, care, preţ de un minut sau două, şi-a scotocit propriul portmoneu, în regulă! Rezolv eu – poftim o bancnotă de cincizeci emisă de Bank of North America15 – aruncaţi-mi portmoneul.

Şi ultraconştiinciosul găsitor ia bancnota de cincizeci cu evidentă reţinere şi îi aruncă domnului portmoneul, conform înţelegerii, pe când vaporul se urneşte din loc şuierând şi fumegând. După vreo jumătate de oră de la plecarea vaporului „suma uriaşă” se dovedeşte a fi „un fals în toată regula”, iar întreaga afacere, o escrocherie perfectă.

Iată o escrocherie îndrăzneaţă. Într-un oarecare loc, unde nu poţi ajunge decât pe un pod scutit de taxa, urmează să se ţină o adunare religioasă sau ceva în genul acesta. Escrocul se instalează pe pod şi cu respect îi informează pe toţi trecătorii în legătură cu noua lege comunală care prevede o taxă de un cent pentru fiecare călător, doi cenţi pentru cai şi măgari etc, etc. Unii încep să bombăne, dar cu toţii se supun, iar escrocul pleacă acasă mai bogat cu vreo cincizeci-şaizeci de dolari câştigaţi pe cinstite, căci a percepe o taxă de la atâta norod e o treabă din cale-afară de anevoioasă.

Iată o escrocherie curată. Un amic ţine în păstrare una dintre poliţele escrocului, completată şi semnată, conform uzanţelor, pe un formular tipărit cu cerneală roşie. Escrocul cumpără vreo două-trei duzini din aceste formulare şi în fiecare zi înmoaie câte unul în farfuria cu supă, apoi începe să-şi întărite cu el câinele şi în cele din urmă i-l dăruieşte de bonne bouche16. Apropiindu-se ziua scadenţei, escrocul, împreună cu câinele escrocului, îi face o vizită amicului cu pricina, unde vine vorba despre făgăduiala lui de a-şi achita datoria. Amicul scoate poliţa din escritoire17 şi, când să i-o întindă escrocului, ţâşneşte numaidecât câinele escrocului

şi o devorează cât ai bate din palme. Escrocul nu-i atât surprins, cât de-a dreptul contrariat şi furios pe reacţia absurdă a câinelui, exprimându-şi acordul deplin cu amânarea datoriei până în clipa în care va apărea dovada datoriei.

O foarte subtilă escrocherie este următoarea. O domnişoară este insultată pe stradă de complicele escrocului. Escrocul în persoană îi sare în ajutor şi, după ce îi arde o mamă de bătaie amicului său, insistă să o conducă pe domnişoară până acasă. În faţa uşii îi face fetei o plecăciune, cu mâna pe inimă şi, extrem de respectuos, îşi ia rămas-bun de la dânsa. Ea îşi invită salvatorul înăuntru pentru a-l prezenta fratelui ei mai mare şi lui tăticu'. El refuză cu un oftat.

— Atunci, domnule, murmură ea, nu există nici o cale prin care aş putea să-mi exprim recunoştinţa?

— Vai, cum să nu, domnişoară! Sunteţi drăguţă să-mi împrumutaţi vreo doi şilingi? 18

În prima clipă de emoţie domnişoara decide să leşine pe loc. Gândindu-se mai bine însă, deznoadă sfoara de la pungă şi îi întinde monedele.

Ei bine, repet: asta este o escrocherie „curată”, întrucât jumătate din suma împrumutată urmează a-i fi remisă domnului care s-a ostenit cu insulta şi care a fost apoi nevoit să îndure pe tăcute chelfăneala.

Iată o escrocherie măruntă şi cu toate acestea ştiinţifică. Aflat într-o cârciumă, escrocul se apropie de tejghea şi cere două pungi cu tutun.

După ce îi sunt aduse, le cercetează iute şi zice:

— Nu-mi place deloc tutunul ăsta. Poftim, ia pungile înapoi şi dă-mi în locul lor un pahar cu coniac şi o apă minerală.

Coniacul şi apa sunt servite şi ingurgitate, după care escrocul se îndreaptă spre uşă. Dar îl reţine glasul cârciumarului.

— Domnule, mă tem că aţi uitat să plătiţi pentru coniac şi pentru apa minerală.

— Să plătesc pentru coniac şi pentru apa minerală! Nu ţi-am dat tutunul pentru coniac şi apă? Ce altceva mai doreşti?

— Vă rog, domnule, dar nu-mi amintesc să-mi fi plătit pentru tutun!

— Ce vrei să spui, nemernicule? Nu ţi-am înapoiat tutunul? Cel de colo nu-i tutunul dumitale? Vrei să plătesc pentru ce n-am luat?

— Dar, domnule, îngaimă birtaşul, incapabil acum să mai adauge ceva, dar, domnule…

— Fără nici un dar, domnule, îl întrerupe escrocul, pare-se supărat foc, trântind uşa în urma lui şi luând-o din loc. Fără nici un dar, domnule, şi fără şmecherii pe seama clienţilor.

Iată acum o altă escrocherie foarte inteligentă, a cărei simplitate nu-i şi cea mai neînsemnată recomandare. Pierdut fiind într-adevăr un portmoneu sau o pungă, păgubaşul dă un anunţ detaliat într-unui din ziarele care apar într-un oraş mare. În care scop escrocul nostru copiază datele anunţului, schimbându-i titlul, exprimarea în general şi adresa. Originalul, de pildă, care-i lung şi prolix, este intitulat Pierdut un portmoneu! Rugând ca obiectul găsit să fie adus pe Tom Street nr. 1. Copia sa este scurtă, intitulată simplu: Pierdut, indicând Dick Street nr. 2, sau Harry Street nr. 3, drept locul unde poate fi găsit proprietarul.

Mai mult, anunţul este dat în cel puţin cinci-şase cotidiene, iar cât priveşte momentul apariţiei sale, el are loc la numai câteva ceasuri după original. Dacă s-ar întâmpla ca el să fie citit de către păgubaş, acestuia i-ar fi greu să ghicească vreo legătură cu necazul său. Însă, firește, şansele sunt de cinci sau şase la unu ca găsitorul să se prezinte la adresa dată de escroc şi nu la cea indicată de adevăratul proprietar. Escrocul plăteşte recompensa, bagă în buzunar restul banilor şi-şi ia tălpăşiţa.

Iată o escrocherie asemănătoare. O doamnă din înalta societate pierde undeva pe stradă un inel cu diamante, de

mare valoare. Pentru recuperarea lui oferă o recompensă de vreo patruzeci-cincizeci de dolari, dând, în anunţul publicat, o descriere foarte amănunţită a diamantelor, a monturii, şi declarând că în momentul restituirii sale la cutare stradă, cutare număr, recompensa va fi plătită pe loc, fără a i se pune nici o întrebare. După o zi sau două, când doamna este plecată de acasă, sună clopoţelul la uşa de la cutare stradă, cutare număr; apare lacheul; este chemată doamna, care, se răspunde, este plecată în oraş, la care vizitatorul, foarte surprins, îşi exprimă cel mai sincer regret. Treaba pentru care venise este importantă şi o priveşte exclusiv pe doamna. De fapt, a avut marele noroc de a găsi inelul dânsei cu diamante. Dar poate ar fi bine să revină. „Câtuşi de puţin!” zice lacheul; şi „Câtuşi de puţin!” zice sora doamnei şi cumnata doamnei, care sunt chemate degrabă. Cu urale, inelul este identificat, e achitată recompensa, iar găsitorul cât pe ce să fie dat afară din casă. Se întoarce doamna şi nu mică este nemulţumirea ei când află că sora şi cumnata au plătit patruzeci sau cincizeci de dolari pentru un facsimil al inelului ei cu diamante – un facsimil alcătuit din crisocol19 autentic şi, indiscutabil, stras.

Dar întrucât escrocheria nu are într-adevăr sfârşit, nici această schiţă nu poate avea unul, chiar dacă aş trece în revistă jumătate din variaţiile sau inflexiunile de care e susceptibilă aceasta ştiinţă. Vrând-nevrând, trebuie să ajung la o concluzie, iar acest lucru se poate face cel mai bine prezentând rezumatul unei escrocherii foarte decente, dar extrem de elaborate, al cărei teatru de operaţiuni s-a nimerit să fie chiar târguşorul nostru, nu cu mult timp în urmă, şi care a fost repetată ulterior cu succes în alte localităţi chiar mai „verzi” ale Uniunii. Un gentleman între două vârste poposeşte în oraş venind de pe meleaguri necunoscute.

Are un comportament deosebit de corect, atent, cumpătat şi chibzuit. Hainele îi sunt scrupulos de îngrijite dar simple,

lipsite de ostentaţie. Poartă o cravată albă, jiletcă largă, croită exclusiv pentru confort, pantofi comozi cu talpă groasă şi pantaloni fără curea. De fapt, întreaga lui înfăţişare trădează pe „omul de afaceri” par excellence prosper, sobru, exact şi respectabil – unul dintre tipii în aparenţă duri şi neînduplecaţi, dar, în fond, nişte sentimentali, dintre cei pe care îi vedem în celebrele comedii de moravuri – indivizi ale căror vorbe sunt tot atâtea angajamente şi care sunt cunoscuţi pentru dărnicia cu care dau pomană câteva guinee cu o mână, în timp ce cu cealaltă te storc de ultima leţcaie, doar aşa, de dragul afacerii.

Face mare caz până să fie mulţumit de una dintre pensiuni. Îi displac copiii. S-a obişnuit să se bucure de linişte. Tot ce face, face cu metodă şi ar prefera să intre într-o familie restrânsă, respectabilă şi evlavioasă.

Cât priveşte condiţiile, nu are nici o obiecţie – atâta doar că insistă ca nota de plată să-i fie remisă pe data de întâi al fiecărei luni (acum suntem pe doi) şi o roagă pe gazdă, după ce, în sfârşit, a găsit una pe placul său, ca sub nici un motiv să nu uite de instrucţiunile sale asupra acestei chestiuni şi să-i prezinte nota de plată şi chitanţa la ora zece fix pe data de întâi a fiecărei luni, şi în nici un caz să nu o amâne până pe doi.

Odată încheiate aceste formalităţi, omul nostru de afaceri închiriază un birou într-o zonă nu atât mondenă, cât respectabilă a oraşului. Nimic nu dispreţuieşte dânsul mai tare ca snobismul.

— Unde-i multă paradă, zice el, arareori găseşti o bază solidă – observaţie ce impresionează atât de profund cugetul gazdei sale, încât aceasta şi-o însemnează numaidecât în Biblia familiei, pe marginea lată cu proverbele lui Solomon.

Pasul următor este să dea un anunţ, după modelul de mai jos, într-unui din principalele cotidiene ale oraşului – unul de şase şi nu de un peni, întrucât acestea din urmă nu au

„firmă”, ba mai şi cer pentru toate anunţurile plata înainte. Pentru omul nostru de afaceri este o profesiune de credinţă ca munca să nu fie niciodată plătită înainte ca ea să fie săvârşită.

ANGAJĂM: Autorii acestui anunţ, întrucât sunt pe punctul de a iniţia operaţiuni comerciale pe scară largă în acest oraş, solicită serviciile a trei-patru funcţionari inteligenţi şi competenţi în schimbul unor salarii extrem de generoase. Sunt necesare recomandări cât mai favorabile privind nu atât capacitatea profesională, cât integritatea morală a solicitanţilor.

Dat fiind că îndatoririle ce urmează a fi îndeplinite implică într-adevăr răspunderi mari: prin mâinile celor angajaţi vor trece necesarmente sume mari de bani, s-a crezut de cuviinţă ca fiecare funcţionar angajat să depună suma de cincizeci de dolari. În consecinţă, cei care nu sunt dispuşi să încredinţeze această sumă autorilor anunţului, precum şi cei care nu pot aduce dovezi satisfăcătoare de moralitate, sunt sfătuiţi să nu se înscrie. Preferăm tinerii cu înclinaţii evlavioase. Înscrierile se fac între orele zece şi unsprezece dimineaţa şi patru şi cinci după-amiaza la domnii BOGGS, HOGS, LOGS, FROGS & Co.20

No. 110 Dog Street.

Până în a treizeci şi una zi a lunii acest anunţ a adus în biroul domnilor Boggs, Hogs, Logs, Frogs & Company vreo cincisprezece-douăzeci de tineri cu înclinaţii evlavioase. Dar omul nostru de afaceri nu se grăbeşte să încheie contract cu niciunul dintre ei – un om de afaceri nu se precipită niciodată – şi până când nu sunt verificate înclinaţiile evlavioase ale fiecărui candidat, după cel mai riguros catehism, nu sunt acceptate nici serviciile sale şi nu sunt încasaţi nici cei cincizeci de dolari de către onorabila firmă a domnilor Boggs, Hogs, Logs, Frogs & Company, pur şi simplu din motive de justificată prudenţă. În dimineaţa celei dintâi zile a lunii următoare gazda nu îşi prezintă nota de plată, conform promisiunii – o dovadă de neglijenţă pentru

care comodul stăpân al oficiului, având terminaţiile în -ogs, ar fi certat-o sever dacă, în acest scop, şi-ar mai fi amânat plecarea cu o zi-două.

Astfel stând lucrurile, agenţii de poliţie au avut o misiune din cale-afară de ingrată, trebuind să alerge încoace şi încolo, în cele din urmă neavând altceva de făcut decât să-l declare pe omul de afaceri, cu absolută autoritate, drept un „nimenea evaporat instantaneu” – prin care unii îşi închipuie că ei ar vrea să spună de fapt că dumnealui este un n.e.i.

— Prin care iarăşi se presupune că ar fi vorba de clasica expresie non est inventus21. În acest răstimp, tinerii noştri gentlemani sunt toţi până la unul ceva mai puţin evlavioşi ca înainte, în vreme ce gazda cumpără de un şiling o radieră de cea mai bună calitate şi cu multă grijă şterge însemnarea cu creionul, pe care nu ştiu ce smintit a făcut-o în Biblia familiei, pe marginea lată cu proverbele lui Solomon.

NOTĂ BIBILIOGRAFICĂ.

ESCROCHERIA CONSIDERATĂ CA UNA DINTRE ŞTIINŢELE EXACTE

(DIDDLING CONSIDERED AS ONE OF THE EXACT SCIENCES)

(A: Saturday Courier din Philadelphia, 14 octombrie 1843; B: Broadway Journal, 13 septembrie 1845; C: Works, 1856, IV, 267-277. Retipăriri: în Lloyd's Entertaining Journal, Londra, 4 ianuarie 1845, cu titlul Raising the Wind; or Diddling Considered as One ofthe Exact Sciences, preluat din Saturday Courier)

O schiţă scrisă, pare-se, în grabă. Subiectul provine din farsa lui James Kenney, Raising the Wind, despre escrocheriile unui oarecare Jeremy Diddler.

A fost jucată pentru prima oară la Londra pe 5 noiembrie 1803, iar un an mai târziu la New York, tatăl lui Poe

apărând în ea de cel puţin trei ori (A. H. Quinn, Poe, pp. 710-712). După B. Pollin (Southern Literary Journal, Fall, 1969), piesa a fost jucată în Philadelphia la 9 septembrie şi 11 octombrie 1843, pe când Poe mai locuia acolo.

Traducerea s-a făcut după B.

Titlul. Titlul şi subtitlul primei versiuni – Raising the Wind; or Diddling Considered as One ofthe Exact Sciences – probabil parodiază titlul eseului lui Thomas de Quincey, On Murder Considered as One ofthe Fine Arts, publicat în două foiletoane în Blackwood's (februarie 1827 şi noiembrie 1839).

Motto. Din Mother Goose's Tales, volum publicat de John Newbery (1713-1767), editor specializat în literatura pentru copii.

Ochelarii.

Era obiceiul odinioară să iei în derâdere aşa-zisa „dragoste la prima vedere”; dar cei cu minte, nu mai puţin cei cu simţire adâncă, totdeauna susţinuseră existenţa ei. Într-adevăr, descoperirile moderne în ceea ce s-ar putea numi magnetismul etic sau magnetoestetică dau apă la moară ideii cum că simţămintele omeneşti cele mai fireşti şi, în consecinţă, cele mai intense şi mai autentice ar fi cele ce încolţesc în inimă parcă printr-un soi de simpatie electrică – într-un cuvânt, cele mai luminoase şi mai trainice legături sufleteşti ar fi cele declanşate de o privire. Mărturisirea pe care am s-o fac va mai adăuga un caz la deja nenumăratele care există despre adevărul acestei afirmaţii.

Povestea mea îmi cere să dau o serie de amănunte. Sunt încă un bărbat foarte tânăr – n-am împlinit douăzeci şi doi de ani. Numele meu în prezent e unul foarte comun şi mai curând plebeu: Simpson. Spun „în prezent”, fiindcă doar de puţin timp mă numesc aşa, adoptând legal acest nume de familie anul trecut, ca să pot primi o însemnată moştenire lăsată mie de o rudă bărbătească îndepărtată, Adolphus Simpson, Esq1.

Moştenirea era condiţionată de însuşirea de către subsemnatul a numelui testatorului: numele de familie, nu cel de botez; numele meu de botez e Napoleon Bonaparte, sau mai exact acestea sunt primul meu apelativ şi cel din mijloc.

Mi-am luat numele de Simpson cu oareşce împotrivire, întrucât simţeam pentru adevăratul meu patronimic, Froissart, o mândrie cât se poate de scuzabilă, nădăjduind că mi-aş putea dovedi descendenţa din nemuritorul autor al Cronicilor2. Vorbind despre nume, aş putea pomeni în treacăt o stranie coincidenţă de sunete privind numele câtorva dintre strămoşii mei cei mai apropiaţi. Tatăl meu era un oarecare monsieur Froissart din Paris. Soţia lui, adică maică-mea, cu care se însurase pe când ea avea cincisprezece ani, era o oarecare mademoiselle Croissart, fiica cea mai mare a lui Croissart, bancherul, a cărui nevastă, aşijderea, având doar şaisprezece ani când se măritase, era fiica cea mai mare a unuia Victor Voissart. Monsieur Voissart – chestie foarte ciudată – se căsătorise cu o domnişoară cu nume asemănător: o oarecare mademoiselle Moissart. Şi ea fusese aproape o copilă când s-a măritat; iar mama ei, madame Moissart, de asemenea, avusese doar paisprezece ani când fusese condusă la altar3. Aceste căsătorii fragede sunt cât se poate de obişnuite în Franţa. Iată-i însă pe Moissart, Voissart, Croissart şi Froissart, cu toţii în directă linie descendentă4. Cu toate acestea, numele meu, după cum ziceam, a devenit Simpson, printr-un act legalizat şi cu atâta repulsie din partea mea, încât, la drept vorbind, o bună perioadă de timp am ezitat dacă să accept moştenirea ce prevedea această clauză supărătoare şi fără rost.

Cât despre însuşirile mele personale, nu-mi lipsesc câtuşi de puţin. Dimpotrivă, socot că sunt bine făcut şi posed ceea ce nouă oameni din zece ar numi un chip frumos. Măsor cinci picioare şi unsprezece în înălţime. Am păr negru şi ondulat. Nasul mi-e destul de reuşit. Ochii-mi sunt mari şi

cenuşii; şi deşi de fapt sunt slăbiţi într-o măsură cât se poate de neplăcută, totuşi nimeni n-ar putea bănui din înfăţişarea lor vreun defect de această natură. Slăbiciunea lor însă m-a indispus întotdeauna; şi, ca atare, am recurs la fel de fel de remedii, afară de cel de a purta ochelari. Fiind tânăr şi chipeş, bineînţeles că-mi displac şi am refuzat categoric să-i folosesc. Nu cunosc nimic, într-adevăr, care să sluţească într-atât înfăţişarea unei persoane tinere, sau care să imprime fiecărei trăsături un aer atât de grav, dacă nu chiar unul de prefăcută evlavie şi bătrâneţe. Un monoclu, pe de altă parte, aduce pur şi simplu a înfumurare şi a scliviseală. Până acum am reuşit cât de cât să mă descurc atât fără ochelari, cât şi fără monoclu. Dar ele sunt amănunte de o natură mult prea intimă şi, la urma urmelor, de mică importanţă. Mă voi mulţumi să adaug că am un temperament sanguin, nechibzuit, înflăcărat, entuziast, şi că toată viaţa am fost un admirator fidel al femeilor.

Într-o seară din iarna trecută am pătruns într-o lojă a Teatrului P.5, însoţit de un amic, domnul Talbot. Era o seară de operă şi afişele anunţau un spectacol extrem de atractiv, motiv pentru care sala era arhiplină. Am ajuns însă la timp ca să ocupăm locurile din faţă, cele ce ne fuseseră rezervate şi spre care ne-am croit drum din greu cu coatele.

Timp de două ceasuri, tovarăşul meu, un fanatic al muzicii, îşi concentra întreaga atenţie asupra scenei, răstimp în care mă delectam cercetând cu privirea auditoriul, alcătuit în mare parte din însăşi elita oraşului. Mulţumit de acest lucru, eram tocmai pe punctul de a-mi îndrepta ochii spre prima donna, când aceştia fură atraşi, rămânând pironiţi asupra unui chip dintr-una din lojile private care scăpase privirilor mele.

Chiar de-ar fi să trăiesc o mie de ani şi tot nu voi putea uita vreodată adânca emoţie cu care am contemplat acel chip. Era al unei femei – cea mai desăvârşită din câte văzusem la viaţa mea. Faţa ei era atât de mult întoarsă spre

scenă, încât, preţ de câteva minute, n-am reuşit s-o văd, însă trupul ei era divin; nici un alt cuvânt n-ar putea exprima îndeajuns minunatele lui proporţii, şi chiar şi cuvântul „divin” mi se pare ridicol de anemic acum când îl scriu.

Magia unui trup încântător de femeie, vraja gingăşiei femeieşti au însemnat întotdeauna o putere căreia îmi era cu neputinţă să-i rezist; aici însă era vorba de însăşi frumuseţea personificată, întrupată, acel beau idéal6 din visele mele cele mai năstruşnice şi mai înflăcărate.

Trupul, pe care forma lojii îmi permitea să-l văd aproape în întregime, era cu puţin peste înălţimea medie, şi dacă nu de tot, în orice caz aproape maiestuos. Rotunjimile-i perfecte, o anumită tournure7, erau de-a dreptul delicioase. Capul, vizibil doar din spate, rivaliza prin conturul lui cu acela al grecoaicei Psyche8, fiind mai curând pus în lumină decât umbrit de o bonetă elegantă din gaze aerienne9, care mă duse cu gândul la ventum textilem al lui Apuleius10. Braţul drept îi atârna peste balustrada lojii, desăvârşita-i simetrie înflorind fiecare nerv al fiinţei mele. Partea lui superioară era acoperită de una din mânecile largi şi desfăcute aflate acum la modă. Aceasta se întindea doar puţintel mai jos de cot.

Sub ea purta o alta mai strâmtă, dintr-un material subţire, terminată cu o manşetă de dantelă bogată, ce se revărsa graţios peste încheietura mâinii, descoperindu-i doar degetele delicate, la unul dintre ele strălucind un inel de diamant care – am observat numaidecât – era de o valoare extraordinară. Admirabila rotunjime a încheieturii era bine evidenţiată de o brăţară ce o încingea şi care era totodată împodobită şi închisă cu o splendidă agrafa din pietre preţioase, povestind în cuvinte inconfundabile despre bogăţia şi deopotrivă gustul rafinat ale purtătoarei.

Am admirat această imperială apariţie cel puţin o jumătate de ceas, de parcă dintr-o dată aş fi fost preschimbat în stană de piatră; iar în acest răstimp am simţit întreaga forţă

şi adevăr a tot ce s-a spus ori s-a cântat despre „dragostea la prima vedere”. Simţămintele mele erau complet diferite de oricare dintre trăirile mele de până atunci, fie şi în prezenţa celor mai celebre specimene de frumuseţe femeiască. O inexplicabilă şi – ceea ce sunt nevoit să consider – o magnetică simpatie de la suflet la suflet părea să-mi ţintuiască nu doar privirea, ci întreaga putere de cuget şi simţire asupra admirabilei făpturi din faţa mea.

Vedeam, simţeam, ştiam că sunt îndrăgostit, profund, nebuneşte, irevocabil, iar aceasta înainte măcar să fi apucat să zăresc chipul persoanei iubite. Într-adevăr, atât de mistuitoare era pasiunea care mă consuma, încât înclin să cred că ea s-ar fi diminuat prea puţin, sau chiar deloc, dacă trăsăturile ei, încă nevăzute, s-ar fi dovedit dintre cele mai obişnuite, atât de contradictorie e natura singurei iubiri adevărate: dragostea la prima vedere, şi atât de puţin depinde ea de împrejurările exterioare, care numai par să-i dea naştere şi să o ţină în frâu.

Pe când eram astfel căzut în admiraţia acestei splendide apariţii, un freamăt neaşteptat printre spectatori o făcu să-şi întoarcă niţel capul spre mine, astfel încât i-am zărit întreg conturul chipului. Frumuseţea lui depăşea chiar şi aşteptările mele, şi totuşi avea ceva ce mă dezamăgea, fără să fiu în stare să spun ce anume. Am spus „mă dezamăgea”, însă nu acesta-i cuvântul nimerit. Sentimentele mele erau senine şi deopotrivă exaltate, nutrite nu atât din elan, cât dintr-o stare de entuziasm reţinut, de tihnă însufleţită. Această stare de spirit se datora, poate, expresiei maiestuoase a chipului ei de madonă; şi totuşi am priceput numaidecât că ea nu putea izvorî în întregime din asta. Era vorba de altceva, de un mister pe care nu-l puteam desluşi, de o anume trăsătură a privirii ei care, într-un fel, mă tulbura şi totodată îmi aţâţă enorm curiozitatea. De fapt, eram în acea stare de spirit anume care îl îndeamnă pe bărbatul tânăr şi sensibil la fapte dintre cele mai necugetate. Dacă doamna ar fi fost singură, neîndoielnic că

aş fi pătruns în loja ei şi aş fi abordat-o, cu orice risc; însă, din fericire, dumneaei era însoţită de două persoane, un domn şi o femeie de o rară frumuseţe, din Câte se părea, cu câţiva ani mai tânără decât dânsa.

Am tot copt în minte o mie şi unu de planuri prin care să pot fi prezentat cândva doamnei mai vârstnice, sau, în orice caz, să-i pot admira, pentru moment, mai de-aproape frumuseţea. Aş fi vrut să-mi schimb locul cu un altul mai aproape de dânsa, însă sala înţesată de lume făcea cu neputinţă acest lucru; şi, de la o vreme, regulile aspre ale modei interziceau categoric folosirea binoclului într-un caz precum acesta, chiar dacă aş fi avut norocul să am unul asupra mea; neavând însă niciunul, eram de-a dreptul disperat.

Într-un târziu, m-am gândit să apelez la amicul meu.

— Talbot, dumneata ai un binoclu, am zis. Dă-mi-l mie!

— Un binoclu! Nici vorbă! Ce crezi c-aş putea face cu un binoclu?

După care se întoarse nerăbdător spre scenă.

— Dar, Talbot, am reluat, trăgându-l de mânecă, ascultă-mă, te rog. Vezi loja aia de lângă scenă? Colo! Nu, următoarea! Ai mai văzut vreodată o femeie atât de încântătoare?

— Foarte frumoasă, fără îndoială, zise el.

— Mă întreb cine ar putea fi?

— Vai, în numele a tot ce-i îngeresc, nu ştii cine-i? Să n-o cunoşti înseamnă să fii dumneata însuţi un necunoscut. E celebra madame Lalande11, frumuseţea zilei par excellence, despre care vuieşte tot oraşul.

Şi pe deasupra putred de bogată – văduvă – o partidă pe cinste, tocmai a descins de la Paris.

— O cunoşti?

— Da. Am onoarea asta.

— N-ai vrea să mă prezinţi?

— Desigur, cu cea mai mare plăcere. Când?

— Mâine, la unu, am să te caut la B.

— Foarte bine; iar acum fă bine şi ţine-ţi gura.

În această privinţă am fost nevoit să ascult de sfatul lui Talbot; căci el rămase surd de-a binelea la orice altă întrebare ori propunere, preocupat fiind tot restul serii exclusiv de ceea ce se întâmpla pe scenă.

În acest răstimp, îmi pironisem ochii asupra lui madame Lalande şi în cele din urmă am avut marele noroc să-i pot vedea întreg chipul. Era nespus de fermecător, lucru pe care, de bună seamă, mi-l spusese inima mai înainte, chiar dacă Talbot nu m-ar fi lămurit pe deplin asupra sa; şi totuşi acel ceva ininteligibil nu-mi dădea pace. Într-un târziu, am conchis că simţurile mele erau tulburate de un anume aer de gravitate, de tristeţe, sau, mai potrivit spus, de oboseală, care îi răpea ceva din tinereţea şi prospeţimea chipului, înzestrându-l în schimb cu o serafică blândeţe şi măreţie, şi astfel, bineînţeles, făcându-l de zece ori mai interesant pentru temperamentul meu entuziast şi romantic.

Pe când îmi delectam astfel ochii, în sfârşit am observat, străbătut de un fior adânc, dintr-o tresărire aproape imperceptibilă a femeii, că brusc devenise conştientă de focul din privirea mea. Eu însă eram absolut fascinat şi nu puteam să-mi dezlipesc ochii de ea nici măcar o clipă. Îşi întoarse faţa şi iarăşi văzui doar din spate conturul dăltuit al capului.

După câteva minute, parcă mânată de curiozitatea de a vedea dacă mă mai uitam, îşi întoarse din nou faţa încetişor spre mine şi iarăşi întâlni privirea mea arzătoare. Ochii ei mari şi întunecaţi se plecară numaidecât şi o adâncă roşeaţă i se aşternu pe obraji. Dar ce uimit am fost văzând că a doua oară nu numai că nu-şi mai întoarce capul, ba chiar că-şi scoate de la brâu un lornion cu două lentile, îl înalţă, îl ajustează şi apoi mă priveşte prin el fix şi fără nici o jenă preţ de câteva minute.

Trăsnetul să fi căzut la picioarele mele şi tot nu puteam fi mai năucit – doar năucit – nu jignit ori dezgustat, câtuşi de puţin, cu toate că un gest atât de temerar din partea

oricărei alte femei ar fi putut jigni sau dezgusta. Toată treaba însă fusese făptuită cu atâta calm, cu atâta nonşalanţă, cu atâta cumpătare, pe scurt, cu un aer atât de vădit de aleasă creştere, încât nu se vedea nici urmă de obrăznicie şi singurele mele simţăminte fură de admiraţie şi de surpriză.

Am observat că, înălţându-şi prima oară lornionul, păruse satisfăcută să mă cerceteze sumar şi că şi-l lăsase în jos, când deodată, parcă îmboldită de un alt gând, şi-l duse din nou la ochi, continuând să mă inspecteze cu multă băgare de seamă preţ de câteva minute, cel puţin cinci minute, sunt convins.

Această acţiune, atât de neobişnuită într-un teatru american, atrase atenţia tuturor, iscând un freamăt difuz şi şoapte printre spectatori, lucruri care pentru moment mă puseră în încurcătură, dar care nu produseră nici un efect vădit asupra chipului doamnei Lalande.

Satisfăcându-şi curiozitatea – dacă despre asta era vorba – lăsă jos lornionul şi-şi mută alene privirile din nou asupra scenei, având acum, ca şi mai înainte, profilul îndreptat spre mine. Continuam să o privesc întruna, cu toate că eram pe deplin conştient de gestul meu necuviincios.

Observai de-ndată cum îşi schimbă încet şi uşor poziţia capului; şi curând m-am convins că, prefăcându-se că privea scena, doamna mă urmărea de fapt cu mult interes pe mine. E zadarnic să spun ce efect avu această purtare a unei femei atât de fascinante asupra cugetului meu impetuos.

După ce mă cercetă astfel aproape un sfert de ceas, frumoasa destinatară a patimii mele i se adresă domnului care o însoţea şi, în timp ce-i vorbea, mi-am dat limpede seama, după privirile amândorura, că vorbeau despre mine.

După ce-şi încheiară discuţia, madame Lalande se întoarse iar spre scenă, părând pentru câteva minute absorbită de spectacol. După această perioadă de timp însă, mă cuprinse un zbucium grozav văzând-o că-şi deschide pentru a doua

oară lornionul ce-i atârna la brâu, se pune drept cu faţa spre mine, ca şi mai înainte şi, ignorând şoaptele reînnoite ale spectatorilor, mă măsoară din cap până-n picioare cu aceeaşi miraculoasă stăpânire de sine care înainte mă încântase şi-mi răscolise sufletul.

Acest comportament extraordinar, care mă aruncă într-o stare de cumplită frământare, într-un delir absolut al iubirii în loc să mă descumpănească, îmi dădu puteri. În focul nebun al pasiunii mele, uitai totul, afară de prezenţa şi falnica frumuseţe a viziunii ce se înfăţişa privirii mele. Profitând de ocazie, când socotii că spectatorii erau cu totul absorbiţi de spectacolul de operă, am prins la un moment dat privirile lui madame Lalande şi pe dată am schiţat un salut vag, însă mai presus de orice îndoială.

Dânsa se făcu roşie ca racul, apoi îşi întoarse ochii, privi înjur încet şi cu sfială, vrând parcă să vadă dacă gestul meu cam nesăbuit fusese băgat în seamă, după care se aplecă spre domnul care şedea lângă dânsa.

Mă simţeam acum groaznic de ruşinat de indecenţa pe care o comisesem şi nu mă aşteptam la nimic altceva decât să fiu pe dată demascat, pe când în creierul meu se derula cu repeziciune şi ameninţător imaginea unor pistoale în zori de zi. Numaidecât însă am avut o imensă uşurare văzând-o pe doamnă doar întinzându-i domnului de lângă ea programul, fără să scoată o vorbă; cititorul însă şi-ar putea face o idee vagă despre uimirea mea – stupefacţia mea – deliranta tulburare ce puse stăpânire pe inima şi pe sufletul meu când, în clipa imediat următoare, privind iarăşi pe furiş înjur, îşi aţinti ochii luminoşi cu totul şi stăruitor asupra alor mei şi pe urmă, cu un surâs uşor, care îi dezveli şiragul de dinţi sclipitori ca mărgăritarele, îşi înclină de două ori capul într-un mod cât se poate de vădit, limpede şi fără echivoc.

E inutil, desigur, să mai zăbovesc asupra bucuriei, patimii, neţărmuritului extaz al inimii mele. Dacă a existat vreodată bărbat nebun de prea multă fericire, eu eram acela în acea clipă. Iubeam. Era prima mea iubire – aşa simţeam eu. Era

dragostea supremă, indescriptibilă. Era „dragostea la prima vedere” şi tot la prima vedere fusese ea apreciată şi împărtăşită.

Da, împărtăşită. Cum şi de ce m-aş îndoi o clipă? Ce altă lămurire puteam găsi pentru o asemenea purtare din partea unei doamne aşa de frumoasă, aşa de bogată, evident aşa desăvârşită, cu aşa o creştere aleasă, cu aşa o poziţie înaltă în societate, în toate privinţele atât de respectabilă, cum eram eu convins că era madame Lalande? Da, mă iubea, răspundea avântului iubirii mele cu un avânt la fel de orb, sincer, tranşant, nestăpânit şi nemărginit ca al meu! Aceste delicioase închipuiri şi reflecţii fură însă întrerupte acum de căderea cortinei. Spectatorii se sculară în picioare şi imediat se iscă obişnuitul freamăt. Părăsindu-l în grabă pe Talbot, mă străduiam din răsputeri să ajung cât mai aproape de madame Lalande. Eşuând în treaba asta, din cauza forfotei, în cele din urmă am renunţat la urmărire şi mi-am îndreptat paşii spre casă, consolându-mă, în dezamăgirea mea că nu izbutisem nici măcar să-i ating tivul mantiei12, cu gândul că a doua zi aveam să fiu prezentat, potrivit uzanţelor, de către Talbot.

Sosi până la urmă şi a doua zi; adică într-un târziu mijiră zorile după o îndelungă şi epuizantă noapte de nelinişte; şi după aceea orele până la „unu” se scurseră cu viteza melcului, terne şi fără număr. Dar chiar şi Istanbulul – se zice – trebuie să aibă un capăt, şi sosi şi sfârşitul acestei prelungite amânări. Bătu orologiul. Când se stinse şi ultimul ecou, intrai la 8. Şi întrebai de Talbot.

— A ieşit, zise valetul, chiar valetul lui Talbot.

— A ieşit! Am răspuns, dându-mă înapoi câţiva paşi împleticiţi. Îngăduie-mi să-ţi zic, băiete, că lucrul ăsta e cu totul imposibil şi iraţional.

Domnul Talbot n-a ieşit. Ce-ai vrut să zici?

— Nimic, domnule: numai că domnul Talbot nu-i acasă. Asta-i tot.

S-a dus călare până la S. Numaidecât după micul dejun şi a lăsat vorbă că va lipsi din oraş timp de o săptămână.

Am rămas împietrit de oroare şi de furie. Mă chinuiam să-i răspund, însă limba refuza să-şi facă datoria. Într-un târziu, m-am întors pe călcâie, livid de mânie şi expediind în sinea mea întreaga stirpe a lui Talbot în cele mai întunecate cotloane ale Erebului13. Era limpede că prevăzătorul meu amic, il fanatico, uitase cu totul de întâlnirea noastră, uitase de ea în chiar clipa când ne înţeleseserăm. De altfel, niciodată nu fusese dumnealui un bărbat care să se ţină morţiş de cuvânt. Nu mai era nimic de făcut, drept care, înăbuşindu-mi năduful cât puteam de bine, am început să colind străzile, negru de supărare, întrebând aiurea despre madame Lalande pe toţi cunoscuţii care se perindau în calea mea. Am aflat că din auzite o ştia toată lumea, mulţi din vedere, dar cum dânsa locuia în oraş doar de câteva săptămâni, foarte puţini pretindeau că ar fi cunoscut-o personal. Aceşti puţini însă, fiindu-i aproape străini, nu-şi permiteau sau nu voiau să facă oficiile de a mă prezenta într-o vizită de dimineaţă. Pe când în disperarea mea stăteam astfel de vorbă cu trei amici despre făptura care îmi cucerise cu totul inima, se nimeri ca tocmai această făptură să treacă pe lângă noi.

— Pe viaţa mea, uite-o! Strigă unul dintre ei.

— Nespus de frumoasă! Exclamă al doilea.

— Un înger pe pământ! Zise al treilea.

Mă uitai şi eu; şi într-o trăsură deschisă ce se apropia de noi agale din susul străzii şedea încântătoarea apariţie de la Operă, alături de cucoana mai tânără care ocupase un fotoliu în loja ei.

— Însoţitoarea ei se ţine şi dânsa grozav de bine, zise cel ce vorbise primul dintre cei trei.

— Uimitor! Spuse al doilea; un aer încă sclipitor; dar arta face minuni. Pe cuvântul meu, arată mai bine decât la Paris în urmă cu cinci ani! O femeie încă frumoasă, nu crezi, Froissart? Simpson, vreau să zic.

— Încă? Am spus; şi de ce n-ar fi? Dar în comparaţie cu amica ei e ca o feştilă faţă de luceafărul de seară, ca un licurici faţă de Antares14.

— Ha! Ha! Ha! Zău, Simpson, te pricepi minunat să faci descoperiri, adică descoperiri originale!

Şi aici ne despărţirăm, pe când unul dintre cei trei se porni să fredoneze o arie veselă, din care nu am reţinut decât stihurile:

Ninon, Ninon, Ninon, a bas -
A bas Ninon De L'Enclos! 15

În răstimpul acestei scurte scene însă, un singur lucru avu darul să mă consoleze enorm, deşi hrănea patima de care eram mistuit. Când caleaşca lui madame Lalande trecu prin faţa grupului nostru, observai că mă recunoscuse; ba mai mult, mă blagoslovi cu surâsul cel mai serafic din câte se pot imagina – o recunoaştere fără nici o umbră de îndoială.

Cât despro faptul de a-i fi prezentat, eram nevoit să abandonez orice speranţă piua etfnd Talbot nu găsea de cuviinţă să revină de la ţară. În acest răstimp, frecventam asiduu orice local de distracţie onorabil; şi, în sfârşit, la teatrul unde o văzusem prima oară am avut fericirea supremă de a o întâlni şi de a schimba cu ea din nou câteva priviri. Acest lucru însă nu s-a petrecut decât după ce se scurseseră două săptămâni. În vremea aceasta îl căutasem pe Talbot în fiecare zi la hotel şi în fiecare zi mă apuca un spasm de furie la veşnicul „încă n-a venit acasă!” al valetului său.

În seara aceea eram, aşadar, într-o stare vecină cu nebunia. Madame Lalande, din câte mi se povestise, era pariziană – sosise nu demult de la Paris – n-ar fi putut ea să se întoarcă pe neaşteptate?

— Să se întoarcă înainte ca Talbot să revină – şi oare n-aş fi putut astfel să o pierd pentru totdeauna? Un gând prea cumplit ca să-l pot îndura. Şi fiindcă era în joc fericirea mea viitoare, mi-am propus să iau o decizie bărbătească, într-un cuvânt, după sfârşitul piesei, am urmărit-o pe doamna

aceasta până la dânsa acasă, mi-am notat adresa şi a doua zi dimineaţa i-am trimis o scrisoare lungă şi elaborată în care mi-am vărsat toată inima.

I-am vorbit curajos, deschis – într-un cuvânt, i-am vorbit cu patimă. Nu i-am ascuns nimic, nici chiar slăbiciunea mea. I-am amintit împrejurările romantice ale primei noastre întâlniri, chiar şi privirile schimbate între noi. Am mers până acolo încât să-i mărturisesc că eram convins de dragostea ei, oferindu-i această convingere şi focul pasiunii mele ca două scuze ale purtării mele, altminteri impardonabilă. Ca o a treia scuză, i-am vorbit de teama mea că va părăsi oraşul înainte să am ocazia să-i fiu prezentat oficial. Am încheiat cea mai înfocată şi mai entuziastă epistolă din câte s-au scris vreodată cu o declaraţie onestă despre situaţia mea socială, despre averea mea, oferindu-i inima şi mâna mea.

În agonia speranţei, am aşteptat răspunsul. După ceea ce mi se păru a fi un veac, el sosi. Da, într-adevăr sosi. Oricât de romantic ar părea totul, am primit într-adevăr o scrisoare de la madame Lalande, frumoasa, bogata, idolatrizata madame Lalande. Ochii – ochii ei magnifici nu-i dezminţiseră nobila-i inimă. Ca o adevărată franţuzoaică ce era, se supusese imperativelor sincere ale cugetului, impulsurilor generoase ale firii ei, dispreţuind prefăcătoriile convenţionale ale lumii. Nu-mi desconsiderase propunerile. Nu se refugiase în tăcere. IWmi returnase scrisoarea nedesfăcută. Ba chiar îmi trimisese, ca răspuns, una scrisă cu degetele ei desăvârşite. Iat-o:

Monsieur Simpson va ierta pe mine pentru că eu nu compus în limbă minunată a patriei lui aşa bine cum se poate. Eu numai curând venit şi nu avut ocaziunea pentru a studia pe ea.

Cu acest scuz pentru ma maniere, acum eu voi spune, hélas! Monsieur Simpson a ghicit numai adevăr. Trebuie eu spun mai mult? Hélas! Nu sunt eu gata a spune prea mult?

Eugénie Lalande.

Am sărutat de un milion de ori acest bileţel pătruns de nobleţo şi am comis, fără îndoială, din pricina lui, o mie de alte năzbâtii ce scapă acum memoriei mele. Cu toate acestea, Talbot nu mai venea. Vai!

De-ar fi putut să-şi facă până şi cea mai vagă idee despre suferinţa pe care lipsa lui o prilejuia amicului său, n-ar fi sărit oare firea lui simţitoare numaidecât în ajutorul meu? Cu toate acestea, nu venea! I-am scris.

Mi-a răspuns. Era reţinut de nişte afaceri urgente, însă avea să revină curând. Mă ruga să nu fiu nerăbdător, să-mi strunesc elanul, să citesc cărţi ce alină sufletul, să nu beau nimic mai tare decât Hock16 şi să-mi caut consolarea în filosofie. Imbecilul! Dacă nu putea veni el însuşi, de ce, în numele raţiunii, n-ar fi putut să anexeze o scrisoare de prezentare?

I-am scris din nou, rugându-l să-mi trimită una degrabă. Scrisoarea mi-o returnă însuşi valetul, cu următoarea însemnare, notată cu creionul.

Nemernicul îşi urmase stăpânul la ţară:

Plecat din S. Ieri, în direcţie necunoscută, n-a zis încotro, nici când vine înapoi, drept care am crezut de cuviinţă să înapoiez scrisoarea, cunoscându-vă scrisul şi că domnul este mereu mai mult sau mai puţin grăbit.

Al dumneavoastră cu sinceritate, STUBBS.

E inutil să spun că după asta i-am trimis atât pe stăpân, cât şi pe lacheu la toţi zeii gheenei; dar nu-mi era de mare folos supărarea şi nici lamentările nu-mi aduceau câtuşi de puţin consolare.

Mai aveam însă o resursă: firea mea curajoasă. Până acum mă slujise cu credinţă, şi atunci am decis să mă folosesc de ea până la capăt. De altminteri, după corespondenţa schimbată între noi, ce act de impoliteţe aş ft putut comite, în limitele cuvenite, care să fie privit ca atare de către madame Lalande? De la chestia cu scrisoarea, m-am apucat să-i supraveghez locuinţa şi astfel am aflat că pe la asfinţit avea obiceiul să iasă la plimbare, însoţită doar de un negru

în livrea, într-un parc public spre care dădeau ferestrele ei. Aici, printre arborii luxurianţi şi umbroşi, în lumina cenuşie a unei splendide seri din miez de vară, am prins ocazia să o abordez.

Ca să-l păcălesc mai bine pe slujitorul care o însoţea, am procedat cu siguranţa de sine a unei vechi şi apropiate cunoştinţe. Cu o prezenţă de spirit cu adevărat pariziană, dânsa s-a prins numaidecât şi în semn de salut mi-a întins o mânuţă absolut fermecătoare. Valetul a rămas degrabă în urmă; şi atunci, cu inimile preapline şi gata să se reverse, am sporovăit pe îndelete şi fără oprelişti despre iubirea noastră.

Întrucât madame Lalande vorbea engleza chiar mai pujin fluent decât scria, conversaţia noastră avu loc inevitabil în franceză. În această dulce limbă, atât de adecvată pasiunilor, dădui frâu liber nestăvilitului entuziasm al firii mele şi cu întreaga elocinţă de care dispuneam o implorai să consimtă la căsătoria noastră grabnică.

Această nerăbdare o făcu să surâdă. Îmi aminti de vechea poveste a bunei-cuviinţe – acea gogoriţă care îi îndepărtează pe atâţia de la fericire până când şansa fericirii dispare pentru totdeauna. Îmi zise că le împărtăşiHcm prietenilor mei într-un mod cât se poate de imprudent dorinţa mea de a face cunoştinţă cu dânsa, reieşind astfel faptul că n-o cunoşteam şi nemaiputând astfel să tăinuim data primei noastre întâlniri.

Şi apoi, îmbujorându-se, îmi dădu de înţeles că această dată avusese loc prea de curând. A ne căsători imediat ar fi un lucru deplasat, ar fi nelalocul său, ar fi outré17. Toate acestea le spuse cu un aer de încântătoare naiveté, care mă subjugă şi totodată mă întrista şi mă convinse.

Merse chiar până acolo încât să mă acuze, râzând, de nechibzuinţă, de imprudenţă. Îmi ceru să-mi amintesc că eu nici măcar nu ştiam cine era dânsa, care erau perspectivele, relaţiile, poziţia ei în societate.

Suspinând, mă rugă să chibzuiesc la propunerea mea, denumindu-mi dragostea o orbire, un foc de paie, o iluzie sau o toană de moment, o plăsmuire nestatornică şi fără temei a imaginaţiei mai curând decât a inimii. Rostea aceste lucruri pe când umbrele dulcelui asfinţit se adunau întunecate, tot mai întunecate, în jurul nostru – şi atunci, cu o blândă apăsare a mâinii ei de zână nărui, într-o singură şi gingaşă clipă, întregul eşafodaj de argumente pe care-l înălţase.

I-am răspuns cât am putut de bine, cum i-ar putea răspunde doar un îndrăgostit lulea. I-am vorbit pe îndelete şi cu ardoare despre iubirea, devotamentul meu, despre neasemuita ei frumuseţe şi despre admiraţia mea înfocată. În final, am zăbovit cu o elocventă energie asupra pericolelor ce însoţesc calea iubirii, acea cale a iubirii adevărate ce n-a fost nicicând netedă, conchizând astfel asupra neîndoioasei primejdii de a prelungi inutil această cale.

Acest din urmă argument păru într-un târziu să mai atenueze din severitatea hotărârii ei. Parcă se înduplecase; dar mai era un obstacol, zise ea, pe care era convinsă că nu-l luasem destul în considerare. Era vorba de un aspect delicat, mai ales pentru o femeie. Amintind de el, vădea că trebuie să-şi sacrifice sentimentele; pentru mine însă merita făcut orice sacrifiu. Pomeni în treacăt de vârstă. Realizam eu oare, îmi dădeam eu seama pe deplin de discrepanţa dintre noi? Faptul că vârsta bărbatului o întrece pe cea a soţiei sale cu câţiva ani, ba chiar cu cincisprezece sau douăzeci, e recunoscut de toată lumea ca fiind admisibil şi, într-adevăr, ca fiind chiar lucrul potrivit; dumneaei însă dintotdeauna împărtăşise credinţa că anii soţiei n-ar trebui niciodată să-i depăşească pe cei ai soţului ei. O asemenea discrepanţă, atât de nefirească, a dat naştere prea adesea – vai!

— Unei vieţi nefericite. Ei bine, ea era conştientă că vârsta mea nu depăşea douăzeci şi doi de ani; iar eu, dimpotrivă,

poate nu ştiam că anii iubitei mele Eugénie se întindeau considerabil peste această sumă.

Din toate acestea se degajau o nobleţe sufletească, o candoare plină de demnitate, care mă încântau, mă vrăjeau, mă înlănţuiau de-a pururi.

Cu greu îmi puteam înfrâna avântul năvalnic ce mă stăpânea.

— Scumpa mea Eugénie, am strigat, ce sunt toate lucrurile astea de care-mi vorbeşti? Vârsta ta o întrece pe a mea doar cu câţiva ani. Şi ce dacă? Datinile lumii sunt tot atâtea neghiobii convenţionale. Pentru cei care se iubesc ca noi, în ce fel se deosebeşte un an de o oră? Spui că am douăzeci şi doi; recunosc: la drept vorbind, ai putea spune de-acum la fel de bine că am douăzeci şi trei. Iar dumneata, draga mea Eugenio, trebuie că ai adunat nu mai mult de… ai adunat nu mai mult de… Nu mai mult de… De. De.

Aici m-am oprit o clipă, aşteptând ca madame Lalande să mă întrerupă, dându-mi adevărata ei vârstă. O franţuzoaică însă rareori e directă şi mereu are, ca răspuns la vreo întrebare incomodă, câte o mică replică iscusită de-a ei. În împrejurarea de faţă, Eugénie, care preţ de câteva clipe păruse să caute ceva la sân, în cele din urmă lăsă să-i cadă în iarbă o miniatură pe care o ridicai numaidecât şi i-o dădui.

— Păstreaz-o! Spuse ea, cu unul dintre surâsurile ei cele mai fermecătoare. Păstreaz-o de dragul meu, de dragul celei pe care o reprezintă mult prea măgulitor. În plus, pe spatele acestui flecuşteţ vei descoperi poate chiar amănuntul pe care se pare că-l doreşti. Acum, bineînţeles, e cam întuneric, dar o să-l poţi cerceta pe îndelete mâine dimineaţă.

Deocamdată, astă-seară mă vei însoţi până acasă. Amicii mei vor da o mică serată muzicală18. Pot să-ţi promit şi nişte cântece grozave. Noi, francezii, nu suntem chiar atât de scrupuloşi ca voi, americanii, şi n-o să am nici o

dificultate în a te băga pe şest, ca o veche cunoştinţă de-a mea.

Cu asta, mă luă de braţ şi am condus-o până acasă. Casa era destul de arătoasă şi, socot eu, mobilată cu bun-gust. Cât despre asta însă, nu sunt cel mai îndreptăţit să judec; căci se întunecase când am ajuns şi în locuinţele americanilor mai înstăriţi, cât ţine căldura verii, luminile îşi fac rareori apariţia acum, în cea mai plăcută perioadă a zilei. La vreo oră după sosirea mea, desigur, fu aprinsă o singură lampă Argand, cu abajur19, în salonul principal; şi astfel putui vedea că apartamentul era aranjat cu deosebit gust, ba chiar cu lux; însă alte două încăperi ale locuinţei, şi în care se strânsese majoritatea musafirilor, rămaseră pe toată durata serii într-o foarte agreabilă obscuritate. Iată un obicei bine chibzuit, permiţându-le invitaţilor să aleagă măcar între lumină şi umbră, un obicei pe care prietenii noştri de peste ocean ar face bine să-l adopte numaidecât.

Seara astfel petrecută fu indiscutabil cea mai plăcută din viaţa mea. Madame Lalande nu supraestimase capacităţile muzicale ale prietenilor ei; iar ariile auzite aici nu le mai auzisem întrecute niciodată în vreun cerc monden, afară doar de Viena. Instrumentiştii erau numeroşi şi extrem de talentaţi. Vocaliştii erau în majoritatea lor femei, şi nu era unul care să cânte mai puţin decât bine. Într-un târziu, la solicitarea energică pentru „doamna Lalande”, ea se ridică numaidecât, fără sfială sau pic de afectare, de pe chaise longue-ul pe care şezuse lângă mine şi, urmată de unul sau doi gentlemani şi de prietena ei de la Operă, se îndreptă spre pianul din salonul principal. Aş fi însoţit-o şi eu, dar socoteam că, date fiind împrejurările aducerii mele în casă, era mai bine să rămân neobservat acolo unde mă aflam. Am fost astfel lipsit de plăcerea de a o vedea, deşi nu şi de aceea de a o auzi cântând.

Impresia pe care dânsa o produse asupra auditoriului părea de-a dreptul electrizantă; însă efectul asupra mea fu şi mai puternic. Nu ştiu cum aş putea să-l descriu mai

adecvat. El se datora în parte, fără îndoială, sentimentului de iubire de care eram cuprins; dar mai ales convingerii molo cât priveşte sensibilitatea extraordinară a cântăreţei.

E cu neputinţă ca arta să poată da o mai pătimaşă expresivitate unei arii sau unui recitativ. Interpretarea romanţei din Otello20, tonul imprimat cuvintelor „Sul mio sasso” în Capuletti21 îmi mai răsună încă în amintire. Notele ei joase erau absolut miraculoase. Vocea ei cuprindea trei octave complete, întinzându-se de la re de contraltă până la re acut de soprană şi, deşi îndeajuns de puternică încât să umple San Carlos22, executa cu cea mai fină precizie orice parte dificilă a compoziţiei vocale, game ascendente şi descendente, cadenţe şi fiorituri23. În finalul Somnambulei24 izbuti un efect absolut remarcabil la cuvintele:

Ah! Non giunge uman pensiero Al contento ond' io son piena.25

Aici, imitând-o pe Malibran26, modifică fraza originală a lui Bellini, astfel încât vocea să-i coboare până la sol în registrul tenorului, după care, printr-o trecere rapidă, îl luă pe sol superacut, din partea de sus a portativului, sărind peste un interval de două octave.

Ridicându-se de la pian după aceste miracole de execuţie vocală, îşi reluă locul alături de mine, moment în care îmi exprimai, în cuvinte pătrunse de cel mai adânc entuziasm, încântarea faţă de măiestria ei. Nu-i spusei nimic despre surprinderea mea şi totuşi eram sincer surprins, căci o anume slăbiciune, mai bine zis o anume nesiguranţă pe care glasul ei tremurător o trăda în conversaţia obişnuită, mă făcuse să bănuiesc că, în ce priveşte cântatul, nu avea cine ştie ce aptitudini deosebite.

Vorbirăm acum îndelung şi cu patos, fără întreruperi, complet deschişi unul faţă de celălalt. Mă rugă să-i istorisesc multe dintre întâmplările anterioare ale vieţii mele şi ascultă cu sufletul la gură fiecare cuvânt din cele istorisite. Nu-i ascunsei nimic – simţeam că n-am dreptul să

ascund nimic iubirii ei încrezătoare. Încurajat de candoarea ei în treaba delicată a vârstei, intrai cu perfectă sinceritate nu doar în relatarea amănunţită a multor şi neînsemnatelor mele cusururi, dar făcui o mărturisire completă asupra acelor defecte morale, ba chiar fizice, a căror divulgare, necesitând mai abitir curaj, e cu mult mai sigur o dovadă de iubire. Îi amintii de năzbâtiile mele din facultate, ciudăţeniile, petrecerile, datoriile, amorurile mele. Mersei până acolo încât să-i vorbesc de o tuse cu febră uşoară ce mă supărase oarecând, de un reumatism cronic, de un acces de gută ereditară şi, la urmă, de incomoda şi dezagreabila slăbiciune a ochilor mei, până acum însă ascunsă cu mare grijă.

— Cât despre acest din urmă aspect, zise madame Lalande râzând, cu siguranţă, te-ai cam grăbit cu mărturisirea; căci, fără ea, recunosc că nimeni nu te-ar fi acuzat de acest delict. Apropo, continuă ea, îţi mai aminteşti – şi aici mi se păru, chiar şi în obscuritatea încăperii, că obrajii i se îmbujorară foarte vizibil – îţi mai aminteşti, mon cher ami, de acest mic ajutor ocular ce-mi atârnă acum la gât?

Pe când vorbea, răsucea între degete acelaşi lornion ce-mi produsese atâta tulburare la Operă.

Vai! Şi încă foarte bine! Am exclamat, strângând cu pasiune mâna delicată ce-mi oferea ochelarii ca să-i inspectez.

Alcătuiau o jucărie complexă şi magnifică, bogat gravată şi filigranată, sclipind de pietre preţioase de care, chiar şi în lumina chioară, nu se putea să nu-mi dau seama că erau de mare valoare.

— Eh bien, mon ami, reluă ea cu un oarecare empressement27 care, la drept vorbind, mă surprinse, eh bien, mon ami, mi-ai cerut cu ardoare o favoare pe care ai binevoit s-o numeşti nepreţuită. Mi-ai cerut mâna, chiar pentru a doua zi. Dacă aş ceda rugăminţilor dumitale – şi, aş putea adăuga, imboldului propriei mele inimi – n-aş fi

oare îndreptăţită să-ţi solicit în schimb un mic, un foarte mic hatâr?

— Numeşte-l! Exclamai eu cu o energie ce aproape că atrase asupra noastră luarea-aminte a celor de faţă, şi doar prezenţa lor mă împiedică să mă arunc impetuos la picioarele ei.

— Numeşte-l, draga mea Eugénie, numeşte-l, iubita mea! Numeşte-l! Dar, vai! E dăruit deja înainte de a fi numit.

— Atunci, mon ami, spuse ea, de dragul acelei Eugénie pe care o iubeşti, trebuie să-ţi învingi acea măruntă slăbiciune despre care-mi mărturiseai mai devreme – acea slăbiciune mai mult morală decât fizică – şi care, ţin să te asigur, e atât de nepotrivită cu nobleţea firii tale adevărate, atât de departe de candoarea caracterului tău obişnuit, şi care, dacă-i lăsată să te mai domine, cu siguranţă te va băga, mai devreme sau mai târziu, într-o belea cât se poate de dezagreabilă. Trebuie să învingi, de dragul meu, orgoliul ce te îmboldeşte, cum singur recunoşti, să negi, tacit sau implicit, boala ochilor dumitale; căci, la drept vorbind, dumneata negi această infirmitate atunci când refuzi să apelezi la mijloacele obişnuite care ar putea-o uşura. Mă vei înţelege, aşadar, când îţi spun că aş vrea să porţi ochelari: ah! Taci! Ai consimţit deja să-i porţi, de dragul meu. Trebuie să accepţi jucărioara pe care o ţin acum în mână şi care, deşi un admirabil ajutor pentru văz, nu are, de fapt, o valoare prea mare ca giuvaer. Observă că, printr-o mică modificare – aşa sau aşa – ea poate fi adaptată pentru ochi sub formă de ochelari, ori purtată în buzunarul vestei ca lornion. Dar ai consimţit deja să o porţi, de dragul meu, îndeobşte în primul fel.

Rugămintea aceasta – se cade oare s-o mărturisesc?

— Mă tulbură nu în mică măsură. Condiţia de care însă era legată bineînţeles că înlătură din discuţie orice şovăială.

— S-a făcut! Am strigat cu tot entuziasmul de care eram în stare în acel moment. S-a făcut! Accept cu cea mai mare bucurie. Sacrific orice sentiment de dragul tău. În seara

asta voi purta acest scump lornion ca lornion, chiar pe inima mea; însă o dată cu zorii dimineţii ce-mi va dărui plăcerea de a te numi soţia mea, am să-l pun pe… pe nas, şi apoi am să-l port acolo de-a pururi, în modul mai puţin romantic şi mai puţin distins, dar cu siguranţă mai util, pe care-l doreşti.

Discuţia noastră se mută acum asupra detaliilor privind pregătirile pentru a doua zi. Talbot – aflai de la logodnica mea – tocmai se întorsese în oraş. Trebuia să-l văd numaidecât şi să fac rost de o trăsură. Petrecerea28 nu avea cum să se încheie înainte de două; iar la ora aceea vehiculul trebuia să fio la poartă; răstimp în care, în forfota iscată de plecarea miisnfirilor. Madnmo Lalande putea cu uşurinţă să se urce în el pe neobservate. Trebuia apoi să mergem la locuinţa unui preot, care ne aştepta; acolo urma să ne căsătorim, să ne despărţim de Talbot şi să plecăm într-o scurtă călătorie pe coasta de est, lăsând lumea mondenă de acasă să facă orice comentarii va fi dorit asupra evenimentului.

După ce plănuiserăm toate acestea, îmi luai degrabă rămas-bun şi plecai în căutarea lui Talbot, însă pe drum nu mă putui abţine să nu intru într-un local, cu gând să cercetez miniatura; şi făcui acest lucru cu ajutorul vârtos al ochelarilor. Chipul era de o frumuseţe extraordinară! Acei ochi mari şi luminoşi! Acel nas mândru, grecesc! Acele cosiţe negre, învoalte! „Ah”, am exclamat, în culmea bucuriei, „iată cu adevărat icoana vie a iubitei mele!” întorcând-o, descoperii cuvintele: „Eugénie Lalande, la vârsta de douăzeci şi şapte de ani şi şapte luni”.

Îl găsii pe Talbot acasă şi numaidecât îl pusei la curent cu marele meu noroc. Se arătă din cale-afară de uimit, de bună seamă, însă mă felicită extrem de cordial şi-mi oferi tot sprijinul de care era în stare, într-un cuvânt, isprăvirăm pregătirile ca la carte; şi la două dimineaţa, exact la zece minute după ceremonie, mă trezii într-un cupeu, alături de madame Lalande – mai bine zis doamna Simpson – şi gonind

cu mare iuţeală afară din oraş, în direcţia nord-est cart-nord.

Talbot hotărâse pentru noi ca, întrucât urma să rămânem treji toată noaptea, să facem primul popas în C, sat la vreo douăzeci de mile de oraş, iar acolo să luăm micul dejun şi să ne odihnim puţintel înainte să purcedem la drum. La patru fix, aşadar, cupeul trase în faţa porţii hanului cel mai de vază din sat. O ajutai pe adorata mea soţie să iasă şi comandai pe loc dejunul. În acest răstimp furăm poftiţi într-un mic salon şi ne aşezarăm.

Se crăpase de ziuă, deşi nu se luminase încă de-a binelea; şi în timp ce priveam fermecat îngerul de lângă mine, brusc îmi trecu prin minte gândul straniu că, de când făcusem cunoştinţă cu vestita frumuseţe a lui madame Lalande, era într-adevăr primul prilej când aveam plăcerea de a cerceta mai îndeaproape acea frumuseţe la lumina zilei.

— Iar acum, mon ami, zise ea, luându-mi mâna şi întrerupând şirul reflecţiilor mele, iar acum, mon cher ami, de când suntem indisolubil legaţi unul de altul, de când am cedat rugăminţilor tale pătimaşe şi mi-am îndeplinit partea mea din înţelegerea noastră, presupun că n-ai uitat că şi dumneata trebuie să-mi faci o mică favoare… O mică promisiune pe care ai de gând s-o ţii! Ah! Să văd! Să-mi amintesc! Da! Îmi aduc foarte bine aminte cuvintele exacte ale promisiunii pe care ai făcut-o dragei tale Eugénie seara trecută. Ascultă! Ai zis aşa: „S-a făcut! Accept cu cea mai mare bucurie. Sacrific orice sentiment de dragul tău. În seara asta voi purta acest scump lornion ca lornion, chiar pe inima mea; însă o dată cu zorii dimineţii ce-mi va dărui plăcerea de-a te numi soţia mea, am să-l pun pe… pe nas, şi apoi am să-l port acolo de-a pururi, în modul mai puţin romantic şi mai puţin distins, dar cu siguranţă mai util, pe care-l doreşti”. Scumpul meu soţ, astea au fost cuvintele exacte, nu-i aşa?

— Întocmai, am zis, ai o memorie excelentă şi, bineînţeles, frumoasa mea Eugénie, n-am câtuşi de puţin intenţia de a

mă eschiva de la împlinirea promisiunii cu totul neînsemnate pe care ele o cuprind. Uite! Priveşte! Îmi vin bine, destul de bine, nu-i aşa?

Iar aici, potrivind lentilele în forma lor obişnuită de ochelari, le pusei cu băgare de seamă la locul cuvenit, în timp ce madame Simpson, aranjându-şi pălăria şi încrucişându-şi braţele, se proţăpi în fotoliu într-o poziţie cam rigidă şi băţoasă şi, la drept vorbind, oarecum lipsită de demnitate.

— Doamne sfinte! Am exclamat chiar în clipa în care rama ochelarilor se sprijinea pe nasul meu. Valeu! Doamne sfinte! Care o fi necazul cu ochelarii ăştia?

Şi scoţându-i iute, îi ştersei atent cu o batistă de mătase şi-i pusei iarăşi la loc.

Dacă însă în primul moment se petrecuse ceva ce-mi prilejui mirarea, în cel de-al doilea, mirarea se prefăcu în uimire; iar uimirea aceasta era profundă, era extremă, într-adevăr, aş putea spune că era de-a dreptul oribilă. În numele a tot ce-i hidos, ce-o fi însemnând asta?

Puteam oare să-mi cred ochilor? Puteam? Aceasta era întrebarea. Să fie ăsta… Să fi ăsta… Să fie ăsta ruj? Şi să fie astea… Să fie astea… Să fie astea zbârcituri pe chipul lui Eugénie Lalande? Şi, o, pe Jupiter! Şi pe toţi zeii şi zeiţele mari şi mici! Ce… Ce… Ce s-a întâmplat cu dinţii ei? Zvârlii cu putere ochelarii jos şi, ţâşnind în picioare, rămăsei ţeapăn în mijlocul podelei, fixând-o pe doamna Simpson cu privirea, cu mâinile în şolduri, rânjind şi spumegând, dar în acelaşi timp mut de-a binelea, copleşit de mânie şi teroare.

Acum, am spus deja că madame Eugénie Lalande, adică Simpson, vorbea engleza doar cu puţin mai bine decât o scria: şi din acest motiv, pe bună dreptate, nici nu încercase vreodată s-o folosească în ocaziile obişnuite. Dar mânia o poate împinge pe o doamnă să treacă de orice limită; iar în cazul de faţă o împinse pe doamna Simpson până la limita extraordinară de a încerca să susţină o conversaţie într-o limbă pe care n-o înţelegea prea bine.

— Bien, monsieur, zise ea, după ce mă cercetă cu aparentă uimire preţ de câteva clipe, bien, monsieur! Ce atunci? Ce problemă acum?

V-a molipsit „danţul Sfântului Vitus?”29 Dacă nu plăceţi pe mine, de ce cumpărat pisica în traistă? M

— Tu, japiţă! Am îngăimat, cu răsuflarea tăiată. Tu, tu, hoaşcă bătrână şi afurisită!

— Oaşcă? Bătrână? Eu nu aşa tare bătrână, la drept vorbă! Eu niciuna zi mai mult de optzeci şi doi.

— Optzeci şi doi! Am icnit, sprijinindu-mă de perete. Optzeci şi două de sute de mii de babuini! Miniatura zicea douăzeci şi şapte de ani şi şapte luni!

— Bien înţeles! Întocmai! Foarte just! Însă, în fapt, portretul făcut cincizeci şi cinci ani în urmă. Când căsătorit cu soţul doi, monsieur Lalande, făcut la timpul acel portretul pentru fiica mea de la soţul primul, monsieur Moissart.

— Moissart! Am gemut.

— Da, Moissart! Zise ea, maimuţărindu-mi pronunţia, care, drept să spun, nu era una dintre cele mai reuşite. Şi care problema? Ce ştii dumneata de Moissart?

— Nimic, scorpie bătrână, nu ştiu absolut nimic despre el; doar că am avut odată un străbun cu numele ăsta.

— Numele ăsta! Şi ce-ai de spus de numele ăsta? Nume tare bun. Şi şi Voissart e nume tare bun. Fiica mea, mademoiselle Moissart, căsătorit cu un monsieur Voissart; şi amândouă nume tare respectables.

— Moissart! Exclamai. Şi Voissart! Cum? Ce vrei să zici?

— Ce vreau să zici? Zic Moissart şi Voissart; şi în această chestion zic şi Croissart şi Froissart, dacă eu cred că e bun să zic. Fiica fiicei mele, mademoiselle Voissart, căsătorit cu un monsieur Croissart, şi apoi iar nepoata fiicei mele, mademoiselle Croissart, căsătorit cu un monsieur Froissart, şi cred că nu spui că ăsta nu e nume tare respectable.

— Froissart! Îngăimai, simţind că mă ia cu leşin. Cum? Fireşte că nu vrei să spui Moissart şi Voissart şi Croissart şi

Froissart?

— Da! Răspunse ea, lăsându-se pe spate în fotoliu şi întinzându-şi picioarele cât erau de lungi. Da, Moissart şi Voissart şi Croissart şi Froissart. Dar monsieur Froissart, el era un tare mare ce la voi se numeşte idiot – un tare mare imbecil, ca şi dumneata, pentru că lăsat la belle France şi venit în America asta stupid, şi când venit aici, avut un băiat tare, tare stupid, aşa auzit, deşi nu avut înckplaisir să întâlnesc cu dânsul, nici eu, nici companioana meu, madame Stăphanie Lalande.

Dânsul are numele de Napoleon Bonaparte Froissart şi cred că veţi spune că nici ăsta nu e nume tare respectable.

Fie întinderea, fie natura acestei discuţii avu efectul de a-i produce doamnei Simpson o tulburare într-adevăr fără seamăn: şi când, după nespusă trudă, isprăvi, ţâşni din fotoliu, ca una fermecată, şi în momentul când sări în sus, se împrăştiară pe podea bucăţi de stofă din falnica ei turnură. Odată în picioare, scrâşni din dinţi, îşi flutură braţele, îşi suflecă mânecile, îmi vârî pumnul sub nas şi-şi sfârşi numărul smulgându-şi pălăria de pe cap şi, împreună cu ea, o perucă imensă din cel mai frumos şi mai de preţ păr negru, şi cu un răcnet le zvârli pe toate pe jos, după care le calcă în picioare şi ţopăi pe ele în ritm de fandango30, într-un acces de furie şi de extaz absolut.

În acest răstimp, mă afundai înspăimântat în fotoliul din care tocmai se ridicase dânsa.

— Moissart şi Voissart! Repetam eu îngândurat, pe când ea executa un salt. Croissart şi Froissart! În vreme ce ea tocmai sfârşea un altul.

Moissart şi Voissart şi Croissart şi Napoleon Bonaparte Froissart! Tu, viperă bătrână şi pocită, apoi eu sunt ăla! Eu sunt ăla! Mă auzi? Eu sunt ăla! Aici începui să urlu din rărunchi: E-e-e-u-u-u sunt ăla! Eu sunt Napoleon Bonaparte Froissart! Şi afurisit să fiu în vecii vecilor dacă nu m-am însurat cu stră-străbunica mea!

Madame Eugénie Lalande, recte Simpson, fostă Moissart, era, la drept vorbind, stră-străbunica mea. În tinereţea ei fusese frumoasă, şi chiar şi la optzeci şi doi de ani îşi mai păstra încă statura maiestuoasă, conturul sculptural al capului, ochii minunaţi, nasul grecesc al fetişcanei de odinioară. Cu ajutorul acestora, al albului de bismut, al rujului, al părului fals, al dinţilor falşi şi al falsei tournure, precum şi al tuturor celor mai pricepute modiste din Paris, reuşea să ţină pasul cât se poate de onorabil printre frumuseţile un peu passées31 din metropola franceză, în această privinţă, într-adevăr, putea fi considerată ca nefiind cu nimic mai prejos decât celebra Ninon de l'Enclos.

Era putred de bogată şi, lăsată fiind pentru a doua oară văduvă, fără copii, îşi aminti de existenţa mea în America şi, cu gândul de a mă face moştenitorul ei, sosi în vizită în Statele Unite, însoţită de o rudă îndepărtată şi din cale-afară de frumuşică a soţului ei de-al doilea, o oarecare madame Stéphanie Lalande.

La Operă, atenţia stră-străbunicii mele fu atrasă de privirile mele; şi cercetându-mă cu lornionul, fu izbită de o anume asemănare între mine şi dânsa. Devenind astfel curioasă şi ştiind că moştenitorul pe care-l căuta se afla într-adevăr în oraş, îl întrebă pe cel care o însoţea în legătură cu mine. Gentlemanul de lângă dânsa mă cunoştea şi-i spuse cine eram. Informaţiile obţinute astfel o îndemnară să-şi reia cercetarea; şi tocmai această nouă cercetare mă îmboldi să mă port în modul absurd despre care am vorbit deja în amănunt. Dânsa îmi întoarse însă salutul, sub impresia că, prin vreo întâmplare stranie, pesemne că-i descoperisem identitatea. Când, amăgit de vederea mea slabă şi de arta cu care se îmbrăca în ce priveşte vârsta şi farmecele acelei femei ciudate, îl rugai cu atâta entuziasm pe Talbot să-mi spună cine era, el crezu, pe drept cuvânt, că mă referam la frumuseţea mai tânără şi ca atare mă informă – lucru perfect adevărat – că era „celebra văduvă, madame Lalande”.

În dimineaţa următoare, pe stradă, stră-străbunica mea îl întâlni pe Talbot, o veche cunoştinţă de-a ei de la Paris, iar conversaţia lor, în mod firesc, se opri asupra mea. Slăbiciunea vederii mele fu atunci lămurită; căci ea era notorie, cu toate că eu unul habar nu aveam de notorietatea ei; iar buna şi venerabila mea rubedenie descoperi, spre marea ei amărăciune, că se înşelase presupunând că eram la curent cu identitatea ei şi că de fapt îmi bătusem joc de mine însumi făcând curte în văzul lumii, la teatru, unei femei în vârstă şi încă necunoscute. Ca să mă pedepsească pentru această imprudenţă, urzi cu Talbot un complot.

Intenţionat se ţinu departe de mine, ca să nu trebuiască să mă prezinte. Se înţelege că întrebările mele, pe stradă, despre „încântătoarea văduvă, madame Lalande” o vizau pe femeia mai tânără; şi astfel conversaţia cu cei trei gentlemani pe care i-am întâlnit curând după ce-am părăsit locuinţa lui Talbot avea să fie explicată cu uşurinţă, ca şi aluzia lor la Ninon de l'Enclos. Nu avui ocazia s-o văd pe madame Lalande de aproape, la lumina zilei, iar la serata ei muzicală, stupida mea slăbiciune de a refuza ajutorul ochelarilor efectiv mă împiedică să-i descopăr vârsta. Când „madame Lalande” fu rugată să cânte, era vorba de femeia mai tânără, şi ea fu cea care se ridică să onoreze invitaţia; şi pentru a-i reuşi înşelătoria, stră-străbunica mea se ridică în aceeaşi clipă şi o însoţi până la pianul din salonul principal. Dacă aş fi decis să o urmez într-acolo, planul ei era să-mi sugereze că era mai nimerit să rămân acolo undo ormn; însă prudenţa mea făcu inutil acest lucru. Cântecele pe care le-am admirat atâta şi car (c) îmi confirmau impresia despre tinereţea iubitei mele fuseseră interpretate de madame Stephanie Lalande. Lornionul îmi fusese dăruit pentru a adăuga o notă de reproş acestei farse – un ghimpe muşcător la epigrama decepţiei mele. Darul în sine oferi ocazia unei lecţii asupra preţiozităţii pe care o manifestasem atât de vădit. E aproape de prisos să adaug că sticlele instrumentului purtat de venerabila doamnă

fuseseră schimbate de ea cu o pereche mai bine adaptată anilor mei. De fapt, mi se potriveau de minune.

Preotul, care doar se prefăcuse că ne uneşte cu acea legătură fatală, era un tovarăş de chefuri al lui Talbot şi câtuşi de puţin popă. Era însă un excelent surugiu; şi, dându-şi jos sutana, ca să pună pe el un palton, mână cupeul ce ducea „fericitul cuplu" afară din oraş. Talbot se aşează alături de el pe capră. În acest chip, cei doi netrebnici asistară la „scena execuţiei mele" şi printr-o ferestruică întredeschisă a salonului din spate al hanului se distrară copios urmărind deznodământul dramei.

Am impresia că voi fi nevoit să-i provoc la duel.

Cu toate acestea, eu nu sunt soţul stră-străbunicei mele; iar gândul acesta îmi produce o nespusă uşurare; dar sunt soţul lui madame Lalande, al lui madame Stéphanie Lalande, cu care buna şi venerabila mea rubedenie, pe lângă aceea că mă făcuse singurul ei moştenitor la moartea ei – dacă se va decide vreodată să moară – se zbătuse să-mi găsească o pereche. În concluzie: am pus cruce pe vecie răvaşelor de amor32 şi n-o să mă mai vadă nimeni fără OCHELARI.

NOTĂ BIBILIOGRAFICĂ.

OCHELARII

(THE SPECTACLES)

(A: Dollar Newspaper, Philadelphia, 27 martie 1844; B: manuscris trimis lui R. H. Horne, martie sau aprilie 1844, acum în colecţia Koester la Universitatea Texas; C: Broadway Journal, 22 noiembrie 1845, 2:299-307; D: Works, 1850, II, pp. 322-346. Retipăriri. Lloyd's Entertaining Journal, Londra, 3 mai 1845, din Dollar Newspaper) „Este cea mai lungă dintre nuvelele pur comice ale lui Poe şi una dintre cele mai lipsite de har" (Mabbott). George E. Woodberry o consideră „o mostră de umor foarte nereuşită" (Edgar Allan Poe, 1885, p. 246).

Vincent Buranelli nici nu o pomeneşte. La vremea ei însă, s-a bucurat de unele aprecieri.

Surse. Burton Pollin semnalează unele similitudini cu nuvela The Mysterious Portrait, publicată anonim în The New Monthly Belle Assemble, a Magazine of Literature and Fashion (iulie 1836) din Londra. Tânărul Frederic de Forlanges locuieşte cu bunica sa şi cu Amelia, pupila ei. Tinerii se iubesc de pe când erau copii, dar legătura lor ameninţă să se destrame în clipa în care Frederic se îndrăgosteşte de chipul unei tinere femei gravat pe un medalion găsit de el pe Champs Elysées. Frederic i se destăinuie servitorului casei, care îi arată bunicii medalionul. Recunoscându-l, femeia îl pune pe acesta să-i spună lui Frederic că ştie cine e femeia din portret: o copilă aflată în grija unui bătrân gelos care o ţine captivă într-o casă din apropiere. Frederic face rost de cheia de la locuinţa fetei şi după o serie de peripeţii ajunge la ea. Dar fata nu e alta decât bunica lui Frederic, care îi explică că medalionul e de pe vremea când ea avea douăzeci de ani şi că l-a pierdut în parc. Bunica îi împacă pe cei doi tineri, dar prietenii lor nu contenesc să se amuze pe seama pasiunii tânărului pentru bunica sa (Mabbott).

O altă sursă probabilă: nuvela The Blunderer, apărută în Knickerbocker Magazine (februarie 1837), retipărită în New-Yorker (11 februarie 1837), despre un gentleman miop din New York, care trece prin situaţii asemănătoare cu cele din nuvela lui Poe.

Poe s-ar fi putut inspira şi din farsa You Can't Marry Your Grandmother de Thomas Haynes Bayly, jucată pentru prima oară la Londra pe 1 mai 1838, şi la Olympic Theater din New York la 15 mai (George CD. Odell, Annals of the New York Stage, IV, 1928, p. 314). E vorba despre un bunic care, având în grijă o pupilă, îi dă de înţeles frivolului său nepot că dintre multele sale prietene aceasta este adevărata lui iubită şi că are de gând să se însoare cu ea. Gelos, tânărul îi mărturiseşte fetei că o iubeşte, la care ea îi răspunde:

„Doar n-ai să te căsătoreşti cu bunica ta!” Farsa se încheie cu nunta celor doi tineri.

S-ar părea că Poe şi-a dat seama că nuvela e prea lungă. Retipărind-o în Broadway Journal, notează: „Ne cerem iertare pentru lipsa de varietate a acestui număr din revistă. Nu ne-am dat seama de dimensiunea exagerată a Ochelarilor decât prea târziu ca să mai putem repara răul”.

Deşi a publicat nuvela în Philadelphia Dollar Newspaper pe la sfârşitul lui martie 1844, cam la aceeaşi dată Poe a trimis un manuscris al nuvelei corespondentului britanic Richard Henry Horne cu rugămintea de a o vinde unei reviste din Anglia. Horne n-a reuşit s-o plaseze nicăieri din cauza „falsei modestii şi… Ipocriziei” editorilor pe care i-a abordat (conform scrisorii lui Horne către Poe din 27 aprilie 1844, în George E. Woodberry, op. Cit., II, pp. 52-55).

Traduceri. Ochelarii, Gazeta de Iassi, 1867,1, în foiletoane: nr. 28, 29, 31, 32, 33, 35, 36. Ochelarii, traducere de Ion Vinea, în Edgar Allan Poe, Scrieri alese, EPLU, 1968, pp. 387-412, reed. 1969. Dd. 325-346.

Lada dreptunghiulară.

Cu câţiva ani în urmă, mi-am reţinut loc din Charleston, S. C., spre oraşul New York, pe minunatul pachebot Independence1 al căpitanului Hardy. Urma să ridicăm ancora pe cincisprezece ale lunii (iunie), dacă vremea era favorabilă; şi pe paisprezece m-am dus la bord să-mi aranjez unele lucruri în cabină.

Am aflat că urma să avem foarte mulţi pasageri, printre care un număr mai mare de doamne decât de obicei. Pe listă erau şi câteva dintre cunoştinţele mele; iar printre alte nume m-am bucurat să-l văd pe cel al domnului Cornelius Wyatt, tânăr artist pentru care nutream sentimente de caldă prietenie. Fusese coleg cu mine la Universitatea C.2, unde eram foarte mult timp împreună. Avea temperamentul obişnuit al omului de geniu, un amestec de mizantropie, sensibilitate şi entuziasm. Acestor calităţi le adăuga inima

cea mai caldă şi mai credincioasă ce a bătut vreodată într-un piept omenesc.

Am observat că numele lui era trecut pe trei cabine; şi uitându-mă din nou pe lista pasagerilor, am aflat că reţinuse locuri pentru sine, soţie şi două surori – de-ale sale. Cabinele erau destul de încăpătoare şi fiecare avea două paturi, unul deasupra celuilalt. Aceste paturi, de bună seamă, erau atât de înguste, încât nu ajungeau decât unei singure persoane; totuşi nu puteam înţelege de ce erau trei cabine pentru aceste patru persoane. În acea perioadă eram într-una dintre acele stări de spirit precare ce-l fac pe om anormal de curios faţă de orice nimicuri; şi mărturisesc cu ruşine că m-am lansat în tot felul de presupuneri absurde şi nelalocul lor în legătură cu această chestiune a cabinei de rezervă. Nu era treaba mea, de bună seamă; dar insistam nu cu mai puţină îndărătnicie în încercările mele de a dezlega enigma. Într-un târziu am tras o concluzie ce-mi produse mare mirare cum de nu ajunsesem la ea mai înainte. „E o servitoare, desigur”, mi-am zis; „ce neghiob sunt că nu m-am gândit mai devreme la o soluţie atât de evidentă!” Şi iar m-am întors la listă – dar aici am văzut lămurit că nu avea să vină nici o servitoare cu grupul; cu toate că, în fapt, planul iniţial fusese acela de a fi adusă una – căci cuvintele „şi servitoarea” au fost scrise o dată şi apoi şterse. „O, vreun bagaj suplimentar, de bună seamă”, mi-am zis atunci – ceva ce el n-ar dori să fie pus în cală – ceva care să fie ţinut sub ochii lui – a, ştiu – vreun tablou sau ceva de acest gen – asta trebuie să fi târguit el cu Nicolino3, evreul italian”. Ideea aceasta mă mulţumi, şi pentru momont am încetat să mai fiu curios.

Pe cele două surori ale lui Wyatt le cunoşteam foarte bine şi într-adevăr erau fete foarte simpatice şi deştepte. Cu soţia se căsătorise abia de curând şi încă n-o văzusem. Insă vorbise despre ea adeseori în prezenţa mea şi cu obişnuitul său ton entuziast. O descria ca fiind de o rară frumuseţe,

inteligenţă şi desăvârşire. Eram prin urmare extrem de nerăbdător să fac cunoştinţă cu dânsa.

În ziua în care am vizitat corabia (pe paisprezece), Wyatt şi familia sa urmau şi ei să o viziteze – după cum m-a informat căpitanul – şi am aşteptat pe punte cu un ceas mai mult decât socotisem eu, în speranţa că voi fi prezentat soţiei; dar veniră apoi scuzele. Doamna W. Era niţel indispusă şi prefera să-şi amâne sosirea la bord până mâine, la ora plecării.

Sosind ziua de mâine, tocmai eram pe drum de la hotel spre chei când căpitanul Hardy mă întâlni şi-mi spuse că, „date fiind împrejurările" (o expresie idioată dar convenabilă), înclina să creadă că Independence nu va ridica ancora vreme de o zi sau două, şi că de îndată ce totul va fi gata, va trimite pe cineva să mă înştiinţeze. Lucrul acesta mi se păru ciudat, căci bătea un vânticel tare dinspre sud; dar întrucât „împrejurările" nu se mai vădeau, cu toate că m-am străduit cu multă perseverenţă să le dau de capăt, n-am avut ce face decât să mă întorc acasă şi să-mi mistui nerăbdarea pe îndelete.

N-am primit mesajul aşteptat de la căpitan timp de aproape o săptămână. Totuşi, în cele din urmă, acesta sosi şi numaidecât m-am dus la bord. Corabia era înţesată de călători şi totul era cuprins de febra pregătirilor de plecare. Familia lui Wyatt îşi făcu apariţia la vreo zece minute după mine. Erau cele două surori, soţia şi artistul – acesta din urmă într-unui dintre obişnuitele lui accese de sumbră mizantropie. Dar eu eram prea obişnuit cu ele ca să le dau atenţie specială. Nici măcar nu m-a prezentat soţiei sale, acest gest de curtoazie revenindu-i, vrând-nevrând, surorii sale Marian – o fată foarte drăgălaşă şi inteligentă, care, în câteva cuvinte grăbite, ne făcu cunoştinţă.

Doamna Wyatt îşi pusese un văl gros pe faţă; şi când îşi ridică vălul, ca răspuns la plecăciunea mea, mărturisesc că am fost profund uimit. Aş fi fost însă mult mai uimit dacă o îndelungată experienţă nu m-ar fi sfătuit să nu mă încred,

cu o prea implicită naivitate, în descrierile entuziaste ale prietenului meu, artistul, când se lansa în comentarii despre frumuseţea unei femei. Când subiectul era frumuseţea, ştiam bine cu câtă uşurinţă se avânta pe tărâmurile idealului pur.

Adevărul e că nu m-am putut împiedica să o consider pe doamna Wyatt o femeie cu o înfăţişare cu totul obişnuită. Dacă nu de tot urâtă, ea nu era, cred eu, nici prea departe de asta. Totuşi era îmbrăcată cu gust desăvârşit – şi apoi nu aveam nici o îndoială că ea va fi cucerit inima prietenului meu prin graţiile mult mai trainice ale intelectului şi sufletului. Abia dacă a zis câteva cuvinte şi a trecut numaidecât în cabina ei împreună cu domnul W.

Vechea mea curiozitate îmi reveni acum. Nu exista nici o servitoare – acesta era un lucru stabilit. Am căutat de aceea din priviri bagajul suplimentar. După un timp sosi pe chei o căruţă, cu o ladă de brad dreptunghiulară, care părea să fie chiar lucrul aşteptat. Imediat după venirea ei am ridicat ancora şi în scurt timp am ieşit cu bine din radă şi ne-am îndreptat spre larg.

Lada în chestiune era, după cum am zis, dreptunghiulară. Era de vreo şase picioare lungime şi două şi jumătate lăţime; am cercetat-o cu atenţie şi-mi place să fiu precis. Ei bine, forma aceasta era stranie; numai ce am văzut-o, şi am fost încredinţat că era aşa cum ghicisem eu. Ajunsesem la concluzia, amintiţi-vă, că bagajul suplimentar al prietenului meu, artistul, se va dovedi a consta în nişte tablouri, sau măcar un tablou; întrucât ştiam că de câteva luni acesta se târguise cu Nicolino: iar acum iată, o ladă care, după forma ei, nu putea să conţină nimic altceva decât o copie după Cina cea de taină a lui Leonardo; iar o copie chiar a acestei Cine de taină, executată de Rubini cel Tânăr4, la Florenţa, ştiam de câtăva vreme că se afla în posesia lui Nicolino. Am considerat prin urmare că acest lucru era îndeajuns lămurit. Am râs cu poftă când m-am gândit la spiritul meu de observaţie. Era pentru prima oară când aflam că Wyatt

îmi ascundea unul dintre secretele sale artistice; dar aici evident el urmărea să mă păcălească şi să introducă prin contrabandă, în New York, un tablou de valoare, chiar pe sub nasul meu; aşteptându-se ca eu să nu ştiu nimic despre această chestiune. Am decis să-i joc şi eu o festă acum şi în vecii vecilor.

Un lucru însă mă deranja nu puţin. Lada nu s-a dus în cabina de rezervă. Ea a fost aşezată în cea a lui Wyatt; şi acolo a şi rămas, ocupând aproape întreaga suprafaţă a podelei – fără îndoială spre marele disconfort al artistului şi al soţiei sale; asta cu atât mai mult cu cât smoala sau vopseaua cu care fusese inscripţionată cu litere mari, lăbărţate, emitea un miros puternic, dezagreabil şi, în opinia mea, extrem de respingător. Pe capac erau vopsite cuvintele – Doamna Adelaide Curtis, Albany, New York. În seama lui Cornelius Wyatt, Esq. Cu partea asta sus. A se transporta cu grijă.

Acum ştiam că doamna Adelaide Curtis, din Albany, era mama soţiei artistului; dar consideram toată această adresă drept o mistificare, avându-mă pe mine ca ţintă specială. Bineînţeles, am ajuns la concluzia că lada şi conţinutul ei nu vor ajunge niciodată mai la nord de atelierul amicului meu mizantrop, în Chambers Street5, New York.

În primele trei-patru zile am avut parte de vreme frumoasă, deşi, spre probă, vântul era mort; după ce-şi schimbase brusc direcţia bătând înspre nord de îndată ce n-am mai zărit coasta. Pasagerii erau de aceea într-o dispoziţie bună şi dornici de tovărăşie. Trebuie însă să-i exceptez pe Wyatt şi pe surorile sale, care se purtau băţos şi, nu puteam să nu remarc, necurtenitor faţă de restul grupului. Purtarea lui Wyatt nu mi-a reţinut prea mult atenţia. Era închis în sine, chiar mai mult decât era în obiceiul său – de fapt era ursuz – însă în privinţa lui eram pregătit pentru orice ciudăţenie. Pentru surori însă nu puteam găsi nici o scuză. S-au izolat în cabinele lor în cea mai mare parte a călătoriei şi au refuzat categoric, deşi le-

am rugat în repetate rânduri, să stea de vorbă cu alte persoane de la bord.

Doamna Wyatt era mult mai agreabilă. Adică era vorbăreaţă; şi a fi vorbăreţ po maro nu-i o recomandare obişnuită. Ea a devenit extrem de intimă cu majoritatea doamnelor; şi, spre marea mea uimire, a arătat o deloc echivocă dispoziţie de a cocheta cu bărbaţii. Ne-a amuzat pe toţi foarte tare. Zic „amuzat” – şi nu ştiu cum să mă explic. Adevărul e că am descoperit curând că erau mult mai dese ocaziile în care se râdea de şi nu cu doamna W6. Bărbaţii vorbeau puţin despre ea; dar doamnele, în scurt timp, s-au pronunţat în privinţa ei: „O fată de treabă, cu o înfăţişare cam ştearsă, complet needucată şi în mod vădit vulgară”. Marea mirare era cum de se lăsase Wyatt prins într-o astfel de cursă. Averea ei, fu concluzia generală – însă ştiam că acesta nu era câtuşi de puţin răspunsul; căci Wyatt îmi spusese că ea nu-i adusese nici măcar un dolar şi nici vreo speranţă din vreo altă sursă.

„Se căsătorise”, zicea el, „din dragoste şi numai din dragoste; şi soţia sa era mai mult decât vrednică de dragostea lui”. Pe când cugetam la aceste cuvinte din partea prietenului meu, mărturisesc că mă simţeam nespus de uimit. Era posibil să-şi fi pierdut minţile? Ce altceva puteam să cred? El, atât de rafinat, atât de intelectual, atât de exigent, cu un simţ atât de ascuţit al imperfecţiunii şi cu o înţelegere atât de adâncă a frumosului! Negreşit, doamna părea nespus de îndrăgostită de el – mai ales în absenţa lui – când se făcea ridicolă prin desele citate despre ce spusese „iubitul ei soţ, domnul Wyatt”. Cuvântul „soţ” părea să-i stea întruna „pe vârful limbii”, ca să folosesc una dintre gingaşele ei expresii. În acest răstimp, fu observat de către toţi cei de la bord că el o evita într-un mod cât se poate de evident şi în cea mai mare parte a timpului se închidea de unul singur în cabină, unde, de fapt, s-ar putea spune că locuia în exclusivitate, lăsându-şi soţia să se distreze în voie,

după cum socotea ea de cuviinţă, în societatea din salonul principal.

Concluzia mea, din ce-am văzut şi ce-am auzit, era că artistul, printr-un inexplicabil capriciu al sorţii sau poate dintr-un acces de entuziastă şi bizară pasiune, fusese silit să-şi lege viaţa de o persoană cu mult mai prejos decât dânsul şi că urmase rezultatul firesc: dezgust rapid şi total. Îl compătimeam din străfundul inimii mele – însă nu puteam din acea pricină să-i iert cu totul lipsa de comunicare în chestiunea Cinei de taină. Pentru aceasta am decis să mă răzbun.

Într-o zi el veni pe punte şi, luându-l de braţ, aşa cum obişnuiam, m-am plimbat cu el în sus şi în jos. Tristeţea lui însă (pe care o socoteam absolut firească în acele împrejurări) părea cu totul neabătută. Vorbi puţin, şi chiar şi atunci cu tristeţe şi cu vădit efort. Am îndrăznit o glumă, două, iar el schiţă un zâmbet chinuit. Bietul om!

— Când mă gândeam la soţia lui, mă miram că mai avea inimă să pară vesel cât de cât. În cele din urmă, am încercat o lovitură la ţintă. Am decis să încep cu o serie de insinuări voalate sau aluzii despre lada dreptunghiulară – numai ca să-l las să înţeleagă, încet-încet, că nu eram chiar ţinta, sau victima, măruntei şi nevinovatei sale mistificări. Prima mea observaţie a fost un fel de-a da în vileag „o baterie mascată”. Am zis câte ceva despre „forma ciudată a acelei lăzi”; şi în timp ce rosteam aceste cuvinte am zâmbit cu înţeles, am făcut cu ochiul şi l-am împuns uşurel cu degetul arătător între coaste.

Felul în care Wyatt primi această glumă nevinovată mă convinse numaidecât că era nebun. Mai întâi mă privi ţintă ca şi când i-ar fi fost imposibil să înţeleagă tâlcul remarcei mele; dar pe măsură ce poanta părea să-şi facă drum, încetul cu încetul, în creierul său, în aceeaşi măsură ochii săi păreau să-i iasă din orbite. Apoi ee făcu roşu foarte la faţă – apoi îngrozitor de palid – apoi, ca şi când l-ar fi amuzat teribil ceea ce insinuasem eu, pufni într-un râs

puternic şi zgomotos, care, spre uimirea mea, ţinu, cu o vigoare mereu crescândă, vreme de zece minute şi mai bine. În cele din urmă, se prăbuşi greoi pe punte. Când m-am repezit să-l ridic, după toate aparenţele era mort.

Am strigat după ajutor şi cu mare greutate l-am readus în simţiri. Venindu-şi în fire, vorbi incoerent câtăva vreme. În cele din urmă, i-am luat sânge şi l-am pus în pat. În dimineaţa următoare îşi reveni cu totul, cel puţin cât priveşte sănătatea trupească. Despre starea lui mintală nu zic nimic, desigur. L-am evitat pe tot restul călătoriei, la sfatul căpitanului, care părea să fie cu totul de acord cu mine cât priveşte părerile mele despre nebunia lui, dar mă preveni să nu spun nimănui de la bord nimic despre această întâmplare.

Apărură câteva situaţii imediat după această criză a lui Wyatt, care avură darul de a spori curiozitatea de care eram deja stăpânit. Între altele, aceasta: eram nervos – beam prea mult ceai verde tare şi dormeam prost noaptea – de fapt, de două nopţi aş putea spune că nu dormisem deloc. Ei bine, cabina mea dădea în salonul principal, sau sufragerie, la fel ca acelea ale tuturor bărbaţilor neînsuraţi de la bord. Cele trei cabine ale lui Wyatt se aflau în dunetă, care era despărţită de salonul principal printr-o uşă mică glisantă, niciodată încuiată, nici chiar noaptea. Întrucât eram aproape în mod constant cu vânt strâns, iar briza era destul de puternică, vasul se banda considerabil cu partea sub vânt; şi ori de câte ori tribordul era sub vânt, uşa glisantă dintre cabine se deschidea lunecând şi rămânea aşa, neostenindu-se nimeni să se scoale şi să o închidă. Dar patul meu se afla într-o asemenea poziţie încât, atunci când uşa cabinei mele era deschisă, precum şi uşa glisantă în chestiune (iar uşa mea era întotdeauna deschisă din cauza căldurii), puteam vedea foarte clar cabina din fund şi în acelaşi timp chiar porţiunea unde erau situate cabinele domnului Wyatt. Ei bine, pe parcursul a două nopţi (nu consecutiv) în care am stat treaz, am văzut-o bine pe

doamna Wyatt, pe la orele unsprezece în fiecare noapte, cum se furişa cu băgare de seamă din cabina domnului Wyatt şi intra în cabina de rezervă, unde rămânea până în zorii zilei, când era chemată de soţul ei şi se înapoia. Că erau efectiv despărţiţi, era limpede. Aveau apartamente separate – fără îndoială în aşteptarea unui divorţ mai de durată; şi aici, la urma urmelor, gândeam în sinea mea, era tot misterul cabinei de rezervă.

Mai era încă o împrejurare care mă preocupa mult. În răstimpul celor două nopţi de nesomn în chestiune şi imediat după ce doamna Wyatt dispărea în cabina de rezervă, eram atras de nişte zgomote ciudate, precaute, înfundate, din cea a soţului ei. După ce le-am ascultat o bucată de timp cu multă luare-aminte, în cele din urmă am reuşit perfect să le tălmăcesc semnificaţia. Erau sunete produse de artist în timp ce încerca să deschidă lada dreptunghiulară cu ajutorul unei dălţi şi al unui ciocan de lemn – acesta din urmă, pare-se, înfofolit sau înăbuşit cu o cârpă moale de lână sau de bumbac în care îi era înfăşurat capul.

În acest fel, îmi închipuiam eu, aş fi putut distinge momentul precis în care el desfăcea uşurel capacul – la fel aş fi putut determina când anume îl îndepărta cu totul şi când îl punea pe patul de jos din cabina lui; acest din urmă moment îl ştiam, de exemplu, după nişte pocnete uşoare pe care le făcea capacul când se lovea de marginile de lemn ale patului, pe când el se străduia să-l aşeze foarte încet – nefiind loc pentru el pe podea. După asta urma o tăcere de moarte şi în niciuna din cele două daţi n-am mai auzit nimic până aproape de zorii zilei; afară poate numai dacă aş menţiona un sunet înfundat, un murmur sau suspin, atât de înăbuşit, încât era aproape inaudibil – dacă într-adevăr toate aceste ultime zgomote nu erau mai degrabă produse de propria mea imaginaţie. Spun că păreau să semene cu un suspin sau oftat – dar desigur nu puteau fi niciuna, nici alta. Mai curând cred că-mi ţiuiau mie urechile. Domnul

Wyatt, fără îndoială, potrivit obiceiului, dădea doar frâu liber uneia dintre toanele sale – îngăduindu-şi unul dintre accesele sale de entuziasm artistic. Deschisese lada dreptunghiulară ca să-şi răsfeţe ochii pe comoara de pictură dinăuntru. Totuşi nu era nimic în asta care să-l facă să plângă. Repet, aşadar, că trebuie să fi fost o simplă părere a închipuirii mele, aţâţată de ceaiul verde al bunului căpitan Hardy. Chiar înaintea zorilor, în fiecare din cele două nopţi de care vorbesc, am auzit clar cum domnul Wyatt punea capacul la loc pe lada dreptunghiulară şi bătea cuiele în găurile vechi cu ajutorul ciocanului învelit în cârpe. După ce sfârşea cu asta, ieşea din cabina sa, gata îmbrăcat, şi o chema pe doamna Wyatt dintr-a ei.

Eram de şapte zile în largul mării şi ne aflam acum în dreptul Capului Hatteras7, când se porni un vânt cumplit dinspre sud-vest. Eram totuşi într-o oarecare măsură pregătiţi pentru asta, căci de câtva timp vremea ne tot ameninţase. Toate velele de sus şi până jos fuseseră strânse; şi când vântul porni să se întărească, în cele din urmă ne lăsarăm să plutim în derivă, cu randa şi zburătorul, ambele strânse cu două terţarole8.

Cu pânzele astfel orientate plutirăm în destulă siguranţă vreme de patruzeci şi opt de ore – corabia dovedindu-se o navă excelentă, în multe privinţe, şi neprimind valuri prea mari pe punte. Dar la sfârşitul acestui răstimp furtuna se înteţi, transformându-se într-un uragan, şi brigantina se rupse în fâşii, târându-ne atât de aproape de piciorul valului, încât furăm măturaţi de câteva talazuri uriaşe, unul după altul. În acest accident pierdurăm trei oameni peste bord, împreună cu cambuza şi aproape întreaga copastie de la babord9. Nu apucarăm bine să ne venim în fire că zburătorul se făcu bucăţi, moment în care am întins velastraiu110, şi cu acesta ne-am descurcat binişor câteva ceasuri, corabia înfruntând marea cu mult mai mare siguranţă decât înainte.

Totuşi furtuna ţinea, şi nu vedeam nici un semn că s-ar domoli. Velatura se dovedi a fi fost prost alcătuită şi solicitată peste măsură; în a treia zi a furtunii, pe la cinci după-amiaza, arborele artimon11, înclinându-He cumplit în direcţia vântului, se prăbuşi peste punte. Vreme de un ceas şi mai bine ne zbăturăm în zadar să ne scăpăm de el, din pricina ruliului12 nemaipomenit al corăbiei; şi înainte să fi reuşit noi, veni la pupa dulgherul să ne anunţe că în cală apa era de patru picioare. Şi, ca să ne complice situaţia, am descoperit că pompele erau înfundate şi aproape inutile.

Totul era acum confuzie şi disperare – dar făcurăm eforturi să uşurăm nava aruncând peste bord încărcătura la care am putut ajunge şi retezând cele două catarge care mai rămăseseră. În cele din urmă, izbutirăm să facem acest lucru – dar încă nu eram în stare să facem nimic cu pompele; şi, în acest răstimp, luam tot mai multă apă.

La asfinţitul soarelui, violenţa furtunii scăzuse simţitor şi, cum o dată cu ea se potolise şi marea, mai nutream vagi speranţe de a ne salva cu bărcile. La opt seara, norii se destrămară în bătaia vântului şi ne bucuram de lună plină – un adevărat noroc, care avu darul în chip minunat să ne ridice moralul scăzut.

După o trudă incredibilă reuşirăm într-un târziu să coborâm peste bord barca cea mare fără vreun accident serios şi în ea am îngrămădit întreg echipajul şi pe cei mai mulţi dintre pasageri. Grupul acesta se îndepărtă numaidecât şi, după ce îndurară nenumărate suferinţe, ajunse în cele din urmă cu bine la Ocracoke Inlet13, a treia zi după naufragiu.

Paisprezece pasageri, împreună cu căpitanul, rămaseră pe bord, hotărâţi să-şi încredinţeze sorţile iolei de la pupa. Am coborât-o fără dificultate, deşi numai printr-un miracol am împiedicat-o să nu se răstoarne când veni în atingere cu apa. Se aflau în ea, pe mare, căpitanul şi soţia sa, domnul Wyatt şi familia sa, un ofiţer mexican, soţia, patru copii şi eu însumi, cu un valet negru.

Nu aveam loc, desigur, pentru nimic altceva decât câteva instrumente absolut necesare, unele provizii şi hainele de pe noi. Nimeni nu se gândise să încerce măcar să mai salveze ceva. De aceea nu mică fu uimirea noastră a tuturor când, după ce ne depărtaserăm de corabie cale de câteva braţe, domnul Wyatt se ridică în picioare între parâmele de la pupa şi foarte calm îi ceru căpitanului Hardy să întoarcă barca pentru a-şi recupera lada dreptunghiulară!

— Stai jos, domnule Wyatt, răspunse căpitanul cu oarecare asprime; ai să ne răstorni dacă nu şezi liniştit. Copastia aproape că a ajuns în apă acum.

— Lada! Strigă domnul Wyatt, tot în picioare – lada, vă zic! Căpitane Hardy, nu poţi, nu vrei să mă refuzi. Greutatea ei nu-i decât un fleac – e nimic – e o nimica toată. În numele mamei care te-a născut – în numele iubirii de Dumnezeu – în numele speranţei de mântuire, te implor să ne întoarcem după ladă!

Pentru o clipă căpitanul păru mişcat de rugăminţile fierbinţi ale artistului, însă îşi recapătă înfăţişarea aspră şi zise doar atât:

— Domnule Wyatt, eşti nebun. Nu te pot asculta. Stai jos, îţi zic, ai să răstorni barca. Stai – ţineţi-l – opriţi-l! E în stare să sară peste bord! Iată-l – ştiam eu – a sărit!

În timp co căpitanul rostea aceste cuvinte, domnul Wyatt de fapt sări din barcă şi, întrucât eram încă la adăpost de vânt lângă epavă, reuşi printr-un efort aproape supraomenesc să se apuce de o frânghie ce atârna de lanţul ancorei. În momentul următor era la bord, repezindu-se înnebunit jos în cabină.

Între timp furăm mânaţi îndărătul navei şi, nemaifiind deloc la adăpostul ei, eram la cheremul grozavei mări, care continua să se frământe. Făcurăm un efort hotărât să ne întoarcem, însă bărcuţa noastră era ca un fulg în bătaia furtunii. Am văzut dintr-o privire că soarta nefericitului artist era pecetluită.

Pe când distanţa faţă de epavă creştea cu iuţeală, nebunul (căci numai astfel îl puteam considera) fu văzut sub scara dintre cele două punţi, unde, cu o forţă ce părea gigantică, trăgea în sus, cu tot trupul său, lada dreptunghiulară. Pe când ne uitam în culmea mirării, el petrecu rapid de câteva ori o frânghie groasă de trei ţoli mai întâi în jurul lăzii şi apoi în jurul trupului său. În clipa următoare atât trupul, cât şi lada erau în mare – dispărând pe loc, o dată şi pentru totdeauna.

Zăbovirăm o vreme, întristaţi, cu mâinile pe vâsle, cu ochii aţintiţi asupra locului. Într-un târziu ne îndepărtarăm vâslind. Tăcerea rămase netulburată vreme de un ceas. În cele din urmă, m-am încumetat să fac o remarcă.

— Căpitane, ai băgat de seamă cât de iute s-a scufundat? N-a fost lucrul acesta ceva cu totul ieşit din comun? Mărturisesc că mai nutream o vagă nădejde că va scăpa cu viaţă până la urmă, când l-am văzut că se leagă cu funia de ladă şi se aruncă în mare.

— S-au scufundat cum era şi firesc, ca o ghiulea, răspunse căpitanul. Totuşi se vor ridica curând – însă nu înainte să se topească sarea.

— Sarea! Am exclamat.

— Sst! Zise căpitanul, arătând spre soţia şi surorile răposatului. Vom vorbi despre aceste lucruri într-un moment mai prielnic.

Am suferit mult şi am scăpat ca prin minune; dar norocul ne-a surâs nouă, precum şi tovarăşilor noştri din barca cea mare. Am debarcat, în cele din urmă, mai mult morţi decât vii, după patru zile de cumplită nefericire, pe plaja din faţa insulei Roanoke14. Am rămas aici o săptămână, n-am fost trataţi râu de către hoţii de epave şi într-un târziu am reuşit să ne îmbarcăm spre New York.

Cam la o lună după naufragiul lui Independence l-am întâlnit din întâmplare pe căpitanul Hardy pe Broadway. Conversaţia noastră se opri, firește, asupra nenorocirii şi în

special asupra tristei sorţi a bietului Wyatt. Astfel am aflat următoarele amănunte.

Artistul reţinuse locuri pentru sine, soţie, două surori şi o servitoare. Soţia lui era într-adevăr, aşa cum fusese descrisă, o femeie fermecătoare şi desăvârşită. În dimineaţa de 14 iunie (ziua în care am mers pentru prima oară pe corabie), femeia se îmbolnăvi subit şi muri. Tânărul soţ era înnebunit de durere – dar împrejurările îi interziceau imperativ să-şi amâne călătoria la Nev York. Trebuia neapărat să-i ducă mamei sale trupul neînsufleţit al adoratei sale soţii, iar pe de altă parte, este bine cunoscută prejudecata universală care l-ar fi împiedicat să facă aşa ceva în mod deschis. Nouă zecimi dintre pasageri ar fi părăsit corabia mai degrabă decât să călătorească cu un cadavru.

În această dilemă căpitanul Hardy a dat dispoziţii ca trupul neînsufleţit, după ce fusese mai întâi parţial îmbălsămat şi împachetat cu o mare cantitate de sare, într-o ladă de dimensiuni corespunzătoare, să fie transportat pe bord ca marfă. Nimic nu trebuia spus despre moartea femeii; şi întrucât era bine ştiut că domnul Wyatt reţinuse un loc pentru soţia sa, era nevoie neapărat ca cineva să o înlocuiască în timpul călătoriei. Camerista răposatei fu uşor de convins să facă acest lucru. Cabina suplimentară, iniţial reţinută pentru această fată, pe când stăpâna ei mai trăia încă, fu acum doar păstrată. Fireşte, pretinsa soţie era cea care dormea în această cabină în fiecare noapte. În timpul zilei ea juca, cum se pricepea mai bine, rolul stăpânei sale – a cărei persoană, se încredinţaseră cu grijă, nu era cunoscută nici unuia dintre pasagerii de la bord.

Greşelile mele decurgeau, destul de firesc, dintr-un temperament prea uşuratic, prea curios şi prea impulsiv. Însă de la o vreme rareori se întâmpla să pot dormi liniştit noaptea.

Este un chip care mă urmăreşte oriunde m-aş întoarce. Este un râs isteric care îmi va suna de-a pururi în urechi.

NOTĂ BIBILIOGRAFICĂ.
LADA DREPTUNGHIULARĂ

(THE OBLONG BOX)

(A: Godey's Lady's Book pentru septembrie 1844, 29:132-136; B: Broadway Journal, 13 decembrie 1845,2: 349-352; C: Works (1850), II, 351-362, retipărită în Dollar Newspaper, Philadelphia, 28 august 1844, cu subtitlul A Capital Story) Una dintre povestirile macabre mai puţin reuşite ale lui Poe, însă „destul de potrivită pentru revista Godey's" (A. H. Quinn).

Subiectul ei era de actualitate, reamintind cititorilor de o crimă recentă. În seara de 17 septembrie 1841, după o ceartă cu tipograful Samuel Adams, căruia îi datora bani, John Colt şi-a înjunghiat creditorul şi i-a vârât cadavrul într-o ladă de lemn pe care a expediat-o cu nava Kalamazoo Ia St. Louis via New Orleans. În urma cercetărilor, Colt a fost arestat, iar pe 25 septembrie a fost recuperată lada cu pricina. A doua zi primarul oraşului New York a ordonat deschiderea ei: „Când au deschis lada, în ea se afla trupul neînsufleţit al domnului Adams, doar cu cămaşa pe el, împachetat în sare şi înfăşurat într-o pânză de corabie" (Brother Jonathan, 11 decembrie 1841). Condamnat la moarte, Colt s-a sinucis în ziua execuţiei.

O altă sursă va fi fost nuvela The Picture a lui John Frost, editor din Philadelphia, probabil citită de Poe încă în şpalturi, apărută în Burton's Gentleman's Magazine (iunie 1840). Vizitând Spania, Jerry Godowny cumpără cu 5 dolari o madonna. Îşi dă iute seama că e vorba de un tablou de valoare.

Naratorul spune la un moment dat: „Următoarea sa călătorie a fost la Londra, iar tabloul a fost pus în cabina lui. Din nefericire, corabia a eşuat pe coasta Angliei, iar ofiţerii şi echipajul abia au reuşit să-şi salveze vieţile şi lucrurile mai uşoare, luându-le cu ei în barcă. Jerry se îndrăgostise

de tabloul său; şi când nu l-au lăsat să-şi ia măsuţa portabilă, din cauza mărimii şi greutăţii sale, acesta a apucat repede madonna zicând: „De bună seamă că nu veţi obiecta dacă am să iau asta„. Marinarii au râs de această toană a sa, permiţându-i să o ia cu el în barcă”. În opinia lui Frost, pictura s-a dovedit a fi un Rafael original, fiind vândută apoi cu 10 000 de lire sterline.

Poe oferă nuvela mai întâi lui N. P. Willis pentru New Mirror într-o scrisoare din 21 mai 1844; pe 29 mai face aceeaşi ofertă doamnei Sarah J. Hale pentru The Opal for 1845. Refuzat de amândoi, Poe o trimite, împreună cu „Tu eşti ucigaşul,” revistei Godey's Lady's Book.

Traduceri. În româneşte: Lada dreptunghiulară, trad. Ion Vinea, în E. A. Poe, Scrieri alese, EPLU, 1968, pp. 443-454, reed. 1969, pp. 372-381.

Traducerea s-a făcut după C.

Poveste din Munţii Colţuroşi.

În toamna anului 1827, pe când locuiam în apropiere de Char-lottesville, Virginia, am făcut cunoştinţă, din întâmplare, cu domnul Augustus Bedloe1. Acest tânăr gentleman era deosebit în toate privinţele, încât îmi trezi un profund interes şi curiozitate.

Îmi era imposibil să-l înţeleg atât sub aspect moral, cât şi fizic. Despre familia sa n-am putut obţine nici o relatare satisfăcătoare. De unde venea, nu aveam să aflu niciodată. Chiar şi în privinţa vârstei – deşi îl numesc tânăr gentleman – era ceva ce mă uimea nu într-o mică măsură. Sigur părea tânăr – şi nu uita să amintească de tinereţea sa – şi totuşi erau momente când lesne mi-l puteam imagina de o sută de ani. Dar în nici o privinţă nu era mai ciudat ca la înfăţişare. Era neobişnuit de înalt şi de slab. Era bine adus de spate. Membrele-i erau extrem de lungi şi complet emaciate. Fruntea-i era lată şi joasă. Tenul său era absolut anemic. Gura îi era mare şi mobilă, iar dinţii, deşi sănătoşi, erau îngrozitor de neregulaţi, dinţi cum nu mai văzusem niciodată la vreo fiinţă omenească. Cu toate acestea,

expresia zâmbetului său nu era defel neplăcută, cum s-ar putea presupune; însă nu varia câtuşi de puţin. Era de o profundă melancolie, de o negrăită şi neîncetată tristeţe. Ochii îi erau anormal de mari şi rotunzi, ca de pisică. Pupilele, la fel, ori de câte ori creştea sau scădea lumina, se contractau sau se dilatau, cum se poate observa la rasa felinelor. În momentele de agitaţie, orbitele îi străluceau aproape incredibil, de parcă ar fi emis nişte raze luminoase, de un lustru nu atât reflectat, cât intrinsec, cum face o lumânare sau soarele; cu toate acestea, starea lor obişnuită era atât de complet ştearsă, ceţoasă şi nebuloasă, încât dădeau impresia unor ochi de cadavru îngropat demult.

Aceste ciudăţenii ale omului păreau să-i pricinuiască multă supărare, căci făcea întruna aluzie la ele pe un ton jumătate de justificare, jumătate de scuză, care, când l-am auzit prima oară, m-a impresionat nespus de dureros. Curând însă m-am obişnuit cu el şi neliniştea mea a dispărut. Intenţia lui părea mai degrabă aceea de a insinua decât de a afirma direct că, din punct de vedere fizic, nu fusese dintotdeauna aşa cum era, ci că o prelungită serie de atacuri nevralgice îl reduseseră, de la condiţia unei frumuseţi mai mult decât obişnuite, la ceea ce vedeam eu. Cu mulţi ani în urmă fusese îngrijit de un medic pe nume Templeton, un venerabil gentleman, probabil în vârstă de şaptezeci de ani, pe care l-a întâlnit prima oară la Saratoga2 şi a cărui îngrijire, în răstimpul petrecut acolo, fie că i-a adus, fie îşi închipuia numai că i-ar fi adus mult folos. Rezultatul a fost că Bedloe, care era bogat, a făcut un târg cu doctorul Templeton prin care acesta consimţea, în schimbul unei substanţiale rente anuale, să-şi dedice timpul şi experienţa medicală exclusiv îngrijirii invalidului.

Doctorul Templeton călătorise mult în anii tinereţii, iar la Paris devenise în mare măsură un adept al doctrinelor lui Mesmer3. Doar cu ajutorul remediilor magnetice reuşise să aline durerile acute ale pacientului său; iar acest succes, în chip cât se poate de firesc, îi inspiră acestuia din urmă o

oarecare încredere în opiniile din care se trăgeau aceste remedii. Totuşi doctorul, ca toţi entuziaştii, se luptase din răsputeri să facă din elevul său un adept convins, şi în cele din urmă îşi atinsse scopul, reuşind să-l convingă pe suferind să se supună la numeroase experimente. Prin frecventa repetare a acestora s-a ajuns la un rezultat care în ultimul timp a devenit atât de obişnuit, încât nu mai trezeşte decât prea puţin interes, sau chiar deloc, dar care în perioada despre care scriu era foarte puţin cunoscut în America. Vreau să spun că între doctorul Templeton şi Bedloe se înfiripase încetul cu încetul un rapport4, sau o relaţie magnetică foarte distinctă şi puternic individualizată. Nu sunt pregătit însă să afirm că acest rapport ar fi depăşit limitele simplei puteri generatoare a somnului; dar în sine această putere atinsese o mare intensitate. La prima încercare de a induce somnolenţa magnetică, mesmeristul eşua cu totul. La a cincea sau a şasea reuşi numai parţial şi după un efort îndelung şi susţinut. Abia la a douăsprezecea fu triumful complet. După asta voinţa pacientului cedă rapid celei a medicului, astfel că la data când am făcut cunoştinţă prima oară cu cei doi, somnul se producea aproape instantaneu prin simpla voinţă a operatorului, chiar şi atunci când invalidul nu era conştient de prezenţa sa. Abia acum, în anul 1845, când asemenea miracole sunt atestate zilnic cu miile îndrăznesc să consemnez această aparentă imposibilitate ca pe un fapt serios5.

Temperamentul lui Bedloe era sensibil, excitabil, entuziast în cel mai înalt grad. Imaginaţia lui era neobişnuit de viguroasă şi de creatoare; şi neîndoielnic îşi extrăgea forţa suplimentară de la porţia obişnuită de morfină pe care o consuma în mari cantităţi şi fără de care i-ar fi fost imposibil să trăiască. Avea obiceiul să ia o doză foarte mare imediat după micul dejun, în fiecare dimineaţă – sau mai exact imediat după ceaşca de cafea tare, căci nu mânca nimic până la prânz – iar apoi o pornea de unul singur sau însoţit

doar de câine într-o preumblare prin lanţul de coline pustii şi mohorâte ce se întindeau la vest şi la sud de Charlottesville, şi care acolo sunt cinstite cu numele de Munţii Colţuroşi.

Într-o zi ceţoasă, caldă, tulbure, spre sfârşitul lui noiembrie, şi în straniul interregnum6 dintre anotimpuri, care în America se cheamă vara indiană7, domnul Bedloe o porni ca de obicei în direcţia colinelor.

Trecu ziua şi el încă nu se întorsese.

Pe la orele opt seara, foarte îngrijoraţi de prelungita lui absenţă, eram pe punctul de a porni în căutarea lui, când pe neaşteptate îşi făcu apariţia, nu mai puţin sănătos ca de obicei şi într-o stare de spirit oarecum neobişnuită, Relatarea pe care ne-o oferi despre expediţia sa şi despre ovonii… Itolo co-l reţinuseră fu cât se poate de ciudată.

— Îţi vei aminti, zise el, că era în jur de nouă dimineaţa când am plecat din Charlottesville. Mi-am îndreptat paşii imediat în direcţia munţilor şi pe la nouă am pătruns într-un defileu cu totul nou pentru mine. Am urmat şerpuirile acestei trecători cu mult interes. Peisajul care mi se înfăţişa din toate părţile, deşi cu greu l-ai putea numi măreţ, avea un aspect indescriptibil, iar pentru mine, de-a dreptul încântător, de tristă pustietate. Sălbăticia părea absolut neîntinată. Nu-mi venea să cred că iarba şi pietrele cenuşii pe care păşeam nu mai fuseseră călcate niciodată de picior de om. Atât de complet izolată şi în fapt inaccesibilă este intrarea în viroagă, decât printr-o serie de locuri accidentate, încât nu e câtuşi de puţin imposibil ca într-adevăr eu să fi fost primul călător – cel dintâi şi singur călător care a pătruns vreodată în ungherele sale.

Ceaţa sau aburul dens şi straniu ce deosebeşte vara indiană şi care plutea acum greu deasupra tuturor lucrurilor, servea neîndoielnic la adâncirea impresiilor vagi pe care le creau aceste lucruri. Atât de deasă era această ceaţă plăcută, încât în nici un moment nu puteam vedea poteca mai departe de doisprezece iarzi înaintea mea.

Poteca8 aceasta era extraordinar de încâlcită şi, cum nu se zărea soarele, curând am pierdut orice noţiune despre direcţia în care mergeam. În acest răstimp morfina îşi făcea efectul obişnuit – acela de a conferi întregii lumi exterioare un interes sporit. În tremurul unei frunze, în nuanţa unui fir de iarbă, în forma unui trifoi, în bâzâitul unei albine, în sclipirea unui bob de rouă, în respiraţia vântului, în blândele arome ce veneau dinspre pădure, venea un întreg univers de sugestii – un şir vesel şi pestriţ de gânduri rapsodice şi fără de orânduială.

Ocupat cu asta, m-am mai plimbat vreo câteva ceasuri până când ceaţa din jurul meu deveni atât de deasă, încât în cele din urmă am ajuns pur şi simplu să bâjbâi drumul. Iar acum puse stăpânire pe mine o nelinişte indescriptibilă – un soi de ezitare şi tremur nervos. Îmi era frică să păşesc, nu care cumva să cad în vreo prăpastie. Mi-am amintit de asemenea ciudatele poveşti care circulau despre aceşti Munţi Colţuroşi şi despre triburile primitive şi feroce care sălăşluiau în dumbrăvile şi peşterile lor. O mie de închipuiri vagi mă apăsau şi mă tulburau – închipuiri cu atât mai chinuitoare, cu cât erau vagi. Pe neaşteptate atenţia îmi fu reţinută de un răpăit puternic de tobe.

Uimirea mea fu desigur extremă. O tobă pe aceste coline era un lucru necunoscut. Nici la sunetul trâmbiţei Arhanghelului9 n-aş fi fost mai surprins. Însă apăru o nouă şi mai uimitoare sursă de interes şi de nedumerire. Se auzi un fel de zăngănit sau zornăit violent, ca de la o legătură de chei mari – şi în aceeaşi clipă se năpusti pe lângă mine, cu un urlet, un bărbat cu chipul întunecat şi pe jumătate gol. Venise atât de aproape de mine, încât am simţit pe chip răsuflarea lui fierbinte, într-o mână ţinea un instrument compus dintr-o legătură de inele de oţel pe care le scutura cu vigoare în timp ce alerga. De-abia dispăruse în ceaţă că în urma lui, gâfiind, cu gura deschisă şi cu ochi sticloşi, ţâşni un animal uriaş. Nu mă puteam înşela asupra naturii sale. Era o hienă.

Priveliştea acestui monstru, în loc să-mi sporească teroarea, mai mult mi-o domoli – căci acum eram sigur că visasem şi mă sforţam să-mi recapăt conştiinţa trează. Am păşit înainte sprinten şi cu îndrăzneală. M-am frecat la ochi. Am scos un strigăt. Mi-am pişcat membrele. Înaintea ochilor îmi apăru un mic izvor de apă, iar aici, aplecându-mă, mi-am spălat mâinile, capul şi gâtul. Asta păru să alunge senzaţiile tulburi ce mă chinuiseră până atunci. M-am trezit, cum socoteam eu, un om nou, şi am pormit mai departe, hotărât şi mulţumit, pe drumul meu necunoscut. În cele din urmă, extenuat de efort şi de o anume apropiere sufocantă a atmosferei, m-am aşezat sub un copac. Deodată apăru o vagă lucire de soare şi umbra frunzelor arborelui căzu uşor dar distinct pe iarbă. La umbra asta m-am uitat mirat minute în şir. Aspectul ei mă uluia. Am privit în sus. Arborele era un palmier.

M-am sculat acum degrabă şi într-o stare de cumplită agitaţie – căci impresia că visam nu-mi mai era de folos. Vedeam – simţeam că am control perfect asupra simţurilor – şi aceste simţuri aduceau acum în sufletul meu o lume de noi şi neobişnuite senzaţii. Căldura devenise dintr-o dată insuportabilă. Un miros ciudat îngreuna briza. Un murmur grav şi continuu, aidoma celui ce se înalţă dintr-un râu plin, dar blând curgător, îmi ajungea la urechi, amestecat cu zumzetul ciudat al unei mulţimi de glasuri omeneşti.

Pe când ascultam cu nemaipomenită uimire, pe care nu-i nevoie să încerc să o descriu, o scurtă şi puternică rafală de vânt împrăştie ceaţa apăsătoare întocmai ca bagheta unui vrăjitor. M-am trezit la poalele unui pisc înalt, privind jos la o câmpie vastă prin care şerpuia un râu maiestuos. Pe malul acestui râu se înălţa un oraş cu aspect oriental, aidoma celor despre care citim în O mie şi una de nopţi10, însă de un caracter chiar mai ciudat decât oricare dintre cele descrise acolo. Din poziţia mea, care era mult deasupra nivelului oraşului, puteam să-i văd fiecare ungher şi colţişor, ca şi când ar fi fost desenat pe o hartă. Străzile păreau fără

de număr, intersectându-se neregulat în toate direcţiile, însă erau mai degrabă nişte alei lungi şi întortocheate decât străzi, şi literalmente viermuiau de locuitori. Casele erau de un pitoresc extraordinar. De fiecare parte erau puzderie de balcoane, verande, minarete, sanctuare şi foişoare fantastic sculptate. Abundau bazarurile, iar în acestea erau expuse belşug de mărfuri de o infinită varietate şi bogăţie – mătăsuri, museline, cele mai orbitoare tacâmuri, cele mai splendide giuvaieruri şi nestemate. Pe lângă aceste lucruri se mai vedeau în toate părţile steaguri şi palanchine, lectici cu femei de rang, bine voalate, elefanţi cu cioltare minunate, idoli ciopliţi grotesc, tobe, drapele şi gonguri, suliţe şi buzdugane de argint şi de aur. Iar în mijlocul norodului, în larma, învălmăşeala şi confuzia generală, printre miile de bărbaţi negri şi galbeni, cu turbane şi robe, şi cu bărbile în vânt, se plimba o nesfârşită procesiune de tauri sacri, în timp ce uriaşe legiuni de maimuţe, murdare dar sacre, se căţărau, sporovăind şi ţipând, pe cornişele moscheelor11 sau se agăţau de minarete şi de foişoare. Din străzile înţesate şi până la malul râului coborau nenumărate scări ce duceau spre nişte băi, râul însuşi părând să-şi croiască cu greu drum printre flotele de corăbii, încărcate ochi, care-i înnegreau în lung şi în lat suprafaţa. Dincolo de hotarele oraşului se înălţau, în dese şi maiestoase, pilcuri, palmierul şi cocotierul, împreună cu alţi arbori gigantici şi ciudaţi, foarte bătrâni; iar ici-colo se puteau zări câte un câmp de orez, coliba de stuf a vreunui ţăran, un bazin, un templu rătăcit, o tabără de ţigani sau o fată graţioasă, singură, îndreptându-se, cu un urcior pe cap, spre malurile râului magnific.

Acum vei zice desigur că am visat; dar nu-i aşa. Ce-am văzut – ce-am auzit – ce-am simţit – ce-am gândit – n-are nimic de-a face cu inconfundabila idiosincrasie a visului. Totul era de o riguroasă consecvenţă. La început, îndoindu-mă că aş fi cu adevărat treaz, am trecut printr-un şir de încercări care m-au convins numaidecât că eram treaz de-

adevăratelea. Ei bine, când cineva visează şi în visul său are impresia că visează, impresia nu încetează nicicând să se confirme, iar cel adormit se trezeşte aproape imediat. Astfel, Novalis nu greşeşte când spune că „suntem aproape de trezie atunci când visăm că visăm”12. Dacă viziunea mi s-ar fi întâmplat mie aşa cum o descriu, fără să bănuiesc că e vis, atunci ar fi fost vis adevărat, însă, petrecându-se în felul în care s-a petrecut, bănuită şi testată cum a fost, sunt nevoit să o clasez printre alte fenomene.

— În privinţa asta nu sunt sigur că nu greşeşti, observă doctorul Templeton, dar continuă. Te-ai sculat şi ai coborât în oraş.

— M-am sculat, urmă Bedloe, privindu-l pe doctor cu un aer de profundă uimire, m-am sculat, precum zici, şi am coborât în oraş. Pe drum m-am amestecat cu mulţimea norodului care înţesa toate bulevardele, mergând cu toţii în aceeaşi direcţie şi manifestând, prin fiecare gest, cea mai vie emoţie. Cu totul pe neaşteptate şi dintr-un impuls de neconceput, am fost cuprins de un aprig interes pentru tot ce se întâmpla.

Parcă simţeam că am de jucat un rol important, fără să înţeleg exact care anume. Totuşi faţă de mulţimea care mă înconjura simţeam un sentiment profund de animozitate. M-am desprins de ea şi cu iuţeală, pe un drum ocolit, am ajuns şi am intrat în oraş. Aici totul era o sfadă şi o zarvă cumplită. Un mic grup de bărbaţi îmbrăcaţi în straie pe jumătate indiene, pe jumătate europene, şi condus de nişte gentlemani în uniforme parţial britanice, se lupta, în mare inferioritate, cu mulţimea ce invadase aleile. M-am alăturat grupului mai slab, luând armele unui ofiţer căzut şi bătându-mă habar n-am cu cine, cu apriga ferocitate a disperării. Curând am fost copleşiţi de numărul lor şi siliţi să căutăm refugiu într-un soi de pavilion. Aici ne-am baricadat şi pentru moment am fost în siguranţă.

Printr-un crenel aproape de vârful pavilionului am văzut o gloată uriaşă, în mare fierbere, înconjurând şi asaltând un

palat impunător ce se înălţa deasupra râului. Deodată, de la fereastra de sus a acestui palat, un personaj cu alură efeminată coborî cu ajutorul unei frânghii confecţionate din turbanele slujitorilor săi. O barcă se afla în preajmă, cu care omul reuşi să scape pe partea cealaltă a râului.

Iar acum un nou obiectiv puse stăpânire pe sufletul meu. Însoţitorilor mei le-am spus câteva cuvinte grăbite dar energice şi, izbutind să-i câştig de partea mea pe câţiva, am dat iureş din pavilion. Ne-am croit drum prin mulţimea care-l împresura. Mai întâi s-au retras din faţa noastră. S-au regrupat, au atacat cu înverşunare şi iarăşi s-au retras în acest răstimp ne-am îndepărtat mult de pavilion, pierzându-ne şi rătăcindu-ne pe uliţele înguste, cu case înalte înclinându-se şi de o parte, şi de alta, în ale căror unghere soarele nu reuşise nicicând să strălucească. Mulţimea se năpusti impetuos asupra noastră, hărţuindu-ne cu suliţele şi împroşcându-ne cu o ploaie de săgeţi. Acestea din urmă erau absolut remarcabile, semănând în unele privinţe cu pumnalele răsucite ale malaiezilor. Erau făcute să imite trupul unui şarpe ce se târăşte şi erau lungi şi negre, cu vârful otrăvit. Una din ele mă izbi în tâmpla dreaptă. M-am clătinat şi am căzut. M-a cuprins un rău instantaneu şi de moarte. M-am zbătut – mi s-a tăiat răsuflarea – am murit.

— N-ai să insişti acum, am zis zâmbind, că toată aventura ta n-a fost vis. Doar nu vrei să susţii că eşti mort?

Spunând aceste cuvinte, mă aşteptam, firește, la o replică viguroasă din partea lui Bedloe; dar, spre uimirea mea, acesta ezită, începu să tremure, deveni înfiorător de palid şi rămase tăcut. Am aruncat o privire spre Templeton. Stătea drept şi rigid pe scaun – dinţii îi clănţăneau, iar ochii îi ieşiseră din orbite.

— Continuă! Îi zise el răguşit lui Bedloe într-un târziu.

— Multe minute, urmă acesta, singura mea senzaţie – singurul meu sentiment – era de întuneric şi de nonentitate, cu conştiinţa morţii. În cele din urmă, prin sufletul meu

păru să treacă un şoc violent şi brusc, ca acela produs de electricitate. Cu el veni senzaţia de elasticitate şi de lumină. Pe aceasta din urmă am simţit-o, n-am văzut-o. Într-o clipă mi se păru că mă ridic de pe pământ. Dar nu aveam nici o prezenţă corporală, vizibilă, audibilă ori palpabilă. Mulţimea se îndepărtase. Tumultul încetase. Oraşul era în repaus relativ. Sub mine zăcea propriul meu cadavru, cu o săgeată în tâmplă, tot capul umflat îngrozitor şi desfigurat. Dar toate aceste lucruri le simţeam – nu le vedeam. Nu mă interesa nimic. Chiar şi cadavrul părea o treabă ce nu mă interesa deloc. Voinţă nu aveam deloc, dar ea părea constrânsă la mişcare, şi zbură vioi din oraş, refăcând drumul ocolit pe care intrasem în el. Când am atins acel punct al defileului din munţi unde întâlnisem hiena, am simţit iarăşi un şoc ca de la o baterie galvanică13; revenise senzaţia de greutate, de voinţă, de substanţă. Am devenit şinele meu originar şi mi-am îndreptat nerăbdător paşii spre casă – însă trecutul nu-şi pierduse însufleţirea realului – şi nici acum, chiar şi pentru o clipă, nu-mi pot constrânge raţiunea să-l considere vis.

— Nici n-a fost, zise Templeton, cu un aer de adâncă solemnitate, şi totuşi ar fi dificil de spus cum altfel ar trebui numit. Să presupunem numai că sufletul omului de azi se află la răspântia unei fantastice descoperiri psihice. Să ne mulţumim cu această presupoziţie. Cât despre restul, am de dat câteva explicaţii. Iată o acuarelă pe care ar fi trebuit să v-o arăt mai înainte, dar pe care un inexplicabil sentiment de oroare m-a împiedicat până acum să o fac. Ne-am uitat la tabloul pe care ni l-a prezentat. N-am văzut în el nimic ce să aibă un caracter extraordinar; dar efectul său asupra lui Bedloe fu nemaipomenit. Era cât pe ce să leşine când l-a văzut. Şi totuşi nu era docil im portret în miniatură – neîndoielnic unul miraculos de precis – al propriilor sale trăsături cu totul remarcabile. Cel puţin asta fu reflecţia mea când l-am privit.

— Veţi observa, zise Templeton, data acestui tablou – este aici, abia vizibilă, în acest colţişor – 1780. În anul acela a fost realizat portretul. E portretul unui prieten mort – un oarecare domn Oldeb14 – de care m-am legat foarte tare în Calcutta pe vremea administraţiei lui Warren Hastings. Nu avea decât douăzeci de ani pe atunci. Când te-am văzut prima oară, domnule Bedloe, la Saratoga, asemănarea miraculoasă dintre dumneata şi tablou m-a făcut să te abordez, să-ţi caut prietenia şi să pun la cale acele aranjamente ce au rezultat în faptul că am devenit însoţitorul dumitale constant. Pentru împlinirea acestui lucru eram îndemnat în parte, şi poate în principal, de amintirea regretată a dispărutului, însă în parte şi de o curiozitate neliniştită şi nu cu totul lipsită de oroare în ce te priveşte.

— În relatarea dumitale despre viziunea pe care ai avut-o printre coline, descriai cu cea mai mare precizie oraşul indian Benares, pe Râul Sfânt. Tulburările, luptele, masacrul erau evenimentele reale ale insurecţiei lui Cheyte Sing15, care a avut loc în 1780, când Hastings a fost pus în pericolul iminent de a-şi pierde viaţa. Omul care a scăpat cu frânghia confecţionată din turbane era însuşi Cheyte Sing. Detaşamentul din pavilion erau sepoy16 şi ofiţeri britanici conduşi de Hastings. Mă aflam şi eu în acest detaşament, şi am făcut tot ce mi-a stat în putinţă să împiedic atacul impetuos şi fatal asupra ofiţerului care a căzut, pe aleile ticsite, de săgeata otrăvită a unui bengalez. Acel ofiţer era prietenul meu cel mai drag. Era Oldeb. Veţi înţelege din aceste manuscrise (aici vorbitorul scoase un carneţel din care câteva pagini păreau să fi fost scrise de curând) că tocmai în perioada în care ţi-ai imaginat aceste lucruri printre coline, eram ocupat cu punerea lor pe hârtie aici acasă.

La vreo săptămână de la această conversaţie, într-o gazetă din Charlottesville apărură următoarele paragrafe: „Avem trista datorie de a anunţa moartea domnului AUGUSTUS

BEDLO, un gentleman ale cărui maniere amiabile şi nenumărate virtuţi l-au făcut drag cetăţenilor din Charlottesville. Domnul B. Suferise în ultimii ani de nevralgie care ameninţa deseori să se termine fatal; dar ea nu poate fi socotită decât cauza intermediară a decesului său. Cauza imediată este una extrem de ciudată. Într-o excursie în Munţii Colţuroşi, în urmă cu câteva zile, dânsul contractă o uşoară răceală şi febră, însoţite de o mare acumulare de sânge în cap. Pentru a-i aduce alinare, doctorul Templeton recurse la obişnuita sângerare. Fură aplicate lipitori la tâmple. Într-un răstimp înfiorător de scurt pacientul muri, căci se pare că în borcanul cu lipitori fusese introdusă accidental una dintre veninoasele sangsues vermiculare17 ce se mai găsesc uneori în iazurile din vecinătate. Această creatură se fixă pe o mică arteră din tâmpla dreaptă. Marea ei asemănare cu lipitoarea medicinală a făcut ca greşeala să fie ignorată până prea târziu.

N. B. Veninoasa sangsue din Charlottesville poate fi întotdeauna deosebită de lipitoarea medicinală prin culoarea ei neagră şi mai ales prin mişcările ei contorsionate sau vermiculare, care seamănă foarte mult cu acelea ale şarpelui”.

Vorbind cu editorul gazetei în chestiune despre acest accident nemaipomenit, îmi trecu prin minte să-l întreb cum de s-a întâmplat ca numele decedatului să fie dat ca BEDLO.

— Presupun, am zis, că aveţi împuternicire pentru această ortografiere, dar eu întotdeauna am crezut că numele acesta se încheie cu e.

— Împuternicire?

— Nu, răspunse el. Nu-i decât o eroare tipografică. Numele este Bedloe cu e, clar ca bună ziua, şi în viaţa mea n-am ştiut să se fi ortografiat altfel.

— Atunci, am bolborosit eu, răsucindu-mă pe călcâie, atunci într-adevăr s-a întâmplat ca un singur adevăr să fie

mai straniu decât orice ficţiune18 – căci ce este Bedloe fără e, dacă nu Oldeb inversat? Iar omul ăsta îmi spune că-i o eroare tipografică!

NOTĂ BIBILIOGRAFICĂ.

POVESTE DIN MUNŢII COLŢUROŞI

(A TALE OF THE RAGGED MOUNTAINS)

(A: manuscrisul original aflat la Pierpont Morgan Library; B: Godey's Magazine and Ladi's Book pentru aprilie 1844, 28; 177-181; C: Broodway Journal, 29 noiembrie 1845,2:315-318; D: Works, 1850, II, 311-321. Retipăriri. The Columbia Spy, Columbia, Pennsylvania, 27 aprilie 1844, preluat din Godey's Magazine and Lady's Book. The Brooklyn Daily Eagle and King's County Democrat [unde, între martie 1846 şi ianuarie 1848, redactor era poetul Walt Whitman], Brooklyn, New York, 9 şi 10 octombrie 1846, din Lady's Book sau Broadway Journal)

Poe reia tema reîncarnării şi pentru prima oară se ocupă de mesmerism – subiect la modă pe vremea lui. Woodberry (Life of Edgar Allan Poe, II, 1909, p. 109) o numeşte „o povestioară pitorească despre metempsihoză, datorată influenţei lui [E. T. A.] Hoffmann”.

Principala sursă de inspiraţie, frizând plagiatul, e romanul Edgar Huntly (1799) al scriitorului american Charles Brockden Brown (1771-1810) [Boyd Carter, Poe's Debt to Charles Brockden Brown, Prairie Schooner, XXVII, Summer 1953, pp.190-96], din care Poe a mai preluat unele detalii pentru nuvela sa Hruba şi pendulul. G. R. Thompson crede că ar fi vorba de „o versiune burlescă, ba chiar de o parodie, după romanul Edgar Huntley. Brown era unul dintre scriitorii preferaţi ai lui Poe, despre ale cărui romane Poe plănuise să scrie un studiu critic”.

O altă sursă va fi fost recenzia scriitorului englez T. B. Macaulay (1800-1859) la Memoirs ofthe Life ofWarren Hastings, First Governor-General of Bengal de G. R. Gleig,

apărută în Edinburgh Review (octombrie 1841), din care Poe a preluat aproape cuvânt de cuvânt descrierea fugii din Benares. O a treia posibilă sursă: romanul Sheppard Lee al lui Robert Montgomery Bird, recenzat de Poe în 1836.

A fost scrisă în 1843.

Traduceri. În franceză: Une Aventure dans les montagnes rocheuses [sic], trad. De Charles Baudelaire, LTllustration, 11 decembrie 1852. Une aventure dans les montagnes rugueuses, trad. De Charles Baudelaire, Le Pays, 25 şi 26 iulie 1854, reed., cu titlul Les souvenirs de M. A. Bedloe, în Histoires extraordinaires, Paris, Michel Lévy, 1856.

În româneşte: O istorisire din „Ragged Mountains", trad. „M.", Gazeta Transilvaniei, LXI, 1898, nr. 82-84: Foiletonul „Gaz. Trans". Suvenirurile d-lui Bedloe, Ţara, II, 1904, nr. 354-356. În munţi, trad. Sofia Nădejde, Progresul, Oraviţa, VII, 1913, nr. 50, pp. L-2, nr. 51, pp. L-3: Foileton. O întllnire din Munţii Colţoşi, trad. De Petre Solomon, Mellonta Tauta, Editura Tineretului, 1968, pp. 121-134.

Traducerea s-a făcut după C.

Îngropat de viu1

Există anumite subiecte de interes arzător, însă mult prea oribile pentru scopurile unei povestiri legitime. Pe acestea simplul romancier ar trebui să le evite dacă nu vrea să jignească sau să dezguste. Ele sunt tratate cum se cuvine doar atunci când severitatea şi măreţia Adevărului le consfinţeşte şi le susţine. Ne simţim înfioraţi, de pildă, de cea mai intensă dintre „plăcutele dureri" la relatările despre traversarea Berezinei, cutremurul din Lisabona, ciuma de la Londra, masacrul din noaptea Sfântului Bartolomeu sau asfixierea celor o sută douăzeci şi trei de prizonieri în Hruba Neagră din Calcutta2. Dar ce tulbură în aceste relatări este faptul în sine – este realitatea – este adevărul istoric. Ca simple invenţii, n-ar trebui să le privim decât cu silă.

Am menţionat doar câteva dintre cele mai însemnate şi teribile calamităţi înscrise pe răboj; însă ce impresionează

la ele într-atât închipuirea este nu atât întinderea, cât felul calamităţii. Nu-i nevoie să-i aduc aminte cititorului că, din lungul şi ciudatul catalog al mizeriilor omeneşti, aş fi putut alege numeroase alte cazuri mai pline de suferinţă esenţială decât oricare dintre aceste vaste generalizări ale dezastrului. Adevărata nenorocire, pe drept cuvânt – suferinţa supremă – este specifică, nu difuză. Că extremele cumplite ale agoniei le îndură omul luat ca unitate şi niciodată omul ca masă – pentru asta ar trebui să-i mulţumim Dumnezeului cel milostiv!

A fi îngropat de viu este, dincolo de orice îndoială, cea mai terifiantă dintre aceste extreme ce au fost hărăzite vreodată bieţilor muritori. Că acest lucru s-a petrecut frecvent, chiar foarte frecvent, nu poate fi negat de niciunul dintre cei care gândesc. Hotarele ce despart Viaţa de Moarte sunt în cel mai bun caz vagi şi nebuloase. Cine ar putea spune unde se termină una şi unde începe cealaltă? Ştim că sunt unele boli în care se produc opriri totale ale tuturor funcţiunilor aparente ale vieţii şi în care totuşi aceste opriri sunt, la drept vorbind, doar simple întreruperi. Sunt numai nişte pauze temporare în mecanismul incomprehensibil. Trece o perioadă anume şi un principiu nevăzut şi misterios pune iarăşi în mişcare pinioanele magice şi rotiţele vrăjite. N-a fost ruptă pe vecie funia de argint, nici ireparabil sfărâmat potirul de aur3. Dar unde a fost sufletul în acest răstimp?

Totuşi, în afară de concluzia inevitabilă, a priori4, că anumite cauze trebuie să producă anumite efecte, că binecunoscuta ocurenţă a unor asemenea cazuri de întrerupere a vieţii în chip firesc trebuie să ducă din când în când la înhumări premature – afară de acest considerent, avem dovada peremptorie a experienţei medicale şi a celei obişnuite pentru a demonstra că nenumărate asemenea îngropări au avut într-adevăr loc. La nevoie, aş putea aminti pe loc o sută de cazuri bine autentificate. Unul de un fel cu totul remarcabil, şi ale cărui împrejurări s-ar putea să fie

încă proaspete în memoria unora dintre cititorii mei, se petrecuse nu cu mult timp în urmă în oraşul învecinat, Baltimore, unde stârni o vie, dureroasă şi pe larg împărtăşită nelinişte. Soţia unuia dintre cei mai respectabili cetăţeni, un eminent jurist şi membru al Congresului, fu lovită pe neaşteptate de o boală inexplicabilă ce sfida întreaga iscusinţă a medicilor ei. După multe suferinţe, ea muri sau s-a crezut că ar fi murit. Într-adevăr, nimeni nu bănuia şi nici nu avea motive de a bănui că nu era moartă de-a binelea. Femeia prezenta toate aspectele comune ale morţii. Chipul luase obişnuitul contur subţiat şi scofâlcit. Buzele aveau obişnuita paloare marmoreană. Ochii erau lipsiţi de strălucire. Căldura dispăruse. Pulsul încetase. Trei zile trupul fu ţinut neîngropat, răstimp în care căpătase o rigiditate ca de piatră. Pe scurt, fu grăbită înmormântarea, dată fiind rapida avansare a ceea ce se credea a fi descompunerea.

Femeia fusese depusă în cavoul familiei, care, în următorii trei ani, rămase netulburat. La sfârşitul acestei perioade fu deschis pentru aducerea unui sarcofag; însă, vai! Ce şoc îngrozitor îl aştepta pe soţul care, el însuşi, deschise uşa. Când canaturile se dădură în spate, un fel de obiect înveşmântat în alb îi căzu zornăind în braţe. Era scheletul soţiei sale în linţoliul încă neputrezit.

O cercetare atentă adeveri că femeia înviase la două zile după înmormântare, că sforţările ei în sicriu îl făcuseră să cadă din nişă, sau de pe raft, pe podea, unde se sfărâmase atât de tare, încât îi permise să iasă. O candelă, care din întâmplare fusese lăsată plină cu seu în cavou, fu găsită goală; totuşi ea s-ar fi putut consuma prin evaporare. Pe cea mai înaltă dintre treptele ce duceau în această încăpere a groazei era o bucată mare din sicriu, cu care s-ar părea că se zbătuse să atragă atenţia izbind în uşa de fier. Pe când se chinuia astfel, probabil că leşinase, sau posibil să fi murit pur şi simplu de spaimă; iar în cădere, giulgiul i se agăţase

în grilajul de fier care era proiectat înspre interior. Astfel rămase şi astfel putrezi, în picioare.

În anul 1810 a avut loc în Franţa un caz de înhumare prematură, însoţit de unele împrejurări ce dovedesc îndeajuns aserţiunea după care adevărul este, la drept vorbind, mai straniu decât ficţiunea5. Eroina întâmplării era o oarecare mademoiselle Victorine Lafourcade, o fată dintr-o familie ilustră, cu avere şi de o neasemuită frumuseţe. Printre numeroşii ei peţitori era şi Julien Bossuet, un littérateur6 sau gazetar sărac, din Paris. Însuşirile şi purtarea lui mereu curtenitoare atraseră atenţia moştenitoarei, de care s-ar părea că era iubit cu adevărat; însă, mândră de stirpea ei, ea se decise în cele din urmă să-l refuze şi să se mărite cu un anume monsieur Renelle, bancher şi diplomat cu oarecare notorietate. După căsătorie însă acest gentleman o neglija şi, poate chiar mai figur, <> maltrata. După ce petrecu cu el câţiva ani de chin, muri – în tot cazul, starea ei aducea atât de mult cu cea a unei moarte, încât îi păcăli pe toţi cei care o văzură. Fu înmormântată nu într-un cavou, ci într-o groapă obişnuită, în satul unde se născuse. În culmea disperării şi chinuit încă de amintirea iubirii sale nemărginite, îndrăgostitul purcede din capitală spre îndepărtata regiune unde se află satul, stăpânit de dorinţa romantică de a deshuma cadavrul şi de a-şi însuşi cosiţele ei învoalte. Soseşte la mormânt. În miez de noapte dezgroapă sicriul, îl deschide şi începe să taie părul fetei, când este reţinut de ochii dragi care se deschid. În realitate, fata fusese îngropată de vie. Viaţa nu o părăsise cu totul; şi fu trezită de mângâierile iubitului ei din letargia ce fusese confundată cu moartea. Ca nebun, el o duse în braţe până la locuinţa lui din sat. Îi dădu câteva întăritoare puternice dintre cele sugerate de cunoştinţele sale medicale deloc neînsemnate. Într-un târziu ea îşi reveni. Îşi recunoscu salvatorul. Rămase cu el până când, încetul cu încetul, îşi recapătă pe deplin sănătatea de dinainte. Inima ei de femeie nu era de piatră, şi această ultimă lecţie de

dragoste fu de ajuns ca să i-o înmoaie. I-o dărui lui Bossuet. Nu se mai întoarse la soţul ei, ci, ascunzându-i faptul că înviase, fugi cu iubitul ei în America. Douăzeci de ani mai târziu cei doi se întoarseră în Franţa cu convingerea că timpul schimbase atât de mult înfăţişarea femeii, încât prietenii ei nu o vor mai putea recunoaşte. Se înşelară însă, întrucât, de la prima întâlnire, monsieur Renelle o recunoscu pe dată şi-şi revendică soţia. Ea se împotrivi acestei cereri, iar tribunalul o susţinu în împotrivirea ei, hotărând că, după trecerea atâtor ani, împrejurările cu totul speciale anulaseră, nu doar cât priveşte echitatea, dar şi legea, autoritatea soţului.

Revista de chirurgie din Leipsic, un periodic cu mare merit şi autoritate7, pe care editorii americani, indiferent care, ar face bine să-l traducă şi să-l republice, consemnează într-un număr recent un eveniment foarte întristător de felul celor în cauză.

Un ofiţer de artilerie, bărbat de statură gigantică şi cu o sănătate robustă, trântit fiind de pe un cal nărăvaş, se alese cu o foarte severă contuzie la cap, care îl făcu să-şi piardă numaidecât cunoştinţa. Craniul îi era uşor fracturat, însă nu se observa nici o primejdie imediată. Trepanaţia reuşi de minune. I se luă sânge şi fură aplicate multe altele dintre obişnuitele mijloace de alinare. Treptat însă el căzu într-o stare de amorţeală tot mai gravă şi în final s-a crezut că ar fi murit.

Vremea era caldă; şi el fu îngropat cu o grabă indecentă într-unui din cimitirele comunale. Înmormântarea avu loc într-o joi. Duminica următoare, ca de obicei, aleile cimitirului erau înţesate de vizitatori; şi pe la amiază se iscă un freamăt nemaipomenit la spusele unui ţăran cum că, stând pe mormântul ofiţerului, simţi cât se poate de clar o zguduitură în pământ, ca şi când ar fi fost produsă de cineva care se zbătea dedesubt. La început se dete prea puţină atenţie spuselor omului, însă vădita lui teroare şi încăpăţânarea cu care persista în relatarea lui îşi făcură în

cele din urmă efectul firesc asupra mulţimii. Fură procurate degrabă nişte lopeţi şi în câteva clipe groapa, care era ruşinos de puţin adâncă, fu răscolită atât de tare, încât apăru capul celui ce sălăşluia în ea. Atunci părea mort, însă stătea aproape în capul oaselor în sicriu, al cărui capac în sforţările sale furioase îl săltase niţel în sus.

Fu transportat numaidecât la cel mai apropiat spital, iar acolo fu declarat încă în viaţă, deşi în stare de asfixie. După câteva ceasuri îşi reveni în simţiri, recunoscu unele dintre cunoştinţele sale şi în fraze întretăiate vorbi despre agonia sa din mormânt.

Din ce povesti era limpede că, îngropat fiind, trebuie să fi fost conştient mai bine de un ceas că era viu, înainte să cadă în nesimţire. Groapa fusese astupată neglijent şi la repezeală cu pământ din cale-afară de afinat; şi astfel putea să pătrundă în ea puţin aer. Auzea deasupra capului paşii mulţimii şi se zbătuse la rândul său să se facă auzit. Şi tocmai tumultul din incinta cimitirului, zise el, pare să-l fi trezit dintr-un somn adânc – dar nu apucase bine să se trezească şi-şi dete seama perfect de cumplita grozăvie a situaţiei sale.

Pacientul acesta – faptul este consemnat – se simţea binişor şi părea să se însănătoşească pe deplin, când căzu victimă experimentelor medicale ale unor şarlatani. Îi fu aplicată bateria galvanică8 şi brusc îşi dete sfârşitul într-una din crizele paroxistice pe care aceasta le provoacă uneori.

Menţionarea bateriei galvanice îmi aduce aminte însă de un caz bine cunoscut şi absolut extraordinar, în care acţiunea ei se dovedise a fi mijlocul prin care fu readus la viaţă un tânăr avocat din Londra, care fusese îngropat cu două zile înainte. Asta s-a întâmplat în 1831, şi la vremea aceea a produs o senzaţie nemaipomenită orişiunde devenea subiect de conversaţie9.

Pacientul, domnul Edward Stapleton, murise, pare-se, de febră tifoidă, însoţită de unele simptome neobişnuite, care

treziră curiozitatea medicilor săi. După moartea sa aparentă, prietenii lui fură rugaţi să încuviinţeze un examen post mortem, însă aceştia refuzară acest lucru. Cum se întâmplă adesea în cazul unor asemenea refuzuri, medicii hotărâră să dezgroape cadavrul şi să-l disece în voia lor pe furiş. S-a ajuns uşor la o înţelegere cu una dintre numeroasele bande de hoţi de cadavre ce infestează Londra; şi în a treia noapte după funeralii, presupusul cadavru fu dezgropat dintr-un mormânt adânc de opt picioare şi depus în sala de operaţie a unuia dintre spitalele private.

În fapt, i se făcu o incizie destul de adâncă în abdomen, când înfăţişarea fragedă şi nevătămată a subiectului sugeră aplicarea bateriei electrice. Experienţele urmară una după alta şi se arătară efectele obişnuite, fără nimic caracteristic cât de cât, cu excepţia, o dată sau de două ori, a ceva din activitatea musculară care semăna cu viaţa într-un grad mai mare decât de obicei.

Se făcuse târziu. Se crăpa de ziuă; şi socotiră de cuviinţă ca, în sfârşit, să se purceadă numaidecât cu disecţia. Un student însă ţinea în mod special să-şi testeze o teorie proprie şi insistă să se aplice bateria la unul dintre muşchii pectorali. S-a făcut o tăietură adâncă şi o bucată de sârmă fu pusă iute în contact, când pacientul, cu o mişcare grăbită, dar nicidecum convulsivă, se ridică de pe masă, se duse până spre mijlocul încăperii, privi neliniştit în jur câteva secunde şi apoi… Vorbi. Ce spunea ora ininteligibil; dar erau rostite cuvinte; silabisirea era clară. Duptt co vorbi, bo prăbuşi pe podea.

Câteva momente fură cu toţii paralizaţi de groază, dar urgenţa cazului le-a redat iute prezenţa de spirit. S-a văzut că domnul Stapleton era viu, deşi în stare de leşin. Sub influenţa eterului îşi reveni şi fu repede vindecat şi redat tovărăşiei prietenilor săi, cărora însă li s-a ascuns vestea învierii sale, până ce nu dispăru primejdia unei recidive. Se poate închipui mirarea, negrăita lor uimire.

Totuşi aspectul cel mai tulburător al acestei întâmplări este cuprins în cele afirmate de însuşi domnul S. Acesta a declarat că în nici o perioadă n-a fost cu totul insensibil, că în mod vag şi confuz a fost conştient de tot ce i s-a întâmplat, din clipa în care a fost declarat mort de către medicii săi până în aceea în care a căzut leşinat pe podeaua spitalului. „Sunt viu”, fură cuvintele neînţelese pe care în disperarea sa se străduia să le rostească de îndată ce recunoscuse sala de disecţie.

Ar fi o treabă uşoară să înmulţeşti istorisiri precum acestea, însă mă abţin, căci într-adevăr nu-i nevoie să demonstrăm faptul că au loc mmormântări înainte de vreme. Dacă ne gândim, din natura cazului, cât de rar este în puterea noastră să le detectăm, trebuie să admitem că ele se pot petrece frecvent fără cunoştinţa noastră. Într-adevăr, rareori se întâmplă să fie răscolit un mormânt, indiferent de scop, indiferent de întinderea sa, fără a nu se descoperi schelete în poziţii ce sugerează cele mai cumplite bănuieli.

Cumplită într-adevăr bănuiala, dar şi mai cumplită osânda! Se poate afirma fără ezitare că nici o întâmplare nu este atât de teribil de potrivită ca să inspire suprema suferinţă trupească şi mentală cum este îngroparea de viu. Insuportabila apăsare asupra plămânilor, miasmele înăbuşitoare ale pământului jilav, strânsoarea veşmintelor morţii, rigida îmbrăţişare a îngustului locaş, întunericul Nopţii absolute, tăcerea ca o mare copleşitoare, prezenţa nevăzută dar palpabilă a Viermelui Biruitor10 – aceste lucruri, laolaltă cu gândul la aerul şi iarba de deasupra, cu amintirea prietenilor dragi care ar sări să ne salveze numai să ştie de soarta noastră, şi cu conştiinţa că despre soarta asta ei nu vor putea fi informaţi niciodată, că partea noastră fără speranţă este a celor morţi cu adevărat – aceste consideraţii, zic, strecoară în inima care încă mai palpită o oroare atât de cumplită şi de insuportabilă, încât până şi cea mai îndrăzneaţă imaginaţie se dă îndărăt dinaintea ei.

Nu cunoaştem nimic mai chinuitor pe Pământ, nici în tărâmurile cele mai întunecate ale Iadului nu putem visa la ceva mai hidos. Şi astfel toate istorisirile despre acest subiect sunt de un profund interes; un interes care, prin sfânta oroare a subiectului însuşi, depinde totuşi, în chip cât se poate de potrivit şi de ciudat, de convingerea noastră despre adevărul celor istorisite. Ce am să povestesc acum este din propriile mele cunoştinţe, din experienţa mea proprie şi adevărată.

Câţiva ani am suferit de atacurile acelei stranii boli căreia, în lipsa unui termen mai exact, medicii au convenit să-i dea numele de catalepsie.

Deşi cauzele imediate şi cele care predispun, şi chiar diagnosticul acestei boli sunt încă un mister, caracterul ei aparent şi evident este suficient de bine cunoscut. Variaţiile ei par să fie îndeosebi de grad.

Uneori bolnavul zace doar o zi sau chiar o perioadă mai scurtă, într-un fel de extremă letargie. Este în nesimţire şi cu totul nemişcat; însă bătăile inimii sunt totuşi uşor perceptibile; mai dăinuie o urmă de căldură; o uşoară culoare persistă în miezul obrajilor; şi apropiindu-i o oglindă de buze, putem detecta activitatea slabă, neregulată şi oscilantă a plămânilor. Apoi din nou durata transei este de săptămâni – sau chiar luni de zile; pe când observaţia cea mai atentă şi cele mai riguroase teste medicale nu reuşesc să stabilească vreo deosebire substanţială între starea bolnavului şi ce concepem noi a fi moartea absolută. Cel mai adesea el scapă de o îngropare de viu doar prin aceea că prietenii lui ştiu că înainte vreme suferise de catalepsie, datorită bănuielilor astfel trezite şi, mai presus de toate, neapariţiei descompunerii. Evoluţia bolii este, din fericire, treptată. Primele manifestări, deşi vădite, sunt neîndoielnice. Crizele devin tot mai pronunţate şi fiecare durează o perioadă mai lungă decât precedenta. În asta constă principala măsură de prevenire a îngropării. Nefericitul al cărui prim atac ar avea acest caracter extrem,

care se poate vedea uneori, aproape inevitabil ar fi osândit de viu mormântului.

Propriul meu caz nu se deosebea prin nici un aspect mai important de cele menţionate în tratatele de medicină. Uneori, fără vreo cauză aparentă, mă cufundam încet-încet într-o stare de semisincopă sau semileşin; şi rămâneam în starea asta, fără vreo durere, fără capacitatea de a mă mişca sau, strict vorbind, de a gândi, ci cu conştiinţa amorţită şi letargică a vieţii şi a prezenţei celor din jurul patului meu, până ce criza bolii mă readucea brusc şi deplin în simţiri. Alteori mă lovea fulgerător şi impetuos. Mi se făcea rău, amorţeam, mă treceau fiorii, ameţeam şi dintr-o dată mă prăbuşeam la pământ. Apoi, săptămâni în şir, totul era neant, întuneric şi tăcere, şi universul devenea nimic. O anihilare mai totală nu putea fi. Din aceste din urmă atacuri mă trezeam însă la fel de încet şi de treptat pe cât de bruscă fusese criza. Aşa cum răsar zorile pentru cerşetorul fără prieteni şi fără adăpost, şi care colindă străzile în nopţile lungi şi pustii ale iernii – la fel de târzie – la fel de înceată – la fel de veselă se reîntorcea lumina sufletului către mine.

Afară de această tendinţă spre transă, sănătatea mea părea totuşi în general bună; nici nu puteam observa că ea ar fi fost în vreun fel afectată de acea unică maladie prevalentă – doar dacă într-adevăr idiosincrasia în somnul meu obişnuit n-ar putea fi privită ca o consecinţă a ei. Trezindu-mă din somn, nu-mi puteam niciodată recâştiga dintr-o dată deplina posesiune a simţurilor, ci întotdeauna rămâneam multe minute în adâncă buimăcire şi perplexitate; facultăţile mentale în general, dar memoria în special, fiind într-o stare de absolută suspensie.

În tot ce înduram nu era nici o suferinţă fizică, dar cât despre suferinţa morală, o infinitate. Imaginaţia mea devenise macabră. Vorbeam „de viermi, morminte şi epitafuri”11. Mă abandonam reveriilor morţii, iar ideea îngropării de viu punea continuă stăpânire asupra

creierului meu. Oribilul Pericol la care eram expus mă bântuia zi şi noapte. În timpul celei dinţii, tortura meditaţiei era excesivă – în timpul celei de-a doua, Hiiprnmtt. Când întunericul înfiorător cuprindea Pământul, atunci, la oroarea nemaipomenită a gândului tremuram – tremuram ca penele fâlfâitoare de pe dric. Când Firea nu mai putea îndura veghea, doar după sforţări consimţeam să adorm – căci mă cutremuram la gândul că, trezindu-mă, aveam să mă aflu locatarul unui mormânt. Şi când, într-un târziu, mă cufundam în somn, nu făceam decât să mă avânt dintr-o dată într-o lume de fantasme, deasupra căreia, cu aripi uriaşe, negre, adumbrind totul, plutea atotputernică acea unică Idee sepulcrală.

Dintre nenumăratele imagini ale întunericului ce mă chinuiau astfel în visele mele, aleg ca mărturie doar o viziune solitară. Se făcea că eram cufundat într-o transă cataleptică de o durată şi profunzime mai mari ca de obicei. Deodată am simţit pe frunte o mână ca un sloi de gheaţă, şi un glas nerăbdător, nedesluşit, îmi şopti în ureche cuvintele „Ridică-te!”.

M-am ridicat în capul oaselor. Întunericul era total. Nu puteam vedea figura celui care mă trezise. Nu-mi aduceam aminte nici de perioada când căzusem în transă, nici de locul în care zăceam atunci. Pe când rămăsesem nemişcat şi mă străduiam să-mi adun gândurile, mâna rece mă apucă feroce de încheietură, scuturând-o cu mânie, în timp ce vocea bolborosi din nou:

— Ridică-te! Nu ţi-am poruncit să te ridici?

— Şi cine eşti tu? Am întrebat.

— Eu n-am nici un nume în regiunile unde locuiesc, răspunse glasul cu jale; am fost muritor, dar sunt un demon. Am fost neîndurător, dar sunt milos. Tu simţi doar că mă cutremur. Dinţii-mi clănţăne când vorbesc, totuşi nu de la răcoarea nopţii – a nopţii fără sfârşit. Dar această hidoşenie este insuportabilă. Cum poţi tu dormi liniştit? Eu nu mă pot odihni de plânsetul acestor chinuri cumplite. Aceste imagini

sunt mai mult decât pot eu îndura. Scoală-te! Vino cu mine în Noaptea de afară şi-ţi voi dezveli mormintele. Nu-i acesta un spectacol al suferinţei? Priveşte!

Am privit; şi nevăzuta figură ce mă ţinea încă strâns de încheietură făcu să se deschidă mormintele întregii omeniri; şi din fiecare se strecura palida lucire fosforescentă a putreziciunii; astfel încât puteam vedea în cele mai ascunse cotloane, iar acolo să contemplu trupurile înfăşurate în linţoliu în somnul lor trist şi solemn laolaltă cu viermele. Dar – vai!

— Cei care se odihneau cu adevărat erau mai puţini, cu multe milioane, decât cei care nu dormeau deloc; şi era o zbatere uşoară; şi era o tristă nelinişte generală; şi din adâncurile nenumăratelor hrube venea foşnetul melancolic al veşmintelor celor îngropaţi. Şi dintre cei care păreau a se odihni în pace am văzut că un mare număr îşi schimbase, într-un grad mai mare sau mai mic, poziţia rigidă şi stingheritoare în care fuseseră iniţial îngropaţi. Şi glasul îmi spuse din nou, pe când priveam:

— Nu e – o, nu e asta o privelişte de jale?

Însă înainte să pot găsi cuvinte să-i răspund, silueta contenise să mă strângă de încheietură, luminile fosforescente se stinseră, iar mormintele se închiseră cu o bruscă violenţă, pe când din ele se ridica un tumult de glasuri disperate, zicând din nou:

— Nu e, o, Dumnezeule! Nu e asta o privelişte de jale?

Închipuiri precum acestea, arătându-mi-se noaptea, îşi întindeau influenţa teribilă departe în orele mele de veghe. Nervii mei deveneau cu totul şubrezi şi căpătau pradă ororii perpetue. Ezitam să călăresc, sau să mă plimb, sau să-mi permit orice exerciţiu care m-ar fi îndepărtat de casă. De fapt, nu mai îndrăzneam să ies din prezenţa imediată a celor care ştiau de înclinaţia mea spre catalepsie, nu care cumva, având unul dintre obişnuitele mele accese, să fiu înmormântat înainte de a fi fost stabilită starea mea reală. Mă îndoiam de grija, fidelitatea prietenilor mei cei mai

dragi. Mă temeam că, în vreo transă de o durată mai mare decât cea obişnuită, aceştia ar putea fi convinşi să mă considere irecuperabil. Am mers chiar până acolo încât să mă tem că, întrucât le cauzam atâta bătaie de cap, ar fi bucuroşi să considere orice criză mai prelungită o scuză suficientă pentru a scăpa cu totul de mine. În zadar se străduiau să mă asigure cu cele mai solemne promisiuni. Le-am cerut sub cele mai sfinte jurăminte ca în nici un caz să nu mă îngroape până când procesul de descompunere nu va fi ajuns în punctul în care ar fi fost imposibil să mă mai ţină neîngropat. Şi chiar şi atunci spaimele mele de moarte refuzau să asculte de raţiune, refuzau să accepte orice consolare. Am început să iau un şir de măsuri de prevedere elaborate. Printre alte lucruri am dispus să fie refăcut cavoul familial astfel încât să permită deschiderea uşii pe dinăuntru. Cea mai slabă apăsare pe un levier lung ce ajungea până departe în criptă făcea ca porţile de fier să se dea în lături. Mai erau şi alte dispozitive care să lase să pătrundă aerul şi lumina, şi recipiente potrivite pentru mâncare şi apă, în imediata apropiere a sicriului destinat să mă primească. Acest sicriu avea o căptuşeală caldă şi moale şi era dotat cu un capac, construit după acelaşi principiu ca uşa cavoului, în plus nişte arcuri astfel concepute, încât cea mai slabă mişcare a corpului să fie suficientă pentru a-l deschide. Pe lângă toate acestea, de acoperişul mormântului era suspendat un clopot mare, a cărui frânghie trecea printr-o gaură a sicriului şi era prinsă de una din mâinile cadavrului12. Însă – vai!

— La ce foloseşte vigilenţa împotriva Destinului omului? Nici măcar aceste bine concepute măsuri de securitate nu fură suficiente pentru a-l cruţa de cele mai cumplite agonii ale îngropării de viu pe nefericitul sortit acestor agonii!

Sosi o epocă, cum mai sosise adesea înainte, în care m-am trezit revenind dintr-o totală inconştienţă la cel dintâi uşor şi nedefinit sentiment al existenţei. Încet, cu paşi de broască-ţestoasă, se apropiară zorile slabe şi cenuşii ale

zilei psihice. O nelinişte somnolentă. O suferinţă apatică a unei dureri surde. Nici o grijă, nici o speranţă, nici un efort. Apoi, după un lung interval, un ţiuit în urechi; apoi, după o perioadă şi mai lungă, o senzaţie de înţepături sau furnicături la extremităţi; apoi o perioadă aparent eternă de repaus plăcut, în timpul căruia sentimentele trezite se luptau să devină gândire; apoi o scurtă recădere în nonentitate; apoi o revenire bruscă. Într-un târziu, tremurai uşor al unei pleoape; şi imediat după asta şocul electric al unei terori, mortale şi nedefinite, ce trimite sângele în torente de la tâmple spre inimă. Şi acum primul efort real de a gândi. Şi acum prima încercare do a-mi aminti. Şi acum un succes parţial şi evanescent. Şi acum memoria şi-a câştigat supremaţia încât, într-o oarecare măsură, sunt conştient de starea mea. Simt că nu mă trezesc dintr-un somn obişnuit. Mi-amintesc că eram suferind de catalepsie. Şi acum, în cele din urmă, spiritul meu cutremurat este copleşit, ca de revărsarea unui ocean, de acea cumplită Primejdie – de acea spectrală şi precumpănitoare Idee.

Câteva minute după ce această închipuire puse stăpânire pe mine am rămas locului nemişcat. Şi de ce? Nu găseam destul curaj să mă mişc. Nu îndrăzneam să fac efortul care să mă mulţumească de soarta mea – şi totuşi în inimă ceva îmi şoptea că era un lucru sigur. Disperarea – cum nici un alt fel de nenorocire n-a născut vreodată – doar disperarea mă îndemnă, după multă şovăire, să ridic pleoapele grele ale ochilor. Le-am ridicat. Era întuneric – pretutindeni întuneric. Ştiam că atacul se sfârşise. Ştiam că criza bolii mele trecuse de mult. Ştiam că-mi reveniseră acum deplin facultăţile văzului – şi totuşi era întuneric – pretutindeni întuneric – intensa şi desăvârşita beznă a Nopţii ce durează de-a pururi.

Am încercat să ţip; şi buzele şi limba uscată se mişcau convulsiv împreună în această încercare – dar nici un sunet nu ieşi din plămânii cavernoşi, care, apăsaţi parcă de greutatea unui munte suprapus, icneau şi palpitau, laolaltă

cu inima, cu fiecare respiraţie mai trudnică şi mai anevoioasă.

Mişcarea fălcilor, în efortul de a striga, îmi dovedi că ele erau legate, cum se obişnuieşte la morţi. Am simţit de asemenea că eram întins pe ceva tare; şi că ceva asemănător mă înghesuia şi din laturi. Până acum nu îndrăznisem să-mi mişc picioarele – dar acum mi-am repezit în sus, din răsputeri, braţele, care stătuseră întinse de-a lungul trupului, cu mâinile încrucişate. Ele se loviră de un material solid şi lemnos, ce se întindea deasupra mea la o înălţime nu mai mare de şase ţoli de faţa mea. Nu mai aveam nici o îndoială că mă odihneam, în sfârşit, într-un coşciug.

Şi acum, alături de toate nenorocirile mele fără de margini, veni duios îngerul Speranţei – căci mă gândeam la măsurile de prevedere ce luasem. M-am zvârcolit şi am făcut mişcări spasmodice să deschid capacul; acesta nu voia să se clintească. Am pipăit după frânghia clopotului; nu era de găsit nicăieri. Şi acum Mângâietorul zbură pentru vecie şi o Disperare şi mai sumbră domnea triumfătoare; căci nu puteam să nu observ absenţa căptuşelii ce pregătisem cu atâta grijă – şi apoi, aşijderea, mă lovi în nări dintr-o dată mireasma puternică şi specifică a pământului jilav. Concluzia era inevitabilă. Nu mă aflam în cavou. Căzusem în transă pe când eram plecat de acasă – pe când mă aflam printre străini – când sau cum, nu-mi puteam aminti – şi aceştia fură cei care mă îngropară ca pe un câine – într-un sicriu ordinar bătut în cuie – şi azvârlit adânc, adânc şi pentru vecie, în vreo groapă ordinară şi fără nume.

Pe când această cumplită convingere îşi făcea drum astfel în cele mai ascunse cotloane ale sufletului meu, m-am zbătut din nou să strig. Şi în această a doua încercare am reuşit. Un urlet sau răcnet prelung, sălbatic şi continuu, de agonie, răsună în tărâmurile nopţii subterane.

— Hei! Ascultă! Grăi un glas răguşit drept răspuns.

— Ce dracu' te-a apucat? Zise un al doilea.

— Ia mai termină odată! Zise un al treilea.

— Ce-ţi veni să urli în halul ăsta, ca un coiot? Zise un al patrulea.

Şi pe loc am fost apucat şi scuturat fără ceremonial câteva minute în şir de o şleahtă de indivizi cam aspri la înfăţişare. Ei nu mă treziră din somn – căci eram treaz de-a binelea când am ţipat – însă mă aduseră în deplina stăpânire a memoriei mele.

Această întâmplare avusese loc în apropiere de Richmond, în Virginia. Însoţit de un prieten, pornisem într-o expediţie de vânătoare de-a lungul râului James, câteva mile în aval. Se apropia noaptea şi furăm surprinşi de o furtună. Singurul adăpost la îndemână era cabina plină de mucegai a unei mici şalupe ancorate pe râu. Ne-am descurcat cum am putut şi am petrecut noaptea pe puntea ei. Eu am dormit într-una din cele două cuşete ale vasului – şi nu-i nevoie să descriu cuşeta unei şalupe de şaizeci-şaptezeci de tone. Cea pe care am ocupat-o eu nu avea nici un fel de aşternut. Lăţimea ei maximă era de optsprezece ţoli. Distanţa de la podea până la punte era exact aceeaşi. Era o treabă extrem de dificilă, am descoperit, să mă strecor în ea. Totuşi, am dormit tun; şi întreaga mea viziune – căci nu era nici vis, nici coşmar – se născu firesc din împrejurările situaţiei mele – din obişnuita predispoziţie a gândurilor mele – şi din dificultatea, la care m-am referit deja, de a-mi concentra simţurile, şi în special de a-mi recâştiga memoria, mult timp după trezirea mea din somn. Oamenii care mă scuturau erau echipajul şalupei şi câţiva muncitori hamali angajaţi să o descarce. De la încărcătură venea mirosul de pământ. Bandajul din jurul fălcilor era o batistă de mătase cu care mă legasem la cap în lipsa obişnuitei mele tichii de noapte.

Chinurile îndurate erau însă indubitabil aceleaşi, în răstimpul acela, cu cele ale unei înmormântări adevărate. Ele fură cumplite – ele fură incredibil de hidoase; dar din Rău izvorăşte Binele; căci însăşi grozăvia lor treziră în spiritul meu o inevitabilă repulsie. Sufletul meu prinse puteri – prinse vigoare. Am plecat în străinătate. Am făcut exerciţii fizice viguroase. Am respirat aerul liber al Cerului. M-am gândit la alte subiecte decât Moartea. Am renunţat la cărţile mele de medicină. Pe Buchan13 l-am ars. N-am mai citit Gânduri despre noapte14 – nici un cuvinţel despre cimitire – nici o poveste cu gogoriţe – precum aceasta. Pe scurt, am devenit un om nou şi am trăit o viaţă de bărbat.

Din acea memorabilă noapte am alungat pentru vecie temerile mele funerare şi o dată cu ele dispăru şi tulburarea cataleptică ce fusese, poate, mai mult consecinţa decât cauza lor.

Există momente când, chiar şi pentru ochiul sobru al Raţiunii, lumea tristei noastre Umanităţi poate căpăta aparenţa Iadului – însă imaginaţia omului nu e o Carathis15 ca să-i exploreze nepedepsită toate cavernele. Vai! Sumbra legiune a terorilor sepulcrale nu poate fi socotită întru totul fictivă – ci, precum Demonii în a căror tovărăşie Afrasiab16 a făcut călătoria pe Oxus17, ele trebuie să doarmă, altminteri ne devoră – ele trebuie lăsate să doarmă, altminteri pierim18.

NOTĂ BIBILIOGRAFICĂ.

ÎNGROPAT DE VIU

(THE PREMATURE BURIAL)

(A: Dollar Newspaper, Philadelphia, 31 iulie 1844; B: Broadway Journal, 14 iunie 1845; C: Works, 1850; D: Southern Literary Messenger, iunie 1849, în Marginalia, nr. 251, ultimul paragraf. Retipăriri: The Rover, săptămânal newyorkez, august 1844, cu titlul Burying Alive, încorporând paragrafele 4-7 şi 14-19 din Dollar Newspaper)

Poe, care suferea, pare-se, de nictofobie, a fost fascinat de acest subiect. O prietenă a sa, S. A. T. Weiss, afirmă în Home Life of Poe, 1907, p. 29: „Vorbind despre Edgar, domnul John Mackenzie adevereşte buna dispoziţie şi curajul său [. [frica de a fi singur noaptea precum şi credinţa şi teama lui de supranatural. L-a auzit pe Poe, când acesta era matur, spunând că lucrul cel mai cumplit pe care şi-l putea imagina când era copil era să simtă o mână rece ca gheaţa atingându-i fruntea, într-o încăpere întunecoasă, noaptea când era singur; sau să se trezească în semiîntuneric şi să vadă un chip rău aţintit asupra lui; şi că aceste închipuiri îl

bântuiau atât de mult, încât adeseori îşi ascundea capul sub plapumă până ce nu mai putea respira”.

Ideea de a scrie această nuvelă i-a venit probabil de la publicitatea în jurul „sicriului salvator”, expus în 1843 la târgul anual al Institutului American din New York. Nuvela e listată ca terminată, dar nepublicată încă, în scrisoarea lui Poe către J. R. Lowell (28 mai 1844).

Traduceri. În româneşte: Îngropat de viu, Bucureşti, Poporul, 1912, Biblioteca Facla, 30 pp. Îngropat de viu, trad. De Ion Vinea, în Edgar Allan Poe, Scrieri alese, EPLU, 1968, pp. 428-442, reed. 1969, pp. 359-371.

Traducerea s-a făcut după C.

Scrisoarea furată.

Nil sapientiae odiosius acumine nimio1.

Seneca.

La Paris, într-o seară furtunoasă din toamna anului 18…, curând după lăsarea întunericului, mă delectam cu îndoitul lux al meditaţiei şi al unei pipe din spumă de mare, în tovărăşia prietenului meu C. Auguste Dupin, în mica şi retrasa lui bibliotecă sau cabinet de lucru, au troisieme, No. 33, Rue Donot, Faubourg St. Germain2. De mai bine de un ceas păstram amândoi o adâncă tăcere, iar unui privitor de ocazie am fi părut fiecare adânc şi exclusiv preocupaţi de rotocoalele ondulate de fum ce împovărau atmosfera din încăpere. Cât despre mine însă, frământam în minte anumite chestiuni ce fuseseră subiectul conversaţiei noastre ceva mai devreme în acea seară; mă refer la cazul din Rue Morgue şi la misterul din jurul uciderii lui Marie Roget. Iată de ce mi s-a părut o treabă de coincidenţă când uşa apartamentului nostru fu dată în lături, lăsând să intre vechea noastră cunoştinţă, monsieur G., prefectul poliţiei pariziene.

I-am urat din inimă bun venit; căci omul era aproape tot atât de amuzant pe cât de vrednic de dispreţ, şi nu-l mai văzusem de câţiva ani. Stătuserăm până atunci pe întuneric şi Dupin se scula acum să aprindă o lampă, dar se aşeză din

nou, fără să mai facă acest lucru, la spusele lui G. Cum că venise să se consulte cu noi sau mai degrabă să-i ceară prietenului meu părerea, în legătură cu o anume problemă oficială ce prilejuise multe necazuri.

— Dacă e un lucru care cere gândire, observă Dupin, renunţând să mai aprindă fitilul, îl vom examina cu mai mult folos pe întuneric.

— Asta este încă una dintre noţiunile dumitale bizare, zise prefectul, care avea obiceiul să numească „bizar” orice lucru care depăşea înţelegerea lui, trăind astfel în mijlocul unei întregi legiuni de „bizarerii”.

— Foarte adevărat, zise Dupin, oferindu-i o pipă musafirului său şi împingând spre el un fotoliu confortabil.

— Şi care e acum dificultatea? Am întrebat. Sper că nu e iarăşi vorba de vreun asasinat?

— O, nu, nimic de felul ăsta. Fapt este că afacerea este într-adevăr foarte simplă şi nu mă îndoiesc că şi noi i-am putea da de capăt destul de bine; dar pe urmă m-am gândit că i-ar face plăcere lui Dupin să audă amănuntele ei, fiind nemaipomenit de bizară.

— Simplă şi bizară, zise Dupin.

— Mda, cam aşa şi nu prea. Fapt este că suntem cu toţii foarte nedumeriţi, întrucât afacerea este într-adevăr atât de simplă, şi totuşi ne depăşeşte cu totul.

— Poate că tocmai simplitatea acestui lucru vă face să greşiţi, zise prietenul meu.

— Ce absurditate spui dumneata! Exclamă prefectul, râzând din toată inima.

— Poate că misterul e un pic prea vădit, zise Dupin.

— O, ceruri! Cine a mai auzit o asemenea idee?

— Un pic prea evident.

— Ha! Ha! Ha!

— Ha! Ha! Ha!

— Ho! Ho! Ho! Hohoti musafirul nostru, amuzat la culme, o, Dupin, mă faci să mor, zău!

— Şi la urma urmei, despre ce e vorba? Am întrebat.

— Cum să nu, am să vă povestesc, răspunse prefectul îngândurat, scoţând o trâmbă de fum lungă şi deasă şi aşezându-se mai bine în fotoliu. Am să vă povestesc în câteva cuvinte; dar înainte să încep, daţi-mi voie să vă atrag atenţia că afacerea asta reclamă cel mai desăvârşit secret şi aproape sigur că mi-aş pierde postul ce-l deţin acum dacă s-ar afla că l-am divulgat cuiva.

— Dă-i drumul, am zis.

— Sau nu, spuse Dupin.

— Bine, atunci; am fost informat personal, dintr-un mediu foarte înalt, că din apartamentele regale a fost sustras un document de cea mai mare importanţă. Se ştie cine este individul care l-a sustras; asta fără nici un dubiu; a fost văzut luându-l. Se ştie şi că el se mai află încă în posesia lui.

— De unde se ştie asta?

— Se deduce clar din natura documentului, răspunse prefectul, precum şi din neapariţia unor anumite consecinţe care ar decurge imediat ce el n-ar mai fi în posesia hoţului, adică din utilizarea lui în scopul în care el are de gând să-l utilizeze până la urmă.

— Fii niţel mai explicit, zise Dupin.

— Bine, tot ce pot spune este că documentul îi dă deţinătorului său o anumită putere într-un anumit cerc, unde o asemenea putere are o valoare imensă.

Prefectului îi era drag jargonul diplomaţiei.

— Totuşi nu prea înţeleg, zise Dupin.

— Nu? Ei bine, dezvăluirea documentului unei a treia persoane, care trebuie să rămână anonimă, ar pune în joc onoarea unui personaj de cel mai înalt rang; iar acest fapt îi dă deţinătorului documentului o ascendenţă asupra ilustrului personaj, ale cărui onoare şi linişte ar fi astfel primejduite.

— Dar această ascendenţă, am intervenit, ar presupune ca hoţul să ştie că păgubaşul îl ştie pe hoţ. Cine ar îndrăzni…?

— Hoţul, zise G., este ministrul D., care îndrăzneşte orice, tot ce este nevrednic şi tot ce este vrednic de un om.

Metoda acestei sustrageri a fost pe cât de ingenioasă, pe atât de îndrăzneaţă. Documentul în chestiune – vorbind deschis, o scrisoare – a fost primit de persoana căreia i-a fost sustras în timp ce aceasta se afla singură în boudoir-ul regal. Pe când o citea, a fost brusc întreruptă de intrarea celuilalt înalt personaj de care ţinea în mod deosebit să o ascundă. După o grabnică şi zadarnică încercare de a o arunca într-un sertar, a fost nevoită să o lase, deschisă cum era, pe masă. Adresa însă era deasupra, iar cuprinsul nedezvăluit, astfel că scrisoarea scăpă atenţiei. În acest moment intră ministrul D. Ochiul lui de linx vede imediat documentul, recunoaşte scrisul de pe adresă, observă tulburarea persoanei în cauză şi îi descoperă secretul. După câteva discuţii pe chestiuni de afaceri, în felul său grăbit dintotdeauna, scoate la iveală o scrisoare întrucâtva asemănătoare cu cea în discuţie, o deschide, se preface că o citeşte, iar pe urmă o pune în imediata apropiere a celeilalte. Iarăşi mai discută vreo cincisprezece minute despre treburi obşteşti. Într-un târziu, luându-şi rămas-bun, ia de pe masă şi scrisoarea ce nu-i aparţinea. Proprietara de drept l-a văzut, dar bineînţeles n-a îndrăznit să atragă atenţia asupra acestui fapt în prezenţa celui de-al treilea personaj care stătea lângă dânsa. Ministrul o şterse, lăsând pe masă propria lui scrisoare, una fără nici o importanţă.

— Prin urmare, îmi zise Dupin, ai acum exact ce-ţi trebuie pentru ca ascendenţa asta să fie completă: hoţul ştie că păgubaşul îl ştie pe hoţ.

— Da, răspunse prefectul; şi puterea astfel dobândită a fost exercitată, în ultimele câteva luni, într-o măsură extrem de primejdioasă, în scopuri politice. Cu fiecare zi păgubaşa este tot mai convinsă de necesitatea de a-şi recupera scrisoarea. Dar, fireşte, acest lucru nu se poate face pe faţă.

În fine, mânată de disperare, mi-a încredinţat această afacere mie.

— Decât care, presupun, zise Dupin, din mijlocul unui vârtej perfect de fum, nu se putea dori şi nici măcar

imagina un agent mai perspicace.

— Mă flataţi, răspunse prefectul, dar este posibil să se fi avut în vedere o asemenea părere.

— E clar, am zis, precum vedeţi, că scrisoarea se află încă în posesia ministrului; întrucât tocmai această posesie şi nu vreo altă întrebuinţare a scrisorii e ceea ce conferă puterea. O dată cu întrebuinţarea dispare şi puterea.

— Adevărat, zise G., şi exact după această convingere ne-am călăuzit. Prima mea grijă a fost să fac o cercetare amănunţită a locuinţei ministrului; iar aici treaba cea mai neplăcută pentru mine era că trebuia să o cercetez fără ştirea lui. Dincolo de toate, fusesem prevenit de pericolul care s-ar naşte dacă i-aş da motive să bănuiască planul nostru.

— Dar cât priveşte aceste investigaţii sunteţi absolut au fait3, am zis.

Poliţia parizianăa mai făcut acest lucru adeseori.

— O, da! Şi tocmai din acest motiv n-am disperat. În plus, obiceiurile ministrului îmi dădeau un mare avantaj. Lipseşte frecvent de acasă toată noaptea. Servitorii lui nu sunt deloc numeroşi. Ei dorm la oarecare distanţă de apartamentul stăpânului lor şi, fiind mai toţi napolitani, pot fi uşor îmbătaţi. După cum ştiţi, am chei cu care pot deschide orice cameră sau birou din Paris. De trei luni încoace n-a trecut noapte din care să nu fi petrecut cea mai mare parte scotocind eu însumi casa D. Este în joc onoarea mea şi, să vă spun un mare secret, răsplata este enormă. Aşa că n-am abandonat căutările până ce nu m-am convins pe deplin că hoţul este un ins mai viclean decât mine. Cred că am cercetat fiecare ungher al casei unde ar fi putut fi ascunsă scrisoarea.

— Dar nu s-ar putea, am sugerat, ca scrisoarea, deşi încă în posesia ministrului, cum neîndoielnic şi este, să fi fost ascunsă de el altundeva decât în propria sa locuinţă?

— E puţin probabil, zise Dupin. Actuala stare cam ciudată a treburilor de la curte şi îndeosebi intrigile în care se ştie

că D. Este implicat, ar face din imediata disponibilitate a documentului – adică din posibilitatea de a fi arătat pe loc – un aspect de o importanţă aproape egală cu însuşi faptul posesiei sale.

— Posibilitatea de a fi arătat pe loc? Am întrebat.

— Adică de a fi distrus, zise Dupin.

— Adevărat, am observat; în mod clar, scrisoarea e în casă. Cât despre posibilitatea ca ea să se afle asupra persoanei ministrului, o putem considera în afara oricărei discuţii.

— Absolut, zise prefectul. A fost ambuscat de două ori, chipurile de nişte tâlhari, şi riguros cercetat chiar sub ochii mei.

— Aţi fi putut să vă cruţaţi de această trudă, zise Dupin. Presupun că D. Nu e nebun de-a binelea şi, cum nu este, trebuie să fi anticipat aceste ambuscade ca pe ceva firesc.

— Nu nebun de-a binelea, zise G., ci poet, pe care îl socot a fi doar la un pas de nebun4.

— Adevărat, zise Dupin îngândurat, după ce scoase o trâmbă lungă de fum din pipa lui din spumă de mare, cu toate că şi eu m-am făcut vinovat de unele versuri.

— Ar fi bine să detaliezi amănuntele cercetării dumitale.

— Prea bine; fapt este că am luat-o pe îndelete şi am căutat pretutindeni. Am o experienţă îndelungată în acest gen de treburi. Am luat toată clădirea, încăpere cu încăpere, rezervând fiecăreia nopţile unei întregi săptămâni. Mai întâi am examinat mobilierul din fiecare apartament. Am deschis fiecare sertar; şi ştiţi, presupun, că pentru un agent de poliţie bine instruit nu există ceea ce se cheamă sertar secret. E un dobitoc cel care lasă să-i scape vreun sertar „secret” într-o cercetare de acest gen. Treaba este atât de simplă. Există un anume volum – spaţiu – ce trebuie luat în calcul la fiecare şifonier. Avem apoi reguli precise. Nu ne poate scăpa nici a cincizecea parte dintr-o linie. După şifoniere am luat scaunele. Pernele le-am încercat cu ace lungi şi subţiri, cum m-aţi mai văzut folosind. De pe mese am desprins tăbliile.

— De ce asta?

— Uneori tăblia unei mese, sau oricare altă piesă de mobilier de formă similară, este demontată de persoana care doreşte să ascundă un obiect; este scos apoi piciorul, depozitat obiectul în scobitură şi aşezată tăblia la loc. Tălpile şi vârfurile stâlpilor patului sunt folosite în acelaşi fel.

— Dar nu s-ar putea detecta scobitura după sunet? Am întrebat.

— Sub nici o formă, dacă, după ce a fost depozitat obiectul, în jurul său s-a pus o cantitate suficientă de vată. În plus, în cazul nostru, eram siliţi să acţionăm fără zgomot.

— Dar nu puteaţi desprinde – nu puteaţi desface în bucăţi toate piesele do mobilior în care s-ar fi putut pune ceva în modul pe care l-aţi menţionat. O scrisoare poate fi răsucită într-un sul subţire, spiralat, care nu se deosebeşte mult, ca formă sau volum, de o andrea mai mare; şi sub forma asta ar putea fi vârâtă, de exemplu, în braţul unui scaun. Că doar n-aţi desfăcut în bucăţi toate scaunele?

— Fireşte că nu; dar am procedat chiar mai bine – am cercetat braţele fiecărui scaun din casă şi, desigur, încheieturile fiecărei piese de mobilier, cu ajutorul unui microscop dintre cele mai puternice. Dacă ar fi rămas vreo urmă de intervenţie recentă, n-am fi omis să o detectăm numaidecât. Un singur firicel de rumeguş de la burghiu, de exemplu, ar fi fost tot atât de evident ca un măr. Orice neglijenţă cât priveşte încleierea, orice fisură mai neobişnuită la încheieturi ar fi fost destul pentru a fi detectată.

— Presupun că v-aţi uitat la oglinzi, între panouri şi plăci şi că aţi verificat paturile şi aşternuturile, precum şi perdelele şi covoarele.

— Bineînţeles; şi după ce am isprăvit în felul ăsta cu absolut fiecare piesă de mobilier, am cercetat şi casa. Am împărţit întreaga ei suprafaţă în compartimente, pe care le-am numerotat, nu care cumva să ne scape vreunul; am

cercetat apoi cu microscopul, ca mai înainte, fiecare centimentru pătrat din toată clădirea, inclusiv cele două case din imediata vecinătate.

— Cele două case învecinate! Am exclamat; trebuie că aţi avut multă bătaie de cap.

— Am avut; însă recompensa oferită este nemaipomenită.

— Aţi inclus şi terenul din jurul caselor?

— Întreg terenul este pavat cu cărămizi. Ne-a dat puţină bătaie de cap, comparativ vorbind. Am cercetat muşchiul dintre cărămizi şi l-am găsit neatins.

— V-aţi uitat desigur şi printre hârtiile lui D. Şi în cărţile din bibliotecă?

— Bineînţeles; am deschis fiecare dosar, fiecare plic; am deschis nu numai fiecare carte, dar am întors fiecare filă din fiecare volum, nemulţumindu-ne doar să le scuturăm, cum fac unii dintre ofiţerii noştri de poliţie. Am măsurat, de asemenea, cu cele mai precise măsurători, grosimea fiecărei coperte de carte şi am supus-o pe fiecare celui mai atent examen la microscop. Dacă s-ar fi umblat recent pe la legători, ar fi fost cu totul imposibil ca faptul să scape observaţiei. Vreo cinci sau şase volume, tocmai ieşite din mâinile legătorului, le-am verificat cu grijă, pe transversală, cu ace.

— Aţi cercetat podelele de sub covoare?

— Fără îndoială. Am scos fiecare covor şi am cercetat scândurile cu microscopul.

— Şi tapetul de pe pereţi?

— Da.

— V-aţi uitat în pivniţe?

— Ne-am uitat.

— Atunci, am zis, aţi făcut o socoteală greşită şi scrisoarea tiu se află în locuinţă, aşa cum presupuneţi.

— Mă tem că ai dreptate aici, zise prefectul. Şi acum, Dupin, ce mă sfătuieşti să fac?

— Să faci o nouă cercetare amănunţită a locuinţei.

— Este absolut inutil, răspunse G… Nu sunt mai sigur că respir decât că scrisoarea nu se află în locuinţă.

— N-am alt sfat mai bun să-ţi dau, zise Dupin. Ai, desigur, o descriere precisă a scrisorii?

— O, da! Şi, scoţând un carneţel, prefectul începu să citească cu glas tare un raport minuţios asupra înfăţişării interioare şi mai ales a celei exterioare a documentului dispărut. De îndată ce sfârşi de citit această descriere, îşi luă rămas-bun, într-o stare de spirit mult mai proastă decât mi-a fost dat să văd vreodată la acest domn cumsecade.

După vreo lună de zile ne făcu o nouă vizită şi ne găsi ocupaţi aproape la fel ca înainte. Îşi luă o pipă şi un scaun şi intră în vorbă despre una-alta. Într-un târziu am zis:

— Dar ce se mai aude, G., cu scrisoarea furată? Presupun că în cele din urmă te-ai convins că nu e chip să-l birui pe ministru?

— Să-l ia naiba, într-adevăr; am făcut totuşi o nouă percheziţie, cum mi-a sugerat Dupin, dar totul a fost trudă zadarnică, aşa cum ştiam de altfel că se va întâmpla.

— Cât de mare ai spus că e recompensa oferită? Întrebă Dupin.

— Păi, foarte mare… O recompensă foarte mare… Nu-mi place să spun cât anume, precis; dar ţin să spun un lucru, că nu mi-ar părea rău să dau din propriul buzunar cincizeci de mii de franci celui care mi-ar putea obţine această scrisoare. Fapt este că, pe zi ce trece, ea devine tot mai importantă, iar recent recompensa a fost dublată. Dar chiar dacă ar fi triplată, tot n-aş putea face mai mult decât am făcut.

— Mda, într-adevăr, zise Dupin, cu glas tărăgănat, dintre rotocoalele de fum ale pipei sale, totuşi, G., cred că în problema asta nu ţi-ai dat silinţa… Prea tare. Ai putea… Cred eu… Să te mai străduieşti un pic, eh?

— Cum? În ce fel?

— Păi… Puf, puF. Ai putea. Puf, puf… Să te consulţi cu cineva în problema asta, eh?… Puf, puf, puf. Îţi aminteşti

povestea care circula în legătură cu Abernethy5?

— Nu. Ducă-se naibii Abernethy!

— Desigur! Ducă-se naibii şi basta. Dar odinioară un oarecare bogătaş zgârcit concepu planul de a-i smulge acestui Abernethy un sfat medical.

Provocând în acest scop o conversaţie obişnuită într-un grup restrâns, îi strecură doctorului cazul său ca pe cel al unui individ imaginar. Să presupunem, zise zgârcitul, că simptomele lui sunt cutare şi cutare; ei bine, doctore, ce l-ai sfătui dumneata să ia? Să ia! Zise Abernethy, să ia nişte sfaturi, bineînţeles.

— Dar eu, zise prefectul, un pic cam stingherit, sunt perfect de acord să iau nişte sfaturi şi să plătesc pentru ele. Aş da bucuros cincizeci de mii de franci celui care ar binevoi să mă ajute în problema asta.

— În acest caz, răspunse Dupin, deschizând un sertar şi scoţând un carnet de cecuri, ai putea foarte bine să-mi completezi un cec cu suma menţionată. După ce îl semnezi, am să-ţi înmânez scrisoarea.

Eram uluit. Prefectul părea ca şi trăsnit. Câteva minute rămase fără grai şi nemişcat, uitându-se neîncrezător la prietenul meu cu gura căscată şi cu nlfta ochi ce păreau să-i iasă din orbite; apoi, venindu-şi parcă în fire niţel, apucă o pană şi, în sfârşit, după mai multe ezitări şi căutături buimace, completă şi semnă un cec de cincizeci de mii de franci pe care îl întinse peste masă lui Dupin. Acesta îl cercetă cu grijă şi îl puse în portofelul său; apoi, descuind un escritoire, scoase de acolo o scrisoare şi i-o dădu prefectului. Funcţionarul o apucă, într-o perfectă agonie a fericirii, o deschise cu o mână tremurândă, aruncă o privire rapidă asupra cuprinsului ei, iar apoi, zbătându-se şi luptându-se să ajungă la uşă, o zbughi, într-un târziu, fără nici un fel de ceremonie, afară din încăpere şi din casă, fără să fi rostit o silabă din clipa în care Dupin îi ceruse să completeze cecul.

După ce plecă, prietenul meu îmi dădu câteva explicaţii.

— Poliţiştii parizieni, zise el, sunt extrem de abili în meseria lor.

Sunt perseverenţi, ingenioşi, vicleni şi profund versaţi în cunoştinţele pe care par să le reclame în principal îndatoririle lor. Astfel, când G. Ne-a detaliat modul în care a cercetat toate încăperile din locuinţa lui D., am avut deplină încredere că a făcut o percheziţie mulţumitoare, pe măsura strădaniilor lui.

— Pe măsura strădaniilor lui? Am zis.

— Da, spuse Dupin. Măsurile adoptate erau nu doar cele mai bune de acest fel, dar ele au fost îndeplinite absolut la perfecţie. Dacă scrisoarea ar fi fost ascunsă undeva în perimetrul cercetărilor lor, fără îndoială că aceşti indivizi ar fi găsit-o.

Am râs doar, însă el părea foarte serios în tot ce spunea.

— Măsurile, aşadar, urmă el, erau bune în felul lor şi bine executate; defectul lor consta în faptul că ele erau inaplicabile acestui caz şi acestui om. Un anume set de stratageme extrem de ingenioase sunt, pentru prefect, un soi de pat al lui Procust6, după care îşi adaptează cu de-a sila planurile. Dar el greşeşte mereu prin aceea că e fie prea profund, fie prea superficial în chestiunea respectivă; şi sunt numeroşi şcolari chiar mai buni analişti decât dânsul. L-am cunoscut pe unul, în vârstă de vreo opt ani, al cărui succes la jocul „Cu sau fără soţ” stârnea admiraţia tuturor. Jocul e simplu şi se joacă cu bile. Un jucător ţine în mână un număr oarecare dintre aceste jucării şi îl întreabă pe celălalt dacă acest număr e cu sau fără soţ. Dacă ghiceşte corect, câştigă o bilă; dacă greşeşte, pierde una. Băiatul la care mă refer câştigă toate bilele din şcoală. Bineînţeles, avea el un anume principiu de a ghici, iar acesta consta în simpla observare şi măsurare a perspicacităţii adversarilor săi. Adversarul său, de pildă, e un prostănac notoriu, care, ridicându-şi pumnul închis, îl întreabă: „Cu sau fără soţ?” Şcolarul nostru îi răspunde: „Fără” şi pierde; dar la a doua încercare câştigă, fiindcă de

data asta îşi zice în sinea lui: „La prima încercare prostănacul le-a avut cu soţ, şi câtă şiretenie are el numai bine o să-l facă să le aibă fără soţ şi a doua oară; am să spun, aşadar, „fără„; spune „fără„ şi câştigă. Ei bine, cu un prostănac aflat cu un grad deasupra primului ar fi raţionat astfel: „Tipul ăsta ştie că prima oară am ghicit „fără" şi astfel a doua oară îşi va propune, sub primul impuls, o simplă variaţie de la cu soţ la fără soţ, aşa cum a procedat prostănacul dintâi; dar apoi un al doilea gând îi va sugera că aceasta e o variaţie prea simplă şi astfel, în final, va decide să aleagă „cu soţ" ca mai înainte. Am să spun deci „cu soţ"; răspunde „cu soţ" şi câştigă. Ei bine, acest gen de raţionament la şcolarul nostru, căruia colegii îi spuneau „norocosul", ce este el, în ultimă analiză?

— Nu e decât o identificare a intelectului analistului cu cel al adversarului său, am spus.

— Aşa e, zise Dupin; şi când l-am întrebat pe băiat prin ce mijloace realiza acea identificare completă în care consta succesul său, am primit răspuns precum urmează: „Când vreau să descopăr cât de deştept, sau de prost, sau de bun, sau de rău e cineva, sau care sunt gândurile sale în acel moment, îmi compun expresia feţei cât mai exact cu putinţă după expresia feţei lui, iar pe urmă aştept să văd ce gânduri sau sentimente se nasc în mintea sau inima mea, ca şi când s-ar potrivi sau ar corespunde acestei expresii" 7. Acest răspuns al elevului stă la baza întregii aşa-zise profunzimi ce a fost atribuită lui Rochefoucault8, La Bruyere, Machiavelli şi Campanella.

— Iar această identificare, am zis, a intelectului analistului cu cel al adversarului său depinde, dacă te înţeleg bine, de precizia cu care e măsurat intelectul adversarului.

— Pentru că valoarea sa practică depinde de acest lucru, răspunse Dupin, iar prefectul şi cohorta lui greşesc atât de frecvent, mai întâi, din lipsa acestei identificări şi, în al doilea rând, prin greşita măsurare, sau mai exact nemăsurare, a intelectului cu care sunt confruntaţi. Ei ţin

seama numai de propriile lor idei de ingeniozitate, şi dacă e vorba să caute un obiect ascuns, nu se gândesc decât la modul în care ei înşişi l-ar fi ascuns. Au dreptate doar în aceasta: că propria lor ingeniozitate e o reprezentare fidelă a celei a masei; dar când şiretenia unui anumit răufăcător se deosebeşte în caracter de a lor, răufăcătorul îi păcăleşte, bineînţeles. Asta se întâmplă întotdeauna când ea se află mai sus decât a lor, şi foarte des atunci când se află sub a lor. În cercetările lor nu recurg la nici o variaţie a principiului; cel mult, atunci când sunt mânaţi de vreo urgenţă mai neobişnuită, de vreo răsplată extraordinară, amplifică sau exagerează vechile lor metode de lucru, fără a se atinge de principiile lor. Ce s-a făcut, de exemplu, în cazul lui D. Pentru a varia principiul acţiunii? Ce sunt toate aceste perforări, măsurători, sondări şi examene la microscop şi împărţirea suprafeţei clădirii în pătrăţele numerotate, ce sunt toate acestea decât o exagerare în aplicarea unui singur principiu sau set de principii de cercetare, care se bazează pe un singur set de noţiuni privind ingeniozitatea umană, cu care fusese obişnuit prefectul în îndelungatul exerciţiu al funcţiilor sale? Nu vezi că lui i se pare firesc ca toţi oamenii să vrea să ascundă o scrisoare, dacă nu exact într-o gaură făcută cu burghiul într-un picior de scaun, măcar într-o gaură sau ungher secret sugerat de acelaşi gen de raţionament care l-ar îndemna pe cineva să dosească o scrisoare într-o gaură sfredelită într-un picior de scaun? Şi nu vezi, de asemenea, că nişte ascunzători atât de recherchées9 sunt adaptate numai pentru ocazii obişnuite, fiind adoptate doar de intelectele obişnuite; căci în toate cazurile de dosire pitirea obiectului de ascuns, o pitire în această manieră recherché, dă de bănuit şi e chiar bănuită din prima clipă; şi astfel descoperirea sa nu depinde deloc de discernământul, ci numai şi numai de atenţia, răbdarea şi stăruinţa celor care îl caută; iar când e vorba de un caz mai important sau, ceea ce în ochii poliţiei înseamnă cam acelaşi lucru, când

recompensa e mare, calităţile în chestiune, aşa cum s-a văzut, n-au dat greş niciodată. Vei înţelege acum ce voiam să spun când sugeram că, dacă scrisoarea furată ar fi fost ascunsă undeva în perimetrul cercetărilor prefectului, cu alte cuvinte dacă principiul ascunderii ei ar fi fost înţeles în cadrul principiilor prefectului, descoperirea ei ar fi fost o treabă absolut indiscutabilă. Acest funcţionar însă s-a înşelat cu totul; iar cauza îndepărtată a înfrângerii sale stă în presupunerea că ministrul ar fi nebun, întrucât şi-a câştigat renumele de poet. Toţi nebunii sunt poeţi10; prefectul simte acest lucru şi nu se face vinovat decât de non distribuţio medii11 atunci când deduce de aici că toţi poeţii sunt nebuni.

— Dar asta o fi într-adevăr poetul? Am întrebat. Ştiu că sunt doi fraţi şi amândoi şi-au dobândit reputaţia în domeniul literelor. Cred că ministrul a scris erudit despre calculul diferenţial. E matematician, nu poet.

— Greşeşti; îl cunosc bine: e şi una, şi alta. Ca poet şi matematician ar raţiona bine; ca simplu matematician, n-ar fi putut raţiona deloc, şi astfel ar fi fost la discreţia prefectului.

— Mă uimeşti cu aceste opinii care au fost contrazise de glasul lumii, am zis. Nu intenţionezi, desigur, să reduci la nimic o idee statornicită de-a lungul secolelor. Raţiunea matematică e de mult timp considerată drept raţiunea par excellence.

— Il y a a parier, răspunse Dupin, citând din Chamfort, „que toute idée publique, toute convention reçue, est une sottise, car elle a convenu au plus grand nombre”12. Matematicienii, sunt şi eu de acord, au făcut tot ce le-a stat în putinţă să răspândească eroarea populară la care te referi, şi care nu e mai puţin eroare chiar dacă este decretată drept adevăr. Cu o artă vrednică de o cauză mai bună, de exemplu, ei au strecurat termenul de „analiză” în operaţiunile de algebră. Francezii sunt autorii acestei înşelătorii anume; dar dacă un termen are cât de cât

importanţă, dacă cuvintele îşi capătă valoarea din aplicabilitatea lor, atunci cel de „analiză” îl sugerează pe cel de „algebră” cam tot atât cât în latină ambitus presupune „ambiţie”, religio, „religie”, sau homines honesti13, un grup de oameni „onorabili”.

— Văd că ai ceva de împărţit cu unii dintre algebricienii Parisului; dar continuă14.

— Contest eficacitatea şi astfel şi valoarea unei raţiuni cultivate în oricare altă formă specială decât cea abstract logică. Contest mai ales raţiunea derivată din studiul matematic. Matematicile sunt ştiinţa formei şi a cantităţii; raţionamentul matematic nu e altceva decât logica aplicată cercetării formei şi cantităţii. Marea eroare constă în presupunerea că până şi adevărurile a ceea ce se cheamă algebră pură sunt adevăruri abstracte sau generale. Iar această eroare e atât de evidentă, încât sunt uimit de universalitatea cu care a fost îmbrăţişată. Axiomele matematice nu sunt axiome de adevăr general. Ce este adevărat cât priveşte relaţia – de formă şi de cantitate – adesea este absolut fals în ce priveşte moravurile, de exemplu. În această ştiinţă, de colo mai multe ori este neadevărat că părţile componente sunt egale cu întregul, în chimie, aşijderea, axioma dă greş. În considerarea forţei motrice, dă greş; căci două forţe, fiecare de o valoare dată, când sunt unite, nu au necesarmente o valoare egală cu suma valorilor lor separate. Există numeroase alte adevăruri matematice care sunt adevăruri doar în limitele relaţiei. Dar matematicianul argumentează cu adevărurile sale finite, din obişnuinţă, ca şi când ele ar avea o aplicabilitate absolut generală – cum, într-adevăr, şi le imaginează lumea. Bryant, în foarte erudita sa Mitologie, menţionează o sursă analoagă de erori atunci când afirmă că „deşi miturile păgâne nu sunt crezute, totuşi mereu uităm de noi şi facem deducţii din ele ca din nişte realităţi existente”15. Cu algebricienii însă, care sunt şi ei păgâni, „miturile păgâne” ajung să fie crezute, iar deducţiile se fac

nu atât din lipsa memoriei, cât dintr-o inexplicabilă tulburare a creierului. Pe scurt, încă n-am întâlnit matematicianul pur căruia, o dată scos din rădăcinile pătrate, să-i pot da crezare, nici pe vreunul care să susţină, pe ascuns, drept un punct propriu de credinţă, că x2 + px este în mod absolut şi necondiţionat egal cu q. Spune unuia dintre aceşti gentlemani, ca simplu experiment, că dumneata crezi că se pot ivi ocazii în care x2 + px nu este chiar egal cu q, şi după ce l-ai făcut să înţeleagă ce vrei să spui, dispari din faţa lui cât poţi de iute, căci, fără îndoială, va încerca să te facă una cu pământul.

Vreau să spun, continuă Dupin, în timp ce eu doar râdeam de ultimele lui observaţii, că dacă ministrul nu era decât un simplu matematician, prefectul n-ar fi fost nevoit să-mi dea acest cec. Eu însă îl ştiam deopotrivă matematician şi poet, şi măsurile mele fură adaptate după capacitatea lui, în funcţie de împrejurările în care se afla. Îl ştiam şi curtean, şi intriguant îndrăzneţ. Un astfel de om, socoteam eu, nu putea să nu fie conştient de metodele de lucru obişnuite ale poliţiei. Nu putea să nu anticipeze – iar evenimentele au dovedit că nu putea să nu anticipeze – capcanele ce i s-au întins. Trebuie să fi prevăzut, am reflectat, percheziţiile la locuinţa sa. Frecventele sale absenţe de acasă, noaptea, care au fost salutate de prefect ca nişte ajutoare sigure în vederea succesului său, eu nu le-am considerat decât un fel de şiretlicuri menite să dea poliţiştilor prilejul unei cercetări mai temeinice şi să-i aducă astfel mai devreme la convingerea la care G. A şi ajuns, de fapt, în cele din urmă – convingerea că scrisoarea nu se află în casă. Simţeam, de asemenea, că tot lanţul ăsta de idei, pe care m-am străduit din răsputeri să ţi-l detaliez adineauri, în legătură cu principiul invariabil de acţiune al poliţiei aflate în căutarea unor obiecte ascunse – simţeam că tot acest lanţ de idei va fi trecut necesarmente şi prin mintea ministrului. Obligatoriu îl va fi condus să dispreţuiască toate ascunzătorile obişnuite. Nu putea fi, reflectam eu, atât de

slab de minte încât să nu vadă că ungherul cel mai tainic şi mai îndepărtat din locuinţa sa va fi tot atât de deschis ca orice odaie obişnuită ochilor, sondelor, burghielor şi microscoapelor prefectului. În fine, am văzut că el va fi fost mânat – o chestie firească – spre simplitate, dacă nu chiar deliberat atras de ea – o chestie de gust. Poate îţi aminteşti cu câtă poftă râdea prefectul când i-am sugerat, la prima noastră întâlnire, că e foarte posibil ca acest mister să-l deranjeze nşa de tare tocmai din pricină că era atât de evident.

— Da, am zis, îmi amintesc bine de veselia lui. Mă şi gândeam că o să se strice de atâta râs.

— Lumea materială, continuă Dupin, abundă în analogii foarte precise cu cea imaterială; şi astfel i s-a dat o anume nuanţă de adevăr dogmei retorice după care metafora, sau comparaţia, poate întări un argument sau poate înfrumuseţa o descriere. Principiul vis inertiae16, de pildă, pare a fi identic în fizică şi în metafizică. Nu e mai adevărat în cea dintâi că un corp mare este pus în mişcare cu mai multă greutate decât unul mai mic şi că impulsul său subsecvent este direct proporţional cu această greutate, decât în a doua că inteligenţele de o mai mare capacitate, deşi mai viguroase, mai constante şi mai productive în mişcările lor decât cele de grad inferior, sunt totuşi mai greu de urnit, mai stingherite şi mai pline de ezitare în primii câţiva paşi ai progresului lor. Încă ceva: ai observat vreodată care dintre firmele de pe stradă, cele de deasupra uşilor prăvăliilor, atrag cel mai mult atenţia?

— Nu m-am gândit niciodată la asta, am zis.

— Există un joc de-a ghicitul, continuă el, care se joacă pe o hartă. Un partener de joc îi cere celuilalt să găsească un cuvânt dat – nume de oraş, râu, stat sau imperiu – pe scurt, orice cuvânt, pe suprafaţa pestriţă şi încâlcită a hărţii. Un începător într-ale jocului caută în general să-şi încurce adversarii dându-le numele scrise cu cele mai mărunte litere; dar cunoscătorul selectează cuvintele ce se întind, cu

caractere mari, de la un capăt la altul al hărţii. Acestea, întocmai ca firmele şi afişele cu litere uriaşe de pe stradă, scapă atenţiei prin aceea că sunt mult prea vădite; şi aici eroarea fizică e perfect analoagă uşurinţei morale cu care intelectul lasă să treacă neobservate consideraţiile ce sunt în chip prea agasant sau prea palpabil evidente. Dar se pare că acesta este un lucru oarecum mai presus sau mai prejos de înţelegerea prefectului. Nici măcar o dată acesta nu s-a gândit că ar fi probabil, sau posibil, ca ministrul să fi pus scrisoarea chiar sub nasul întregii lumi – cel mai bun mijloc de a împiedica pe oricare membru al acestei lumi să o observe.

Dar cu cât reflectam mai mult la ingeniozitatea îndrăzneaţă, impetuoasă şi subtilă a lui D., la faptul că documentul trebuie să fi fost tot timpul la îndemână, dacă avea de gând să-l folosească cu succes, şi la dovezile decisive, obţinute de prefect, că el nu era ascuns între hotarele cercetării obişnuite a acestui demnitar, cu atât mai satisfăcut eram că, pentru a ascunde scrisoarea, ministrul recursese la soluţia simplă şi inteligentă de a nu încerca să o ascundă deloc.

Plin de aceste idei, m-am înarmat cu o pereche de ochelari verzi17 şi, într-o frumoasă dimineaţă, m-am înfiinţat, ca din întâmplare, la reşedinţa ministrului. L-am găsit pe D. Acasă, căscând, trândăvind şi pierzându-şi vremea, ca de obicei, şi pretinzând a fi în ultimul grad de ennui18. Poate că este realmente cel mai energic om din câţi există, dar asta numai când nu-l vede nimeni.

Ca să fiu pe picior de egalitate cu el, m-am văitat de ochii mei slăbiţi şi m-am plâns de nevoia de a purta ochelari, la adăpostul cărora am cercetat, prudent şi cu de-amănuntul, întreg apartamentul, părând totuşi a fi atent numai la conversaţia amfitrionului meu.

Am dat atenţie în special unei mese de lucru mari, la care şedea, şi pe care zăceau în dezordine nişte scrisori miscelanee şi alte hârtii, unul sau două instrumente

muzicale şi câteva cărţiTotuşi, după o îndelungă şi foarte decisă cercetare, n-am văzut aici nimic care să-mi trezească vreo bănuială.

În cele din urmă, dând ocol încăperii, ochii mi-au căzut pe o mapă de carton în filigran, ponositǎ, ce atârna prinsă cu o panglică albastră şi murdară de un mâner mic de alamă, chiar la mijloc sub consola şemineului. În această mapă, care avea trei sau patru despărţituri, erau cinci sau şase cărţi de vizită şi o scrisoare solitară. Aceasta din urmă era foarte soioasă şi mototolită. Era aproape ruptă în două, pe la mijloc, ca şi când intenţia, în primul moment, de a o rupe în bucăţele, ca pe un lucru fără valoare, ar fi fost schimbată, sau anulată, în cel de-al doilea. Avea un sigiliu mare, negru, purtând iniţiala D., foarte vizibil, şi era adresată, cu un scris diminutiv de femeie, lui D., ministrul însuşi. Era vârâtă neglijent şi, din câte se părea, chiar cu dispreţ, într-una din despărţiturile de sus ale mapei.

De cum am zărit această scrisoare am conchis că era cea pe care o căutam. Bineînţeles că era, după toate aparenţele, radical diferită de cea despre care prefectul ne-a citit o descriere atât de amănunţită. Aici sigiliul era mare şi negru, cu iniţiala D; acolo, el era mic şi roşu, cu blazonul ducal al familiei S. Aici, adresa ministrului era diminutivă şi feminină; acolo, adresa către un anume personaj regal era extrem de îndrăzneaţă şi hotărâtă; singură mărimea prezenta un punct de asemănare. Dar atunci radicalismul acestor diferenţe, care era excesiv, murdăria, condiţia hârtiei, soioasă şi ruptă, atât de nepotrivite cu adevăratele habitudini metodice ale lui D. Şi atât de sugestive cât priveşte planul de a-l amăgi pe privitor cu ideea lipsei de valoare a documentului, aceste lucruri, împreună cu poziţia de-a dreptul ostentativă a acestui document, în văzul oricărui vizitator, şi astfel exact în acord cu concluziile la care ajunsesem anterior, aceste lucruri, repet, întăreau din plin suspiciunea unuia venit cu intenţia de a suspecta.

Mi-am prelungit vizita cât am putut mai mult şi, în timp ce purtam cu ministrul o discuţie dintre cele mai animate despre un subiect care ştiam bine că n-a încetat nicicând să-l intereseze şi să-l pasioneze, mi-am pironit, de fapt, atenţia asupra scrisorii. În decursul acestei examinări mi-am întipărit în memorie înfăţişarea exterioară şi poziţia ei în mapă şi, într-un târziu, am mai făcut o descoperire care a risipit orice urmă de îndoială aş mai fi avut. Uitându-mă cu luare-aminte la marginile hârtiei, am observat că ele erau mai uzate decât s-ar fi cuvenit. Prezentau aspectul frânt al unei coli rigide, care, după ce a fost îndoită o dată şi apăsată cu un cuţit de tăiat hârtie, a fost reîndoită în direcţia opusă, pe aceleaşi cute sau margini ce alcătuiseră prima împăturire. Această descoperire mi-a fost de ajuns. Era clar pentru mine că scrisoarea fusese întoarsă ca o mănuşă, cu partea dinăuntru spre afară, readresată şi resigilată. Mi-am luat rămas-bun de la ministru şi am plecat de îndată, lăsând o tabacheră de aur pe masă.

Dimineaţa următoare m-am dus după tabacheră şi am reluat, cu aceeaşi înmillnţiro, conversaţia din ziua precedentă. Dar pe când eram astfel ocupaţi, o puternică detunătură, ca de pistol, se auzi chiar sub ferestrele clădirii, care fu urmată de o serie de ţipete de spaimă şi de strigătele unei mulţimi îngrozite. D. Se repezi la un geam, îl deschise şi se uită afară. În acest răstimp eu m-am apropiat de mapă, am luat scrisoarea, am pus-o în buzunar şi am înlocuit-o cu un facsimil (cât priveşte aspectul exterior) pe care îl pregătisem cu grijă de acasă, imitând foarte bine monograma lui D. Cu ajutorul unui sigiliu din miez de pâine.

Zarva de pe stradă fusese iscată de purtarea nechibzuită a unui om cu o muschetă. O descărcase în aer, în mijlocul unei mulţimi de femei şi de copii. Totuşi ea se dovedi a fi fost fără glonţ şi individul fu lăsat să-şi urmeze drumul, ca un nebun sau beţiv ce era. După plecarea lui, D. A venit de la fereastra unde îl urmasem şi eu imediat ce pusesem mâna

pe obiectul dorit. Curând după asta mi-am luat rămas-bun de la dânsul. Pretinsul nebun era un om plătit de mine.

— Dar ce scop urmăreai, am întrebat, prin înlocuirea scrisorii cu un facsimil? N-ar fi fost mai bine, de la prima vizită, să o fi înşfăcat pe faţă şi să fi plecat?

— D., răspunse Dupin, este un om disperat şi un bărbat nestăpânit. Locuinţa lui, de asemenea, nu e fără slujitori devotaţi intereselor sale. Dacă aş fi făcut încercarea nebunească pe care o sugerezi, s-ar putea să nu mai fi părăsit niciodată viu locuinţa ministrului. Posibil ca vrednicii locuitori ai Parisului să nu mai fi auzit de mine. Dar pe lângă aceste consideraţiuni aveam un scop anume. Cunoşti convingerile mele politice, în această problemă acţionez ca partizan al doamnei în cauză. Vreme de optsprezece luni ministrul a avut-o în puterea lui. Acum îl are ea într-a ei, întrucât, neştiind că scrisoarea nu se mai află în posesia lui, el va continua cu ameninţările sale ca şi când ar mai fi încă. Drept care o să se implice numaidecât şi inevitabil în propria-i ruină politică. De asemenea, căderea lui va fi nu mai puţin neaşteptată decât jenantă. Poţi foarte bine vorbi de facilis descensus Averni19, însă în orice gen de suiş, cum zicea Catalani despre cântat, e mult mai uşor să urci decât să cobori20. În cazul de faţă n-am nici o simpatie, nici măcar milă, pentru cel care coboară. El este acel monstrum horrendum21, un om de geniu fără principii. Mărturisesc însă că mi-ar plăcea foarte mult să cunosc natura precisă a gândurilor sale când, înfruntat de cea pe care prefectul o numeşte „un anumit personaj”, va fi nevoit să deschidă scrisoarea pe care i-am lăsat-o în mapă.

— Cum? Ai scris ceva anume în ea?

— Mda, nu mi se părea întru totul corect să las partea dinăuntru goală, ar fi fost o insultă. Odată, la Viena, D. Mi-a jucat o festă urâtă, pe care i-am spus, cât se poate de vesel, că am să o ţin minte. Prin urmare, ştiind că va simţi o oarecare curiozitate pentru identitatea persoanei care îl păcălise, m-am gândit că ar fi păcat să nu-i dau un indiciu.

Îmi cunoaşte bine scrisul şi tocmai de aceea am copiat pe mijlocul paginii goale cuvintele:

Un dessein şi funeste, S'il n'est digne d'Atrée, est digne de Thyeste…22

Ele se găsesc în Atrée a lui Crébilion.

NOTĂ BIBILIOGRAFICĂ.

SCRISOAREA FURATĂ

(THE PURLOINED LETTER)

(A: The Gift: a Christmas, New Year, and Birthday Present, MDCCCXLV, septembrie 1844; B: Tales, 1845; C: exemplarul J. Lorimer Graham din Tales, cu corecturi manuscrise din anul 1849, D: Works, 1850)

La 2 iulie 1844, Poe îi scria lui J. R. Lowell că „Scrisoarea furată, în curs de apariţie în revista The Gift, este poate cea mai bună dintre nuvelele mele analitice (ratiocinative)”. În opinia lui T. O. Mabbott, este cea mai reuşită dintre toate nuvelele lui Poe. Meritul ei constă în tratarea unei intrigi pur intelectuale, în absenţa elementului senzaţional.

A fost scrisă în grabă pentru anuarul în care a apărut prima oară. La 31 mai 1844, Poe îi scria editorului său Edward L. Carey, cerându-i şpalturile, întrucât „manuscrisul avea multe rânduri intercalate şi ştersături”.

A fost retipărită în Chamber's Edinburgh Journal (30 noiembrie 1844) cu următoarea introducere: „The Gift este un anuar american de mare eleganţă tipografică, împodobit cu multe şi frumoase gravuri. Conţine un articol care, dintr-o serie de motive, ne apare atât de reuşit, încât vom lăsa deoparte câteva dintre efuziunile unor colaboratori tradiţionali de-ai noştri pentru a face loc unei versiuni prescurtate. Autorul, domnul Edgar A. Poe, este în chip vădit un fin observator al fenomenelor mentale; şi trebuie să-i mulţumim pentru una dintre cele mai izbutite ilustrări ce pot fi concepute despre acel joc curios a două minţi, în care o persoană, să-i zicem A, ghiceşte ce va face o altă

persoană, B, judecind că B va adopta o anumită conduită pentru a o păcăli pe A”.

Modificările redacţiei nu par să fi fost autorizate, întrucât Poe n-a adoptat această versiune pentru volumul din 1845.

Traduceri. În franceză: Une Lettre volée [trad. Anonimă, dar după W. T. Bandy, ar fi vorba de Gustave Brunet; numele lui Poe nu e dat], Magazin pittoresque, XIII, august 1845, pp. 269-272, retipărit în L'Echo de la Presse, 25 august 1845. La Lettre soustraite, trad. Anonimă [probabil Gustave Brunet], Le Memorial bordelais, 20,21,22 mai 1847. La Letre volee, trad. Charles Baudelaire, Le Pays, 23, 24 şi 25 februarie 1855, reed. În Histoires extraordinaires, Paris, Michel Levi, 1856.

În româneşte: Epistola furată, trad. Byr, Dreptatea, Timişoara, II, 1895, nr. 110-112: Foişoară. Şt. P, în volumul Scrisoarea furată, Ruina casei Usher, Pisica neagră. Portretul oval şi alte Povestiri extraordinare. Institutul de Editură Ralian şi Ignat Samitca, Craiova, 1897,110 p. Scrisoarea furată, Ţara, II, 1904, nr. 349, p. 2; nr. 350, p. 2. Scrisoarea furată, trad. De Ion Vinea, în Edgar Allan Poe, Scrieri alese, EPLU, 1968, pp. 470-488, reed. 1969, pp. 395-411.

Traducerea s-a făcut după C.

Sistemul doctorului Catran şi al profesorului Pană.

În toamna anului 18..., pe când făceam o excursie prin regiunile din sudul extrem al Franţei, drumul mă aduse la câteva mile de o anume maison de santé1 sau ospiciu privat de nebuni despre care auzisem multe la Paris de la amicii mei medici. Şi cum nu vizitasem niciodată un asemenea loc, mă gândeam că ocazia era mult prea bună ca s-o pierd, drept care i-am propus tovarăşului meu de călătorie (un gentleman cu care făcusem întâmplător cunoştinţă cu câteva zile mai înainte) să ne abatem din drum un ceas-două şi să vizităm aşezământul. El se împotrivi propunerii mele, motivând în primul rând cu graba, iar în al doilea rând cu oroarea ce îndeobşte o resimţea la vederea unui

nebun. Mă rugă totuşi să nu renunţ la a-mi satisface curiozitatea din simplă curtoazie faţă de el, şi-mi spuse că va călări mai departe la pas, ca să-l pot ajunge din urmă în aceeaşi zi sau, în orice caz, în ziua următoare. Pe când îşi lua rămas-bun de la mine, m-am gândit că s-ar putea să întâmpin unele dificultăţi cu accesul în incintă şi i-am amintit de temerile mele în acest sens. Îmi răspunse că de fapt în caz că nu-l cunoşteam personal pe administrator, pe domnul Maillard2, şi nu aveam eventual o scrisoare de recomandare, s-ar fi putut ivi o piedică, fiindcă regulamentele acestor case de nebuni particulare erau mai severe decât rânduielile din ospiciile publice. Adăugă însă că, în ce-l priveşte, făcuse cunoştinţă cu Maillard în urmă cu câţiva ani şi că-mi va fi de folos doar cât să mă însoţească până la poartă şi să mă prezinte, dar părerile lui cât priveşte nebunia nu-i îngăduiau să intre în casă.

I-am mulţumit şi, abătându-ne din drumul principal, intrarăm pe o cărare lăturalnică, năpădită de ierburi, care, după vreo jumătate de ceas, se pierdea aproape de tot în sihla deasă ce înveşmânta poalele muntelui. Călărirăm vreo două mile prin această pădure jilavă şi întunecoasă până când în faţa noastră răsări acea maison de santé. Era un château3 fantastic, foarte dărăpănat şi, la drept vorbind, aproape de nelocuit din pricina vechimii şi părăginirii. Înfăţişarea lui îmi trezi o groază cumplită şi, oprind calul, mai că eram decis să mă întorc din drum. Numaidecât însă m-am ruşinat de slăbiciunea mea şi am pornit-o mai departe.

Pe când ne îndreptam călare spre poarta principală, am observat că era întredeschisă şi prin ea un chip de bărbat se zgâia la noi. O clipă mai târziu acest bărbat veni în întâmpinarea noastră, îl abordă pe nume pe însoţitorul meu, îi strânse cordial mâna şi-l rugă să descalece. Era chiar monsieur Maillard, un gentleman falnic şi arătos, de şcoală veche, cu purtări alese şi un anume aer de gravitate, demnitate şi autoritate ce făcea o vie impresie.

După ce mă prezentă şi-i pomeni de dorinţa mea de a vizita ospiciul, iar monsieur Maillard îl asigură că-mi va da întreaga atenţie, prietenul meu îşi luă acum rămas-bun şi de atunci nu l-am mai văzut niciodată.

După plecarea lui, administratorul mă conduse într-un salon mic şi extrem de îngrijit care adăpostea, printre alte indicii ale unui gust rafinat, numeroase cărţi, tablouri, vase cu flori şi instrumente muzicale. Un foc vesel ardea în şemineu. La pian şedea şi cânta o arie de Bellini4 o femeie tânără şi nespus de frumoasă care, la intrarea mea, se opri din cântat şi mă primi cu o plecăciune plină de graţie. Vorbea în şoaptă şi întreaga ei purtare trăda smerenie. Mi se păru totodată că observ urme de tristeţe pe chipul ei de o paloare exagerată, deşi, după gustul meu, nu lipsit de farmec. Era îmbrăcată în haine de mare doliu şi ea trezi în sufletul meu un sentiment în care se amestecau respectul, interesul şi admiraţia.

Auzisem la Paris că instituţia lui monsieur Maillard era condusă după ceea ce se cheamă îndeobşte „metoda blândă”, că era evitată orice pedeapsă, că până şi la încarcerare se recurgea arareori, că pacienţii, supravegheaţi pe ascuns, păreau să se bucure de multă libertate şi că cei mai mulţi dintre ei aveau voie să umble prin casă şi prin curte în hainele obişnuite ale celor cu mintea întreagă.

Ţinând cont de aceste impresii, am fost precaut în tot ce am spus în prezenţa tinerei domnişoare, întrucât nu puteam fi sigur că era chiar sănătoasă. Şi, de fapt, în ochii ei licărea un anume neastâmpăr care aproape mă făcea să cred că nu era. Prin urmare, mi-am limitat remarcele la chestiunile generale, adică la ceea ce socoteam eu că n-ar fi displăcut ori indispus nici chiar pe un nebun. Ea răspundea perfect raţional la tot ce-i spuneam; şi până şi observaţiile ei „originale” se caracterizau prin cel mai desăvârşit bun-simţ. Totuşi contactul meu îndelung cu studiul maniei mă învăţase să nu mă încred în asemenea dovezi de sănătate şi

am continuat să păstrez pe toată durata convorbirii aceeaşi precauţie cu care începusem.

Numaidecât un lacheu chipeş, în livrea, aduse o tavă cu fructe, vin şi alte gustări, din care m-am înfruptat, domnişoara părăsind încăperea curând după aceea. După ce plecă, mi-am întors privirea întrebătoare spre gazda mea.

— Nu, zise el, o, nu – o membră a familiei mele – nepoata mea, o femeie cu totul desăvârşită!

— Îmi cer o mie de scuze pentru bănuială, i-am răspuns, dar nu mă îndoiesc că o să mă iertaţi. Excelenta administrare a afacerilor dumneavoastră de aici e bine cunoscută în Paris şi am crezut că ar fi cu putinţă, ştiţi dumneavoastră…

— Da, da, nu vă mai scuzaţi, de fapt eu ar trebui să vă mulţumesc pentru lăudabila prudenţă de care aţi dat dovadă. Arareori găsim la tineri atâta prevedere, şi nu o dată a avut loc câte un contre-temps5 nefericit ca urmare a nesocotinţei vizitatorilor noştri. Pe când funcţiona vechiul meu sistem şi pacienţii mei se bucurau de privilegiul de a se putea preumbla ici şi colo după bunul lor plac, aceştia erau deseori aduşi într-o stare de periculoasă frenezie de către unele persoane nechibzuite care veneau să viziteze ospiciul. Drept urmare, am fost nevoit să introduc un regim aspru de oprelişti; şi de atunci nimeni, în afară de cei pe al căror bun-simţ mă pot bizui, n-a mai căpătat învoirea de a pătrunde aici.

— Pe când funcţiona vechiul dumneavoastră sistem, am spus, repetând cuvintele lui, dacă vă înţeleg bine, vreţi să spuneţi că „metoda blândă” despre care am auzit atâtea nu mai e în vigoare?

— Se împlinesc câteva săptămâni, răspunse el, de când am decis să renunţăm la ea pentru totdeauna.

— Adevărat? Mă uimiţi!

— Am găsit, domnul meu, zise el cu un oftat, că e absolut necesar să ne întoarcem la vechile sisteme. Pericolul

metodei blânde a fost dintotdeauna înfricoşător, iar avantajele ei mult supraevaluate. Cred, domnule, că în această instituţie s-a făcut o încercare onestă, ca nicăieri altundeva. Am făcut tot ce ne-a indicat raţiunea omenească. Regret că nu ne-aţi putut face o vizită mai devreme ca să vă daţi singur seama. Presupun însă că sunteţi la curent cu metoda blândă în toate detaliile ei.

— Nu chiar. Ceea ce am auzit eu provine de la a treia sau a patra mână.

— Aş putea atunci descrie în termeni generali această metodă ca fiind una în care pacienţii erau ménagés6, lăsaţi de capul lor. Nu ne opuneam câtuşi de puţin fanteziilor ce înfierbântau creierul vreunui nebun. Din contra, nu numai că le încuviinţam, dar le şi încurajam; şi multe dintre vindecările noastre cele mai durabile s-au înfăptuit în acest fel. Nu există argument care să impresioneze mai grozav raţiunea firavă a nebunului ca reducţio ad absurdum7. Am avut de pildă bărbaţi ce se credeau pui de găină. Tratamentul consta în recunoaşterea faptului în sine, în învinuirea bolnavului de prostie dacă nu-şi dădea îndeajuns de bine seama de acest lucru şi ca atare refuzându-i timp de o săptămână orice altă hrană decât cea care i se cuvine unui pui de găină. În acest mod câteva grăunţe şi un pumn de nisip puteau face minuni.

— Dar oare totul consta în acest gen de recunoaştere?

— Câtuşi de puţin. Aveam mare încredere în distracţii cât mai simple, precum muzica, dansul, în genere exerciţiile de gimnastică, jocurile de noroc, lectura anumitor cărţi şi aşa mai departe. Ne prefăceam că-l tratăm pe fiecare individ în parte de o boală fizică obişnuită, iar cuvântul „nebunie” nu era niciodată întrebuinţat. Un aspect esenţial era să-l facem pe fiecare nebun să supravegheze acţiunile tuturor celorlalţi. Să acorzi încredere înţelegerii ori discernământului unui nebun înseamnă să-l câştigi trup şi suflet. În acest fel am reuşit să ne lipsim de un corp de îngrijitori destul de costisitor.

— Şi nu aveaţi pedepse de nici un fel?
— Niciuna.
— Şi nu-i închideaţi niciodată pe pacienţi?
— Foarte rar. Câteodată când boala vreunuia ajungea la o criză sau brusc îl apucau pandaliile, îl trimiteam într-o celulă secretă, nu care cumva dereglarea lui să-i molipsească şi pe ceilalţi, şi-l ţineam acolo până când îl puteam lăsa în grija prietenilor săi, fiindcă nu aveam ce face cu nebunii furioşi. De obicei îi trimitem la spitalele publice.
— Iar acum aţi schimbat toate acestea, şi credeţi că-i mai bine?
— Indiscutabil. Metoda îşi avea dezavantajele ei, ba chiar unele pericole. Din fericire, ea e acum abandonată în toate maisons de sânte din Franţa.
— Sunt foarte surprins de ceea ce-mi spuneţi, i-am zis; fiindcă eram convins că în clipa de faţă nu există nicăieri în ţară o altă metodă de tratare a nebuniei.
— Amice, sunteţi încă tânăr, îmi răspunse amfitrionul meu, însă va veni vremea când veţi învăţa să judecaţi de unul singur ce se întâmplă în lume, fără să vă mai aplecaţi urechea la cleveteli. Să nu credeţi nimic din ceea ce auziţi şi doar pe jumătate din ceea ce vedeţi. Ei bine, cât despre aceste maisons de sânte, e limpede că vreun ignorant şi-a bătut joc de dumneavoastră. După cină însă, când vă veţi fi odihnit destul după truda călătoriei, voi fi bucuros să vă însoţesc prin casă şi să vă prezint o metodă care, în opinia mea şi a tuturor celor care au văzut cum funcţionează, e de departe cea mai eficientă dintre toate cele concepute până acum.
— A dumneavoastră proprie? L-am întrebat. Invenţia dumneavoastră?
— Sunt mândru să recunosc acest lucru, cel puţin într-o oarecare măsură, zise el.
Am stat astfel de vorbă cu monsieur Maillard preţ de un ceas-două, răstimp în care mi-a arătat grădina şi serele aşezământului.

— Nu vă pot lăsa să-mi vedeţi pacienţii în momentul de faţă, zise el. Pentru o minte sensibilă o asemenea privelişte e întotdeauna mai mult sau mai puţin şocantă; şi n-aş vrea să vă stric pofta de mâncare. Vom cina împreună. Pot să vă ofer nişte viţel a la St. Menehoult8, cu conopidă în şauce veloutée9, iar după aceea un pahar de Clos-Vougeôt10 – toate acestea vă vor întări nervii.

La orele şase fu anunţată cina; iar gazda mea mă conduse într-o încăpătoare salle a manger11, unde se adunase o grămadă de lume, vreo douăzeci şi cinci-treizeci de persoane cu totul. Erau, din câte se părea, oameni de vază, bineînţeles cu purtări alese, deşi straiele lor erau, după părerea mea, de o bogăţie extravagantă, amintind mult prea vădit de rafinamentul ostentativ de la vieille cour12. Am remarcat faptul că dintre aceşti oaspeţi cel puţin două treimi erau doamne; iar câteva dintre ele nu erau îmbrăcate câtuşi de puţin după ceea ce un parizian ar considera drept bunul-gust al zilei. De pildă, multe dintre femei, a căror vârstă nu putea fi mai mică de şaptezeci de ani, erau împopoţonate cu fel de fel de giuvaeruri: inele, brăţări şi cercei, dezvelindu-şi fără pic de ruşine pieptul şi braţele. Am mai observat că foarte puţine rochii erau bine croite sau, în orice caz, foarte puţine erau pe măsura celor care le purtau. Aruncând o privire înjur, am descoperit-o pe domnişoara interesantă căreia mă prezentase monsieur Maillard în micul salon; mare îmi fu însă mirarea să o văd purtând o fustă lungă cu crinolină, pantofi cu tocuri înalte şi o bonetă slinoasă din dantelă de Bruxelles, atât de largă încât trăsăturile feţei ei apăreau ridicol de mici. Când o văzusem prima oară, era îmbrăcată cum nu se poate mai decent, în mare doliu. Pe scurt, veşmintele întregii adunări degajau un aer cât se poate de ciudat, lucru care mă făcu să revin la prima mea idee despre „metoda blândă” şi să-mi închipui că monsieur Maillard voise doar să mă amăgească până după masă, ca să nu mă simt prost în timpul ospăţului, trezindu-mă că cinez printre nebuni; mi-am adus însă

aminte de ce mi se povestise la Paris despre provincialii din sud, cum că ar fi nişte oameni cam excentrici de felul lor, cu o grămadă de idei demodate; după aceea însă, discutând cu câţiva dintre comeseni, temerile mele fură pe loc şi în întregime spulberate.

Sufrageria însăşi, deşi poate că îndeajuns de confortabilă şi spaţioasă, nu avea nimic din ceea ce se cheamă „eleganţă”. De pildă, pe jos nu era aşternut nici un covor; în Franţa însă, adeseori covoarele lipsesc. Ferestrele, de asemenea, erau fără perdele; obloanele, fiind închise, erau zdravăn ferecate cu drugi de fier, puşi de-a curmezişul, după moda prăvăliilor obişnuite de la noi. Această încăpere, mi-am dat seama, alcătuia de una singură o aripă a întregului château şi astfel ferestrele erau dispuse pe cele trei laturi ale paralelogramului, uşa aflându-se pe cealaltă. Erau nu mai puţin de zece ferestre cu totul.

Masa era superb servită. Dichisită cu tot soiul de platouri, pur şi simplu gemea de delicatese. Răsfăţul era absolut barbar. Se găseau destule preparate din carne ca să-i poţi îndestula chiar şi pe fiii lui Enac13. De când mă ştiu, niciodată nu-mi fusese dat să fiu martor la aşa o dezmăţată şi costisitoare risipă de bunătăţi de-ale vieţii lumeşti. Toate aceste aranjamente însă păreau cu totul lipsite de gust; iar ochii mei, obişnuiţi cu lumina mai blândă, se chinuiau amarnic din pricina sclipirii grozave a puzderiei de luminări de ceară din candelabrele de argint înşirate pe masă şi pretutindeni prin încăpere, orişiunde se mai putea găsi vreun loc. Câţiva slujitori sârguincioşi se ocupau de servit; iar pe o masă întinsă, undeva în fundul încăperii, şedeau vreo şapte-opt bărbaţi cu viori, fluiere, tromboane şi o tobă. În răstimpuri, pe durata ospăţului, aceşti indivizi m-au enervat la culme cu infinita lor varietate de zgomote, menite drept muzică, şi care păreau să-i încânte nemaipomenit pe toţi cei prezenţi, cu excepţia mea.

Pe scurt, nu puteam să nu mă gândesc la faptul că tot ce vedeam era nespus de bizar; însă la drept vorbind, lumea e

alcătuită din tot soiul de oameni, cu diverse moduri de gândire şi cu tot felul de apucături. În plus, călătorisem atât de mult, încât ajunsesem aproape un adept al lui nil admirari14; drept care, impasibil, mi-am luat în primire scaunul din dreapta gazdei mele şi, vădind o straşnică poftă de mâncare, am onorat pe cinste bunătăţile aşezate înaintea mea.

În acest răstimp, toată lumea lua parte cu însufleţire la conversaţie. Doamnele, ca de obicei, sporovăiau fără contenire. Curând am descoperit că aproape toţi comesenii avuseseră parte de o educaţie aleasă şi însuşi amfitrionul meu era un adevărat tezaur de anecdote cât se poate de hazlii. Acesta părea extrem de doritor să vorbească despre poziţia lui de director al unei maison de santé; şi într-adevăr, spre marea mea surprindere, nebunia devenise subiectul preferat al tuturor celor prezenţi. O sumedenie de poveşti amuzante fură spuse în legătură cu „hachiţele” pacienţilor.

— Am avut odată pe unul, zise un domn mic şi dolofan care şedea la dreapta mea, pe un ins care se credea samovar; şi, între noi fie vorba, nu-i oare nespus de ciudat că această specie de gărgăun intră atât de des în capul unui diliman? În Franţa, aproape nu găseşti azil de nebuni care să nu-ţi poată arăta samovarul său cu chip omenesc. Domnul nostru era unul de fabricaţie britanică, şi avea mare grijă să se lustruiască în fiecare dimineaţă cu o piele de căprioară şi cu praf de cretă.

— Şi pe urmă, zise un bărbat înalt care şedea în faţa noastră, se nimerise pe aici unul, nu demult, care-şi vârâse în cap că-i măgar, ceea ce, vorbind metaforic, veţi spune că-i perfect adevărat. Omul era un pacient din cale-afară de nărăvaş, dându-ne mult de furcă să-l ţinem în frâu. Vreme îndelungată n-a vrut să mănânce nimic altceva decât scaieţi; însă l-am vindecat de damblaua asta insistând nu care cumva să mănânce altceva. Şi apoi dădea întruna din copite, uite-aşa, uite-aşa!

— Domnule de Kock15, v-aş rămâne îndatorată dacă v-aţi astâmpăra! Îl întrerupse o doamnă în etate, care şedea lângă cel ce luase cuvântul. Vă rog, ţineţi-vă gaibele acasă. Mi-aţi şifonat rochia de brocart. E neapărat necesar, rogu-vă, să vă ilustraţi remarcele printr-un stil atât de vioi? Amicul nostru, aici de faţă, în mod sigur poate pricepe şi fără toate acestea. Pe cuvântul meu, sunteţi un măgar aproape la fel de mare pe cât se imagina şi nenorocitul ăla. Demonstraţia dumneavoastră e cât se poate de naturală, pe legea mea!

— Miile pardons! Ma'm'selle! 16 răspunse monsieur de Kock, astfel admonestat. O mie de scuze. N-am avut intenţia să vă jignesc. Ma'm'selle Laplace17, monsieur de Kock îşi va permite onoarea să bea un pahar de vin cu dumneata!

Aici, monsieur de Kock făcu o plecăciune adâncă, îşi sărută ceremonios propria mână şi bău un pahar de vin cu ma'm'selle Laplace.

— Îngăduiţi-mi, mon ami, mi se adresă atunci domnul Maillard, îngăduiţi-mi să vă ofer o bucată din acest viţel a la St. Menhoult. O să-l găsiţi nespus de gustos!

În acea clipă trei ospătari voinici tocmai isprăviră de aşezat cu bine pe masă o tavă uriaşă sau fund de lemn, conţinând ceea ce bănuiam a fi un „monstrum, horrendum, informe, ingens, cui lumen ademptum”18. Cercetându-l mai îndeaproape, m-am dumirit însă că nu era decât un viţeluş fript întreg şi proptit pe genunchi, cu un măr în gură, aşa cum obişnuiesc englezii să dichisească un iepure.

— Nu, mulţumesc, i-am răspuns. Drept să vă spun, nu prea mă omor după viţel a la sfântul… Şi mai cum? Căci nu găsesc că-mi prieşte. Totuşi o să-mi schimb farfuria, ca să gust un pic din friptura de iepure.

Erau câteva feluri de mâncare pe masă, conţinând ceea ce părea să fie obişnuitul iepure de casă, gătit în stil franţuzesc, un morceau19 nespus de delicios pe care l-aş recomanda oricui.

— Pierre, strigă gazda, schimbă farfuria domnului şi oferă-i o bucată din acest iepure au-chat! 20

— Cu ce? Am întrebat eu.

— Iepure au-chat.

— Sincer… Vă mulţumesc… Dacă stau sa mă gândesc mai bine nu. Am să iau niţică şuncă.

„Nu se ştie niciodată ce mănânci, mi-am zis în sinea mea, pe la mesele unor provinciali ca ăştia. Nici gând să iau din iepurele lor au-chat şi din acelaşi motiv nici din pisica lor cu iepure…”

— Iar după aceea, zise un personaj cu alură cadaverică de la capătul mesei reluând firul conversaţiei de unde fusese întrerupt, iar după aceea, între alte drăcovenii, am avut odinioară un pacient care susţinea cu tărie că-i brânză de Cordova şi umbla cu un cuţit în mână, invitându-şi amicii să guste o felioară din pulpa piciorului.

— Un mare cretin, fără îndoială, interveni un altul, însă nici nu se compară cu un anume individ pe care-l cunoaştem cu toţii, cu excepţia acestui domn venit de pe alte meleaguri. Mă refer la omul care se închipuia o sticlă de şampanie şi exploda tot timpul cu un pocnet şi un fâsăit cam în maniera asta…

Aici cel care vorbea îşi vârî cât se poate de necuviincios, după părerea mea, degetul mare de la mâna dreaptă în gură sub obrazul stâng şi şi-l retrase cu un sunet aidoma pocnetului unui dop, iar apoi, cu o mişcare abilă a limbii peste dinţi, scoase un şuierat strident şi un fâsăit ce dură câteva minute, imitând sfirâitul şampaniei. Acest comportament, am văzut limpede, nu fu tocmai pe placul lui monsieur Maillard. Domnul acesta însă nu spuse nimic şi conversaţia fu reluată de o aschimodie cu o perucă mare pe cap.

— Şi pe urmă a mai fost şi un nătărău, zise el, care se închipuia broscoi; cu care, vorba vine, semăna nu puţin. M-aş bucura să fi avut prilejul să-l cunoaşteţi. Domnule – aici vorbitorul mi se adresă mie – v-ar fi săltat inima în piept

văzându-l cu ce aere fireşti se exprima. Domnule, dacă omul acela nu era broscoi, doar atât pot spune: păcat că nu era! Orăcăitul lui, cam aşa: „O-o-o-oac! O-o-o-oac!”, era cel mai dulce sunet din lume – un şi bemol; iar când îşi punea coatele pe masă, aşa, după ce dădea pe gât un pahar-două de vin şi-şi deschidea gura, aşa, şi-şi dădea ochii peste cap, uite-aşa, şi clipea cu nemaipomenită iuţeală, uite-aşa, apoi atunci, domnul meu, îndrăznesc să spun că fără doar şi poate aţi fi rămas mut de admiraţie în faţa geniului acestui om.

— N-am nici o îndoială, am încuviinţat.

— Şi pe urmă, zise careva, pe urmă a mai fost şi Petit-Gaillard21, care se credea priză de tabac şi era sincer deprimat că nu se putea apuca pe sine însuşi între două degete.

— Şi a mai fost şi Jules Desoulieres, un geniu pe drept cuvânt nespus de ciudat, care s-a ţăcănit, obsedat de ideea că era dovleac. Nu-l mai slăbea pe bucătar, cerându-i să facă din el plăcinte, treabă pe care acesta o respingea indignat. În ce mă priveşte, nu sunt deloc sigur că o plăcintă de dovleac a la Desoulieres n-ar fi fost o mâncare nemaipomenită, zău!

— Mă uimiţi! Am zis eu uitându-mă întrebător la monsieur Maillard.

— Ha! Ha! Ha! Izbucni acest domn – he! He! He!

— Hi! Hi! Hi!

— Ho! Ho! Ho!

— Hu! Hu! Hu!

— Foarte reuşită, într-adevăr! Nu fi surprins, mon ami, prietenul nostru de faţă e un hâtru, un drôle22, nu trebuie să iei a bună chiar tpt ce-ţi spune.

— Şi pe urmă, zise un alt comesean, a mai fost şi Bouffon Le Grand23, alt personaj extraordinar în felul său. Omul se scrântise din dragoste, închipuindu-şi că are două căpăţâni. Una din ele, susţinea el, era capul lui Cicero; pe cealaltă şi-o imagina ca fiind dublă: Demostene de la scăfârlie până la

gură şi lordul Brougham24 de la gură până la bărbie. Nu-i imposibil să se fi înşelat; însă v-ar fi convins că avea dreptate, căci era un om înzestrat din plin cu darul elocinţei. Avea o pasiune absolută pentru oratorie şi nu se putea abţine să nu şi-o arate. De pildă, sărea pe masă, uite-aşa, şi…

Aici, un prieten de lângă cel care vorbea îi puse o mână pe umăr şi-i şopti câteva cuvinte la ureche; după care acesta se opri numaidecât din povestit şi se lăsă înapoi pe scaun.

— Şi pe urmă, zise prietenul care vorbise în şoaptă, a mai fost şi Boullard25, titirezul. Îi spun titirezul pentru că de fapt îi încolţise în minte ideea trăsnită, deşi nu chiar lipsită de sens, cum că fusese preschimbat într-un titirez. Ai fi murit de râs văzându-l cum se mai rotila. Se răsucea pe câte un călcâi ore în şir în stilul ăsta, uite-aşa…

Aici, prietenul pe care tocmai îl întrerupsese în şoaptă execută la rândul său exact aceeaşi mişcare.

— Dar atunci, zbieră din rărunchi o doamnă în vârstă, monsieur Boullard al dumitale era un smintit şi în cel mai bun caz un smintit tare nerod; căci, dacă-mi permiţi să te întreb, cine a mai auzit vreodată de un om-titirez? E un lucru absurd. După cum ştii, madame Joyeuse26 era o persoană mai cu scaun la cap. Avea şi ea bâzdâcul ei, însă era o femeie cu bun-simţ, care îi impresiona plăcut pe toţi cei ce aveau onoarea de-a o cunoaşte. După o matură chibzuinţă, aflase că printr-un accident fusese preschimbată în cocoş; însă la drept vorbind se purta cu multă decenţă. Îşi flutura aripile cu un efect extraordinar, uite-aşa! Cât despre cucurigul ei, era de-a dreptul delicios! „Cucurigu!

— Cucurigu!

— Cucurigu-u-u-u-u-u-u!”

— Madame Joyeuse, o întrerupse foarte mânios gazda noastră, ţi-aş fi recunoscător dacă te-ai potoli. Fie te porţi cum se cade să se poarte o doamnă, fie pleci numaidecât de la masă. Alege!

Doamna (căreia am fost foarte surprins să aud că i se adresase cu madame Joyeuse, după descrierea pe care tocmai o făcuse despre madame Joyeuse) roşi până în albul ochilor şi păru din cale-afară de ruşinată de acest reproş. Îşi puse capul în pământ şi nu scoase o vorbă. Însă o altă doamnă mai tânără reluă firul discuţiei. Era fetişcana mea frumoasă din micul salon.

— O, madame Joyeuse era nebună! Exclamă ea; dar la urma urmelor părerea lui Eugénie Salsafette conţinea într-adevăr mult bun-simţ. Era o tânără foarte frumoasă şi nespus de modestă, căreia i se păreau de-a dreptul indecente veşmintele obişnuite şi mereu voia să se îmbrace ieşind în loc să intre în straiele ei. E un lucru foarte lesne de făcut, la urma urmelor. N-ai decât să faci aşa şi apoi aşa, aşa, aşa şi pe urmă aşa… Şi pe urmă…

— Mon Dieu! 27 Ma'm'selle Salsafette! Strigară în cor vreo zece glasuri. Ce ţi-a venit? Abţine-te! Destul! Vedem foarte limpede cum so face! Stai! Stai! Şi câţiva inşi deja ţâşniseră de pe scaune ca să o împiedice pe ma'm'selle Salsafette să apară înaintea noastră precum Venus de Medicis28, când treaba a fost împlinită numaidecât şi extrem de eficient în urma unor ţipete sau urlete grozave venind de undeva din corpul principal al château-ului.

Nervii mei au fost bineînţeles puşi la grea încercare de aceste urlete, însă îmi era sincer milă de restul comesenilor. În viaţa mea nu mai văzusem o adunare de oameni întregi la minte care să fie atât de înspăimântaţi. Deveniseră cu toţii palizi ca nişte cadavre şi, chircindu-se pe scaune, şedeau tremurând şi bolboroseau cuprinşi de groază, aşteptându-se să audă iarăşi acel zgomot. Acesta sosi din nou, mai tare şi parcă mai aproape, iar apoi a treia oară foarte tare; şi pe urmă, a patra oară, cu o energie vădit diminuată. După ce larma părea să se fi potolit, mesenii îşi veniră de-ndată în fire şi ca mai înainte domneau veselia şi glumele. M-am încumetat atunci să aflu cauza acestei tulburări.

— O bagatelă, zise monsieur Maillard. Suntem obişnuiţi cu aceste lucruri şi, la drept vorbind, nu prea le băgăm în seamă. Nebunii se apucă din când în când să urle toţi deodată, întărâtându-se unul pe celălalt, cum e cazul uneori noaptea cu o haită de câini. Câteodată se întâmplă însă ca acest concert de urlete să fie urmat şi de o încercare din partea lor de a se elibera; când, desigur, s-ar putea ivi o oareşce primejdie.

— Şi câţi aveţi în grijă?

— În prezent nu avem mai mult de zece cu totul.

— În principal femei, presupun?

— O, nu! Toţi sunt bărbaţi, şi încă nişte zdrahoni, vă asigur.

— Zău? Şi eu care am crezut întotdeauna că majoritatea nebunilor aparţin sexului mai slab.

— Îndeobşte aşa e, însă nu întotdeauna. Cu ceva timp în urmă erau aici în jur de douăzeci şi şapte de bolnavi, iar din acest număr nu mai puţin de optsprezece erau femei; dar în ultima vreme lucrurile s-au schimbat foarte mult, după cum vedeţi.

— Da, s-au schimbat foarte mult, după cum vedeţi, interveni aici gentlemanul care o lovise peste fluierele picioarelor pe ma'm'selle Laplace.

— Da, s-au schimbat foarte mult, după cum vedeţi! Reluă în cor întreaga adunare.

— Ţineţi-vă limbile, fiecare dintre voi! Zbieră gazda mea, mânioasă la culme; la care întreaga adunare păstră o tăcere de mormânt vreme de aproape un minut. Cât despre una dintre doamne, aceasta îl ascultă întocmai pe monsieur Maillard şi, scoţându-şi limba, care era nemaipomenit de lungă, o ţinu cu amândouă mâinile, adânc resemnată, până la sfârşitul petrecerii.

— Iar această distinsă doamnă, i-am zis lui monsieur Maillard, aplecându-mă şi vorbindu-i în şoaptă, această doamnă de treabă, care a luat adineauri cuvântul şi a dat-o pe cucurigu, presupun că-i inofensivă, complet inofensivă, eh?

— Inofensivă! Exclamă el cu neprefăcută uimire. Cum? De ce? Ce vreţi să spuneţi?

— Doar vag atinsă? Am zis eu, ducându-mi mâna la cap. Nădăjduiesc că nu-i în mod deosebit. Grav afectată, eh?

— Mon Dieu! Ce vă trece prin minte? Doamna aceasta, buna şi vechea mea prietenă madame Joyeuse, e absolut la fel de sănătoasă ca şi mine. Are şi ea micile ei bâzdâganii, desigur… Însă, la urma urmelor, ştiţi şi dumneavoastră că toate femeile bătrâne, toate femeile foarte bătrâne, sunt mai mult sau mai puţin sucite.

— Desigur, am zis, desigur… Şi atunci restul doamnelor şi domnilor…

— Sunt prietenii şi paznicii mei, mă întrerupse monsieur Maillard, semeţindu-se pe scaun, prietenii şi ajutoarele mele foarte apropiate.

— Cum? Toţi? Am întrebat eu. Chiar şi femeile?

— Evident, zise el, n-am putea realiza nimic fără femei; în cazul nebunilor, sunt cele mai bune îngrijitoare din lume; au felul lor specific de a proceda, după cum ştiţi, ochii lor luminoşi au un efect minunat, ceva ca fascinaţia unui şarpe, ştiţi dumneavoastră…

— Desigur, am zis, desigur. Se poartă cam aiurea, nu-i aşa? Sunt niţel cam tra-la-la, nu credeţi?

— Aiurea? Tra-la-la? Cum? Chiar credeţi aşa ceva? Noi cei din sud, desigur, nu suntem nişte prefăcuţi, facem doar ce ne place şi ne bucurăm de viaţă şi de toate cele, ştiţi dumneavoastră…

— Desigur, am zis, desigur…

— Şi pe urmă, posibil ca acest Clos de Vougeot să se urce iute la cap; ştiţi dumneavoastră, puţintel cam tare, mă înţelegeţi, eh?

— Desigur! Am zis, desigur. Că veni vorba, monsieur, v-am înţeles bine când aţi spus că sistemul pe care l-aţi adoptat în locul celebrei metode „blânde” e unul de maximă severitate?

— Câtuşi de puţin. Detenţiunea e necesarmente strictă; însă tratamentul, am în vedere tratamentul medical, e mai degrabă agreabil pentru bolnavi, ca să nu zic altfel.

— Şi noul sistem e una dintre invenţiile dumneavoastră?

— Nu pe de-a-ntregul. Unele aspecte i se pot atribui profesorului Catran, despre care trebuie că aţi auzit; şi, iarăşi, sunt unele modificări în metoda mea, modificări care, sunt fericit să recunosc, îi aparţin de drept celebrului Pană, pe care, dacă nu mă înşel, aveţi onoarea să-l cunoaşteţi îndeaproape.

— Mi-e şi ruşine să mărturisesc, i-am răspuns, că nici măcar n-am auzit vreodată de numele acestor gentlemani.

— Dumnezeule mare! Exclamă gazda mea, trăgându-şi brusc scaunul în spate şi înălţându-şi braţele. Desigur nu v-am auzit bine! Nu cumva vreţi să spuneţi, nu-i aşa, că n-aţi auzit niciodată de învăţatul doctor Catran şi nici de celebrul profesor Pană?

— Sunt silit să-mi recunosc ignoranţa, i-am răspuns, însă adevărul trebuie aşezat mai presus de toate! Totuşi mă simt groaznic de umilit să n-am habar de lucrările acestor oameni fără îndoială extraordinari. Voi căuta scrierile lor numaidecât şi am să le studiez cu multă luare-aminte. Într-adevăr, monsieur Maillard, trebuie să mărturisesc, m-aţi făcut să-mi fie ruşine de mine însumi.

Şi, la drept vorbind, aşa şi era.

— Destul cu vorbele, bunul şi tânărul meu prieten, zise el afectuos, strângându-mi mâna, haideţi, beţi cu mine un pahar de Sauterno29.

Băurăm. Cei de faţă ne urmară pilda, fără nici o măsură. Sporovăiau, glumeau, se hlizeau, făceau o mie şi una de năzbâtii, viorile scârţâiau, tobele bubuiau, tromboanele mugeau ca tot atâţia tauri de bronz ai lui Falaris30, şi scena toată, încingându-se din ce în ce mai aprig, pe măsură ce se suia vinul la cap, sfârşi în cele urmă într-un soi de pandemoniu în petto. În acest răstimp, monsieur Maillard şi cu mine, cu câteva sticle de Sauterne şi Vougeot între noi,

ne continuam conversaţia răcnind din răsputeri. O vorbă rostită pe tonul obişnuit nu avea mai multă şansă de a fi auzită decât glasul unui peşte din albia Cascadei Niagara.

— Şi, domnule, am zis zbierând în urechea lui, înainte de masă aţi amintit ceva de pericolul pe care-l prezintă vechea metodă „blândă”.

Cum vine asta?

— Da, răspunse el, câteodată exista într-adevăr un foarte mare pericol. N-ai cum să-ţi dai seama de capriciile nebunilor; şi, în opinia mea, ca şi în cea a doctorului Catran şi a profesorului Pană, nu-i niciodată un lucru prudent să-i laşi să umble de capul lor. Un nebun poate fi „îmblânzit”, cum se spune, o perioadă de timp, însă până la urmă e în stare să devină turbulent. Iar şiretenia lui e proverbială şi fără limite. Dacă şi-a pus ceva în gând, îşi ascunde intenţia cu o nemaipomenită iscusinţă; iar dexteritatea cu care mimează sănătatea psihică reprezintă pentru filosofi una dintre cele mai delicate probleme ale studiului minţii. Când un nebun pare pe deplin sănătos, ei bine, e momentul să-l bagi în cămaşa de forţă.

— Insă pericolul, dragul meu domn, pericolul de care vorbeaţi? Din propria dumneavoastră experienţă, de când conduceţi acest ospiciu, aţi avut vreun motiv serios să credeţi că libertatea e riscantă în cazul unui nebun?

— Aici? Din propria mea experienţă? Păi, aş putea spune că da. De exemplu, chiar în acest aşezământ s-a petrecut nu cu mult timp în urmă o întâmplare stranie. Pe atunci funcţiona, după cum ştiţi, „metoda blândă” şi bolnavii erau lăsaţi în deplină libertate. Se comportau nemaipomenit de bine, atât de bine, încât orice om cu mintea întreagă ar fi trebuit să-şi dea seama că puseseră la cale un plan diabolic din însuşi faptul că indivizii se purtau nemaipomenit de bine. Şi bineînţeles, într-o bună dimineaţă paznicii se treziră legaţi de mâini şi de picioare şi zvârliţi în celule, unde fură puşi sub supraveghere, de parcă ei ar fi fost

nebunii, de către nebunii înşişi, care preluară îndatoririle de paznici.

— Nu mai spuneţi! În viaţa mea n-am mai auzit ceva atât de absurd!

— E adevărat! Totul s-a petrecut din cauza unui cretin – un nebun – care, nu ştiu prin ce mijloace, îşi vârâse în cap ideea că ar fi inventat un sistem de guvernare mai bun decât tot ce se auzise vreodată înainte – adică o guvernare a nebunilor. Presupun că voia să-şi încerce invenţia şi ca atare îi convinse pe ceilalţi bolnavi să i se alăture într-un complot menit să răstoarne puterea conducătoare.

— Şi a reuşit într-adevăr?

— Nu încape îndoială. Paznicii şi păziţii fură curând nevoiţi să-şi schimbe locurile. Nu chiar ca înainte, căci nebunii fuseseră liberi, în timp ce paznicii fură închişi numaidecât în celule şi trataţi, îmi pare rău s-o spun, într-un mod de-a dreptul nesăbuit.

— Insă presupun că a avut loc curând o contrarevoluţie. Această stare de lucruri nu putea dura mult timp. Sătenii din împrejurimi, musafirii sosiţi să vadă ospiciul ar fi dat alarma.

— Aici sunteţi cu totul pe dinafară. Căpetenia rebelilor era un ins prea viclean pentru aşa ceva. Nu mai dădu voie nici unui vizitator, decât într-o bună zi unui tânăr gentleman cu o mutră cam nătăfleaţă, de care n-avea nici un motiv să-i fie frică. Îl lăsă înăuntru să vadă aşezământul, asta ca variaţie, şi ca să se distreze niţel pe seama lui. După ce i-a turnat destule gogoşi, îl lăsă să plece, trimiţându-l în treaba lui.

— Şi atunci cât timp au domnit nebunii?

— O, un răstimp foarte lung, într-adevăr – o lună de zile în mod sigur… Cât în plus, n-aş putea spune precis. Între timp, ai putea să juri că nebunii s-au distrat pe cinste. Şi-au scos de pe ei straiele jerpelite şi au dat iama în garderoba şi podoabele de familie. Pivniţele château-ului erau bine burduşite cu vin; iar dilimanii ăştia sunt exact diavolii care

ştiu cum să-l dea pe gât. Tot ce pot să vă spun e că au dus-o împărăteşte.

— Şi tratamentul? Care era tratamentul mai special pe care-l pusese în aplicare căpetenia răsculaţilor?

— Păi, cât despre asta, un nebun nu-i neapărat şi idiot, după cum v-am mai zis; iar părerea mea sinceră e că tratamentul lui era un tratament cu mult mai bun decât cel pe care-l înlocuise. Era într-adevăr un sistem cu totul nemaipomenit, simplu, precis, fără complicaţii… De fapt era încântător, era…

Aici, remarcele gazdei mele fură întrerupte de un alt rând de urlete, de felul celor ce ne înspăimântaseră mai devreme. De data asta însă ele păreau să vină de la nişte fiinţe care se apropiau cu iuţeală.

— Doamne Sfinte! Am exclamat. Nu încape îndoială că au scăpat nebunii!

— Tare mă tem că aşa e! Răspunse monsieur Maillard, cuprins brusc de o paloare fără seamăn.

Abia îşi isprăvise vorba, că sub ferestrele noastre se auziră nişte strigăte şi înjurături vajnice; şi imediat după aceea se adeveri că nişte oameni de afară se străduiau să intre în încăpere. Uşa era izbită cu ceea ce părea să fie un baros, iar obloanele erau scuturate şi smulse din loc cu o sălbăticie grozavă.

Urmă o vânzoleală de nedescris.

Monsieur Maillard, spre marea mea uimire, se aruncă sub bufet. Eu unul mă aşteptasem la mai multă fermitate din partea lui. Membrii orchestrei, care în ultimele cincisprezece minute păreau să fie mult prea trosniţi ca să-şi mai poată face datoria, ţâşniră toţi deodată în picioare şi la instrumentele lor şi, căţărându-se pe masă, atacară într-un glas Yankee Doodle31, pe care-l cântară, dacă nu în cea mai deplină armonie, în orice caz cu o energie supraomenească pe toată durata zarvei iscate.

Între timp, ajunse pe masa principală din sufragerie, printre sticle şi pahare, domnul ce fusese împiedicat cu

atâta greutate să sară pe ea mai devreme. De îndată ce-şi află locul, începu o cuvântare care fără îndoială ar fi fost de o covârşitoare importanţă dacă ar fi putut fi auzită. Taman în acel moment, omul care făcuse pasiune pentru titirezi începu să se învârtă prin încăpere cu o energie extraordinară şi cu braţele întinse în unghi drept faţă de corp, încât aducea întru totul cu un titirez adevărat şi trântea jos pe oricine se nimerea în calea lui. Şi tot acum, auzind pocnete incredibile şi fâsăieli ca de şampanie, am descoperit în cele din urmă că ele veneau de la omul care în timpul ospăţului jucase rolul sticlei ce conţinea această straşnică băutură. Şi pe urmă, iarăşi, omul-broscoi se porni să orăcăie de zor, de parcă izbăvirea sufletului său depindea de fiecare notă pe care o scotea. Şi din mijlocul acestora se înălţa deasupra tuturor răgetul nesmintit al unui măgar. Cât despre bătrâna mea prietenă, madame Joyeuse, aş fi putut plânge într-adevăr de mila sărmanei femei, căci aceasta părea complet năucă. Tot ce putea face dânsa era să stea în picioare într-un colţ lângă şemineu şi să cânte necontenit cât o ţineau puterile: „Cucuriguuuuuuu!”

Şi atunci sosi punctul culminant, sfârşitul teribil al întregii drame. Şi fiindcă dincolo de nişte răcnete, urlete şi cotcodăceli nu se înfiripase nici o altă rezistenţă împotriva asalturilor celor de afară, cele zece ferestre fură sparte cât ai clipi din ochi şi aproape simultan. Dar n-am să uit niciodată sentimentul de uimire şi oroare cu care priveam ceea ce mi se păru a fi o întreagă oştire de cimpanzei, urangutani sau babuini mari şi negri de la Capul Bunei Speranţe, sărind de pe aceste ferestre şi dând năvală printre noi într-o hărmălaie cum nu s-a mai văzut, luptând, zgâriind, răcnind şi călcând totul în picioare.

M-am ales cu o bătaie soră cu moartea, după care m-am rostogolit sub o sofa şi am rămas locului nemişcat. Dar după ce am stat acolo vreo cincisprezece minute, răstimp în care am ciulit amândouă urechile la tot ce se petrecea în

încăpere, am ajuns la un deznodământ satisfăcător al acestei tragedii. S-ar părea că monsieur Maillard, relatându-mi despre diliul ce-şi îndemnase tovarăşii la rebeliune, nu făcuse decât să-şi istorisească propriile-i isprăvi.

Acest gentleman fusese într-adevăr cu vreo doi-trei ani în urmă directorul ospiciului, însă se scrântise la cap şi astfel deveni şi el pacient. Faptul acesta nu-i era cunoscut tovarăşului meu de călătorie, care mă prezentase. Supraveghetorii, zece la număr, fiind copleşiţi pe neaşteptate, fură mai întâi unşi bine cu smoală, apoi acoperiţi peste tot cu pene de pasăre şi pe urmă încuiaţi în celulele subterane. Statură întemniţaţi mai mult de o lună de zile, perioadă în care monsieur Maillard i-a aprovizionat foarte generos nu doar cu smoală şi pene (care constituiau „sistemul” său), ci şi cu niţică pâine şi apă din belşug. Aceasta din urmă era pompată asupra lor zi de zi. Într-un târziu, unul dintre ei, reuşind să scape printr-un canal, îi eliberase pe toţi ceilalţi.

„Metoda blândă”, cu câteva importante modificări, a fost reluată la château; totuşi nu pot să nu fiu de acord cu monsieur Maillard că propriul lui „tratament” era absolut remarcabil în felul său. După cum bine observase el, era „simplu, precis şi hu pricinuia nici un fel de încurcătură, câtuşi de puţin”.

Mai am doar de adăugat că, deşi am căutat în toate bibliotecile din Europa după operele doctorului Catran şi ale profesorului Pană, până în momentul de faţă toate strădaniile mele de a-mi procura o ediţie au eşuat lamentabil.

NOTĂ BIBILIOGRAFICĂ.

SISTEMUL DOCTORULUI CATRAN ŞI AL PROFESORULUI PANĂ

(THE SYSTEM OF DR TARR AND PROFESSOR FEATHER)

(A: manuscris, înainte de 28 mai 1844, azi în colecţia Stephen H. Wakeman; A2: modificări ale editorului în manuscris; B: Graham's Magazine pentru noiembrie 1845, 193-200; C: Works, 1850, IV, 191-209)

Nuvela pare să fie una dintre cele mai pline de umor ale lui Poe (Mabbott). G. Woodberry a numit-o „o grotescă de ospiciu, absurdă”. După Wageknecht, „utilizarea comică a nebuniei… Se apropie de brutalitatea secolului al XVIII-lea”.

Dintre sursele sale de inspiraţie Mabbott menţionează două texte ale poetului N. P. Willis, bazate pe vizita sa la un azil din Palermo la 28 iunie 1832: o scrisoare către New-York Mirror şi nuvela The Madhouse of Palermo (1836), recenzată de Poe în Southern Literary Messenger, august 1836. Willis scrie: „Palermo. 28 iunie. Două dintre cele mai bine conduse aziluri de nebuni din lume sunt în regatul Neapole – unul la Aversa, lângă Capua, iar celălalt la Palermo. Acesta din urmă e condus de un baron sicilian cam ciudat, care şi-a dedicat timpul şi averea acestui lucru şi, cu ajutorul guvernului, l-a extins şi l-a perfecţionat […] [Acest] spital e situat într-o zonă aerisită, în plăcuta vecinătate a oraşului Palermo. Am fost întâmpinaţi de un hamal îmbrăcat într-o livrea respectabilă, care ne-a prezentat numaidecât vârstnicului baron – un domn arătos, bine trecut de mijlocul vieţii, cu apucături blânde şi încântătoare.

Je suis le premier fou, zise acesta, făcându-ne o plecăciune. Stăteam afară în curtea străjuită de porticuri, prevăzută din loc în loc cu bănci de piatră. Pe una dintre ele şedea un bărbat gras, molatic, îmbrăcat în haine cenuşii, curate, şi care vorbea de unul singur, cu aparentă satisfacţie. I-a zâmbit baronului când acesta a trecut pe lângă el…„ (Prose Works, p. 103). Făcând turul aşezământului, Willis a văzut „bucătăria […] ocupată de opt sau zece oameni cu toţii în febra lucrului şi cu toţii nebuni, după cum ne-a asigurat baronul. Un bărbat de vreo patruzeci de ani prăjea nişte carne cu multă luare-aminte.

Un altul, care făcuse urât până ce nu primise ceva de lucru, tranşa carnea cu frenezie şi arunca bucăţile într-un vas mare de lemn. Două-trei fetişcane se învârteau primprejur, ascultând de comenzile unui om între două vârste, care îngrijea de nişte oale puse pe sobă […] Am trecut din bucătărie într-o curte interioară, pavată în chip straniu şi ornamentată cu grote chinezeşti, pietre artificiale, arbori, colibe şi fintâni […] Totul […] ne-a asigurat el, era munca pacienţilor săi. Ei pavaseră curtea, construiseră grotele şi colibele, pictaseră pereţii, sub îndrumarea sa […] Secretul întregului său sistem, zicea el, era să le dea de lucru şi să fie blând cu ei tot timpul. De obicei avea înjur de o sută cincizeci de pacienţi şi în medie dădea drumul la vreo două treimi dintre ei, complet vindecaţi. Am intrat în sectorul femeilor. Acestea, zise el, erau cei mai dificili pacienţi. În primul salon şedeau şi lucrau vreo opt-zece femei. Una dintre ele, înjur de treizeci de ani, însă destul de căruntă, măsura odaia în sus şi în jos, vorbind şi gesticulând extrem de violent. O fată de şaisprezece ani, soră medicală, îi împărtăşea umoarea şi, cu braţul petrecut afectuos în jurul brâului acesteia, aproba tot ce zicea aceasta şi cu vorbe dulci încerca să o potolească.

Ne-am dus în curte, unde opt sau zece femei în halatele cenuşii ale ospiciului se plimbau sau şedeau la umbra copacilor, cu gândul aiurea” (op. Cit., p. 104).

Metoda „blândă” în tratamentul nebuniei era o noutate pe atunci şi probabil era viu dezbătută la vremea când Poe îşi scria nuvela. Charles Dickens, de pildă, pare să fi nutrit interes pentru ea, căci a descris azilurile din South Boston, Massachusetts şi Hartford, statul Connecticut (American Notes for General Circulation, 1842, cap. 3 şi 5 în vol. I).

Traduceri. În franceză: Le Systeme du Docteur Goudron et du Professeur Plume, trad. Charles Baudelaire, Le Monde illustre, 7, 14, 21 şi 28 ianuarie 1865. În româneşte: Sistema doctorului Catran şi a profesorului Pană, trad. De Ion Luca Caragiale, Timpul, III, 1878, nr. 119-122: Foiţa

„Timpului,” reed. În I. L. Caragiale, Opere, vol. IV, Notiţe critice, literatură şi versuri, ediţie îngrijită de Şerban Cioculescu, Bucureşti, Fundaţia pentru literatură şi artă, 1938, pp. 260-278. Sistemul doctorului Catran şi al profesorului Puff, trad. De Mihail Straje şi C. Iliescu, Bucureşti, Adevărul, 1926, 31 p. Sistemul doctorului Gudron şi al profesorului Pană, trad. De Mihail Straje, Curentul, II, 1930. 30 p. [Lectura pentru toţi]. Sistemul doctorului Catran şi al profesorului Pană, trad. De Ion Vinea, Edgar Allan Poe, Scrieri alese, EPLU, 1968, pp. 514-532, reed. 1969, pp. 433-448.

Titlul. În scrisoarea sa din 28 mai 1844, către James Russell Lowell, Poe îşi intitula nuvela The System of Doctors Tar and Fether, iar în scrisoarea din 8 ianuarie 1846, către E. A. Duyckinck, titlul ei era Tarr and Fether.

Revelaţie mesmerică.

Orice îndoială ar mai persista în jurul ideii de mesmerism, faptele ei uimitoare sunt de acum acceptate aproape în unanimitate. Cât priveşte aceste fapte, cei care se îndoiesc nu sunt decât scepticii de profesie – o şleahtă de puturoşi şi de famelici. Nu-i pierdere mai mare de timp decât încercarea de a dovedi în ziua de azi că prin simplul exerciţiu al voinţei omul îşi poate impresiona tovarăşul până la a-l aduce într-o stare anormală, ale cărei simptome seamănă foarte mult cu cele ale morţii sau, în cel mai bun caz, seamănă cu ele mai mult decât cu ale oricărei alte stări normale dintre acelea pe care le cunoaştem; că persoana astfel impresionată nu-şi poate folosi organele externe ale simţului decât cu unele eforturi, destul de slabe, reuşind totuşi să perceapă, cu o percepţie extrem de rafinată, şi pe canale aparent necunoscute, lucruri aflate dincolo de sfera organelor fizice; ba mai mult, că facultăţile sale intelectuale sunt extraordinar de exaltate şi de învigorate; că solidaritatea sa cu persoana care îl impresionează în acest mod este profundă; şi în sfârşit că predispoziţia sa la impresionare creşte o dată cu frecvenţa acesteia,

simptomele ciudate care apar fiind şi ele în aceeaşi proporţie tot mai extinse şi mai pronunţate.

Cred că ar fi exces de zel din partea mea să încerc să demonstrez toate acestea – care sunt, de fapt, legile mesmerismului în trăsăturile lui generale; nici nu doresc să impun cititorilor mei o demonstraţie atât de inutilă astăzi. Scopul meu în momentul de faţă este, la drept vorbind, cu totul altul. Mă simt dator, în pofida atâtor prejudecăţi, să detaliez, fără nici un comentariu, conţinutul absolut remarcabil al unei convorbiri dintre un somnambul1 şi mine însumi.

De mai multă vreme obişnuiam să mesmerizez persoana în chestiune (domnul Vankirk), survenind acea predispoziţie şi exaltare caracteristice percepţiei mesmerice. De mai multe luni se lupta cu ftizia care îi fusese depistată, ale cărei efecte mai neplăcute erau alinate prin intervenţiile mele; iar în noaptea de miercuri, pe cincisprezece curent, am fost chemat la căpătâiul lui.

Invalidul suferea de o durere acută în regiunea inimii; şi respira cu mare greutate, prezentând toate simptomele obişnuite ale astmei. În spasme precum acestea se simţea de obicei mai bine dacă i se aplica muştar pe centrii nervoşi, dar astă-seară acest procedeu fu încercat în zadar.

Intrând eu în odaia lui, el mă întâmpină cu un surâs vesel şi cu toate că în mod vădit suferea groaznic, din punct de vedere mental părea destul de relaxat.

— Am trimis după tine în seara asta, zise el, nu ca să mă vindeci de durerea trupească, ci să mă lămureşti în legătură cu unele impresii psihice care mi-au produs multă îngrijorare şi emoţie în ultimul timp. Nu-i nevoie să-ţi spun cât de sceptic am fost până acum în ce priveşte nemurirea sufletului. Nu pot nega că a existat dintotdeauna, în chiar sufletul pe care l-am negat, o vagă semiconştienţă a existenţei sale.

Dar această semiconştienţă n-a fost nici o clipă convingere. Raţiunea mea nu avea nimic de-a face cu ea.

Toate încercările mele de a găsi o explicaţie logică au avut darul, firește, de a mă face şi mai sceptic decât înainte. Am fost sfătuit să-l studiez pe Cousin2. I-am studiat operele, precum şi ecourile lor europene şi americane. De pildă, mi s-a pus în braţe Charles Elwood al domnului Brownson3. L-am citit cu multă atenţie. L-am găsit cu totul logic, dar porţiunile nu tocmai logice erau din nefericire argumentele iniţiale ale neîncrezătorului erou al cărţii.

Mi se părea evident că, în concluziile sale, analistul nu reuşise să se convingă nici pe sine. Finalul său îşi uitase de-a binelea începutul, întocmai ca guvernul lui Trinculo4. Pe scurt, nu mi-a trebuit mult să înţeleg că, dacă e să convingi pe cineva în mod logic de propria-i nemurire, nu-l vei putea niciodată convinge prin simple abstracţiuni, aşa cum procedează cam de multişor moraliştii Angliei, Franţei şi Germaniei.

Abstracţiunile pot amuza şi antrena, dar ele nu pot pune stăpânire pe cuget. Sunt convins că aici, pe pământ cel puţin, filosofia în zadar ne va cere mereu să considerăm calităţile drept lucruri. Este posibil ca voinţa să consimtă – sufletul – intelectul, niciodată.

Repet, aşadar, că simţeam doar pe jumătate, dar niciodată nu credeam la modul logic. Totuşi în ultimul timp s-a produs o anume adâncire a sentimentului, acesta ajungând să semene într-atât cu consimţământul raţiunii, încât mi-e greu să disting între cele două. De asemenea, pot merge înapoi pe urmele acestui efect până la influenţa mesmerică. Nu pot explica mai bine această idee a mea decât prin ipoteza că exaltarea mesmerică îmi permite să percep un şir de raţionamente, care, în starea mea anormală, conving, dar care, în deplin acord cu fenomenele mesmerice, nu se răsfrâng asupra condiţiei mele normale decât prin efectul lor.

În somnambulism, raţionamentul şi produsul său – cauza şi efectul ei – sunt prezente laolaltă. În starea mea obişnuită,

dispărând cauza, rămâne numai efectul, şi poate şi el numai parţial.

Aceste considerente m-au făcut să cred că dacă mi s-ar pune o serie de întrebări bine dirijate în răstimpul cât sunt mesmerizat s-ar putea naşte câteva concluzii interesante. Ai observat adesea profunda cunoaştere de sine demonstrată de un somnambul – bogatele sale cunoştinţe privind toate aspectele legate de condiţia mesmerică însăşi; iar din această cunoaştere de sine s-ar putea deduce unele învăţăminte în vederea unui catehism mai eficient.

Am consimţit, bineînţeles, să fac acest experiment. Câteva pase l-au cufundat po domnul Vankirk într-un somn mesmeric. Respiraţia lui a devenit imediat mai uşoară şi nici nu părea să sufere vreun disconfort de ordin fizic. S-a înfiripat apoi următoarea conversaţie: în dialog, V îl reprezintă pe pacient, iar P pe subsemnatul.

P. Dormi?

V. Da… Nu; aş vrea să dorm mai adânc.

P. [După alte câteva pase.] Dormi acum?

V. Da.

P. Cum crezi că se va sfârşi boala ta actuală?

V. [După o lungă ezitare şi vorbind parcă cu efort.] Trebuie să mor.

P. Te chinuie ideea morţii?

V. [Foarte repede.] Nu, nu!

P. Eşti mulţumit de această perspectivă?

V. Dacă aş fi treaz, aş vrea să mor, dar acum nu mai are importanţă. Condiţia mesmerică este atât de aproape de moarte, încât mă simt mulţumit.

P. Aş dori să te explici, domnule Vankirk.

V. Sunt dornic să fac acest lucru, dar efortul mă depăşeşte. Nu-mi pui întrebări potrivite.

P Ce să te întreb atunci?

V. Trebuie să începi cu începutul.

P. Începutul! Dar care-i începutul?

V. Ştii că începutul este DUMNEZEU5. [Acestea au fost rostite pe un ton grav, ezitant şi cu toate însemnele celei mai adânci veneraţii.]

P. Atunci ce este Dumnezeu?

V. [Şovăind mai multe minute.] Nu pot spune.

P. Nu e Dumnezeu spirit? 6

V. Treaz fiind, ştiam ce vrei să spui prin „spirit”, însă acum el nu-mi pare decât un cuvânt – aşa cum este adevărul, frumosul, de pildă – o calitate adică.

P. Nu este Dumnezeu imaterial?

V. Nu există imaterialitate; ea nu-i decât un cuvânt. Ceea ce nu e materie nu există deloc – decât în cazul în care calităţile ar fi lucruri.

P Atunci Dumnezeu este material?

V. Nu. [Acest răspuns m-a surprins foarte mult.]

P. Ce este el atunci?

V. [După o pauză lungă, murmurând.] Văd… Dar este ceva greu de povestit. [O altă pauză lungă.] El nu este duh, căci există. Nici materie nu e, cum o înţelegi tu. Însă există gradaţii ale materiei despre care omul nu ştie nimic; mai densul impulsionând mai finul, mai finul împânzind mai densul. Atmosfera, de pildă, impulsionează principiul electric, în timp ce principiul electric împânzeşte atmosfera. Aceste gradaţii ale materiei cresc în raritate sau fineţe, până ce ajungem la materia neparticulată – fără particule – indivizibilă – una; iar aici legea impulsionării şi a împânzirii se modifică. Materia ultimă sau neparticulată nu numai că împânzeşte toate lucrurile, dar totodată impulsionează toate lucrurile; şi astfel totul este cuprins în ea. Această materie este Dumnezeu. Ceea ce încearcă oamenii să întrupeze în cuvântul „gândire” este această materie în mişcare7.

P. Metafizicienii susţin că orice acţiune se reduce la mişcare şi gândire şi că a doua constituie originea celei dintâi.

V. Da; şi acum văd imprecizia acestei idei. Mişcarea este acţiunea inteligenţei, nu a gândirii. Materia neparticulată, sau Dumnezeu, în repaus este (în măsura în care o putem concepe noi) ceea ce oamenii numesc inteligenţă. Iar puterea automişcării (echivalentă, în fapt, cu voinţa umană) este, la materia neparticulată, rezultatul unităţii şi omniprezenţei sale; cum, nu ştiu, iar acum văd limpede că nu voi şti niciodată. Dar materia neparticulată, pusă în mişcare de o lege sau calitate existând în sine, este gândirea.

R Nu-mi poţi da o idee mai precisă despre ceea ce numeşti materie neparticulată?

V. Lucrurile pe care le ştie omul scapă simţurilor în gradaţie. Avem, de exemplu, un metal, o bucată de lemn, un strop de apă, atmosfera, un gaz, căldura, electricitatea, eterul luminescent. Ei bine, numim toate aceste lucruri materie şi cuprindem întreaga materie într-o singură definiţie generală; dar, în pofida acestui lucru, nu pot exista două idei mai radical diferite decât cea pe care o legăm de un metal şi cea pe care o legăm de eterul luminescent. Când ajungem la a doua, simţim o pornire aproape irezistibilă de a o asocia cu spiritul sau cu nihilitatea. Singurul considerent ce ne reţine este concepţia noastră despre constituţia sa atomică; şi chiar şi aici suntem siliţi să căutăm ajutor în concepţia noastră despre atom ca fiind ceva ce posedă infinită micime, soliditate, palpabilitate, greutate. Desfiinţează ideea de constituţie atomică şi n-am mai putea considera eterul ca o entitate sau măcar ca materie. În absenţa unui cuvânt mai bun, l-am putea numi spirit. Să facem acum un pas dincolo de eterul luminescent; să concepem o materie tot atât de rară ca eterul faţă de un metal şi vom ajunge dintr-o dată (în ciuda tuturor dogmelor şcolii) la o masă unică – o materie neparticulată.

Căci, deşi la atomii înşişi am putea admite o micime infinită, la spaţiile dintre ei infinitudinea micimii este o absurditate. Va fi un punct – va fi un grad de raritate în

care, dacă atomii sunt suficient de numeroşi, interspaţiile trebuie să dispară, iar masa să funcţioneze în mod absolut. Dar eliminând acest considerent al constituţiei atomice, natura masei glisează inevitabil spre ceea ce concepem a fi spiritul. E limpede totuşi că el este materie ca înainte. Adevărul este că e imposibil să concepi spiritul8, întrucât este imposibil să imaginezi ceea ce nu există. Iluzionându-ne că am fi reuşit să ajungem la o concepţie despre el, nu facem decât să ne amăgim cunoştinţele cu acest considerent al materiei infinit rarefiate.

P. Cred că există o obiecţie insurmontabilă la ideea fuzionării absolute – şi anume, rezistenţa foarte mică întâmpinată de corpurile cereşti în revoluţia lor prin spaţiu – o rezistenţă, este adevărat, demonstrată acum ca fiind de un grad anume, dar care totuşi este atât de mică, încât a fost complet ignorată chiar şi de perspicacitatea lui Newton. Ştim că rezistenţa corpurilor este în primul rând direct proporţională cu densitatea lor. Fuzionare absolută înseamnă densitate absolută. Unde nu există interspaţii nu poate exista nici maleabilitate. Un eter de o densitate absolută ar constitui o stavilă infinit mai mare împotriva deplasării unui astru docât un eter dur ca granitul sau ca fierul.

V. Răspunsul la obiecţia ta este pe cât de uşor, pe atât de imposibil în aparenţă. Cât priveşte deplasarea astrului, nu este nici o diferenţă dacă astrul trece prin eter sau eterul prin astru. Nu există eroare astronomică mai inexplicabilă decât cea care încearcă să explice bine cunoscuta încetinire a cometelor prin aceea că ele se deplasează prin eter; căci, oricât de rar am concepe noi acest eter, el ar pune capăt întregii revoluţii siderale într-un timp mult mai scurt decât au admis acei astronomi care au preferat să treacă peste un aspect pe care nu l-au putut nicidecum înţelege. Încetinirea efectivă este, pe de altă parte, aproximativ cea la care ar trebui să ne aşteptăm din frecarea eterului în decursul deplasării instantanee pe orbită. În primul caz, forţa de

încetinire este temporară şi completă în sine – în celălalt, ea este infinit cumulativă.

P. Dar toată această – toată această identificare a simplei materii cu Dumnezeu nu e oare un sacrilegiu? [Am fost silit să repet întrebarea pentru ca somnambulul să priceapă pe deplin înţelesul meu.]

V. Poţi spune de ce materia ar trebui venerată mai puţin decât inteligenţa? Dar uiţi că materia despre care vorbesc este, cât priveşte înaltele ei însuşiri, însăşi „inteligenţa" sau „spiritul" acestor şcoli, fiind totodată şi „materia" acestor şcoli. Dumnezeu, cu toate puterile atribuite spiritului, nu este decât perfecţiunea materiei.

P. Susţii, aşadar, că gândirea este materia neparticulată în mişcare.

V. În general, această mişcare este gândirea universală a inteligenţei universale. Această gândire creează. Toate lucrurile create nu sunt decât gândurile lui Dumnezeu.

P. Ai spus „în general".

V. Da. Inteligenţa universală este Dumnezeu. Pentru noi individualităţi materia este necesară.

P. Dar acum vorbeşti despre „inteligenţă" şi „materie" exact ca metafizicienii.

V. Da – ca să evit vreo confuzie. Când spun „inteligenţă", mă refer la materia neparticulată sau ultimă; prin „materie" înţeleg tot restul.

P. Spuneai că „pentru noi individualităţi materia este necesară".

V. Da: căci inteligenţa, existând neincorporată, nu este decât Dumnezeu.

Pentru a crea fiinţe individuale, gânditoare, au trebuit să fie incarnate porţiuni ale inteligenţei divine. Astfel a fost individualizat omul. Privat de învestitură corporală, el ar fi Dumnezeu. Ei bine, această mişcare specifică a porţiunilor incarnate ale materiei neparticulate este gândirea omului; aşa cum mişcarea întregului este cea a lui Dumnezeu.

P. N-ai afirmat că, privat de trup, omul va fi Dumnezeu?

V. [După o lungă ezitare.] Nu puteam afirma aşa ceva; este o absurditate.

P [Citind din notiţele mele.] Ai afirmat totuşi că „privat de învestitură corporală, omul ar fi Dumnezeu”.

V. Şi acest lucru este adevărat. Astfel privat, omul ar fi Dumnezeu – ar fi neindividualizat. Dar el nu poate fi niciodată astfel privat – în orice caz, nu va fi niciodată – altminteri ar trebui să ne imaginăm o acţiune a lui Dumnezeu întorcându-se asupra ei înseşi – o acţiune lipsită de sens şi inutilă. Omul este fiinţă. Fiinţele sunt gândurile lui Dumnezeu. Este în natura gândului să fie irevocabil.

P. Nu înţeleg. Vrei să spui că omul nu se va lepăda niciodată de trup?

V. Spun că niciodată nu va fi fără trup.

P. Explică.

V. Există două corpuri – cel elementar şi cel complex, corespunzător celor două condiţii ale viermelui şi fluturelui9. Ceea ce numim „moarte” nu este decât metamorfoza dureroasă. Incarnarea noastră prezentă este progresivă, pregătitoare, temporară. Viitorul nostru este desăvârşit, ultim, veşnic. Viaţa ultimă este proiectul deplin.

P. Dar de metamorfoza viermelui suntem întru totul conştienţi.

V. Noi în mod sigur – dar nu şi viermele. Materia din care este alcătuit corpul nostru elementar se află în sfera de cunoaştere a organelor acestui corp; sau, mai exact, organele noastre elementare sunt adaptate la materia din care este format acest corp elementar; dar nu şi la cea din care este compus corpul ultim: corpul ultim scapă astfel simţurilor noastre elementare, iar noi percepem numai cochilia ce se desprinde, în urma descompunerii, de forma interioară; nu forma interioară însăşi; dar această formă interioară, la fel şi cochilia sunt percepute de cei care au dobândit deja viaţa ultimă.

P. Ai afirmat adesea că starea mesmerică seamănă foarte mult cu moartea. Cum vine asta?

V. Când spun că seamănă cu moartea înţeleg că seamănă cu viaţa ultimă; căci atunci când sunt în transă, simţurile mele elementare sunt suspendate, iar eu percep lucrurile exterioare în mod direct, nu cu ajutorul organelor, ci printr-un mediu pe care îl voi întrebuinţa în viaţa ultimă, neorganizată.

P. Neorganizată?

V. Da; organele sunt alcătuiri prin care omul este pus în relaţie sensibilă cu anumite clase şi forme ale materiei, fiind excluse astfel alte clase şi forme. Organele omului sunt adaptate la această, şi numai la această, condiţie elementară; condiţia sa ultimă, fiind neorganizată, are o cuprindere nelimitată în toate punctele cu excepţia unuia singur: natura voinţei lui Dumnezeu – adică mişcarea materiei neparticulate.

Vei avea o idee mai clară asupra corpului ultim dacă îl vei concepe ca fiind exclusiv creier. El nu este aşa ceva; dar o astfel de concepţie îţi va permite să înţelegi mai bine ce este el. Un corp luminos transmite vibraţii eterului luminescent. Vibraţiile generează pe retină altele similare; acestea la rândul lor comunică nervului optic altele similare. Nervul optic transmite creierului altele similare; creierul, de asemenea, altele similare către materia neparticulată care îl permeează. Mişcarea acestuia este gândirea, a cărei percepţie constituie prima ondulaţie. Iată modul prin care inteligenţa vieţii elementare comunică cu lumea exterioară; iar această lume exterioară este, cât priveşte viaţa elementară, limitată la idiosincrasia organelor sale. Dar în viaţa ultimă, neorganizată, lumea exterioară cuprinde întreg corpul (care este, după cum am spus, dintr-o substanţă având afinităţi cu creierul) fără nici o altă intervenţie decât cea a unui eter infinit mai rar chiar decât cel luminesccnt; iar împreună cu acest eter – în unison cu el – vibrează întreg corpul, puiiând în mişcare materia neparticulată care îl împânzeşte.

Prin urmare, absenţei organelor idiosincrasice trebuie să-i atribuim percepţia aproape nelimitată a vieţii ultime. Pentru fiinţele elementare, organele sunt nişte colivii necesare care să le ţină închise până ce vor învăţa să zboare.

P. Vorbeşti de „fiinţele” elementare. În afara omului există şi alte fiinţe gânditoare elementare?

V. Diversa conglomerare a materiei rare în nebuloase, planete, sori şi alte corpuri care nu sunt nici nebuloase, nici sori, nici planete, se face cu unicul scop de a oferi pabulum10 organelor idiosincrasice ale unui număr infinit de fiinţe elementare. Fără necesitatea vieţii elementare, anterioare celei ultime, n-ar fi existat corpuri ca acestea. Fiecare dintre ele este locuit de o varietate distinctă de fiinţe organice, elementare, gânditoare. O dată cu moartea sau metamorfoza, aceste fiinţe, bucurându-se de viaţa ultimă – de nemurire – şi ştiutoare a tuturor secretelor în afară de unul, acţionează toate lucrurile şi cutreieră pretutindeni doar prin simpla lor voinţă: – locuind nu aştrii, care ne par singurele realităţi, şi pentru a căror acomodare, socotim noi în orbirea noastră, ar fi fost creat spaţiul – ci însuşi acest SPAŢIU – această infinitate, a cărei vastitate cu adevărat substanţială înghite stelele-umbre – ştergându-le ca nonentităţi din percepţia îngerilor.

P. Afirmi că „fără necesitatea vieţii elementare n-ar fi existat nici o „stea”. Dar de ce această necesitate?

V. În viaţa anorganică, întocmai ca în materia anorganică în general, nu există nimic care să împiedice acţiunea unei legi unice – Voinţa Divină. Cu scopul de a se ridica un obstacol, au fost create viaţa organică şi materia (complexă, substanţială şi supusă legilor).

P. Dar revin din nou – de ce trebuia creat acest obstacol?

V. Rezultatul legii neviolate este perfecţiunea – adevărat – perfecţiunea negativă. Rezultatul legii violate este imperfecţiunea, durerea reală, inutilă. Prin obstacolele ridicate de numărul, complexitatea şi substanţialitatea

legilor vieţii organice şi ale materiei, violarea legii devine, într-o anumită măsură, accesibilă. Astfel, durerea, care este imposibilă în viaţa anorganică, este posibilă în cea organică.

P. Dar în ce scop devine posibilă durerea?

V. Toate lucrurile sunt, prin comparaţie, bune sau rele. O analiză cât de simplă ne arată că în toate cazurile plăcerea nu e decât contrastul durerii. Plăcerea în sine este o simplă idee. Ca să fii fericit într-un moment anume trebuie totodată să suferi. A nu fi suferit niciodată înseamnă a nu fi fost binecuvântat niciodată. Dar s-a demonstrat că în viaţa anorganică nu poate exista durere; de aici necesitatea organicului. Durerea vieţii primitive a Pământului este singura bază a fericirii vieţii ultime a Raiului.

P. Totuşi mi-e imposibil să înţeleg una dintre exprimările tale: „vastitatea cu adevărat substanţială a infinităţii”.

V. Probabil pentru că ai o concepţie oarecum generală despre termenul însuşi de „substanţă”. Nu trebuie să o considerăm o calitate, ci un sentiment: – ea este percepţie, la fiinţele gânditoare, a adaptării materiei la propria lor organizare. Există nenumărate lucruri pe Pământ care pentru locuitorii lui Venus n-ar fi decât nihilitate – nenumărate lucruri vizibile şi tangibile pe Venus, de a căror existenţă n-am putea fi convinşi sub nici o formă. Dar pentru fiinţele anorganice – pentru îngeri – întreaga materie neparticulată este substanţă; adică tot ce numim „spaţiu”, pentru ele este cea mai autentică substanţialitate – până una-alta, aştrii, prin ceea ce socotim a fi materialitatea lor, scăpând simţului angelic, tot aşa cum materia neparticulată, prin ceea ce considerăm a fi imaterialitatea ei, eludează organicul.

Pe când somnambulul rostea aceste ultime cuvinte, pe un ton anemic, am observat pe chipul său o expresie ciudată care m-a alarmat întrucâtva şi m-a determinat să-l trezesc imediat. De-abia am isprăvit, când acesta, cu un surâs luminos iradiindu-i toate trăsăturile, căzu înapoi pe perna şi-şi dete sufletul. Am observat că în mai puţin de un minut

cadavrul său căpătase rigiditatea dură a pietrei11. Fruntea îi era rece ca gheaţa.

Aşa ceva ar fi trebuit să apară în mod obişnuit doar după îndelunga apăsare a mâinii lui Azrael12. Oare într-adevăr în ultima parte a discursului său somnambulul mi se adresase din tărâmul umbrelor?

NOTĂ BIBILIOGRAFICĂ.

REVELAŢIE MESMERICĂ

(MESMERIC REVELATION)

(A: Columbian Lady's and Gentleman's Magazine pentru august 1844; B: Tales, 1845; C: exemplarul J. Lorimer Graham din Tales, cu corecturi în manuscris; D: Works, 1850. Retipăriri. New World, 3 august 1844; Saturday Museum, 31 august 1844; Universalist Watchman, august-septembrie 1845; American Phrenological Journal, septembrie 1845; Star of Bethlehem, 4 octombrie 1845; Popular Record of Modern Science, nr. 35, Londra, 29 noiembrie 1845, cu titlul The Last Conversation of a Somnambule)

A doua din cele trei texte narative ale lui Poe despre mesmerism – temă care l-a fascinat, dacă ar fi să amintim numai despre admiraţia pe care o avea Poe pentru cartea lui C. H. Townshend, Facts în Mesmerism (Londra, 1840).

Reflecţiile personajului principal par să fie opiniile autorului. Invocându-i pe Democrit şi pe epicureici, Poe consideră spiritul un soi de „materie rarefiată”.

Termenul descriptiv, observă T. O. Mabbott, e cel de materialism, însă în accepţiunea lui Poe el nu pare a fi incompatibil cu ideile creştin-ortodoxe.

După H. Beaver, Poe nu era un spiritualist. Totuşi, în 1845, a audiat în New York prelegerile clarvăzătorului Andrew Jackson Davis (1826-1910), pe atunci în vârstă de nouăsprezece ani. Flancat de hipnotizatorul şi secretarul său, Davis dicta, aparent în transă. Din notele secretarului

său, Davis şi-a compilat lucrarea Principles ofNature, Her Divine Revelations, and A Voice ta Mankind (1847), un amestec de predici, mistică, istorie ocultă şi science-fiction, pretinzând că era inspirat de duhuri nevăzute. Deşi Davis a scris elogios despre Poe (The Magic Staff şi Events în the Life of a Seer), acesta l-a tratat întotdeauna cu dispreţ (în Mellonta Tauta Davis e poreclit „prorocul din Poughkeepsie").

Poe avea îndoieli cum să denumească exact acest preludiu la Eureka. În scrisoarea sa din 4 ianuarie 1845 către reverendul George Bush, profesor de ebraică la Universitatea din New York, autor al volumului Anastasis; or The Doctrine of the Resurection of the Body, Rationally and Scripturally Considered (1844), Poe scrie: „Veţi observa desigur că articolul e pură ficţiune; dar am incarnat în el unele gânduri ce-mi aparţin, şi sunt foarte curios să aflu dacă pot pretinde că ele ar fi absolut originale, şi de asemenea în ce măsură credeţi că ele sunt fondate". În scrisoarea sa din 24 februarie 1845 către Rufus Griswold, executorul său testamentar, Poe numeşte articolul „eseu", gândindu-se probabil la caracterul său expozitiv.

Revelaţie mesmerică e dată ca „isprăvită, deşi încă nu publicată" în scrisoarea autorului către J. R. Lowell (28 mai 1844). În scrisoarea către T. H. Chivers (10 iulie 1844), Poe anunţă iminenta apariţie a „eseului" în Columbian Magazine. Pe 18 august Poe îi scrie iar lui Lowell, trimiţându-i un exemplar din Columbian Magazine, cu „multe corecturi şi modificări", plângându-se că „articolul a fost tipărit îngrozitor" şi rugându-l „să-l public [e] (cu corecturile autorului) în Boston Nation sau într-o revistă care te interesează". Lowell n-a dat curs acestei rugăminţi.

Interesul enorm pentru mesmerism a făcut ca această lucrare să fie retipărită în nenumărate rânduri. New World din New York publică acest „articol minunat" pe 3 august 1844, cu observaţia: „Domnul Poe nu are voie să se joace cu cititorii săi în privinţa unui subiect atât de serios: totuşi, cu

greu se pot imagina afirmaţii mai extraordinare ca acestea. Noi credem cu toată tăria în faptele mesmerismului, cu toate că n-am ajuns încă la o teorie care să le explice în mod convingător. Aici însă suntem aproape copleşiţi". Saturday Museum (31 august 1844) din Philadelphia reproduce integral aceste observaţii, în „Note marginale" (Godey's, august 1845, p. 50), Poe scrie: „Swedenborgienii mă informează că au aflat că tot ce am afirmat eu într-un articol de revistă intitulat Revelaţie mesmerică este absolut adevărat, deşi la început au fost foarte tentaţi să se îndoiască de veridicitatea celor afirmate de mine, lucru pe care, în acest caz concret, n-aş fi visat vreodată să-l fac. Povestirea este pură ficţiune de la un cap la altul".

În Aristidean (octombrie 1845), recenzentul volumului Tales (1850) notează: „Un mare număr de mesmerişti [...] îl iau [eseul] drept literă de evanghelie. Unii swedenborgieni din Philadelphia i-au scris lui Poe că la început au avut îndoieli, dar că pe urmă s-au convins de adevărul său. Iată un lucru extraordinar de [...] nostim. Evident, el nu s-a vrut nimic altceva decât un vehicul al concepţiilor autorului despre Divinitate, imaterialitate, spirit etc, despre care [autorul] crede, pare-se, că sunt adevărate, în care credinţă este urmat de profesorul Bush".

Universalist Watchman din Montpelier, statul Vermont, retipăreşte articolul la 30 august şi 6 septembrie 1845, cu o introducere a editorului său, Eli Ballou: „Noi nu luăm următorul articol drept un fapt real şi nici ca o parodie la adresa mesmerismului; ci ca o prezentare a teoriei filosofice a scriitorului, care dorea să o recomande atenţiei cititorilor săi".

Scepticismul face loc entuziasmului. American Phrenological Journal din hiladelphia publică articolul în septembrie 1854, cu următoarea prezentare a editorului său: „în calitate de cronicari ai fenomenelor magnetice, nu putem refuza apariţia în paginile noastre a unui articol atât de important pe cât se recomandă subiectul Revelat iei

magnetice care urmează […]. El a fost scris de Edgar A. Poe, om apreciat în lumea literelor; astfel încât poate fi considerat ca fiind autentic. Meritul său literar, strict vorbind, după cum va vedea cititorul, nu este câtuşi de puţin neglijabil. Citiţi-l şi recitiţi-l”. În numărul următor al revistei, aflând că Poe îşi declarase povestirea drept pură ficţiune, editorul retractează: „Articolul din numărul trecut, citat din domnul Poe, se dovedeşte a nu fi „revelaţia magnetică„ ce pretinsese, ci pur şi simplu un produs al creierului autorului ei […]. Editorul […] i-a acordat spaţiul pe care-l merita cu condiţia ca el să fie autentic […] [însă] îşi declină orice responsabilitate în ce-l priveşte şi regretă apariţia lui în paginile sale” (Madeline B. Stern, Poe: The Mental Temperament for Phrenologists, American Literature, mai 1968, pp. 162-63).

În numărul din 29 noiembrie 1845, Popular Record of Modern Science din Londra tipăreşte articolul lui Poe cu titlul The Last Conversation of a Somnambule, titlu sever criticat de Poe în Marginalia, nr. 200 (Graham's Magazine, martie 1848).

Poe trebuie să fi fost foarte amuzat de interesul suscitat de articolul său. Editorul T. O. Mabbott aminteşte de o scrisoare primită de Sarah Helen Whitman, poetă curtată de Poe cu câţiva ani înainte de moartea lui, în care o cunoştinţă de-a ei îi relata că domnul Poe poate fi văzut „adesea la recepţii” [probabil ale doamnei Anne Lynch, spune Mabbott], unde „lumea pare să creadă că ar exista ceva foarte ciudat în felul său de a fi, povestindu-se cele mai stranii lucruri, ba mai mult, ele sunt chiar crezute, despre experienţele sale mesmerice, la a căror menţionare el surâde întotdeauna”.

Traduceri. În franceză: Revelation magnetique, trad. De Charles Baudelaire (prima sa traducere publicată), La Liberte de penser, 30 iulie 1854, reed. În Histoires extraordinaires, Paris, Michel Levy, 1856.

Traducerea s-a făcut după C.

„Tu eşti omul acela!”

În enigma[1] din Rattleborough[2] am să-l joc acum pe Oedip. Am să dau în vileag – aşa cum numai eu sunt în stare – secretul şmecheriei care a produs miracolul din Rattleborough, singurul, autenticul, acceptatul, necontestatul, incontestabilul miracol ce a pus definitiv capăt necredinţei printre locuitorii din Rattleborough şi a convertit la dreapta credinţă a cucoanelor pe toţi cei înrobiţi cărnii, păcătoşii care îndrăzniseră să fie sceptici înainte.

Această întâmplare – despre care mi-ar părea rău să discut pe un ton de o deplasată uşurinţă – s-a petrecut în vara lui 18… Domnul Barnabas Shuttleworthy[3], unul dintre cei mai bogaţi şi mai onorabili cetăţeni ai oraşului, dispăruse de câteva zile în împrejurări ce alimentau suspiciunea că ar fi fost vorba de o treabă necurată. Domnul Shuttleworthy o pornise călare din Rattleborough într-o sâmbătă, în zorii zilei, cu intenţia declarată de a se duce în oraşul…, la vreo cincisprezece mile distanţă şi de a reveni în seara aceleiaşi zile. Două ore însă după plecarea sa, calul se întorsese fără el şi fără desagii care-i fuseseră agăţaţi în spinare la pornire. Animalul mai era pe deasupra şi rănit şi plin de noroi.

Aceste împrejurări firește că născură numeroase temeri printre prietenii omului dispărut; şi când duminică dimineaţa se constată că acesta nu-şi făcuse încă apariţia, întreg oraşul se porni en masse[4] să-i caute trupul.

Cel mai vajnic şi mai energic în iniţierea acestei cercetări era amicul de suflet al domnului Shuttleworthy, un anume gentleman Charles Goodfellow[5] sau, cum îl ştia toată lumea, Charley Goodfellow, ori „moş Charley” Goodfellow. Acum, fie că-i vorba de o splendidă coincidenţă, fie că numele însuşi are un efect imperceptibil asupra caracterului, n-am fost încă în stare să lămuresc, însă e neîndoios faptul că n-a existat niciodată vreo persoană cu numele Charles care să nu aibă o fire deschisă, vitează,

cinstită, darnică şi inimoasă, înzestrată cu o voce clară, pătrunzătoare şi cât se poate de plăcută auzului, şi cu un ochi care să te privească întotdeauna drept în faţă, ca şi când ţi-ar spune: „Eu, unul, am conştiinţa curată; nu mă tem de nimeni şi sunt cu totul străin de orice faptă reprobabilă”. Şi astfel, toţi aceşti oameni cinstiţi şi de bine, actori pe scena vieţii, poartă negreşit numele de Charles.

Ei bine, deşi „moş Charles” Goodfellow se afla în Rattleborough doar de vreo şase luni şi ceva şi deşi nimeni nu aflase nimic despre el înainte ca dânsul să vină şi să locuiască în vecinătate, nu întâmpinase nici cea mai mică dificultate în a face cunoştinţă cu toţi oamenii respectabili ai urbei. Nu era unul care, la o adică, să nu-i dea cu împrumut, în orice clipă, şi numai pe cuvântul lui de onoare, chiar şi o mie de parale; cât despre femei, nu se poate spune ce n-ar fi fost ele dispuse să facă pentru a-l îndatora. Şi toate acestea proveneau din faptul că fusese botezat Charles şi că, pe cale de consecinţă, era înzestrat cu acel chip onest care în mod proverbial constituia „cea mai bună scrisoare de recomandare”6.

Am spus deja că domnul Shuttleworthy era unul dintre cei mai respectabili, şi neîndoielnic cel mai bogat om din Rattleborough, iar „moş Charley” Goodfellow era în relaţii extrem de strânse cu dumnealui, ca şi când ar fi fost propriul său frate. Cei doi gentlemani se învecinau uşă în uşă şi, deşi domnul Shuttleworthy rareori îl vizita pe „moş Charley”, şi nu se ştie ca el să fi luat vreodată masa în casa lui, acest lucru nu-i împiedica pe cei doi prieteni să fie cât se poate de apropiaţi, aşa cum spuneam adineauri; căci „moş Charley” nu lăsa să treacă o zi fără să intre de trei-patru ori să vadă cum îi merge vecinului său şi foarte des rămânea la micul dejun sau la ceai şi aproape întotdeauna la cină; şi atunci cantitatea de vin îngurgitată de cei doi fârtaţi la o singură masă ar fi fost într-adevăr o treabă greu de stabilit. Băutura preferată a lui „moş Charley” era Château-Margaux7, şi se părea că domnului Shuttleworthy

îi sălta inima de bucurie văzându-l pe venerabilul jupân cum dădea pe gât pahar după pahar; încât într-o bună zi, când vinul i se cam urcase la cap, iar mintea – o consecinţă firească – o cam luase razna, îi zise cumătrului său, bătându-l pe spate: „Ca să-ţi spun drept, bătrâne Charley, orice s-ar povesti, eşti cel mai de treabă moşneag pe care l-am întâlnit din ziua în care m-am născut, şi pentru că-ţi place să bei pe rupte din vinul ăsta, să fiu a' naibii dacă nu te cadorisesc cu o ladă mare de Château-Margaux! Să mă bată Dumnezeu! (Domnul Shuttleworthy avea tristul năravde a jura pe cele sfinte, deşi rareori mergea dincolo de „Să mă bată Dumnezeu!„ sau „Să fiu a' naibii!„ sau „Drace!„) „Să mă bată Dumnezeu„, zise el, „dacă nu trimit comandă în urbe chiar în după-amiaza asta pentru o ladă dublă din cel mai bun vin ce s-o găsi şi am să ţi-o fac cadou, pe legea mea! Tacă-ţi fleanca! Jur c-am să ţi-o fac şi gata! Aşa că, bagă de seamă, o să-ţi pice pleaşca într-una din zilele-astea, exact când o să te aştepţi mai puţin!” Amintesc acest gest de dărnicie din partea domnului Shuttleworthy doar ca să vă arăt cât de apropiată era relaţia dintre cei doi amici.

Ei bine, în acea dimineaţă de duminică, când lumea pricepu cât se poate de limpede că domnul Shuttleworthy dăduse de belea, n-am văzut niciodată pe cineva mai adânc mişcat ca pe „moş Charley” Goodfellow. Când auzi mai întâi cum se întorsese acasă calul fără stăpân şi fără desagii acestuia şi plin de sânge de la o împuşcătură de pistol ce perforase pieptul bietului animal fără însă a-l omorî, când auzi toate acestea, se îngălbeni atât de tare, de parcă omul dispărut era propriul său frate sau părinte drag, şi tremura şi se scutura de parcă ar fi fost cuprins de friguri.

La început fu prea copleşit de durere ca să poată face ceva ori să se hotărască asupra vreunui plan de acţiune; astfel încât un lung răstimp se străduisă-i convingă pe ceilalţi prieteni ai domnului Shuttleworthy să nu mai facă nici un caz în toată chestia asta, socotind că era mai bine să aştepte o bucată de vreme – să zicem o săptămână-două,

sau o lună-două – să vadă dacă nu apărea ceva nou la orizont sau dacă domnul Shuttleworthy nu avea să vină pe propriile-i picioare şi să explice motivele pentru care-şi trimisese calul înainte. Mi-aş permite să spun că la oamenii chinuiţi de o adâncă suferinţă aţi observat poate această tendinţă de a temporiza, de a tărăgăna lucrurile. Acuitatea minţii pare să le fie toropită, încât au oroare de orice acţiune şi nimic pe lume nu le place mai mult decât să stea cuminţi în pat şi să-şi „oblojească durerile”, cum zic babele, adică să-şi rumege necazul.

Oamenii din Rattleborough aveau într-adevăr o părere atât de bună despre înţelepciunea şi discernământul lui „moş Charley”, încât cei mai mulţi dintre ei erau dispuşi să fie de acord cu el şi să nu facă tărăboi în toată afacerea asta „până când nu apărea ceva nou la orizont”, cum se exprimase acest domn venerabil şi de treabă; şi cred că, la urma urmelor, aceasta ar fi fost hotărârea tuturor, dacă n-ar fi intervenit, într-un mod cât se poate de suspect, nepotul domnului Shuttleworthy, un tânăr cu apucături neruşinate şi de altminteri cu un caracter cam depravat. Acest nepot, care se numea Pennifeather, nu voia câtuşi de puţin să asculte de vocea raţiunii şi să „stea cuminte”, ci ţinu morţiş să pornească numaidecât să caute „cadavrul omului ucis”. Aşa se exprimase el; iar domnul Goodfellow remarcă în acel moment, cu multă acuitate, că era „o expresie bizară, ca să nu spun mai mult”. Această remarcă a lui „moş Charley” avu şi ea un efect profund asupra mulţimii; iar careva din grup fu auzit întrebând foarte răspicat: „cum se poate ca tânărul domn Pennifeather să fie atât de bine informat asupra tuturor împrejurărilor legate de dispariţia bogatului său unchi, încât să se simtă îndreptăţit să afirme clar şi fără echivoc că unchiul său era „omul ucis„?” Drept care avu loc un schimb de replici şi de injurii între diverse persoane din mulţime şi îndeosebi între „moş Charley” şi domnul Pennifeather, cu toate că această din urmă confruntare nu era câtuşi de puţin o noutate, fiindcă între cei doi nu prea

domnise buna-înţelegere în ultimele trei-patru luni; iar lucrurile merseseră atât de departe, încât domnul Pennifeather îl doborâse cu un pumn pe amicul unchiului său, deoarece, chipurile, şi-ar fi permis prea multe libertăţi în casa unchiului, unde locuia şi nepotul. Cât priveşte această întâmplare, se spune că „moş Charley” se purtase cu o reţinere exemplară şi cu o cuviosenie de-a dreptul creştinească. Se sculă de jos după pumnul încasat, îşi potrivi hainele şi se abţinu de la orice încercare de ripostă; molfăi doar câteva cuvinte despre „o răzbunare sumară cu prima ocazie potrivită” – o firească şi foarte îndreptăţită răbufnire de mânie, care însă nu însemna nimic şi fără îndoială numai cât fusese rostită, şi fu pe loc uitată.

Oricum ar sta lucrurile (care n-au nici o legătură cu aspectul pe care-l ridic acum), e absolut sigur că locuitorii din Rattleborough, în principal sub înrâurirea domnului Pennifeather, luară în cele din urmă hotărârea să se răsfire pe terenurile învecinate în căutarea dispărutului domn Shuttleworthy. Repet, ajunseră la această hotărâre din primul moment. După ce a fost pe deplin hotărât să se înceapă căutările, deveni un lucru aproape de la sine înţeles ca oamenii să se împrăştie, adică să se împartă în grupuri pentru o cât mai amănunţită cercetare a ţinutului înconjurător. Nu ţin minte însă prin ce raţionament ingenios îi înduplecă „moş Charley” în cele din urmă pe cei adunaţi că planul acesta era cel mai nesăbuit dintre câte puteau fi urmate. De convins însă, reuşi să-i convingă pe toţi, cu excepţia domnului Pennifeather; şi într-un târziu fu stabilit ca această căutare să fie întreprinsă cu multă băgare de seamă şi foarte temeinic de către toţi cetăţenii en masse, avându-l în frunte pe „moş Charley”.

Cât despre o treabă ca asta, nici că s-ar fi putut un ghid mai bun ca „moş Charley”, despre care toată lumea ştia că are ochi de linx; dar, deşi îi conduse prin fel de fel de râpe şi cotloane neumblate, pe nişte rute despre care nici măcar nu se bănuia că ar exista prin apropiere, şi deşi căutările

ţinură zi şi noapte fără întrerupere timp de aproape o săptămână, nu se descoperi nici urmă de domnul Shuttleworthy. Când spun „nici urmă”, nu trebuie totuşi să se înţeleagă că aş vorbi la modul literal, căci ceva urme bineînţeles că au fost. Au dat de urma bietului gentleman după potcoavele calului său (care erau mai neobişnuite) până la un loc aflat la vreo trei mile est de târguşor, pe drumul principal ce ducea la oraş. Aici urmele se abăteau pe o potecă ce străbătea o zonă împădurită, poteca ieşind din nou la drumul principal şi scurtând cam cu o jumătate de milă distanţa obişnuită. Mergând tot pe urmele copitelor, pe această cărare, oamenii ajunseră într-un târziu la o baltă cu apă stătătoare, pe jumătate ascunsă de nişte tufe de mure, pe latura dreaptă a cărăruii, iar de partea cealaltă a bălţii dispăruse orice urmă a paşilor.

Se părea însă că avusese loc un fel de încăierare, ca şi când un trup mare şi greu, mult mai mare şi mai greu decât al unui om, ar fi fost târât de pe drumeag până la mlaştină. Aceasta din urmă fu dragată cu atenţie în două rânduri, dar nu se descoperi nimic; şi dezamăgiţi de rezultat, oamenii erau pe punctul de-a o lua din loc, când Providenţa îi sugeră domnului Goodfellow ideea de a drena toată apa din baltă. Planul acesta fu primit cu urale şi cu o sumedenie de alese complimente cât priveşte judecata şi perspicacitatea lui „moş Charley”. Şi cum mulţi dintre târgoveţi îşi aduseseră hârleţele, bănuind că ar putea fi chemaţi să dezgroape un cadavru, drenarea se făcu cu mare uşurinţă şi iuţeală; şi îndată ce fundul ieşi la iveală, drept în mijlocul nămolului rămas fu descoperită o vestă de catifea neagră pe care aproape toţi cei prezenţi o recunoscură pe loc ca fiind proprietatea domnului Pennifeather. Această vestă era sfâşiată rău şi pătată cu sânge, şi câteva persoane din ceată îşi aminteau perfect că ea fusese purtată de proprietarul ei chiar în dimineaţa plecării la oraş a domnului Shuttleworthy, în vreme ce alţii, la rândul lor, erau gata să depună mărturie, sub jurământ, dacă li s-ar fi cerut, cum că

domnul P. Nu mai purtase haina respectivă nicicând în restul acelei zile de pomină; şi nu se găsi nimeni care să afirme că ar fi zărit-o pe domnul P. Cândva după dispariţia domnului Shuttleworthy.

Lucrurile luaseră acum o întorsătură foarte serioasă pentru domnul Pennifeather şi s-a văzut, ca o indubitabilă confirmare a suspiciunilor îndreptate împotriva lui, că acesta pălise îngrozitor, iar când a fost întrebat cu nvon do zis în apărarea sa, nu a fost în stare să scoată nici măcar un cuvânt. Ca un făcut, până şi puţinii amici pe care traiul său desfrânat îi mai păstrase prin preajma sa îl părăsiră numaidecât, până la unul8, şi aceştia erau chiar mai vehemenţi decât duşmanii săi vechi şi recunoscuţi în a cere să fie arestat pe loc. Dar pe de altă parte, generozitatea domnului Goodfellow căpătă prin contrast o strălucire şi mai grozavă.

Cu ardoare şi adâncă elocinţă el luă apărarea domnului Pennifeather, făcând nu o dată aluzie la faptul că-l iertase sincer pe acest tânăr nebunatic, „moştenitorul vrednicului domn Shuttleworthy” pentru insulta pe care dânsul (tânărul domn) găsise de cuviinţă – neîndoielnic în febra pasiunii – să i-o aducă (domnului Goodfellow). „îl iertase pentru asta”, spunea el, „din adâncul inimii sale; iar în ce-l privea pe dânsul (pe domnul Goodfellow), departe de a împinge bănuielile până la extrem, care bănuieli – îi părea rău s-o spună – se adunaseră într-adevăr împotriva domnului Pennifeather, dânsul (domnul Goodfellow) va face tot ce-i va sta în putere, va recurge la bruma de elocvenţă de care dispune ca să… ca să… ca să mai atenueze, în măsura în care-i permitea conştiinţa, aspectele mai neplăcute ale acestei afaceri într-adevăr nespus de încurcate”.

Domnul Goodfellow o tot ţinu pe acest ton vreo jumătate de ceas, spre lăudabila cinste a minţii şi inimii sale deopotrivă; însă oamenii voştri cu inimă mare rareori spun ceea ce se cuvine – comit fel de fel de gafe, contre-temps şi mal apropos9-uri, în zelul lor pripit de a sări în ajutorul unui

prieten, astfel încât, adeseori, cu cele mai bune intenţii din lume, fac infinit mai mult rău decât bine întru cauza lui.

Aşa şi în împrejurarea de faţă, cu toată elocinţă lui „moş Charley”. Căci, deşi se străduia din răsputeri în favoarea celui suspectat, totuşi se întâmplă, într-un fel sau altul, ca fiecare silabă pe care o rostea, a cărei intenţie vădită deşi nemărturisită nu era aceea de a-l înălţa şi mai mult pe vorbitor în opinia auditorului, să aibă efectul de a adânci bănuielile ce deja planau asupra celui a cărui cauză o pleda şi de a atâta furia mulţimii împotriva sa.

Una dintre cele mai inexplicabile erori comise de orator fu aluzia sa la faptul că suspectul era „moştenitorul vrednicului domn Shuttleworthy”. Într-adevăr, oamenii nu se gândiseră niciodată la treaba asta. Îşi aminteau doar de unele ameninţări cu dezmoştenirea rostite în urmă cu un an-doi de către unchiul (care nu avea alte rude în viaţă cu excepţia nepotului) şi ca atare, fiind târgoveţii din Rattleborough un aşa neam de capete seci, întotdeauna consideraseră această dezmoştenire drept un fapt împlinit; însă remarca lui „moş Charley” îi îndemnă să ia de-ndată în consideraţie acest aspect, făcându-i astfel să întrezărească posibilitatea ca ameninţarea să nu fi fost nimic altceva decât o ameninţare. Şi numaidecât se ridică fireasca întrebare: cui bono? 10 – o întrebare ce tindea, chiar mai mult decât vesta, să pună acea teribilă crimă în cârca tânărului. Şi aici, ca să nu fiu greşit înţeles, permiteţi-mi să mă abat o clipă, doar ca să observ că expresia latinească, extrem de scurtă şi simplă pe care am întrebuinţat-o, este invariabil prost tradusă şi greşit interpretată. Cui bono? Din toate romanele de succes sau de aiurea, de pildă în cele ale doamnei Gore (autoarea lui Cecil11), o cucoană care citează din toate limbile, de la chaldeeană la chickasaw12, şi a cărei erudiţie e ajutată „după nevoi”, şi după un plan sistematic, de către domnul Beckford13, repet, în toate romanele de succes de la cele ale lui Bulwer şi Dickens14 până la cele ale lui Turnappeny şi Ainsworth15, cele două

scurte cuvinte latineşti: cui bono? Sunt redate cu „în ce scop?” sau (de parcă ar fi vorba de quo bono) cu „La ce bun?” Totuşi adevăratul lor înţeles este „în folosul cui?” Cui, adică cui; bono, îi este de folos. E o expresie pur juridică, aplicabilă riguros doar în cazuri precum cel pe care-l avem acum în vedere, unde probabilitatea privind făptuitorul să depindă de probabilitatea folosului tras de acel individ sau de cel rezultat din săvârşirea faptei. Ei bine, în cazul de faţă, întrebarea cui bono? Îl inculpa cât se poate de clar pe domnul Pennifeather. Unchiul său îl ameninţase cu dezmoştenirea, după ce făcuse un testament în favoarea lui. Dar de fapt nu dăduse curs ameninţării; s-ar părea că testamentul iniţial nu fusese modificat. Dacă ar fi fost modificat, singurul mobil al crimei atribuibil suspectului ar fi fost obişnuitul mobil al răzbunării, şi chiar şi acesta ar fi fost contracarat de speranţa lui de a reintra în graţiile unchiului. Testamentul însă fiind nemodificat, pe când ameninţarea cu schimbarea continua să atârne deasupra capului nepotului, se întrezăreşte numaidecât mobilul cel mai plauzibil cu putinţă al acelei atrocităţi. Aşa conchiseră, cu multă perspicacitate, vrednicii cetăţeni ai oraşului Rattle.

Domnul Pennifeather fu prin urmare arestat pe loc, iar mulţimea, după alte câteva căutări, se îndreptă spre casă, ţinându-l sub pază. Dar pe drum se ivi o altă împrejurare tinzând să confirme bănuielile. Domnul Goodfellow, al cărui zel îl îndemna să fie mereu puţintel înaintea celorlalţi, fu zărit deodată alergând câţiva paşi, aplecându-se şi parcă ridicând un mic obiect din iarbă. După ce-l cercetă în fugă, fu văzut făcând totodată un fel de încercare de a-l ascunde în buzunarul hainei; dar gestul său fu observat, cum zic, şi în consecinţă zădărnicit, moment în care se descoperi că obiectul ridicat de pe jos era un pumnal spaniol pe care vreo duzină de persoane îl recunoscură imediat ca aparţinând domnului Pennifeather. Ba mai mult, iniţialele

sale erau gravate pe mâner. Lama acestui pumnal era deschisă şi însângerată.

Nu mai rămânea nici o îndoială privind vinovăţia nepotului şi imediat ce-au ajuns în Rattleborough, acesta fu dus în faţa unui magistrat pentru a fi luat la întrebări.

Aici, iarăşi, lucrurile luară o întorsătură cât se poate de nefavorabilă. Fiind întrebat pe unde umblase în dimineaţa dispariţiei domnului Shuttleworthy, arestatul avu – fapt absolut incredibil – îndrăzneala de a recunoaşte că în dimineaţa respectivă ieşise cu puşca la vânătoare de căprioare în imediata vecinătate a bălţii unde, graţie perspicacităţii domnului Goodfellow, fusese descoperită vesta însângerată.

Atunci acesta din urmă se apropie şi cu lacrimi în ochi ceru permisiunea să fie audiat. El zise că simţul neînduplecat al datoriei faţă de creatorul său, nu mai puţin faţă de semenii săi, nu-i mai îngăduia să rămână tăcut. Până atunci, afecţiunea sinceră pentru tânărul Pennifeather (în pofida răului tratament pe care el, domnul Goodfellow, îl suferise din partou lui) îl îndemnase să-şi imagineze, pe cât era în stare, tot soiul de ipoteze în încercarea de a lămuri ceea ce părea suspect în împrejurările ce pledau atât de serios împotriva domnului Pennifeather; dar că aceste împrejurări erau acum, una peste alta, mult prea convingătoare, mult prea incriminante ca el să mai stea pe gânduri; va spune tot ce ştie, chiar dacă inima lui (a domnului Goodfellow) ar crăpa de-a binelea în urma acestui efort. Începuse apoi să relateze cum, în după-amiaza zilei anterioare plecării la oraş a domnului Shuttleworthy, acel venerabil gentleman îi amintise nepotului său, cât să audă şi el (domnul Goodfellow), că obiectul călătoriei la oraş în acea dimineaţă era acela de a depune o sumă neobişnuit de mare de bani la „Farmers and Mechanics' Bank”16 şi că atunci numitul domn Shuttleworthy îi împărtăşise limpede numitului nepot hotărârea sa irevocabilă de a anula testamentul făcut iniţial şi de a nu-i lăsa nici un sfanţ. El (martorul) îi cerea acum

solemn acuzatului să spună dacă ceea ce el (martorul) tocmai declarase era sau nu adevărul gol-goluţ. Spre uimirea tuturor celor prezenţi, domnul Pennifeather recunoscu deschis că aşa era.

Magistratul socoti atunci de datoria lui să trimită doi poliţişti să cerceteze odaia acuzatului din casa unchiului său. Poliţiştii se întoarseră aproape numaidecât de la această cercetare cu bine cunoscutul portmoneu din piele cafenie şi cu marginile de oţel, pe care bătrânul gentleman obişnuise să-l poarte asupra sa de ani de zile. Preţiosul lui conţinut însă fusese sustras, iar magistratul se strădui în van să descoasă pe arestat în legătură cu întrebuinţarea pe care i-o dăduse sau cu locul unde-l pitise. Tânărul tăgăduia cu obstinaţie că ar şti ceva despre treaba asta. Poliţiştii mai descoperiseră între patul şi salteaua nefericitului tânăr o cămaşă şi o batistă, ambele însemnate cu iniţialele numelui său şi ambele oribil mânjite cu sângele victimei.

În acel moment sosi vestea că tocmai murise calul omului ucis, în grajd, de pe urma rănii primite, şi domnul Goodfellow veni cu propunerea ca să fie efectuat de-ndată examenul post mortem al animalului în vederea descoperirii, dacă era cu putinţă, a glonţului. Se procedă întocmai; şi, parcă pentru a demonstra dincolo de orice dubiu vinovăţia acuzatului, domnul Goodfellow, după o îndelungă cercetare a cavităţii toracice, izbuti să descopere şi să extragă un glonţ de o mărime extraordinară, care, după testare, se dovedi a fi exact pe potriva ţevii de la puşca domnului Pennifeather, glonţul fiind mult prea mare pentru puşca oricărei alte persoane din oraş sau din vecinătate. Însă pentru o şi mai mare siguranţă în treaba asta, se descoperi că acest glonţ avea un defect, o cută în unghi drept faţă de sutura obişnuită; iar la cercetare această cută corespundea exact unei crestături sau gâlme aparent întâmplătoare dintr-o pereche de matriţe despre care însuşi acuzatul recunoscu că i-ar aparţine. După găsirea glonţului, magistratul refuză să mai asculte şi alte

mărturii, ci îl deferi pe acuzat numaidecât tribunalului, împotrivindu-se categoric, în cazul de faţă, unei eliberări pe cauţiune, cu toate că domnul Goodfellow protestă foarte energic împotriva severităţii deciziei, oferindu-se garant pentru orice sumă s-ar fi cerut.

Această generozitate din partea lui „moş Charley” nu era decât în deplin acord cu purtarea sa amiabilă şi cavalerească pe toată perioada şederii sale în târguşorul Rattle. În împrejurarea de faţă, acest om cumsecade se lăsase atât de mult purtat de excesiva căldură a simpatiei sale, încât părea să fi uitat cu totul, când se oferise să depună cauţiune pentru tânărul său prieten, că el însuşi (domnul Goodfellow) nu avea pe întreaga suprafaţă a pământului bunuri care să valoreze măcar un dolar.

Se poate lesne ghici rezultatul procesului judiciar. Înconjurat de blestemele asurzitoare ale întregului Rattleborough, domnul Pennifeather fu judecat în următoarea şedinţă a instanţei, când lanţul de dovezi (întărit de adaosul câtorva fapte acuzatoare, pe care conştiinţa simţitoare a domnului Goodfellow nu-i îngăduise să le ascundă curţii) părea să fie atât de solid, atât de pe deplin convingător, încât juraţii, fără să-şi mai părăsească scaunele, îşi deteră pe loc verdictul: „Vinovat de omor deosebit de grav”. Curând după aceea nefericitul om primi sentinţa de moarte şi fu dus înapoi în închisoarea districtuală, în aşteptarea implacabilei răzbunări a legii.

În tot acest răstimp, nobila purtare a lui „moş Charley Goodfellow” făcuse ca onorabilii cetăţeni ai urbei să-l îndrăgească încă o dată pe atât. Devenise de zece ori mai răsfăţat ca oricând; şi – urmare firească a ospitalităţii cu care era tratat – o lăsă mai moale, cum s-ar spune, vrând-nevrând, cu obiceiurile exagerat de meschine pe care sărăcia îl silise să şi le cultive până atunci, şi foarte adesea dădea, la el acasă, câte un mic chef, unde domneau glumele şi voia bună, umbrite niţeluş, desigur, de amintirea întâmplătoare a tristei şi vitregei sorţi ce-l aştepta pe

nepotul răposatului prieten de suflet al generosului amfitrion.

Într-o bună zi, acest venerabil şi mărinimos gentleman fu plăcut surprins la primirea următoarei epistole:

Charles Goodfelou, Esq.17 Rattleborough De la H. F. B.& Co.

Chat. Mar. A – Nr. 1- 6 duz. Sticle (1/2 gros)

Charles Goodfellow, Esquire:

Dragă domnule, În conformitate cu comanda transmisă firmei noastre cu vreo două luni în urmă de către stimabilul nostru client, domnul Barnabas Shuttleworthy, avem onoarea de a expedia, în această dimineaţă, la adresa dumneavoastră, o ladă dublă de ChâteauMargaux, sortul antilopă, cu sigiliu violet. Ladă numerotată şi marcată, aşa cum se vede pe margine.

Rămânem, domnule, Ai dumneavoastră devotaţi slujitori, HOGGS, FROGS, BOGS & CO.18

Oraşul…21 iunie 18…

P. S. Lada va sosi cu poştalionul la o zi după primirea acestei scrisori. Salutările noastre domnului Shuttleworthy.

H. F. B. & Co.

Fapt e că după moartea domnului Shuttleworthy, domnul Goodfellow pierduse orice wporanţă de a mai primi vreodată promisul vin de Château-Margaux şi de aceea îl socotea acum ca pe un fel de dar special al Providenţei faţă de dânsul. Fu nespus de încântat, bineînţeles, şi în culmea bucuriei invită o grămadă de prieteni la un petit souper19 a doua zi, cu scopul de a desfunda ploconul bunului domn Shuttleworthy.

Nu că ar fi zis ceva despre „bunul domn Shuttleworthy” atunci când lansase invitaţiile. La drept vorbind, chibzuise mult şi conchise să nu spună nimic. Nu pomeni nimănui – dacă bine îmi aduc aminte – că ar fi primit cadou nişte Château-Margaux. Doar cât le zise amicilor lui să vină să-l ajute să bea un sortiment de o calitate cu totul deosebită, cu un buchet splendid, pe care-l comandase din oraş cu

două luni în urmă şi pe care avea să-l primească a doua zi. M-am zbătut nu o dată să-mi explic de ce „moş Charley” ajunsese la concluzia să nu spună nimic despre faptul că primise vinul de la vechiul său prieten, însă niciodată n-am putut înţelege clar motivul tăcerii sale, deşi fără îndoială că avea unul – un motiv excelent şi nespus de generos.

În fine, sosi şi acea zi, şi împreună cu ea sobor de oameni cât se poate de onorabili la locuinţa domnului Goodfellow. Pe bune, venise acolo jumătate din urbe – numărându-mă şi eu printre ei – însă, spre necazul amfitrionului, vinul de Château-Margaux nu sosi decât la o oră târzie, când grandioasa cină oferită de „moş Charley” fusese deja cinstită cum se cuvenea de către oaspeţi. Totuşi el sosi în cele din urmă – un lădoi de-a dreptul monstruos, şi fiindcă toată lumea era extrem de bine dispusă, se luă decizia într-un glas20 ca acesta să fie suit pe masă, iar conţinutul său deşertat pe dată.

Zis şi făcut. Dădui şi eu o mână de ajutor; şi, cât ai clipi din ochi, lada se lăfăia pe masă în mijlocul sticlelor şi paharelor, dintre care nu puţine se făcuseră ţăndări la grămădeală. „Moş Charley”, cam aghesmuit şi din cale-afară de roşu la faţă, cu un aer de hazlie demnitate apucă atunci un scaun din capul mesei şi începu să izbească în el cu o carafă, cerând adunării să păstreze liniştea „pe durata ceremoniei de dezgropare a comorii”.

După oareşce larmă, ordinea fu în cele din urmă restabilită şi, cum se întâmplă foarte des în asemenea cazuri, se aşternu o adâncă şi remarcabilă tăcere. Fiind rugat apoi să dau la o parte capacul, de bună seamă că m-am conformat, „cu o plăcere infinită”. Am vârât o daltă şi, aplicându-i câteva lovituri uşoare cu ciocanul, capacul lăzii sări brusc şi cu putere, şi în acelaşi moment ţâşni în capul oaselor, drept cu faţa spre amfitrion, cadavrul stâlcit, însângerat şi aproape putred al ucisului domn Shuttleworthy însuşi. Cu ochii lui descompuşi şi lipsiţi de strălucire, acesta îl privi câteva clipe în faţă, fix şi trist, pe

domnul Goodfellow, rosti încet, dar clar şi răspicat, cuvintele: „Tu eşti omul acela!”, după care, parcă pe deplin satisfăcut, se prăbuşi peste marginea lăzii şi-şi întinse pe masă membrele-i tremurânde.

Scena ce a urmat nu poate fi nicidecum descrisă. Iureşul spre uşi şi ferestre fu terifiant, şi mulţi dintre cei mai vânjoşi bărbaţi din încăpere leşinară pe loc, numai din pricina spaimei. Însă după această primă izbucnire sălbatică de urlete de groază, toţi ochii se îndreptară spre domnul Goodfellow. Şi dacă ar fi să trăiesc o mie de ani. Tot nu voi fi în stare să uit vreodată agonia, mai cumplită decât moartea, ce se putea citi pe acel chip dezgustător, până nu demult radios şi rumen de la vinul îngurgitat şi de la sentimentul triumfului. Preţ de câteva minute rămase ţeapăn ca o statuie de marmură, ochii lui părând, în golul intens al privirii, să se fi întors spre interior, absorbiţi de contemplarea propriului său suflet netrebnic şi criminal. În cele din urmă, expresia lor păru să fulgere spre lumea exterioară, când, cu un salt rapid, el ţâşni de pe scaun şi, prăbuşindu-se greoi cu capul şi umerii pe masă, în contact cu cadavrul, făcu la iuţeală şi cu vigoare o mărturisire detaliată a hidoasei crime pentru care domnul Pennifeather stătea atunci întemniţat şi condamnat la moarte.

Ceea ce relată el era, în esenţă, cam asta: îşi urmărise victima până în apropierea bălţii; acolo îi împuşcase cu pistolul calul; îl omorâse pe călăreţ cu patul pistolului; îşi însuşise portmoneul; şi, presupunând că animalul murise, îl târî cu mare greutate până la mărăcinişurile de lângă baltă. Puse cadavrul domnului Shuttleworthy pe propriul său cal şi îl duse astfel într-o ascunzătoare sigură, la mare distanţă în pădure. Vesta, cuţitul, portmoneul şi glonţul fuseseră aşezate de el acolo unde fuseseră găsite, cu intenţia de a se răzbuna pe domnul Pennifeather. Tot el ticluise descoperirea batistei şi a cămăşii pătate cu sânge. Spre sfârşitul acestei înfiorătoare istorisiri, cuvintele nemernicului vinovat deveneau tot mai incoerente şi mai

găunoase. După ce isprăvi relatarea, se ridică, se depărta clătinându-se de masă şi se prăbuşi… Mort.

Mijloacele prin care fusese smulsă această mărturisire în cel mai fericit moment, deşi eficiente, erau cât se poate de simple. Excesul de sinceritate al domnului Goodfellow mă dezgustase şi de la bun început îmi trezise bănuielile. Eram prezent când domnul Pennifeather îl lovise şi expresia diavolească care i se întipărise atunci pe chip, deşi fugară, mă încredinţase că ameninţarea lui cu răzbunarea avea să fie, dacă i se ivea prilejul, împlinită nesmintit. Eram pregătit astfel să privesc manevrele lui „moş Charley” într-o lumină cu totul diferită de cea în care erau ele văzute de către stimabilii cetăţeni din Rattleborough. Am observat numaidecât că toate descoperirile incriminatoare, directe sau indirecte, proveneau de la el însuşi. Însă ceea ce-mi deschise de-a binelea ochii în legătură cu adevărata stare de lucruri era chestia cu glonţul găsit de domnul G. În leşul calului. Eu, unul, nu uitasem, spre deosebire de cei din Rattleborough, că exista o gaură prin care glonţul pătrunsese în cal şi o alta prin care ieşise. Dacă a fost găsit în animal după ce el ieşise, mi-am dat prea bine seama că el fusese pus acolo de persoana care l-a găsit. Cămaşa şi batista însângerate mi-au confirmat ideea sugerată de glonte; căci, cercetându-l, sângele se dovedi a fi un vin roşu excelent, şi nimic mai mult. Când am ajuns să chibzuiesc la aceste lucruri şi de asemenea la excesul de dărnicie şi de cheltuială în ultimul timp din partea domnului Goodfellow, se trezi în mine o bănuială care nu era mai puţin puternică doar fiindcă am păstrat-o pentru mine.

În acest răstimp, am pornit o riguroasă căutare de unul singur a cadavrului domnului Shuttleworthy şi, din motive întemeiate, am cercetat prin locuri cât mai depărtate cu putinţă de cele pe unde îşi condusese ceata domnul Goodfellow. Rezultatul a fost că, după câteva zile, am dat de o fintână veche şi secată, a cărei gură era mascată aproape

de tot de tufe; iar acolo, pe fundul ei, am descoperit ceea ce căutam.

Ei bine, se nimerise să aud discuţia dintre cei doi fârtaţi, când domnul Goodfellow plănuise să se dea bine pe lângă amfitrionul său, obţinând promisiunea acestuia pentru o ladă de Château-Margaux. Am acţionat pornind de la acest episod. Am procurat un os tare de balenă, l-am băgat pe gâtlejul cadavrului, iar pe acesta l-am vârât într-o ladă veche de vin, având grijă să îndoi trupul în aşa fel încât să îndoi şi osul de balenă. Procedând astfel, a trebuit să apăs straşnic capacul care să-l împingă în jos, în timp ce fixam capacul cu cuiele; şi anticipam, fireşte, că de îndată ce ele vor fi scoase, capacul va sări în lături, iar trupul în sus.

Potrivind astfel lada, am marcat-o, am numerotat-o şi am expediat-o la adresă, aşa cum am spus deja; iar după aceea, scriind o scrisoare în numele comercianţilor de vinuri cu care trata domnul Shuttleworthy, am dat instrucţiuni servitorului meu să aducă lada, într-o roabă, până la uşa domnului Goodfellow, la un anume semnal al meu. Cât priveşte cuvintele pe care intenţionam să le pun în gura cadavrului, aveam deplină încredere în capacităţile mele de ventriloc; cât despre efectul lor, contam pe conştiinţa bestiei ucigaşe.

Socot că nu mai e nimic de lămurit. Domnul Pennifeather a fost numaidecât eliberat, moşteni averea unchiului său, profită de învăţămintele acestei experienţe, întoarse o pagină nouă şi-şi trăi noua viaţă în deplină fericire până la capăt.

NOTĂ BIBILIOGRAFICĂ

„TU EŞTI OMUL ACELA”

(„THOU ART THE MAN”)

(A: manuscris anterior datei de 28 mai 1844; B: Godey's Lady's Book pentru noiembrie 1844, 29:219-224; C: Works, 1850, II, 418-32)

Se crede că ar fi prima nuvelă poliţistă cu substrat comic. „Aceasta nu este una dintre cele mai reuşite (e mult prea melodramatică pentru a fi), însă conduce nuvela poliţistă într-o direcţie esenţială: făptaşul nu e un escroc feroce sau un gentleman amoral dovedit ca atare, ci chiar amicul vesel şi cinstit al victimei, care se declară oripilat de crimă. De aici n-a fost decât un pas până la rafinatele romane poliţiste moderne care îl ascund pe criminal, acesta fiind anevoie observat în mijlocul oamenilor obişnuiţi” (Vincent Buranelli, op cit., p. 85).

Poe recurge printre primii scriitorii la cercetările balistice. În nuvela The Rifle a lui William Leggett, tipărită în The Atlantic Souvenir for 1828 şi reeditată de Jacques Barzun în Delights ofDetection, 1961, un om nevinovat e absolvit de acuzaţia de crimă după ce se dovedeşte că dimensiunile glonţului ucigaş nu se potrivesc cu cele din puşca sa.

Ventrilochismul era un subiect la modă printre scriitorii americani după ce Charles Brockden Brown l-a folosit în romanul său Wieland (1798).

În scrisoarea lui Poe din 28 mai 1844 către J. R. Lowell nuvela e menţionată ca fiind terminată şi acceptată de Godey's Lady's Book pentru august 1844.

Louis A. Godey a păstrat pentru sine manuscrisul, pe care fiul său, Frank Godey, l-a donat în 1924 lui Public Library din New York.

Traduceri. „Tu eşti ucigaşul” – trad. De Ion Vinea, în Edgar Allan Poe, Scrieri alese, EPLU, 1968, pp. 455-469, reed. 1969, pp. 382-394.

Titlul. Cf. Samuel 12:7: „Şi Natan a zis lui David: „Tu eşti omul acesta!„ Sunt cuvintele profetului Natan adresate regelui David, cel care l-a ucis pe hititul Urie pentru a-i lua soţia, pe Bat-Şeba. Probabil sursa imediată a lui Poe va fi fost pasajul din romanul The Last Days of Pompeii al lui Edward Bulwer-Lytton în care Olinthus, acuzat pe nedrept de crimă, îşi îndreaptă braţul drept spre ucigaşul Arbaces spunând: „Tu eşti omul acela”.

POVESTIRI 1844-1845

Farsa cu balonul [ŞTIRI SENZAŢIONALE PRIN EXPRES, VIA NORFOLK!

Atlanticul străbătut în trei zile! Extraordinarul succes al aparatului de zbor al domnului Monck Mason! Sosirea în insula Sullivan, lângă Charleston, S. C., a domnilor Mason, Robert Holland, Henson, Harrison Ainsworth şi alţi patru, cu dirijabilul Victoria, după o traversare de şaptezeci şi cinci de ore de la un ţărm la altul! Detalii complete asupra călătoriei! 1

Acest jeu d'esprit, tipărit în cele ce urmează cu titlul de mai sus şi cu majuscule semeţe, bine presărat cu semne de exclamaţie, a fost publicat prima oară, ca un fapt petrecut aievea, în New-York Sun, gazetă cotidiană, şi prin asta şi-a slujit pe deplin scopul: acela de a produce un aliment nedigerabil pentru nişte gură-cască în răstimpul celor câteva ceasuri scurse între perechea de curieri din Charleston. Bătaia pentru „singura gazetă care dădea ştirea” a fost ceva dincolo de orice închipuire; şi, de fapt, dacă (după cum spun unii) Victoria n-a realizat la modul absolut călătoria anunţată, va fi dificil de găsit un motiv pentru care să n-o fi realizat. E. A. P.]

Problema cea mare a fost în sfârşit rezolvată! Aerul, precum pământul şi oceanul, a fost aservit ştiinţei, urmând să devină o cale de acces obişnuită şi avantajoasă pentru omenire. Atlanticul a fost străbătut de-adevăratelea într-un balon! Iar acest lucru fără prea multă greutate, pare-se fără prea mare pericol, cu un aparat perfect controlat şi în răstimpul necrezut de scurt de şaptezeci şi cinci de ore de la un ţărm la altul! Prin strădaniile unui corespondent din Charleston, S. C., suntem primii în măsură să-i oferim publicului o relatare detaliată asupra acestei extraordinare călătorii, realizată între sâmbătă, 6 curent, orele unsprezece dimineaţa şi marţi, 9 curent, orele două după-amiaza, de către sir Everard Bringhurst, domnul Osborne, nepotul lordului Bentinck2, domnul Monck Mason şi domnul

Robert Holland, faimoşii aeronauţi, domnul Harrison Ainsworth, autorul romanului Jack Sheppard3 etc. Şi domnul Henson, proiectantul recentei şi nereuşitei maşini de zburat, împreună cu doi mateloţi din Woolwich – în total opt persoane. Amănuntele furnizate mai jos pot fi luate ca fiind autentice şi exacte în toate privinţele, întrucât, cu o mică excepţie, ele au fost copiate verbatim din jurnalele ţinute împreună de domnul Monck Mason şi domnul Harrison Ainsworth, cnrara corespondentul nostru le este îndatorat şi pentru amabilitnton cu curo i-au transmis informaţii verbale privind balonul însuşi, construcţia sa şi alte lucruri de interes. Singura intervenţie în manuscrisul primit a fost operată în scopul de a da o formă legată şi inteligibilă relatării compuse în pripă de către corespondentul nostru, domnul Forsyth4.

BALONUL.

Două recente eşecuri cât se poate de clare – cele ale domnului Henson şi sir George Cayley – avură darul de a reduce considerabil interesul publicului faţă de subiectul privind navigaţia aeriană5. Proiectul domnului Henson (care la început era socotit perfect realizabil până şi de oamenii de ştiinţă) se baza pe principiul unui plan înclinat, pornind de la o oarecare înălţime cu ajutorul unei forţe exterioare, aplicând şi continuând cu rotirea unor palete propulsoare semănând, ca formă şi număr, cu aripile unei mori de vânt. Insă în toate experimentele cu modele realizate la Adelaide Gallery se constatase că efectul acestor palete nu numai că nu propulsa aparatul, ci, de fapt, îl împiedica să zboare. Singura forţă propulsoare rezultată era impulsul dobândit ca urmare a coborârii planului înclinat; iar acest impuls ducea aparatul mult mai departe atunci când paletele erau oprite decât atunci când ele erau în mişcare – fapt ce demonstrează îndeajuns inutilitatea lor; iar în lipsa propulsiei, care constituia şi forţa de sustentaţie, întreaga maşinărie era nevoită să coboare. Acest considerent îl făcu pe sir George Cayley să aibă în

vedere un propulsor pe care numai să-l adapteze la un aparat având prin el însuşi o forţă autonomă de sustentaţie, într-un cuvânt, un balon; ideea lui sir George Cayley fiind nouă sau originală, doar cât priveşte modul ei de punere în practică. El prezentă un model al invenţiei sale din cadrul Institutului Politehnic. Principiul, sau forţa propulsoare, se aplica şi aici asupra unor suprafeţe discontinue sau palete puse în mişcare. Aceste palete erau în număr de patru, însă ele se dovediră cu totul incapabile de a deplasa balonul sau de a ajuta forţei lui ascendente. Întreg proiectul fu de aceea un eşec total.

În acest moment critic, domnului Monck Mason (a cărui călătorie de la Dover la Weilburg în balonul Nassau a stârnit aşa vâlvă în 1837) îi veni ideea de a recurge la principiul şurubului lui Arhimede în scopul propulsiei în aer, atribuind eşecul proiectului domnului Henson şi al lui sir George Cayley, pe bună dreptate, suprafeţelor discontinue ale paletelor autonome. Prima demonstraţie publică a realizat-o la Willis's Rooms, însă după aceea şi-a mutat modelul la Adelaide Gallery6.

Ca şi balonul lui George Cayley, aparatul său era un elipsoid. Lungimea lui era de treisprezece picioare şi şase ţoli, iar înălţimea de şase picioare şi opt ţoli. Conţinea în jur de trei sute douăzeci de picioare cubice de gaz, care, în caz că era hidrogen pur, ar fi putut susţine douăzeci şi una de livre după prima lui umflare, înainte ca gazul să se deterioreze sau să scape. Greutatea întregii maşini şi a aparatului era de şaptesprezece livre, rămânând o rezervă de vreo patru livre. Dedesubtul balonului, la mijloc, se afla un cadru din lemn uşor, cam do nouă picioare lungime, prins de balon cu o plasă, în maniera obişnuită. De acest cadru era suspendat un coş de răchită sau o nacelă.

Şurubul7 constă dintr-un ax alcătuit dintr-un tub de alamă, gol pe dinăuntru, lung de optsprezece ţoli, prin care, pe o semispirală înclinată la cincisprezece grade, trec o serie de sârme de oţel de două picioare lungime, dispuse

radial, ieşind astfel în afară de fiecare parte cu câte un picior. Aceste sârme radiale sunt legate la capetele exterioare cu două benzi de sârmă turtită, totul formând în acest mod cadrul şurubului, cadru care este completat cu un înveliş de mătase îmbibată cu ulei, tăiată în clini şi întinsă astfel încât să alcătuiască o suprafaţă cât mai uniformă. La fiecare capăt al axului său acest şurub se sprijină pe nişte suporţi din tuburi goale de alamă coborând din inel. În partea de jos a acestor tuburi sunt prevăzute nişte găuri în care se învârtesc pivoţii axului. De la capătul axului, aflat chiar lângă nacelă, porneşte un cilindru de oţel ce leagă şurubul de pinionul unei piese din mecanismul cu resort fixat în nacelă. Sub acţiunea acestui resort şurubul se roteşte cu mare iuţeală, transmiţând o mişcare de înaintare întregului ansamblu. Cu ajutorul cârmei, aparatul putea fi lesne întors în oricare direcţie. La dimensiunile sale, resortul era extrem de puternic, fiind capabil să ridice, după prima rotaţie, patruzeci şi cinci de pfunzi pe un tambur cu diametrul de patru ţoli, o greutate ce putea creşte cu fiecare rotire a resortului. Cântărea cu totul opt pfunzi şi şase uncii8. Cârma era o construcţie uşoară din trestie, îmbrăcată în mătase, semănând întrucâtva cu un mai, având vreo trei picioare lungime şi unul lăţime şi o greutate de vreo două uncii. Aceasta putea să stea orizontal, să fie îndreptată în sus sau în jos, aşijderea la dreapta ori la stânga, permiţându-i aeronautului să transfere rezistenţa aerului produsă de poziţia ei înclinată în oricare parte ar fi vrut, orientând astfel balonul chiar şi în direcţia opusă.

Acest model (pe care, din lipsă de timp, a trebuit să-l descriem la repezeală) a fost testat la Adelaide Gallery, unde atinse o viteză de cinci mile pe oră, deşi, fapt ciudat, trezi prea puţin interes în comparaţie cu mai vechiul şi complexul aparat al domnului Henson – lumea fiind obişnuită să dispreţuiască orice lucru aparent simplu. Ca să poţi împlini marele deziderat al navigaţiei aeriene – se

credea îndeobşte – trebuie să pui în aplicare într-un mod foarte complicat nişte principii de dinamică neobişnuit de profunde.

Domnul Mason era însă atât de încântat de ultimul succes al invenţiei sale, încât decise să construiască numaidecât, în măsura posibilităţilor, un balon îndeajuns de mare pentru a tranşa problema printr-o călătorie ceva mai lungă – scopul iniţial fiind acela să traverseze Canalul Mânecii, ca mai înainte cu balonul Nassau. Pentru a-şi duce la bun sfârşit proiectul, ceru şi obţinu patronajul lui sir Everard Bringhurst şi al domnului Osborne, doi gentlemani bine cunoscuţi pentru realizările lor ştiinţifice şi îndeosebi pentru interesul ce-l arătaseră faţă de progresul aerostaticii. La dorinţa domnului Osborne, proiectul fu păstrat în mare taină faţă de public, singurele persoane cărora le-a fost încredinţat fiind cele angajate propriu-zis în realizarea aparatului, care fu construit (sub supravegherea domnului Mason, a domnului Holland, a lui sir Everard Bringhurst şi a domnului Osborne) la reşedinţa acestuia din urmă, lângă Ponstruthal, în Ţara Galilor. Domnului Henson, însoţit de prietenul său, domnul Ainsworth, i se permise să vadă balonul sâmbăta trecută, când cei doi gentlemani făcură ultimele pregătiri ca să ia şi dânşii parte la aventură. Nu suntem informaţi din ce motiv au fost incluşi şi cei doi marinari, însă în decurs de o zi-două, vom pune la dispoziţia cititorilor noştri cele mai mici amănunte legate de această extraordinară călătorie.

Confecţionat din mătase şi lăcuit cu cauciuc lichid, balonul avea dimensiuni uriaşe, conţinând mai mult de 40 000 de picioare cubice de gaz; întrucât în loc de hidrogen, mai scump şi mai incomod, s-a folosit gaz de huilă, forţa de sustentaţie a aparatului, când acesta este complet umflat şi imediat după umflare, nu-i mai mare de 2 500 de pfunzi. Gazul de huilă nu numai că-i mai ieftin, dar este şi mai uşor de procurat şi de manevrat. Îi suntem îndatoraţi domnului Charles Green pentru utilizarea acestui gaz pentru nevoile

aerostaticii. Până la descoperirea sa, procedeul de umflare a balonului era nu doar extrem de costisitor, dar şi foarte nesigur. Deseori se pierdeau două sau chiar trei zile în încercări zadarnice de a procura o cantitate suficientă de hidrogen pentru umplerea unui balon, din care hidrogenul avea tendinţa să iasă din pricina subtilităţii sale excesive şi a afinităţii lui cu atmosfera înconjurătoare. Într-un balon îndeajuns de perfect să reţină nealterat, răstimp de şase luni, conţinutul său de gaz de huilă, atât în ce priveşte calitatea cât şi cantitatea, o cantitate egală de hidrogen nu se poate menţine în aceeaşi stare de puritate nici şase săptămâni.

Forţa de sustentaţie fiind estimată la 2 500 de pfunzi, iar greutatea totală a aeronauţilor ridicându-se abia la 1 200, rămânea un surplus de 1 300 de pfunzi, din care iarăşi 1 200 de pfunzi erau ocupaţi de lest, depozitat în saci de diferite mărimi, pe fiecare dintre ei fiind marcată greutatea respectivă, precum şi de frânghii, barometre, telescoape, lăzi cu provizii pentru două săptămâni, butoiaşe cu apă, mantale, genţi de voiaj şi alte lucruri indispensabile, inclusiv o cafetieră ce încălzea cafeaua cu ajutorul varului nestins, pentru a se putea renunţa cu totul la foc, dacă s-ar fi socotit necesară o asemenea măsură de prevedere. Toate aceste obiecte, cu excepţia lestului şi a câtorva mărunţişuri, erau suspendate de inelul de deasupra capului. Nacela este mult mai mică şi mai uşoară în comparaţie cu cea ataşată de model, fiind alcătuită dintr-o împletitură uşoară de răchită, uimitor de rezistentă pentru o maşinărie aparent atât de fragilă. Cadrul ei are în jur de patru picioare adâncime. Cârma este de asemenea mult mai mare decât cea a modelului, iar şurubul elicei este cu mult mai mic. Balonul mai este dotat şi cu o ancoră şi o ghidropă, aceasta din urmă fiind de o covârşitoare importanţă. Câteva cuvinte, drept lămurire, vor fi necesare pentru acei dintre cititorii noştri care nu sunt la curent cu detaliile aerostaticii.

De îndată ce balonul părăseşte pământul, el este supus influenţei a numeroşi factori ce tind să creeze o diferenţă în greutatea lui, amplificându-i sau micşorându-i forţa ascensională. S-ar putea, de pildă, ca pe învelişul de mătase să se depună rouă, care să atingă o greutate chiar şi de câteva sute de pfunzi, şi atunci trebuie aruncat din lest, altminteri e cu putinţă ca aparatul să coboare. După ce va fi azvârlit lestul, iar căldura soarelui va face ca rouă să se evapore, mărind în acelaşi timp volumul gazului din burduful de mătase, întregul aparat se va înălţa din nou cu repeziciune. Ca să împiedici această ascensiune, singurul mijloc este (sau mai bine zis era, până când domnul Green n-a inventat ghidropă9) să laşi să iasă gaz printr-o supapă; însă orice pierdere de gaz înseamnă o pierdere proporţională de forţă ascensională; astfel încât, într-un răstimp relativ scurt, chiar şi cel mai bine construit balon îşi va epuiza toate resursele şi va coborî pe pământ. Acesta era marele obstacol la călătoriile de durată.

Ghidropa înlătură dificultăţile în maniera cea mai simplă cu putinţă. E o simplă frânghie foarte lungă, lăsată să atârne din nacelă, al cărei efect este să împiedice balonul să-şi schimbe în mod substanţial nivelul. Dacă, de exemplu, s-ar depune umezeală pe mătase şi în consecinţă aparatul ar începe să coboare, nu va fi nevoie să se arunce lest pentru a remedia creşterea în greutate, deoarece ea este remediată, sau contracarată, în exact aceeaşi proporţie, prin lăsarea pe pământ a capătului de frânghie atât cât este necesar. Dacă, pe de altă parte, unele împrejurări ar cauza o neaşteptată pierdere în greutate, ducând la o înălţare, această pierdere va fi numaidecât contracarată de greutatea suplimentară a frânghiei ridicate de pe pământ. Astfel, balonul nu poate nici să urce, nici să coboare, decât în limite foarte înguste, iar resursele lui, fie în privinţa gazului ori a lestului, rămân oarecum neştirbite. Când se trece peste o întindere de apă, este necesar să se recurgă la butoiaşe de aramă sau de lemn, umplute cu un lest lichid

mai uşor decât apa. Plutind pe apă, ele slujesc aceloraşi scopuri ca şi simpla frânghie pe pământ. Un alt rol cât se poate de însemnat al ghidropei este acela de a indica direcţia balonului. Frânghia se târăşte pe sol sau pe suprafaţa mării, în timp ce balonul este liber; în consecinţă, acesta din urmă o ia mereu înainte atunci când se produce cât de cât o înaintare: comparând aşadar cu ajutorul unei busole poziţiile relative ale celor două obiecte, vom găsi întotdeauna direcţia. În acelaşi fel, unghiul format de frânghie cu axul vertical al aparatului indică viteza. Când nu există nici un unghi, cu alte cuvinte când frânghia atârnă perpendicular, întreg aparatul stă pe loc; însă cu cât este mai mare unghiul, altfel spus cu cât balonul precede capătul frânghiei, cu atât este mai mare viteza; şi invers. Întrucât scopul iniţial era acela de a traversa Canalul Mânecii şi de a coborî cât mai aproape de Paris, călătorii avură prevederea de a-şi face rost de paşapoarte pentru toate ţările continentului, specificând natura expediţiei, ca şi în cazul zborului Nassau şi scutindu-i astfel pe aceşti aventurieri de obişnuitele formalităţi birocratice; întâmplări neprevăzute însă au făcut ca aceste paşapoarte să fie de prisos.

Umflarea balonului începu în desăvârşită tăcere în zori de zi, sâmbătă, la orele şase dimineaţa, în curte la Wheal-Vor House10, reşedinţa domnului Osborne, cam la o milă de Penstruthal, în nordul Ţării Galilor; iar la unsprezece şi şapte minute, fiind gata de plecare, i se dete drumul. Se înălţă lent dar sigur, în direcţia sud, în prima jumătate de ceas neîntrebuinţându-se nici elicea, nici cârma. Acum vom trece la jurnal, aşa cum a fost el transcris de către domnul Forsyth după manuscrisele domnilor Monck Mason şi Ainsworth. Jurnalul ca atare, după cum arată, este scris de mâna domnului Mason, fiindu-i adăugat în fiecare zi câte un post-scriptum de către domnul Ainsworth, care are în pregătire şi va da curând publicităţii o relatare mai

amănunţită şi neîndoielnic de un interes şi mai mare asupra călătoriei.

JURNALUL.

Sâmbătă, 6 aprilie. Isprăvind peste noapte cu toate pregătirile ce ne-ar fi putut da bătaie de cap, ne apucarăm de umflarea balonului în zorii acestei dimineţi; însă din cauza unei neguri dese ce îngreuna cutele învelitorii de mătase, făcând-o impracticabilă, nu ne-am putut urni din loc până aproape de orele unsprezece. Abia atunci am tăiat frânghiile şi, zburdând de fericire, ne înălţarăm lin dar constant, ajutaţi de o briză uşoară dinspre nord, care ne purta în direcţia Canalului Bristol. Am descoperit că forţa ascensională era mai mare decât ne aşteptaserăm; şi pe când ne ridicam tot mai sus şi, trecând de stânci, ajungeam în bătaia razelor de soare, ascensiunea noastră devenea extrem de rapidă. Totuşi nu voiam să pierdem din gaz chiar de la începutul aventurii noastre, drept care am decis ca pe moment să ne continuăm ascensiunea. Curând ni se termină ghidropa; însă chiar şi după ce o desprinsesem de pământ, continuam să ne înălţăm cu mare iuţeală. Balonul era neobişnuit de stabil şi arăta nemaipomenit. La vreo zece minute de la pornire, barometrul indica o altitudine de 15 000 de picioare. Vremea era nespus de frumoasă, iar priveliştea ţinutului de sub noi – unul dintre cele mai romantice de oriunde ai fi privit – era mai ales acum de-a dreptul sublimă. Numeroasele hăuri adânci păreau nişte lacuri din pricina vaporilor denşi ce le învăluiau, iar steiurile şi stâncile către sud-est, îngrămădite într-un vălmăşag de nepătruns, aduceau cu nimic altceva decât cu uriaşele cetăţi din basmele orientale. Ne apropiam rapid de munţii din partea de sud; însă altitudinea noastră era mai mult decât suficientă ca să ne permită să trecem peste ei în deplină siguranţă. În câteva minute pluteam pe deasupra lor cu infinită graţie; iar domnul Ainsworth, laolaltă cu marinarii, fură surprinşi de aparenta lor micime când erau priviţi din nacelă, marea înălţime la care se deplasa balonul

tinzând să reducă inegalităţile suprafeţei de sub el la un nivel aproape uniform. La unsprezece şi jumătate, ţinând-o tot către sud, zărirăm pentru întâia dată Canalul Bristol; iar cincisprezece minute mai târziu apăru sub noi linia brizanţilor de pe coastă şi numaidecât ne aflam deja în largul mării. Am decis atunci să dăm drumul la gaz, doar cât să permită ghidropei de care erau prinse balizele să ajungă în apă. Isprăvind acest lucru, începurăm deîndată să coborâm, încetul cu încetul. La vreo douăzeci de minute se scufundă prima noastră baliză şi curând după ce atinse apa şi cea de-a doua, ne-am menţinut la o înălţime constantă. Eram cu toţii nerăbdători să testăm eficienţa cârmei şi a şurubului-elice, şi le-am pus îndată în funcţiune, în scopul de a o lua mai spre est, în direcţia Parisului. Cu ajutorul cârmei am schimbat numaidecât direcţia şi cursul nostru a fost adus aproape în unghi drept cu cel al vântului; după care am pus în mişcare resortul şurubului şi ne-am bucurat constatând că ne propulsa rapid încotro doream noi. Am strigat atunci din toată inima de nouă ori: „Ura!” şi am aruncat în mare o sticlă conţinând o bucată de pergament cu o scurtă prezentare a principiului invenţiei11. Nici n-am sfârşit însă bine cu aceste semne de bucurie că se ivi un accident neprevăzut, care ne descurajă nu în mică măsură. Vergeaua de oţel legând propulsorul de resort sărise brusc din locul ei undeva la capătul nacelei (prin aplecarea nacelei ca urmare a mişcării făcute de unul dintre marinarii pe care-i luasem cu noi) şi într-o clipă rămase suspendată, la oarecare distanţă, desprinsă de pivotul axei elicei. Pe când ne chinuiam să o recuperăm, atenţia noastră fiind complet absorbită, nimerirăm într-un curent puternic de vânt dinspre est, care ne purta, cu o forţă şi o iuţeală tot mai mare, spre Atlantic. Curând ne trezirăm gonind în largul mării cu o viteză care neîndoios nu putea fi mai mică de cincizeci-şaizeci de mile pe oră, astfel încât am atins Capul Clear12, cam la patruzeci de mile spre nord, înainte să fi reuşit să fixăm la loc vergeaua şi să fi avut timp să

chibzuim ce era de făcut. În acea clipă domnul Ainsworth făcu o propunere extraordinară, care, în opinia mea, nu era câtuşi de puţin necugetată sau himerică, fiind pe dată secondat de domnul Holland – anume: să ne folosim de puternica furtună care ne mâna înainte şi în loc să o luăm înapoi spre Paris să încercăm să ajungem pe coasta Americii de Nord. După o scurtă reflecţie, mi-am dat şi eu cu dragă inimă consimţământul la această propunere îndrăzneaţă, care (fapt ciudat) întâmpină împotrivire doar din partea celor doi marinari. Fiind noi însă în majoritate, trecurăm peste temerile lor şi ne ţinurăm fermi pe direcţie. Ne îndreptam către vest; dar întrucât târârea balizelor ne îngreuna serios înaintarea şi întrucât aveam control deplin asupra balonului, atât pentru înălţare cât şi pentru coborâre, aruncarăm mai întâi cincizeci de pfunzi din lest, iar apoi, cu ajutorul unui troliu, ridicarăm puţintel frânghia, cât să o scoatem din apă. Am simţit numaidecât efectul acestei manevre printr-o viteză mult sporită; şi cum vântul prinsese putere, zburam cu o iuţeală aproape incredibilă; ghidropa flutura în urma nacelei ca siajul unei corăbii. E de prisos să adaug că în foarte scurt timp pierdurăm din vedere coasta. Trecurăm pe deasupra unui mare număr de vase de tot soiul, unele dintre ele sforţându-se să înainteze, însă cele mai multe lăsându-se în voia valurilor. Stârnirăm pe bordul lor un entuziasm de nedescris – entuziasm împărtăşit din plin şi de noi şi îndeosebi de cei doi oameni care, acum sub influenţa unui dram de rachiu de ienupăr, păreau gata să-şi spulbere în vânt orice scrupul sau temere. Multe dintre aceste nave traseră salve de tun drept semnalizare; şi toţi ne salutau cu puternice urale (pe care le auzeam cu o surprinzătoare claritate) şi fluturându-şi beretele şi batistele. Am ţinut-o în acest fel toată ziua, fără incidente majore, şi când umbrele nopţii se închiseră în jurul nostru, am făcut un calcul aproximativ asupra distanţei străbătute. Ea nu putea fi mai mică de cinci sute de mile, fiind probabil cu mult mai mare. Propulsorul fu

ţinut tot timpul în funcţiune şi fără îndoială ne ajuta în chip substanţial la înaintare. După ce soarele a apus, vântul s-a înteţit, devenind un adevărat uragan, iar oceanul de sub noi se vedea nespus de clar datorită fosforescenţei sale. Vântul a bătut toată noaptea dinspre est, dându-ne cele mai luminoase prevestiri de izbândă. Sufeream nu puţin de frig, iar umezeala atmosferei era cât se poate de neplăcută; însă spaţiul mare din nacelă ne îngăduia să ne întindem şi, cu ajutorul mantalelor şi al câtorva pături, ne-am descurcat de minune.

P. S. (de domnul Ainsworth). Ultimele nouă ore au fost indiscutabil cele mai palpitante din viaţa mea. Nu pot concepe nimic mai sublim decât primejdia stranie şi noutatea unei aventuri ca aceasta. Să dea Domnul să reuşim! Nu doresc succesul doar pentru siguranţa neînsemnatei mele persoană ci de dragul cunoaşterii omeneşti – al măreţiei triumfului. Şi totuşi isprava este în mod atât de vădit realizabilă, încât singurul semn de întrebare ar fi de ce oamenii nu s-au încumetat să o încerce mai de mult. O singură vântoasă, ca şi cea care ne însoţeşte acum – fie ca un vânt puternic să mâne înainte balonul vreme de patru-cinci zile (aceste vântoase ţin uneori mai mult), şi călătorul va fi purtat cu uşurinţă, în acest răstimp, de la o coastă la alta. Pe o asemenea vântoasă, nemărginitul Atlantic devine un simplu lac. Acum însă sunt mai frapat de suprema tăcere ce domneşte pe marea de sub noi, cu toată frământarea ei, decât de orice alt fenomen. Apele nu dau glas către ceruri. Imensul şi învăpăiatul ocean se zbate în chinuri fără să se plângă. Valuri cât munţii te duc cu gândul la nenumăraţi demoni uriaşi şi muţi zbuciumându-se într-o neputincioasă agonie. Într-o noapte aşa cum este aceasta pentru mine, un om trăieşte aievea – trăieşte cât un secol întreg de viaţă obişnuită – şi n-aş da această clipă de răpitoare încântare pentru un întreg secol de viaţă obişnuită.

Duminică, 7. (Manuscrisul domnului Mason.) În această dimineaţă, pe la orele zece, vântoasă scăzuse, devenind o briză de opt-nouă noduri (pentru o navă pe mare) care ne poartă poate cu treizeci de mile pe oră sau mai mult. A virat-o însă considerabil mai spre nord; iar acum, în amurg, ne urmăm cursul spre vest, în principal cu ajutorul elicei şi al cârmei, care răspund admirabil menirii lor. Consider proiectul nostru ca fiind pe deplin reuşit, iar navigarea lesnicioasă prin aer în orice direcţie (deşi nu chiar împotriva furtunii) ca nemaifiind problematică. N-am fi putut face faţă vântului puternic de ieri, însă înălţându-ne, am fi putut ieşi de sub influenţa lui, în caz de nevoie. Împotriva unei brize mai puternice sunt convins că putem înainta cu propulsorul. Azi, la amiază, zvârlind din lest ne-am înălţat la o altitudine de aproape 25 000 de picioare. Am făcut acest lucru ca să căutăm un curent mai direct, însă n-am găsit niciunul la fel de favorabil ca acela în care ne aflăm acum. Avem gaz din abundenţă ca să ne treacă peste acest iaz mititel, chiar de-ar fi să ţină călătoria trei săptămâni încheiate. N-am nici cea mai mică temere cât priveşte rezultatul. Dificultăţile au fost în chip ciudat exagerate şi prost înţelese. Îmi pot alege singur curentul, şi chiar dacă toate curentele ar sta împotriva mea, tot voi putea să înaintez cât de cât cu propulsorul. N-am avut incidente vrednice de a fi consemnate. Noaptea promite să fie frumoasa.

P. S. (de domnul Ainsworth). Am prea puţine de spus în afară de faptul (pentru mine destul de surprinzător) că, la o înălţime egală cu cea a Cotopaxiului13, nu simţeam nici frigul pătrunzător, nici durere de cap, nici dificultate la respiraţie; şi aflu că nici domnul Mason, nici domnul Holland, nici sir Everard. Domnul Osborne se plângea de o apăsare pe piept, însă ea dispăru curând. Zburarăm cu mare iuţeală în timpul zilei şi trebuie să fi parcurs mai mult de jumătate din drumul peste Atlantic. Am trecut peste vreo douăzeci-treizeci de vase de tot felul şi toate păreau plăcut

impresionate. Traversarea oceanului într-un balon nu este la urma urmelor o treabă atât de dificilă. Omne ignotum pro magnifica14. Notă: La 25 000 de picioare înălţime cerul pare aproape negru, iar stelele se văd desluşit; în vreme ce marea nu pare convexă (cum s-ar putea bănui), ci, absolut şi în mod neechivoc, concavă15.

Luni, 8. (Manuscrisul domnului Mason.) În această dimineaţă am avut din nou ceva necazuri cu axul propulsorului, care trebuie refăcut complet de teama vreunui accident serios – vreau să spun vergeaua de oţel, nu paletele. Acestea din urmă nu puteau fi îmbunătăţite. Un vânt zdravăn dinspre nord-est a bătut necontenit toată ziua; şi până acum norocul pare să fie de partea noastră. Înainte să se crape de ziuă, ne-am alarmat cu toţii de unele zgomote ciudate şi de zdruncinăturile balonului, însoţite de o vădită micşorare a vitezei întregului aparat. Aceste fenomene erau cauzate de expansiunea gazului, prin creşterea temperaturii atmosferei şi prin desprinderea micilor bucăţi de gheaţă ce se încrustaseră pe învelişul balonului în timpul nopţii. Am zvârlit câteva sticle spre vasele de sub noi şi am văzut cum una din ele a fost pescuită de o navă mare – pare-se unul dintre pacheboturile de pe linia New York. Am încercat să-i aflăm numele, însă nu puteam fi siguri. Telescopul domnului Osborne ne arăta ceva ce aducea cu Atalanta16. Acum sunt orele douăsprezece noaptea şi mergem tot aproape spre vest cu mare iuţeală. Marea este neobişnuit de fosforescentă.

P. S. (de domnul Ainsworth). Sunt orele două a.M. Şi, din cât pot judeca, vremea pare aproape calmă – dar mi-e foarte greu să stabilesc acest lucru cu precizie, fiindcă ne mişcăm atât de complet o dată cu aerul. N-am dormit deloc de când am plecat din Wheal-Vor, însă nu mai rezist şi va trebui să aţipesc niţel. Nu putem fi prea departe de coasta americană.

Marţi, 9. (Manuscrisul domnului Ainsworth.) Ora unu p.m. Se vede cât se poate de clar coasta joasă a Carolinei de Sud. Marea problemă e înfăptuită. Am traversat Atlanticul – l-am trecut iute şi uşor într-un balon! Domnul fie lăudat! Cine să mai poată spune după asta că vreun lucru ar fi cu neputinţă?

Jurnalul se încheie aici. Unele amănunte legate de coborâre au fost totuşi comunicate domnului Forsyth de către domnul Ainsworth. Domnea un calm aproape mormântal când călătorii au zărit prima dată coasta, pe care amândoi marinarii au recunoscut-o de-ndată; domnul Osborne, la fel. Întrucât acest gentleman avea unele cunoştinţe în Fort Moultrie, am luat pe loc hotărârea să coborâm undeva în apropiere. Balonul a fost adus deasupra plajei (fiind perioada refluxului, iar nisipul tare şi neted, admirabil pentru aterizare) şi am dat drumul ancorei, care numaidecât s-a prins zdravăn. Locuitorii insulei şi ai fortului fireşte că au dat fuga să vadă balonul; însă cu greu le venea să creadă că într-adevăr izbutisem această călătorie: traversarea Atlanticului. Ancora s-a înfipt în pământ la orele două p.M. Fix; şi astfel întreaga călătorie a fost realizată în şaptezeci şi cinci de ore17, sau chiar mai puţin, socotind de la o coastă la alta. Nu se petrecuse nici un accident serios. În nici o clipă nu ne ameninţase vreo primejdie adevărată. Balonul a fost dezumflat şi pus la păstrare fără nici o problemă; iar când manuscrisul după care s-a compilat această naraţiune a fost trimis la Charleston, aeronauţii se găseau încă la Fort Moultrie. Despre intenţiile lor viitoare nu se ştie nimic; însă putem sigur promite cititorilor noştri informaţii suplimentare fie pe luni, fie cel târziu în cursul zilei următoare.

Aceasta este indiscutabil cea mai uimitoare, cea mai interesantă şi cea mai importantă întreprindere din câte a înfăptuit sau măcar a îndrăznit vreodată omul. Ar fi de prisos să încercăm să vorbim acum despre măreţele evenimente ce vor urma.

NOTĂ BIBILIOGRAFICĂ.
FARSA CU BALONUL

(THE BALLOON HOAX)

(A: The Extra Sun, 13 aprilie 1844; B: Works, 1850,1, 88-101)

Citându-l pe Walter B. Norris (Poe's Balloon Hoax, Nation, New York, 27 Octombrie 1910), T. O. Mabbott observă: „pe la 1836 exista un interes enorm pentru zborurile cu balonul şi câţiva aeronauţi, mai ales Charles Green din Anglia şi John Wise din America, şi-au propus să traverseze Atlanticul cu balonul”. După Norris, nuvela lui Poe s-ar baza pe relatarea celebrului aeronaut britanic Monck Mason (m. 1889) despre un zbor real cu balonul, intitulată Account of the Late Aeronautical Expedition from London to Weilburg, accomplished by Robert Hollond, Esq., Monck Mason, Esq., and Charles Green, Aeronaut (Londra, 1836, New York, 1837).

E posibil ca Poe să fi aflat din Burton's Gentleman's Magazine (martie şi mai 1840) despre opinia lui Charles Green privind capacitatea tehnică a omului de a efectua zboruri cu balonul din America în Europa, iar din Dollar Newspaper (21 iunie 1843), despre planul lui John Wise de a întreprinde o astfel de călătorie, plan descris în articolul Aerial Voyage, publicat alături de primul foileton din Cărăbuşul de aur. Wise se gândea să folosească un balon sferic umplut cu hidrogen şi să profite de curenţii din direcţia vest-est. Un anume Pennington, inventatorul unei maşini de zburat, se arăta dispus să-l însoţească.

O sursă mai aproape de data publicării nuvelei trebuie să fi fost Another Aerial Machine (Alexander's Express Messenger, 21 februarie 1844), despre balonul lui Monck Mason, articol preluat din Remarks on the Ellipsoidal Balloon, Propelled by the Archimedean Screw, Described as the New Aerial Machine (Londra, 1843), al aceluiaşi Mason.

Peste un sfert din nuvela lui Poe nrovino (lin acont din urmă articol şi din Account of…

Nuvela a fost probabil scrisă sau măcar începută în aprilie 1844, înainte ca familia Poe să se mute din Philadelphia în New York, unde autorul a vândut-o lui Richard Adams Locke, editorul gazetei Sun.

Sâmbătă, 13 aprilie 1844, New York Sun a scos un „supliment” la ediţia sa de prânz, precedat de următorul Postscriptum în ediţia de dimineaţă:

Prin Expres.

Ştiri senzaţionale prin Expres privat din Charleston via Norfolk! Oceanul Atlantic străbătut în trei zile! Sosirea pe insula Sullivan a unui dirijabil inventat de dl Monck Mason!

Anunţul a stârnit senzaţie, mai ales că la acea dată nu apăruse încă telegraful lui Samuel Morse prin care să se poată verifica autenticitatea ştirilor. Întreaga ediţie s-a vândut ca pâinea caldă.

Specializat în subiecte de senzaţie, The Sun publicase cu nouă ani mai înainte o mistificare despre un telescop cu care, chipurile, s-ar fi descoperit viaţă pe Lună. Ştirea a produs vâlvă, spre marea nemulţumire a lui Poe, a cărui nuvelă Hans Pfaall, apărută cu trei săptămâni mai devreme, trecuse aproape neobservată: „a fost de ajuns să arunc o privire asupra ziarului ca să înţeleg poanta; nu m-am îndoit nici o clipă că s-a inspirat din propriul menjeu d'esprit” (E. A. Poe, The Literaţi of New York, Godey's Lady's Book, 1866). La 25 mai 1844, Columbia Spy nota, probabil sub pana lui Poe:

Farsa cu balonul a creat o senzaţie infinit mai mare decât tot ce s-a publicat de la Povestea Lunii a lui Locke încoace. În dimineaţa (sâmbăta) apariţiei sale, întreaga piaţetă din jurul redacţiei Sun a fost literalmente asediată, blocată – atât intrarea, cât şi ieşirea, la puţin timp după răsăritul soarelui şi până pe la orele două după-amiaza. În numărul curent de sâmbătă se spunea că abia sosiseră ştirile şi deja se lucra la un nou tiraj ce urma să fie gata pe la orele zece.

Totuşi el n-a ajuns să fie difuzat decât pe la prânz. În tot acest răstimp n-am mai pomenit ca oamenii să se zbată atâta ca să pună mâna pe un exemplar. De cum au apărut pe străzi primele şi foarte puţinele ziare, lumea le-a cumpărat cât ai clipi din ochi, fără să se uite la preţ, de la vânzătorii ambulanţi, care, fără îndoială, au scos un profit considerabil. La un moment dat am văzut un exemplar cumpărat cu 50 de cenţi, preţul de un şiling fiind unul obişnuit.

Toată ziua m-am chinuit în zadar să fac şi eu rost de un exemplar. Era extrem de interesant să auzi comentariile celor care citiseră „suplimentul”.

În realitate, s-ar părea că nuvela s-a bucurat de o primire mai puţin entuziastă. A doua zi după apariţie, New York Sunday Times o retipăreşte, însoţită de un comentariu ironic: „Dacă este adevărat că experimentul cu balonul a reuşit, probabil că va fi la mare cerere materialul din care se compune gazul. Noi am recomanda oricărei companii să-l angajeze pe dl…, domnia sa fiind cea mai mare condensare de gaz din câte cunoaştem”. O zi mai târziu, New York Herald, unde nuvela lui Poe era dată drept „Ultima farsă a lui Beach” [Moses Y. Beach, editor al ziarului The Sun] observa, sub semnătura lui James Gordon Bennett, că „n-ar fi fost rău să se fi apelat la un scriitor mai talentat”. The New York American din 15 aprilie 1844 notează: „The Sun a tipărit în suplimentul său o palidă imitaţie după „Farsa cu Luna„. Pe 15 aprilie The Sun anunţa o retractare: „BALONUL: întrucât ştirile din Sud de sâmbăta trecută n-au confirmat sosirea Balonului din Anglia, despre ale cărei amănunte a vorbit corespondentul nostru în Supliment, suntem tentaţi să considerăm aceste ştiri ca fiind eronate. Descrierea Balonului şi a călătoriei a fost făcută cu astuţie ştiinţifică şi cu precizie, calculate în aşa fel încât să aibă crezare pretutindeni, ea fiind citită cu multă plăcere şi satisfacţie. Nu credem câtuşi de puţin că un asemenea proiect ar fi imposibil”.

Traduceri. În franceză: Le Canard au ballon, trad. De Charles Baudelaire, Le Pays, 31 ianuarie, 2 şi 3 februarie 1855, reed. În Histoires extraordinaires, Paris, Michel Lévy, 1856. În româneşte: Farsa cu balonul, trad. De Ion Vinea, în Edgar Allan Poe, Scrieri alese, EPLU, 1968, pp. 413-427, reed. În Mellonta Tauta, Editura Tineretului, 1968, pp. 78-96, şi Scrieri alese, 1969, pp. 347-358.

Contribuţii nesemnate la revista Public Ledger [I.] UN SUBIECT MOBIL.

Omnibuzul poate fi definit ca o locuinţă mobilă de uz public, sprijinindu-se strictamente pe nişte principii de abstinenţă şi pe cele patru roţi. Cuvântul „omnibuz” este derivat, sau mai bine zis preluat aproape cu totul, din limba latină; şi în virtutea acestui fapt am întreprins o investigaţie pe cât de anevoioasă, pe atât de serioasă asupra obiceiurilor locomotoare ale romanilor ca să aflăm dacă aceştia aveau omnibuzuri. După cercetări temeinice însă, care n-ar fi dezonorat nici chiar zelul lui Niebuhr1, n-am ajuns la nici o concluzie satisfăcătoare. Prin urmare, suntem nevoiţi să lăsăm această chestiune în seama cluburilor anticarilor. În timpurile moderne, descoperirea omnibuzului datează după cea a vaporului cu aburi şi înaintea celei a telegrafului magnetic2. Toate trei se unesc într-o cauză măreaţă: transportul rapid al persoanelor sau al ideilor; totuşi primele două adesea transportând persoane fără idei, iar ultimul mărginindu-se până acum exclusiv la transportul ideilor fără persoane. Iată însă că am devenit subiectivi şi idealişti în remarcele noastre, cu toate că obiectivul nostru este să fim cât mai factuali cu putinţă. Ca atare, nu vom mai insista asupra acestui punct.

Când a fost pus în mişcare (literal vorbind) pentru prima oară în Philadelphia, omnibuzul era menit exclusiv deservirii unor domni care cântăreau fiecare câte 280 de livre – preşedinţi ai unor trusturi prospere, bărbaţi care în mod iremediabil puseseră pe ei osânză şi care, în pornirea lor omenească, erau încredinţaţi că era mai onorabil să le

omoare pe amărâtele gloabe comunale ce se opinteau să tragă pe caldarâmul uliţelor povara trupurilor lor mătăhăloase decât să-şi sacrifice periodic propria pereche de telegari în acest sens. Totuşi, datorită dezvoltării acestui serviciu public (socotim că acesta este cuvântul întrebuinţat) se puteau bucura de el şi alte persoane; iar uşa (vorbim acum la modul figurat – pe zăpuşeală omnibuzul nu are uşă) sta deschisă şi pentru indivizi mai puţin trupeşi. Mamele sau doicile aşijderea, cu bebeluşii dormind în braţele lor, reuşeau să se strecoare în omnibuz, astfel încât pentru tânărul domn însărcinat să perceapă cei şase penny şi să bifeze biletele de călătorie devenea o treabă destul de delicată dacă plodul plătitoarei trebuia taxat la jumătate sau la preţul întreg. Noi însă suntem încredinţaţi, deşi nu avem informaţii precise, întrucât n-am fost încă mame şi nici măcar doici, că şoşoii călătoresc acum pe veresie. În privinţa tânărului domn, pare un lucru de-a dreptul necinstit să reduci greutatea morală şi fizică a bebeluşului la nimic, când nici a lui nu e prea mare. Pe urmă, tinerele domnişoare, care nu aveau copii, intrau cu sfială în omnibuz; de regulă bărbaţilor tineri li se muiau brusc picioarele odată ajunşi în acest mijloc de locomoţie, convertindu-şi energia în inerţie. Astfel încât toate vârstele, sexele şi stările călătoresc acum cu omnibuzul, adică toţi cei care înainte mergeau pe jos; şi n-am fi deloc surprinşi dacă vechea obişnuinţă de a ne folosi mădularele (picioarele) s-ar limita în cele din urmă la poştaşi, hamali şi câţiva pietoni.

E mai bine să călătoreşti cu omnibuzul decât cu propria-ţi brişcă, fiindcă omnibuzul nu poate fi răsturnat, aşa cum nu poţi răsturna o bilă de biliard; în plus, caii n-o pot lua razna. Istoria n-a consemnat până acum nici un caz în care cailor înhămaţi la omnibuz să le treacă prin minte o asemenea trăsnaie. Nu citim oare prea ades relatări despre câte un om de vază care şi-a dat obştescul sfârşit într-un şanţ, sau care, după o expresie gazetărească, „a fost turtit de caldarâm şi a decedat pe loc?” Dar acest lucru se petrece

căzând nu dintr-un omnibuz, ci dintr-o trăsură particulară. Aşa încât, oameni buni, cu sau fără creieri de terciuit, gândiţi-vă la asta atunci când vreţi să înhămaţi la trăsură o pereche de năbădăioşi.

Aranjamentul din interiorul unui omnibuz este superior celui din demodata diligentă. Într-o diligentă pe jumătate goală nu te poţi întinde pe jos. Dar într-un omnibuz în care nu-i ocupată decât o singură parte te poţi tolăni pe cealaltă parte şi poţi dormi cu pălăria pusă alături şi cu cizmele scoase din picioare. Practic, poţi respinge întreaga teorie susţinută de poeţi şi prozatori despre liniştea necesară somnului. Monotonia şi nu liniştea e cea care te adoarme. Liniştea e cea care te trezeşte atunci când se opreşte trăsura. Am auzit odată despre unul care adormise în timpul unei furtuni năprasnice şi nu s-a trezit decât la ultima bubuitură (cea care i-a trăsnit casa). Acest fapt simplu lămureşte întrebarea, dacă într-adevăr e vorba de o întrebare, ceea ce iarăşi este o întrebare.

Dacă nu reuşeşti să adormi într-un omnibuz, se cade să fii atent la felul cum te porţi, căci, tradus, cuvântul omnibuz înseamnă fiecare pentru sine3. Dacă în el se află o fată frumoasă şi cumsecade, fă tot posibilul să te aşezi în faţa ei. Atunci bărbatul cinstit va avea parte de o vedere cinstită; ca atare, cinsteşte-o, până când cinstea o va face să se simtă prost4. Dacă în omnibuz se află o femeie bătrână şi infirmă, nu-ţi trage picioarele când aceasta încearcă să treacă pe lângă tine; dar dacă se va împiedica de tine, n-ar fi rău să-i aminteşti de anii şi puterile ei firave, ajutând-o astfel să se împace cu soarta. Dacă se află vreun copil bolnav care plânge, plânge-te şi tu de cei care aduc în omnibuz copii bolnavi. Dacă sunt prea mulţi pasageri, întârzie-i cât poţi la urcare şi la coborâre.

Un plan foarte bun e să-i ceri tânărului însoţitor să-ţi schimbe o bancnotă de cinci dolari chiar când eşti pe punctul de a coborî şi de a-ţi achita biletul. O umbrelă udă şi un câine murdar sunt lucruri absolut utile într-un

omnibuz aglomerat. Când urci sau cobori, calcă-i pe ceilalţi pe pantofi; gestul acesta îi va jigni, însă va face totuşi impresie. Omnibuzul este foarte util în momentul de faţă. Dacă se iscă pe undeva vreo răzmeriţă, poţi ajunge în toiul ei doar în câteva minute5; de asemenea, poţi lua omnibuzul până în Fairmount Park6 ca să bei apa pură şi fierbinte care ţâşneşte din rezervor. Dar întrucât se apropie ora de masă, vom întrerupe scrisul şi vom face o plimbare cu omnibuzul.

[II.] UN SUBIECT MOBIL – CONTINUARE.

În legătură cu aceste vremuri de agitaţie populară, ieri ne-am încumetat să spunem câteva cuvinte despre careta oamenilor: omnibuzul. Reluând acest subiect, cu permisiunea cititorului vom oferi acum un succint comentariu despre cab7, adică birjă. A cere însă permisiunea cititorului, după ce lucrul a fost tipărit şi vârât sub nasul său, aduce nespus a şarlatanie – mă rog, aşa se poartă.

Etimologia cuvântului cab nu e chiar sigură. După doctorul Capsec de la Universitatea Gutt-stuffin8, cuvântul ar veni din araba antedeluviană, recent descoperită. În această limbă, cabă înseamnă „a merge înainte” – de unde cab, un obiect ce merge înainte. Dar cu toată consideraţia faţă de erudiţia doctorului, suntem înclinaţi să credem că acest cuvânt provine din greacă. Pe insula Naxos, cuvântul kabos9 înseamnă hârdău. Ei bine, unii socot, şi ne numărăm şi noi printre dânşii, că hârdăul lui George Munday al Greciei, Diogene10, nu era unul din hârdaiele obişnuite de baie, ci o ladă rotundă pe roţi, trasă probabil de un măgar – eventual de un câine din rasa Newfoundland. Aşa stând lucrurile, greutatea mărturiilor înclină spre limba greacă; căci cuvântul kabos se află în Schrevilius11 şi nu s-a pierdut, după cum v-am arătat, în dialectul modern. Probabil că a fost purtat pe valuri, cu veacuri în urmă, de pe continent pe insulă, unde a rămas în uz până în ziua de azi. Cuvântul cab însă pare a fi englezesc, în măsura în care el

exprimă natura lucrului însuşi, întrucât are un sunet îndesat, ca din topor – cab!

Carriage12, un sunet uşor; omnibuz, un înţeles greu. În această chestiune a sunetului cuvintelor, care se face ecoul înţelesului lor, engleza e o limbă cu totul remarcabilă. De pildă, Christchurchsteeple13: un sunet înalt şi ascuţit; sugarhousemolasses14: „dulceaţă plină, extrasă mai de mult”, gâdilă urechea.

Te poţi băga oricând într-o belea pe gratis, dar îţi trebuie douăzeci şi cinci de cenţi ca să te bagi într-o birjă. Omnibuzul este alcătuit din linii drepte, ca la un regiment; birjele, dimpotrivă, au tot felul de forme: pătrate, romburi, conuri, cercuri – tot ce vrei când eşti dispus să plăteşti.

Ştiut fiind că birjarii, imitându-şi iluştrii strămoşi, pe surugii, sunt toţi pe o mână când e vorba să facă rost de cât mai mulţi bani cu putinţă, în care privinţă se deosebesc complet de restul lumii, edilii oraşului au hotărât să-i pună cu botul pe labe sub acest aspect; ca atare, preţurile lor sunt stabilite printr-o hotărâre a Consiliilor Comunale şi Speciale; astfel încât domnii care agonisesc zece mii pe an nu riscă să fie ruinaţi dacă pentru închirierea unei birje nota lor de plată va fi supraîncărcată cu 12 conţi.

Considerând că toţi birjarii, fără excepţie, sunt milionari (am fost asiguraţi de acest lucru în mod confidenţial), se vădeşte întru totul înţelepciunea acestei hotărâri. Toată aristocraţia aceea – vânzătoarele de mere şi porumb fiert, cărbunarii, insul care face zgomotul ăla asurzitor cu „tralala! Îngheţată de lămâie şi vanilie!” – ar trebui să vadă în acest lucru o lecţie dură, anume că Legea îi poate proteja de jecmăneală pe oamenii săraci care locuiesc pe Chestnut, Walnut şi Arch Street15. Iată însă că vrem să producem elocinţă dintr-un sentiment de indignare, când de fapt dorinţa noastră este să fim pur şi simplu analitici.

Vom schiţa numaidecât caracterul birjarului. Când te apropii la patruzeci de paşi de unul dintre ei, acesta va răcni în urechi: „Birjă, dom'le!”, deşi s-ar putea ca în clipa

aceea tu să te uiţi în cealaltă parte după o eclipsă sau după un breloc pierdut pe undeva. În pofida averii sale, birjarul se îmbracă de parcă ar fi un om nevoiaş. Zgârcenia lui se vădeşte şi în felul său de a se purta, vrând parcă să arate că nu primeşte destul pentru munca lui. Îmboldit de o tainică iubire pentru rădăcina întregului rău, e dispus să iasă pe orice vreme, ba chiar de seara până în zori, ca paznicii de noapte, fără să aibă o laviţă pe care să aţipească şi nici plăcerea de a-ţi împuia capul cu versuri execrabile despre lapoviţă şi ninsoare, hoţi şi chestii de genul ăsta tocmai de Crăciun16. Birjarul mână îndeobşte un singur cal. Evident, să poţi pune un cal să facă treaba a doi cai înseamnă o economie de mijloace de muncă. De aceea, în cazul unei penurii de cai, ar fi bine să fie votată o lege a cailor, lege care să fie valabilă pentru toate vehiculele trase de doi cai şi prin care să poată fi rechiziţionat unul, adică un cal. Pierderea unui cal probabil l-ar face pe om să-şi piardă minţile; şi atunci acesta ar putea fi executat potrivit articolului despre hidrofobie.

Fiind birja cam grea, şi nici bogatul birjar nefiind el prea uşor, pe timp de noapte (după ce calul a stat la datorie şaisprezece ore), s-ar cădea ca din capătul lui Chestnut Street până pe Broad să nu călătorească cu ea mai mult de cinci persoane, cu tot cu bagaje. Câţiva domni şi-au pus în gând să înfiinţeze o „Societate pentru ocrotirea animalelor împotriva cruzimii”17 şi vrând să afle, cu titlu de experiment ştiinţific, de câţi pasageri ar fi nevoie pentru a omorî un cal într-un anumit interval de timp, s-au urcat în birjă vreo patru inşi în plus, rezultatul fiind că birja s-a răsturnat pe spate. Ei bine, dacă sus-pomeniţii domni ar fi fost scoşi, după accident, precum soţia lui Adam, printr-o latură, s-ar putea vorbi de un experiment profund uman; cum însă uşa din spate era lipită de pământ, oamenii au rămas întemniţaţi în lăcaşul acela singuratic până ce fură aduse nişte braţe vânjoase care să-i scoată de acolo.

E simplu de povestit ce fel de maniere ar trebui să adopte cei care circulă cu birja. La urcare, mai ales pe timp de noapte, ar fi bine să porţi nişte bocanci murdari; pune-ţi-i numaidecât pe locul din faţa ta, astfel încât următorul pasager, presupunând că va fi o domnişoară care merge la bal îmbrăcată într-o rochie albă de satin, îşi va aminti mereu de această birjă chiar dacă nu-i va fi reţinut numărul. Şi fiindcă tocmai acum americanismul înseamnă în mare măsură a sfida legea, ai face Bine să zvârli pe fereastră decretul înrămat cu cele douăzeci şi cinci de articole18. În timpul zilei, dacă te crezi chipeş, ai face bine să te strâmbi în faţa oglinjoarei din birjă. Ar fi o lecţie bună despre firea omenească, fire ce-şi arată nenumăratele chipuri în funcţie de împrejurări. Cât priveşte afrontul pe care-l suferi din partea birjarului prin aceea că te expulzează ca pe o grămadă de gunoi prin spatele birjei, ai face foarte bine să refuzi să-i mai plăteşti chiar şi un cent. Dacă va îndrăzni să ridice problema în faţa autorităţilor, el va fi cel care va trebui să plătească costurile, întrucât simpatiile puterii republicane nu sunt niciodată de partea aristocraţiei şi a celor care jecmănesc.

[III] NOTE SPORADICE DESPRE PISICI19.

Pisicile au fost inventate pentru prima oară în grădina Edenului. Potrivit rabinilor, Eva avea o pisică, botezată Pusey, iar din această împrejurare a apărut la popoarele din răsărit o sectă de adoratori ai pisicilor, numiţi puseyiţi, o sectă care, se spune, mai există şi astăzi pe undeva20. Când şobolanii au ajuns să fie o pacoste, Adam i-a dat primei perechi de pisici şase lecţii în arta de a prinde şobolani, învăţătură ce s-a păstrat de atunci încoace. Grecii pronunţau cuvântul cat cu k, iar francezii au adăugat un h21; puriştii englezi nu vor băga în seamă o asemenea ignoranţă, ci se vor ţine de ortografia corectă. Pe vremea lui Chaucer22, cuvântul cataract era pronunţat cat-erect23; însă e greu de spus ce analogie ar putea exista între o

pisică ce se ridică în două picioare şi apa ce cade de sus. Folosirea cuvântului cat în cat-aplasmă, cat-egorie etc. Este neautorizată; ea s-a făcut fără ştiinţa sau consimţământul părţilor implicate şi de fapt nu are nici o noimă. Cat-nip24, dimpotrivă, are un înţeles; are aceeaşi legătură cu constituţia anatomică a pisicii ca aceea pe care o are drajeul de voronic al lui Pease cu constituţia anatomică a omului25. Se spune că un gentleman dornic să acceadă la cunoaştere în condiţii de dificultate voia să ştie de ce pisicile, care au în ele ceva ce naşte o melodie de-a dreptul divină, produc ele însele o muzică execrabilă? Răspunsul la întrebare e poate simplu. Pisicile sunt modeste. Ele nu fac caz de însuşirile lor. N-ai să auzi niciodată de o pisică educată. E ceva obişnuit să auzi de porci, urşi şi câini educaţi, care îţi pot spune cât e ceasul şi câţi spectatori au venit (acest din urmă răspuns e uşor de dat, spre tristeţea prezentatorului). Dar cine a auzit vreodată de o pisică educată? Pisica pretinde că nu se pricepe la nimic, nici la pian, nici la cântatul din gură.

Dacă o omori, poţi prepara din ea o esenţă, cum s-ar spune, fizică, esenţă care, dacă e întinsă bine şi dată cu răşină, poate avea un efect divin. Probabil că e duhul plecat şi devenit, prin rafinare, o singură coardă, care scoate o melodie simplă, în vreme ce, în forma lor originară, corzile erau prinse între ele şi încâlcite, astfel încât ieşeau din ele, în chip inevitabil, nişte sunete discordante; ca să nu spun nimic despre faptul că erau îngrozitor de vioaie în starea lor crudă.

Aceasta explicaţie pare destul de clară. Pisica tânără, sau pisicuţa, Este graţioasă, principala ei ocupaţie fiind să-şi prindă codiţa; însă codiţa nu se lasă prinsă. Copiii foarte mici adoră pisicile foarte mici.

Dar când copiii, dacă e vorba de băieţi, cresc mari şi învaţă la şcoală umanioarele, totul despre Draco, Alexandru şi Cezar26, ei îşi schimbă atitudinea faţă de pisici şi încep să le ucidă ori de câte ori îi apucă cheful să facă acest lucru.

Există un proverb după care persecuţia n-ar face decât să încurajeze ceea ce de fapt şi-a propus să reducă la tăcere.

Iată o mică eroare. În cazul şobolanilor, care sunt persecutaţi de pisici, persecuţia ajunge totuşi să le rărească numărul. Numai când persecuţia se realizează pe jumătate, sau când conţine în ea şi un dram de caritate, face ceea ce spune proverbul. Nu doar în cazul şobolanilor, ci şi în cel al indienilor, proverbul se dovedeşte a fi neadevărat. Indienii au fost persecutaţi cu ajutorul focului, al whiskyului şi al săbiei, aceştia fiind exterminaţi aproape în întregime. Pisica se face de râs doar când este îndrăgostită. Atunci, uitând în străfundurile inimii ei de orice alt considerent, pisica joacă fără să-şi dea seama rolul de trubadur. (Aplicăm pisicilor genul şi pronumele feminine, căci toate pisicile sunt she; la fel toate căţelele şi iepele sunt denumite he, o ciudată frumuseţe a limbii engleze.)27 Pisica ce cântă o serenadă scoate un sunet asemănător cu cel al bebeluşului care suferă de colici şi cu care deseori este confundată.

Ambele sexe ale pisicilor poartă perciuni şi mustăţi; este îndoielnic că aceste she-cats ale zilelor noastre îşi vor schimba vreodată năravul ce li se atribuie, după ce el durează de atâta amar de vreme. Una dintre paginile memorabile ale Analelor Engleze priveşte povestea lui Whittington şi a pisicii sale28. Cunoaştem şi noi un flăcău care are o pisică şi care spune că ar dori pe viitor29 să fie primarul oraşului Philadelphia. Nici cea mai mică obiecţie faţă de acest lucru.

NOTĂ BIBILIOGRAFICĂ.

CONTRIBUŢII NESEMNATE LA REVISTA „PUBLIC LEDGER”

(UNSIGNED CONTRIBUTIONS TO THE PUBLIC LEDGER)

Aceste trei schiţe au fost publicate pentru prima oară în gazeta Public Ledger din Philadelphia, nr. 17, 18 şi 19 iulie 1844. În Columbia Spy din 14 august, redactorul-şef Eli Bowen, la a cărui revistă Poe colaborase în lunile mai şi

iunie ale aceluiaşi an, a tipărit-o pe a doua cu următoarea introducere: „Un articol de milioane: „Hazul e haz„, spune proverbul. Dacă articolul de mai jos din Philadelphia Ledger nu-i va face pe cititorii noştri să râdă cu poftă înseamnă că nu ştim nimic despre firea omenească. Din stilul şi maniera sa ar trebui să deducem că articolul a fost scris de Edgar A. Poe, care – şopteşte lumea – se ia de şefii acelei gazete serioase. Îi seamănă foarte mult”. Poe n-a negat niciodată această atribuire.

Schiţele au fost reeditate în E. A. Poe, Doings of Gotham, Pottsville, 1929, pp. 79-91, de Jacob E. Spannuth şi Thomas Ollive Mabbott.

Îngerul Bizarului – O bufonadă.

Era o după-amiază rece de noiembrie. Tocmai isprăvisem un dejun copios din care dispeptica truffe1 nu fusese chiar cel mai neînsemnat fel şi şedeam de unul singur în sufragerie cu picioarele pe grătarul sobei şi cu cotul sprijinit de o măsuţă pe care o trăsesem lângă foc şi pe care se găseau resturi de desert, alături de diverse sticle cu vin, spirtoase şi lichior. Îmi petrecusem dimineaţa citind Leonidas lui Glover, Epigoniada lui Wilkie, Pelerinajul lui Lamartine, Columbiada lui Barlow, Sicilia lui Tuckerman şi Curiozităţile lui Griswold; prin urmare ţin să mărturisesc că în acea clipă mă simţeam niţel buimac2. Mă căzneam să-mi fac curaj apelând întruna la vinul Lafitte3, şi cum totul era în zadar, în disperare de cauză m-am adâncit în lectura unui ziar rătăcit prin preajmă.

După ce am parcurs cu băgare de seamă anunţul cu „locuinţe de închiriat” şi pe cel cu „câini pierduţi”, apoi alte două despre „neveste şi ucenici daţi în urmărire generală”, am atacat cu multă hotărâre articolul de fond şi, citindu-l de la cap la coadă fără să pricep o iotă, m-am gândit că poate era scris în chineză, drept care l-am recitit de la coadă la cap, dar fără vreun rezultat mai bun. Dezgustat, eram cât pe ce să arunc „Acest in-folio de patru pagini, o capodoperă pe care nici un critic n-o critică„4, când atenţia îmi fu

oarecum reţinută de paragraful ce urmează: „Nenumărate şi ciudate mai sunt căile morţii. O gazetă din Londra vorbeşte despre decesul unei persoane dintr-o cauză cu totul neobişnuită. Omul se juca cu o sarbacană, adică un tub de tablă prin care, dacă sufli, poţi arunca la ţintă un ac lung. Omul a pus acul la capătul greşit şi, trăgând adânc aer în piept ca să-l lanseze cu cât mai multă forţă, l-a înghiţit. Acul i-a pătruns în plămâni şi în câteva zile l-a ucis”5.

Citind acestea, am fost cuprins de o mânie grozavă, fără să-mi dau seama exact de ce.

— O minciună gogonată, am izbucnit, o mistificare penibilă, aiurelile vreunui scriitoraş de duzină, un scornitor mizerabil de catastrofe din Cocaigne6. Indivizii ăştia, aflând de nemaipomenita credulitate a acestui veac, îşi stoic creierii ca să fabrice tot soiul de probabilităţi improbabile – „accidente ciudate” cum le numesc dumnealor; dar pentru un cuget lucid (ca al meu, am adăugat eu între paranteze, punându-mi fără să vreau degetul arătător pe muchia nasului), pentru o inteligenţă contemplativă ca a mea se vădeşte de la prima aruncătură de ochi că miraculoasa înmulţire din ultimul timp a acestor accidente bizare este de departe cel mai bizar accident dintre toate. În ce mă priveşte, m-am decis să nu mai cred nimic din ceea ce conţine în sine ceva „neobişnuit”.

— Mein Gott, ce tobitoc! Îmi răspunse un glas dintre cele mai remarcabile ce-mi fusese dat să aud vreodată.

Mai întâi am crezut că-mi parvenise în urechi un ghiorţăit, cum ţi se întâmpla uneori când eşti aghesmuit, însă reflectând niţel, mi-am dat seama că sunetul aducea mai degrabă cu cel care iese dintr-un butoi gol când dai în el cu ciomagul; şi pe drept cuvânt aş fi rămas la această părere dacă n-ar fi fost vorba de un anume fel de a pronunţa silabele şi cuvintele. Nu sunt deloc nervos din fire, iar cele câteva pahare de Lafitte îngurgitate reuşiseră nu puţin să mă îmboldească, încât n-am simţit nici o trepidaţie, ci mi-am ridicat doar tacticos ochii şi am aruncat o privire prin odaie după intrus. Dar n-am văzut absolut pe nimeni.

— Pfui! Reluă glasul, pe când eu îmi continuam cercetarea, tumneata eşti beat ca un pork dacă nu vedăn că şed lângă tumneata.

Atunci m-am gândit să mă uit chiar sub nasul meu şi ce să vezi, fără nici un dubiu, am dat peste un personaj nemaidescris până acum, deşi nu imposibil de descris, care şedea şi el la masă. Trupul lui era un poloboc de vin sau o butelcă de rom sau ceva asemănător şi avea o înfăţişare curat falstaffiană. În partea de jos erau înfipte două

butoiaşe ce păreau să-i servească drept picioare. În loc de braţe, în partea de sus a scheletului atârnau două sticle de o lungime rezonabilă, cu gâturile în afară, astea în loc de mâini. Cât despre cap, tot ce avea monstrul era unul dintre acele cufere hessiene7 ce seamănă cu o tabacheră voluminoasă, cu o gaură în creştet. Cufărul ăsta (cu o pâlnie în vârf, ca o beretă de cavalerist trasă peste ochi) era aşezat pe muchie chiar deasupra butelcii, cu gaura îndreptată spre mine; iar prin gaura asta, care părea ţuguiată, ca gura unei domnişoare bătrâne şi simandicoase, creatura emitea nişte sunete hodorogite şi bodogănite pe care în mod evident şi le dorea a fi o conversaţie inteligibilă.

— Mai zic io, spuse el, trebăn că eşti tumneata beat ca un pork dacă şadăn kolo şi nu vedăn că io-s aci; mai zic io o dată că eşti tumneata mare idiotăn dacă nu credăn ce zint tipărit pe tipăritură. Zint adevărul – fieşcare vorbă.

— Cine eşti, rogu-te? L-am întrebat foarte demn, deşi niţel cam derutat. Cum ai nimerit aici? Şi ce tot trăncăneşti?

— Chit cum venit io, replică monstrul, nu zint treaba tumitale şi chit ce tronkonesc, tronkonesc ce credăn că trebăn tronkonit, chit de ce venit io, venit ca să vedăn tumneata pe mine.

— Un derbedeu trosnit, asta eşti, i-am zis. Am să trag de clopoţel şi am să-i spun valetului să te dea afară.

— Hi! Hi! Hi! Izbucni individul, Hu! Hu! Hu! Nu poţi tumneata!

— Nu pot? Am întrebat, ce vrei să spui? Ce nu pot?

— Tragăn clopoţelu', răspunse el, încercând o strâmbătură cu gura lui mică şi hidoasă.

La care m-am opintit să mă scol în picioare şi să-mi pun în aplicare ameninţarea, însă tâlharul se aplecase cu multă hotărâre peste masă şi, pocnindu-mă în frunte cu gâtul unei sticle lunguieţe, mă trânti în fotoliul din care dădusem să mă ridic. O clipă am rămas năuc, habar neavând ce să fac. Intre timp dânsul îşi urmă sporovăială:

— Vedăn tumneata? Zise el, şadăn tumneata şi zic io imediat cine zint io. Vedăn tumneata! Vedăn? Io zint Îngerul Bizarului.

— Într-adevăr bizar, am îndrăznit să-i răspund, dar eu am crezut întotdeauna că îngerii au aripi.

— Aribi! Ţipă el, înfuriat la culme, ce habe io cu aribi? Mein Gott!

Credăn tumneata că zint io gheină?

— Nu! O, nu! Am răspuns foarte alarmat, nu eşti găină, te asigur.

— Foarte bine, şadăn tumneata şi nu fi rău, fincă dă io la tumneata o labăn. Gheina are aribi, bufnitza are aribi, drakul are aribi, Skaraotzki are aribi. Îngerul nu are aribi şi zint io Îngerul Bizarului.

— Şi ce treabă ai dumneata cu mine?

— Trabăn! Ţipă monstrul, eşti tumneata kopil obrazniş fincă întrebat pe mine care zint înger despre trabănul meu!

Acest limbaj întrecea orice limită a răbdării mele; fie şi din partea unui înger; drept care, adunându-mi tot curajul, am pus mâna pe o solniţă aflată în apropiere şi am zvârlit-o în capul intrusului. Acesta însă evită lovitura, sau poate că n-am ochit eu bine; căci n-am izbutit decât să fac ţăndări cadranul de sticlă al pendulei de pe şemineu. Cât priveşte îngerul, îmi ghici intenţia şi răspunse atacului meu aplicându-mi peste cap una după alta două sau trei lovituri zdravene, ca mai înainte.

Tratamentul acesta mă reduse la ascultare, şi aproape mi-e ruşine să mărturisesc că, fie din pricina durerii, fie a umilinţei, mi-au dat lacrimile.

— Mein Gott! Zise îngerul Bizarului, pare-se înduioşat de spectacolul suferinţei mele; mein Gott, săracu', eşti tumneata kerkelit or zupărat. Tumneata nu trabăn băut mult – trabăn vin subtziat cu apă. Bitte, bea, gut kopil, tumneata nu trabăn zmiorcăit – klar?

După care, îngerul Bizarului îmi umplu iarăşi pocalul (pe sfert plin cu Porto) cu un soi de lichid incolor pe care îl

turnă dintr-una din sticlele de care se slujea pentru braţe. Am observat că aveau în jurul gâtului nişte etichete şi că pe aceste etichete era scris „Kirschenwasser”8.

Deosebita amabilitate a îngerului mă îmblânzi considerabil şi, ajutat şi de apa cu care-mi subţiase în câteva rânduri vinul, mi-am regăsit în cele din urmă calmul, îndeajuns ca să fiu în stare să-i ascult povestea extraordinară. Nu pretind să relatez tot ce mi-a spus el, dar din ce am aflat am reţinut că dumnealui era geniul care prezida contretemps9-urile Omenirii, şi că treaba lui era să urzească accidentele bizare care-i uimesc întruna pe sceptici. O dată sau de două ori, încumetându-mă să-mi exprim totala neîncredere faţă de pretenţiile lui, se enervă nespus, drept, care am socotit în cele din urmă că ar fi o tactică mai înţeleaptă să nu mai scot absolut nici un cuvânt, ci să-l las într-ale lui. Continuă aşadar să vorbească vreme îndelungată, pe când eu şedeam cufundat în fotoliu, cu ochii închişi, ronţăind stafide şi zvârlind codiţele prin odaie. Brusc însă îngerul luă această atitudine a mea ca un semn de sfidare. Se sculă cuprins de o furie grozavă, îşi trase pâlnia peste ochi, lansă o înjurătură zdravănă, articula o ameninţare, al cărei sens mi-a scăpat, şi în cele din urmă, făcându-mi o plecăciune adâncă, mă părăsi, urându-mi, în limba arhiepiscopului din Gil-Blas, „beaucoup de bonheur et un peu plus de bon sens”10.

Plecarea lui îmi produse uşurare. Puţinele pahare de Lafitte pe care le băusem avură darul de a mă moleşi şi simţeam nevoia să aţipesc vreo cincisprezece-douăzeci de minute, după cum obişnuiam după-amiezele. La orele şase aveam o întâlnire importantă la care trebuia neapărat să fiu prezent. Poliţa de asigurare pe locuinţă expirase cu o zi în urmă şi, întrucât interveniseră unele discuţii, rămăsese stabilit ca la orele şase să mă prezint în faţa Consiliului de administraţie al societăţii să ne înţelegem asupra condiţiilor prelungirii ei. Aruncând o privire la ceasornicul de pe şemineu (căci mă simţeam prea moleşit ca să-mi scot ceasul

din buzunar), am avut bucuria să constat că mai aveam la dispoziţie douăzeci şi cinci de minute, iar siesta mea nu dura de obicei mai mult de douăzeci şi cinci de minute. Drept care, simţindu-mă în destulă siguranţă, m-am pregătit numaidecât să-mi fac somnul.

Terminându-l, spre marea mea satisfacţie, m-am uitat din nou la ceasornic şi am fost tentat pe jumătate să cred în posibilitatea unor accidente bizare văzând că în loc de obişnuitele mele cincisprezecedouăzeci de minute nu dormisem decât trei; căci mai erau încă douăzeci şi şapte de minute până la ora fixată. Mi-am reluat siesta şi în cele din urmă, trezindu-mă a doua oară, am observat cu multă uimire că mai erau încă douăzeci şi şapte de minute până la şase. Am sărit în picioare ca să cercetez ceasornicul şi am constatat că se oprise. Ceasul meu îmi arăta că era şapte şi jumătate; şi că bineînţeles dormisem două ceasuri şi astfel întârziasem la întâlnire.

— Nu-i nimic, am zis, voi trece pe la birou mâine dimineaţă şi-mi voi cere scuze. Dar ce s-a întâmplat cu ceasornicul? Cercetând-o, am descoperit că o codiţă de stafidă, dintre cele zvârlite de mine prin odaie, pe când îngerul Bizarului îşi depăna povestea, zburase prin cadranul crăpat şi, lucru neobişnuit, nimerise drept în gaura cheii, capătul ce se iţea afară oprind astfel rotirea minutarului. Vai! Mi-am zis, văd acum pricina; sare în ochi. Un accident obişnuit, cum se întâmplă uneori!

N-am mai dat atenţie acestei întâmplări, ci la ora mea obişnuită m-am vârât în pat. Am pus o luminare în sfeşnicul de la căpătâiul patului şi am început să citesc câteva pagini din Omniprezenţa Divinităţii11, dar, din nefericire, am adormit în mai puţin de douăzeci de secunde, lăsând aprinsă luminarea.

Visele îmi fură teribil de chinuite de apariţiile îngerului Bizarului. Se făcea că se aşază la piciorul patului, dă la o parte perdeaua şi în tonurile cavernoase şi abominabile ale butelcii cu rom mă ameninţă cu cea mai groaznică

răzbunare pentru dispreţul cu care îl tratasem. Cuvântarea şi-o încheie scoţându-şi bereta în formă de pâlnio şi, vârându-şi burlanul în gâtul meu, mă îneacă într-un ocean de Kirschenwasser, pe care îl toarnă în valuri neîntrerupte dintr-una din sticlele ce-i serveau drept braţe. La un moment dat, agonia mea devenise insuportabilă, şi m-am trezit la timp ca să văd un şobolan cum şterpeleşte lumânarea aprinsă din sfeşnic, însă nu îndeajuns de repede ca să-l împiedic să dispară cu ea într-o gaură. Curând nările îmi fură asaltate de un miros puternic şi înăbuşitor; casa, mi-am dat seama cu precizie, luase foc. În câteva minute incendiul se întinsese cu furie şi, într-un răstimp incredibil de scurt, întreaga clădire fu cuprinsă de flăcări. Toate ieşirile din încăpere, exceptând fereastra, erau blocate. Mulţimea reuşi totuşi destul de iute să procure şi să înalţe o scară lungă. Cu ajutorul ei am început să cobor degrabă şi pare-se în siguranţă, când unui porc enorm, a cărui burtă rotundă şi în fapt întreagă fizionomie îmi aminteau de Îngerul Bizarului – când, repet, acestui porc, care dormitase până atunci în glod, i se năzări brusc că-l mănâncă umărul stâng, şi nu găsi un loc mai bun de scărpinat decât piciorul scării. Într-o clipită am fost trântit pe caldarâm şi am avut ghinionul să-mi scrântesc braţul.

Acest accident, împreună cu pierderea asigurării pe casă şi cu pierderea şi mai gravă a pletelor mele, care fuseseră complet mistuite de foc, m-au predispus la cugetări mai grave, astfel încât, într-un târziu, m-am hotărât să-mi iau o nevastă. Era o văduvă bogată, nemângâiată de pierderea celui de-al şaptelea bărbat al ei, şi sufletului ei rănit i-am oferit balsamul jurămintelor mele. Nu fără oarecare împotrivire dânsa consimţi la rugăminţile mele. Am îngenuncheat la picioarele ei, plin de adoraţie şi recunoştinţă. Ea roşi şi-şi revărsă bogatele-i bucle peste pletele mele, pe care arta lui Grandjean12 mi le dăruise vremelnic în locul celor lipsă. Nu ştiu cum s-a produs încâlcirea, dar ea s-a produs. M-am ridicat în picioare cu un

craniu sclipitor, fără perucă, iar dânsa, plină de mânie şi dispreţ, pe jumătate îngropată în părul străin. Astfel au luat sfârşit speranţele mele în legătură cu văduva, printr-un accident pe care cu siguranţă nu l-aş fi putut prevedea, dar care nu era decât consecinţa firească a evenimentelor.

Fără să disperez însă, am pornit asediul unei inimi mai puţin implacabile. Şi de data asta sorţii mi-au fost prielnici o scurtă perioadă de timp; din nou însă a intervenit un mic accident. Întâlnindu-mi logodnica pe un bulevard pe care mişuna întreaga elite a oraşului, mă pregăteam să o întâmpin cu o plecăciune dintre cele mai respectuoase, când un grăunte dintr-o materie străină nimeri în colţul ochiului meu şi mă orbi complet pentru o clipă. Până să-mi recapăt vederea femeia inimii mele dispăruse – ireparabil ofensată de ceea ce preferase să considere din partea mea drept o obrăznicie premeditată, aceea de a fi trecut pe lângă dânsa fără să o salut. Năucit de iuţeala acestui accident (care, la urma urmelor, i s-ar fi putut întâmplă oricui sub acest soare) şi incapabil să văd încă, am fost acostat de îngerul Bizarului, care îmi oferi ajutorul cu o politeţe la care nu aveam nici un motiv să mă aştept. Cu multă gingăşie şi pricepere îmi examina ochiul bolnav, aducându-mi la cunoştinţă că aveam în ol un strop (orice „strop”13 va fi fost) pe care, spre marea mea uşurare, mi-l scoase.

În momentul acela am ajuns la concluzia că sosise timpul să-mi dau obştescul sfârşit, dat fiind că soarta hotărâse să mă pedepsească şi în consecinţă m-am îndreptat spre râul cel mai apropiat. Aici, dezbrăcându-mă de haine (căci nimic nu ne împiedică să murim aşa cum ne-am născut), m-am aruncat cu capul înainte în curent. Singurul martor al destinului meu era o cioară solitară, care, sedusă de grâul înmuiat în rachiu, se îmbătase şi-şi abandonase suratele. De-abia am luat contact cu apa, că pasărea aceasta îşi puse în cap să o şteargă cu partea cea mai indispensabilă a veşmintelor mele. Amânându-mi aşadar planul de a mă

sinucide pentru o altă dată, mi-am vârât cum am putut mai bine membrele inferioare în mânecile hainei şi am pornit-o în urmărirea tâlharului cu întreaga iuţeală pe care o reclama cazul şi o permiteau împrejurările. Pretutindeni însă m-a însoţit destinul nefast. Pe când alergam în mare viteză, cu nările în vânt, preocupat exclusiv de răpitoarea efectelor mele, mi-am dat brusc seama că tălpile mele nu mai atingeau terra firma14; adevărul e că nimerisem într-o prăpastie, şi inevitabil m-aş fi făcut bucăţele dacă n-aş fi avut marele noroc să mă agăţ de capătul unei ghidrope lungi ce atârna dintr-un balon care tocmai trecea pe acolo15.

Imediat ce mi-am revenit în simţiri, îndeajuns ca să-mi dau seama de situaţia precară în care mă aflam, sau mai bine zis de care atârnam, mi-am folosit întreaga forţă a plămânilor ca să fac cunoscută această situaţie aeronautului aflat deasupra mea. Dar multă vreme străduinţele mele fură în zadar. Imbecilul fie că nu putea să mă vadă, fie că nu voia, nemernicul. Între timp aparatul se înălţase cu repeziciune, în vreme ce puterile mele se stingeau cu şi mai mare repeziciune. Curând eram pe punctul de a mă abandona destinului, dându-mi drumul încet-încet în mare, însă dintr-o dată speranţele mele renăscură în momentul în care am auzit deasupra mea un glas cavernos ce părea să fredoneze cu nonşalanţă o arie de operă. Ridicându-mi privirea, l-am recunoscut pe îngerul Bizarului. Acesta stătea aplecat, cu braţele încrucişate, peste marginea nacelei; în gură ţinea o pipă din care pufăia alene, părând a fi în cele mai bune relaţii cu propria-i persoană şi cu universul. Eram prea epuizat ca să mai pot scoate o vorbă, aşa că am continuat să-l privesc cu un aer implorator.

Deşi mă privea drept în faţă, preţ de câteva minute n-a scos un cuvânt. În cele din urmă, mutându-şi pipa din spumă de mare din colţul drept al gurii în cel stâng, consimţi să vorbească.

— Cine eşti tumneata şi ce drakul face tumneata kolo? Mă întrebă el.

La asemenea gest de neobrăzare, cruzime şi prefăcătorie abia am reuşit să îngaim monosilabic:

— Vai!

— Hai! Reluă tâlharul. Butelka zint kolo – tragăn tumneata o duşkă şi drakul o să ia pe tumneata!

Cu aceste cuvinte, dădu drumul unei sticle grele de Kirschenwasser, care, nimerind drept în creştetul meu, mă încredinţa că-mi vor zbura toţi creierii. Impresionat de această idee, eram gata-gata să dau drumul frânghiei şi să las stafia în plata Domnului când mă reţinu strigătul îngerului care mă ruga să mă ţin bine.

— Tzine tumneata bine! Zise el, nu grabă. Prinde tumneata cealaltă butelkă, dacă venit tumneata în zimtziri?

La asta m-am grăbit să dau din cap de două ori – o dată negativ, însemnând prin asta că pentru moment preferam să nu iau cealaltă sticlă – şi încă o dată, afirmativ, dându-i a înţelege astfel că eram treaz şi că-mi venisem într-adevăr în simţiri. Prin aceste mijloace l-am îmbunat întrucâtva pe înger.

— Credăn tumneata, se interesă el, în cele den urmă? Credăn tumneata în pozibilitatea bizarului?

Iarăşi am dat din cap afirmativ.

— Credăn tumneata în mine, îngerul Bizarului?

Din nou am dat din cap.

— Admitän tumneata că eşti beat kritză şi că eşti tumneata un idiotăn?

Încă o dată am dat din cap.

— Bagăn tumneata mina dreaptă în buzunarul sting la pantalonen ca zemn de abzolută zupunere.

Lucrul acesta, din motive cât se poate de clare, îmi era cu neputinţă de împlinit. În primul rând, căzând de pe scară, îmi scrântisem braţul şi prin urmare, dacă aş fi dat drumul mâinii drepte, mi-aş fi dat drumul de tot. În al doilea rând, nu mai aveam pe mine pantalonii, afară de cazul că m-aş fi

întâlnit cu cioara. În consecinţă, spre marele meu regret, am fost nevoit să dau din cap negativ, vrând astfel să-i dau de înţeles îngerului că în clipa de faţă îmi era incomod să-i satisfac pretenţia absolut rezonabilă. N-am apucat bine însă să sfârşesc cu clătinatul din cap că Îngerul Bizarului ţipă:

— Atunci mergăn tumneata la drakul!

Pronunţând aceste cuvinte, trase cu un cuţit ascuţit peste ghidropa de care eram suspendat şi, întrucât se nimeri să fim chiar deasupra casei mele (care în timpul peregrinărilor mele fusese reconstruită în chipul cel mai minunat), m-am prăvălit cu capul în jos prin coşul larg şi încins în şemineul din sufragerie.

Venindu-mi în fire (căci căderea mă ameţise de-a binelea) am observat că se făcuse ora patru dimineaţa. Stăteam întins exact în locul unde căzusem din balon. Capul mi se afundase în cenuşa focului stins, pe când picioarele mi se odihneau pe resturile de pe o măsuţă răsturnată şi printre rămăşiţele unui desert variat, alături de un ziar, nişte pahare sparte şi sticle sfărâmate, un urcior gol de Schiedam Kirschenwasser.

În acest chip s-a răzbunat Îngerul Bizarului.

NOTĂ BIBILIOGRAFICĂ.

ÎNGERUL BIZARULUI

(THE ANGEL OF THE ODD)

(A: Columbian Magazine pentru octombrie 1844, 2:158-161; J3: Works, IV, 1856, 278-287)

O nuvelă halucinantă, demnă de viziunile lui Hieronymus Bosch. În opinia prinţesei Marie Bonaparte, îngerul îl întruchipează pe John Allan, tatăl adoptiv al scriitorului, un om când blajin, când brutal.

Recenzând Sheppard Lee, romanul lui Robert Montgomery Bird, în Southern Literary Messenger (septembrie 1836), Poe declară că visul şi umorul pur sunt

metode inferioare de tratare a incredibilului. Iată însă că în 1844 nu se dă în lături să le încerce pe propria-i piele.

Această „extravaganţă” e o nouă dovadă a dispreţului lui Poe faţă de spiritul reformelor sociale. Textul parodiază atât idealul perfectibilităţii, cât şi pe acei reformişti ale căror proiecte vizau îmbunătăţirea condiţiei umane (Gerald E. Gerber, Poe's Odd Angel, Nineteenth Century Fiction, iunie 1968, pp. 88-93).

La 2 iulie 1844, Poe îi scria lui J. R. Lowell: „N-am nici o încredere în perfectibilitatea umană. Cred că efortul omenesc nu a avut nici un efect apreciabil asupra umanităţii”. Opt zile mai târziu îi scria lui T. H. Chivers: „Omul e acum doar mai activ, nu mai înţelept, nici mai fericit decât a fost cu şase mii de ani în urmă”. Poe şi-a mai exprimat o dată opinia despre reformişti în 1849: „Lumea e infestată în clipa de faţă de o nouă sectă de filosofi, care încă nu şi-au dat seama că alcătuiesc o sectă, şi care, în consecinţă, nu şi-au luat nici un nume. Ei sunt cei care cred în tot ce este ciudat. Marele lor Preot la răsărit e Charles Fourier – în apus, Horace Greeley […]. Singurul legământ în sânul sectei este credulitatea: să-i zicem o dată şi basta: Nebunie” (Fifty Suggestions, nr. 28, Graham's Magazine, iunie 1849, p. 363). În opinia lui Mabbott, ideea de a scrie această nuvelă i-a venit cu siguranţă dintr-un articol de gazetă citat în al doilea paragraf (vezi n. 5 infră).

Poe satirizează unul dintre „excesele utopice” ale vremii: hidropatia sau „cura de apă”, cum este ea denumită în a 5-a scrisoare din Doings of Gotham (Columbia Spy, 15 iunie 1844), unde Vincent Priessnitz, un simplu ţăran şi inventatorul acestei terapii, e taxat drept „monarhul şarlatanilor”. Acesta recomanda uzul intern şi extern al apei reci pentru orice fel de boală. Trei entuziaşti ai curei lui Priessnitz erau prieteni ai lui Poe: Marie Louise Shew, autoarea lucrării Water-Cure for Ladies (1844), cumnatul ei, doctorul Joel Shew, şi doamna Mary Gove Nichols, autoarea unor memorii despre Poe. Prozeliţii n-au reuşit să-

şi convertească amicul, care revine la hidropatie, pe acelaşi ton batjocoritor, în schiţa Mary Gove, tipărită în Godey's (iulie 1846). Duşmanii alcoolului – washingtonienii – recomandau şi ei uzul intern al „berii lui Adam”. Îngerul lui Poe întoarce lucrurile pe dos, substituind apa cu omonimul ei, Kirschenwasser, un coniac incolor, foarte tare, cu consecinţe dezastruoase pentru naratorul acestei nuvele.

A fost scrisă probabil în vara lui 1844.

Traduceri. În franceză: L'Ange du bizarre, trad. De Charles Baudelaire, La Presse, 17 februarie1860, reed. În Le Monde Mustra, februarie 1863, şi în Histoires grotesquies et serieuses, Paris, Michel Levy, 1865.

Traducerea de faţă s-a făcut după B.

Clopotarii elveţieni.

Unul dintre aliaţii revistei Mirror, om înzestrat cu spirit critic şi mult umor, şi-a pus în gând să demonstreze că Clopotarii elveţieni sunt de fapt un automat. Am dezbătut cu dânsul această problemă până ce am obosit, drept care, în final, am cerut să ni se trimită o copie după cartelele lor de masă, cu declaraţii sub prestare de jurământ cum că stomacurile lor nu sunt din lemn, ci suportă, ba chiar cu plăcere, chiflele şi cârnăciorii. În aşteptarea acestor documente, vom publica în rezumat ipoteza prietenului nostru:

Clopotarii elveţieni. E de prisos să le amintim cititorilor revistei Mirror, întrucât majoritatea dintre ei au văzut şi au auzit cu urechile lor că clopotarii elveţieni intră pe scenă în număr de şapte, împodobiţi cu pene albe şi în costume de carnaval, fiecare înarmat cu patru-cinci zurgălăi de mărimi diferite, pe care îi aşază înaintea lor pe o masă capitonată, ţinând câte unul în fiecare mână şi schimbându-i încontinuu cu ceilalţi aflaţi în arsenalul lor, punându-i jos şi ridicându-i cu iuţeala unor jongleri şi anunţând de fiecare dată schimbarea lor cu o delicată armonie şi precizie, la fel de perfecte ca acelea dintr-o simfonie de Haydn sau din Miss Lucy Long1. Autorul îi pomeneşte acum doar pentru a

anunţa că ei vor putea fi auziţi din nou în această seară, precum şi pentru a corecta ideea eronată şi totuşi larg îmbrăţişată cum că aceşti clopotari elveţieni ar fi nişte fiinţe omeneşti adevărate. Autorul este ferm convins că ei nu sunt decât nişte piese ingenioase dintr-un mecanism construit pe principiul Trompetistului automat şi al Cântăreţului la piano-forte (expuşi aici în urmă cu câţiva ani) ai lui Maelzel, însă mult mai perfecţionate şi mai eficiente prin aceea că sunt dotate cu aceeaşi energie care pune în mişcare telegraful electromagnetic2, care însă ar trebui denumit aici electro-tintinabulic. O baterie electrică puternică, montată sub scenă, comunică printr-un fir secret cu fiecare dintre ei, impulsurile ei fiind reglate şi dirijate de către iscusitul muzician şi tehnician care manevrează din umbră întreaga afacere. Iată cum se explică precizia cu care toţi se apleacă în acelaşi timp, ca şi când i-ar îmboldi acelaşi suflet (cum se şi întâmplă de altfel – un suflet electric, dar şi faptul că păstrează cu toţii un ritm şi o ordine atât de perfecte. Din aceeaşi cauză îşi pun cu atâta grijă zurgălăii suplimentari aflaţi în faţa lor în locuri atât de precise, întocmai cum Jucătorul automat de şah al lui Maelzel3 insistă întotdeauna ca piesele să fie aşezate exact în centrul pătrăţelelor pentru ca degetele salo, caro sunt acţionate mecanic, să nu le încurce. Chiar şi numărul lor arată că au fost concepuţi ca un fel de imitaţie după muzica celor şapte sfere4, şi orice umbră de îndoială cât priveşte adevărul teoriei noastre se va spulbera de îndată ce vom observa modul în care ei îşi electrizează ascultătorii.

NOTĂ BIBILIOGRAFICĂ.

CLOPOTARII ELVEŢIENI

(THE SWISS BELL-RINGERS)

Tipărit pentru prima oară în (Evening Mirror, 10 octombrie 1844) cu o nota introductivă de N. P. Willis, amic al lui Poe, şi retipărită în Weekly Mirror din 12 octombrie 1844. Nota lui Willis atribuie textul „aliatului nostru

permanent [...] dotat cu un simţ extraordinar al umorului", fireşte, nimeni altul decât Poe.

În Jucătorul de şah al lui Maelzel (vezi MMR, pp. 218-236) Poe vorbeşte despre diverse jucării mecanice, citind cartea lui David Brewster, Letters on Natural Magic şi Edinburgh Encyclopaedia. Cu siguranţă a văzut şi alte automate cu ocazia expoziţiei lui Maelzel din Richmond, 2 decembrie 1835.

Clopotarii, „autointitulându-se pompos campanologieni", s-au produs pentru prima dată la Niblo's în New York, „între farse", pe 12 septembrie 1844, şi „au avut un succes nemaipomenit." Au dat apoi spectacole la Tabernacle pe 7, 11 şi 16 octombrie şi din nou la Niblo's pe 7 noiembrie„ (George CD. Odell, Annals ofthe New York Stage, V, 77,145). Broadway Journal din 18 octombrie 1845 notează: „Sub conducerea domnului Corbyn, clopotarii pur şi simplu au făcut o grămadă de bani săptămâna trecută în New York, Boston şi în alte câteva locuri. Ei se află acum în oraşul nostru şi toţi cei care nu i-au auzit încă ar face bine să se ducă să-i vadă săptămâna aceasta, căci peste câteva zile vor porni en route spre Mexic şi probabil că nu se vor întoarce decât peste doi ani".

S-au întors totuşi şi au continuat să distreze publicul newyorkez ani în şir.

Byron şi domnişoara Chaworth „Les anges", spune madame Dudevant, o doamnă care îşi presară proza haotică, de cea mai joasă şi neruşinată speţă, cu fel şi fel de sentimente admirabile, „Les anges ne şont plus pures que le coeur d'un jeune homme qui aime en vérité." Îngerii nu sunt mai puri decât inima tânărului care iubeşte din tot sufletul1.

Hiperbola nu e departe de adevăr. Ar fi adevărul însuşi dacă ar vorbi de dragostea celui care este deopotrivă tânăr şi poet. Dragostea poetului juvenil este neîndoielnic unul dintre simţămintele omeneşti ce împlinesc în chipul cel mai fericit visurile noastre despre sfânta voluptate a Raiului.

În fiecare aluzie a autorului lui Childe Harold2 la dragostea lui pentru Mary Chaworth curge un şuvoi de tandreţe şi puritate aproape spirituale, în flagrant contrast cu terestritatea grosieră ce îi inundă şi îi sluţeşte poeziile de dragoste. Visul, în care se spune că ar fi zugrăvite, sau măcar puse faţă în faţă, amănuntele despărţirii lui de ea înainte ca dânsul să pornească la drum, n-a fost niciodată întrecut (de el cu siguranţă niciodată) cât priveşte amestecul de ardoare, delicateţe şi etericitate ce îl împodobesc şi îl sublimează. Iată motivul pentru care avem tot dreptul să ne îndoim că el ar mai fi scris ceva care să se bucure de atâta popularitate.

Că ataşamentul lui pentru această „Mary” (chiar şi numele ei pare, într-adevăr, să-l fi înlănţuit într-o „vrajă”) a fost sincer şi statornic, avem toate temeiurile să credem. Sunt sute de mărturii în acest sens, risipite nu doar prin poemele şi scrisorile sale, dar şi în memoriile rudelor şi contemporanilor săi în general. Iar faptul că el era într-adevăr sincer şi statornic nu contrazice nicidecum părerea că ar fi fost vorba de o pasiune (dacă se poate numi pasiune) de un fel cu totul romantic, neguros şi imaginativ. Ea s-a născut în ceasul şi din tinereasca nevoie de a iubi, nutrindu-se din izvoare şi din coline, din flori şi din stele. Nu avea nici o legătură cu persoana, caracterul sau afecţiunea reciprocă ale lui Mary Chaworth. Într-o tovărăşie asemănătoare, de ceas cu ceas şi fără de oprelişti, el ar fi iubit oricare fată numai ca ea să nu fi fost de-a dreptul respingătoare, aşa cum se şi desprinde din gravura noastră. Se întâlneau fără reţineri şi fără rezerve. Copii fiind, s-au jucat împreună; băiatul şi fata au citit din aceleaşi cărţi, au cântat aceleaşi cântece sau au hoinărit, ţinându-se de mână, pe plaiurile moşiilor învecinate. Urmarea avea să fie nu doar firească sau probabilă, ci inevitabilă, aidoma destinului însuşi.

În virtutea unei pasiuni astfel născute, domnişoara Chaworth (înfăţişată ca fiind înzestrată cu nu puţină

frumuseţe, precum şi cu alte însuşiri) nu putea să nu servească îndeajuns unei incarnări a idealului ce bântuia imaginaţia poetului. Poate că totuşi e mai bine, pentru povestea de dragoste dintre cei doi, că relaţia lor a fost întreruptă devreme, fără a mai fi reluată cu consecvenţă peste ani. Orice căldură, orice pasiune sufletească, orice grăunte autentic şi substanţial de dragoste din perioada legăturii lor tinereşti se cade a fi atribuite exclusiv poetului. Dacă a simţit şi ea, a fost numai pentru că magnetismul prezenţei lui a făcut-o să simtă. Dacă a răspuns şi ea, a fost numai pentru că necromanţia cuvintelor lui înfocate nu putea să nu o îndemne la un răspuns. În absenţă, bardul a răbdat uşor toate închipuirile izvorâte din flacăra lui – o flacără a cărei vigoare o întreţinea absenţa însăşi – pe când afecţiunea iubitei sale, mai puţin ideală, dar şi mai puţin profundă, s-a stins repede şi complet prin simpla absenţă a elementului ce-i insuflase viaţă. Pe scurt, pentru dânsa el era un tânăr nu tocmai nearătos şi neonorabil, dar cam sărac, cam sturlubatic şi niţel cam şchiop. Pentru dânsul ea era Egeria3 visurilor lui – Venus Afrodita, născută, în desăvârşita şi divina ei frumuseţe, din spuma luminoasă a furtunosului ocean al gândurilor sale.

NOTĂ BIBILIOGRAFICĂ.

BYRON ŞI DOMNIŞOARA CHAWORTH

(BYRONAND MISS CHAWORTH)

(A: Columbian Magazine, decembrie 1844; B: Works, 1850)

Articol „de stampă”, probabil solicitat de Columbian Magazine, având ca temă o gravură înfăţişând un băiat şi o fată într-o grădină. Băiatul, îngenuncheat, scrie pe o coală de hârtie, iar fata, stând în picioare, îl urmăreşte atentă.

Gravura era însoţită de versurile 13-17 din poezia Love's Last Adieu de poetul englez G. G. Byron (1788-1824).

În tinereţe, Poe şi-a copiat într-un caiet Visul, poezia ce evocă dragostea dintre Byron şi Mary Chaworth, iubita sa din adolescenţă, căsătorită cu un bărbat mult mai vârstnic decât ea. [Poezia a fost tradusă în româneşte de Virgil Teodorescu – vezi Byron, Poezia, 1, Editura Univers, 1985, pp. 194-199.]

Traducerea s-a făcut după A.

Titlul. Sub titlu – „De Edgar A. Poe”, iar mai jos, în paranteze, „Vezi gravura”.

Viaţa literară a domnului Bob Cutărică răposatul editor al revistei Gâscanul.

De el însuşi.

Am adunat de-acum an după an şi – întrucât pricep că Shakespeare şi domnul Emmons1 au răposat – nu-i exclus ca şi eu să dau ortul popii. Am chibzuit aşadar că aş face bine să mă retrag de pe câmpul Literelor şi să mă odihnesc pe lauri. Mă roade însă ambiţia să-mi anunţ abdicarea de la sceptrul literar lăsând posterităţii o moştenire mai de soi; şi poate că lucrul cel mai nimerit ar fi să scriu o povestioară despre începuturile carierei mele. Adevărat, numele meu a fost de atâta amar de vreme şi atât de constant în ochii publicului, încât sunt dispus să recunosc nu doar interesul firesc pe care el l-a trezit pretutindeni, dar sunt chiar pregătit să satisfac curiozitatea extraordinară ce a stârnit-o. În fapt, nu-şi face decât datoria cel care, odată ajuns celebru, lasă pe parcursul ascensiunii sale câteva jaloane care să-i călăuzească şi pe ceilalţi spre celebritate. Îmi propun deci ca în lucrarea de faţă (pe care m-am gândit să o intitulez „Note pentru o istorie literară a Americii”) să dau unele amănunte despre acei dintâi şi însemnaţi paşi, chiar dacă timizi şi şovăielnici, prin care am ajuns în cele din urmă pe marele drum ce duce spre culmile gloriei universale.

Despre cei mai îndepărtaţi strămoşi ai noştri e de prisos să spunem prea multe. Tatăl meu, domnul Thomas Bob, a fost mulţi ani la rând fruntaş în breasla lui, cea de meşter-

bărbier, în orăşelul Fercheşani. Frizeria lui era locul de întâlnire al tuturor oamenilor de vază din târg şi mai ales al corpului de gazetari – o categorie ce inspira tuturor localnicilor adânc respect şi veneraţie. Cât despre mine, îi consideram nişte zei, sorbindu-le cu nesaţ înţelepciunea şi vorbele de duh, care curgeau necontenit din augustele lor guri în tot răstimpul îndeletnicirii ce se cheamă „săpunit”. Cel dintâi moment al meu de profundă inspiraţie datează indiscutabil din această perioadă memorabilă, când eminentul director al revistei Strechea recită cu glas tare, în pauzele importantei îndeletniciri pomenite adineauri, înaintea conclavului nostru de ucenici, o poemă inimitabilă în onoarea „Uleiului de păr Bob, unic şi original” (botezat astfel după talentatul său inventator, tatăl meu), şi pentru care efuziune lirică redactorul Strechei fu răsplătit împărăteşte de firma Thomas Bob & Company, meşteri-bărbieri.

Strofele geniale ale „Uleiului de păr Bob” mi-au insuflat, repet, pentru prima oară, divinul afflatus2. Am hotărât pe loc să devin un om mare şi să încep prin a deveni un poet mare. În acea seară am căzut în genunchi la picioarele tatălui meu.

— Tată, iartă-mă, i-am zis, dar am un suflet mai presus de arta săpunitului. Intenţia mea fermă este să o termin cu frizeria. Vreau să fiu redactor – vreau să fiu poet – vreau să compun strofe în cinstea „Uleiului de păr Bob”. Iartă-mă şi ajută-mă să fiu mare!

— Dragul meu Cutărică, răspunse tatăl meu (fusesem botezat Cutărică după o rudă înstărită a noastră), dragul meu Cutărică, zise el, ridicându-mă de urechi din poziţia în genunchi în care mă aflam, Cutărică, fiul meu, eşti un băiat de treabă, şi faptul că ai suflet arată că eşti leit taică-tău. Mai ai şi un cogeamite cap care trebuie că adăposteşte un creier cât toate zilele. De mult am văzut eu acestea şi tocmai de aceea m-am gândit să scot din tine un avocat. Dar meseria asta s-a cam pervertit, iar cea de politician nu-i

plătită câtuşi de puţin. În ansamblu tu judeci corect: meseria de redactor este cea mai potrivită: iar dacă pe deasupra poţi fi şi poet – în treacăt fie spus, cum sunt mai toţi redactorii – pe legea mea, vei doborî doi iepuri dintr-o lovitură. Pentru început, ca să prinzi niţel curaj, îţi pun la dispoziţie o mansardă, stilou, cerneală şi hârtie, un dicţionar de rime şi un exemplar din Strechea. Nădăjduiesc că n-ai să-mi mai ceri nimic altceva.

— Aş fi un ingrat mizerabil dacă aş face-o, i-am răspuns entuziasmat. Generozitatea dumitale este fără de margini. Am să te răsplătesc pentru asta făcând din dumneata tatăl unui geniu.

Astfel se derula întrevederea mea cu cel mai bun dintre pământeni, şi îndată ce ea luă sfârşit, m-am apucat cu zel de îndeletnicirile mele poetice; căci îndeosebi pe acestea se bazau speranţele mele de a ajunge cândva într-un scaun de redactor.

De la primele încercări într-ale compoziţiei mi-am dat seama că strofele închinate „Uleiului de păr Bob” aveau să fie pentru mine mai degrabă un obstacol, ca să nu zic altfel. Splendoarea lor, în loc să mă inspire, mai mult mă deruta. Contemplându-le perfecţiunea şi comparându-le cu inepţiile mele, fireşte că m-am descurajat; de aceea multă vreme m-am căznit în van. În cele din urmă, mi-a trecut prin minte o idee nemaipomenit de originală, una dintre cele care reuşesc uneori să ajungă în creierul unui geniu. Iat-o: sau mai curând iată cum a fost ea tradusă în faptă. Din maculatura unui anticariat, din cel mai îndepărtat colţişor al târguşorului nostru, am ales câteva volume vechi, complet necunoscute sau uitate. Anticarul mi le-a vândut pe o nimica toată.

Dintr-unul din aceste tomuri, care se dovedi a fi tălmăcirea „Infernului” unui oarecare Dante, am copiat cu multă migală un pasaj lung despre unul, pe nume Ugolino, care avea o liotă de plozi3. Dintr-un altul, care cuprindea o seamă de piese vechi de teatru de către unul al cărui nume

l-am uitat, am extras în acelaşi mod şi cu aceeaşi grijă o groază de versuri despre „îngeri”, „popi rostind rugăciuni”, „drăcuşori blestemaţi”4 şi multe altele de soiul ăsta. Dintr-un al treilea, care era opera unui orb, grec sau din neamul choctaw – nu-mi cereţi să-mi amintesc cu exactitate toato fleacurile astea – am extras cam cincizeci de versuri începând cu „mfnia lui Ahile” şi „grăsimea”5 şi încă oareşce. Dintr-un al patrulea care, ţin minte, era şi el lucrarea unui nevăzător, am selectat câteva pagini despre „grindină” şi „lumina sfântă”; şi cu toate că nu-i stă bine unui orb să scrie despre lumină, versurile erau bunicele în felul lor6.

După ce am copiat frumuşel aceste poezii, le-am semnat pe toate „Oppodeldoc” (nume cât se poate de sonor)7, şi după ce le-am vârât pe toate în plicuri separate, am trimis câte unul fiecăreia dintre cele patru reviste mai de seamă, solicitându-le o grabnică tipărire şi o plată promptă.

Dar urmarea acestui plan abil conceput (a cărui reuşită m-ar fi scutit de multe necazuri în viaţa de pe urmă) n-a făcut decât să mă convingă de faptul că unii redactori nu se prea lasă traşi pe sfoară, dând astfel un coup-de-grâce (cum se spune în Franţa) speranţelor mele născânde (cum se zice în oraşul transcendentaliştilor)8; fapt e că la „Poşta redacţiei”, fiecare revistă în cauză, fără excepţie, i-a tras domnului „Oppodeldoc” o săpuneală zdravănă. Pisălogul i-a servit-o cam în felul următor: „Oppodeldoc” (oricine ar fi) ne-a trimis o tiradă interminabilă în legătură cu un smintit pe care îl numeşte „Ugolino” şi care avea o liotă de ţânci care ar fi meritat cu toţii să fie biciuiţi şi trimişi la culcare fără să cineze9. Întreaga afacere e cât se poate de insipidă – ca să nu zic stearpă. „Oppodeldoc” (oricine ar fi) este complet lipsit de imaginaţie – iar imaginaţia, după umila noastră părere, nu e doar sufletul poeziei, ci însăşi inima ei. „Oppodeldoc” (oricine ar fi) are tupeul de a ne pretinde în schimbul balivernelor sale „o grabnică tipărire şi o plată promptă.” Noi nu tipărim şi nici nu primim materiale de acest gen. Dar nu încape îndoială că la redacţia

Zurbagiului, sau a Acadelei, sau a Gâscanului, s-ar găsi numaidecât cumpărători pentru balivernele mâzgălite de dumnealui.”

Toată chestia asta, se cuvine să recunoaştem, era mult prea severă faţă de „Oppodeldoc”. Dar cel mai urât lucru era faptul că revista tipărise cuvântul POEZIE cu litere mărunte. Ce univers de tristeţe nu e cuprins în aceste extraordinare şase litere!

„Oppodeldoc” fu însă pedepsit cu aceeaşi severitate de către Zurbagiul, care se exprimă astfel: „Am primit o epistolă dintre cele mai ciudate şi mai insolente de la o persoană (oricine ar fi) care semnează „Oppodeldoc„ – pângărind prin asta măreţia ilustrului împărat roman astfel numit10. Însoţind scrisoarea lui „Oppodeldoc„ (oricine ar fi), descoperim nişte versuri de cel mai prost şi absurd gust despre „îngeri şi popi preasfinţi„11 – o porcărie pe care nici un nebun afară de Nat Lee12 sau de un „Oppodeldoc„ n-ar fi putut-o comite. Şi pentru gunoiul ăsta ni se cere cu modestie să „plătim prompt„. Nu, stimabile – nu şi nu! Noi nu plătim pentru lucruri de soiul ăsta. Adresaţi-văPisălogului, Acadelei sau Gâscanului. Nu încape îndoială că aceste periodice vor accepta orice maculatură veţi trimite – şi la fel de neîndoielnic este că vor promite să şi plătească pentru ele.”

Asta da lovitură pentru bietul „Oppodeldoc”; dar în împrejurarea de faţă efectul satirei se răsfrânge asupra Pisălogului, a Acadelei şi a Gâscanului, care sunt etichetate cu dispreţ drept periodice, başca în cursive, ceea ce trebuie să le fi atins drept în inimă.

Nu mai puţin dură fuse Acadeaua, care glăsui astfel: „Un individ oarecare, care se fuduleşte cu apelativul „Oppodeldoc” (ce josnice întrebuinţări capătă adesea numele unor iluştri dispăruţi!) ne-a trimis vreo cincizeci-şaizeci de versuri care încep în felul următor:

Mânia ce aprinse pe Ahil Peleianul, Patima crudă ce aheilor mii de amaruri aduse etc. Etc. Etc.13

Pe „Oppodeldoc” (oricine ar fi) îl informăm respectuos că în redacţia noastră nu-i zeţar care să nu poată compune zilnic versuri mai bune decât acestea. Ale lui „Oppodeldoc” nu se pot scanda. „Oppodeldoc” ar trebui să înveţe să numere. Dar nu putem defel pricepe de unde a scos dumnealui ideea că noi (dintre toţi ceilalţi tocmai noi) am fi dispuşi să ne compromitem paginile cu inepţiile lui inefabile. Culmea, gargara asta absurdă nu merge nici la Pisălogul, Zurbagiul ori Gâscanul – foi ce nu se sfiesc să tipărească „Cântecele gâştii-mamă” drept versuri originale. Iar „Oppodeldoc” (oricine ar fi) mai are şi neobrăzarea de a pretinde plată pentru aceste gogomănii. Ştie „Oppodeldoc” (oricine ar fi) – are el habar că nici să ne plătească şi nu i le-am tipări?”

Pe măsură ce citeam toate acestea, simţeam că mă fac din ce în ce mai mic, şi pe când să ajung în punctul în care redactorul îşi bătea joc de aşa-zisele versuri ale poemului, dacă mai rămăsese din mine o uncie. Cât despre „Oppodeldoc”, începeam să nutresc pentru bietul om un soi de compasiune. Dar Gâscanul arătă, dacă se poate vorbi de aşa ceva, chiar mai puţină milă decât Acadeaua. Gâscanul fu cel care zise:

Un biet poetastru, semnând „Oppodeldoc”, e destul de neghiob să-şi închipuie că tocmai noi vom tipări, ba că vom şi plăti, ghiveciul de savantlâcuri incoerente şi agramate pe care ni l-a trimis, şi care începe cu următorul vers din cale-afară de inteligibil: „Salve, Lumină Sfântă! Odraslă a Raiului, cel dintâi născut.”

Spunem din cale-afară de inteligibil. „Oppodeldoc” (oricine ar fi) va fi probabil destul de amabil să ne spună cum poate fi salve „lumină sfântă”. Noi întotdeauna am crezut că e vorba de nişte „lovituri de tun”. N-ar vrea dumnealui să ne lămurească şi pe noi cum ar putea fi „loviturile de tun” atât „lumină sfântă” (orice ar fi), cât şi „odraslă”?

— Acest din urmă termen (dacă pricepem cât de cât limba engleză) fiind întrebuinţat corect doar în legătură cu

copilaşii. Ar fi însă total deplasat să încercăm să scandăm o asemenea idioţenie, cu toate că „Oppodeldoc” (oricine ar fi) are nemaipomenita neruşinare de a presupune nu numai că îi vom tipări aceste aiureli semidocte, ci (în mod absolut) că-i vom şi plăti pentru ele!

Bravo! Minunat – splendid – şi parcă ne vine să-l pedepsim pe acest scrib tinerel pentru egotismul său publicându-i de-adevăratelea efuziunile verbatim et literatim, întocmai cum şi le-a notat dumnealui. Nici că s-ar pomeni o pedeapsă mai severă, şi nu începe vorbă că am fi aplicat-o, dacă nu ne-am fi gândit la plictiseala pe care am cauza-o cititorilor noştri.

Facă bine „Oppodeldoc” (oricine ar fi) ca pe viitor să trimită compuneri de soiul ăsta Pisălogului, Acadelei sau Zurbagiului. Ele le vor tipări negreşit. Ele tipăresc, vorba aia, în fiecare lună asemenea lucruri. Trimită-le lor. NOI nu admitem nimănui să ne insulte fără să suporte consecinţele.

Asta m-a dat gata; cât despre Pisălogul, Zurbagiul şi Acadeaua, n-am putut înţelege niciodată cum de-au reuşit să supravieţuiască. Faptul că lor era redat cu minuscule (aici era şmecheria – aluzia la josnicia lor, la nimicnicia lor) şi că NOI – nişte gigantice majuscule – le priveau de sus!

— Oh, era prea amar!

— Era pelin!

— Era otravă14. Dacă eram eu în locul celor două periodice, n-aş fi cruţat nici un efort să dau Gâscanul pe mâna justiţiei. Treaba asta s-ar fi putut face în virtutea legii privind „Protecţia animalelor împotriva cruzimii”15. Cât despre „Oppodeldoc” (oricine ar fi), îmi pierdusem de-acum răbdarea cu individul, nemaiavând pentru el nici un fel de simpatie. Nu încape îndoială că era un smintit (oricine ar fi fost) şi că a primit exact ce merita.

Deznodământul experimentului cu cărţile cele vechi m-a convins întâi de toate că „cinstea este cea mai bună politichie” şi în al doilea rând că, dacă nu pot scrie mai bine decât domnul Dante, decât cei doi orbi şi decât tot restul bătrânetului, ar fi o treabă şi mai anevoioasă să scriu mai

prost. Am prins inimă aşadar şi am decis să urmăresc, indiferent de preţul strădaniilor şi suferinţelor mele, „originalitatea absolută” (cum scrie pe copertele revistelor). Înaintea ochilor mei am aşezat din nou ca model scânteietoarele strofe despre „Uleiul de păr Bob” ale redactorului de la Strechea, hotărându-mă să compun o odă pe aceeaşi temă sublimă care să rivalizeze cu ceea ce se făcuse deja.

Cu primul vers n-am avut mult de furcă. Iată cum suna: „A scrie o odă despre „Uleiul de pâr Bob”

Cu toate că am extras toate rimele posibile pentru „Bob”, mi-a fost cu neputinţă să continuu. În această dilemă fiind, am recurs la ajutorul părintesc; şi după câteva ceasuri de matură chibzuinţă tatăl meu şi cu mine am construit poemul astfel: „A scrie o odă despre „Uleiul de păr Bob”

E negreşit o treabă de neghiob.”

(Semnat) SNOB”

Fiţi siguri, compoziţia asta nu era peste măsură de lungă, dar cum se spune în Edinburgh Review, „mai rămâne să învăţăm” că dimensiunea unei opere literare nu are nici o legătură cu meritele ei. Cât despre jargonul celor de la Quarterly privind „efortul susţinut”, imposibil să-i ghiceşti sensul. În ansamblu însă eram mulţumit de succesul fragedei mele încercări, iar acum singurul semn de întrebare privea utilizarea pe care aveam să i-o dau. Tatăl meu îmi sugeră să o trimit la Strechea, însă două motive m-au împiedicat să fac acest lucru. Mă temeam de gelozia redactorului-şef, şi în plus aflasem că acesta nu plăte. A contribuţiile originale. Prin urmare, după ce am cumpănit bine lucrurile, am încredinţat articolul paginilor mai demne ale Acadelei, aşteptând evenimentul cu emoţie, dar şi cu resemnare.

În chiar numărul următor am avut enorma satisfacţie de a-mi vedea poema tipărită în întregime pe prima pagina cu următoarele cuvinte sugestive prefixate în cursive şi între

paranteze: [Atragem atenţia cititorilor noştri asupra admirabilelor versuri dedicate „Uleiului de păr Bob”, tipărite mai jos. E de prisos să vorbim despre sublimul sau patosul lor: este imposibil să meditezi asupra lor fără să te podidească lacrimile. Cei cărora li s-a făcut rău de la doza prea mare, pe aceeaşi augustă temă, ieşită din pana redactorului-şef de la Pisălogul, ar face bine să compare cele două creaţii.

P. S. Ardem de nerăbdare să dăm la iveală misterul ce învăluie evidentul pseudonim „Snob”. Putem spera la un interviu?]

Toată treaba asta nu era decât un act de dreptate, dar mărturisesc că era mai mult decât mă aşteptasem: reţineţi, recunosc acest lucru spre veşnica ruşine a ţării mele şi a omenirii. N-am pierdut însă nici o clipă să-l vizitez pe redactorul-şef al Acadelei, şi am avut marele noroc să-l găsesc acasă pe acest gentleman. M-a salutat cu un aer de profund respect, uşor amestecat cu admiraţie paternă şi condescendenţă, simţăminte trezite fără îndoiau, o extr; ordi ira tinereţe şi candoare ale înfăţişării mele. Rugându-mă să mă aşez, a intrat imediat în subiectul poeziei mele; însă modestia mă va împiedica mereu să repet miile de complimente pe care le-a revărsat asupra mea. Laudele domnului Crab (acesta era numele redactorului-şef) nu erau însă deloc lipsite de discernământ. Mi-a analizat lucrarea cu multă dezinvoltură şi cu multă pricepere, nesfiindu-se să scoată în evidenţă unele defecte banale, împrejurare ce l-a ridicat enorm în ochii mei. Desigur, pe tapet a fost adusă şi Strechea, şi sper să nu devin vreodată victima unei critici atât de amănunţite sau a unor judecăţi atât de devastatoare cum au fost cele formulate de domnul Crab în legătură cu acea nefericită efuziune. Mă obişnuisem să-l consider pe redactorul-şef de la Strechea ceva supraomenesc; dar domnul Crab m-a lecuit repede de această meteahnă. A pus în adevărata sa lumină caracterul literar, dar şi pe cel particular, al „Muscoiului” (cum l-a

numit în batjocură domnul O pe redactorul rival). El, Muscoiu', nu era cu nimic mai bun decât se cuvenea să fie. A scris chestii infamante. Era un scriitoraş de duzină şi un bufon. Era o canalie. A compus o tragedie ce a stârnit ilaritate în întreaga ţară şi o farsă ce a potopit în lacrimi întreg universul. Pe lângă toate acestea, a avut neruşinarea să scrie ceva ce se voia un pamflet la adresa persoanei sale (a domnului Crab) şi îndrăzneala de a-l eticheta drept „măgar”. Dacă voi dori vreodată să-mi exprim părerea în legătură cu domnul Muscoiu', paginile Acadelei, mă asigură domnul Crab, îmi stau oricând la dispoziţie. Între timp, fiindcă era mai mult ca sigur că aveam să fiu atacat de Muscoiu' pentru încercarea de a compune un poem rival despre „Uleiul de păr Bob”, el (domnul Crab) se angaja să vadă în mod hotărât de interesele mele private şi personale. Dacă nu aveam să fiu bărbat numaidecât, vina nu era a lui (a domnului Crab).

Întrerupându-şi domnul Crab discursul (al cărui final mi-a fost imposibil să-l înţeleg), am îndrăznit să-i sugerez ceva în legătură cu remuneraţia ce mi se cuvenea pentru poemă şi despre care aflasem din anunţul de pe coperta Acadelei, amintindu-i că ea (Acadeaua) „insista să i se îngăduie să plătească sume exorbitante pentru toate contribuţiile acceptate, adesea cheltuind mai mulţi bani pentru o singură poezie scurtă decât întreg bugetul anual al Pisălogului, Zurbagiului şi Gâscanului la un loc.”

De cum am pomenit cuvântul „remuneraţie”, domnul Crab deschise larg mai întâi ochii, apoi gura, înfăţişarea lui ajungând să semene cu cea a unui răţoi bătrân şi isteric, gata să se scufunde în apă; şi râmase în poziţia asta (în răstimpuri apăsându-şi energic mâinile pe frunte, cuprins parcă de o disperare fără margini) până ce aproape isprăvisem ce aveam de spus.

Când am terminat, se prăbuşi iarăşi în fotoliu, parcă stors de puteri, lăsându-şi braţele să atârne fără vlagă, dar ţinându-şi cu îndârjire gura deschisă, cum fac raţele de

obicei. Rămânând eu mut de uimire în faţa unui comportament atât de alarmant, sări brusc în picioare şi se năpusti la clopoţel; dar când ajunse la el, părea să-şi fi schimbat intenţia, oricare va fi fost asta, căci plonja sub masă şi apăru imediat cu un ciomag. Era pe punctul de a-l înălţa (în ce scop nu-mi pot deloc imagina), când deodată pe trăsăturile lui se aşternu un surâs benign, după care se adânci liniştit în fotoliu.

— Domnule Bob, zise el (căci înainte de a urca în biroul său îi trimisesem cartea mea de vizită), domnule Bob, sunteţi tânăr, presupun chiar foarte tânăr, nu-i aşa?

Am încuviinţat, adăugând că nu împlinisem încă al treilea lustrum16.

— A! Făcu el, foarte bine! Înţeleg cum stau lucrurile, nici o vorbă în plus! Cât priveşte acest aspect al compensaţiei, observaţia dumitale este cât se poate de întemeiată, chiar foarte întemeiată. Dar vai – vai – prima contribuţie – repet prima – revista noastră nu are obiceiul să o remunereze, înţelegi, eh? Adevărul e că în astfel de cazuri noi suntem îndeobşte beneficiarii. [Accentuând cuvântul „beneficiarii”, domnul Crab zâmbi binevoitor.] în majoritatea cazurilor ni se plăteşte pentru tipărirea unei încercări de debut, mai ales dacă ea este în versuri. În al doilea rând, domnule Bob, regulamentul revistei este să nu debursăm niciodată ceea ce în Franţa se numeşte argent comptant17. Nu mă îndoiesc că aţi înţeles. După un trimestru-două de la publicarea articolului, sau după un an-doi, nu avem nici o obiecţie să ne prezentaţi nota de plată după nouă luni, cu condiţia să ne putem aranja întotdeauna afacerile astfel încât, după şase luni, să fim absolut siguri de „faliment”. Sper din toată inima, domnule Bob, că veţi găsi satisfăcătoare această explicaţie.

Cu asta, domnul Crab ajunse la capăt, iar în ochi îi mijeau lacrimile. Cu sufletul mâhnit de a fi fost, chiar şi fără voie, pricina durerii unui bărbat atât de distins şi sensibil, m-am grăbit să-i cer scuze şi să-l îmbărbătez, exprimându-mi

acordul deplin cu părerile sale, precum şi întreaga mea înţelegere faţă de situaţia sa delicată. După ce am expus toate acestea într-un discurs frumos, mi-am luat rămas-bun.

Într-o dimineaţă splendidă, curând după asta, „trezindu-mă, m-am pomenit celebru”18. Faima mea va fi cel mai exact apreciată în lumina opiniilor critice ale zilei. Aceste opinii, cum se va vedea, erau cuprinse în notele critice din ediţia Acadelei care conţinea poezia mea, şi ele sunt absolut suficiente, concludente şi clare, cu excepţia poate a semnelor hieroglifice „Sep.15 – 1 t.”19 anexate fiecărei note critice.

Bufniţa, o gazetă extrem de perspicace şi renumită pentru seriozitatea şi circumspecţia judecăţilor ei literare, Bufniţa, cum spuneam, se pronunţă cam aşa: „Acadeaua! Numărul din octombrie al acestei savuroase reviste îşi depăşeşte precursoarele, ridiculizând orice concurenţă. Cât priveşte prezentarea grafică şi hârtia, numărul şi excelenta calitate a litografiilor, precum şi valoarea literară a contribuţiilor sale, Acadeaua poate fi comparată cu indolentele ei rivale exact cum poate fi comparat Hyperion cu un satir20. Pisălogul, Zurbagiul şi Gâscanul excelează, este adevărat, în lăudăroşenie, însă în toate celelalte privinţe, daţi-ne Acadeaua! Cum reuşeşte această celebră revistă să-şi acopere uriaşele cheltuieli este ceva ce scapă înţelegerii noastre. Bineînţeles, ea are o circulaţie de 100 000 de exemplare21, iar lista abonaţilor ei a crescut cu o pătrime în ultima lună; dar pe de altă parte, sumele pe care le debursează constant pentru contribuţii sunt incredibile. Se spune că domnul Hoţoman ar fi primit nu mai puţin de treizeci şi şapte şi jumătate de centi pentru inimitabilul său articol despre „Porci„. Cu domnul Crab editor şi nume ca Snob şi Hoţoman printre colaboratori, în cazul revistei Acadeaua nu poate exista cuvântul „faliment„. Mergeţi şi abonaţi-vă. Sept. 15 – 1 t.”

Recunosc ca eram satisfăcut de notiţa asta laudativă din partea unei gazete atât de respectabile ca Bufniţa. Plasarea

numelui meu, mai bine zis al meu nom de guerre22, înaintea celui aparţinând marelui Hoţoman mi se părea un compliment nimerit şi totodată binemeritat.

Atenţia îmi fu apoi atrasă de următoarele paragrafe din Broasca râioasă, o publicaţie renumită pentru onestitate şi independenţă, pentru dispreţul ei total faţă de orice linguşeli şi plecăciuni înaintea patronilor de dineuri: „Acadeaua din octombrie a luat un avans serios faţă de toate contemporanele ei, depăşindu-le net, bineînţeles atât în ce priveşte frumuseţea aspectului grafic, cât şi bogăţia conţinutului literar. Pisălogul, Zurbagiul şi Gâscanul excelează, trebuie să recunoaştem, în lăudăroşenie, dar în toate celelalte privinţe daţi-ne Acadeaua. Cum reuşeşte această celebră revistă să-şi acopere uriaşele-i cheltuieli este ceva ce scapă înţelegerii noastre. Bineînţeles, ea are o circulaţie de 200000 de exemplare, iar lista abonaţilor ei a crescut cu o treime în ultimele două săptămâni, dar pe de altă parte, sumele pe care le debursează lunar pentru contribuţii sunt înfricoşător de mari. Aflăm că domnul Mormăilă a primit nu mai puţin de cincizeci de cenţi pentru ultima sa „Monodie într-o băltoacă de noroi”23.

Printre colaboratorii originali în prezentul număr notăm (pe lângă eminentul editor, domnul Crab) autori ca Snob, Hoţoman şi Mormăilă. Exceptând articolul de fond, considerăm totuşi că cea mai valoroasă contribuţie este nestemata poetică a lui Snob despre „Uleiul de păr Bob”, dar cititorii noştri nu trebuie să deducă din titlul acestui incomparabil bijou24 că el ar avea vreo asemănare cu porcăria pe aceeaşi temă a unui anume individ vrednic de dispreţ şi al cărui nume nici nu merită pomenit înaintea unor urechi atât de distinse. Prezentul poem despre „Uleiul de păr Bob” a stârnit interes şi curiozitate generală în legătură cu proprietarul evidentului pseudonim „Snob” – curiozitate care, din fericire, este în puterea noastră să o satisfacem. „Snob” este nom-de-plume25 al domnului Bob Cutărică din acest oraş, ruda distinsului domn Cutărică (al

cărui nume îl poartă), având de altfel legături de rudenie cu cele mai ilustre familii din acest stat. Tatăl său, domnul Thomas Bob, este un bogat negustor din Fercheşani. Sept. 15 – 1 t.”

Această apreciere generoasă m-a uns la inimă, cu atât mai mult cu cât venea de la o sursă universal, proverbial recunoscută pentru puritatea ei, adică Broasca râioasă. Cuvântul porcărie, aplicat de Strechea „Uleiului de păr Bob”, îl considerăm cât se poate de caustic şi pertinent.

Cuvintele nestemată şi bijou însă, folosite în legătură cu compoziţia mea, le-am găsit cam palide. Mi s-au părut lipsite de forţă. Nu erau suficient de prononcés26 (cum se spune în Franţa).

Abia terminasem de citit Broasca râioasă când un prieten îmi puse în mână un exemplar din Sobolul, cotidian ce se bucura de multă apreciere pentru acuitatea aprecierilor sale în chestiunile generale, cât şi pentru stilul deschis, onest, urban al editorialelor. Despre Acadeaua, Sobolul se exprimă după cum urmează: „Tocmai am primit Acadeaua pe octombrie şi trebuie neapărat să spunem că nicicând înainte n-a fost ediţie a vreunui periodic care să ne fi produs o mai desăvârşită plăcere. Vorbim în deplină cunoştinţă de cauză. Pisălogul, Zurbagiul şi Gâscanul nu trebuie să se culce pe lauri. Aceste tipărituri întrec, fără îndoială, pe oricare alta când e vorba să-şi declame intenţiile, dar în toate celelalte privinţe daţi-ne Acadeaua! Cum reuşeşte această faimoasă revistă să-şi acopere uriaşele-i cheltuieli este ceva ce depăşeşte înţelegerea noastră. Bineînţeles, ea are o circulaţie de 300 000 de exemplare; iar lista abonaţilor ei a crescut cu jumătate în ultima săptămână, dar, pe de altă parte, suma pe care o debursează lunar pentru contribuţii este incredibil de mare. Am aflat, dintr-o sursă autorizată, că domnul Şarlatan a primit nu mai puţin de şaizeci şi doi de cenţi şi jumătate pentru ultima sa povestioară domestică intitulată „Cârpa de bucătărie”27.

Colaboratorii la acest număr sunt domnul CRAB (eminentul redactor), SNOB, Mormăilă, Şarlatan şi alţii; însă după inimitabilele creaţii ale redactorului însuşi, preferăm efuziunea diamantină izvorâtă din pana unui poet în ascensiune care semnează Snob – nom de guerre care, prezicem noi, într-o bună zi va întuneca strălucirea lui Boz28. SNOB, am descoperit, este un oarecare domn Cutărică Bob, singurul moştenitor al unui negustor bogat din acest oraş, domnul Thomas Bob, şi rudă apropiată a distinsului domn Cutărică. Titlul admirabilei poeme a domnului B. Este „Uleiul de păr Bob" – în treacăt fie spus, un titlu cam nefericit, întrucât o haimana vrednică de dispreţ, având legături cu presa de duzină, a şi umplut de dezgust oraşul cu un puhoi de baliverne pe aceeaşi temă. Totuşi nu există nici un pericol ca aceste două creaţii să fie confundate. 15 Sep – 1 t."

Generoasa aprobare din partea unui jurnal atât de lucid precum Sobolul a produs încântare în sufletul meu. Singura mea obiecţie era că în loc de „haimana vrednică de dispreţ" ar fi fost mai bine să scrie „nemernic şi mişel, haimana odioasă şi vrednică de dispreţ". Cred ca ar fi sunat mai graţios. Orice s-ar spune, nici „diamantină" nu poseda suficientă forţă pentru a exprima ceea ce Sobolul credea cu adevărat despre strălucirea „Uleiului de păr Bob".

Chiar în seara în care am văzut aceste anunţuri în Bufniţa, Broasca râioasă şi Sobolul, am dat peste un exemplar din Tătucu-Labelungi, un periodic celebru pentru orizontul larg al cunoştinţelor sale. Iar Tătucu-Labelungi fu cel care se exprimă astfel: „Acadeaua! Revista asta nemaipomenită se află deja din octombrie înaintea publicului. Problema preeminenţei a fost rezolvată definitiv, şi de acum înainte ar fi cu totul deplasat ca Pisălogul, Zurbagiul şi Gâscanul să mai facă eforturi disperate de a ţine pasul cu ea. E posibil ca în ce priveşte tam-tamul jurnalele acestea să întreacă Acadeaua, dar în toate celelalte privinţe daţi-ne Acadeaua! Cum reuşeşte această faimoasă revistă să-şi acopere

uriaşele-i cheltuieli este ceva ce depăşeşte înţelegerea noastră. Cu siguranţă, ea are o circulaţie de exact un milion, iar lista abonaţilor ei a crescut cu şaptezeci şi cinci la sută în ultimele zile; dar, pe de altă parte, sumele pe care le debursează lunar pentru contribuţii sunt aproape incredibile; cunoaştem faptul că mademoiselle Furăleacă29 a primit nu mai puţin de optzeci şi şapte de cenţi şi jumătate pentru recenta şi valoroasa ei povestire revoluţionară intitulată „The York-Town Katy-Did şi the Bunker-Hill Katy-Didn't”30.

Cele mai iscusite articole din numărul prezent sunt desigur cele furnizate de redactorul-şef (eminentul domn CRAB), însă există numeroase şi splendide contribuţii din partea unor nume ca SNOB, mademoiselle Furăleacă, Hoţoman, doamna Minteleacă, Mormăilă, doamna Fitileacă şi ultimul, dar nu şi cel mai neînsemnat, Şarlatan. Cu greu se va găsi o mai bogată constelaţie de genii.

Poema purtând semnătura SNOB, am descoperit, atrage aprecierea unanimă şi – suntem nevoiţi a spune – merită la o adică chiar mai multe aplauze decât cele primite. „Uleiul de păr Bob” este titlul acestei capodopere de elocinţă şi artă. Este posibil ca unii dintre cititorii noştri să aibă o foarte vagă, deşi cam neplăcută, aducere aminte în legătură cu o poezie la fel intitulată, isprava unui scriitoraş abject, calic şi asasin, care, bănuim noi, în calitatea lui de rândaş, are legături cu una dintre publicaţiile indecente care infestează mahalalele oraşului; în numele Domnului îi rugăm să nu confunde cele două opere. Autorul adevăratului „Ulei de păr Bob” este, din câte auzim, domnul CUTĂRICĂ BOB, un gentleman de mare talent şi un savant. „Snob” nu e decât un nom-de-guerre. Sept. 15 – 1 t.

Cu greu mi-am putut stăpâni indignarea citind partea finală a acestei diatribe. Era clar pentru mine că maniera aprobatoare, ca să nu zic gentileţea, indiscutabila toleranţă cu care Tâtucu-Labelungi vorbea despre porcul ăla, redactorul de la Strechea, repet, era evident pentru mine

că această gentileţe în exprimare nu putea veni de altundeva decât dintr-o părtinire a Muscoiului – căci în mod clar intenţia lui Tătucu-Labelungi era aceea de a-şi spori reputaţia pe socoteala mea.

Într-adevăr, oricine îşi poate da seama dintr-o ochire că dacă intenţia reală a lui Tătucu-Labelungi era ceea ce dorea să pară, el (Tătucu) ar fi putut-o exprima în termeni mai direcţi, mai caustici şi în orice caz mai la obiect. Cuvintele „scriitoraş”, „calic” şi „asasin” erau epitete intenţionat inexpresive şi echivoce, încât mai rău cu ele decât fără ele, dacă era vorba să fie aplicate autorului celor mai proaste strofe din câte a compus vreodată o fiinţă omenească. Ştim cu toţii ce se înţelege prin „a înjura lăudând niţel”, iar pe de altă parte, cine era prost să nu întrevadă scopul ascuns al lui Tătucu – acela de a glorifica înjurând niţel?

Dar ce a găsit Tătucu să spună despre Muscoiu' nu-i treaba mea. Ce a spus despre mine este. După nobila manieră în care s-au exprimat Bufniţa, Broasca râioasă, Sobolul în legătură cu iscusinţa mea, era prea de tot ca o fiţuică precum Tătucu-Labelungi să mi se adreseze sec doar cu „gentleman de geniu şi savant”. Într-adevăr, gentleman! Am hotărât pe loc ca, în cazul când Tătucu-Labelungi nu-şi va cere scuze în scris, să-l provoc la duel.

Cu această intenţie în minte am purces să caut un prieten căruia să-i pot încredinţa un mesaj pentru Tătucu şi, întrucât redactorul-şef al Acadelei se arătase extrem de binevoitor faţă de mine, m-am decis în cele din urmă să apelez la dânsul în împrejurarea de faţă.

Încă n-am reuşit să-mi explic în mod satisfăcător căutătura şi purtarea foarte ciudate cu care m-a ascultat domnul Crab în timp ce-i expuneam planul meu. Reluă scena cu clopoţelul şi ciomagul, neomiţând plonjonul. La un moment dat am crezut chiar că o să se apuce să măcăie. Totuşi, în final, criza îi trecu, ca şi mai înainte, şi continuă să se comporte şi să vorbească raţional. Dar refuză să fie mesagerul acestei provocări la duel, ci, dimpotrivă, mă

convinse de fapt să renunţ la ea cu totul; dar fu destul de sincer să recunoască faptul că Tătucu-Labelungi greşise flagrant, mai ales în ce priveşte epitetele de „gentleman şi savant”.

Către sfârşitul dialogului meu cu domnul Crab, care părea într-adevăr să manifeste o grijă părintească faţă de soarta mea, acesta îmi sugeră că aş putea scoate nişte bani cinstiţi şi totodată mi-aş putea spori reputaţia, dacă l-aş mai interpreta din când în când pe Thomas Hawk, asta pentru Acadeaua.

L-am rugat pe domnul Crab să-mi spună cine a fost domnul Thomas Hawk şi în ce fel l-aş putea interpreta.

Aici domnul Crab iarăşi „făcu ochii cât cepele” (cum se spune în Germania), dar în cele din urmă, revenindu-şi din adânca-i uimire, mă asigură că întrebuinţase cuvintele „Thomas Hawk” ca să evite familiarismul Tommy, care era vulgar, dar că sensul adevărat era acela de Ibmmy Hawk – sau tomahawk31 – şi că expresia „a-l interpreta pe Thomas Hawk” se referea la scalparea, terorizarea, altfel spus „desfiinţarea” cohortelor de scriitoraşi.

L-am asigurat pe patronul meu că, dacă asta era tot, eram perfect de acord să-l interpretez pe Thomas Hawk. Drept care, domnul Crab mă rugă să-l „desfiinţez” numaidecât pe redactorul-şef de la Strechea în stilul cel mai dur de care eram capabil, ca mostră a puterilor mele. Pe loc am făcut asta într-o recenzie la „Uleiul de păr Bob”, ocupând treizeci şi şase de pagini din Acadeaua. Am descoperit că a-l interpreta pe Thomas Hawk era într-adevăr o ocupaţie mult mai puţin oneroasă decât a poetiza; căci mă bizuiam în întregime pe un sistem, şi astfel era uşor să-mi fac treaba bine şi temeinic. Iată metoda mea. Am cumpărat la o licitaţie nişte exemplare (ieftine) din Discursurile lordului Brougham, Operele complete ale lui Cobbett, Noul dicţionar de argouri, întreaga artă a muştruluielii, Mahalagismul lui Prentice (ediţie în-folio) şi Lewis G. Clarke despre limbă32. Am mărunţit aceste opere cu o ţesală şi

apoi, aruncând bucăţile într-un ciur, am cernut cu grijă tot ce ar fi putut fi luat drept ceva decent (un fleac), păstrând expresiile tari, pe care le-am aruncat într-o piperniţă mare din tinichea, cu găuri longitudinale, astfel încât propoziţii întregi să se poată strecura prin ea fără nici o vătămare fizică. Amestecul era gata de întrebuinţare. Când eram rugat să-l interpretez pe Thomas Hawk, ungeam o coală de hârtie cu albuşul de la un ou de gâscă; apoi, sfirtecând lucrarea de recenzat aşa cum sfârtecasem mai înainte cărţile, însă cu ceva mai multă băgare de seamă pentru ca fiecare cuvânt să fie separat, amestecam ultimele bucăţi cu primele, răsuceam capacul piperniţei, o scuturam şi răsturnam conţinutul pe coala unsă cu albuş, de care se prindea33. Efectul era splendid.

Era captivant. Într-adevăr, recenziile pe care le-am produs prin această metodă simplă n-au fost nicicând egalate, şi erau o minune a lumii. La început, din timiditate – rezultatul lipsei de experienţă – mă deranja o oarecare inconsecvenţă, aerul bizarre (cum se spune în Franţa) pe care îl degaja lucrarea în ansamblul ei. Nu toate expresiile ştimuiau (cum se zice în anglo-saxonă). Multe erau cu totul anapoda. Unele erau chiar cu susul în jos; şi nu era una al cărei efect să nu fie într-o oarecare măsură prejudiciat de acest din urmă tip de accidente, când într-adevăr aveau loc; cu excepţia paragrafelor domnului Lewis Clarke, care erau atât de viguroase şi de solide, încât nu păreau deloc deranjate de poziţia literelor, ci arătau deopotrivă de fericite şi satisfăcute, fie că stăteau în cap, fie pe călcâie.

Ce s-a întâmplat cu redactorul-şef de la Strechea după publicarea recenziei mele la al său „Uleiul de păr Bob” e destul de greu de precizat. Concluzia cea mai plauzibilă este aceea că s-a pus pe jeluit până ce şi-a dat sufletul. În orice caz a dispărut brusc de pe faţa pământului şi de atunci nimeni n-a mai văzut urmă de el.

O dată împlinită treaba cum se cuvine şi Furiile34 fiind calmate, domnul Crab prinse mare afecţiune pentru mine.

Făcu din mine confidentul său, îmi dădu o slujbă permanentă – Thomas Hawk-ul Acadelei – şi întrucât deocamdată nu-mi putea da salar, îmi îngădui să profit discret de sfatul său.

— Dragul meu Cutărică, îmi zise el într-o bună zi, pe la amiază, îţi respect îndemânarea şi te iubesc ca pe propriul meu fiu. Te fac moştenitorul meu. După ce am să mor, am să-ţi las ţie Acadeaua. Până atunci om te fac, pe onoarea mea, cu condiţia să-mi urmezi sfatul. Primul lucru pe care trebuie să-l faci este să te descotoroseşti de zbiru135 ăla bătrân.

— Vierul? Am întrebat, porcul, eh? Aper (cum se spune în latină)? 36 Care? Unde?

— Tatăl tău, zise el.

— Întocmai, am răspuns, porcul.

— Cutărică, dumneata trebuie să-ţi urmezi propria cale, continuă domnul Crab, iar starostele ăla îţi atârnă de gât ca o piatră de moară.

Trebuie să-l hăcuim numaidecât. [Aici mi-am scos hangerul.] Trebuie să-l hăcuim, urmă domnul Crab, acum sau niciodată. Cu el nu va merge nicidecum. Dacă mă gândesc bine, ar fi mai potrivit să-i tragi un picior undeva sau să-i croieşti câteva pe spinare, mă rog, ceva în genul ăsta.

— Ce-aţi spune, am sugerat eu timid, să-i trag mai întâi un picior undeva, apoi să-i croiesc câteva pe spinare şi la urmă să-l pişe de nas?

Domnul Crab mă privi gânditor câteva clipe, după care îmi răspunse:

— Domnule Bob, cred că lucrul pe care-l propui dumneata ar fi cât se poate de nimerit, chiar foarte nimerit, orice s-ar spune, dar este nemaipomenit de greu să-i hăcuieşti pe bărbieri, aşa că, în mare vorbind, socot că după ce ai isprăvit operaţiunile sugerate de dumneata în legătură cu Thomas Bob, ar fi indicat să-i aplici foarte atent şi foarte temeinic nişte pumni zdraveni în amândoi ochii ca să nu te

mai poată vedea niciodată cum te preumbli prin locurile de agrement. După ce vei isprăvi cu asta, nu văd ce altceva ai mai putea face. N-ar fi rău totuşi să-l rostogoleşti de câteva ori prin rigolă, iar pe urmă să-l dai pe mâna poliţiei. A doua zi, la orice oră, ai putea trece pe la circă să-l reclami pentru hărţuire.

Eram foarte impresionat de bunele sentimente faţă de persoana mea conţinute în sfaturile excelente ale domnului Crab şi n-am ezitat nici o clipă să profit de ele. Rezultatul fu că m-am descotorosit de zbirul ăla bătrân şi am început să mă simt mai independent şi un gentleman în toată regula. Totuşi lipsa banilor fu vreme de câteva săptămâni sursa unor neplăceri; dar în cele din urmă, punându-mi amândoi ochii la treabă şi văzând cum se învârt afacerile pe sub nasul meu, am priceput cum vine lucrul. Observă că am zis „lucrul", întrucât aflu că pe latineşte i se spune rem37. Apropo, vorbind de latină, cine-mi poate spune ce înseamnă quocunque – sau care-i înţelesul lui modo? 38

Planul meu era extrem de simplu. Am cumpărat pe nimica toată o şaisprezecime din Broasca ţestoasă: asta a fost tot. Treaba era ca şi făcută, iar eu am băgat în pungă nişte bani. Bineînţeles, după asta mai trebuiau rezolvate unele chestii mărunte, însă ele nu făceau parte din plan. Erau consecinţa – rezultatul. Astfel, am cumpărat o pană, cerneală şi hârtie şi m-am pus pe treabă. După ce am terminat un articol de gazetă, i-am dat titlul „FOL-LOL, de autorul „ULEIULUI BOB„, şi l-am expediat Gâscanului. Dar întrucât la „Poşta redacţiei„ revista respectivă l-a etichetat drept „pură flecăreală„, am reintitulat articolul „Cacealma„ de domnul BOB CUTĂRICĂ, autorul odei „Uleiul de păr Bob„ şi editorul Broaştei ţestoase. După această modificare, l-am trimis din nou Gâscanului şi până să sosească răspunsul am publicat zilnic în Broasca ţestoasă şase coloane despre ceea ce s-ar putea numi o cercetare filosofică şi analitică asupra meritelor literare ale Gâscanului, precum şi asupra caracterului redactorului-şef de la Gâscanul. După o

săptămână Gâscanul descoperi că, dintr-o eroare ciudată, „confundase un articol idiot, intitulat „Cacealmaua”, scris de un obscur ignorant, cu o strălucitoare nestemată, având acelaşi titlu, opera domnului Bob Cutărică, celebrul autor al „Uleiului de păr Bob”. Gâscanul „regreta sincer acest accident cât se poate de firesc”, promiţând în schimb să includă adevărata „Cacealma” chiar în numărul următor al revistei.

Fapt e că eu credeam, credeam cu adevărat, credeam la vremea respectivă – pe atunci credeam – şi n-am nici un motiv să nu cred şi acum – că Gâscanul comisese într-adevăr o greşeală. Nu ştiu ca vreo altă revistă să fi comis, cu cele mai bune intenţii din lume, atâtea greşeli ciudate câte a comis Gâscanul. Din ziua aceea am prins dragoste de Gâscanul, rezultatul fiind că am înţeles degrabă meritele sale uriaşe, neezitând să le scot la lumină în Broasca ţestoasă ori de câte ori mi s-a ivit prilejul. Şi trebuie socotită o foarte ciudată coincidenţă, una dintre acele coincidenţe absolut remarcabile care au darul să te pună pe gânduri, faptul că tocmai o revoluţie atât de totală în gândire, o atât de completă bouleversement39 (cum se spune în franceză), o atât de desăvârşită răsturnare cu susul în jos (dacă-mi îngăduiţi să întrebuinţez un termen cam tare din graiul choctaw40), cum s-a întâmplat, pro şi contra, între mine pe de o parte şi Gâscanul pe de alta, a avut loc din nou de-adevăratelea, la scurtă vreme după aceea şi în împrejurări absolut similare, între mine şi Zurbagiul şi între mine şi Pisălogul.

Astfel s-a întâmplat că, graţie unei geniale lovituri, am ajuns în cele din urmă să-mi savurez triumfurile „vârând şi nişte bani în pungă”41, astfel se poate spune, corect şi cinstit, că mi-am început bogata şi strălucitoarea carieră care m-a făcut celebru şi care îmi permite acum să afirm, împreună cu Chateaubriand, că „Am făurit istoria”- J'ai fait l'histoire42.

Într-adevăr „am făurit istoria”. Acţiunile mele, operele mele din splendida epocă despre care vă istorisesc acum sunt proprietatea omenirii. Ele sunt cunoscute lumii. Prin urmare, este de prisos să detaliez cum, avansând cu repeziciune, m-am nimerit moştenitorul Acadelei, cum am fuzionat această revistă cu Pisălogul, cum iarăşi am cumpărat Zurbagiul, unind astfel cele trei periodice, cum în sfârşit m-am târguit pentru singurul rival rămas şi cum am reunit întreaga literatură a ţării într-o singură magnifică revistă, cunoscută pretutindeni sub numele de Zurbagiul, Acadeaua, Pisălogul şi GÂSCANUL. Da; am făurit istoria. Faima mea este universală. Ea se întinde până în cele mai îndepărtate colţuri ale pământului. Nu vei găsi revistă, oricât de obscură, în care să nu afli măcar o referinţă la nemuritorul BOB CUTĂRICĂ. Domnul Bob Cutărică a spus aşa, domnul Bob Cutărică a scris asta, domnul Bob Cutărică a făcut asta. Dar eu sunt un om blajin şi mă voi sfârşi din viaţă ca un om simplu. La urma urmelor, ce înseamnă acest, acest ceva indescriptibil pe care oamenii nu contenesc să-l numească „geniu”? 43 Sunt de acord cu Buffon, cu Hogarth, că la urma urmelor el nu e altceva decât sârguinţă44.

Ia uitaţi-vă la mine! Cum am muncit, cum m-am spetit, cum am scris! Da, zeilor, oare nu am scris? N-am cunoscut cuvântul „tihnă”. Ziua mă lipeam de măsuţa mea, iar noaptea, ca un palid învăţăcel, ardeam seul din opaiţ45. Ar fi trebuit să mă vedeţi, zău că s-ar fi cuvenit. Mă aplecam spre dreapta. Mă aplecam spre stânga. Mă aplecam înainte. Mă lăsam pe spate. Stăteam pe vârfuri. Şedeam tete baissée46 (cum se spune în graiul kickapo046), cu capul plecat pe pagina de alabastru. Şi în tot acest răstimp scriam. La bucurie şi la necaz scriam. La foame şi la sete scriam. La bune şi la rele scriam. Pe soare şi pe lună scriam. Ce scriam este inutil să vă mai spun. Stilul! Iată lucrul esenţial! L-am învăţat de la Şarlatan, hodoronc! Tronc! Şi iată-mă dându-vă şi dumneavoastră o mostră.

NOTĂ BIBILIOGRAFICĂ.
VIAŢA LITERARĂ A DOMNULUI BOB CUTĂRICĂ

(THE LITERARY LIFE OF THINGUM BOB, ESQ.)

(A: Southern Literary Messenger, decembrie 1844, 10:719-727; B: Broadway Journal, 26 iulie 1845, 2:33-39; C: Works, IV, 1856, 210-229)

Satiră despre lumea gazetarilor. Aluziile nu mai spun prea mult cititorului de azi. Doctorul Thomas Dunn English, cândva amic al lui Poe, notează: „ [Poe] mi-a adus odată un manuscris intitulat, din câte îmi amintesc, The Life of Thingum Bob, the Late Literary Editor of Gooseherumfoodle [Viaţa lui Bob Cutărică, răposatul editor al revistei Gâscanul]. M-a asigurat că e o transcriere a vieţii lui Graham [editor al revistei Graham's Lady's and Gentleman's Magazine]. Mi-a citit-o, şi deşi era amuzantă, mi-am dat seama că nu era decât o calomnie fantezistă care nu spunea nimic despre viaţa lui Graham […].

Graham nici nu s-a sinchisit de acest atac, pe care-l considera o prostie.” (New York Independent, 22 octombrie 1826).

Una dintre aluzii e la fraţii Clark. Lewis Gaylord Clark a publicat Literary Remains, cartea fratelui său geamăn, Willis (mort în 1841), în fapt contribuţiile sale literare publicate de-a lungul anilor în Knickerbocker Magazine.

Într-o recenzie despre ea, apărută în această revistă (iulie 1844), se vorbeşte despre îndemânarea lui Willis Gaylord Clark „de a scrie în orice stil, despre orice fel de subiect” şi de a prelua din autori mai vechi „numeroase nestemate şi fragmente de aur intelectual pe care ştia […] să-l lustruiască şi să-l aşeze alături de bijuteriile minţii sale”.

Prima versiune a satirei lui Poe a fost terminată prin octombrie 1844 şi trimisă lui Benjamin Blake Minor, care devenise redactorul-şef al revistei Southern Literary Messenger la 15 iulie 1843. Pentru cele 8 pagini Poe a

primit 24 dolari. Prima versiune a apărut nesemnată; în Broadway Journal ea apare sub semnătura lui Poe.

Traducerea s-a făcut după C.

Titlul: în nuvela lui Thomas Moore, The Fudge Family în England, apare un personaj cu numele „Lady Jane Thingum-bob”.

A o mie şi doua poveste a Şeherezadei.

Adevărul e mai straniu decât ficţiunea.

Vechi proverb.

Având prilejul, de curând, în cursul unor cercetări de orientalistică, să consult Tellmenow Isitsöornot1, o lucrare care (la fel ca Zoharul lui Simeon Jochaides1) nu e mai deloc cunoscută, nici chiar în Europa, şi care, după ştiinţa mea, n-a fost citată niciodată de vreun american – dacă îl exceptăm, poate, pe autorul Curiozităţilor din literatura americană2 – având ocazia, repet, să răsfoiesc câteva pagini din foarte remarcabila lucrare amintită prima oară, nu mică mi-a fost mirarea să descopăr că lumea literară s-a înşelat până acum, în mod ciudat, cât priveşte soarta fiicei vizirului, Şeherezada, cum e povestită acea soartă în O mie şi una de nopţi3 şi că deznodământul prezentat în această operă, chiar dacă nu întru totul inexact până acolo unde a reuşit să meargă, este cel puţin de blamat pentru că n-a mers mult mai departe.

Pentru informaţii amănunţite despre acest subiect interesant trebuie să-l trimit pe cititorul curios chiar la Isitsöornot; dar în acelaşi timp fie-mi îngăduit să dau un rezumat despre ce am descoperit acolo.

Vă veţi aminti că, în varianta obişnuită a poveştilor, un anume monarh, având motive temeinice să fie gelos pe regina lui, nu numai că o ucide, dar face legământ, pe barba lui şi pe profet, să-şi ia de soţie în fiecare noapte pe cea mai frumoasă fecioară de pe domeniile sale, iar în dimineaţa următoare să o dea pe mâna călăului.

Împlinindu-şi întocmai acest legământ, mulţi ani la rând, şi cu o punctualitate religioasă şi o metodă ce îi aduseră mare

faimă de om cu sentimente evlavioase şi cu o excelentă judecată, el fu întrerupt într-o după-amiază (neîndoielnic de la rugăciunile sale) de o vizită a marelui său vizir, a cărui fiică, pare-se, fu străbătută de o idee.

Numele ei era Şeherezada, iar ideea ei era fie să-şi mântuie ţara de birul care îi depopula frumuseţea, fie să piară, în maniera dovedită a tuturor eroinelor, în încercarea ei.

Prin urmare, şi deşi nu găsim să fie un an bisect (ceea ce face sacrificiul chiar mai vrednic), îl trimite pe tatăl ei, marele vizir, să-i ofere regelui mâna ei. Această mână regele o primeşte cu bucurie (el intenţionase să o ia în orice caz şi amânase treaba de la o zi la alta doar de teama vizirului), dar, acceptând-o acum, el dă de înţeles tuturor părţilor, cât ho ponte de limpede, că, mare vizir sau nu mare vizir, nu are nici cea mai mică intenţie de a renunţa cu o iotă la legământul sau la privilegiile sale.

Când, prin urmare, frumoasa Şeherezada insistă să se mărite cu regele, şi chiar o săvârşi, în ciuda excelentului sfat al tatălui ei de a nu face aşa ceva – când ea vru şi se mărită cu el, repet, de voie, de nevoie, o făcu cu frumoşii ei ochi negri pe de-a-ntregul deschişi, atât cât permitea natura cazului.

Se pare totuşi că această isteaţă domnişoară (care îl citise negreşit pe Machiavelli) avea în minte un plan mititel şi cât se poate de ingenios. În noaptea nunţii puse la cale, prin nu ştiu ce specioase şiretlicuri, ca sora ei să ocupe un divan îndeajuns de aproape de cel al perechii regale pentru a-i permite să stea de vorbă cu uşurinţă de la un pat la altul; şi cu puţin înainte de cântatul cocoşului avu grijă să-l trezească pe bunul monarh, soţul ei (care nu-i purta pică, întrucât intenţiona să-i frângă gâtul în zori) – repet, reuşi să-l trezească (deşi, din pricina Unei conştiinţe curate şi a unei digestii uşoare, el dormea bine), prin interesul adânc stârnit de o poveste (despre un şobolan şi o pisică neagră, cred eu) pe care i-o relata (totul în şoaptă, desigur) surorii

sale. Când se crăpă de ziuă, se întâmplă că această poveste nu se sfârşise de tot şi Şeherezada, prin firea lucrurilor, nu o putu isprăvi chiar atunci, întrucât sosise clipa să se scoale din pat şi să fie sugrumată – lucru cu foarte puţin mai plăcut decât spânzuratul, doar niţeluş mai nobil!

Curiozitatea regelui însă prevalând, îmi pare rău să o spun, chiar şi asupra sănătoaselor lui principii religioase, îl îndemnă de această dată să amâne împlinirea legământului său până a doua zi dimineaţa, în scopul şi nădejdea de a auzi în acea noapte ce s-a întâmplat în cele din urmă cu pisica neagră (cred că era vorba de o pisică neagră) şi cu şobolanul.

Dar lăsându-se noaptea, doamna Şeherezada nu numai că nu isprăvi cu pisica şi cu şobolanul (şobolanul era albastru), dar înainte să-şi dea seama ce face, se trezi în miezul peripeţiilor unei naraţiuni ce se referea (dacă nu mă înşel cu totul) la un cal roz (cu aripi verzi), care alerga nemaipomenit de iute datorită unui mecanism de ceasornic şi care era întors cu o cheie de culoarea indigoului. De această istorioară regele fu chiar mai interesat decât de cealaltă – şi întrucât se crăpase de ziuă înainte de sfârşitul ei (în ciuda tuturor încercărilor reginei de a o termina la timp pentru a putea fi sugrumată), iarăşi nu află altă cale decât să amâne ceremonia ca mai înainte, cu douăzeci şi patru de ore. În noaptea următoare se întâmplă un lucru similar, cu un rezultat similar; şi apoi în următoarea – şi apoi iarăşi în următoarea; astfel încât, în cele din urmă, bunul monarh, fiind inevitabil lipsit de orice ocazie de a-şi ţine legământul într-o perioadă de nu mai puţin de o mie şi una de nopţi, fie că uită cu totul de expirarea acestui timp, fie că se simte absolvit de ea în modul obişnuit, sau (ceea ce este mai probabil) îl rupe odată pentru totdeauna, precum şi capul venerabilului său duhovnic. În orice caz, Şeherezada, care, descinzând direct din Eva, se nimeri, poate, moştenitoarea tuturor celor şapte coşuri cu palavre pe care această din urmă doamnă, ştim cu toţii, le-a cules

de sub pomii din grădina Edenului, repet. Şeherezada triumfă în cele din urmă, iar birul pe frumuseţe fu abolit.

Ei bine, acest deznodământ (care e acela al poveştii aşa cum ni s-a păstrat ea) este fără îndoială extrem de potrivit şi de plăcut – dar, vai! Ca multe alte lucruri plăcute este mai mult plăcut decât adevărat; şi sunt întru totul îndatorat lui Isitsöornot pentru mijloacele de a rectifica eroarea. Le mieux est l'ennemi du bien4, spune un proverb franţuzesc, şi menţionând că Şeherezada a moştenit cele şapte coşuri de palavre, ar fi trebuit să adaug că ea Ie-a plasat cu dobândă capitalizată până ce s-au făcut şaptezeci şi şapte.

— Draga mea surioară, zise ea, în cea de-a o mie şi doua noapte (citez verbatim5 în acest punct limbajul lui Isitsöornot) – draga mea surioară, spuse ea, acum că s-a spulberat toată această mică dificultate cu sugrumatul şi că, din fericire, acest bir odios a fost abolit, mă simt vinovată de o mare necuviinţă prin aceea că v-am ascuns, ţie şi regelui (care, spun cu părere de rău, sforăie – lucru pe care nici un gentleman nu l-ar face), întreg deznodământul poveştii lui Sinbad Marinarul6.

Această persoană a trecut prin numeroase alte şi chiar mai interesante aventuri decât cele pe care le-am relatat eu; adevărul însă este că mi-a fost somn în acea noapte în care le-am istorisit şi astfel am fost ispitită să le scurtez – o regretabilă greşeală de conduită pentru care singura mea speranţă este că Allah7 o să mă ierte. Dar nici acum nu-i prea târziu să repar marea mea neglijenţă – şi după ce-l voi ciupi pe rege o dată sau de două ori ca să-l trezesc, astfel încât să înceteze să mai facă acest zgomot oribil, numaidecât am să-ţi povestesc ţie (şi lui, dacă îi va face plăcere) continuarea la această foarte interesantă poveste.

La acestea, sora Şeherezadei, după cum am aflat din Isitsöornot, nu se arătă peste măsură de încântată; regele însă, după ce fu ciupit îndeajuns, încetă în cele din urmă să mai sforăie şi în final zise „Hm!” şi apoi „Hu!”, când regina, înţelegând că aceste cuvinte (care sunt neîndoielnic

arăbeşti) semnificau că el era numai urechi şi că se va strădui să nu mai sforăie – repet, regina, potrivind aceste lucruri spre mulţumirea ei, reintră astfel dintr-o dată în povestea lui Sinbad Marinarul:

— Într-un târziu, la bătrâneţe (acestea sunt chiar cuvintele lui Sinbad, repovestite de Şeherezada) – într-un târziu, la bătrâneţe, şi după ce m-am bucurat de ani mulţi de linişte acasă, am fost iarăşi apucat de dorul de a cutreiera prin ţări străine; şi într-o bună zi, fără să înştiinţez pe niciunul din familia mea despre intenţia mea, am făcut câteva boccele din mărfurile cele mai preţioase şi mai puţin voluminoase şi, tocmind un hamal ca să mi le poarte, m-am dus cu el până jos pe ţărmul mării ca să aştept sosirea vreunei corăbii de ocazie care să mă scoată din regat spre o regiune pe care n-o mai explorasem până atunci.

După ce am pus bagajele pe nisip, ne-am aşezat sub nişte copaci şi ne-am uitat spre largul oceanului în speranţa că vom zări vreo corabie, dar timp de câteva ceasuri n-am văzut niciuna. Într-un târziu, mi s-a părut că aud un bâzâit sau un zumzet ciudat – iar hamalul, după ce a ascultat o vreme, a declarat că şi el îl putea distinge. Numaidecât acesta crescu mai tare, tot mai tare, astfel încât nu mai aveam nici o îndoială Că obiectul care îl producea se apropia de noi. În cele din urmă, pe dâra orizontului, am descoperit un punct negru care creştea cu iuţeală, până când ne-am dat seama că era un monstru uriaş, înotând-plutind cu o mare parte a trupului său pe suprafaţa mării. Venea spre noi cu o iuţeală incredibilă, ridicând valuri uriaşe de spumă în jurul pieptului său şi luminând toată acea parte a mării prin care trecea cu o dâră lungă de foc ce se întindea până departe8.

Când obiectul a ajuns mai aproape, l-am văzut foarte clar. Lungimea lui era egală cu cea a trei dintre cei mai înalţi copaci din lume şi era tot atât de lat ca sala cea mare de audienţă din palatul tău, o, tu cel mai sublim şi mărinimos dintre califi. Trupul său, care se deosebea de cel al peştilor

obişnuiţi, era tare ca piatra şi negru ca tăciunele pretutindeni pe acea parte care plutea deasupra apei, cu excepţia unei dungi înguste, roşie ca sângele, care îl încingea pe de-a-ntregul. Pântecele, care înota sub apă şi pe care nu-l puteam zări decât în răstimpuri, atunci când monstrul se înălţa şi cădea o dată cu valurile, era acoperit în întregime cu solzi metalici, de o culoare asemănătoare cu cea a lunii pe vreme de ceaţă. Spatele îi era neted şi aproape alb, şi din el se înălţau şase ghimpi, cam jumătate din lungimea întregului trup.

Această creatură oribilă nu avea gură pe care să o putem vedea; dar ca pentru a compensa această deficienţă, era prevăzută cu cel puţin optzeci de ochi care ieşeau din orbite, precum cei ai libelulei verzi, şi erau dispuşi de jur împrejurul trupului în două rânduri, unul deasupra celuilalt, şi paralel cu dâra sângerie care părea să servească drept sprinceană. Doi sau trei dintre aceşti ochi îngrozitori erau mult mai mari decât ceilalţi şi păreau din aur masiv.

Deşi această dihanie se apropia de noi, cum am spus mai înainte, cu cea mai mare iuţeală, trebuie să fi fost mişcată cu totul de necromanţie – căci nu avea nici aripioare ca peştii, nici labe palmate ca raţa, nici vele ca scoica de mare, care e mânată de vânt ca o corabie; erau alcătuite la fel, numai că nu departe de aceasta din urmă erau două găuri mici ce serveau de nări şi prin care monstrul îşi lansa răsuflarea grea cu o violenţă nemaipomenită şi cu un zgomot asurzitor, dezagreabil.

Teroarea noastră la vederea acestui lucru hidos fu foarte mare; însă şi mai mare ne fu mirarea când, văzându-l de mai aproape, am zărit pe spinarea creaturii un mare număr de vietăţi cam de mărimea şi forma oamenilor şi semănând foarte mult cu ei, exceptând faptul că nu purtau veşminte (cum poartă oamenii), fiind înzestrate (de natură, fără îndoială) cu o învelitoare urâtă şi incomodă, foarte asemănătoare cu postavul, însă atât de strânsă pe piele, încât bietele nenorocite arătau caraghios de stângace şi

erau supuse, pare-se, la grele chinuri. Chiar pe creştetul capului aveau un fel de cutii pătrate, care curând am descoperit că erau extrem de tari şi îndesate, şi prin urmare am conchis că erau nişte născociri menite, prin marea lor greutate, să ţină drepte şi întregi capetele animalelor pe umeri. În jurul gâturilor creaturilor erau prinse nişte gulere negre (însemne ale robiei, fără îndoială), aşa cum le punem câinilor noştri colane, numai că mult mai late şi infinit mai ţepene – încât le era cu totul imposibil acestor victime nenorocite să-şi mişte capetele în orice direcţie fără să-şi mişte totodată trupul; şi astfel ele erau condamnate la perpetua contemplare a nasurilor lor – o privelişte de nas turtit şi cârn într-un grad minunat, dacă nu chiar îngrozitor.

Când monstrul ajunse aproape de ţărmul unde ne aflam noi, dintr-o dată îşi împinse mult în afară unul dintre ochi şi emise din el o flacără cumplită, însoţită de un nor dens de fum şi un zgomot pe care nu-l pot compara cu nimic altceva decât cu tunetul. După ce s-a risipit fumul, am zărit unul din ciudatele oameni-animale stând lângă capul uriaşei dihănii cu o trompetă în mână, prin care (punându-şi-o la gură) numaidecât ni s-a adresat cu accente puternice, aspre şi dezagreabile, pe care, poate, le-am fi luat drept un grai anume, dacă ele n-ar fi venit pe de-a-ntregul pe nas.

Întrucât în mod evident îmi vorbea mie, nu ştiam cum să răspund, căci nicidecum nu puteam înţelege ce se spunea; şi aflat în această încurcătură, m-am întors spre hamal, care era la un pas de a leşina de spaimă, şi i-am cerut părerea în legătură cu specia de care ţinea monstrul, ce voia el şi ce fel de vietăţi erau cele care mişunau pe spinarea lui. La aceasta, hamalul răspunse, atâta cât a putut din cauza tremurului, că auzise cândva mai de mult de această dihanie a mării; că era un demon crud; cu măruntaie de pucioasă şi sânge de foc, plăsmuit de duhurile rele ca un mijloc de a abate nenorocirea asupra omenirii; că lucrurile de pe spinarea lui erau paraziţi precum cei care infestează

uneori pisicile şi câinii, doar cu puţin mai mari şi mai sălbatici; şi că aceşti paraziţi îşi aveau foloasele lor, oricât de rele – căci, prin tortura pe care o cauzau dihaniei prin muşcăturile şi înţepăturile lor, îi stârneau o aşa mânie, încât o făceau să urle şi să facă prăpăd, şi astfel să împlinească ţelurile răzbunătoare şi viclene ale duhurilor răufăcătoare.

Această relatare m-a făcut să o iau la sănătoasa şi, fără să privesc o singură dată în urma mea, am alergat cât mă ţineau picioarele sus pe colină, în vreme ce hamalul alerga la fel de iute, deşi oarecum în direcţia cealaltă, astfel că, în acest fel, reuşi în cele din urmă să scape cu boccelele mele, de care n-am nici o îndoială că a avut foarte mare grijă – deşi acesta este un lucru pe care nu-l pot preciza, căci nu-mi amintesc să-l mai fi revăzut vreodată.

Cât despre mine, eram urmărit cu atâta înverşunare de un furnicar de oameni-paraziţi (care veniseră la mal în bărci), încât am fost foarte curând ajuns din urmă, legat de mâini şi de picioare şi transportat până la monstru; care numaidecât începu iarăşi să înoate spre largul mării.

Îmi căiam acum amarnic nebunia de a fi părăsit un cămin confortabil ca să-mi primejduiesc viaţa în aventuri precum aceasta; regretul fiind însă de prisos, am căutat să mă împac cât mai bine cu situaţia mea şi m-am străduit să-mi asigur bunăvoinţa omului-animal care avea trompeta şi care părea să exercite autoritate peste tovarăşii săi. Am reuşit atât de bine în această întreprindere, încât în câteva zile creatura îşi revărsă asupra mea varii semne ale bunăvoinţei sale şi în cele din urmă îşi dete osteneala să mă înveţe rudimentele a ceea ce ar fi prea mult să numesc graiul ei; astfel că în cele din urmă am fost în stare să conversez cu ea uşor şi am ajuns să o fac să înţeleagă dorinţa arzătoare ce aveam de a vedea lumea.

— Vâş bas mas, Simbad, hai-diridi dârî, grunt unt grumble, hâş, fis, bas, îmi zise el într-o după-amiază – dar îmi cer de o mie de ori iertare, uitasem că Măria ta nu cunoaşte dialectul cotconechezilor (aşa erau numiţi oamenii-animale;

presupun pentru că limba lor alcătuia veriga dintre cea a cailor şi cea a cocoşilor). Cu voia Domniei tale, am să traduc. Vâş blş mas şi aşa mai departe: – adică „Sunt fericit să aflu, dragul meu Sinbad, că eşti într-adevăr un băiat de ispravă; noi facem acum un lucru care se numeşte circumnavigarea globului; şi întrucât eşti atât de doritor să vezi lumea, am să mă străduiesc să-ţi dau un bilet pe gratis pe spinarea dihaniei.”

Când doamna Şeherezada ajunse atât de departe, relatează Isitsöornot, regele se întoarse de pe partea stingă pe partea dreaptă şi zise:

— Este, de fapt, foarte surprinzător, draga mea regină, că ai omis până acum aceste din urmă aventuri ale lui Sinbad. Ştii că le găsesc nespus de distractive şi de ciudate?

După ce regele se exprimă astfel, ni se spune că frumoasa Şeherezada îşi reluă povestea cu următoarele cuvinte:

— Sinbad continuă în acest fel cu istorisirea sa: „l-am mulţumit omului-animal pentru amabilitatea sa şi curând m-am simţit ca la mine acasă pe monstru, care înota în ocean cu o iuţeală nemaipomenită; deşi suprafaţa acesteia din urmă nu e, în acea parte a lumii, nicidecum netedă, ci rotundă ca o rodie, astfel încât tot timpul mergeam – ca să zic aşa – când la deal, când la vale.”

— Acest lucru, socot eu, era foarte ciudat, întrerupse regele.

— Totuşi este absolut adevărat, răspunse Şeherezada.

— Am îndoielile mele, răspunse regele; dar, rogu-te, fii bună şi continuă povestea.

— Aşa voi face, spuse regina. „Monstrul” – continuă Sinbad – „înota, după cum am zis, când la deal, când la vale, până când în cele din urmă am ajuns la o insulă cu o circumferinţă de multe sute de mile, dar care totuşi fusese construită în mijlocul mării de o colonie de mici creaturi ca nişte omizi”9.

— Hm! Făcu regele.

— Lăsând în urmă această insulă„, zise Sindbad [căci Şeherezada, trebuie înţeles, nu băgă în seamă intervenţia necuviincioasă a soţului ei], „lăsând în urmă această insulă, am ajuns la o alta, unde pădurile erau de stâncă masivă şi atât de dură, încât topoarele cele mai bine călite se sfărâmară în bucăţi când am încercat să le tăiem”10.

[„Una dintre cele mai remarcabile ciudăţenii din Texas e pădurea de piatră de lângă izvorul râului Pasigono. Ea este alcătuită din câteva sute de copaci, înalţi şi drepţi, cu toţii prefăcuţi în piatră. Unii copaci, acum în creştere, sunt doar în parte pietrificaţi. Acesta este un fapt uimitor pentru naturalişti, care i-ar putea sili să-şi modifice teoria curentă asupra pietrificării.” – Kennedy.

„Această dare de seamă, discreditată la început, a fost ulterior confirmată de descoperirea unei păduri complet pietrificate lângă izvoarele râului Chayenne, sau Chienne, care îşi are sursa în masivul Black Hills al lanţului stâncos.

Cu greu s-ar putea găsi pe toată suprafaţa globului o privelişte mai remarcabilă, atât din punct de vedere geologic, cât şi pitoresc, decât cea înfăţişată de pădurea pietrificată de lângă Cairo. Călătorul, după ce a trecut de mormintolo califilor, chiar în faţa porţilor cetăţii, se îndreptă spre sud, aproape în unghi drept faţă de drumul ce duce spre Suez prin deşert şi, după ce a parcurs vreo zece mile într-o vale joasă şi stearpă, acoperită cu nisip, pietriş şi scoici, atât de umede de parcă numai ieri s-ar fi retras marea de acolo, străbate un lanţ de dune joase de nisip, care, pe o anumită distanţă, se întind paralel cu drumul său. Priveliştea ce i se înfăţişează acum este peste măsură de stranie şi pustie. O masă de trunchiuri de arbori, toate prefăcute în piatră, care, când sunt atinse de potcoava calului, scot un sunet metalic, se vede întinzându-se pe mile şi mile împrejurul său, în forma unei păduri putrede şi culcate la pământ. Lemnul e de o culoare brun-închis, însă îşi păstrează la perfecţie forma, trunchiurile fiind de la unul

până la cincisprezece picioare în lungime şi de la o jumătate de picior până la trei picioare în grosime, îngrămădite atât de aproape unul de altul, pe cât poţi cuprinde cu ochiul, încât un măgăruş egiptean abia îşi găseşte drumul printre ele, şi arată atât de naturali, încât dacă ar fi în Scoţia sau în Irlanda, ar putea trece cu uşurinţă drept o uriaşă mlaştină-secată, în care copacii dezgropaţi putrezesc la soare. Rădăcinile şi frânturile de crengi sunt în numeroase cazuri aproape perfecte şi, la unele, găurile făcute de viermi sub scoarţă pot fi uşor recunoscute. Cele mai delicate dintre vasele cu sevă şi toate porţiunile mai gingaşe din miezul lemnului sunt în perfectă stare şi pot fi cercetate cu microscoapele cele mai puternice. Totul este atât de silicificat, încât taie sticla şi poate fi şlefuit de minune.” – Asiatic Magazine. {n.a.}].

— Hm! Făcu iar regele; însă Şeherezada, fără să-i acorde vreo atenţie, continuă în limba lui Sinbad.

— Trecând şi de această ultimă insulă, am ajuns într-un ţinut unde se afla o peşteră ce se întindea pe distanţa de treizeci sau patruzeci de mile în măruntaiele pământului şi care conţinea un număr mai mare de palate cu mult mai vaste şi mai impunătoare decât pot fi găsite în tot Damascul sau Bagdadul. De tavanul acestor palate atârnau miriade de nestemate, ca diamantele, chiar mai mari decât oamenii; iar printre ulicioarele cu turnuri, temple şi piramide, curgeau imense râuri, negre ca abanosul, mişunând de peşti ce nu aveau nici un ochi”11.

— Hm! Făcu regele.

— Am plutit pe urmă într-o regiune a mării unde am găsit un munte înalt, pe ale cărui povârnişuri curgeau torente de metal topit, dintre care unele erau de douăsprezece mile lăţime şi de şaizeci lungime12 în vreme ce dintr-un abis de pe culme ţâşnea un puhoi atât de uriaş de cenuşă, încât soarele dispăruse cu totul de pe cer şi se făcuse mai întuneric decât cel mai întunecat miez de noapte; astfel încât atunci când ne aflam chiar şi la distanţa de o sută

cincizeci de mile de munte, era imposibil să vedem vreun obiect, oricât de alb ar fi fost, chiar dacă l-am fi ţinut în faţa ochilor”13.

— Hm! Făcu regele.

— După ce am părăsit această coastă, monstrul îşi urmă călătoria până ce am dat peste un ţinut în care firea lucrurilor părea întoarsă pe dos – căci am văzut aici un lac mare, pe fundul căruia, la peste o sută de picioare de suprafaţa apei, creştea o pădure de arbori înfrunziţi, înalţi şi luxurianţi”14.

— Oho! Făcu regele.

— Alte câteva sute de mile ne-au adus într-o climă unde aerul era atât de dens, încât plutea pe el fierul sau oţelul, aşa cum pe al nostru plutesc fulgii”15.

— Fleacuri! Zise regele.

— Mergând mai departe, în aceeaşi direcţie, curând am ajuns în cea mai minunată regiune din întreaga lume. Un fluviu falnic o străbătea, cu ocoluri, pe câteva mii de mile. Fluviul acesta era de o negrăită adâncime şi de o transparenţă mai desăvârşită decât a chihlimbarului.

Avea de la trei la şase mile în lăţime; iar malurile sale, care, de fiecare parte, ajungeau la o înălţime de o mie două sute de picioare, erau încununate cu arbori de-a pururi înfloriţi şi cu mireasma dulce a florilor eterne, care făceau din întreg ţinutul o grădină fabuloasă; dar numele acestei luxuriante ţări era regatul Groazei, şi a pătrunde în ea însemna moartea inevitabilă”16.

— Hm! Făcu regele.

— Am părăsit acest regat în mare grabă şi după câteva zile am ajuns într-altul, unde am fost uimiţi să zărim zeci de mii de animale monstruoase cu coarne pe cap, ca nişte coase. Aceste lighioane hidoase îşi sapă în pământ peşteri uriaşe în formă de tunel şi le căptuşesc cu pietre, dispuse în aşa fel una peste alta, încât se prăvălesc de îndată ce sunt atinse de alte animale, azvârlindu-le astfel în vizuinile monştrilor, unde li se suge numaidecât sângele, iar scheletul lor este

apoi aruncat cu dispreţ la mare distanţă de peşterile morţii”17.

— Ptiu! Făcu regele.

— Continuându-ne drumul, am zărit un ţinut plin de plante ce nu creşteau din pământ, ci din aer18. Mai erau altele ce răsăreau de pe tulpina altor plante19; altele care îşi extrăgeau hrana din trupurile animalelor vii20; şi apoi mai erau altele care peste tot străluceau cu văpăi21; altele care se mişcau din loc în loc, după plac22; şi lucru şi mai minunat, am descoperit flori ce trăiau şi respirau şi-şi mişcau membrele în voie şi, în plus, aveau detestabila patimă a omenirii de a înrobi alte vietăţi şi de a le zăvori în temniţe cumplite şi singuratice până la împlinirea sarcinilor date”23.

— Pfui! Făcu regele.

— Plecând din această ţară, am sosit curând într-alta, în care albinele şi păsările sunt matematiciene atât de erudite şi de geniale, încât dau zilnic lecţii în ştiinţa geometriei înţelepţilor din regat. Monarhul acelei ţări, oferind o răsplată pentru dezlegarea a două probleme foarte grele, ele fură dezlegate pe loc – una de către albine, iar cealaltă de către păsări; regele însă ţinând secretul asupra soluţiilor lor, numai după multă trudă şi anevoioase cercetări şi după ce s-au scris numeroase tomuri groase vreme de ani îndelungaţi au ajuns matematicienii într-un târziu la soluţii identice cu cele care fuseseră date pe loc de albine24 şi de păsări”.

— Vai mie! Exclamă regele.

— De-abia a dispărut din zarea noastră această împărăţie, că ne-am trezit în apropierea alteia, de pe ale cărei ţărmuri se înălţă pe deasupra capetelor noastre un stol de păsări având o lăţime de o milă şi o lungime de două sute patruzeci de mile; astfel încât, deşi zburau câte o milă în fiecare minut, întregului stol îi trebui nu mai puţin de patru ceasuri ca să treacă pe deasupra noastră – în care se aflau câteva milioane de milioane de păsări”25.

— O, vai! Făcu regele.

— N-am scăpat bine de păsările acelea, care ne-au produs multă enervare, că am fost îngroziţi de apariţia unei păsări de alt soi, infinit mai mare chiar decât pasărea Rok, pe care o întâlnisem în călătoriile mele anterioare; căci era mai mare decât cupola cea mai mare de pe seraiul Mariei tale, o tu, cel mai mărinimos dintre califi! N-am văzut să fi avut vreun cap pasărea aceasta cumplită, ci era toată alcătuită numai din pântece, care era de o grosime şi o rotunjime extraordinare, dintr-o substanţă moale, netedă, strălucitoare şi vărgată în mai multe culori. În ghearele sale monstrul ducea spre cuibul său din ceruri o căsuţă căreia îi smulsese acoperişul, iar înlăuntrul ei am văzut limpede nişte fiinţe omeneşti, care fără îndoială erau într-o stare de cumplită deznădejde din pricina sorţii oribile ce le aştepta. Am strigat din toate puterile noastre în speranţa că de spaimă pasărea va da drumul prăzii sale; dar ea pufni doar, sau sforăi, ca turbată, după care zvârli în capul nostru un sac greu, care se dovedi a fi plin cu nisip!”26

— Baliverne! Zise regele.

— Imediat după această întâmplare, am dat peste un continent de o uriaşă întindere şi de o trăinicie nemaipomenită, dar care totuşi se sprijinea în întregime pe spinarea unei vaci albastre precum cerul şi care avea nu mai puţin de patru sute de coarne”27.

— Asta o cred acum, zise regele, pentru că am citit ceva de soiul ăsta mai demult, într-o carte.

— Am trecut numaidecât pe sub acest continent (navigând printre picioarele vacii) şi după câteva ceasuri ne-am pomenit într-un ţinut într-adevăr minunat, care, după cum m-a informat omul-animal, era chiar ţărişoara lui natală, locuită de fiinţe din aceeaşi specie. Aceasta l-a ridicat foarte mult în stima mea pe omul-animal; şi, de fapt, a început acum să-mi fie ruşine de felul dispreţuitor cu care îl tratasem; căci am aflat că oamenii-animale erau, în general, un neam de vrăjitori dintre cei mai puternici, care trăiau cu

viermi în creieri28, care, prin răsucirile şi zvârcolirile lor dureroase, slujeau fără îndoială să le stimuleze cele mai miraculoase avânturi ale imaginaţiei.”

— Prostii! Zise regele.

— Printre vrăjitori erau şi câteva animale domestice, din soiuri foarte ciudate; de pildă, era un cal uriaş ale cărui oase erau din fier şi al cărui sânge era apă clocotită. În loc de grăunţe se hrănea îndeobşte cu pietre negre; şi totuşi, în pofida unui regim atât de dur, era atât de puternic şi de ager, încât putea duce o povară mai grea decât cel mai măreţ templu din acest oraş, cu o viteză ce să întreacă zborul multor păsări”29.

— Palavre! Spuse monarhul.

— Am mai văzut printre acei oameni o găină fără pene, însă mai mare decât o cămilă; în loc de carne şi de oase avea fier şi cărămidă; sângele ei, la fel cu cel al calului (cu care, de fapt, se înrudea de aproape), era apă clocotită; şi aidoma lui, nu mânca decât lemn sau pietre negre. Această găină năştea foarte des câte o sută de pui pe zi; şi, după naştere, ei îşi găseau sălaşul timp de mai multe săptămâni în pântecele mamei lor”30.

— Aiurea! Zise regele.

— Unul din neamul ăsta de solomonari puternici a zămislit un om din alamă, lemn şi piele, şi l-a înzestrat cu atâta isteţime, încât ar fi bătut la şah întreaga specie omenească, afară de marele calif Harun-al-Raşid31.

Un altul dintre aceşti magi a făurit (din acelaşi material) o făptură ce ar fi făcut de ruşine chiar şi geniul celui care a creat-o; căci atât de mare era puterea ei de judecată, încât într-o secundă reuşea să facă nişte calcule atât de lungi, încât ele ar fi necesitat truda a cincizeci de mii de oameni de carne adunaţi laolaltă timp de un an de zile32. Dar un solomonar şi mai iscusit şi-a făurit pentru sine un lucru extraordinar33, care nu era nici om, nici fiară, dar care avea creier de plumb, amestecat cu o pastă neagră ca smoala, şi nişte degete pe care le folosea cu o iuţeală şi o

dexteritate atât de neverosimile, încât nu i-ar fi fost deloc greu să scrie într-un singur ceas douăzeci de mii de copii ale Coranului; iar asta cu o precizie atât de desăvârşită, încât în toate aceste copii nu s-ar fi găsit una care să se deosebească de cealaltă nici cât un fir de păr de altul. Acest lucru era de o forţă nemaipomenită, încât înălţa sau nimicea dintr-o singură suflare cele mai falnice împărăţii; dar puterile sale erau folosite deopotrivă în bine şi în rău”.

— Ridicol! Zise regele.

— În neamul ăsta de necromanţi34 mai era unul care avea în vine sânge de salamandră; căci nu se sfia să se aşeze, ca să tragă din ciubuc, într-o sobă încinsă la roşu, până când i se prăjea mâncarea35 pe podeaua ei36. Un altul avea darul de a preschimba metalele obişnuite în aur, fără ca măcar să se uite la ele în timpul acestui proces37. Un altul avea nişte degete aşa de fine, încât făcea o sârmă atât de subţire că aceasta era invizibilă38. Un altul avea un ochi atât de ager, încât putea socoti toate feluritele mişcări ale unui corp elastic, în timp ce acesta sărea înainte şi înapoi de nouă sute de milioane de ori pe secundă”39.

— Absurd! Zise regele.

— Un altul dintre aceşti magi, cu ajutorul unui fluid pe care nu l-a văzut încă nimeni, putea face ca trupurile lipsite de viaţă ale prietenilor săi să-şi mişte braţele, să dea din picioare, să lupte sau chiar să se ridice şi să danseze după voinţa lui40. Un altul îşi cultivase glasul în aşa măsură, încât se putea face auzit de la un capăt la altul al pământului41. Un altul avea un braţ atât de lung, încât putea să se aşeze în Damasc şi să ticluiască o scrisoare în Bagdad – sau, la drept vorbind, la orice depărtare42. Un altul poruncea fulgerului să pogoare la el din ceruri şi acesta venea; iar când venea, devenea obiectul lui de joacă43. Un altul a luat două sunete puternice şi din ele a făcut tăcere. Un altul a creat o beznă adâncă din două lumini strălucitoare44. Un altul a făcut gheaţă într-un cuptor încins la roşu45. Un altul îi ordona soarelui să-i facă portretul, iar soarele se

supunea46. Un altul lua acest luminător împreună cu luna şi cu planetele şi, după ce mai întâi le cântărea cu scrupuloasă precizie, le sonda adâncimile şi găsea substanţa solidă din care erau făcute. Dar neamul ăsta întreg este într-adevăr atât de iscusit într-ale necromanţiei, încât nici măcar copiii lor, nici chiar câinii sau pisicile cele mai de rând nu au vreo greutate în a vedea obiecte ce nu există câtuşi de puţin sau care au pierit de pe faţa pământului cu douăzeci de milioane de ani mai înainte de naşterea neamului însuşi47.

— De necrezut! Zise regele.

— Soţiile şi fiicele acestor înţelepţi şi preamăriţi magi – continuă Şeherezada, fără a fi în vreun fel deranjată de aceste repetate şi cât se poate de necuviincioase întreruperi ale soţului ei – soţiile şi fiicele acestor iluştri solomonari sunt tot ce poate fi mai desăvârşit şi mai rafinat; şi ele ar fi tot ce poate fi mai încântător şi mai interesant dacă n-ar apăsa asupra lor o nefericită fatalitate, de care nici chiar puterile miraculoase ale soţilor şi părinţilor lor n-au fost în măsură să le mântuie până acum. Unele destine iau un anume chip, altele alt chip – dar cel despre care vorbesc eu s-a ivit sub chipul unui moft.”

— Unui ce? Întrebă regele.

— Unui moft, zise Şeherezada. Unul dintre duhurile rele care stau veşnic de veghe ca să aducă o nenorocire le-a vârât în cap acestor doamne desăvârşite că lucrul pe care noi îl denumim frumuseţea unei persoane constă în întregime din protuberanta regiunii ce se întinde nu cu mult mai jos de spinare. Frumuseţea perfectă, spun ele, este direct proporţională cu mărimea acestei cocoaşe. Fiind ele de multă vreme posedate de ideea aceasta, iar pernele fiind ieftine în acea ţară, s-au dus demult zilele când era cu putinţă să deosebeşti o femeie de un dromader…”.

— Destul! Zise regele, nu mai pot răbda asta şi n-am să mai rabd. Mi-ai dat deja o durere de cap cumplită cu

minciunile tale. Dar văd că se crapă de ziuă. De când suntem căsătoriţi?

— Conştiinţa mea începe iarăşi să fie neliniştită. Şi apoi, treaba aia cu dromaderul – mă iei drept idiot? Pe scurt, ai face bine să te scoli şi să fii strangulată.

Vorbele acestea, după cum aflu din Isitsöornot, o îndurerară şi totodată o uimiră pe Şeherezada; ştiind însă că regele era un om de o integritate ireproşabilă şi cu totul incapabil să-şi calce cuvântul, se supuse sorţii cu dragă inimă. Îşi găsi totuşi mare consolare (pe când ştreangul i se tot strângea) la gândul că multe poveşti rămăseseră încă nespuse şi că irascibilitatea brutalului ei soţ îi adusese acestuia o cât se poate de dreaptă răsplată, lipsindu-l de nenumărate aventuri nemaipomenite.

NOTĂ BIBILIOGRAFICĂ.

A O MIE ŞI DOUA POVESTE A ŞEHEREZADEI

(THE THOUSAND-AND-SECOND TALE OF SCHEHERAZADE)

(A: Godey's Magazine and Lady's Book pentru februarie 1845, 30:61-67; B: Broadway Journal, 25 octombrie 1845, 2:235-240; C: Works, 1850,1,131-149) Nuvela, compusă în tradiţia poveştilor arăbeşti, este una dintre cele mai amuzante ale lui Poe (T. O. Mabbott).

Poveştile din ciclul O mie şi una de nopţi au pătruns în Europa pe la începutul veacului al XVIII-lea graţie traducerii franceze a lui Antoine Galland.

O traducere engleză după versiunea acestuia exista din 1713.

După Mabbott, ideea de a scrie o nuvelă inspirată de poveştile arabe i-ar fi putut veni lui Poe de la Prairie and Mountain Life: The Petrified Forest, articol publicat în Weekly Reveille din Saint Louis (18 noiembrie 1844), revistă editată de amicul său, Joseph M. Field. Uimit de priveliştea stranie a arborilor pietrificaţi, un călător francez

începe „să creadă, implicit, în toate poveştile pe care le auzise mai înainte din ciclul poveştilor arabe. Şi nimic după aceea nu l-a putut convinge că palatele zburătoare ale lui Aladdin, minunatele peşteri şi grădini suspendate, locaşurile duhurilor şi splendida frumuseţe floral ă a zânelor n-ar fi adevărul gol-goluţ, expus într-o carte.”

Minunile descrise sunt culese din numeroase surse, dar în principal din Course ofLectures (New York, 1842) al doctorului Dionysius Lardner, autor pe care Poe îl satirizează în Trei duminici într-o săptămână.

„Ultima călătorie a lui Sinbad în jurul lumii într-un vas militar britanic devine un catalog al fanteziei occidentale: baloane dirijabile, vapoare, căi ferate, tiparniţe, dagherotipuri, electrotipuri şi telegraful. Tema satirică nu e atât prăpastia dintre ştiinţa modernă şi teologie, cât cea dintre acceptarea criteriilor ştiinţifice şi dogma teologică. Pentru Calif doar „vaca azurie„ a Coranului este credibilă” (Beaver, op. Cit., p. 379).

Traduceri. În franceză: La 1002 Nuit, trad. De Lăon de Wailly, L'IUustration, 1856. În româneşte: A o mie şi doua poveste a Şeherezadei, trad. De Ion Vinea, în E. A. Poe, Scrieri alese, EPLU, 1968, pp. 489-506, reed. În Mellonta Tauta, Editura Tineretului, pp. 97-120, şi Scrieri alese, 1969, pp. 412-426.

Traducerea s-a făcut după C, care conţine adăugiri auctoriale.

Motto. Citat din Byron, Don Juan, Cântul al IV-lea, strofa 101, V. L-2; This strange – but true: for truth is always strange; Stranger than fiction („Ciudat – şi-adevărat – căci mai ciudat/E adevărul ca închipuirea” – trad. De Aurel Covaci, în Byron, Poezia 3, Editura Univers, 1987, p. 487).

Câteva vorbe cu o mumie.

Simpozionul de aseară a fost puţintel prea mult pentru nervii mei. Aveam o durere de cap cumplită şi îmi era îngrozitor de somn. Drept care, în loc să ies în oraş, să-mi petrec seara aşa cum plănuisem, am socotit că lucrul cel

înţelept ar fi să îmbuc ceva şi să merg numaidecât la culcare.

O cină uşoară, bineînţeles. Îmi plac nespus crochetele cu brânză. Dar nu e câtuşi de puţin recomandabil mai mult de o livră o dată. Totuşi nu poate exista nici o obiecţie serioasă faţă de două. Şi, la drept vorbind, între două şi trei nu e decât o diferenţă de o biată unitate. M-am aventurat probabil la patru. Soţia mea spune că au fost cinci; însă în mod clar ea confundă două chestiuni foarte distincte. Sunt dispus să admit numărul abstract cinci; dar, concret, el are legătură cu sticlele de bere brună, fără de care, în loc de condiment, crochetele cu brânză ar trebui evitate.

După ce-am isprăvit masa frugală şi mi-am pus scufia de noapte, cu speranţa curată că am să mă bucur de ea până a doua zi la prânz, mi-am lăsat capul pe pernă şi, ajutat de o conştiinţă împăcată, am căzut numaidecât într-un somn adânc.

Dar când s-au împlinit vreodată speranţele omenirii? Nu cred să fi ajuns la al treilea sforăit, când s-a auzit clinchetul furios al clopoţelului de la intrare, iar apoi bătăile nerăbdătoare ale ciocanului, care m-au trezit de îndată. Un minut după aceea, pe când mă frecam încă la ochi, soţia mea îmi vârî sub nas un bileţel de la vechiul meu prieten, doctorul Ponnonner. Suna astfel:

Vino la mine cu orice preţ, dragul şi bunul meu prieten, de îndată ce vei primi acest mesaj. Vino şi dă-ne o mână de ajutor ca să ne bucurăm. După o diplomaţie îndelungată şi tenace, am obţinut în sfârşit aprobarea directorilor Muzeului Orăşenesc ca să examinez Mumia – ştii tu la care mă refer. Am permisiunea să o dezvelesc şi să o deschid, dacă va fi nevoie. Doar câţiva amici vor fi de faţă – dumneata, bineînţeles. Mumia se află acum acasă la mine şi vom începe să o desfacem pe la orele unsprezece în seara aceasta.

Al tău pe vecie, PONNONNER.

Până să ajung la numele „Ponnonner”, am fost uimit să constat că eram treaz de-a binelea. Am ţâşnit din pat în extaz, răsturnând totul în calea mea; m-am îmbrăcat cu o iuţeală într-adevăr miraculoasă şi am pornit-o cât am putut de repede spre locuinţa doctorului.

Acolo am găsit o societate foarte animată. Mă aşteptaseră pe mine cu mare nerăbdare; mumia era întinsă pe masa din sufragerie; şi în momentul în care am intrat, a început examinarea ei.

Era una din perechea adusă cu câţiva ani în urmă de căpitanul Arthur Sabretash1, un văr al lui Ponnonner, dintr-un mormânt de lângă Eleithias2, în Munţii Libiei, la o distanţă considerabilă de Theba, mai la nord, pe Nil. Grotele de aici, deşi mai puţin magnifice decât mormintele thebane, sunt de mai mare interes, întrucât oferă ilustraţii mai numeroase despre viaţa privată a egiptenilor. Se spune că încăperea din care a fost luat exemplarul nostru era foarte bogată în asemenea ilustraţii; pereţii fiind complet acoperiţi cu fresce şi basoreliefuri, iar statuile, vazele şi mozaicul, cu bogate modele, indicau uriaşa bogăţie a răposatului3.

Comoara fusese depusă în muzeu în exact aceeaşi stare în care o găsise căpitanul Sabretash; adică sarcofagul nu fusese deranjat. Opt ani de zile rămăsese astfel, expus numai pe dinafară privirilor publicului. Aveam acum, aşadar, întreaga mumie la dispoziţia noastră; iar cei care ştiu cât de rar ajung pe ţărmurile noastre antichităţile nespoliate îşi vor da seama pe loc că aveam motive întemeiate să ne felicităm pentru norocul nostru.

Apropiindu-mă de masă, am văzut pe ea o cutie sau ladă mare, aproape de şapte picioare lungime şi poate de trei picioare lăţime, adâncă de două picioare şi jumătate. Era dreptunghiulară – nu în formă de sicriu. S-a presupus la început că materialul era lemn de sicomor (platanus)4, dar tăind în ea, am descoperit că era carton, sau mai exact papier maché5, obţinut din papirus. Era bogat ornamentată

cu picturi, reprezentând scene funerare şi alte subiecte funebre, printre care, amestecate în toate direcţiile, erau anumite şiruri de caractere hieroglifice desemnând, fără îndoială, numele răposatului. Din fericire, domnul Gliddon6 făcea parte din echipa noastră; şi dânsul nu avu nici o dificultate în a traduce literele, care erau cele fonetice7 şi care reprezentau cuvântul ALLAMISTAKEO8.

Am avut oarecare dificultăţi în a deschide lada fără să o stricăm, dar după ce într-un târziu am isprăvit cu această sarcină, am dat peste o a doua ladă, în formă de sicriu şi mult mai puţin voluminoasă decât cea exterioară, dar semănând cu ea în toate celelalte privinţe. Spaţiul dintre cele două era umplut cu răşină, care ştersese într-o oarecare măsură culorile de pe lada interioară.

Deschizând-o pe asta din urmă (ceea ce am făcut destul de uşor), am ajuns la o a treia ladă, tot în formă de sicriu şi nedeosebindu-se cu nimic de cea de a doua; exceptând materialul, care era cedru şi care mai răspândea încă mirosul specific şi foarte aromat al acestui lemn. Între a doua şi a treia ladă nu era nici un spaţiu; una intrând perfect în cealaltă.

Îndepărtând cea de a treia ladă, am descoperit, în sfârşit, corpul şi l-am scos afară. Ne aşteptaserăm să-l găsim, ca de obicei, înfăşurat în numeroase legături sau bandelete de pânză, însă în loc de acestea am găsit un fel de teacă confecţionată din papirus şi acoperită cu un strat de ghips, poleit masiv cu aur şi pictat. Picturile înfăţişau subiecte legate de feluritele îndatoriri atribuite sufletului şi de defilarea lui prin faţa diverselor divinităţi, cu numeroase figuri omeneşti identice, concepute foarte probabil ca portrete ale persoanei îmbălsămate. Întinzându-se de la cap la picioare, era un columnar sau inscripţie perpendiculară, cu hieroglife fonetice, dându-i din nou numele şi titlurile, precum şi numele şi titlurile rudelor sale.

În jurul gâtului astfel dezgolit era un colier din mărgele cilindrice de sticlă, de diverse culori şi astfel înşirate încât

să formeze imagini ale zeităţilor, ale scarabeului etc. Cu globul înaripat9. În jurul mijlocului era un colier sau un brâu asemănător.

Derulând tot papirusul, am găsit carnea păstrată într-o condiţie excelentă, fără nici un miros perceptibil. Culoarea era trandafirie. Pielea era tare, netedă şi lucioasă. Dinţii şi părul erau în bună stare. Ochii (din cât se părea) fuseseră scoşi şi înlocuiţi cu alţii de sticlă, care erau foarte frumoşi şi minunat de reali, afară de privirea cam fixă. Unghiile de la mâini şi de la picioare erau splendid aurite.

Domnul Gliddon fu de părere, de la roşeaţa epidermei, că îmbălsămarea fusese efectuată în întregime cu asfalt; dar după ce am răzuit suprafaţa cu un instrument de oţel şi am aruncat în foc o părticică din pulberea astfel obţinută, se făcu simţit parfumul de camfor şi de alte gume cu arome dulci.

Am cercetat cu mare atenţie cadavrul pentru a găsi obişnuitele deschizături prin care se extrag măruntaiele, dar, spre surpriza noastră, n-am descoperit niciuna. Niciunul din echipa noastră nu ştia la vremea aceea că nu arareori se puteau întâlni mumii întregi sau nedeschise. Creierul era scos de obicei prin nări; intestinele, printr-o incizie în abdomen; cadavrul era apoi ras, spălat şi sărat; apoi lăsat să stea vreo câteva săptămâni, după care începea operaţiunea propriu-zisă de îmbălsămare.

Cum nu s-a găsit nici o urmă de deschizătură, doctorul Ponnonner începu să-şi pregătească instrumentele pentru disecţie, când am observat că trecuse de orele două. La care s-a convenit să amânăm examenul intern până a doua zi seara; şi tocmai eram pe punctul de a ne despărţi pentru moment, când careva sugeră un experiment sau două cu pila voltaică10.

Aplicarea electricităţii la o mumie veche de cel puţin trei sau patru mii de ani era o idee, dacă nu foarte înţeleaptă, totuşi suficient de originală, şi am îmbrăţişat-o pe loc cu toţii. Cam o zecime în serios şi nouă zecimi în glumă, am

instalat o baterie în cabinetul doctorului şi l-am transportat pe egiptean acolo.

Numai după multe sforţări am reuşit să dezgolim câteva porţiuni ale muşchiului temporal, care părea să fie de o rigiditate mai puţin pietroasă decât celelalte părţi ale corpului, dar care, aşa cum anticipaserăm, desigur nu dete nici un semn de susceptibilitate galvanică când fu pus în contact cu sârma. Această primă încercare părea cu adevărat decisivă, Şi râzând cu poftă de propria noastră absurditate, ne-am urat unul altuia noapte bună, când ochii mei, căzând din întâmplare asupra celor ai mumiei, rămaseră pironiţi pe dată. Această scurtă privire, de fapt, fu de ajuns să mă asigure că globurile despre care crezuserăm cu toţii că erau de sticlă şi care la început vădeau o anume fixitate ciudată erau acoperite acum atât de bine de pleoape, încât numai o mică porţiune din tunica albuginea11 rămânea vizibilă.

Cu un strigăt am atras atenţia asupra acestui fapt şi numaidecât el deveni evident pentru toţi.

N-aş putea spune că am fost alarmat de acest fenomen, fiindcă în cazul meu „alarmat” nu e cuvântul potrivit. Se prea poate însă ca fără berea aceea brună să fi fost niţel cam nervos. Cât despre restul tovarăşilor mei, nu făcură nici o încercare de a-şi ascunde spaima cumplită ce pusese stăpânire pe ei. Doctorul Ponnonner era un om de compătimit. Domnul Gliddon, printr-un proces cât se poate de straniu, se făcu invizibil. Domnul Silk Buckingham, socot eu, nu va avea curajul să nege că s-a târât în patru labe pe sub masă12.

După primul şoc de surpriză însă, am hotărât că ar fi cât se poate de firesc să facem imediat o nouă încercare. Operaţiunile noastre erau îndreptate acum asupra degetului mare de la piciorul drept. Am făcut o incizie mai sus de os sesamoideum pollicis pedis13, şi astfel am ajuns la rădăcina muşchiului abductor. Reajustând bateria, am aplicat acum fluidul asupra nervilor secţionaţi – când, cu o

mişcare extraordinar de vioaie, mumia îşi ridică mai întâi genunchiul drept, aducându-l aproape în contact cu abdomenul, după care, îndreptându-şi piciorul cu o forţă incredibilă, îl izbi pe doctorul Ponnonner, ceea ce avu efectul de a-l proiecta pe acest gentleman, întocmai ca o săgeată dintr-o catapultă, prin fereastră drept în stradă14.

Am dat buzna en masse ca să aducem rămăşiţele zdrobite ale victimei, dar am avut fericirea de a o întâlni pe scară, pe când urca cu o iuţeală inexplicabilă, clocotind de ardoare filosofică şi convinsă mai mult ca oricând de necesitatea de a ne continua experienţele cu rigoare şi cu zel.

Chiar la sfatul său, prin urmare, făcurăm pe loc o incizie adâncă în vârful nasului subiectului şi însuşi doctorul, apucându-l cu violenţă, îl puse în contact brutal cu sârma.

Moral şi fizic – figurativ şi literal – efectul fu electric. În primul rând cadavrul îşi deschise ochii şi clipi foarte iute preţ de câteva minute, aşa cum face domnul Barnes în pantomimele sale15; în al doilea rând strănută; în al treilea se ridică în capul oaselor; în al patrulea arătă cu pumnul spre doctorul Ponnonner; în al cincilea, întorcându-se spre domnii Gliddon şi Buckingham, li se adresă într-o egipteană perfectă astfel:

— Trebuie să vă spun, domnilor, că sunt pe cât de surprins, pe atât de jignit de purtarea dumneavoastră. De la doctorul Ponnonner nu era de aşteptat nimic mai bun. Dânsul e un sărman tâmpiţel, cam dolofan, care nu ştie mai multe. Mi-e milă de dânsul şi-l iert. Dar dumneata – domnule Gliddon – şi dumneata, Silk – care aţi călătorit şi aţi stat în Egipt, încât oricine şi-ar putea închipui că v-aţi născut acolo – dumneavoastră, repet, care aţi fost atât de mult timp printre noi, încât vorbiţi, socot eu, egipteana la fel de bine pe cât scrieţi în limba voastră maternă – dumneavoastră, pe care întotdeauna v-am considerat prietenul loial al mumiilor – pe bună dreptate m-am aşteptat la o purtare mai civilizată din partea dumneavoastră. Ce să cred despre faptul că staţi liniştiţi

deoparte şi vă uitaţi cum sunt brutalizat? Ce să presupun despre faptul că aţi permis unui neica-nimeni să mă uşureze de sarcofagele şi straiele mele în clima asta afurisit de rece? În ce lumină (ca să trec la subiect) să privesc faptul că l-aţi instigat şi l-aţi ajutat pe nemernicul ăsta ordinar, pe doctorul Ponnonner, să mă tragă de nas? Veţi crede fără îndoială că la auzul acestui discurs, în atari împrejurări, am zbughit-o cu toţii spre uşă, sau am fost cuprinşi de istericale, sau am căzut într-un leşin colectiv. Era de aşteptat, zic eu, unul dintre aceste lucruri. Într-adevăr, am fi putut urma, în chipul cel mai plauzibil, fiecare şi chiar toate dintre aceste linii de conduită. Şi pe cuvântul meu, n-aş putea să explic cum şi de ce n-am urmat niciuna, nici alta. Dar poate că adevăratul motiv trebuie căutat în spiritul veacului, care acţionează întru totul după legea contrariilor, el fiind îndeobşte acceptat acum ca soluţia tuturor lucrurilor ce ţin de paradox şi de imposibil. Sau poate că, la urma urmelor, n-a fost decât aerul extrem de firesc şi de familiar al mumiei cel care a răpit cuvintelor sale orice efect teribil. Orice ar fi fost, faptele sunt clare, şi niciunul dintre membrii echipei noastre n-a trădat nici cea mai mică tresărire şi n-a părut să considere că s-ar fi întâmplat ceva foarte grav.

Cât despre mine, eram convins că totul era în ordine şi m-am mulţumit să mă dau la o parte din calea pumnului egipteanului. Doctorul Ponnonner îşi vârî mâinile în buzunarele pantalonilor, se uită lung la mumie şi se făcu din cale-afară de roşu în obraji. Domnul Gliddon îşi mângâie perciunii şi-şi ridică gulerul cămăşii. Domnul Buckingham îşi înclină capul şi-şi vârî degetul mare de la mâna dreaptă în colţul stâng al gurii.

Egipteanul îl ţintui cu o privire severă câteva minute, după care îi spuse cu un surâs batjocoritor:

— De ce nu vorbeşti, domnule Buckingham? Ai auzit sau nu ce te-am întrebat? Fii bun şi scoate-ţi degetul din gură!

La asta, domnul Buckingham tresări, îşi scoase din gură degetul mare de la mâna dreaptă, dar în schimb îşi vârî degetul mare de la mâna stângă în colţul drept al orificiului mai sus amintit.

Neputând primi un răspuns din partea domnului B., ipochimenul se întoarse arţăgos spre domnul Gliddon şi, pe un ton peremptoriu, îi ceru, în termeni generali, să explice ce voiam cu toţii de la dânsul.

Domnul Gliddon răspunse pe îndelete în limba fonetică; şi dacă din tipografiile americane n-ar lipsi semnele hieroglifice, mi-ar face mare plăcere să transcriu aici, în original, întreg discursul său excelent.

Profit totuşi de această ocazie ca să remarc că întreaga conversaţie ce urmează şi la care a luat parte mumia s-a desfăşurat în egipteana primitivă, prin int. Ormediul (în ce mă priveşte pe mine şi pe ceilalţi Membrii neumblaţi ai echipei) – repet, prin intermediul domnilor Gliddon şi Buckingham în rol de interpreţi. Aceşti gentlemani vorbeau limba maternă a mumiei cu inimitabilă fluenţă şi graţie; însă n-am putut să nu observ că (datorită, fără îndoială, introducerii unor imagini cu totul moderne şi desigur cu totul inedite pentru străin) cei doi călători erau nevoiţi uneori să recurgă la forme concrete pentru a transmite un înţeles anume. La un moment dat, domnul Gliddon, de exemplu, nu-l putea face pe egiptean să înţeleagă termenul de „politică”, până când nu desenă pe perete cu o bucată de cărbune un gentleman mărunţel, cu un nas ca un buboi, cu hainele rupte în coate, cocoţat pe un buştean, cu piciorul stâng tras niţel înapoi, cu braţul drept aruncat înainte, cu pumnul strâns, cu ochii holbaţi spre cer şi cu gura deschisă într-un unghi de nouăzeci de grade. În exact acelaşi fel, domnul Buckingham nu reuşi să transmită ideea absolut modernă de „perucă”, până când (la sugestia doctorului Ponnonner) nu se făcu palid la faţă şi nu consimţi să şi-o scoată din cap pe a sa.

E lesne de înţeles că discursul domnului Gliddon s-a axat, în principal, pe uriaşele beneficii pe care le aducea ştiinţei despuierea şi spintecarea mumiilor; scuzându-se în acest sens pentru orice inconvenient ce i s-ar fi putut aduce ei, în speţă mumiei numite Allamistakeo; şi conchizând cu vaga aluzie (căci nu putea fi socotită altceva) că, întrucât aceste chestiuni mărunte erau de acum explicate, era cazul să ne continuăm investigaţia plănuită. Aici doctorul Ponnonner îşi pregăti instrumentele.

În ce priveşte ultimele sugestii ale oratorului, se pare că Allamistakeo avea unele probleme de conştiinţă, de natura cărora nu mi-am putut da seama prea bine; dar se declară satisfăcut de scuzele prezentate şi, dându-se jos de pe masă, dădu mâna cu toţi cei din jur.

Când această ceremonie luă sfârşit, ne apucarăm de îndată să reparăm stricăciunile pe care le suferise subiectul nostru de pe urma scalpelului.

I-am cusut rana de la tâmplă, i-am bandajat piciorul şi i-am aplicat un pătrăţel de ghips negru pe vârful nasului.

Fu observat acum că contele (acesta era, pare-se, titlul lui Allamistakeo) dârdâia niţel – fără îndoială din cauza frigului. Doctorul se îndreptă numaidecât spre garderoba sa şi curând se întoarse cu o haină neagră, croită în cel mai bun stil Jennings16, o pereche de pantaloni din tartan azuriu cu bretele, o chemise17 de stambă roz, o vestă de brocart, un pardesiu alb din pânză de sac, un baston cu mâner, o pălărie fără boruri, cizme din piele de lac, mănuşi din piele de căprioară de culoarea paiului, un lornion, o pereche de perciuni şi o cravată „în cascadă”18. Din cauza nepotrivirii de talie dintre conte şi doctor (proporţia fiind de doi la unu), am avut unele dificultăţi în a ajusta aceste veşminte la persoana egipteanului; dar când totul fu aranjat, se putea spune că era îmbrăcat. Drept urmare, domnul Gliddon îi oferi braţul şi îl conduse spre un fotoliu confortabil de lângă foc, în timp ce doctorul sună pe loc clopoţelul şi comandă ţigări de foi şi vin.

Conversaţia deveni curând animată. Fireşte, fu exprimată marea curiozitate în legătură cu faptul întrucâtva remarcabil că Allamistakeo rămăsese încă în viaţă.

— Aş fi crezut că era timpul să fii mort, observă domnul Buckingham.

— Cum aşa? Răspunse contele, foarte surprins. Abia am trecut de şapte sute de ani. Tatăl meu a trăit o mie şi nu era câtuşi de puţin ramolit când a murit.

Aici urmară o serie de întrebări şi de socoteli energice cu ajutorul cărora se vădi că vechimea mumiei fusese foarte greşit calculată. Trecuseră cinci mii cincizeci de ani şi câteva luni de când aceasta fusese depusă în catacombele din Eleithias.

— Dar observaţia mea, reluă domnul Buckingham, nu avea nici o legătură cu vârsta dumitale la data înhumării (de fapt, sunt dispus să admit că eşti încă un bărbat tânăr), ci aluzia mea era la perioada imensă în care, după cum arăţi chiar dumneata, ai stat conservat în asfalt.

— În ce? Întrebă contele.

— În asfalt, repetă domnul B.

— A, da; am o idee cam vagă despre ceea ce vrei să spui; fără îndoială, s-ar putea să fie răspunsul, dar pe vremea mea nu prea foloseam altceva decât biclorura de mercur19.

— Dar ce nu reuşim noi să înţelegem prea bine, zise doctorul Ponnonner, este cum se face că, mort fiind şi îngropat în Egipt acum cinci mii de ani, te afli aici astăzi perfect viu şi arăţi extraordinar de bine.

— Dacă eram mort, cum zici dumneata, răspunse contele, mai mult decât probabil că aş fi mort şi acum; întrucât observ că vă aflaţi încă în copilăria galvanismului şi nu puteţi realiza cu el ceea ce era un lucru obişnuit printre noi în vremurile de demult. Dar fapt e că eu am căzut în catalepsie20 şi am fost considerat mort, sau ca şi mort, de către prietenii mei cei mai buni; în consecinţă, m-au îmbălsămat numaidecât – presupun că sunteţi la curent cu principiul de bază al procesului de îmbălsămare?

— Păi, nu prea.

— Aha, înţeleg; o stare deplorabilă de ignoranţă! Ei bine, nu pot intra acum în amănunte: dar este necesar să explic că, în Egipt, a îmbălsăma (cum se zice) însemna a suspenda la modul indefinit toate funcţiunile animale supuse acestui proces. Folosesc cuvântul „animal”

În sensul său cel mai larg, care include nu-doar fiinţa fizică, ci şi pe cea morală şi vitală. Repet: la noi, principiul călăuzitor al îmbălsămării consta în grabnica întrerupere şi menţinere într-o perpetuă stare de aşteptare a tuturor funcţiunilor animale supuse acestui proces. Ca să fiu scurt, în orice stare s-ar fi aflat individul la data îmbălsămării, în acea stare şi rămânea. Acum, întrucât am marele noroc de a mă trage din sângele lui Scarabeu21, am fost îmbălsămat de viu, aşa cum mă vedeţi în clipa de faţă.

— Sângele lui Scarabeu! Exclamă doctorul Ponnonner.

— Da. Scarabeul era insignium-ul sau „blazonul” unei foarte distinse şi rare familii de patricieni. A te trage „din sângele lui Scarabeu” nu înseamnă decât să faci parte din familia al cărei insignium este scarabeul. Vorbesc la modul figurat.

— Dar ce are asta de a face cu faptul că eşti în viaţă?

— Păi, în Egipt, obiceiul general este ca înainte de îmbălsămare să goleşti cadavrul do măruntaie şi de creieri: singură rasa scarabeilor nu se ţinea de acest obicei. Prin urmare, dacă n-aş fi fost un scarabeu, aş fi fost fără măruntaie şi fără creieri; şi fără ele e cam greu să trăieşti.

— Înţeleg, zise domnul Buckingham, şi presupun că toate mumiile care ne-au parvenit întregi sunt din rasa scarabeilor.

— Fără îndoială.

— Eu credeam că scarabeul este unul dintre zeii egipteni, zise domnul Gliddon cu sfială.

— Unul dintre care egipteni? Exclamă mumia, sărind în picioare.

— Zei! Repetă călătorul.

— Domnule Gliddon, sunt realmente surprins să te aud vorbind în acest mod, zise contele, aşezându-se la loc pe scaun. Nici o naţiune de pe faţa pământului n-a recunoscut vreodată mai mult decât un singur zeu. Scarabeul, ibisul etc. Erau pentru noi (aşa cum vietăţi asemănătoare erau pentru alţii) nişte simboluri, sau medii, prin care ne închinam unui Creator prea august ca să fie abordat în mod direct22.

Aici urmă o pauză. În cele din urmă, conversaţia fu reluată de doctorul Ponnonner.

— Nu-i improbabil atunci, din ceea ce ai explicat dumneata, zise el, ca printre catacombele de lângă Nil să se afle în viaţă şi alte mumii din tribul scarabeilor.

— Nu încape nici o îndoială în privinţa asta, răspunse contele; toţi scarabeii îmbălsămaţi accidental pe când erau încă în viaţă sunt în viaţă acum. Chiar şi unii dintre cei îmbălsămaţi dinadins astfel ar fi putut fi uitaţi de executorii lor, şi ei se află încă în morminte.

— Eşti bun să explici ce înţelegi prin „îmbălsămaţi dinadins astfel”? Am întrebat eu.

— Cu mare plăcere, răspunse mumia, după ce mă cercetase pe îndelete prin lornion – căci era prima oară când îndrăzneam să-i adresez o întrebare directă. Cu mare plăcere, zise ea. Durata obişnuită a vieţii omului, pe vremea mea, era în jur de opt sute de ani. Puţini oameni mureau, afară de vreun accident ieşit din comun, înainte de vârsta de şase sute; puţini trăiau peste zece secole; dar opt erau socotite durata normală23. După descoperirea principiului îmbălsămării, aşa cum vi l-am descris deja, filosofilor noştri li s-a năzărit că, întru satisfacerea unei lăudabile curiozităţi şi totodată întru promovarea intereselor ştiinţei, această durată normală ar putea fi trăită în tranşe. În cazul istoriei, într-adevăr, experienţa a demonstrat că ceva de acest gen era indispensabil. Un istoric, de pildă, ajungând la vârsta de cinci sute de ani, scria o carte cu multă trudă şi apoi se lăsa îmbălsămat cu grijă, lăsând instrucţiuni executorilor săi pro

tempore24 să-l readucă în viaţă după trecerea unei anumite perioade – să zicem cinci sau şase sute de ani. Reluându-şi existenţa la expirarea acestui termen, descoperea invariabil că marea sa operă s-a preschimbat într-un soi de carneţel de notiţe întâmplătoare – adică într-un fel de arenă literară pentru presupoziţiile contradictorii, enigmele şi disputele personale ale unor turme întregi de comentatori exasperaţi. S-a constatat că aceste enigme etc, care treceau sub numele de adnotări sau îndreptări, au ajuns într-atât să năpădească, să pocească şi să strivească textul, încât autorul era nevoit să umble cu o lampă25 ca să-şi descopere propria carte. Când era descoperită, n-ar fi meritat niciodată efortul căutării. După ce o rescria în întregime, trecea drept o datorie de onoare a istoricului să se apuce de treabă numaidecât şi să corecteze, pe baza propriilor sale cunoştinţe şi a experienţei, tradiţiile zilei privind epoca în care a trăit la început. Acum acest proces de rescriere şi rectificare personală, urmărit din când în când de diverşi înţelepţi, avea efectul de a împiedica istoria noastră să degenereze în pură mitologie.

— Iartă-mă, zise doctorul Ponnonner în acest punct, punându-şi mâna blând pe braţul egipteanului – iartă-mă, domnule, dar pot îndrăzni să te întrerup doar pentru o clipă?

— Cum să nu, domnule, răspunse contele, apropiindu-şi scaunul.

— Doream numai să-ţi pun o întrebare, zise doctorul. Ai pomenit de corectarea de către istoric a tradiţiilor privind propria lui epocă. Rogu-te, domnule, în medie, ce proporţie din aceste Kabbala26 se dovedeau a fi corecte?

— Aceste Kabbala, cum bine le numeşti, domnule, s-au dovedit, în general, a fi întocmai conforme cu faptele consemnate în hrisoavele nerescrise; adică nici măcar o iotă din ele nu s-a dovedit vreodată, în orice împrejurare, să nu fie în întregime sau în mod radical falsă.

— Dar de vreme ce este cât se poate de limpede că s-au scurs cel puţin cinci mii de ani de la înmormântarea dumitale, urmă doctorul, sunt încredinţat că hrisoavele voastre din acea perioadă, dacă nu şi tradiţiile voastre, erau suficient de explicite cât priveşte acest subiect de interes universal, Facerea, care a avut loc, după cum presupun că ştii, doar cu vreo zece secole mai înainte27.

— Domnule! Zise contele Allamistakeo.

Doctorul îşi repetă observaţiile, dar numai după multe explicaţii ajutătoare reuşi să-l facă pe străin să le înţeleagă. Acesta zise în cele din urmă, şovăind:

— Ideile pe care le-ai sugerat sunt, mărturisesc, complet noi pentru mine. Pe vremea mea, n-am cunoscut niciodată pe vreunul care să susţină părerea atât de fantezistă că universul (sau lumea asta, dacă vreţi) ar fi avut vreodată un început. Îmi amintesc că odată, dar numai o dată, am auzit de la un om dedat speculaţiilor filosofice o aluzie destul de vagă privind originea rasei umane, şi omul acesta a utilizat chiar cuvântul Adam (sau Pământ Roşu) pe care îl folosiţi şi voi28. L-a utilizat însă în sens generic, cu referire la germinaţia spontană din pământul mănos (aşa cum sunt germinate o mie şi una de alte specii inferioare de creaturi) – germinaţia spontană, repet, a cinci uriaşe hoarde de oameni, răsărind simultan în cinci regiuni distincte şi aproape egale ale globului29.

Aici, aproape toţi cei de faţă au dat din umeri, iar unul sau doi dintre noi ne-am atins frunţile cu un gest foarte sugestiv. Domnul Silk Buckingham, aruncând o privire piezişă mai întâi la occiputul, apoi la occiputul30 lui Allamistakeo, vorbi după cum urmează:

— Duratu lungă a vieţii umane pe vremea dumitale, împreună cu obiceiul do a o tini unoori, după cum ai explicat, în tranşe, trebuie să fi avut pe drept cuvânt o puternică influenţă asupra dezvoltării generale şi acumulării de cunoştinţe. Presupun de aceea că vădita inferioritate a vechilor egipteni în toate ramurile ştiinţei,

atunci când îi comparăm cu modernii şi mai ales cu yankeii, ar trebui să o punem în întregime pe seama superioarei solidităţi a craniului egiptean.

— Mărturisesc iarăşi, răspunse contele cu multă suavitate, că îmi e cam greu să te înţeleg; rogu-te, la ce ramuri ale ştiinţei te referi?

Aici, întreg grupul nostru, unindu-şi glasurile, detalie pe îndelete asumpţiile frenologiei şi miracolele magnetismului animal.

Ascultându-ne până la capăt, contele începu să ne relateze câteva anecdote, care vădeau limpede că prototipurile lui Gali şi Spurzheim înfloriseră şi păliseră în Egipt cu atâta timp în urmă, încât aproape că fuseseră uitate, şi că manevrele lui Mesmer31 erau, la drept vorbind, nişte trucuri vrednice de dispreţ atunci când erau comparate cu miracolele adevărate ale acelor savans32 thebani care au creat păduchii şi o puzderie de alte lucruri similare.

Aici l-am întrebat pe conte dacă oamenii săi ştiau cum să calculeze eclipsele. El zâmbi oarecum dispreţuitor şi zise că ştiau33.

Asta mă descumpăni niţel, dar am început să pun şi alte întrebări în legătură cu cunoştinţele lui astronomice, când un membru al grupului, care încă nu-şi deschisese gura, îmi şopti la ureche că pentru informaţii asupra acestui subiect aş face mai bine să-l consult pe Ptolemeu (oricine ar fi Ptolemeu), precum şi pe unul Plutarch de fâcie lunae34. Am întrebat apoi mumia despre lupe şi lentile şi, în general, despre fabricarea sticlei; dar n-am apucat să-mi sfârşesc întrebările când tăcutul membru îmi atinse uşor cotul şi mă imploră în numele lui Dumnezeu să arunc o privire în Diodorus Siculus35. Cât despre conte, se mulţumi să-mi răspundă întrebându-mă dacă noi, modernii, aveam microscoape care să ne permită să sculptăm camee în stilul egiptenilor. Pe când mă gândeam cum să răspund la această întrebare, măruntul doctor Ponnonner interveni într-un mod cât se poate de extraordinar.

— Uită-te la arhitectura noastră! Exclamă el, spre marea indignare a ambilor călători, care în zadar îl ciupeau de mama focului.

— Uită-te la Fântâna Bowling-Green din New York! Ţipă el cu entuziasm. Sau dacă asta e o privelişte prea grandioasă, uită-te un moment la Capitoliul din Washington!

— Şi bunul doctoraş purcese să-i detalieze foarte minuţios proporţiile construcţiei la care făcuse trimitere. A explicat că numai porticul era împodobit cu nu mai puţin de douăzeci şi patru de coloane, de cinci picioare în diametru şi cu o distanţă de câte zece picioare între ele36.

Contele zise că, spre regretul său, nu-şi putea aminti pe moment dimensiunile precise ale vreuneia dintre principalele clădiri din cetatea Aznac, ale cărei temelii fuseseră aşezate în noaptea Timpului, dar ale cărei ruine se mai zăreau încă în epoca înmormântării sale, în vasta întindere de nisip la apus de Theba. Îşi amintea însă (vorbind de porticuri) că unul care ţinea de un palat mai puţin însemnat, într-un soi de mahala numită Karnak37, consta într-o sută patruzeci şi patru de Coloane, fiecare cu o circumferinţă de treizeci şi şapte de picioare şi la o distanţă de douăzeci şi cinci de picioare una de cealaltă. Accesul în acest portic, dinspre Nil, se făcea pe o alee lungă de două mile, alcătuită din sfincşi, statui şi obeliscuri înalte de douăzeci, şaizeci şi o sută de picioare. Palatul însuşi (din cât îşi putea aminti) se întindea pe o latură a sa pe o lungime de două mile şi ar fi putut avea cu totul cam şapte în diametru. Zidurile sale erau bogat pictate pretutindeni, atât pe dinăuntru, cât şi pe dinafară, cu hieroglife. Nu avea pretenţia să afirme că înăuntrul acestor ziduri s-ar fi putut construi chiar şi cincizeci-şaizeci dintre aceste capitolii ale doctorului, însă nu era câtuşi de puţin sigur dacă nu cumva ar fi putut fi înghesuite cu ceva trudă vreo două-trei sute dintre ele. Palatul acesta din Karnak era, la urma urmelor, o construcţie măruntă şi neînsemnată. El (contele) însă nu putea în cunoştinţă de cauză să nu recunoască

ingenuitatea, grandoarea şi superioritatea Fântânii Bowling-Green, aşa cum fusese ea descrisă de doctor. Era silit să admită că niciodată nu s-a văzut ceva asemănător în Egipt sau aiurea.

L-am întrebat aici pe conte ce avea de spus în legătură cu căile noastre ferate.

— Nimic în mod special, răspunse el. Erau cam fragile, cam prost concepute şi asamblate stângaci. Nu se puteau compara desigur cu şoselele late, netede, drepte, armate cu fier, pe care egiptenii transportau temple întregi şi obeliscuri masive de o sută cincizeci de picioare înălţime.

I-am vorbit despre giganticele noastre forţe mecanice.

Fu de acord că ştiam câte ceva în această privinţă, dar m-a întrebat cum aş fi făcut ca să înalţ imposte pe buiandrugi, chiar şi la palatul cel mic din Karnak.

M-am făcut că nu aud această întrebare şi l-am chestionat dacă avea vreo idee despre fintânile arteziene; dar se mulţumi să ridice din sprâncene; în vreme ce domnul Gliddon, făcându-mi întruna cu ochiul, îmi zise pe un ton şoptit că recent fusese descoperită una de inginerii puşi să foreze după apă în Oaza cea Mare.

Am pomenit atunci de oţelul nostru; dar străinul îşi ridică nasul şi mă întrebă dacă oţelul nostru ar fi putut executa lucrările fin sculptate ce se văd pe obeliscuri, şi care au fost realizate doar cu nişte dălţi de aramă38.

Lucrul acesta ne-a tulburat atât de tare, încât am socotit de cuviinţă să îndreptăm atacul asupra metafizicii. Am trimis după un exemplar dintr-o carte intitulată Dial39 şi am citit din ea un capitol sau două despre ceva ce nu-i prea clar, dar căruia bostonienii îi zic Marea Mişcare sau Progresul.

Contele se mulţumi să spună că Marile Mişcări erau lucruri îngrozitor de comune pe vremea lui, iar cât despre Progres, „la un moment dat” el a fost o adevărată pacoste, dar că n-a progresat niciodată.

I-am vorbit atunci despre marea frumuseţe şi importanţă a Democraţiei şi ne-am străduit din răsputeri să-l facem pe conte să înţeleagă adevărata semnificaţie a avantajelor de care ne bucuram trăind acolo unde există sufragiu ad libitum40 şi nici un rege.

Acesta ascultă cu vădită luare-aminte şi, la drept vorbind, părea nu puţin amuzat. După ce am terminat, zise că în urmă cu mult timp se întâmplase acolo covh foarte asemănător. Treisprezece provincii egiptene hotărâseră toate deodată să devină libere şi astfel să dea un exemplu magnific restului omenirii. Şi-au adunat înţelepţii şi au născocit cea mai ingenioasă constituţie ce se poate concepe vreodată. O vreme s-au descurcat în chip remarcabil; numai năravul lor de a se lăuda era prodigios. Treaba s-a sfârşit însă prin instaurarea în cele treisprezece state, alături de alte vreo cincisprezece sau douăzeci, a despotismului cel mai odios şi mai insuportabil din câte s-a auzit vreodată pe faţa pământului.

L-am întrebat care era numele tiranului uzurpator.

Din câte îşi putea aminti contele, era Mob41.

Neştiind ce să spun la asta, am ridicat glasul şi am deplâns ignoranţa egiptenilor cât priveşte forţa aburilor.

Contele se uită la mine cu multă uimire, dar nu dădu nici un răspuns. Tăcutul gentleman însă îmi dete un ghiont zdravăn cu cotul între coaste, spunându-mi că m-am expus îndeajuns şi întrebându-mă dacă eram chiar atât de netot, încât să nu ştiu că maşina modernă cu aburi se trage din invenţia lui Hero, prin Solomon de Caus42.

Ne aflam acum în pericolul iminent de a fi înfrânţi; dar cum a vrut norocul cel bun, doctorul Ponnonner, recăpătându-şi curajul, sări în ajutorul nostru, întrebând dacă poporul Egiptului ar putea pretinde la modul serios să poată rivaliza cu modernii în aspectul atoateimportant al îmbrăcămintei.

La asta contele îşi privi bretelele pantalonilor, după care, apucând pulpana fracului, o ţinu câteva minute aproape de

ochi. Într-un târziu, lăsând-o să cadă, gura i se lăţi încetul cu încetul până la urechi; dar nu-mi amintesc să fi zis ceva ca răspuns.

La acestea ne-am recăpătat buna dispoziţie, iar doctorul, apropiindu-se de mumie cu multă demnitate, o rugă să spună cinstit, pe cuvântul ei de onoare, dacă egiptenii au înţeles vreodată, în oricare perioadă, modul de fabricare a tabletelor Ponnonner sau a pilulelor Brandreth43.

Am aşteptat cu profundă nelinişte un răspuns; dar în zadar. El nu venea. Egipteanul roşi şi îşi lăsă capul în piept. Nicicând n-a fost triumful mai deplin; nicicând n-a fost înfrângere suportată cu atâta lipsă de graţie. Sincer vorbind, nu puteam îndura spectacolul umilirii sărmanei mumii. Mi-am luat pălăria, am salutat-o băţos şi am plecat.

Ajungând acasă, am constatat că era trecut de orele patru şi numaidecât m-am dus la culcare. Acum e zece dimineaţa. Sunt sculat de la şapte şi de atunci aştern aceste însemnări în interesul familiei mele şi al omenirii. Pe cea dintâi n-am să o mai văd niciodată. Nevastă-mea e o scorpie. Adevărul e că sunt sătul de viaţa asta şi de secolul al XlX-lea în general. Sunt convins că totul merge prost. Pe lângă asta, sunt nerăbdător să ştiu cine va fi preşedinte în 2045. De aceea, imediat ce mă voi rade şi voi bea o ceaşcă de cafea, am să trec pe la Ponnonner ca să mă îmbălsămeze pentru două sute de ani.

NOTĂ BIBILIOGRAFICĂ.

CÂTEVA VORBE CU O MUMIE

(SOME WORDS WITHAMUMMY)

(A: American Review: A Whig Journal, aprilie 1845 1:363-370; B: Broadway Journal, 1 noiembrie 1845 2:251-256; C: Works, 1850, II, 438-454.)

Autorul îşi bate joc de moda egiptologiei care se înstăpânise în oraşele de pe coasta atlantică a Americii la vremea când scria această nuvelă.

Egiptologia modernă a debutat o dată cu descoperirea în 1799 a stelei de la Rosette – un text cu caractere hieroglifice, demotice şi greceşti care a dat cheia pentru descifrarea inscripţiilor hieroglifice şi astfel a istoriei egiptene timpurii. Dar abia către mijlocul veacului al XlX-lea rezultatele intenselor studii efectuate de savanţi, înlesnite de opera lui Jean-Francois Champollion (1790-1832), îndeosebi de a sa Précis du systeme hiéroglyphique des anciens Egyptiens (1823), au putut fi făcute cunoscute publicului prin lucrarea lui sir James Wilkinson, Manners and Customs ofthe Ancient Egyptians (2 vol., 1837, 1841) iar, în America, graţie conferinţelor lui George Robins Gliddon. Curiozitatea trezită de noile descoperiri, prezentate comparativ cu relatările biblice familiare, a fost stimulată şi de comentariile şi controversele din presa vremii.

Una dintre sursele principale ale lui Poe este Ancient Egypt, carte bazată pe conferinţele susţinute de Gliddon în Boston în decembrie 1842 şi ianuarie 1843.

Publicată iniţial ca supliment la New World (nr. 68 şi 69, aprilie 1843), lucrarea a fost retipărită frecvent. Născut în Anglia, Gliddon a fost mulţi ani la rând consulul Statelor Unite la Cairo, fiind socotit o autoritate în istoria Egiptului, în 1836, a contribuit la fondarea Societăţii Egiptene din Cairo. În capitolul introductiv Gliddon afirmă: „Scopul eseului de faţă este acela de a oferi un rezumat al rezultatelor cercetărilor hieroglifice, după o scurtă explicare a procesului prin care s-a ajuns la aceste rezultate”. În 1841, a publicat Appeal to the Antiquaries of Europe, on the Destruction ofthe Monuments of Egypt, în care deplângea spolierea cruntă a mormintelor şi templelor egiptene.

O altă sursă importantă este un articol din Westminster Review (iulie 1841), citat de Journal of Commerce din New York (2 septembrie 1841) şi de New-York Tribune (21 decembrie), cuprinzând amănunte despre cele trei cărţi

citate: a lui Wilkinson, minunat ilustrată a lui Ippolito Rossellini despre monumentele din Egipt şi Nubia (Pisa, 1840) şi anonima Egyptian History deduced from Monuments still în existence (Londra, 1841).

După cum demonstrează Luciile King (Texas Studies în English, 1930, 10:134 şi urm.), Poe s-a folosit copios de Encyclopaedia Americana, în special de articolele despre „Mumii” (vol. 9, pp. 89-90) şi „îmbălsămare” (vol. 4, p. 487).

Au fost sugerate şi alte surse (Mabbott, op. Cit., 1176-77). Posibil ca în copilărie Poe să fi văzut mumia de la Medical College, Boston, expusă în Richmond începând cu 23 decembrie 1823 (Agnes M. Bondurant, Poe's Richmond, 1942, p. 142).

Ideea că anticii ar fi posedat cunoştinţe despre telescoape, microscoape, electricitate, circulaţia sângelui etc. A fost lansată de Louis Dutens, filolog şi numismat francez (1730-1812) în Recherches sur l'origine des découvertes attribuées aux modernes (1766).

După Luciile King, sursa de inspiraţie pentru utilizarea bateriei galvanice asupra unei mumii va fi fost A Letter from a Revived Mummy (New-York Evening Mirror, 21 ianuarie 1832). „Scrisoarea” vorbeşte despre un soldat englez care, pierzându-şi cunoştinţa în urma unei lovituri la cap, este păstrat într-un muzeu din Bruxelles vreme de o sută de ani, după care este trimis la New York, unde se fac mai multe încercări de a-l readuce în viaţă, ultima constând în aplicarea unei baterii galvanice, moment în care mumia ţâşneşte în picioare strigând: „Ura, pentru sfânta Anglie”, şi dă să pornească la atac.

Harold Beaver (The Science Fiction of Edgar Allan Poe, Penguin Books, 1976, p. 384) citează alte două surse: The Mummy: A Tale ofthe Twenty-Second Century (1827) de Jane Webb, despre învierea mumiei lui Cheops, şi The Mummy, or The Liquor of Life! De William Bayle Bernard, o farsă londoneză jucată cu succes pe scenele americane prin anii 1830 şi 1840.

Nuvela lui Poe trebuie să fi fost terminată în toamna lui 1844, căci ea a fost acceptată de Columbian Magazine pentru luna noiembrie 1845. A apărut în American Review, care a oferit probabil un preţ mai bun.

Traduceri. În franceză: Petite Discussion avec une momie, trad. De Charles Baudelaire, Le Pays, 11 şi 12 decembrie 1851. În româneşte: De vorbă cu o mumie, trad. De Petre Solomon, în volumul Mellonta Tauta, Editura Tineretului, 1968, pp. 135-56.

Traducerea de faţă s-a făcut după B.

POVESTIRI 1845-1846

Câteva secrete din temniţa revistelor.

Lipsa unei legi internaţionale privind drepturile de autor1 face cu neputinţă obţinerea de la negustorii de carte a unei remuneraţii în schimbul muncii literare, efectul fiind că mulţi dintre cei mai buni scriitori ai noştri au fost nevoiţi să se angajeze în slujba unor reviste şi gazete, care, cu o obstinaţie ce le face cinste, confirmă mai mult sau mai puţin vechea zicală cum că până şi în domeniul ingrat al Literelor truditorul îşi merită din plin banii2. Prin ce instinct tenace al cinstei şi decenţei au reuşit aceste jurnale să-şi păstreze obiceiul de a plăti, în pofida împotrivirii unor Forster sau Leonard Scott3, care, contra opt dolari, îţi livrează oricare dintre cele patru periodice britanice vreme de un an de zile, e un lucru pe care am reuşit cu mare greutate să ni-l explicăm în chip mulţumitor, dar în cele din urmă am fost siliţi să ni-l explicăm prin nici un alt temei mai raţional decât acela al persistenţei unui soi de esprit de patrie4. Că revistele pot trăi, şi nu doar trăi, ci chiar prospera, şi nu doar prospera, ci îşi pot chiar permite să dea bani pentru contribuţiile originale, sunt fapte care, în împrejurarea de faţă, nu pot fi explicate decât prin presupunerea, pe drept cuvânt, fantezistă, însă plăcută, că un tăciune nestins ar mai licări pe undeva printre focurile vrednicului sentiment faţă de litere şi faţă de oamenii de litere, sentiment ce a animat odinioară piepturile americane.

Nu se cade (poate că asta e ideea) să-i lăsăm pe bieţii noştri scriitoraşi să moară de-a binelea de foame, în vreme ce noi ne îngrăşăm, în sensul literar, cu minunatele lucruri pe care le sustragem, fără să roşim, din buzunarul întregii Europe: n-ar fi tocmai un lucru comme il faut5 să permitem o asemenea crimă: şi iată că avem reviste, şi iată că avem o parte a publicului care se abonează la aceste reviste (din milă pur şi simplu), şi iată că avem editori de reviste (care uneori îşi iau asupră-şi îndoita titulatură de „editor şi proprietar") – editori, spuneam, care, în anumite condiţii de bună purtare, tămâieri ocazionale şi supunere necurmată şi decentă, îşi fac o problemă de conştiinţă din a-l încuraja pe bietul scriitoraş cu un dolar sau doi, mai mult sau mai puţin în funcţie de cât de onorabil se comportă acesta şi cât de mult se poate abţine de la năravul indecent de a strâmba din nas.

Sperăm însă că nu suntem atât de părtinitori sau atât de răzbunători încât să insinuăm că un lucru ce pare într-adevăr o meschinărie din partea lor (a editorilor de reviste) ar fi, pe drept cuvânt, o meschinărie imputabila dumnealor. În fapt, se va vădi numaidecât că ceea ce am afirmat merge chiar împotriva unei asemenea acuzaţii. Aceşti editori plătesc totuşi ceva – alţi editori absolut nimic. Iată o diferenţă, de bună seamă – deşi matematicienii pot obiecta că diferenţa ar putea fi infinitezimală. Totuşi aceşti editori şi proprietari de reviste plătesc (ăsta-i cuvântul), iar cât priveşte bietul nostru scriitoraş, chiar şi cele mai neînsemnate favoruri vor fi cu siguranţă primite cu mulţumiri. Nu: meschinăria stă la uşa publicului călărit de demagogii care acceptă ca delegaţii lor unşi (ori poate izgoniţi6 – care din ele?) să insulte bunul-simţ (al publicului) ţinând discursuri în amfiteatrele noastre naţionale despre frumuseţea şi uşurinţa cu care jefuiesc Europa Literară la drumul mare şi mai ales despre crasa absurditate de a admite un principiu atât de neprincipial, cum că omul ar avea un drept şi titlu atât asupra propriului său creier, cât

şi asupra materialului diafan pe care binevoieşte să-l extragă din el, întocmai ca viermele autentic pe care-l incarnează. Dacă ceva din acest caracter diafan trebuie ocrotit, ei bine, atunci avem mâinile pline cu viermi de mătase şi morus multicaulis7.

Dar dacă în împrejurarea de faţă nu ne putem plânge de absoluta meschinărie a editorilor de reviste (întrucât, de plătit, plătesc), într-o privinţă avem totuşi împotriva lor serioase temeiuri de acuzare. De ce (întrucât, de plătit, tot trebuie să plătească) nu plătesc cu bună-credinţă şi cu promptitudine. Dacă am fi în toane rele în clipa de faţă am putea istorisi o poveste care ar face să se zburlească părul de pe creştetul lui Shylock8. Un tânăr autor, care se luptă cu Disperarea însăşi, aceasta sub chipul unei îngrozitoare sărăcii ce nu are nici o alinare – nici o simpatie din partea unei lumi cotidiene care nu-i poate înţelege nevoile şi care s-ar preface că nu le înţelege chiar dacă le-ar înţelege foarte bine – acest tânăr autor e rugat politicos să scrie un articol pentru care „va fi recompensat regeşte”. Încântat, el va neglija poate pentru o lună de zile singura slujbă care îi asigură traiul, şi după ce va suferi de foame o lună întreagă (el şi familia sa), va încheia luna de foamete şi articolul şi îl va expedia, pe acesta din urmă (cu o aluzie clară la prima), bogatului „editor” şi „proprietar” cu nasul borcănat, care a binevoit să-l onoreze pe el (bietul scriitoraş) cu patronajul său. O lună (de foamete iar) şi nici un răspuns. Încă o lună – şi iar nimic. Alte două luni – şi iarăşi nimic. O a doua scrisoare, sugerând discret că poate articolul nu va fi ajuns la destinaţie – dar nici un răspuns. La expirarea celorlalte şase luni se prezintă din nou în persoană la biroul „editorului şi proprietarului”. Mai veniţi. Bietul scriitoraş pleacă, însă nu uită să mai vină. Mai veniţi; şi „mai veniţi” e cuvântul de ordine vreme de alte trei-patru luni. Pierzându-şi răbdarea, cere înapoi articolul. Nu – nu-l poate primi (adevărul e că era prea bun ca să se renunţe la el atât de uşor) – „e dat la tipar” şi „contribuţiile de acest soi nu se

plătesc niciodată (acesta-i regulamentul nostru) mai devreme de şase luni de la publicare. Mai treceţi după şase luni de la apariţia articolului dumneavoastră şi atunci banii dumneavoastră vă vor sta la dispoziţie – căci noi înşine suntem oameni de afaceri – cu promptitudine". Asta îl mulţumeşte pe bietul „scriitoraş", care hotărăşte în sinea sa că „editorul şi proprietarul" e un gentleman şi că, bineînţeles, el (amărâtul do „scriitoraş") va aştepta aşa cum i s-a cerut. Şi e de presupus că ar fi aşteptat dacă ar fi putut – dar estimp Moartea n-a vrut să aştepte. Omul moare şi graţie decesului său norocos (care s-a petrecut din cauza inaniţiei) grasul „editor şi proprietar"9 e de acum înainte şi pentru vecii vecilor mai gras cu suma de douăzeci şi cinci de dolari, economisiţi cu multă dibăcie; aceşti bani urmând a fi cheltuiţi în chip generos pe şampanie şi pe potârnichi.

Sunt două lucruri pe care sperăm că cititorul nu le va face în răstimpul cât va parcurge acest articol: primul, sperăm că nu va socoti că l-am scris din propria noastră experienţă, întrucât nu ne bazăm decât pe informaţiile unor păţiţi autentici, şi al doilea, că nu va încerca să atribuie remarcele noastre vreunor editori de reviste contemporani, bine ştiut fiind că ei sunt cu toţii remarcabili atât în ce priveşte generozitatea şi urbanitatea, cât şi înţelegerea şi aprecierea Geniului.

NOTĂ BIBILIOGRAFICĂ.

CÂTEVA SECRETE DIN TEMNIŢA REVISTELOR

[SOME SECRETS OF THE MAGAZINE PRISON-HOUSE]

(A: Broadway Journal, 15 februarie 1845, 1:103-104; B: Works, ed. J. H. Ingram, 1875, III, 508-511. Retipăriri: Works, ed. Stedman şi Woodberry, 1894-95, IX, 344-349; Complete Works, ed. A. Harrison, 1902, XIV, 160-163)

În Broadway Journal a apărut nesemnată, dar în exemplarul din revistă dat de Poe logodnicei sale, Helen Whitman, în 1848, autorul adaugă iniţiala „P."

După Woodberry şi dna Phillips, la originea schiţei s-ar afla unele elemente autobiografice. Editorul T. W. White îl plătea pe Poe numai după apariţia articolelor sale, în vreme ce Graham şi Godey l-au plătit întotdeauna la primirea manuscriselor.

Revista Sun din Philadelphia (19 februarie 1845) considera că tonul schiţei era prea dur. Un răspuns, fireşte al lui Poe (Mabbott), apare în Broadway Journal la 22 februarie: „Redactorul de la Philadelphia Sun a înţeles greşit remarcele noastre despre reviste; desigur, nu le bănuim de rea intenţie şi nu vedem cum ar putea ele să afecteze tirajul propriei noastre reviste. Noi credeam că le facem un foarte mare compliment afirmând că ele au fost cei mai buni, aproape singurii patroni ai scriitorilor noştri autohtoni. Suntem foarte fericiţi să aflăm că [revista] Graham i-a plătit lui Cooper 1 500 de dolari în şaptesprezece luni şi că [revista] Godey ţine în solda sa aproape tot atâtea doamne cât Marele Turc; dar noi am auzit de scriitori ale căror articole se pot măsura, fireşte, cu oricare dintre cele semnate de Cooper în Graham şi cărora acel darnic editor nu le plăteşte nimic”.

În Broadway Journal din 1 martie 1854 apare un nou comentariu, intitulat Graham's Magazine, probabil scris de editorul revistei, Briggs: „Avem motive întemeiate să credem că i-am făcut o nedreptate editorului lui Graham's Magazine săptămâna trecută în legătură cu felul în care îşi plăteşte colaboratorii. Suntem informaţi că dânsul a plătit cu generozitate şi în mod egal pe toţi cei care au cerut să fie plătiţi şi că în ultimii trei-patru ani a plătit scriitorilor americani mai mult decât oricare alt editor din ţară”.

Traducerea s-a făcut după textul A.

Titlul. Poe avea probabil în vedere vorbele duhului din Hamlet, actul I, sc. V, de William Shakespeare (vezi n. 8 infra.).

Puterea cuvintelor.

Oinos: Agathos, iartă neputinţa acestui duh de curând dăruit cu nemurirea!

Agathos: Dragul meu Oinos1, n-ai spus nimic care să necesite iertarea.

Nici măcar aici cunoaşterea nu e ceva care să ţină de intuiţie2. Cât priveşte înţelepciunea, cere-o în mod deschis de la îngeri pentru a-ţi fi dată! 3

Oinos: Dar în existenţa asta am visat că voi cunoaşte deodată toate lucrurile şi astfel, cunoscându-le pe toate, dintr-o dată voi fi fericit.

Agathos: Vai, nu în cunoaştere stă fericirea, ci în dobândirea cunoaşterii! Cunoscând mereu, vom fi mereu binecuvântaţi; să cunoaştem însă totul înseamnă sa ne ajungă blestemul Satanei.

Oinos: Dar Preaînaltul nu cunoaşte oare totul?

Agathos: Acesta (întrucât El e Preafericitul) trebuie să fie singurul lucru necunoscut chiar şi LUI.

Oinos: Dar întrucât cu fiecare ceas cunoaştem tot mai mult, nu urmează că în cele din urmă toate lucrurile vor fi cunoscute?

Agathos: Priveşte jos la depărtările abisale! Încearcă să scrutezi nenumăratele cărări ale aştrilor pe când lunecăm lin printre ei aşa – şi din nou aşa – şi iar aşa! Viziunea spirituală, nu-i şi ea blocată în toate punctele de nemărginiţii pereţi de aur ai universului? Pereţii miriadelor de corpuri strălucitoare pe care simplul număr pare a le fi topit într-un singur tot?

Oinos: Percep clar că infinitatea materiei nu e un vis.

Agathos: în Aidenn4 nu există nici un vis – dar pe aici se şopteşte că, în ce priveşte această infinitate a materiei, singurul ei scop ar fi acela de a oferi izvoare infinite la care sufletul să-şi poată potoli setea de cunoaştere, care e veşnic nepotolită în el – căci a o potoli înseamnă a nimici fiinţa sufletului. Oinos, întreabă-mă, aşadar, deschis şi fără teamă. Haide! Vom lăsa în dreapta noastră armonia sonoră a Pleiadelor5 şi, dând ocol tronului, ne vom îndrepta spre

pajiştile înstelate dincolo de Orion, unde panselele, panseluţele şi viorelele au drept culcuş sorii triplicaţi şi tricolori6.

Oinos: Iar acum, Agathos, pe măsură ce înaintăm, învaţă-mă!

— Vorbeşte-mi în graiul familiar al pământului! 7 N-am înţeles ce ai vrut să-mi spui adineauri despre modalităţile sau metodele a ceea ce, pe vremea când eram muritori, numeam Creaţie. Vrei să spui că Dumnezeu nu e Creatorul?

Agathos: Vreau să spun că Divinitatea nu creează.

Oinos: Explică-mi!

Agathos: Numai la început a creat. Fiinţele aparente care se nasc acum perpetuu în întreg universul nu pot fi socotite decât rezultatul mijlocit sau indirect, şi nu cel direct sau nemijlocit al puterii creatoare Divine.

Oinos: Dragul meu Agathos, printre oameni ideea asta ar trece drept o cumplită erezie.

Agathos: Dragul meu Oinos, printre îngeri ea e socotită doar adevărată.

Oinos: Până aici te-am înţeles – cum că anumite operaţiuni a ceea ce numim Natură sau legile naturale în anumite condiţii dau naştere la ceva ce are întreaga aparenţă a creaţiei. Cu puţin timp înainte de sfârşitul ultim al Pământului, îmi aduc bine aminte că s-au făcut numeroase experienţe extrem de reuşite în ceea ce unii filosofi cam naivi au denumit creaţia animalculilor8.

Agathos: Cazurile despre care vorbeşti erau, de fapt, exemple de creaţie secundară – singurul tip de creaţie ce a existat din clipa când primul cuvânt a insuflat viaţă primei legi.

Oinos: Oare lumile stelare ce se zămislesc în ceruri, în fiecare ceas, din abisul nonentităţii – aceste stele, Agathos, nu sunt ele oare opera nemijlocită a Regelui?

Agathos: Dragul meu Oinos, hai să te conduc, pas cu pas, spre concepţia pe care o am în vedere. Eşti pe deplin edificat că, aşa cum nici un gând nu poate pieri, tot astfel

nici un act nu e fără un rezultat infinit9. Când eram locuitorii Pământului, de pildă, ne mişcăm mâinile şi prin asta făceam să vibreze atmosfera care îl înconjura. Această vibraţie se propaga în mod indefinit, impulsionând fiecare particulă de aer din jurul Pământului, care, din acel moment şi până în vecii vecilor, va fi acţionată de acea mişcare a mâinii. Matematicienii de pe globul nostru ştiau bine acest lucru. Rezultatele speciale pe care le-au obţinut prin impulsuri speciale în mediul lichid au devenit obiectul unor măsurători exacte, astfel încât le-a fost uşor să determine momentul precis în care un impuls de o anume mărime avea să facă ocolul orbitei şi să se imprime (pentru vecie) asupra fiecărui atom din atmosfera înconjurătoare.

Retrogradând10, n-au întâmpinat nici o greutate în a determina, pe baza unui efect dat, în anumite condiţii date, valoarea impulsului iniţial. Ei bine, văzând matematicienii că rezultatele oricărui impuls dat erau absolut interminabile, şi văzând ei că o parte din aceste rezultate puteau fi urmărite precis cu ajutorul analizei algebrice, şi mai văzând ei avantajele retrogradaţiei, aceşti oameni au văzut, de asemenea, că acest tip de analiză conţine în sine însuşirea de a progresa la infinit, că în ce priveşte perfecţionarea şi aplicabilitatea ei, nu existau nici un fel de limite, decât ale intelectului celui care o perfecţionează sau o aplică. Dar matematicienii noştri s-au oprit în acest punct.

Oinos: Agathos, de ce să fi continuat?

Agathos: Pentru că dincolo de asta existau unele considerente de interes mai profund. Din cele ce ştiau ei, se putea deduce că o fiinţă înzestrată cm inteligenţă infinită – căreia adică i se revelează întreaga perfecţiune a analizei algebrice – nu poate întâmpina nici o dificultate în a urmări fiecare impuls dat aerului, iar prin aer eterului, până la consecinţele sale cele mai îndepărtate, în oricare perioadă de timp, chiar şi infinit de îndepărtată. Se poate demonstra într-adevăr că fiecare asemenea impuls dat aerului trebuie în cele din urmă să se imprime asupra fiecărui lucru din

univers; iar fiinţa înzestrată cu infinită înţelegere, fiinţa pe care ne-am imaginat-o, ar putea urmări ondulaţiile îndepărtate ale impulsului, ar putea urmări modul în care, în deplasarea lor în sus şi înainte, ele exercită influenţă asupra tuturor particulelor din întreaga materie – veşnic în sus şi înainte, modificând vechile forme, sau, cu alte cuvinte, creând noul, până când el le va descoperi reflectate – în cele din urmă răsfrânte – dinspre tronul Divinităţii. Şi o astfel de fiinţă nu numai că ar putea face acest lucru, dar ori de câte ori i s-ar pune la dispoziţie un rezultat anume – de pildă, dacă i s-ar da să cerceteze vreuna din puzderia de comete – nu i-ar fi deloc greu să determine, cu ajutorul retrogradaţiei analitice, cărui impuls iniţial i se datorează ea. Această putere a retrogradării, în forma sa absolută şi perfectă – această facultate de a putea referi, în oricare moment, orice efect la orice cauză – este desigur prerogativa exclusivă a Divinităţii – deşi puterea ca atare este exercitată în toate gradele posibile, exceptând pe cel al perfecţiunii absolute, de o întreagă cohortă de Inteligenţe Angelice.

Oinos: Dar tu nu vorbeşti decât despre impulsurile asupra aerului.

Agathos: Vorbind despre aer, m-am referit doar la Pământ; dar principiul general se referă la impulsurile asupra eterului11 – care, permeând, fiind de fapt singurul care permeează întreg spaţiul, este astfel marele mediu al creaţiei.

Oinos: Atunci orice mişcare, indiferent de natura sa, creează?

Agathos: Trebuie să creeze: dar adevărata filosofie ne-a învăţat mai demult că sursa întregii mişcări e gândirea – iar sursa întregii gândiri este…

Oinos: Dumnezeu12.

Agathos: Oinos, ţi-am vorbit ca unui copil al minunatului Pământ ce a pierit nu cu mult timp în urmă – despre impulsurile asupra atmosferei Pământului.

Oinos: întocmai.

Agathos: Şi pe când îţi vorbeam astfel, nu ţi-a trecut prin minte nici un gând în legătură cu puterea fizică a cuvintelor? Nu e oare fiecare cuvânt un impuls asupra aerului?

Oinos: Dar de ce plângi, Agathos?

— Şi de ce – oh, de ce ţi se înmoaie aripile în timp ce plutim deasupra acestui astru minunat – care e cel mai verde13 şi totuşi cel mai cumplit dintre toţi aceia întâlniţi până acum în zborul nostru? Florile lui scânteietoare seamănă cu un vis frumos – dar vulcanii săi fioroşi cu pasiunile unei inimi turbulente.

Agathos: Adevărat!

— Adevărat! Acestui astru pustiu – iată, sunt trei secole de când, cu mâinile împreunate şi cu ochii în lacrimi, la picioarele iubitei mele – i-am insuflat – prin câteva propoziţii înflăcărate – viaţă. Florile-i scânteietoare sunt cu adevărat cel mai scump dintre toate visurile neîmplinite, iar vulcanii săi dezlănţuiţi sunt cu adevărat pasiunile celei mai turbulente şi mai pofticioase inimi.

NOTĂ BIBILIOGRAFICĂ.

PUTEREA CUVINTELOR

(THE POWER OF WORDS)

(A: United States Magazine and Democratic Review, iunie 1845; B: Broadway Journal, 25 octombrie 1845; C: Works, 1850, II, 271-275) „Această rapsodie este ultima legătură dintre dialogurile angelice [Convorbirea dintre Eiros şi Charmion şi Colocviul dintre Monos şi Una] şi Eureka: poetul-creator înfruntându-l pe Creatorul său ca poet. Locul confruntării este „pragul însuşi al somnului„, acolo unde „hotarele lumii treze se amestecă cu cele ale lumii viselor„. În acest loc el trebuie să-şi controleze şi să-şi memoreze viziunile extatice” (H. Beaver, op. Cit., p. 387-88).

„Le consider aşa, din convingerea (ce pare a fi o parte a extazului însuşi) că acest extaz, în sine, are un caracter dumnezeiesc faţă de Natura Umană – el este un crâmpei din lumea exterioară a spiritului; şi am ajuns la această concluzie – dacă termenul acesta poate fi aplicat intuiţiei instantanee – graţie percepţiei că desfătarea trăită are, ca element al său, un caracter de noutate absolută. Spun absolută, întrucât în aceste închipuiri – hai să le numesc acum impresii psihice – nu există de fapt nimic care să aproximeze măcar natura impresiilor obţinute în mod obişnuit. Este ca şi cum cele cinci simţuri ar fi fost înlocuite de alte zeci de mii de simţuri străine muritorilor de rând.

Ei bine, atât de deplină este credinţa mea în puterea cuvintelor, încât uneori am crezut că e cu putinţă să întrupezi chiar şi închipuirile evanescente precum cele pe care am încercat să le descriu… Spunând astea, nu vreau să se înţeleagă că, în opinia mea, închipuirile sau impresiile psihice la care mă refer s-ar restrânge la şinele meu individual – că ele n-ar fi, într-un cuvânt, comune întregii omeniri – căci asupra acestui lucru mi-e cu totul imposibil să-mi fac o părere – dar nimic nu poate fi mai sigur decât că până şi o parţială consemnare a acestor impresii ar uimi intelectul universal al omenirii, prin suprema noutate a materialului întrebuinţat şi a sugestiilor ce decurg din ele. Într-un cuvânt, dacă voi scrie vreodată o lucrare despre acest subiect, lumea va fi nevoită să recunoască faptul că, în sfârşit, am realizat un lucru original” (Marginalia, nr. 5, Graham's Magazine, martie 1846).

Traduceri. În franceză: Puissance de la parole, trad. De Charles Baudelaire, Le Pays, 5 august 1854, reed. În Nouvelles histoires extraordinaires, Paris, Michel L6vy, 1857. În româneşte: Puterea cuvântului, Foaia ilustrată, Budapesta, II, 1907, nr. 34, p. 3.

Traducerea s-a făcut după C.

Titlul. Poe l-a mai folosit în Marginalia nr. 150 (Graham's, martie 1846, p. 117), în poezia Către Marie Louise şi în

scrisoarea din 1 octombrie 1848 către Helen Whitman, însă de fiecare dată s-a referit doar la puterea sau lipsa de putere a cuvintelor de a da viaţă gândurilor. Acest titlu fusese folosit ca atare într-unui din Fragmentele Letiţiei E. Landon, ale cărei poezii Poe le admirase în tinereţe.

Demonul perversităţii.

În considerarea facultăţilor şi impulsurilor, acelor prima mobilia1 ale sufletului omenesc, frenologii2 au uitat să facă loc unei propensiuni care, deşi există în mod vădit ca un sentiment radical, primitiv, ireductibil, a fost trecută cu vederea deopotrivă de toţi moraliştii care i-au precedat.

Din pura aroganţă a raţiunii, am pierdut-o cu toţii din vedere. Am îngăduit ca existenţa ei să scape simţurilor noastre, exclusiv din lipsa de încredere – de credinţă; credinţa în Revelaţie sau credinţa în Kabbala3.

Ideea ei nu ne-a trecut niciodată prin minte din simplul motiv al superfluităţii ei. Nu vedeam nevoia acestui impuls – a acestei propensiuni. Nu puteam pricepe necesitatea ei. Nu puteam înţelege, adică n-am fi reuşit să înţelegem nici dacă noţiunea acestui primum mobile s-ar fi impus de la sine; n-am fi putut înţelege în ce fel putea fi făcută să promoveze obiectivele omenirii, pe cele trecătoare sau pe cele veşnice.

Nu se poate nega că frenologia şi în bună măsură întreaga metafizică au fost zămislite a priori. Omul raţiunii sau al logicii, mai curând decât cel al înţelegerii sau al observaţiei, şi-a propus să imagineze proiecte – să dicteze ţeluri lui Dumnezeu. Înţelegând astfel, spre mulţumirea sa, intenţiile lui Iehova, şi-a clădit din aceste intenţii numeroasele sale sisteme de gândire. În chestiunea frenologiei, de pildă, mai întâi am stabilit, destul de firesc, că era în proiectul Divinităţii ca omul să mănânce. Pe urmă i-am desemnat omului un organ de alimentare, şi acest organ e biciul cu care Divinitatea îl sileşte pe om, vrând-nevrând, să mănânce. În al doilea rând, stabilind că e voinţa lui Dumnezeu ca omul să-şi continue specia, am descoperit

numaidecât un organ al reproducerii. Şi la fel cu combativitatea, cu idealitatea, cu cauzalitatea, cu constructivitatea – pe scurt, la fel cu fiecare organ, fie că el reprezenta o propensiune, un sentiment moral sau o facultate a intelectului pur.

Iar în aranjamentul acestor principia ale acţiunii umane, spurzheimişti[i]4, în mod corect sau greşit, în parte sau în totalitate, n-au făcut decât să meargă, în principiu, pe urmele predecesorilor lor, deducând şi stabilind totul potrivit destinului preconceput al omului şi pe temeiul obiectivelor Creatorului său.

Ar fi fost mai înţelept, ar fi fost mai sigur să clasificăm (dacă tot trebuie să clasificăm) pe baza a ceea ce face omul de obicei sau ocazional, şi întotdeauna ocazional, decât pe baza a ceea ce am presupus noi că Divinitutea intenţionează ca el să facă. Dacă nu îl putem înţelege pe Dumnezeu în operele Lui vizibile, cum atunci în gândurile Lui de neconceput, care dau fiinţă acestor opere? Dacă nu îl putem înţelege în creaturile lui obiective, cum atunci în stările şi aspectele substanţiale ale creaţiei?

Inducţia, a posteriori5, ar fi condus frenologia să admită ca principiu primar şi înnăscut al acţiunii omeneşti un „ce” paradoxal, pe care l-am putea numi, în lipsa unui termen mai caracteristic, perversitate. În sensul pe care i-l dau, el este de fapt un mobil fără motiv, un motiv care nu e motivirt6. Sub impulsul său acţionăm fără vreun scop inteligibil; sau dacă asta ar putea fi înţeleasă ca o contradicţie în termeni, am putea modifica propoziţia spunând că sub impulsul său acţionăm pentru motivul că nu ar trebui să acţionăm. În teorie, nici un motiv nu poate fi mai iraţional; dar în fapt niciunul nu e mai puternic. Pentru anumite minţi, în anumite condiţii, el devine absolut irezistibil. Nu sunt mai sigur că respir decât de faptul că, la drept vorbind, conştiinţa greşelii sau erorii în orice acţiune este adesea forţa invincibilă care ne îndeamnă, şi singura care ne îndeamnă, să o urmăm până la capăt. Iar această

tendinţă copleşitoare de a face rău de dragul răului nu admite analiza sau divizarea în elemente ulterioare. Este un impuls radical, primar-elementar. Se va spune, sunt conştient, că atunci când persistăm în anumite acţiuni tocmai pentru că ne dăm seama că nu ar trebui să persistăm în ele, comportamentul nostru nu e decât o modificare a ceea ce rezultă îndeobşte din combativitatea frenologiei. Dar o singură aruncătură de ochi va arăta falsitatea acestei idei. Combativitatea frenologică are ca esenţă necesitatea autoapărării. Este pavăza noastră împotriva răului.

Principiul ei priveşte bunăstarea noastră; şi astfel dorinţa de a ne simţi bine e trezită simultan cu dezvoltarea ei. Urmează că dorinţa de a ne simţi bine ar trebui să fie trezită simultan cu orice principiu, care va fi doar o modificare a combativităţii, dar în cazul acelui „ce” pe care eu îl numesc perversitate, dorinţa de a ne simţi bine nu numai că nu e aţâţată, dar există chiar un puternic sentiment antagonist.

Un apel la inimă este, la urma urmelor, cel mai bun răspuns la sofismul de mai sus. Niciunul dintre cei care îşi cercetează sincer şi îşi întreabă cinstit propriul suflet nu va putea nega completa radicalitate a propensiunii în chestiune. Este pe cât de neînţeleasă, pe atât de vădită.

Nu este om care, la un moment dat, să nu fi fost chinuit, de pildă, de dorinţa arzătoare de a-şi tortura interlocutorul cu digresiuni. Vorbitorul este conştient că displace; vrea cu tot dinadinsul să placă; de obicei este concis, precis şi clar; în gura lui se zbate să prindă viaţă cel mai laconic şi transparent limbaj; doar cu greutate se reţine să nu-i dea frâu liber; se teme şi blestemă mânia celui căruia i se adresează; totuşi îl străbate gândul că prin asemenea ocolişuri şi paranteze această mânie ar putea fi trezită. Acest unic gând este suficient. Impulsul devine dorinţă, dorinţa devine pasiune, pasiunea devine poftă incontrolabilă, iar pofta (spre adâncul regret şi ruşinea

celui care vorbeşte şi sfidând toate consecinţele) este satisfăcută.

Avem în faţa noastră o sarcină ce trebuie împlinită degrabă. Ştim că ar fi dăunător să întârziem. Clipa cea mai importantă din viaţa noastră ne cheamă, cu glas de trompetă7, la energie şi la acţiune imediată.

Ardem, ne consumăm de dorinţa de a începe lucrul, în aşteptarea cărui glorios rezultat sufletele noastre întregi sunt pe jăratic. Trebuie, trebuie început astăzi, şi totuşi amânăm pe mâine; şi de ce? Nu există alt răspuns decât că simţim ceva pervers, întrebuinţând cuvântul fără a-i înţelege principiul. Soseşte şi ziua de mâine, şi o dată cu ea dorinţa şi mai aprigă de a ne face datoria, dar tocmai cu această crescândă nerăbdare vine, de asemenea, o misterioasă dorinţă de amânare, absolut teribilă, întrucât inexplicabilă. Această dorinţă capătă puteri cu fiecare clipă ce zboară. Ultimul ceas pentru acţiune ne este la îndemână. Tremurăm de violenţa conflictului din noi – între definit şi nedefinit – între substanţă şi umbră. Dar dacă disputa a ajuns atât de departe, umbra este cea care va învinge.

— Ne luptăm în zadar. Bate ora, şi ea este dangătul fericirii noastre. Este totodată cântecul cocoşului pentru stafia ce ne-a îngrozit atât8. Zboară – dispare – suntem liberi. Vechea energie se întoarce. Vom acţiona acum. Vai, este prea târziu!

Stăm pe marginea unei prăpăstii. Ne uităm în abis – ni se face rău şi ameţim. Primul impuls este să ne dăm înapoi din faţa primejdiei.

Inexplicabil stăm pe loc. Încetul cu încetul răul şi ameţeala şi oroarea devin amestecate în norul unui sentiment fără nume. Treptat, chiar mai imperceptibil, acest nor capătă formă, ca aburul din sticla din care s-a înălţat duhul în O mie şi una de nopţi9. Dar din acest nor al nostru de la marginea prăpastiei prinde viaţă o formă mult mai cumplită decât oricare duh sau oricare demon din poveste, şi totuşi nu este decât un gând, deşi înspăimântător, şi încă unul ce

ne îngheaţă până în măduva oaselor cu teribila desfătare a ororii sale. Este doar gândul a ce ar putea fi senzaţiile noastre în timpul căderii, îngrozitor de repezi, de la o asemenea înălţime. Iar această cădere – această rapidă anihilare – tocmai pentru motivul că ea cuprinde cea mai înfiorătoare şi dezgustătoare dintre cele mai înfiorătoare şi dezgustătoare imagini ale morţii şi ale suferinţei din câte s-au înfăţişat vreodată imaginaţiei noastre – tocmai din această cauză o dorim acum atât de fierbinte. Şi pentru că raţiunea ne mână violent de lângă buza prăpastiei, tocmai de aceea ne apropiem de ea şi mai impetuos. Nu există în natură pasiune mai demonic nerăbdătoare decât a celui care, tremurând pe marginea unei prăpăstii, astfel meditează la un salt. A-ţi permite pentru o clipă să gândeşti înseamnă a fi inevitabil pierdut; căci reflecţia ne îndeamnă să ne stăpânim, şi tocmai de aceea, zic eu, nu putem. Dacă nu este o mână prietenească să ne împiedice, sau dacă nu reuşim printr-o sforţare bruscă să ne smulgem de lângă prăpastie, sărim şi suntem pierduţi.

Analizând acestea şi alte acţiuni asemănătoare, aşa cum vom face noi, vom descoperi că ele rezultă doar dintr-un spirit al Perversităţii.

Le săvârşim doar pentru că simţim că nu ar trebui să le săvârşim. În afară sau dincolo de el nu există nici un principiu inteligibil: şi, la drept vorbind, am putea socoti această perversitate ca o instigare directă a marelui tartor, dacă n-am şti că uneori ea operează întru propăşirea binelui.

Am spus toate astea ca să vă pot răspunde într-o oarecare măsură la întrebare – să vă pot explica de ce mă aflu aici – să vă pot oferi ceva ce ar putea avea măcar o fărâmă de justificare pentru faptul că port aceste lanţuri şi că ocup această celulă a osândiţilor. Dacă n-aş fi fost atât de meticulos, m-aţi fi înţeles cu totul greşit, sau împreună cu gloata m-aţi fi socotit nebun. Aşa însă veţi înţelege lesne că

sunt una dintre nenumăratele victime ale Demonului Perversităţii.

Este imposibil ca vreo faptă să fi fost pusă la cale cu mai multă premeditare. Săptămâni, luni de zile, am chibzuit asupra mijloacelor acestei crime. Am respins o mie şi unu de planuri, întrucât realizarea lor implica posibilitatea de a fi descoperit. În cele din urmă, citind nişte memorii franţuzeşti, am dat peste o relatare despre îmbolnăvirea aproape fatală a unei oarecare madame Pilau de la o lumânare otrăvită în mod accidental10. Ideea mi-a reţinut numaidecât atenţia. Ştiam despre obiceiul victimei mele de a citi în pat. Ştiam, de asemenea, că apartamentul ei era strimt şi prost aerisit. Dar nu are rost să vă plictisesc cu amănunte irelevante. Nu are rost să vă descriu manevrele facile prin care am substituit, la sfeşnicul din dormitor, lumânarea ce-am găsit acolo cu o lumânare făcută de mine însumi. Dimineaţa următoare femeia a fost găsită moartă în pat, iar verdictul medicului legist a fost: „Moarte dată de la Dumnezeu”.

Moştenindu-i averea, totul mi-a mers bine vreme de câţiva ani. Gândul descoperirii mele nu mi-a trecut niciodată prin minte. De resturile fatalei luminări eu însumi m-am debarasat cu grijă. N-am lăsat nici măcar umbra unui indiciu prin care să pot fi acuzat sau măcar suspectat de crimă. Este de neînchipuit sentimentul de adâncă satisfacţie ce s-a născut în sufletul meu pe când reflectam la absoluta mea siguranţă. O foarte îndelungată perioadă de timp m-am abandonat acestui sentiment. Îmi producea o delectare mai reală decât toate avantajele pur lumeşti rezultând din păcatul meu. Dar în cele din urmă sosi momentul în care acest sentiment plăcut deveni, prin treceri abia perceptibile, un gând obsedant şi chinuitor. Mă chinuia pentru că mă obseda. Nu puteam scăpa de el nici o clipă. Este un lucru destul de obişnuit să fim astfel enervaţi de răsunetul în urechi, sau mai degrabă în memorie, al vreunui cântecel obişnuit sau al unor frânturi neînsemnate din vreo

operă. Şi nu vom fi mai puţin chinuiţi dacă respectivul cântec este frumos sau aria din operă, meritorie. În acest fel, în sfârşit, mă trezeam întruna reflectând la siguranţa mea şi repetând în şoaptă propoziţia: „Sunt în siguranţă”.

Într-o zi, pe când hoinăream pe străzi, m-am surprins murmurând aproape cu glas tare aceste silabe obişnuite. Într-un acces de irascibilitate, le-am reformulat astfel: Sunt în siguranţă – sunt în siguranţă – da – dacă n-aş fi atât de nebun încât să mărturisesc!

Abia rostisem aceste cuvinte, că am simţit un fior de gheaţă trecându-mi prin inimă. Aveam o oarecare experienţă cu asemenea accese de perversitate (a cărei natură mă zbat să o explic) şi-mi aminteam bine că în niciunul dintre cazuri nu reuşisem să rezist atacurilor lor.

Iar acum propria-mi sugestie întâmplătoare că aş putea fi destul de nebun să mărturisesc crima de care mă făcusem vinovat mă confrunta, ca şi când ar fi fost însăşi stafia celui pe care îl ucisesem – şi îmi făcea semn, chemându-mă spre moarte.

La început am făcut un efort să mă scutur de acest coşmar al sufletului. Mergeam mai hotărât – mai repede – tot mai repede – în cele din urmă alergam. Simţeam dorinţa nebună să ţip în gura mare. Fiecare val succesiv de gânduri mă copleşea cu o nouă spaimă, căci, vai! Înţelegeam bine, prea bine, că în situaţia mea a gândi însemna a fi pierdut. Am grăbit şi mai mult pasul. Alergam ca nebun pe străzile aglomerate. În cele din urmă, oamenii s-au alarmat şi s-au luat după mine. Atunci am simţit sfârşitul sorţii mele. Dacă aş fi putut să-mi smulg limba, aş fi făcut-o – dar un glas aspru mi-a răsunat în urechi – o mână şi mai aspră m-a apucat de umăr. M-am întors – căscam gura după aer. Pentru o clipă am trecut prin toate chinurile sufocării; devenisem orb, surd şi buimac; şi atunci un demon invizibil, gândeam eu, m-a plesnit peste spate cu palma lui lată. Secretul îndelung întemniţat a ţâşnit din sufletul meu.

Se spune că am vorbit cu glas limpede, însă cu evidentă mândrie şi cu grabă pătimaşă, ca şi când m-aş fi temut de întrerupere înainte de a sfârşi propoziţiile scurte, dar pregnante ce m-au încredinţat călăului şi iadului.

După ce-am relatat tot ce era necesar pentru o deplină condamnare judecătorească, m-am prăbuşit în leşin.

Dar de ce să spun mai multe? Azi port aceste lanţuri şi mă aflu aici!

Mâine voi fi descătuşat!

— Dar unde oare?

NOTĂ BIBILIOGRAFICĂ.

DEMONUL PERVERSITĂŢII

(THE IMP OF THE PERVERSE)

(A: Graham's Magazine pentru iulie 1845, 27: l-3; B: The May-Flower for 1846, pp. 11-12; C: Works, 1850, I, 353-359)

Una dintre marile nuvele, deşi puţin cunoscute, ale lui Poe. În opinia lui Benjamin De Casseres, profunzimea lui Poe este „cel mai bine ilustrată de mica sa nuvelă Demonul perversităţii […] Cu toţii purtăm în noi înşine acest „demon„. El e cel care ne îndeamnă să facem lucruri ce n-ar trebui făcute. El e cel care ne şopteşte să ne aplecăm cât mai mult peste buza prăpastiei. Literal vorbind, el e cel care ne forţează să ne insultăm prietenii. El e cel care şuieră în urechea minţii noastre: „Fă-o! Fă-o! Atunci când noi ne-am decis să nu o facem. El e una dintre tainele insolubile ale sufletului […] De ce oare Natura, care face totul ca să luptăm pentru supravieţuire, aşază un glas – sau un demon – în sufletul nostru, care în mod premeditat ne îndeamnă la autodistrugere? […] Tu – şi eu – cunoaştem acest demon” (New York Journal-American, 23 august 1944, apud Mabbott, op. Cit., p. 1217).

După Buranelli, Poe cunoştea destul de bine acest demon. E demonul ce „l-a însoţit în trenul spre Boston când s-a dus

să conferenţieze la Lyceum, urmare a invitaţiei lui James Russell Lowell. Sigur de un auditoriu avizat şi distins, Poe ar fi avut mult de câştigat lăsând o bună impresie cu noul său poem, pe care promisese să îl citească. În loc de asta, a recitat cunoscutele Al Aaraafşi Corbul; şi, ca şi când afrontul faţă de gazde n-ar fi fost îndeajuns, s-a întors la New York şi a scris, pe un ton dispreţuitor, că le-a servit exact ceea ce meritau. „Demonul perversităţii„ l-a însoţit într-o aventură şi mai catastrofală, vizita sa la Washington, unde prietenii îi aranjaseră o întâlnire cu preşedintele Tyler. Era în joc un post guvernamental. Poe a sosit beat, i-a scandalizat pe cei prezenţi, evident nu mai putea fi prezentat Preşedintelui, şi a fost trimis înapoi în Philadelphia compromis” (Vincent Buranelli, op. Cit., p. 32).

Traduceri. În franceză: Le Démon de la perversite”, trad. De Charles Baudelaire, Le Pays, 11 septembrie 1851, reed. În Nouvelles histoires extraordinaires, Paris, Michel Levy, 1857. În româneşte: Demonul perversităţii, trad. De N. D., Viitorul, Bucureşti, II, 1908, nr. 407, pp. 5-6. Demonul perversităţii, trad. De Mihu Dragomir şi Constantin Vonghizas, în Edgar Allan Poe, Scrieri alese, EPLU, 1968, pp. 507-513, reed. 1969, pp. 427-432.

Traducerea s-a făcut după C.

Titlul şi subiectul sunt inspirate din cap. 22 al romanului Ellen Middleton (1844) de Georgiana Fullerton, roman elogiat de Poe în Marginalia nr. 52 (Democratic Review, decembrie 1844, p. 582). Instrumentul crimei va fi fost sugerat de un articol din New Monthely Magazine (decembrie 1839).

Faptele în cazul domnului Valdemar.

Fireşte, n-am să susţin că mi s-a părut un lucru de mirare faptul că extraordinarul caz al domnului Valdemar a suscitat discuţii. Ar fi fost un miracol să nu se fi întâmplat aşa în atari împrejurări. Din dorinţa tuturor părţilor interesate ca afacerea să fie ţinută departe de lume, cel puţin deocamdată, sau până ce nu aveam alte modalităţi de

investigaţie – prin eforturile depuse de noi în acest sens – şi-a croit drum către public o variantă trunchiată ori exagerată, ea devenind sursa a numeroase răstălmăciri neplăcute, şi desigur a unei mari neîncrederi.

Acum însă e necesar să prezint faptele, aşa cum le înţeleg eu însumi.

Iar faptele sunt, pe scurt, acestea: în ultimii trei ani atenţia îmi fusese reţinută în repetate rânduri de subiectul mesmerismului1; iar în urmă cu vreo nouă luni îmi veni în minte, cu totul pe neaşteptate, ideea că în seriile de experimente realizate până atunci se făcuse o omisiune cu totul remarcabilă şi absolut inexplicabilă: nici o persoană nu fusese magnetizată în articulo mortis2.

Rămânea de văzut mai întâi dacă, într-o asemenea condiţie, exista la pacient vreo susceptibilitate faţă de influenţa magnetică; în al doilea rând, în situaţia că ar fi existat, această susceptibilitate era diminuată sau mărită de condiţia respectivă; în al treilea rând, în ce măsură sau pentru ce perioadă efectele Morţii puteau fi oprite prin acest proces. Mai erau şi alte aspecte de lămurit, însă acestea îmi aţâţau cel mai mult curiozitatea – mai ales ultima, având în vedere uriaşa însemnătate a consecinţelor sale.

Căutând înjur după un subiect cu ajutorul căruia să pot testa aceste lucruri, m-am oprit până la urmă asupra prietenului meu, domnul Ernest Valdemar, bine cunoscutul editor al colecţiei Biblioteca Forensica şi autorul (sub pseudonimul Issachar Marx) al versiunilor poloneze din Wallenstein şi Gargantua3. Domnul Valdemar, care, din anul 1839, locuia în principal în Harlem, N. Y., se remarcă (sau se remarca) îndeosebi prin extrema-i slăbiciune trupească – membrele lui inferioare semănând mult cu cele ale lui John Randolph4; şi totodată prin albeaţa perciunilor săi, în contrast violent cu părul negru – acesta fiind ca urmare deseori confundat cu o perucă. Era un temperament din cale-afară de nervos, lucru care îl recomanda drept un bun

subiect pentru experimentele mesmerice. În două sau trei rânduri îl făcusem să adoarmă fără prea mare greutate, însă am fost dezamăgit de celelalte rezultate, pe care, având în vedere constituţia lui deosebită, în mod firesc le anticipasem. Voinţa lui nu se aflase nici o clipă în mod hotărât sau pe deplin sub controlul meu, iar cât priveşte clarviziunea nu reuşisem cu el nimic temeinic. Am atribuit întotdeauna eşecul meu în aceste privinţe stării precare a sănătăţii sale. Cu câteva luni înainte să-l cunosc, medicii îl declaraseră bolnav de ftizie. Într-adevăr, avea obiceiul să vorbească detaşat despre apropiata lui moarte, ca despre un lucru ce nu putea fi nici evitat, nici regretat.

Când îmi trecură pentru prima oară prin minte ideile despre care pomenisem, era desigur foarte firesc să mă gândesc la domnul Valdemar. Cunoşteam cât se poate de bine concepţiile ferme ale omului ca să mă tem de vreun scrupul din partea sa; iar în America nu avea rude care să fi putut interveni. I-am vorbit direct despre subiectul cu pricina; şi, spre surpriza mea, îi fu pe dată trezit un viu interes. Spun spre surpriza mea, fiindcă, deşi se lăsase de fiecare dată în voia experimentelor mele, nu arătase niciodată înainte vreun semn de simpatie faţă de ceea ce făceam. Boala lui era dintre cele care permiteau un calcul exact cât priveşte sfârşitul ei în moarte; şi în cele din urmă ne înţeleserăm să trimită după mine cu vreo douăzeci şi patru de ore înaintea clipei anunţate de medici ca fiind cea a decesului său.

Se împlinesc acum mai bine de şapte luni de când am primit chiar de la domnul Valdemar biletul de mai jos:

Dragul meu P…

Ai face bine să vii acum. D. Şi F.5 sunt de acord că n-am să rezist decât până mâine la miezul nopţii; şi cred că au nimerit foarte aproape momentul.

VALDEMAR.

Am primit biletul la nici o jumătate de oră după ce fusese scris şi în cincisprezece minute mă aflam în odaia

muribundului. Nu-l mai văzusem de zece zile şi m-am îngrozit de teribila schimbare pe care acest scurt interval o produsese asupra lui. Chipul lui avea o culoare plumburie; ochii îi erau complet lipsiţi de strălucire şi slăbise în aşa hal, încât oasele pometţilor îi străpunseseră pielea. Expectora tot timpul. Pulsul abia se mai simţea. Îşi păstrase însă, într-un mod cu totul remarcabil, atât capacitatea mentală, cât şi o anume forţă fizică. Vorbea desluşit – lua fără ajutorul cuiva nişte remedii paleative – şi când am intrat în odaie, era ocupat să-şi noteze ceva într-un caieţel. Stătea în pat, sprijinit de perne. Doctorii D. Şi F. Îi dădeau îngrijiri.

După ce i-am strâns mâna, i-am luat deoparte pe aceşti gentlemani şi am obţinut de la ei un raport amănunţit asupra stării bolnavului. Plămânul stâng era de optsprezece luni semiosificat sau cartilaginos, fiind desigur cu totul inapt de orice funcţie vitală. Cel drept era în partea superioară şi el parţial, dacă nu chiar complet osificat, în vreme ce partea inferioară era doar o masă de tuberculi purulenţi, uniţi între ei. Mai erau şi câteva caverne întinse, iar într-un loc, la coastă, se produsese o aderenţă permanentă. Aceste fenomene în plămânul drept erau de dată relativ recentă. Osificarea evoluase cu o neobişnuită rapiditate; înainte cu o lună nu se descoperise nici un semn, iar aderenţa fusese observată doar cu vreo trei zile în urmă. Pe lângă ftizie, pacientul era suspect şi de anevrism al aortei; însă în această privinţă simptomele osoase făceau cu neputinţă un diagnostic exact. Opinia ambilor medici era că domnul Valdemar avea să moară pe la miezul nopţii mâine (duminică). Era într-o sâmbătă, la şapte seara.

Plecând de lângă patul invalidului ca să discute cu mine, doctorii D. Şi F. Îşi luaseră de la el un ultim rămas-bun. Nu avuseseră intenţia să revină, însă la rugămintea mea fură de acord să-l vadă pe bolnav pe la orele zece în seara următoare.

După ce s-au dus, am vorbit deschis cu domnul Valdemar despre apropiatul său sfârşit şi în special despre

experimentul pe care i-l propusesem. S-a arătă la fel de dispus şi chiar nerăbdător să-l vadă făcut şi mă îmboldi să încep numaidecât. Alături de noi se aflau un infirmier şi o soră medicală; însă nu mă simţeam în largul meu să mă angajez la o treabă de aşa natură fără alţi martori mai credibili decât aceştia, în cazul vreunui accident subit. Ca atare, am amânat operaţiunile până pe la orele opt din seara următoare, când sosirea unui student la medicină pe care-l cunoşteam destul de bine (domnul Theodore L…l)6 mă scuti de alte încurcături. Dintru început intenţia mea fusese să-i aştept pe medici, însă am fost îndemnat să purced în primul rând la rugăminţile stăruitoare ale domnului Valdemar şi în al doilea rând de convingerea mea că nu mai aveam nici o clipă de pierdut, întrucât era limpede că acesta se sfârşea văzând cu ochii.

Domnul L…l fu atât de amabil încât se conformă dorinţei mele de a lua notiţe despre tot ce se va întâmpla; aşa se face că ceea ce vă relatez acum provine, în cea mai mare parte, din însemnările lui, fie în rezumat, fie copia verbatim.

Cu vreo cinci minute înainte de orele opt, luând mâna bolnavului, l-am rugat să-i confirme, cât putea de clar, domnului L…l că el (domnul Valdemar) era întru totul de acord să-l mesmerizez în starea în care se afla.

Răspunse slab, însă foarte desluşit: „Da, doresc să fiu mesmerizat” – adăugind imediat după aceea: „Mă tem că ai amânat prea mult”.

În timp ce vorbea astfel, am început să fac pasele despre care ştiam deja că sunt cele mai eficiente pentru a-l adormi. În mod evident fu influenţat chiar de prima mea atingere cu mâna de-a curmezişul frunţii, însă cu toate strădaniile mele, nu se produse nici un alt efect vădit până cu câteva minute după orele zece, când, potrivit înţelegerii, sosiră doctorii D. Şi F. Le-am explicat în câteva cuvinte ce anume intenţionam şi, fiindcă nu formulară nici o obiecţie, spunând doar că pacientul intrase deja în agonia morţii, am purces fără ezitare – înlocuind totuşi pasele laterale cu pase de sus în

jos şi pironindu-mi privirea exclusiv asupra ochiului drept al bolnavului.

Între timp pulsul îi devenise imperceptibil, iar răsuflarea întretăiată, la intervale de jumătate de minut. Această stare rămase aproape neschimbată vreun sfert de ceas, la capătul cărei perioade însă din pieptul muribundului ieşi un suspin firesc, deşi foarte adânc, iar răsuflarea grea încetase – adică nu se mai auzea horcăitul; intervalele nu se micşoraseră. Extremităţile membrelor erau reci ca gheaţa.

La unsprezece fără cinci am sesizat semne neîndoielnice de influenţă mesmerică. Luciul sticlos al ochiului se preschimbase în acea expresie de neliniştită introspecţie ce nu se vede niciodată cu excepţia cazurilor de transă şi pe care este imposibil să le confunzi. Cu câteva pase laterale rapide am făcut să-i clipească pleoapele, ca la somnul incipient, şi cu alte câteva i le-am închis de tot. Nu eram totuşi satisfăcut de acest lucru, însă mi-am continuat manevrele cu multă vigoare şi mobilizându-mi la maximum voinţa, până ce am reuşit pe deplin să-i întţepenesc membrele, după ce le aşezasem într-o poziţie aparent comodă. Picioarele îi erau complet întinse; aşijderea braţele, odihnindu-se pe pat la mică distanţă de şolduri. Capul îi stătea foarte uşor ridicat.

Când am isprăvit se făcuse miezul nopţii şi i-am rugat pe gentlemanii de faţă să cerceteze starea domnului Valdemar. După câteva încercări admiseră că acesta se afla într-o neobişnuit de perfectă stare de transă mesmerică. Curiozitatea celor doi medici era aţâţată la culme. Doctorul D. Se arătă pe dată dispus să rămână cu bolnavul toată noaptea, în vreme ce doctorul F. Plecă, promiţând să revină în zori. Domnul L…l şi infirmierii rămaseră pe loc.

L-am lăsat pe domnul Valdemar complet netulburat până pe la orele trei dimineaţa când, apropiindu-mă de el, l-am găsit în exact aceeaşi stare ca atunci când plecase doctorul F., adică zăcea în aceeaşi poziţie; pulsul era imperceptibil; respiraţia stinsă (sesizabilă doar dacă apropiai de buzele lui

o oglindă); ochii închişi în mod firesc; iar membrele îi erau rigide şi reci ca marmura. Totuşi aspectul general nu era câtuşi de puţin cel al morţii.

Apropiindu-mă de domnul Valdemar, mi-am plimbat braţul uşor dintr-o parte într-alta pe deasupra corpului său, într-un fel de încercare de a face ca braţul lui drept să-l urmeze pe al meu. În astfel de manevre cu acest pacient nu prea izbutisem niciodată înainte şi de bună seamă nu prea credeam că voi reuşi acum; dar, spre uimirea mea, braţul lui urmă foarte prompt, deşi firav, fiecare mişcare pe care i-o indicam cu al meu. Am decis să încerc o conversaţie de câteva cuvinte.

— Domnule Valdemar – am întrebat – dormi?

Nu mi-a răspuns, însă am sesizat un tremur al buzelor, fapt ce mă îmboldi să repet întrebarea o dată şi încă o dată. La a treia sa repetare tot trupul îi fu străbătut de un tremur foarte slab; pleoapele i se deschiseră, cât să se vadă dunga albă a globului; buzele i se mişcară greoi, iar printre ele, într-o şoaptă abia audibilă, ieşiră cuvintele:

— Da… Acum dorm. Nu mă trezi! Lasă-mă să mor aşa!

Pipăindu-i membrele am constatat că erau la fel de rigide ca înainte.

Braţul drept urma, ca înainte, direcţia mâinii mele. L-am întrebat din nou pe pacientul în transă:

— Domnule Valdemar, mai simţi vreo durere în piept?

Răspunsul fu prompt acum, însă şi mai puţin audibil decât înainte:

— Nici o durere… Acum mor.

Nu credeam că era nimerit să-l mai tulbur chiar atunci şi n-am spus şi nici n-am mai făcut nimic până la sosirea doctorului R, care veni cu puţin timp înainte de răsăritul soarelui şi-şi exprimă nemărginita uimire găsindu-l pe pacient încă în viaţă. După ce-i luă pulsul şi-i lipi o oglindă de buze, îmi ceru să-i vorbesc iarăşi celui aflat în transă. Am procedat întocmai, spunând:

— Domnule Valdemar, mai dormi încă?

Ca şi mai înainte trecură câteva minute până ce veni răspunsul; iar în acest răstimp muribundul părea să-şi adune puterile ca să vorbească. La a patra repetare a întrebării acesta zise foarte slab, aproape inaudibil:

— Da, mai dorm… Mor.

Părerea, sau mai bine zis dorinţa doctorilor era acum ca domnul Valdemar să fie lăsat netulburat în starea lui prezentă, aparent liniştită, până ce avea să survină moartea – iar aceasta, în opinia generală, trebuia să aibă loc în câteva minute. Am decis însă să-i mai vorbesc o dată şi am repetat întrebarea mea anterioară.

În timp ce-i vorbeam, se produse o vădită schimbare pe chipul celui în transă. Îşi dete ochii peste cap, şi-i deschise încet, pupilele dispărându-i înăuntru; întreaga piele căpătă o nuanţă cadaverică, semănând nu atât cu pergamentul, cât cu hârtia albă; iar petele rotunde, ofticoase, care până atunci îmbujoraseră pometii obrajilor, se stinseră dintr-o dată.

Mă folosesc de această expresie fiindcă iuţeala cu care pieriră mă făcu să mă gândesc mai mult ca orice la stingerea unei candele dintr-o singură suflare. În acelaşi timp buza superioară i se contractă, dezvelindu-i dinţii pe care înainte îi acoperise cu totul; în vreme ce falca de jos îi căzu cu un zgomot audibil, lăsându-i gura larg deschisă şi scoţându-i la vedere limba umflată şi înnegrită. Presupun că niciunul dintre cei prezenţi nu era neobişnuit cu ororile de pe patul de moarte; însă în acel moment atât de hidoasă şi mai presus de orice închipuire era înfăţişarea domnului Valdemar, încât cu toţii ne retraserăm de lângă pat.

Simt acum că am ajuns în acel punct al naraţiunii în care fiecare cititor va tresări cuprins de neîncredere. Treaba mea însă e să purced mai departe.

Nu mai era nici cel mai firav semn de viaţă în domnul Valdemar; şi declarându-l mort, tocmai îl dădeam în grija infirmierilor când se putu observa un tremur straşnic al limbii. Vibraţia ţinu poate un minut. La capătul acestei

perioade dintre fălcile desfăcute şi nemişcate ieşi un asemenea glas – încât ar fi o nebunie din partea mea să încerc să-l descriu. Există fireşte două sau trei epitete care ar putea fi considerate oarecum potrivite; aş putea spune de exemplu că sunetul era aspru, spart şi cavernos, însă întregul hidos rămâne indescriptibil pentru simplul motiv că sunete aidoma nu mai răsunaseră niciodată în urechile omeneşti. Existau totuşi două particularităţi despre care credeam pe atunci – şi mai cred şi acum – că ar putea fi caracteristice acelei intonaţii – şi cât se poate de potrivite să dea o idee despre aspectul ei nepământesc. În primul rând glasul părea să ajungă la urechile noastre – cel puţin la ale mele – de la mare distanţă, sau din vreo grotă adâncă înlăuntrul pământului. În al doilea rând mă impresiona (mă tem într-adevăr că-mi va fi imposibil să mă fac înţeles) aşa cum materiile gelatinoase sau glutinoase ne impresionează la pipăit.

Am vorbit atât despre „sunet”, cât şi despre „glas”. Vreau să spun că sunetul era unul în care se distingea de-a dreptul uluitor, tulburător de desluşit, fiecare silabă. Domnul Valdemar vorbea – evident în replică la întrebarea ce i-o pusesem cu câteva minute înainte. Îl întrebasem – după cum vă amintiţi – dacă mai dormea. Acum el spuse:

— Da… Nu. Dormeam. Iar acum… Acum. Sunt mort.

Niciunul dintre cei prezenţi nu încercă să nege ori să-şi reprime negrăita, cumplita oroare pe care aceste câteva cuvinte, astfel rostite, o transmiteau într-un chip atât de bine calculat. Domnul L…l (studentul) leşină. Infirmierii părăsiră imediat încăperea şi nu mai putură fi convinşi să se întoarcă. Cât despre propriile-mi impresii, n-aş pretinde să le pot reda cât de cât inteligibil cititorului. Aproape o oră ne străduirăm tăcuţi – fără să scoatem o vorbă – să-l readucem în simţiri pe domnul L…l. Când acesta îşi reveni, ne îndreptarăm iarăşi atenţia asupra stării domnului Valdemar.

Rămase în toate privinţele aşa cum îl descrisesem ultima oară, cu excepţia faptului că oglinda nu mai trăda nici o

urmă de respiraţie, încercarea de a-i extrage sânge din braţ eşua. Ar trebui să menţionez de asemenea că braţul nu mai asculta de voinţa mea. Încercam în van să-l fac să urmeze direcţia braţului meu. La drept vorbind, singurul indiciu real al influenţei mesmerice fu descoperit acum în mişcarea vibratorie a limbii ori de câte ori îi adresam domnului Valdemar o întrebare. Părea să facă eforturi să răspundă, însă nu mai avea suficientă voinţă. La întrebările formulate de oricare altă persoană decât mine părea complet insensibil – deşi încercasem să-l pun în rapport mesmeric cu fiecare membru al grupului. Socot că am relatat deja tot ce e necesar pentru o înţelegere a stării lui de transă în tot acest răstimp. Fură aduşi alţi infirmieri, iar la orele zece am părăsit casa în tovărăşia celor doi medici şi a domnului L…l.

După-amiază venirăm din nou cu toţii să-l vedem pe pacient. Starea lui rămăsese exact aceeaşi. Avurăm atunci o discuţie dacă se cădea şi era cu putinţă să-l trezim, însă nu ne trebui mult să cădem de acord că nu slujea nici unui scop să facem acest lucru. Era evident că până atunci moartea (sau ceea ce se cheamă îndeobşte moarte) fusese oprită de procesul mesmeric. Era limpede pentru toţi că a-l deştepta pe domnul Valdemar ar fi însemnat numai să-i asigurăm o bruscă, sau cel puţin rapidă descompunere.

Din acel moment şi până pe la sfârşitul săptămânii trecute – un interval de aproape şapte luni – continuarăm să venim zi de zi la locuinţa domnului Valdemar, însoţiţi din când în când de medici şi de alţi prieteni. În tot acest timp cel adormit rămase exact aşa cum îl descrisesem ultima oară. Se afla încontinuu în atenţiile infirmierilor.

Vinerea trecută hotărârăm într-un final să facem experimentul de trezire aau mneur să încercăm să-l trezim; şi (poate că) tocmai rezultatul nefericit al acestui ultim experiment a dat naştere la atâtea discuţii în diverse cercuri intime – la numeroase reacţii în rândul publicului, reacţii pe care nu pot să nu le consider lipsite de temei.

Ca să-l eliberăm pe domnul Valdemar din transa mesmerică, am recurs la pasele obişnuite. O vreme ele nu fură încununate de succes. Prima indicaţie de revenire ne-o dete parţiala coborâre a irisului. Ca un fapt cu totul remarcabil, s-a observat că această coborâre a pupilei era însoţită de scurgerea abundentă (de sub pleoape) a unui lichid gălbui cu un miros înţepător, extrem de neplăcut.

Mi se sugeră că ar trebui să încerc să influenţez braţul pacientului, ca mai înainte. Am încercat, însă degeaba. Doctorul F. Îşi exprimă atunci dorinţa să încerc să-i pun o întrebare. Am procedat întocmai, după cum urmează:

— Domnule Valdemar, ai putea să ne explici care sunt senzaţiile sau dorinţele dumitale din acest moment?

Numaidecât îi reapărură petele rotunde, ofticoase de pe obraji, limba îi tremura, sau mai degrabă i se rotea violent în gură (deşi fălcile şi buzele rămâneau rigide ca şi înainte); şi în cele din urmă se auzi acelaşi glas hidos pe care l-am descris deja:

— Pentru Dumnezeu!

— Iute!

— Iute!

— Adoarme-mă – sau iute!

— Trezeşte-mă!

— Iute – îţi spun că sunt mort!

Eram de-a dreptul îngrozit şi pentru o clipă nu eram hotărât ce să fac. Mai întâi am încercat să-l potolesc pe domnul Valdemar, însă nereuşind din pricina lipsei totale a voinţei, mi-am refăcut paşii, străduindu-mă din răsputeri să-l trezesc. Mi-am dat curând seama că în această încercare voi izbuti – sau cel puţin mi-am închipuit că reuşita va fi deplină – şi sunt convins că toţi cei din încăpere erau pregătiţi să-l vadă pe pacient trezindu-se.

E însă absolut cu neputinţă ca vreo fiinţă omenească să fi fost pregătită pentru ceea ce realmente s-a întâmplat.

Pe când făceam rapid pasele mesmerice, printre strigătele de „mort! Mort!” pur şi simplu explodând de pe limba şi nu

de pe buzele suferindului, tot trupul său dintr-o dată – în răstimpul unui singur minut, sau chiar mai puţin, se topi – se fărâmiţa – pur şi simplu se descompuse sub mâinile mele. În faţa întregului grup pe pat zăcea o masă aproape lichidă de scârboasă – hidoasă putreziciune.

NOTĂ BIBILIOGRAFICĂ.

FAPTELE ÎN CAZUL DOMNULUI VALDEMAR

(THE FACTS IN THE CASE OF M. VALDEMAR)

(A: American Review: A Whig Journal, decembrie 1845,2:561-565; B: Broadway Journal, 20 decembrie 1845, 2: 365-368; C: exemplarul lui Helen Whitman din B cu revizuirile autorului, 1848; D: Works, 1850,1. Retipăriri. Spirit of the Times (Philadelphia), 23,24 decembrie 1845, text preluat din Broadway Journal; Mesmerism în America: Astounding and Horrifying Narrative, în Sunday Times, Londra, 4 ianuarie 1846, text preluat din American Review; Mesmerism în America. Death ofM. Valdemar of New York, text preluat din Morning Post, în Popular Record of Modern Science, Londra, 10 ianuarie 1846; Boston Museum, 18 august 1849)

Capodoperă a nuvelisticii poeşti. „Nu-i surprinzător că cel puţin un editor a refuzat-o, însă este surprinzător că numeroşi cititori au luat de bună întreaga nuvelă, lucru la care Poe nu s-ar fi aşteptat niciodată.” (Mabbott)

Surse. Scrisoarea doctorului A. Sidney Doane din New York, Warren Street, nr. 32, publicată în Broadway Journal (1 februarie 1845), din care Mabbott citează următorul fragment: „Pe data de 16 ianuarie am fost rugat de prietenul meu, doctorul S. Vital Bodinier, întors de curând de la Paris, să asist la extirparea unei tumori din gâtul unei femei, operaţie care, spunea el, va fi efectuată fără ca femeia să sufere, „aceasta fiind cufundată într-un somn magnetic„, după ce doctorul mai operase de două ori în aceleaşi condiţii, la Paris, cu un succes deplin. M-am dus pe Chambers Street, nr…, înainte de ora fixată pentru operaţie (care era unu şi jumătate), ca să asist la adormirea femeii. La cinci minute după sosirea mea pacienta a coborât în camera de la subsol şi s-a aşezat într-un fotoliu confortabil. Părea extrem de vioaie şi nicidecum somnoroasă, cu obrajii rumeni, ochii şi părul negri. După ce i-a pus două-trei întrebări despre sănătate şi i-a luat pulsul, cum era firesc, doctorul B. A purces la ceea ce se cheamă „pasele magnetice”, şi cu atâta succes încât în cinci minute femeii i s-au închis pleoapele, iar în zece minute – hai să zic la douăsprezece fără douăzeci – deja dormea buştean. Am aflat de la doctorul B. Că o mai adusese în această stare de vreo zece-douăsprezece ori înainte să se asigure că va fi complet amorţită […] la orele douăsprezece am lăsat-o pe pacientă singură, dormind adânc.

Ne-am întors la unu şi un sfert însoţiţi de profesorul J. W. Francis şi domnul J. S. Redfield, editorul. După câteva clipe ni s-au alăturat doctorii Mott, Delafield, J. Kearney Rudgers, Taylor, Nelson, doctorul Alfaro, un distins medic din Madrid, domnul Parmly, dentistul şi alţi doi-trei […] Coborând în cameră am găsit-o pe pacientă dormind […] [Tumoarea] era de mărimea unui ou de găină, iar operaţia n-a durat decât două minute şi jumătate […] [Pacienta] a continuat să doarmă calmă şi liniştită pe toată durata ei. Doctorul Bodinier părea să opereze un cadavru, şi nu o fiinţă vie […] eu […] m-am întors la casa respectivă la patru fără zece.

Femeia mai dormea încă, însă la patru şi un sfert, ora indicată, fu demagnetizată de către doctorul B., în prezenţa doctorilor Taylor, Parmly şi a celorlalţi. Am întrebat-o numaidecât: „Cum vă simţiţi?” Mi-a răspuns: „Destul de obosită”. „Aţi simţit vreo durere în timpul somnului?”

Mi-a răspuns: „Nu”. „Aţi fost tăiată?” Mi-a răspuns: „Nu, operaţia urma să aibă loc a doua zi”, aşa cum îi spusese doctorul B. Mai devreme. Îi fu arătată tumoarea, la care ea părea foarte surprinsă şi fericită. De atunci pacienta şi-a revenit rapid şi şi-a reluat ocupaţiile familiale”.

O a doua sursă ar putea proveni din ediţia a IV-a a lucrării Facts în Mesmerism de Chauncey Hare Townshend, Londra, 1844, lucrare foarte apreciată de Poe. În „Nota” sa introductivă la această ediţie (p. XVI) Townshend afirmă: „Am urmărit efectele tratamentului mesmeric asupra unui prieten suferind, care murea de o cumplită boală – abcesul lombar. Din nefericire, din cauza unor diverse piedici, s-a recurs la mesmerism mult prea târziu, după ce boala se agravase, aşa încât, fireşte, nu se mai punea problema vindecării ei […]

N-am nici o ezitare în a spune că, cu ajutorul lui Dumnezeu, viaţa amicului meu, R. T., a fost prelungită cu cel puţin două luni prin acţiunea mesmerismului” (Citat de Sidney E. Lând în articolul Poe and Mesmerism, PMLA, decembrie 1947).

O a treia sursă probabilă e The Seeress ofPrevorst (1845), opera poetului şi medicului german Justinus Andreas Kerner din Weinsberg, tradusă în engleză de Catherine Crowe. Iată cum e descrisă moartea clarvăzătoarei: „Adeseori mă chema cu glas tare, deşi nu eram de faţă în acele clipe; iar odată, când părea să fie moartă, rostindu-se numele meu, reveni la viaţă, Darcă incapabilă de a muri – relaţia magnetică dintre noi nefiind încă ruptă. Într-adevăr, până în ultima clipă părea să fie susceptibilă la influenţele magnetice; căci chiar şi atunci când corpul ei se răcise deja şi avea fălcile înţepenite, după ce mama ei efectuase trei

pase peste faţa ei, ea îşi deschise pleoapele şi-şi mişcă buzele.

La orele zece sora ei a văzut intrând în odaie o formă înaltă şi luminoasă, şi în aceeaşi clipă muribunda dete un strigăt de bucurie; duhul ei păru atunci eliberat. După un scurt interval sufletul ei părea şi el plecat; lăsând în urma sa o hoaspă cu totul nerecognoscibilă – nemairămânând nici o urmă din trăsăturile ei anterioare”.

Autorul unui articol din New-York Daily Tribune (10 decembrie 1845) observa că relatarea era „de bună seamă o ficţiune”, dar că „unii cetăţeni de bună-credinţă” au fost înşelaţi amarnic, concluzionând: „Este un exemplu foarte bun despre stilul lui Poe, acela de a da un aer de realitate ficţiunilor…

Însă cei care au crezut că ar fi fost vorba de o întâmplare adevărată trebuie că au protuberanta Credinţei foarte, foarte mare„. Poe a retipărit acest paragraf în Broadway Journal (13 decembrie 1845) cu următoarea remarcă ironică: „În ce ne priveşte, ne e greu să înţelegem cum se poate îndoi un transcendentalist imparţial de faptele pe care le prezentăm; ele nu sunt nicidecum atât de incredibile, pe cât minunile relatate de la o oră la alta, ba chiar crezute, despre subiectul mesmerismului. De ce n-ar putea fi amânată moartea unui om în mod indefinit cu ajutorul mesmerismului? De ce n-ar putea vorbi omul după ce a murit? De ce?

— De ce?

— Aceasta este întrebarea; şi după ce Tribune ne va da un răspuns satisfăcător, vom mai discuta”.

Poe publică nuvela în Broadway Journal (20 decembrie 1845) cu următoarea notă introductivă: „Faptele în cazul domnului Valdemar.

Un articol de-al nostru, astfel intitulat, a fost publicat în ultimul număr din American Review, revista domnului Colton, şi el a dat naştere unor discuţii – mai ales în ce priveşte adevărul sau falsitatea afirmaţiilor făcute. Fireşte,

nu se cade ca tocmai noi să ne mai pronunţăm asupra acestui aspect. Ni s-a cerut să retipărim articolul, şi facem acest lucru cu plăcere. Îl lăsăm să vorbească pentru sine. Putem observa însă că există o categorie de oameni care fac din îndoială o profesiune de credinţă. Ed. B. J.”

La 6 decembrie 1845, eminentul mesmerist Robert Collyer îi scria lui Poe din Boston: „Toată lumea din oraş şi-a copiat relatarea dumitale despre cazul Valdemar, după ce el a creat o vâlvă extraordinară”. Collyer îi cere un răspuns „în vederea publicării, pentru a se risipi impresia tot mai răspândită cum că relatarea dumitale n-ar fi decât splendida creaţiune a creierului dumitale, fără nici un grăunte de adevăr în ea”. Collyer adaugă că a trimis o semnalare revistei The Zoist din Londra. Poe tipăreşte scrisoarea lui Collyer în Broadway Journal (27 decembrie 1845) cu următorul răspuns: „Nu avem nici o îndoială că domnul Collyer are perfectă dreptate în tot ce spune – şi că tot ce doreşte dânsul să spunem – însă adevărul este că există o cantitate foarte mică de adevăr în cazul domnului Valdemar – care, în consecinţă, poate fi numit un caz greu – foarte greu pentru domnul Valdemar, pentru domnul Collyer şi pentru noi înşine. Dar dacă întâmplarea n-a fost adevărată, ea ar fi trebuit să fie aşa – şi poate că The Zoist va descoperi că, la urma urmelor, ea este chiar adevărată”.

Revistele englezeşti au luat notă de apariţia nuvelei. London Morning Post (5 ianuarie 1846) o publică, preluând-o din American Review, sub titlul Mesmerism în America, precizând că e vorba de o pură ficţiune. Săptămânalul Popular Record of Modern Science (care tipărise anterior Revelaţie mesmerică) o publică la 10 ianuarie sugerând că întâmplarea ar fi adevărată. O plachetă intitulată Mesmerism în „articulo mortis” are următoarea notă introductivă: „Această relatare incredibilă a apărut pentru prima oară în American Magazine, o revistă de oarecare notorietate în Statele Unite, unde acest caz a trezit un interes nemaipomenit. Efectele influenţei mesmerice, în

acest caz, au fost năucitoare, atât de deosebite faţă de întreaga experienţă din trecut, încât nimeni n-ar fi putut anticipa rezultatul final. Nuvela, deşi o simplă înşiruire de fapte, e de o natură atât de extraordinară, încât aproape că întrece orice închipuire. Nu-i nevoie decât să adaug că în America, unde a avut loc evenimentul, i se dă deplină crezare”.

La 30 noiembrie 1846, Arch Ramsay, „farmacist din Stonehaven”, Scoţia, îi scrie lui Poe să-l întrebe dacă articolul nu era cumva o mistificare. Autorul îi răspunde pe 30 decembrie 1846: „Mistificare” este chiar cuvântul potrivit pentru cazul domnului Valdemar […] Articolul […] circulă acum în Franţa.

[N-a fost descoperită nici o versiune franceză a nuvelei din perioada vieţii lui Poe]. Unele persoane îi dau crezare – dar eu nu – şi nici dumneata„. La 14 aprilie 1847, Ramsay revine: „Credeam că veţi putea afirma sau nega acest lucru […], dar se pare că nu este cazul”.

La 11 martie 1847, Poe îi scrie lui George W. Eveleth: „Cazul Valdemar a fost, bineînţeles, o farsă”.

Traduceri. În franceză: Mort ou vivant? Cas de M. Valdemar, trad. De Charles Baudelaire, Le Pays, 20 şi 26 septembrie 1854, reed. Cu titlul La vérité sur le cas de M. Valdemar, în Le Figaro, 10 aprilie 1856, şi în Histoires extraordinaires, Paris, Michel Levy, 1856. În româneşte: Adevărul asupra cazului d-lui Valdemar, trad. De Bonifaciu Florescu, Povestitorul, I, 1876, nr. 2, pp. 17-24. Adevărul asupra cazului d-lui Valdemar, Liga literară, I, 1894, nr. 11 şi 12, pp. 326-333. Adevărul asupra cazului d-lui Valdemar, Constituţionalul, XII, 1900, nr. 3290, p. 2; nr. 3295, p. 2; nr. 3297, p. 2. Moartea d-lui Valdemar, Ţara, II, 1904, nr. 343-345. Adevărata întâmplare a lui Valdemar, trad. I. L., Gazeta Transilvaniei, LXV (1907), nr. 53, pp. L-2; nr. 55, pp. L-2: Foiletonul „Gazeta Transilvaniei”. Adevărul despre d. Waldemar, Gazeta Transilvaniei, LXXII, 1910, nr. 3, pp. L-2;

nr. 4, pp. L-2: Foiletonul „Gazeta Transilvaniei”. Faptele în cazul domnului Valdemar, trad. De Mihu Dragomir şi Constantin Vonghizas, în Edgar Allan Poe, Scrieri alese, EPLU, 1968, pp. 533-542, reed. 1969, 449-457.

Traducerea s-a făcut după C.

Şobolanii de la teatru.

Bine cunoscuta trupă a şobolanilor de la Park Theatre îşi cunosc – se spune – perfect replicile. Merită preţul biletului să vezi spectacolul lor. Printr-un îndelung antrenament, ei ştiu precis momentul când se ridică cortina şi în ce măsură spectatorii sunt captivaţi de cele ce se petrec. La sunetul gongului ies la atac, scotocind parterul după niscaiva arahide şi coji de portocale. Când, la cupletele rimate, îşi dau seama că va cădea cortina, dispar – din respect pentru tălpile mişcătoare ale publicului.

Temeritatea lor este reglată de intensitatea actorilor. S-ar putea încheia o afacere profitabilă, socotim noi, cu „celebrul Billy Buldogul”1.

NOTĂ BIBILIOGRAFICĂ.

ŞOBOLANII DE LA TEATRU

(THE THEATRICAL RATS)

(Broadway Journal, 1 noiembrie 1845, 2:259-260)

Şobolanii ce infestau principalul teatru al oraşului New York erau adesea pomeniţi în presa vremii. În New Mirror din 15 iulie 1843, apărea un articol satiric semnat „B”: „ÎN ATENŢIA ŞOBOLANILOR! MITING LA PARK THEATRE […]! Drepturile voastre sunt în pericol! Privilegiile voastre sunt ameninţate!” Iar în Evening Mirror din 31 octombrie 1845, un articol care descrie un om cu o inscripţie în limba franceză pe pălărie: Mort aux Rats! Având în mână un băţ de care atârnă câţive şobolani morţi, iar la brâu câteva cuşti cu şobolani vii, evident căutând stăpâni. Articolul se încheie cu întrebarea: „Nu-i trimite nimeni la Park Theatre?”

Acest paragraf a fost tipărit într-un articol intitulat The Drama, în Broadway Journal, unde Poe era singurul redactor de atunci şi, fireşte, autorul acestui jeu d'esprit (Mabbott).

Sfinxul.

Pe vremea când în New York domnea holera cea cumplită1, am acceptat invitaţia unei rude de-a mea să petrec cu ea două săptămâni în tihnita izolare a cabanei sale orné, undeva pe malul fluviului Hudson. Aici ne puteam bucura de toate distracţiile obişnuite ale verii; şi cu hoinăritul prin pădure, desenul, vâslitul, pescuitul, scăldatul, muzica şi cărţile, timpul ar fi trecut pentru noi într-un mod destul de plăcut dacă n-ar fi fost veştile îngrozitoare care ne parveneau în fiecare dimineaţă din acel mare oraş. Nu trecea zi fără să nu fim înştiinţaţi despre decesul vreunui cunoscut. Şi, fiindcă numărul morţilor nu mai contenea, ajunseserăm să ne aşteptăm zilnic la pierderea câte unui prieten. În cele din urmă, ne cutremuram la apropierea oricărui mesager. Chiar şi aerul care venea dinspre Sud ni se părea aducător de moarte. Acest gând paralizant puse cu totul stăpânire pe sufletul meu. Nu puteam nici vorbi, nici gândi, nici visa la altceva. Gazda mea avea un temperament mai robust şi, deşi foarte deprimată, se străduia să-mi susţină moralul. Mintea lui extrem de speculativă nu cădea nici o clipă pradă închipuirilor. Era îndeajuns de simţitor în faţa ameninţărilor reale, dar nu se temea câtuşi de puţin de umbrele lor.

Încercările lui de a mă scoate din starea de anormală tristeţe în care căzusem erau în mare măsură zădărnicite de cele câteva cărţi pe care le găsisem în biblioteca lui. Acestea erau de natură să grăbească germinarea acelui sâmbure de superstiţie ereditară ce zăcea latent în pieptul meu. Citisem aceste cărţi fără ştirea lui, încât adesea nu-şi putea explica puternica impresie pe care ele o făcuseră asupra închipuirii mele.

Unul dintre subiectele mele preferate era credinţa populară în profeţii, credinţă pe care în acea perioadă din viaţa mea eram pregătit să o apăr cu îndârjire. Pe această temă aveam îndelungi şi animate discuţii, el susţinând lipsa oricărui fundament al credinţei în asemenea chestiuni, eu ţinând morţiş că vin sentiment popular născut în chip absolut spontan – adică fără vreo urmă vădită de sugestie – cuprinde în sine elementele de necontestat ale adevărului şi ca atare trebuie privit cu mult respect.

Fapt e că, la scurt timp după sosirea mea la cabană, mi se întâmplă un lucru atât de inexplicabil şi, prin însăşi natura lui, de rău augur, încât lesne aş putea fi iertat că-l privisem ca pe o prevestire. Mă îngrozi şi totodată mă tulbură şi mă ului în aşa hal, încât trecură multe zile până să mă hotărăsc să-i comunic prietenului meu întâmplarea.

Spre sfârşitul unei zile fierbinţi, şedeam cu o carte în mână la o fereastră deschisă şi, dincolo de întinsa panoramă cu malurile fluviului, se zărea în depărtare un deal a cărui costişă – cea apropiată de locul unde mă aflam eu – fusese văduvită, prin ceea ce se cheamă „alunecare de teren”, de cea mai mare parte a arborilor săi. De multă vreme gândurile îmi rătăceau de la cartea aflată în faţa mea la jalea şi disperarea din oraşul învecinat. Ridicându-mi ochii de pe pagină, ei se aţintiră asupra pantei golaşe a dealului şi asupra unui obiect: un soi de monstru viu, hidos la înfăţişare, care se deplasa cu iuţeală dinspre vârf către poalele dealului, dispărând până la urmă în sihla deasă de dedesubt.

Când creatura asta se ivi pentru prima oară în câmpul meu vizual, mă întrebam dacă sunt sănătos la minte sau măcar dacă nu mă înşală vederea; şi se scurseră multe minute până să mă pot convinge că nu eram nebun şi nici nu era vorba de un vis. Totuşi mă tem că după ce-l voi descrie pe acest monstru (pe care l-am văzut cât se poate de limpede şi l-am urmărit cât se poate de calm pe tot

parcursul înaintării sale), cititorii mei se vor lăsa mai greu convinşi de aceste aspecte decât am fost eu însumi.

Calculând dimensiunea creaturii în comparaţie cu diametrul copacilor groşi pe lângă care trecea – puţinii uriaşi ai pădurii care scăpaseră de furia alunecării de pământ – am conchis că era mai mare decât oricare dintre navele de război existente. Zic „navă de război”, întrucât forma monstrului îmi sugera această idee – carena uneia dintre navele noastre cu şaptezeci şi patru de tunuri ar putea oferi o imagine oarecum apropiată cât priveşte înfăţişarea sa generală. Gura animalului era situată la extremitatea unei proboscide de vreo şaizeci-şaptezeci de picioare lungime şi aproape la fel de groasă ca trupul unui elefant obişnuit. Aproape de rădăcina acestei trompe era o claie imensă de păr negru şi ţepos – mai mult decât s-ar fi putut obţine din pieile a douăzeci de bivoli; şi, străpungând acest păr în jos şi în lateral, se iveau doi colţi strălucitori, deloc diferiţi de cei ai unui porc mistreţ, dar de dimensiuni infinit mai mari. Paralel cu proboscida şi de fiecare parte a ei se întindea în faţa ei un trunchi gigantic de treizeci-patruzeci de picioare în lungime, alcătuit, din câte se părea, din cristal pur şi de forma unei prisme perfecte: el reflecta în chipul cel mai spectaculos cu putinţă razele soarelui de asfinţit. Trompa era ca o maxilă cu vârful îndreptat spre pământ. Din ea ieşeau două perechi de aripi, fiecare de aproape o sută de picioare lungime şi aşezate perechi una deasupra celeilalte.

Aripile erau acoperite în întregime cu solzi de metal, fiece solz părând să aibă un diametru de zece-douăsprezece picioare. Am observat că ambele rânduri de aripi erau legate cu un lanţ gros. Dar cea mai de seamă ciudăţenie a acestei oribile jivine era imaginea unui Cap de mort care-i acoperea aproape tot pieptul şi care, în albul său strălucitor, se deosebea atât de clar de fondul întunecat al trupului, încât parcă ar fi fost pictată acolo cu migală de către un artist. În timp ce priveam animalul ăsta

respingător şi mai ales însemnul de pe piept, cu spaimă şi cu oroare, şi cu sentimentul unei nenorociri iminente, sentiment pe care nici un efort al raţiunii nu-l putea stăpâni, am observat cum deodată i se desfac uriaşele fălci de la extremitatea proboscidei şi dintre ele izbucni un vaier atât de răsunător şi atât de dureros, încât se prăvăli asupra nervilor mei ca un dangăt de moarte şi, pe când monstrul dispărea la poalele dealului, m-am prăbuşit deodată leşinat pe podea.

Venindu-mi în simţiri, prima mea reacţie a fost desigur să-l informez pe amicul meu despre ce văzusem şi auzisem, dar mi-ar fi greu să explic ce sentiment de repulsie mă împiedică până la urmă să fac acest lucru.

În sfârşit, într-o seară, la vreo trei-patru zile după întâmplare, şedeam amândoi în încăperea în care avusesem vedenia, eu ocupând acelaşi scaun, la aceeaşi fereastră, iar el tolănit pe o sofa din preajmă. Legătura dintre loc şi timp mă îndemnă să-i relatez fenomenul. Mă ascultă până la capăt – mai întâi râse din toată inima, după care luă o înfăţişare extrem de gravă, ca şi când nebunia mea era un lucru dincolo de orice îndoială. În acea clipă am avut din nou imaginea clară a monstrului, spre care, cu un strigăt de cumplită teroare, i-am îndreptat numaidecât atenţia. Privea cu înfrigurare, dar susţinea că nu vede nimic, deşi eu îi descriam în amănunt mersul creaturii, pe când aceasta cobora panta golaşă a dealului.

Eram nespus de îngrijorat acum, căci socoteam vedenia ca pe o prevestire a morţii mele sau, mai rău, ca pe o stare premergătoare a unui atac de manie. M-am aruncat disperat înapoi în fotoliu şi, pentru câteva momente, mi-am ascuns faţa între mâini. Când mi-am descoperit ochii, arătarea nu se mai vedea.

Gazda mea însă revenise într-o oarecare măsură la purtarea destinsă de dinainte şi-mi punea întrebări foarte precise în legătură cu înfăţişarea profeticei creaturi. După ce l-am satisfăcut pe deplin sub acest aspect, suspină

adânc, ca şi când s-ar fi uşurat de o povară insuportabilă şi continuă să vorbească, cu o degajare ce mi se părea de-a dreptul nemiloasă, despre varii aspecte ale filosofiei speculative, aspecte ce mai constituiseră până atunci subiect de discuţie între noi. Îmi amintesc că (printre alte lucruri) insistase în mod cu totul special asupra ideii că principala sursă a erorii în toate cercetările omeneşti constă în predispoziţia intelectului de a subaprecia sau de a supraestima importanţa unui obiect doar din cauza greşitei aprecieri a distanţei acestuia.

— De exemplu, zise el, ca să calculezi cum se cuvine influenţa pe care o poate avea asupra întregii omeniri răspândirea temeinică a Democraţiei, depărtarea epocii la care ar fi cu putinţă o asemenea răspândire trebuie negreşit să constituie un element al acestui calcul2.

Cu toate acestea, poţi să-mi aminteşti un singur scriitor cât priveşte subiectul guvernării care să se fi gândit vreodată că acest domeniu anume al subiectului ar merita cât de cât o discuţie?

Aici se opri pentru o clipă, se îndreptă spre un dulap cu cărţi şi scoase unul dintre obişnuitele compendii de ştiinţe ale naturii. Rugându-mă apoi să schimb cu el locul, ca să poată desluşi mai bine scrisul mărunt al volumului, apropie fotoliul meu de fereastră şi, deschizând cartea, îşi reluă vorbele cam pe acelaşi ton ca mai înainte:

— Fără descrierea ta atât de amănunţită a monstrului, zise el, poate că niciodată n-aşi fi fost capabil să-ţi demonstrez ce anume era. În primul nnd dă-mi voie să-ţi citesc o expunere pentru elevi în legătură cu genul Sphmx, din familia Crepuscularia, din ordinul Lepidoptera din clasa Insecta sau insecte. Expunerea sună astfel: „Patru aripi membranoase acoperite cu solzi mici şi coloraţi, cu aspect metalic; gura alcătuind o proboscidă răsucită, produsă de alungirea fălcilor, pe laturile cărora se găsesc rudimente de mandibule şi organe de pipăit, pufoase; aripile inferioare, prinse de cele superioare pnntr-un păr ţepos; antenele, în

forma unei măciuci alungite, prismatice; abdomenul, ţuguiat. Sfinxul cu cap de mort3 a stârnit teroare uneori printre oamenii de rând din cauza ţipătului melancolic pe care-l scoate şi a însemnului de moarte pe care-l poartă pe corsajul său”4.

Aici, el închise cartea şi se aplecă în fotoliu, aşezându-se exact în poziţia pe care o ocupasem eu în momentul când zărisem „monstrul”.

— Ah, iată-l! Exclamă el numaidecât – se suie din nou pe panta dealului şi recunosc că-i o creatură cu totul remarcabilă. Totuşi nu-i câtuşi de puţin atât de mare ori atât de departe precum ţi l-ai imaginat tu; căci la drept vorbind, după cum şerpuieşte pe firul ăla pe care vreun păianjen l-a ţesut de-a lungul tocului de la fereastră, găsesc că-i cam a şaisprezecea parte dintr-un ţol în lungimea lui maximă şi totodată cam la a şaisprezecea parte dintr-un ţol depărtare de pupila ochiului meu5.

NOTĂ BIBILIOGRAFICĂ.

SFINXUL

(THE SPHINX)

(A: Arthur's Ladies'Magazine pentru ianuarie1846, 5:15-16; B: The American Keepsake for 1851, pp. 50-56; C: Works, 1850, II, pp. 433-438)

Sursa principală de inspiraţie: Synopsis of Natural History… Arranged as a Text Book for Schools, Philadelphia, 1839, compilaţie a lui Thomas Wyatt, pe care Poe „a editat-o”, după cum mărturiseşte în Burton's (iulie 1839), şi de care s-a folosit în câteva din nuvelele sale: Cărăbuşul de aur, Inima destăinuitoare, A o mie şi doua poveste a Şeherezadei. E singurul text vândut de Poe prietenului său Timothy Shay Arthur, care a publicat-o în propria-i revistă la 15 decembrie 1845 şi a retipărit-o în Home Magazine pentru noiembrie 1855.

Traduceri. În franceză: Le sphinx et autres contes bizarres, trad. De Marie Bonaparte şi M. Ghyka, Paris, Gallimard, 1934. În româneşte: Sfinxul, trad. De Ion Vinea, în Edgar Allan Poe, Scrieri alese, EPLU, 1968, pp. 543-547, reed. 1969, pp. 458-462.

Butoiul de Amontillado.

Miile de jigniri ale lui Portunato1 le-am îndurat cum am putut mai bine; dar când a trecut la insulte, am jurat răzbunare. Dumneata, care cunoşti atât de bine natura sufletului meu, îţi vei da seama însă că n-am dat glas vreunei ameninţări. În cele din urmă aveam să fiu răzbunat; iată un lucru stabilit în chip definitiv – dar tocmai caracterul acesta definitiv al hotărârii elimina ideea riscului. Trebuia nu doar să pedepsesc, ci să pedepsesc cu impunitate. O nedreptate nu este reparată atunci când pedeapsa îl ajunge pe cel care o repară. Şi tot nereparată este ea dacă răzbunătorul nu izbuteşte să se facă simţit ca atare de către cel care a comis nedreptatea.

Trebuie înţeles că nici prin vorbă, nici prin faptă, nu i-am dat lui Fortunato vreun motiv să se îndoiască de bunăvoinţa mea. Am continuat ca de obicei să-i zâmbesc în faţă, iar el nu-şi dădea seama că zâmbetul meu era acum la gândul jertfirii sale.

Avea un punct nevralgic acest Fortunato, deşi în alte privinţe era un om vrednic de a fi respectat şi chiar temut. Se mândrea că se pricepe la vinuri. Puţini italieni posedă spiritul autentic al cunoscătorului. În cea mai mare parte entuziasmul lor este de faţadă, potrivit după timp şi împrejurare – pentru exercitarea imposturii asupra unor millionaires2 britanici şi austrieci. În materie de pictură şi bijuterii, Fortunato, ca şi compatrioţii săi, era un şarlatan – dar în problema vinurilor vechi era de bună-credinţă. În această privinţă nu mă deosebeam prea mult de el; şi eu mă pricepeam la vinurile italieneşti, şi cumpăram din belşug ori de câte ori îmi dădea mâna.

Pe amicul meu l-am întâlnit pe la asfinţit, într-una din serile dezmăţului suprem al sezonului de carnaval3. M-a întâmpinat cu exagerată afecţiune, căci băuse vârtos. Omul purta un costum de măscărici. Avea pe el o haină vărgată, strânsă pe trup, iar capul îi era acoperit cu o tichie conică şi cu clopoţei. Eram atât de bucuros să-l văd, încât aveam impresia că nicicând n-am să mai contenesc să-i strâng mâinile. I-am spus:

— Dragul meu Fortunato, ce noroc să te întâlnesc. Ce bine arăţi astăzi! Ei bine, am primit un butoiaş cu ce ar părea să fie Amontillado şi am îndoielile mele.

— Cum? Zise el. Amontillado? Un butoiaş? Imposibil! Şi încă în toiul carnavalului!

— Am îndoielile mele, i-am răspuns; şi am fost destul de neghiob să plătesc întreg preţul pentru Amontillado fără să te consult pe dumneata în această chestiune. Nu erai de găsit şi mă temeam să nu pierd un chilipir.

— Amontillado!

— Am îndoielile mele.

— Amontillado!

— Şi trebuie să le risipesc.

— Amontillado!

— Fiindcă dumneata eşti ocupat, am să mă duc la Luchesi4. Dacă e cineva expert, apoi el este. El îmi va spune…

— Luchesi nu poate deosebi Amontillado de vinul de Xeres.

— Şi totuşi sunt unii nebuni care cred că el degustă la fel de bine ca dumneata.

— Vino, să mergem.

— Încotro?

— Spre pivniţele dumitale.

— Amice, nu; nu vreau să abuzez de amabilitatea dumitale. Înţeleg că ai o invitaţie. Luchesi…

— N-am nici o invitaţie; vino.

— Prietene, nu. Nu este vorba de invitaţie, ci de răceala zdravănă de care văd că suferi. Pivniţele sunt îngrozitor de

umede. Au pe ele o crustă de salpetru.

— Să mergem totuşi. Răceala e nimica toată. Amontillado! Ai fost păcălit. Iar cât despre Luchesi, nu poate deosebi vinul de Xeres de Amontillado.

Astfel zicând, Fortunato mă apucă de braţ. Punându-mi o mască de mătase neagră şi înfăşurându-mi trupul strâns cu o roquelaire5, m-am lăsat dus degrabă spre palazzo6-ul meu.

Nici un slujitor nu era acasă; se retrăseseră cu toţii ca să se distreze cu prilejul evenimentului. Le spusesem că nu mă voi întoarce până a doua zi dimineaţa şi le dădusem ordine explicite să nu se mişte de acasă. Aceste ordine erau suficiente, ştiam bine, pentru a-i face să dispară numaidecât, până la ultimul, de îndată ce le voi fi întors spatele.

Am luat din sfeşnice două făclii şi, dându-i una lui Fortunato, l-am condus cu plecăciuni printr-un şir de încăperi spre bolta ce ducea în pivniţe. Am coborât o scară lungă şi şerpuitoare, rugându-l să fie atent cum coboară în urma mea. Am ajuns, în cele în urmă, la capătul scării şi am păşit laolaltă pe pământul umed al catacombelor familiei Montrésor7.

Mersul prietenului meu era nesigur, iar clopoţeii de pe tichia lui răsunau la fiecare pas.

— Butoiaşul, zise el.

— E mai încolo, am zis; dar observă horbota albă ce scânteiază pe pereţii acestei hrube.

Se întoarse spre mine şi îmi ţintui privirea cu doi ochi ceţoşi şi lăcrămoşi de la băutură.

— Salpetru? Întrebă el într-un târziu.

— Salpetru, am răspuns. De când ai tuşea asta?

— Ugh! Ugh! Ugh!

— Ugh! Ugh! Ugh!

— Ugh! Ugh! Ugh!

— Ugh! Ugh! Ugh!

Sărmanului meu amic îi fu imposibil să răspundă câteva minute.

— Nu-i nimic, zise el în cele din urmă.

— Vino, am zis cu hotărâre, ne vom întoarce; sănătatea dumitale e de preţ. Eşti bogat, respectat, admirat, iubit; eşti fericit, aşa cum am fost şi eu cândva. Eşti un om căruia i se va duce lipsa. Cât despre mine, nu-i cazul. Ne vom întoarce; o să te îmbolnăveşti, iar eu nu pot fi răspunzător. În plus, este Luchesi…

— Destul, zise el; tuşea e nimica toată; nu mă va ucide. N-am să mor de la o tuse.

— Întocmai – întocmai, am răspuns; şi, la drept vorbind, n-am avut intenţia să te alarmez degeaba – dar ar trebui să iei toate măsurile cuvenite. O duşcă din acest Medoc8 ne va apăra de umezeală.

Aici am spart gâtul unei sticle pe care am tras-o dintr-un lung şir de surate de-ale ei care stăteau pe poliţă.

— Bea, am zis, oferindu-i vinul.

Îl duse la buze cu un rânjet. Se opri o clipă şi îmi făcu un semn prietenesc din cap, urmat de clinchetul clopoţeilor.

— Beau, zise el, pentru morţii care odihnesc în preajma noastră.

— Iar eu îţi urez o viaţă cât mai lungă!

Mă apucă din nou de braţ şi pornirăm mai departe.

— Aceste pivniţe sunt întinse, zise el.

— Familia Montresor era mare şi numeroasă, am răspuns.

— Am uitat blazonul vostru.

— O talpă mare omenească d'or9 pe o câmpie de azur; talpa striveşte un şarpe furios ai cărui dinţi sunt înfipţi în călcâi10.

— Iar motto-ul?

— Nemo me impune lacessit11.

— Bun! Zise el.

Vinul lucea în ochii lui, iar clopoţeii răsunau. Chiar şi imaginaţia mea se înfierbântă de la Medoc. Trecurăm prin ziduri de oase îngrămădite, amestecate cu butoaie şi

poloboace, spre cele mai tainice unghere ale catacombelor. M-am oprit din nou şi de această dată am îndrăznit să-l apuc pe Fortunato de braţ, deasupra cotului.

— Salpetrul, am zis; uită-te, se întinde. Atârnă ca muşchiul pe bolţi.

Ne aflăm sub albia râului. Stropii de umezeală se preling printre oase.

Vino, să ne întoarcem înainte de a fi prea târziu. Tuşea dumitale…

— Nu-i nimic, zise el; să mergem mai departe. Mai întâi însă încă o duşcă de Medoc.

Am spart şi i-am întins un flaqon12 din De Grave. Îl goli dintr-o suflare. Ochii îi sticleau de o lumină aprigă. Râse şi aruncă sticla cât colo cu un gest pe care nu l-am înţeles.

M-am uitat la el cu surprindere. El repetă mişcarea – o mişcare grotescă.

— Nu înţelegi? Zise el.

— Nu, am răspuns.

— Atunci nu faci parte din frăţie.

— Cum?

— Nu eşti mason.

— Ba da, am zis eu, ba da13.

— Dumneata? Imposibil! Mason?

— Mason, am răspuns.

— Un semn, zise el.

— Iată asta, am răspuns eu, scoţând o mistrie de sub faldurile roquelaire-ului.

— Glumeşti, exclamă el, dându-se înapoi câţiva paşi. Dar să purcedem după Amontillado.

— Chiar aşa, am zis, punând unealta la loc sub mantie şi oferindu-i iarăşi braţul.

Se lăsă greu pe el. Ne continuarăm drumul în căutarea vinului de Amontillado. Am străbătut un şir de bolţi joase, am coborât, am traversat şi iar am coborât până când am ajuns la o criptă adâncă, în care duhoarea aerului făcea ca făcliile noastre să lucească în loc să ardă.

În cel mai îndepărtat ungher al criptei apăru o alta mai puţin încăpătoare. De-a lungul pereţilor ei erau înşirate rămăşiţe omeneşti, îngrămădite până la bolta de deasupra, la fel ca în marile catacombe ale Parisului14. Trei laturi ale acestei cripte interioare mai erau încă ornamentate în acest mod. De lângă a patra oasele se năruiseră şi zăceau împrăştiate pe pământ, alcătuind într-un loc o movilă destul de mare.

Înlăuntrul peretelui astfel expus prin îndepărtarea oaselor am zărit o altă firidă interioară, adâncă de vreo patru picioare, lată de trei, înaltă de şase sau şapte. Nu părea să fi fost construită cu vreun scop anume, ci alcătuia numai spaţiul dintre două din suporturile uriaşe ale tavanului catacombelor, fiind susţinută de unul din pereţii împrejmuitori din granit masiv.

În van se chinuia Fortunato, înălţându-şi firava-i făclie, să scruteze străfundul firidei. Lumina slabă nu ne permitea să-i vedem capătul.

— Mergi înainte, am zis; înăuntru se află vinul de Amontillado. Cât despre Luchesi…

— E un ignorant, mă întrerupse prietenul meu, păşind nesigur înainte, pe când eu îl urmam îndeaproape.

Într-o clipă ajunse la capătul firidei şi văzând că înaintarea îi era blocată de o stâncă se opri complet buimăcit. Încă o clipă şi l-am încătuşat de peretele de granit. Pe suprafaţa acestuia se găseau două belciuge de fier, la o depărtare de vreo două picioare unul de celălalt, dispuse orizontal. De unul atârna un lanţ scurt; de celălalt un lacăt.

Petrecându-i lanţul peste brâu, a fost o treabă doar de câteva secunde ca să-l fixez bine. Era mult prea uimit să se împotrivească. Scoţând cheia, am ieşit din firidă.

— Trece-ţi mâna pe perete, am zis; nu se poate să nu simţi salpetrul. Într-adevăr, este foarte umed. Încă o dată te implor să ne întoarcem. Nu? Atunci trebuie negreşit să te părăsesc. Dar trebuie mai întâi să-ţi acord toate micile atenţii de care pot dispune.

— Amontillado! Exclamă prietenul meu, care nu-şi revenise încă din uimire

— Adevărat, am răspuns; Amontillado.

Pe când rosteam aceste cuvinte, mi-am găsit de lucru prin mormanul de oase de care am vorbit înainte. Dându-le la o parte, curând am scos la iveală o grămadă de pietre de construcţie şi mortar. Cu aceste materiale şi cu ajutorul mistriei am început să zidesc cu sârg intrarea firidei.

De-abia aşezasem primul rând de zidărie, când am descoperit că mahmureala lui Fortunato se risipise în mare măsură. Primul indiciu ce l-am avut despre asta fu un geamăt slab şi ascuţit din adâncimile firidei. Nu era strigătul unui om beat. Urmă apoi o tăcere lungă şi obstinată. Am aşezat al doilea rând, şi al treilea, şi al patrulea; şi atunci am auzit zăngănitul furios al lanţului. Zgomotul dură câteva minute, răstimp în care, ca să-l pot asculta cu mai multă satisfacţie, m-am oprit din lucru şi m-am aşezat pe oseminte. Când în sfârşit zăngănitul încetă, am pus iar mâna pe mistrie şi am isprăvit fără întrerupere al cincilea, al şaselea şi al şaptelea rând. Zidul era acum aproape la înălţimea pieptului meu. M-am oprit din nou şi, ţinând făcliile deasupra lucrării de zidărie, am aruncat câteva raze plăpânde asupra făpturii dinăuntru.

Un şir de ţipete puternice şi ascuţite, izbucnind deodată din gâtlejul formei înlănţuite, păru să mă azvârle cu putere înapoi. Pentru o scurtă clipă am ezitat – am tremurat. Scoţându-mi floreta din teacă, am început să dibui cu ea prin ungher: dar un moment de gândire îmi readuse liniştea. Am plimbat mâna pe structura solidă a catacombelor şi m-am simţit mulţumit. M-am apropiat iarăşi de perete. Am răspuns răcnetelor celui care striga. Le-am îngânat – le-am ţinut isonul – le-am întrecut în volum şi în putere. Asta am făcut, iar cel care striga tăcu.

Acum era miezul nopţii şi sarcina mea se apropia de sfârşit. Isprăvisem al optulea, al nouălea şi al zecelea rând. Terminasem o porţiune din al zecelea şi al unsprezecelea;

mai rămânea doar o singură piatră de potrivit şi de tencuit. M-am luptat cu greutatea ei; am aşezat-o parţial la locul ei destinat. Dar acum veni din firidă un râset grav, care îmi zburli părul de pe cap. Fu urmat de un glas tânguitor, în care cu greu am recunoscut pe cel al nobilului Fortunato. Glasul zicea:

— Ha! Ha! Ha!

— He! He!

— O glumă foarte bună într-adevăr – o farsă excelentă. Vom avea de ce râde cu poftă la palazzo – he! He! He!

— Când vom bea din vinul nostru – he! He! He!

— De Amontillado! Am zis.

— He! He! He!

— He! He! He!

— Da, de Amontillado15. Dar nu s-a făcut târziu? Oare nu ne aşteaptă la palazzo lady Fortunato şi ceilalţi? Să mergem.

— Da, am zis, să mergem.

— Pentru Dumnezeu, Montresor!

— Da, am zis, pentru Dumnezeu!

Dar la aceste cuvinte am aşteptat în zadar un răspuns. Am devenit nerăbdător. Am strigat tare:

— Fortunato!

Nici un răspuns. Am strigat din nou:

— Fortunato!

Nici un răspuns nici de data asta. Am aruncat o torţă prin deschizătura rămasă şi am lăsat-o să cadă înăuntru. Drept răspuns nu veni decât clinchetul clopoţeilor. Mi s-a făcut rău – din cauza umezelii din catacombe. M-am grăbit să-mi termin treaba. Am forţat şi ultima piatră la locul ei; am tencuit-o. În dreptul noii zidării am reînălţat vechiul meterez din oase. De o jumătate de secol nici un muritor nu le-a tulburat. In pace requiescat! 16

NOTĂ BIBILIOGRAFICĂ.

BUTOIUL DE AMONTILLADO

(THE CASK OF AMONTILLADO)

(A: Godey's Magazine and Lady's Book pentru noiembrie 1846, 33:216-218;
B i Works, 1850, I, 346-352)

O capodoperă a nuvelisticii poeşti. „Montresor, personajul principal, e la fel de nebun ca majoritatea naratorilor lui Poe, dar în acest text autorul omite obişnuitul pasaj despre nebunia autodeclarată a acestuia […]. Lucrul acesta este realizat excelent de intriga nuvelei” (Stuart şi Susan Levine, op. Cit., 455).

„O bijuterie de realism – nu cea mai bună nuvelă a sa, din cauza dimensiunilor ei prea mici, dar perfect proporţionată […]. Fin lucrată, concentrată, clară, fără adăugiri inutile sau înfloriturі, nuvela, desfăşurată pe numai cinci pagini, impresionează prin forţa ei” (Vincent Buranelli, op. Cit., p. 76).

În opinia lui Mabbott, autorul medita de multă vreme la această temă. Recenzând The Spitfire, una dintre nuvelele nautice ale lui Frederick Chamier (1796-1870), Poe face o observaţie de bun-simţ: „Ticăloşii n-au întotdeauna parte, nici măcar în cele mai multe cazuri, de pedeapsă şi de oprobriu în viaţa reală; şi am fi fost bucuroşi dacă […] Chamier s-ar fi lepădat cu curaj de această ficţiune de rând şi de acest neadevăr şi ar fi zugrăvit izbânda unui răufăcător neruşinat… [în loc să încerce să atribuie] caracterului unui pirat şi al unui ucigaş atributele eroului şi ale bărbatului demn de laudă” (Bitrton's Magazine, februarie 1840).

Poe şi-a scris nuvela probabil ca o reacţie emoţională la disputele aprinse cu scriitorii Thomas Dunn English şi Hiram Fuller (A. H. Quinn, Edgar Allan Poe: a Criticai Biography, New York, 1941, pp. 497-498 şi 501-505).

Regăsim motivul îngropării de viu în alte câteva nuvele poeşti ca, de pildă, Berenice, Prăbuşirea Casei Usher, îngropat de viu. Înaintea lui Poe, în poemul Marmion (1808)

al lui Walter Scott, călugăriţa Constance de Beverley, deghizată în paj, e prinsă şi sortită imolării. Nota de subsol a lui Scott la Canto II vorbeşte despre scheletul unei persoane zidite, schelet găsit în ruinele abaţiei Coldingham.

Sursa imediată e nuvela A Afon Built în a Wall de Joel T. Headley (Columbian Magazine, august 1844; retipărită în volumul Letters from Italy, 1845). În Revistă ea apărea alături de Revelaţie mesmerică a lui Poe. Lui Don Giovanni, Aflat în biserica Sfântul Lorenzo împreună cu alţi vizitatori, i se arată într-o Nişă din perete un schelet de om, descoperit de zidari cu câţiva ani în urmă.

„Scheletul arată că a fost un bărbat puternic, şi deşi n-a mai rămas decât scheletul, întreaga ţinută şi întreg aspectul iţi dă immpresia unei morţi în chinuri […] Un medic englez se afla alături de mine, şi obişnuit cum era cu scheletele, chipul i s-a schimbat după ce l-a privit îndelung […] N-a răspuns repetatelor întrebări pe care i le-am pus, ci continua să privească fix, de parcă ar fi fost în transă. Abia după ce am ieşit mi-a vorbit despre el, dar şi atunci pe un ton grav şi solemn, de parcă ar fi asistat şi el la îngroparea lui. Zise el: Omul acela a murit sufocat şi a fost zidit de viu în peretele acela […] A fost vârât în gaura din perete şi în jurul său s-au pus cărămizile, începând de la picioare […].”

Poe va fi putut citi, de asemenea, nuvela Le Grande Breteche a lui Honoré de Balzac sau măcar o adaptare apărută în Democratic Review (noiembrie 1843), unde era vorba de un bărbat gelos, care, aflând că amantul soţiei sale stă ascuns în debara, închide debaraua cu un perete în prezenţa femeii.

În opinia lui B. Pollin (Discoveries în Poe, pp. 24, 29-30, 31), Poe a preluat din Notre-Dame de Paris, romanul lui Victor Hugo, atât descrierea „pasajelor subterane” ale Palais de Justice, cât şi cuvântul butoi (cask) din titlul şi intriga nuvelei.

A fost scrisă probabil în vara sau toamna anului 1846.

Traduceri. În franceză: La Barrique d'Amontillado, trad. De Charles Baudelaire, Le Pays, 13 septembrie 1854, reed. Nouvelles histoires extraordinaires, Paris, Michel Levy, 1857. În româneşte: Butoiul cu Amontillado, Timpul, I, 1876, nr. 150, pp. L-2: Foiţa „Timpului”. O balercă de amontillado, trad. De Ion Luca Caragiale, Epoca literară, Bucureşti, 1,1896, nr. 8, pp. 2-3. Amontillado, trad. De C. Scurtu, Universul literar-septemlnal, XXVIII, 1911, nr. 48, pp. 3-5. Balerca de Amontillado, trad. De Ion Vinea, în Edgar Allan Poe, Scrieri alese, EPLU, pp. 548-555, reed. 1969, 463-469.

Traducerea s-a făcut după B, versiune ce conţine câteva revizuiri auctoriale importante.

Titlul „Amontillado” e un vin din Jerez de Frontera, în sudul Spaniei, şi nu un sortiment italian, cum pare să creadă Poe.

Domeniul Arnheim „Grădina – iată! Ca o preafrumoasă fată, Visând parcă în somnul cel tainic ce-o vrăjea, Cu ochii-nchişi la bolta spre infinit căscată;

De-azur în rai ţinutul cel mândru împletea cunună de lumină – imensă – ce-nflorea.

Petalele lucinde şi rouă sclipitoare, Scântei rotunde prinse de frunzele de-azur, Păreau scăpărătoare stele-n albastra înse-rare.”

Giles Fletcher1

Din leagăn până în mormânt, prietenul meu Ellison2 fu mângâiat de boarea prosperităţii. Cuvântul „prosperitate” nu-l folosesc aici cu sensul său pur lumesc. Înţeleg prin el un sinonim al fericirii. Persoana despre care vorbesc părea hărăzită a prevesti învăţăturile lui Turgot, Price, Priestley şi Condorcet3 – a ilustra prin exemplul personal ceea ce nu fusese decât o himeră a perfecţioniştilor. În scurta existenţă a lui Ellison cred că am văzut respinsă dogma după care în natura însăşi a omului sălăşluieşte un principiu ascuns, duşmanul fericirii. Cunoaşterea intimă a carierei sale mi-a dat să înţeleg că mizeria speciei umane izvorăşte, în

general, din încălcarea câtorva legi simple ale umanităţii – că noi, ca specie, avem în stăpânire izvoare încă tăinuite de mulţumire – şi chiar şi acum, în întunericul şi orbirea ce au cuprins toate speculaţiile prezente despre marea chestiune a condiţiei sociale, nu-i deloc imposibil ca omul, luat ca individ, să poată fi fericit în anumite împrejurări mai neobişnuite şi cu totul neprevăzute.

Şi tânărul meu prieten era adânc pătruns de asemenea idei; şi astfel merită observat că viaţa sa de necurmate bucurii se datora în mare măsură predestinării. În adevăr, este limpede că fără acea filosofie instinctivă care înlocuieşte adesea cu succes experienţa, domnul Ellison s-ar fi trezit aruncat, în virtutea norocului său fantastic în viaţă, în vârtejul comun al nefericirii ce se cască înaintea celor foarte înzestraţi.

Dar intenţia mea nu este defel aceea de a scrie un eseu despre fericire. Ideile prietenului meu pot fi rezumate în câteva cuvinte. El nu admitea decât patru principii elementare sau, mai precis, condiţii ale fericirii. Cea mai însemnată i se părea (ciudat să spun asta) exerciţiul fizic în aer liber. Sănătatea obţinută pe alte căi, spunea el, nu merită acest Nume. Dădea ca exemplu voluptăţile vânătorului de vulpi şi arăta spre lucrătorii ogoarelor, singurii oameni care, ca pătură socială, pot fi socotiţi într-adevăr mai fericiţi decât ceilalţi. A doua condiţie era iubirea de femeie. A treia, şi cea mai greu de realizat, era dispreţul pentru ambiţie. A patra era neîncetata urmărire a unui ţel; şi mai susţinea că, toate celelalte lucruri fiind egale, intensitatea fericirii este direct proporţională cu gradul de spiritualitate al ţelului respectiv4.

Ellison se remarca prin neîncetatul belşug de daruri pe care norocul le revărsase asupra lui. În farmec şi frumuseţe, îi întrecea pe toţi bărbaţii. Avea o inteligenţă atât de vie, încât la el însuşirea cunoştinţelor ţinea mai mult de intuiţie şi de necesitate decât de trudă. Familia sa era dintre cele mai ilustre din imperiu. Soţia sa era cea mai

gingaşă şi mai credincioasă dintre femei. Domeniile sale fuseseră dintotdeauna fără hotar. Dar când ajunse la majorat, se descoperi că soarta îi rezervase una dintre acele surprize nemaipomenite ce trezesc uimirea tuturor şi care nu o dată au schimbat din temelii întreaga constituţie morală a celor care au avut parte de ele.

S-ar părea că înainte cu vreo sută de ani de majoratul domnului Ellison, într-un ţinut îndepărtat, se sfârşise din viaţă un oarecare domn Seabright Ellison. Acest gentleman reuşise să agonisească o avere fabuloasă şi, neavând rude foarte apropiate, şi-a permis capriciul de a-şi lăsa averea să se acumuleze timp de un secol după decesul său.

Ocupându-se în amănunt şi cu multă pricepere de feluritele chipuri în care ea putea fi investită, lăsa moştenire tot bănetul celei mai apropiate rude de sânge cu numele de Ellison care s-ar fi aflat în viaţă la capătul celor o sută de ani. S-au făcut numeroase încercări de anulare a acestui testament ciudat; caracterul lor ex post facto5 le sortea însă eşecului; dar acest lucru a atras atenţia unui guvern invidios şi, în cele din urmă, a fost promulgată o lege prin care erau interzise asemenea acumulări. Totuşi decretul nu l-a împiedicat pe tânărul Ellison ca la a douăzeci şi una aniversare a zilei lui de naştere, ca moştenitor al strămoşului său Seabright, să intre în posesia unei averi de patru sute cincizeci de milioane de dolari.6

Când s-a aflat că într-adevăr la atâta se ridica uriaşa moştenire, fireşte că s-a speculat în fel şi chip asupra modului în care ea va fi întrebuinţată. Suma exorbitantă, precum şi faptul că era imediat disponibilă îi năucea pe toţi cei care reflectau la asta. Pe deţinătorul chiar şi al unei sume apreciabile de bani ţi-l puteai imagina realizând o mie şi unu de lucruri. Cu o avere doar cu puţin mai mare decât cea a unui cetăţean de rând, ţi l-ai fi putut uşor închipui abandonându-se până la exces distracţiilor mondene ale timpului, sau vârându-se în intrigile politice, sau ţintind vreun portofoliu ministerial, sau cumpărându-şi un titlu

nobiliar, sau colecţionând bogate muzee cu virtu, sau jucând rolul de generos patron al literelor, ştiinţelor şi artelor, sau înscriindu-şi numele printre marile instituţii filantropice. Dar având în vedere averea neverosimilă aflată acum în stăpânirea moştenitorului, aceste obiective, ca de altfel oricare alt obiectiv comun, păreau să ofere un câmp mult prea limitat. S-a recurs la cifre, dar ele mai rău încurcau.

Reieşea că până şi cu o dobândă de trei la sută venitul anual de pe urma moştenirii urca la nu mai puţin de treisprezece milioane cinci sute de mii de dolari, sau un milion o sută douăzeci şi cinci de mii pe lună, sau treizeci şi şase de mii nouă sute optzeci şi şase pe zi, sau o mie cinci sute patruzeci şi unu pe oră, sau douăzeci şi şase de dolari pe fiecare minut din viaţă. Calea obişnuită a speculaţiilor a fost astfel în întregime bătătorită. Oamenii nu mai ştiau ce să creadă. Unii au mers până acolo încât să presupună că domnul Ellison va renunţa la măcar jumătate din avere ca la ceva absolut de prisos, prin împărţirea acestui prisos pricopsind o armată întreagă de rubedenii. Celei mai apropiate dintre acestea i-a lăsat într-adevăr averea neverosimilă ce o deţinuse înainte de moştenire.

N-am fost surprins să aflu totuşi că el demult luase o hotărâre în legătură cu întâmplarea ce stârnise atâtea controverse printre prietenii săi. Nici n-am fost prea surprins de natura deciziei sale. Cât priveşte actele personale de caritate, avea conştiinţa împăcată. Avea (regret să spun asta) puţină încredere în şansa vreunei îmbunătăţiri, ca să o numim aşa, pe care omul ca atare ar fi putut-o aduce condiţiei umane în general. Pe scurt, din fericire sau din nefericire, el se baza în foarte mare măsură pe sine însuşi.

În sensul cel mai larg şi mai nobil al cuvântului, era poet. Înţelegea cu atât mai bine adevăratul caracter, măreţele ţeluri, suprema glorie şi demnitate ale sentimentului poetic. Simţea instinctiv că satisfacţia cea mai deplină dacă nu

singura legitimă a acestui sentiment consta în crearea unor noi forme de frumuseţe. Anumite însuşiri, rodul educaţiei primite în copilărie, sau ţinând de natura intelectului său, colorau toate reflecţiile sale etice cu ceea ce se numeşte materialism; şi poate tocmai această orientare să-l fi convins că domeniul cel mai nimerit, dacă nu chiar singurul legitim al exerciţiului poetic consta în crearea unor noi feluri de frumuseţe pur fizică. Astfel s-a întâmplat că n-a devenit nici muzician, nici poet, dacă întrebuinţăm acest din urmă termen în accepţiunea sa obişnuită. Ori poate a neglijat să devină unul, urmându-şi strict ideea conform căreia unul dintre principiile esenţiale ale fericirii pe pământ poate fi descoperit în dispreţul faţă de ambiţie. Nu e oare cu putinţă ca o înaltă clasă de genii să fie în chip necesar ambiţioasă, dar cea mai înaltă să se afle deasupra a ceea ce numim ambiţie? Şi nu e posibil ca mulţi, mult mai înzestraţi decât Milton, să fi preferat să rămână muţi şi neştiuţi”? Cred că lumea n-a văzut încă şi nici nu va vedea vreodată, doar dacă nu cumva printr-o serie de împrejurări neprevăzute cei din cel mai nobil rang al spiritului vor fi siliţi la unele eforturi neplăcute, întreaga dimensiune a măreţelor realizări, din domeniile mai bogate ale artei, de care este neîndoielnic capabilă natura omenească.

Domnul Ellison n-a devenit nici muzician, nici poet; cu toate că n-a existat om mai profund înamorat de muzică şi de poezie. În alte împrejurări decât cele hărăzite lui, nu-i exclus ca el să fi devenit pictor. Sculptura, deşi riguros poetică prin însăşi natura sa, avea o cuprindere şi o semnificaţie prea limitate pentru a-i fi reţinut mult timp atenţia.

Iar de acum am amintit deja toate domeniile în care înţelegerea comună a sentimentului poetic l-a declarat capabil să se extindă. Ellison socotea însă că domeniul cel mai bogat, adevărat şi firesc, chiar dacă nu şi cel mai extins, fusese neglijat în chip inexplicabil. Nici o definiţie nu vorbea de grădinarul-peisajist ca poet; prietenului meu i se părea

totuşi că amenajarea grădinii-peisaj îi oferea adevăratei Muze cea mai splendidă dintre ocazii. Într-adevăr, aici, în nesfârşita combinaţie de noi forme de frumuseţe, i se deschidea imaginaţiei cel mai bogat câmp de manifestare, elementele de combinat fiind în proporţie covârşitoare dintre cele mai minunate din câte oferea Pământul. În puzderia de forme şi de culori ale florilor şi ale arborilor recunoştea eforturile cele mai directe şi mai energice ale Naturii întru frumuseţea fizică. Şi întru călăuzirea ori concentrarea acestui efort sau, mai exact, întru adaptarea lui la ochii ce aveau să-l vadă pe pământ, înţelegea el să întrebuinţeze cele mai bune mijloace, lucrând cât mai avantajos, întru împlinirea nu doar a destinului său de poet, ci şi a măreţelor scopuri pentru care Divinitatea a sădit în om sentimentul poetic.

„întru adaptarea lui la ochii ce-aveau să-l vadă pe pământ.” Prin explicaţia pe care o dădea acestor cuvinte, domnul Ellison contribui mult la rezolvarea a ceea ce mi se păruse dintotdeauna o enigmă: mă refer la faptul (pe care doar cei ignoranţi îl dispută) că nicăieri în natură nu găseşti acele îmbinări de peisaje pe care le poate zămisli pictorul de geniu. Nicăieri în realitate nu vei găsi paradisurile ce strălucesc în pânzele lui Claude7. Chiar şi în cele mai încântătoare peisaje naturale vei descoperi un defect sau un exces – o sumedenie de excese şi de defecte. Chiar dacă părţile constitutive, luate separat, ar întrece în măiestrie până şi pe cel mai talentat artist, îmbinarea acestor părţi va fi mereu susceptibilă de perfecţionare. Pe scurt, nu există unghi pe uriaşa întindere a pământului din care, privind atent, ochiul artistului să nu poată surprinde un cusur în ceea ce se cheamă compoziţia peisajului. Şi totuşi cât de neînţeles este acest lucru! În toate celelalte privinţe, pe bună dreptate am fost învăţaţi să acceptăm supremaţia naturii. În faţa detaliilor ei evităm concurenţa. Cine s-ar încumeta să imite culorile unei lalele sau să corijeze proporţiile unei lăcrămioare?

Criticul care afirmă despre o sculptură sau un portret că aici natura trebuie mai curând înnobilată sau idealizată decât imitată se înşală. Nici o combinaţie picturală sau sculpturală a unor aspecte ale frumuseţii umane nu face decât cel mult să se apropie de frumuseţea vie şi vibrantă8. Numai cât priveşte peisajul, se adevereşte principiul criticului; şi simţindu-l adovftrnt nici, doar spiritul cutezător al generalizării l-a îndemnat să-l declare adevărat în toate domeniile artei. Repet: simţindu-l adevărat aici; căci simţirea nu-i nici fandoseală, nici himeră. Matematicile nu oferă demonstraţii mai absolute decât sentimentul pe care îl transmite artistului arta sa. Nu doar faptul că el crede, dar chiar ştie precis, că adevărata frumuseţe constă exclusiv în asemenea îmbinări aparent arbitrare ale materiei. Totuşi motivele sale nu s-au maturizat îndeajuns pentru a căpăta expresie. Rămâne ca o analiză mai profundă decât a reuşit până acum omenirea să le cerceteze în amănunt şi să le exprime. Cu toate acestea, el este întărit în opiniile sale, izvorâte din instinct, de glasul tuturor confraţilor săi. Să admitem că o „compoziţie” este defectuoasă; să admitem că se operează o corecţie în simpla îmbinare a formelor sale; să admitem că această corecţie este supusă judecăţii fiecărui artist din lume; necesitatea ei va fi recunoscută de fiecare. Ba mai mult: pentru remedierea defectului din compoziţia respectivă fiecare membru al confreriei va sugera, independent de ceilalţi, o corecţie identică.

Repet: natura este susceptibilă de înnobilare doar cât priveşte aranjamentul peisagistic şi tocmai de aceea susceptibilitatea ei de a fi perfecţionată numai sub acest unic aspect era un mister pe care nu izbutisem să-l dezleg. Propriile mele gânduri despre acest subiect se bazau pe ideea că intenţia primordială a naturii a fost aceea de a dispune suprafaţa pământului astfel încât, în toate punctele, să satisfacă simţul perfecţiunii în om cât priveşte frumosul, sublimul sau pitorescul; dar că această intenţie primordială

a fost frustrată de bine cunoscutele perturbări geologice, perturbări ale formei şi ale culorilor, în a căror corecţie sau şlefuire zace sufletul artei. Forţa acestei idei era însă mult atenuată de necesitatea pe care o implica, aceea de a considera perturbările ca fiind anormale şi neadaptate vreunui scop. Ellison a fost acela care mi-a sugerat că ele erau o prevestire a morţii. Iată explicaţia lui:

— Să admitem că veşnicia pământească a omului ar fi fost prima intenţie. Avem apoi aranjamentul primordial al suprafeţei pământului adaptat la starea lui de fericire, nu cea existentă, ci aceea proiectată.

Perturbările erau pregătirile pentru condiţia sa muritoare concepută ulterior. Ei bine, zise prietenul meu, ceea ce socotim noi o înnobilare a peisajului ar putea fi într-adevăr aceasta doar cât priveşte punctul de vedere al omului muritor. Orice modificare a peisajului natural ar putea avea un efect negativ asupra tabloului dacă am reuşi să ne imaginăm acest tablou privit în ansamblu, ca masă, dintr-un punct îndepărtat de pe suprafaţa pământului, deşi nu dincolo de limitele atmosferei sale. E lesne de înţeles că o corijare a unui detaliu văzut din apropiere ar putea în acelaşi timp vătăma efectul general sau un efect observat de la o distanţă mai mare. S-ar putea să existe o categorie de fiinţe, cândva omeneşti, dar acum invizibile oamenilor, cărora dezordinea noastră să li se pară, de departe, ordine – nepitorescul nostru, pitoresc; într-un cuvânt, îngerii Pământului, pentru a căror cercetare, mai mult decât pentru a noastră, şi pentru a căror apreciere a frumosului, adâncită de moarte, au fost aduse poate la lumină de către Dumnezeu vastele grădini-peisaj ale emisferelor.

În cursul discuţiei, prietenul meu cită câteva pasaje dintr-un scriitor despre care se spune că ar fi tratat bine această temă, grădina-peisaj: „Cât priveşte grădina-peisaj, există în fapt doar două stiluri, cel natural şi cel artificial. Primul caută să evoce frumuseţea originară a naturii, adaptându-i mijloacele la decorul natural; cultivând arbori în armonie cu

colinele sau şesurile ţinutului învecinat; descoperind şi punând în practică minunatele raporturi de mărime, proporţie şi culoare, care, ascunse privitorului de rând, se revelează pretutindeni cercetătorului experimentat într-ale naturii. Rezultatul stilului natural de grădinărit se vede mai curând în absenţa oricărui defect sau nepotriviri, în precumpănirea unei armonii şi a unei ordini perfecte decât în crearea unor minuni sau miracole speciale. Stilul artificial are tot atâtea varietăţi câte gusturi diverse sunt de satisfăcut. El are un anumit raport general cu variatele stiluri din domeniul construcţiilor. Sunt aleile şi refugiile impunătoare de la Versailles; terasele italiene; şi vechiul stil englezesc, mixt şi variat, care se leagă întrucâtva de arhitectura gotică elizabetană din Anglia. Orice s-ar spune împotriva abuzurilor aranjamentului peisagistic artificial, îmbinarea artei pure cu decorul natural al unei grădini îi sporeşte enorm frumuseţea. Pe de o parte, ea place ochiului, prin spectacolul ordinii şi al proiectului, pe de alta, este morală. O terasă cu o balustradă veche, năpădită de muşchi, evocă imediat ochiului minunatele forme ce s-au perindat pe acolo odinioară. Chiar şi cea mai palidă urmă de artă este o mărturie a grijii şi a interesului omenesc”.

— Din ce am spus până acum, zise Ellison, vei înţelege că resping ideea, exprimată aici, de evocare a frumuseţii originare a naturii. Frumuseţea originară nu este niciodată la fel cu cea care poate fi recreată. Fireşte, totul depinde de alegerea unui loc cu posibilităţi9. Ceea ce se spune despre descoperirea şi punerea în practică a minunatelor raporturi de mărime, proporţie şi culoare nu este decât una dintre expresiile vagi care servesc la mascarea impreciziei gândirii. Fraza citată poate însemna orice sau nimic, şi ea nu este câtuşi de puţin un îndreptar. Că adevăratul rezultat al stilului natural în grădinărit se vede mai curând în lipsa oricărui defect sau nepotriviri decât în producerea unor minuni sau miracole speciale este o afirmaţie mult mai nimerită pentru a descrie modesta inteligenţă a gloatei

decât visurile întraripate ale omului de geniu. Meritul negativ sugerat ţine de o anumită critică mioapă, care, în literatură, l-ar ridica în slăvi pe Addison.

Într-adevăr, câtă vreme virtutea ce constă în simpla evitare a oprobriului se adresează direct inteligenţei, putând fi astfel circumscrisă regulii, virtutea supremă, cea care arde în sânul creaţiei, nu poate fi înţeleasă decât prin rezultatele ei. Regula nu se aplică decât meritelor negaţiei, virtuţilor care se abţin. Dincolo de acestea, arta criticii nu poate decât să sugereze. Putem fi învăţaţi să realizăm un Cato, dar în zadar ni se va spune cum să concepem un Parthenon sau un Infern10.

Dar o dată lucrul făcut, minunea înfăptuită, capacitatea de înţelegere devine universală. Sofiştii şcolii negative, care, din cauza neputinţei de a crea, luanoră arta în derâdere, aplaudă acum cel mai tare. Ceea ce în condiţia embrionară a principiului le jignea modesta raţiune, odată ajunsă la matura sa realizare, nu încetează să le stârnească admiraţia, dintr-un instinct al frumosului.

Observaţiile autorului pe marginea stilului artificial, urmă domnul Ellison, ridică mai puţine obiecţii. Îmbinarea artei pure cu decorul natural al unei grădini îi sporeşte enorm frumuseţea. Acest lucru este adevărat; la fel şi referinţa privind sensul interesului uman. Principiul exprimat aici este necontrovertibil, dar s-ar putea să existe ceva chiar dincolo de el. S-ar putea să existe ceva în deplin acord cu principiul – ceva de neatins cu mijloacele obişnuite de care dispun oamenii, şi totuşi ceva care, odată atins, ar conferi grădinii-peisaj un farmec infinit mai stăruitor decât cel pe care l-ar putea acorda sensul interesului pur uman. Poetul, beneficiind de resurse băneşti neobişnuite, ar putea, păstrând totuşi ideea necesară a artei sau a culturii, sau cum se exprima autorul nostru, a interesului, să-şi îmbogăţească într-atât proiectele cu noi şi variate forme de frumuseţe, încât să poată transmite sentimentul unei intervenţii spirituale. Se va vedea că, realizând acest lucru,

el va păstra toate avantajele interesului ori ale proiectului, eliberându-şi totodată opera de rigorismul şi tehnicismul artei lumeşti. Chiar şi în cea mai neagră pustietate, în cel mai sălbatic decor al naturii neprihănite, se vădeşte arta unui creator; totuşi această artă se vădeşte doar spiritului reflexiv; ea nu posedă defel forţa evidentă a sentimentului. Să presupunem acum că acest sens al proiectului Atotputernic este diminuat cu un pas, este adus într-un soi de armonie sau concordanţă cu simţul uman al artei, constituind un intermediar între cele două: să ne imaginăm, de pildă, un peisaj ale cărui urieşenie şi desăvârşire combinate, ale cărui frumuseţe, splendoare şi stranietate11 reunite vor transmite ideea de grijă, sau de cultură, sau de supraveghere din partea unor fiinţe superioare, şi totuşi aidoma oamenilor, atunci sentimentul interesului se va păstra, pe când arta implicată va căpăta aerul unei naturi intermediare sau secundare, o natură care nu este nici Dumnezeu, nici emanaţia lui Dumnezeu, care totuşi este natură în sensul că este opera îngerilor care planează între om şi Dumnezeu.

În hotărârea de a-şi sacrifica imensa avere întruchipării unei asemenea viziuni, în exerciţiile fizice în aer liber – consecinţa faptului că veghea personal la executarea planurilor sale – în ţelul pe care aceste planuri îl revelau neîncetat, în înalta spiritualitate a ţelului însuşi, în dispreţul faţă de ambiţie, ceea ce îl făcea să simtă cu adevărat, în perenele izvoare care îi satisfăceau, fără a-i putea potoli, acea unică pasiune mistuitoare a sufletului, setea de frumuseţe; mai presus de toate, în afecţiunea unei femei, nu lipsită de feminitate, ale cărei frumuseţe şi dragoste îi învăluiau existenţa în atmosfera purpurie a Paradisului, credea Ellison că va găsi şi într-adevăr a găsit izbăvirea de grijile curente ale omenirii, precum şi o fericire mult mai intensă decât a luminat vreodată răpitoarele reverii ale doamnei de Stael12.

Disper la gândul că trebuie să-i dau cititorului o idee clară despre minunile pe care prietenul meu le-a înfăptuit în realitate. Aş vrea să le descriu, dar sunt descuraiat de dificultatea descrierii şi ezit între detaliu şi generalitate. Cea mai bună cale va fi poate să le unesc pe amândouă în extremele lor.

Primul pas al domnului Ellison avu în vedere desigur alegerea unui loc; şi nu apucă să mediteze îndelung asupra acestui punct, că atenţia îi fu reţinută de natura luxuriantă a insulelor din Pacific. De fapt, îşi pusese în gând să facă o călătorie spre Mările Sudului, când o noapte de reflecţii îl îndemnă să abandoneze această idee.

— Dacă aş fi mizantrop, zicea el, mi s-ar potrivi un astfel de loc. Izolarea perfectă, recluziunea absolută şi dificultatea de a veni şi de a pleca în voie ar fi, într-un asemenea caz, minunea minunilor; dar eu nu sunt Timon13. Aspir la calmul, şi nu la tristeţea singurătăţii. Trebuie să păstrez un fel de control asupra întinderii şi duratei repausului meu. Vor fi nenumărate ceasurile în care voi avea nevoie de simpatia spiritelor poetice în ceea ce voi face. Să caut aşadar un loc care să nu fie prea departe de un oraş mai populat – a cărui vecinătate să-mi permită totodată cât mai bine realizarea planurilor.

În căutarea unui loc potrivit, astfel situat, Ellison călători câţiva ani, îngăduindu-mi să-l însoţesc. O mie de locuri care pe mine m-au încântat el le respinse fără ezitare, pentru motive care, în cele din urmă, m-au convins că avea dreptate. Într-un târziu, am ajuns pe un platou înalt, de o rară fertilitate şi frumuseţe, oferind o privelişte panoramică doar cu puţin mai întinsă decât cea a Etnei, însă depăşind, în opinia lui Ellison şi a mea, mult mai faimoasa privelişte de pe acel munte în toate elementele autentice ale pitorescului.

— Sunt conştient, zise călătorul, cu un suspin de adâncă încântare, după ce contemplă în transă, vreme de aproape o oră, acest decor, ştiu că aici, în locul meu nouă din zece

dintre cei mai pretenţioşi oameni ar rămâne mulţumiţi. Panorama aceasta este într-adevăr splendidă şi mi-ar plăcea dacă n-ar fi excesul de splendoare. Gustul tuturor arhitecţilor pe care i-am cunoscut îi îndeamnă să construiască, de dragul perspectivei, casele în vârful colinelor. Eroarea este evidentă. Măreţia, în oricare dintre manifestările ei, dar mai ales cât priveşte întinderea, înfioară, tulbură, iar mai apoi oboseşte, deprimă. Pentru un peisaj de ocazie nimic mai bun; pentru o privelişte constantă, nimic mai rău. Iar cât despre privelişte constantă, aspectul cel mai reprehensibil al măreţiei este întinderea; cel mai nesuferit aspect al întinderii este distanţa. Este în contradicţie cu sentimentul şi cu nevoia de recluziune, sentimentul şi nevoia pe care căutăm să le satisfacem retrăgându-ne la ţară. Privind de pe piscul unui munte, nu putem să nu ne simţim străini de lume. Cei bolnavi de inimă evită ca pe ciumă priveliştile îndepărtate.

De-abia spre sfârşitul celui de-al patrulea an de căutări am găsit un loc de care domnul Ellison se declară satisfăcut. E de prisos, fireşte, să spun unde se afla situat acest loc. Recenta moarte a prietenului meu, fapt ce a permis ca domeniul său să fie deschis unor anumite categorii de vizitatori, învăluie Arnheim într-un soi de misterioasă şi reţinută, dacă nu chiar solemnă, celebritate, aidoma, în esenţă, deşi infinit supeRioară în grad, celei care de atâta timp înconjoară castelul Fonthill14.

La Arnheim se ajungea în mod obişnuit pe râu. Vizitatorul pornea din oraş în zorii zilei. Toată dimineaţa călătorea între hotarele unei frumuseţi tăcute şi domestice pe care păşteau nenumărate oi, blana lor albă împestriţând verdele aprins al pajiştilor ondulate. Încet-încet, ideea de cultură făcea loc unui interes pur pastoral. El era amestecat cu sentimentul de izolare, acesta iarăşi cu conştiinţa singurătăţii. Pe măsură ce se însera, canalul devenea tot mai îngust; malurile tot mai abrupte şi acoperite cu un frunziş tot mai bogat, mai abundent şi mai sumbru.

Apa devenea din ce în ce mai transparentă. Râul făcea mii de ocolişuri, încât în nici un moment nu puteai vedea suprafaţa lui scânteietoare la o distanţă mai mare de patruzeci de prăjini. În fiecare clipă luntrea părea prinsă într-un cerc vrăjit cu pereţi de frunziş, de netrecut şi nepătruns, un acoperiş de satin azuriu şi fără fund, chila ei oscilând, cu admirabilă simetrie, pe cea a unei fantastice bărci, care, răsturnată cine ştie prin ce întâmplare, plutea în constantă tovărăşie cu cea adevărată, susţinând-o. Canalul devenea acum o strungă; deşi termenul este destul de nepotrivit, îl întrebuinţez pentru că limba pur şi simplu nu posedă un cuvânt care să poată reda mai bine cea mai frapantă – chiar dacă nu şi cea mai distinctă – trăsătură a peisajului. Aspectul de strungă se păstra doar cât priveşte înălţimea şi paralelismul celor două maluri, dispărând cu totul în privinţa celorlalte trăsături. Pereţii albiei (prin care curgea mereu o apă limpede) ajungeau până la înălţimea de o sută, iar pe alocuri, o sută cincizeci de picioare, înclinându-se într-atât unul spre celălalt, încât aproape că împiedicau pătrunderea luminii; iar muşchii, prelungi ca nişte panaşe, care atârnau denşi din arborii înlănţuiţi deasupra capului, dădeau întregii genuni un aer de funebră melancolie. Meandrele deveneau din ce în ce mai frecvente şi mai întortocheate, adesea părând să se întoarne spre ele însele, încât călătorul de mult va fi pierdut orice idee de direcţie. Ba mai mult, era învăluit de un sentiment încântător de stranietate. Ideea de natură stăruia încă, dar părea să fi suferit o schimbare în aspectul său; era o ciudată simetrie, o uniformitate emoţionantă, o proprietate magică în aceste lucrări. Nicăieri nu se vedea o ramură căzută, o frunză veştedă, o pietricică rătăcită, un petic de pământ brun. Apa cristalină se arcuia dinaintea granitului curat ori a muşchiului imaculat, cu o precizie a conturului care deopotrivă încânta şi deruta ochiul.

Strecurându-se de câteva ceasuri prin labirinturile acestui canal, pe când întunericul devenea cu fiecare clipă tot mai

adânc, o neaşteptată cotitură a bărcii o aduse pe neaşteptate, ca şi când ar fi căzut din cer, într-un bazin circular de o întindere considerabilă, comparativ cu lăţimea strungii. Era de vreo două sute de iarzi în diametru şi înconjurat din toate părţile, afară de una – cea care întâmpina barca imediat la intrare – de coline, în general de aceeaşi înălţime ca pereţii genunii, deşi de un aspect cu totul diferit. Flancurile sale se înclinau dinspre marginea apei într-un unghi de patruzeci şi cinci de grade şi erau înveşmântate de la temelie până în vârf, fără a lăsa să scape vreun locşor, într-o draperie alcătuită din cele mai splendide flori; de-abia se zărea câte o frunză verde în marea de culori aromate şi unduioase.

Bazinul era foarte adânc; dar apa era atât de transparentă, încât fundul părea să conste într-o masă groasă de pietricele de alabastru, rotunde, perfect vizibile doar în răstimpuri, adică ori de câte ori ochiul refuza să vadă, jos pe fund, cerul răsturnat, eflorescenta duplicată a colinelor. Pe acestea din urmă nu erau deloc arbori, sau arbuşti, de orice mărime.

Impresia produsă asupra privitorului era aceea de bogăţie, căldură, culoare, tăcere, uniformitate, moliciune, delicateţe, eleganţă, voluptate şi miraculoasă extravaganţă ale unei culturi ce sugera vise despre o rasă nouă de zâne, harnice, pline de gust, magnifice şi minuţioase; dar pe când ochiul urma povârnişul în miriadele de culori, din punctul ascuţit de joncţiune cu apa până la capătul său estompat de faldurile norilor ce atârnau deasupra, devenea într-adevăr greu să nu-ţi imaginezi o cascadă panoramică de rubine, safire, opaluri şi onixuri aurii, rostogolindu-se tăcute din cer.

Vizitatorul, nimerind deodată din obscuritatea defileului în acest golf, este încântat, dar şi zăpăcit de globul plin al soarelui scăpătând, pe care îl crezuse coborât deja dincolo de orizont, dar care îi apare acum din faţă, formând

singurul capăt al unei panorame altminteri nelimitate, vizibilă printr-altă spărtură abisală între coline.

Dar aici călătorul părăseşte luntrea ce l-a purtat atât de departe şi coboară într-o canoe uşoară de ivoriu, ornată cu arabescuri de un stacojiu aprins, atât pe dinăuntru, cât şi pe dinafară. Pupa şi prova acestei barei se înalţă deasupra apei, cu capetele-i ascuţite, încât forma ei generală este cea a unui corn neregulat. Ea se odihneşte pe suprafaţa apei cu graţia superbă a unei lebede. Pe fundul ei îmbrăcat în hermelină stă o singură padelă din lemn de satin; dar nici urmă de vâslaş sau de slujitor. Oaspetele este rugat să nu-şi facă griji; sorţii vor fi alături de dânsul. Barca mai mare dispare, iar el este lăsat singur în canoea ce stă aparent nemişcată pe mijlocul lacului. Dar pe când omul reflectează în ce direcţie să o ia, percepe o uşoară unduire a bărcii fermecate.

Aceasta se roteşte încet până când ajunge cu prova în dreptul soarelui. Porneşte apoi blând, dar cu o viteză tot mai mare, undele stârnite părând să se spargă uşor de malurile de ivoriu, cu un sunet divin, părând să ofere singura explicaţie posibilă pentru muzica aceasta mângâietoare şi totuşi melancolică, a cărei nevăzută origine călătorul uluit în zadar încearcă să o caute împrejur. Canoea înaintează necontenit, apropiindu-se de poarta stâncoasă a panoramei, astfel încât adâncurile sale se văd din ce în ce mai clar. La dreapta se înalţă un lanţ de coline înalte, sălbatic şi luxuriant împădurite. Se observă totuşi că aspectul de perfectă curăţenie, unde malul se afundă în apa, predomină încă. Nu-i nici urmă din obişnuitele aluviuni ale râurilor. La stânga, peisajul are un aspect mai domol şi mai vădit artificial. Aici malul urcă dinspre apă cu o uşoară înclinaţie, formând o întindere mare de iarbă, a cărei textură seamănă mai mult ca orice cu catifeaua şi de un verde atât de strălucitor, încât suportă comparaţia chiar şi cu nuanţa celui mai pur smarald. Acest platou variază în lăţime de la zece la trei sute de iarzi, de la malul râului

până la peretele înalt do oindlfld do picioare ce se întinde, într-o infinitate de curbe, dar urmând direcţia generală a râului, până când se pierde în depărtare, către apus. Acest perete este o stâncă compactă, apărută în urma despicării pe perpendiculară a peretelui, cândva colţuros, care formează malul sudic al râului; dar nu a mai rămas urmă din această lucrare. Piatra cizelată are patina veacurilor, fiind năpădită pretutindeni de iederă, caprifoi, răsură şi clematită. Uniformitatea liniilor de creastă şi de la baza peretelui este din plin compensată de arborii rătăciţi, de o înălţime uriaşă, care cresc izolat sau în grupuri mici, pe întinsul acestui plăteau, dar şi pe domeniul aflat dincolo de perete, însă în imediata sa apropiere; încât numeroasele ramuri (îndeosebi cele ale nucului negru) se apleacă şi îşi înmoaie în apă vârfurile suspendate. Mai departe, pe acelaşi domeniu, privirea este împiedicată de un ecran impenetrabil de frunziş.

Aceste lucruri se observă pe măsură ce barca se apropie treptat de ceea ce am numit poarta panoramei. Dar venind şi mai aproape de ea, aspectul său abisal dispare; o nouă perspectivă a golfului se deschide spre stânga, în care direcţie se observă că se înclină şi peretele, urmând cursul general al râului. Dincolo de această nouă deschidere ochiul nu poate pătrunde prea departe, căci râul, dimpreună cu peretele, o coteşte tot spre stânga, până când amândoi sunt înghiţiţi de frunze.

Totuşi barca lunecă magic spre canalul şerpuitor; iar aici malul din faţa peretelui seamănă cu cel opus peretelui panoramei mai vaste. Colinele înalte, devenind în unele locuri munţi, şi acoperite cu o vegetaţie de o sălbatică luxurianţă închid întreaga scenă. Plutind încet mai departe, dar cu o iuţeală ceva mai mare, călătorul, după nenumărate mici ocolişuri, descoperă că înaintarea îi este aparent blocată de o poartă gigantică, sau mai curând de o uşă, din aur şlefuit, sculptată şi cizelată cu multă migală şi reflectând razele directe ale soarelui scăpătând iute acum,

cu o strălucire ce pare să cuprindă în flăcări întreaga pădure dimprejur. Această poartă este încastrată într-un perete înalt, care aici pare să traverseze râul în unghi drept. Totuşi peste câteva clipe se va vedea că masa principală a apei continuă să se deplaseze, după un lung şi blând ocol, spre stânga, peretele urmând-o ca mai înainte, şi ca un torent de un volum considerabil, desprinzându-se din cel principal, îşi croieşte drum, cu un susur uşor, pe sub uşă, fiind astfel ascuns privirii.

Canoea cade în canalul mai mic şi se apropie de poartă. Aripile sale masive se întind uşor şi muzical. Barca alunecă printre ele şi îşi începe coborâşul iute într-un vast amfiteatru, complet încins de munţii purpurii, ale căror poale sunt scăldate de un râu strălucitor pe toată întinderea circuitului lor. Răstimp în care întreg Paradisul din Arnheim irumpe la vedere. Se aude revărsarea unei melodii fermecătoare; este o senzaţie apăsătoare, de miros dulceag, ciudat; este un amestec ca de vis cu ochiul înalţilor şi subţirilor arbori orientali, arbuşti stufoşi, stoluri de păsări aurii şi stacojii, iazuri tivite cu flori de crin, pajişti cu viorele, lalele, maci, zambile şi tuberoze, lungi şi încâlcite şiruri de pârâiaşe argintii – şi, ţâşnind confuz din mijlocul tuturor, o masă de arhitectură semigotică, semisarazină, susţinându-se miraculos în aer, scânteind în lumina roşie a soarelui cu o sută de foişoare, minarete şi clopotniţe, şi părând lucrarea fantomaTică, colectivă, a silfelor, a zânelor a duhurilor şi a gnomilor.

NOTĂ BIBILIOGRAFICĂ.

DOMENIUL ARNHEIM

(THE DOMAIN OF ARNHEIM)

(A: manuscris, 1846; B: Columbian Lady's and Gentleman's Magazine, martie 1847; C: Works, 1850)

O variantă mai amplă, superioară, a Grădinii-Peisaj din 1842 (vezi MMR, pp. 435-441), ale cărei paragrafe le

incorporează, omiţând însă o serie de adjective şi corectând punctuaţia celei dintâi.

La 18 octombrie 1848, Poe îi scrie prietenei sale Helen Whitman: „Până atunci am să-ţi trimit […] Domeniul Arnheim, aflat la îndemână şi care, în plus, dezvăluie foarte multe despre sufletul meu”. Autorul adnotează: „Nuvela conţine mai multe lucruri despre mine, despre gusturile şi gândurile mele decât tot ce am scris până acum”.

Traducerea s-a făcut după C.

Titlul: „Arnheim” este castelul eroinei lui Sir Walter Scott din Anne of Geierstein (1829). Pe Berenice, din nuvela eponimă, Poe o numeşte „silfa crângurilor din Arnheim.”

POVESTIRI 1847-1849

Mellonta Tauta.

CĂTRE REDACTORII REVISTEI LADY'S BOOK:

Am onoarea de a vă trimite, pentru revista dumneavoastră, un articol pe care sper că veţi reuşi să-l înţelegeţi chiar mai bine decât mine însumi. E vorba despre traducerea prietenului meu, Martin Van Buren Mavis1 (poreclit uneori „prorocul atoatevăzător”1), a unui manuscris oarecum ciudat, pe care l-am găsit, cam cu un an în urmă, închis bine în interiorul unei sticle ce plutea pe Mare Tenebrarum – mare descrisă atât de temeinic de geograful nubian2, însă rareori vizitată în zilele noastre, cu excepţia transcendentaliştilor şi a căutătorilor de comori.

Al dumneavoastră, EDGAR A. POE.

LA BORDUL BALONULUI CIOCÂRLIA

1 aprilie 28483

Ei bine, draga mea prietenă – acum va trebui să înduri pentru păcatele tale chinul unei scrisori lungi şi clevetitoare. Îţi spun limpede că am să te pedepsesc pentru toate obrăzniciile tale, încercând să fiu cât mai plicticoasă, cât mai discursivă, cât mai incoerentă şi cât mai nesuferită cu putinţă. În plus, iată-mă sinistrată în balonul ăsta jegos, cu o sută sau două de canaille4, venite cu toatele într-o excursie de plăcere (ce idee bizară au unii oameni despre

plăcere!) şi n-am nici o perspectivă de a atinge terra firma5 vreme de cel puţin o lună de zile. Nimeni cu care să schimbi o vorbă. Nimic de făcut. Când n-ai nimic de făcut, este timpul să corespondezi cu prietenele. Vei înţelege, aşadar, de ce-ţi scriu această epistolă – din pricina ennui6-ului meu şi a păcatelor tale.

Pregăteşte-ţi ochelarii şi fii hotărâtă să te laşi plictisită: am de gând să-şi scriu în fiecare zi pe durata acestei călătorii odioase.

Vai! Când oare va fi vizitat craniul omenesc de vreo Invenţie? Pi-vom condamnaţi pe vecie la miile de neajunsuri ale balonului? Nu va născoci nimeni un mod mai rapid de locomoţie? Mişcarea asta la trap este, în opinia mea, o adevărată tortură. Pe cuvântul meu, n-am făcut mai mult de o sută de mile pe oră de când am plecat de acasă! Chiar şi păsările ne bat – cel puţin unele dintre ele. Te asigur că nu exagerez câtuşi de puţin. Fără îndoială, mişcarea balonului, pare mai înceată decât este în realitate – asta din cauza faptului că nu avem nici un fel de obiecte în jurul nostru cu care să ne calculăm viteza şi din cauză că mergem cu vântul în spate. Bineînţeles, ori de câte ori întâlnim câte un balon, avem prilejul să ne dăm seama de viteza noastră şi atunci, recunosc, lucrurile nu par chiar atât de rele. Cu toate că sunt obişnuită cu acest mod de a călători, nu-mi pot învinge un fel de ameţeală ori de câte ori chiar pe deasupra capetelor noastre trece câte un balon purtat de curent. Întotdeauna mi se arată ca o imensă pasăre de pradă, gata să se repeadă asupra noastră şi să ne ducă în ghearele ei. Chiar în dimineaţa asta, pe la răsăritul soarelui, a trecut unul pe deasupra noastră şi încă atât de aproape, încât ghidropa7 lui aproape că a şters plasa ce ţine suspendată nacela, producându-ne serioase temeri. Comandantul nostru ne-a spus că dacă materialul capsulei noastre ar fi fost „mătasea” lucioasă de acum cinci sute sau o mie de ani, inevitabil am fi fost avariaţi. Această mătase, după cum mi-a explicat el, era o ţesătură alcătuită din măruntaiele unei

specii de viermi. Viermii erau bine hrăniţi cu dude – un soi de fruct asemănător cu pepenele verde – şi când erau îndeajuns de graşi, erau zdrobiţi într-o piuă8. Pasta astfel obţinută era denumită papirus9 în starea ei primară şi trecea printr-o serie de procese până când devenea, în cele din urmă, „mătase”. Ciudat să spun, cândva era mult admirată ca articol de îmbrăcăminte femeiască! Baloanele, de asemenea, erau confecţionate îndeobşte din ea. Un material mai bun, pare-se, a fost descoperit mai apoi în puful care înconjoară pericarpul unei plante denumite popular euphorbium10 şi, în limbajul botanicii de atunci, laptele-cucului. Acest din urmă soi de mătase era numit silk-buckingham11, datorită durabilităţii ei superioare, iar pentru uz era impregnată de obicei cu o soluţie de cauciuc – substanţă care, în unele privinţe, trebuie să fi semănat cu gutta percha12, aflată acum în folosinţă. Acest cauciuc era numit uneori „gumă de India” sau „gumă de whist” şi era, fără îndoială, una dintre numeroasele specii de fungi13. Să nu-mi mai spui niciodată că n-aş fi o adevărată amatoare de antichităţi.

Apropo de ghidropa – a noastră s-ar părea că tocmai în clipa asta a răsturnat peste bord un om de pe unul dintre micile propulsoare magnetice care viermuiesc în oceanul de sub noi – o navă de vreo şase mii de tone14 şi, din toate privinţele, ruşinos de supraîncărcată. Acestor bărci minuscule ar trebui să li se interzică să transporte peste un anumit număr de pasageri. Omul, firește, n-a fost lăsat să urce din nou la bord şi curând dispăru din vedere, cu colacul lui de salvare cu tot. Mă bucur, draga mea prietenă, că trăim într-o epocă atât de luminată, încât nici nu se mai concepe să existe ceea ce noi numim individ. Adevărata umanitate nu se îngrijeşte decât de mase.

Apropo, vorbind de umanitate, ştii că nemuritorul nostru Wiggings15 nu este chiar atât de original în vederile sale despre Condiţia Socială şi toate celelalte, pe cât sunt înclinaţi să presupună contemporanii săi? Pundit16 mă

asigură că aceleaşi idei au fost formulate, aproape în acelaşi mod, cu vreo mie de ani în urmă, de un filosof irlandez, pe nume Furrier17, ca urmare a faptului că ţinea un magazin cu amănuntul cu blănuri de pisică şi de alte animale. Pundit ştie, vezi bine; nu poate fi nici o greşeală în privinţa asta. Cât de minunat vedem cum se adevereşte, zi de zi, profunda observaţie a hindusului Aries Totel (după cum este ea citată de Pundit): „Trebuie, aşadar, să spunem că nu doar o dată, sau de două ori, sau de câteva ori, ci cu reluări aproape infinite, aceleaşi păreri revin în cerc printre oameni”18.

2 aprilie.

Transmis azi cuterului magnetic responsabil cu secţiunea mediană a cablurilor telegrafice plutitoare. Aflu că prima oară când a fost pus în funcţiune acest gen de telegraf de către Horse19, se credea că era aproape imposibil de întins cablurile pe mare; acum însă ne vine greu să înţelegem în ce consta dificultatea! Deh, se mai schimbă lumea. Tempora mutantur20- scuză-mă că-l citez pe etrusc21. Ce ne-am face oare fără telegraful atlantic? (Pundit spune că „atlantic” era adjectivul antic.) Am zăbovit câteva minute ca să punem câteva întrebări celor de pe cuter şi, printre alte veşti glorioase, am aflat că în Africia a izbucnit războiul civil, în timp ce în Yuropa şi în Aysher22 ciuma îşi face treaba în chipul cel mai frumos. Nu e într-adevăr remarcabil că înainte ca umanitatea să-şi reverse asupra filosofiei mirifica ei lumină, lumea era obişnuită să considere Războiul şi Ciuma drept nişte calamităţi? Ştii că în templele antice se înălţau rugăciuni pentru ca aceste rele (!) să nu se abată asupra omenirii? Nu este oare într-adevăr greu de înţeles pe ce principiu al interesului acţionau străbunii noştri? Erau atât de orbi încât să nu vadă că nimicirea a zeci de mii de indivizi nu e decât în marele folos al masei!

3 aprilie.

Este într-adevăr foarte amuzant să te caţeri pe scara de frânghie ce duce spre creştetul balonului şi de acolo să

contempli lumea înconjurătoare. Din nacela de dedesubt, după cum ştii, perspectiva nu e chiar atât de cuprinzătoare – poţi vedea foarte puţin în plan vertical. Dar şezând aici (de unde îţi scriu această misivă), pe platforma deschisă şi luxos capitonată din creştet, poţi vedea tot ce se întâmplă, în toate direcţiile. Chiar acum se văd o puzderie de baloane, şi ele oferă un spectacol foarte animat, iar văzduhul răsună de zumzetul atâtor milioane de glasuri omeneşti. Am auzit afirmaţia că atunci când Yellow sau (după cum pretinde Pundit) Violet, despre care se presupune că ar fi fost primul aeronaut23, a susţinut posibilitatea traversării atmosferei în toate direcţiile, prin simpla înălţare sau coborâre până când dădeai de un curent favorabil, n-a fost ascultat câtuşi de puţin de contemporanii săi, care îl considerau un soi de nebun inventiv, căci filosofii (?) timpului declaraseră că acest lucru era imposibil. Zău că mi se pare acum absolut inexplicabil cum de un lucru atât de vădit realizabil a putut scăpa perspicacităţii anticilor savans24. Dar în toate epocile, marile obstacole în calea progresului în Artă au fost ridicate de aşa-zişii oameni de ştiinţă. Desigur, oamenii noştri de ştiinţă nu sunt chiar atât de bigoţi precum cei din vechime: o, am să-ţi spun ceva cât se poate de bizar în legătură cu acest subiect. Ştii că nu sunt decât o mie de ani de când metafizicienii au consimţit să-i elibereze pe oameni de ciudata închipuire că ar exista numai două căi posibile pentru atingerea Adevărului! Crede, dacă poţi! Se pare că demult, cu mult timp în urmă, în noaptea timpului, trăia un filosof turc (sau poate hindus), pe nume Aries Totel25. Individul ăsta a introdus, sau în orice caz a propagat, ceea ce se chema metoda deductivă sau a priori26 de investigaţie. A început cu ceea ce susţinea el că ar fi axiome sau „adevăruri de la sine înţelese”, iar de aici a purces „în mod logic” la rezultate. Cei mai mari discipoli ai săi au fost unul Neuclid şi unul Cant27. Ei bine, Aries Totel a domnit suprem până la apariţia unui anume Hog, poreclit „Eltrick Păstorul”, care propovăduia un sistem complet diferit, pe

care l-a botezat a posteriori sau inductiv28. Schema lui privea exclusiv Senzaţia. Proceda prin observarea, analizarea şi clasificarea faptelor – instantiae naturae29, cum erau ele denumite cu o expresie preţioasă – în legi generale. Metoda lui Aries Totel, într-un cuvânt, se baza pe noumena; a lui Hog pe phenomena30. Ei bine, atât de mare era admiraţia trezită de acest din urmă sistem, încât, imediat ce el a fost introdus, Aries Totel a căzut în dizgraţie; dar în cele din urmă a recâştigat din terenul pierdut şi i s-a îngăduit să împartă tărâmul adevărului cu rivalul său mai modern. Aceşti savans susţineau acum că singurele căi posibile spre cunoaştere erau calea aristoteliană şi cea baconiană. „Baconian”, se cade să ştii, era un adjectiv inventat ca un echivalent, mai sonor şi mai demn, pentru hog-ian.

Ei bine, draga mea prietenă, te asigur cât se poate de ferm că expun această chestiune în modul cel mai corect, pe baza celor mai serioase surse; şi lesne îţi vei da seama cum o noţiune atât de absurdă în chiar expresia ei trebuie să fi acţionat pentru întârzierea progresului întregii cunoaşteri adevărate – care avansează aproape invariabil prin salturi intuitive31. Străvechea idee restrângea investigaţia la un soi de târâş; şi timp de sute de ani, atât de mare a fost iubirea pentru Hog mai ales, încât s-a pus capăt, virtualmente, oricărei cugetări vrednice de acest nume. Nici un om nu îndrăznea să rostească un adevăr pentru care se simţea îndatorat numai şi numai propriului său suflet. Nu conta dacă adevărul era un adevăr chiar demonstrat, căci îndărătnicii savans ai vremii luau în considerare numai calea prin care s-a ajuns la el. Nici măcar nu se uitau la scop. „Să vedem mijloacele”, ţipau ei, „mijloacele!” Dacă, după cercetarea mijloacelor, se descoperea că ele nu intrau nici în categoria Aries (adică Berbec), nici în categoria Hog, ei bine, atunci aceşti savans se mulţumeau să-l declare pe „teoretician” un smintit şi nu mai voiau să aibă nimic de a face cu el sau cu adevărul său.

Ei bine, nu se poate susţine nici măcar că prin sistemul „târâşului” s-ar putea ajunge, după un lung şir de epoci, la cel mai mare volum de adevăr, întrucât reprimarea imaginaţiei era un rău ce nu putea fi compensat de nici o certitudine superioară în ce priveşte vechile metode de investigare. Eroarea acestor jurmani, acestor vranţuji, acestor ingleji şi acestor amricani32 (aceştia din urmă, în treacăt spus, au fost strămoşii noştri direcţi) a fost o eroare întru totul analoagă celei a deşteptului care îşi închipuie că neapărat vede un obiect cu atât mai bine cu cât îl ţine mai aproape de ochi. Aceşti oameni se lăsau orbiţi de detalii. Când procedau în maniera lui Hog, „faptele” lor nu erau nici într-un caz întotdeauna fapte – chestiune lipsită de importanţă dacă ei n-ar fi insistat că ele erau într-adevăr fapte şi trebuiau să fie fapte numai pentru că păreau să fie astfel. Când mergeau pe calea Berbecului, direcţia lor nu era mai dreaptă decât cornul unui berbec, fiindcă niciodată nu aveau o axiomă care să fie cu adevărat o axiomă. Trebuie să fi fost tare orbi să nu vadă acest lucru, chiar şi pe vremea lor; căci, chiar pe vremea lor, multe din demult „statornicitele” axiome fuseseră deja respinse. De pildă, ex nihilo nihil fit33; „un corp nu poate acţiona acolo unde el nu este”; „nu pot exista antipozi”; „întunericul nu poate ieşi din lumină” – toate astea şi o duzină de alte formulări asemănătoare, înainte vreme admise fără şovăire ca axiome, erau socotite, chiar în perioada despre care vorbesc, ca fiind de nesusţinut. Cât de absurdă atunci la aceşti oameni insistenţa cu care se încredeau în „axiome” ca baze imuabile ale Adevărului! Dar chiar şi din gurile celor mai serioşi gânditori ai lor este uşor de demonstrat futilitatea, precaritatea axiomelor lor în general. Care era totuşi cel mai serios dintre logicienii lor? Să vedem! Mă duc să-l întreb pe Pundit şi mă întorc într-un minut…

Uite, am găsit! Iată o carte scrisă cu aproape o mie de ani în urmă şi tradusă de curând din ingleză – care, în treacăt spus, pare să fi stat la baza amriccanei. Pundit spune că,

hotărât lucru, este cea mai deşteaptă lucrare antică din domeniul ei, logica. Autorul (despre care s-a vorbit mult pe vremea sa) era un anume Miller, sau Mill; şi aflăm menţionat despre dânsul, ca un aspect de oarecare însemnătate, că avea un cal de moară botezat Bentham. Dar să aruncăm o privire asupra tratatului! 34

Vai! „Capacitatea sau incapacitatea de a-l concepe”, spune domnul Miller foarte potrivit, „nu trebuie înţeleasă în nici un caz ca un criteriu al adevărului axiomatic”. Care modern în toate minţile sale s-ar gândi vreodată să conteste acest truism? Singurul lucru care ar trebui să ne mire este cum s-a întâmplat ca domnul Mill să considere necesar chiar şi să facă aluzie la un fapt atât de vădit. Până aici în regulă, dar să mai întoarcem o filă. Ce avem aici? „Contrariile nu pot fi amândouă adevărate – adică nu pot coexista în natură”. Aici domnul Mill vrea să zică, de pildă, că un copac trebuie sau să fie un copac sau să nu fie un copac – că nu poate să fie în acelaşi timp un copac şi să nu fie un copac. Foarte bine; dar eu îl întreb de ce. Iată răspunsul dumnealui – şi dânsul nu pretinde niciodată că el ar putea fi altul decât acesta – „pentru că este imposibil să concepi că ambele contrarii pot fi adevărate”. Dar acesta nu e nici un fel de răspuns, după cum el însuşi a arătat; căci n-a admis el mai înainte ca pe un truism că „această capacitate sau incapacitate de a-l concepe nu trebuie înţeleasă în nici un caz ca un criteriu al adevărului axiomatic”?

Ei bine, nu mă plâng de aceşti antici pentru că logica lor este, după cum ei înşişi arată, cu totul neîntemeiată, lipsită de valoare şi complet fantezistă, cât mai ales din cauza îngâmfatei şi imbecilei lor proscrieri a tuturor celorlalte căi ale Adevărului, a tuturor celorlalte mijloace de a-l atinge în afara celor două căi absurde – una a târâşului şi cealaltă a grăpişului – la care au îndrăznit să reducă Sufletul care nu doreşte nimic mai tare decât să zboare.

Apropo, draga mea prietenă, nu crezi că aceşti antici dogmatici ar fi fost derutaţi dacă li s-ar fi demonstrat pe

care din aceste două căi a fost atins, do fapt, col mai important şi mai sublim dintre toate adevărurile lor? Am în vedere adevărul Gravitaţiei. Newton i-l datora lui Kepler35. Kepler a admis că cele trei legi ale sale au fost ghicite – aceste trei legi dintre toate legile care l-au condus pe marele matematician inglez la principiul său, baza întregului principiu fizic – dincolo de care va trebui să pătrundem în împărăţia Metafizicii. Kepler a ghicit – adică a imaginat. El era esenţialmente un „teoretician” – cuvântul acesta atât de plin de sfinţenie astăzi, mai demult un epitet al dispreţului. De asemenea, nu i-ar fi derutat oare pe sobolii ăia bătrâni36 dacă li s-ar fi explicat prin care din cele două „căi” dezleagă criptograful o criptogramă cum nu se poate mai enigmatică, sau prin care dintre cele două căi Champollion a îndreptat omenirea spre acele adevăruri durabile şi aproape fără de număr ce au rezultat din descifrarea de către dânsul a hieroglifelor37?

Încă un cuvânt despre acest subiect şi n-am să te mai plictisesc. Nu apare oare ciudat faptul că, în veşnica lor pălăvrăgeală despre căile spre Adevăr, acestor bigoţi le-a scăpat din vedere ceea ce noi vedem acum atât de clar ca fiind calea supremă – cea a Concordanţei? Nu pare straniu că n-au izbutit să deducă din lucrările lui Dumnezeu faptul vital că o perfectă concordanţă trebuie să fie un adevăr absolut! Cât de vădit a fost progresul nostru din momentul în care a fost anunţată această propoziţie! Cercetarea a fost smulsă din mâinile sobolilor şi dată, ca sarcină, adevăraţilor şi singurilor gânditori adevăraţi, oamenii cu o imaginaţie aprinsă. Aceştia din urmă teoretizează. Îţi poţi imagina exclamaţia de dispreţ cu care cuvintele mele ar fi primite de străbunii noştri dacă ar putea să privească acum peste umărul meu? Oamenii aceştia, zic, teoretizează; şi teoriile lor sunt doar corectate, reduse, sistematizate – curăţate, încetul cu încetul, de zgura lor de neconcordanţă – până când, în cele din urmă, iese la iveală o concordanţă perfectă, pe care chiar şi cei mai îndărătnici o acceptă,

întrucât este o concordanţă, ca un adevăr absolut şi indiscutabil.

4 aprilie.

Gazul cel nou face minuni, în combinaţie cu noile îmbunătăţiri cu gutaperca. Cât de sigure, de comode, de uşor de mânuit şi, în toate privinţele, de convenabile sunt baloanele noastre moderne! Iată unul imens apropiindu-se de noi cu o viteză de cel puţin o sută cincizeci de mile pe oră. Pare să fie înţesat de oameni – poate sunt trei sau patru sute de pasageri – şi cu toate acestea zboară la o înălţime de aproape o milă, uitându-se la bieţii de noi cu un dispreţ suveran. O sută sau chiar două sute de mile pe oră e o viteză mică, la urma urmelor. Îţi aminteşti de călătoria noastră pe calea ferată pe întinsul continentului Kanadaw38?

— Trei sute de mile pe oră – asta da călătorie! Nimic de văzut însă – nimic de făcut decât să flirtezi, să petreci şi să dansezi în saloanele acelea magnifice. Îţi aminteşti ce senzaţie ciudată aveam când, din întâmplare, zăream câte un obiect din afară, pe când vagoanele noastre parcă zburau? Totul părea unic – într-o singură masă. În ce mă priveşte, nu pot zice decât că preferam călătoria mai lentă cu trenul, cu o sută de mile pe oră. Aici ne era permis să avem ferestre de sticlă – şi chiar să le deschidem – şi priveliştea ţinutului era ceva mai clară… Pundit spune că ruta marii căi ferate spre Kanadaw trebuie să fi fost trasată, într-o oarecare măsură, cu vreo nouă sute de ani în urmă39! De fapt, el merge până acolo încât să afirme că sunt încă vizibile urmele unui drum – urme ce trimit la o perioadă tot atât de veche precum cea menţionată. Calea ferată, pare-se, avea doar o linie dublă; a noastră, ştii bine, are douăsprezece linii; şi alte trei sau patru sunt în pregătire. Vechile şine erau foarte subţiri, şi dispuse atât de aproape una de cealaltă, încât ele sunt, după ideile noastre moderne, destul de superficiale, dacă nu chiar periculoase la extrem. Lăţimea actuală a căii ferate – de cincizeci de

picioare – este considerată, pe bună dreptate, nu îndeajuns de sigură.

Din partea mea, nu mă îndoiesc că în vremurile foarte îndepărtate trebuie să fi existat un fel de cale ferată, după cum afirmă Pundit; căci, după părerea mea, nimic nu poate fi mai clar decât că, într-o anumită perioadă – firește, nu cu mai puţin de şapte secole în urmă – continentele de nord şi de sud ale Kanadaw-ului erau unite40; kanadawdienii ar fi fost atunci împinşi, de nevoie, spre o mare cale ferată care să străbată continentul.

5 aprilie.

Sunt aproape devorat de ennui. Pundit e singura persoană de la bord cu care se poate conversa; iar el, bietul suflet! Nu e în stare să vorbească de nimic altceva decât despre antichitate. S-a străduit toată ziua să mă convingă că vechii amriccani se autoguvernau!

— A mai auzit cineva o asemenea absurditate?

— Că existau într-un soi de confederaţie condusă după principiul „fiecare pentru sine”; după modelul „dinilor de prerie” despre care citim în poveşti41. El spune că aceştia au început cu cea mai stranie idee imaginabilă, adică: toţi oamenii se nasc liberi şi egali – şi asta în pofida legilor gradaţiei atât de vădit imprimate asupra tuturor lucrurilor atât din universul moral cât şi din cel fizic. Fiecare om „vota”, cum numeau ei asta – adică se amesteca în treburile obşteşti – până când, într-un târziu, s-a descoperit că ceea ce era treaba fiecăruia nu era treaba nimănui şi că „Republica” (aşa era botezat lucrul ăsta absurd) era fără nici un fel de guvernare. Se povesteşte însă că prima împrejurare ce a zgâlţâit în mod deosebit automulţumirea filosofilor care au construit această „Republică” a fost surprinzătoarea descoperire că sufragiul universal dădea prilej unor aranjamente frauduloase prin care oricând putea fi înregistrat orice număr dorit de voturi fără posibilitatea împiedicării sau măcar descoperirii acestei fraude de vreun partid destul de josnic spre a nu-i fi ruşine

de ea. O simplă reflecţie asupra acestei descoperiri a fost suficientă pentru a scoate în evidenţă consecinţele, şi anume că infamia trebuia să domnească – într-un cuvânt, că un guvern republican nu putea fi niciodată altceva decât un guvern infam. Pe când însă filosofii erau ocupaţi să roşească de propria lor neghiobie de a nu fi prevăzut aceste rele inevitabile şi concentraţi să inventeze noi teorii, chestiunea a fost rezolvată brusc de un individ pe nume Mob42, care a luat totul în mâinile sale şi a instaurat un despotism, în comparaţie cu care cele ale fabuloşilor Zeros şi Hellofagabaluses43 păreau respectabile şi agreabile. Acest Mob (un venetic, în treacăt fie spus) a fost, se spune, cel mai odios dintre toţi oamenii care au făcut vreodată umbră Pământului. Ca statură era un uriaş – insolent, rapace, murdar; avea fierea unui bou, cu inima unei hiene şi creierul unui păun. A murit, în cele din urmă, din pricina propriilor salo energii, care l-au epuizat. Cu toate acestea, şi-a avut întrebuinţările sale, ca orice lucru, oricât de rău, dâhd omenirii o lecţie pe care nici în ziua de azi ea nu e în pericol de a o uita – să nu mergi niciodată pe o cale nemijlocit contrară analogiilor naturale. Cât despre republicanism, nu s-a putut găsi pentru el nici o analogie pe faţa pământului – afară doar de cazul „dinilor de preerie”, excepţie ce pare să demonstreze, dacă nu altceva, că democraţia este o formă admirabilă de guvernământ – pentru câini.

6 aprilie.

Aseară am avut o imagine clară a Alpha Lyrae-i44, al cărei disc, prin ocheanul comandantului nostru, descrie un unghi de o jumătate de grad, semănând foarte mult cu soarele nostru atunci când te uiţi la el cu ochiul liber, pe o zi ceţoasă. Alpha Lyrae, deşi mult mai mare decât soarele nostru, în treacăt fie spus, seamănă cu el foarte mult în ce priveşte petele, atmosfera şi multe alte asemenea amănunte. Abia în veacul trecut, îmi spune Pundit, a început să fie bănuită relaţia binară ce există între aceşti

doi aştri. Vădita mişcare a sistemului nostru în spaţiul ceresc era (ciudat să spun asta!) raportată la orbita unei prodigioase stele din centrul galaxiei. S-a afirmat că, în jurul acestei stele sau în orice caz în jurul unui centru de gravitaţie comun tuturor aştrilor din Calea Lactee şi presupus a se afla undeva lângă Alcyon45, în constelaţia Pleiadelor, se rotea fiecare dintre aceşti aştri, al nostru efectuând circuitul într-o perioadă de 117 000 000 de ani! Noi, cu luminile noastre de azi, sau cu uriaşele îmbunătăţiri aduse telescoapelor noastre ş.a.m.d., fireşte, înţelegem cu greu temeiurile unei idei precum aceasta. Cel dintâi susţinător al ei a fost un oarecare Mudler46. E de presupus că el a fost condus la această ipoteză bizară, în primă instanţă, de o simplă analogie; dar aşa stând lucrurile, ar fi trebuit măcar să adere la o analogie în dezvoltare. În fapt, un mare glob central era într-adevăr sugerat; până aici Mudler a fost consecvent. Acest glob central însă, din punct de vedere dinamic, ar fi trebuit să fie mai mare decât toate globurile sale înconjurătoare luate la un loc. S-ar fi putut pune atunci întrebarea: „De ce nu-l vedem noi?” – noi mai ales, cei care ocupăm regiunea mediană a constelaţiei – chiar locul lângă care, la o adică, trebuie să fie situat acest soare central de neconceput. Astronomul, ajuns în acest punct, s-a refugiat, poate, în ipoteza non-luminozităţii; iar aici analogia a fost brusc abandonată. Insă chiar admiţând că globul central ar fi non-luminos, cum a reuşit el să explice neputinţa sa de a fi făcut vizibil de numărul incalculabil de sori strălucitori ce luminează în toate direcţiile în jurul său? Fără îndoială, ceea ce a susţinut el în cele din urmă era doar un centru de gravitaţie comun tuturor aştrilor rotitori – dar aici iarăşi analogia trebuie să fi fost abandonată. Sistemul nostru se roteşte, este adevărat, în jurul unui centru comun de gravitaţie, dar face acest lucru în legătură cu şi ca o consecinţă a unui soare material, a cărui masă contrabalansează din plin restul sistemului. Cercul matematic este o curbă alcătuită dintr-o

infinitate de linii drepte; însă ideea asta de cerc – această idee despre el, pe care, cât priveşte întreaga geometrie pământească, o considerăm a fi o idee pur matematică, în opoziţie cu cea practică – este, la drept vorbind, concepţia practică pe care numai noi avem dreptul să o susţinem în legătură cu acele cercuri titanice cu care avem de a face, cel puţin în imaginaţie, atunci când presupunem că sistemul nostru, cu toţi membrii săi, se roteşte în jurul unui punct din centrul galaxiei. Încerce numai chiar şi cea mai viguroasă imaginaţie omenească să facă un singur pas spre înţelegerea unui circuit atât de incomprehensibil! N-ar fi câtuşi de puţin paradoxal să spui că până şi raza fulgerului, străbătând de-a pururi circumferinţa acestui cerc de neconceput, l-ar străbate totuşi de-a pururi, în linie dreaptă. Că drumul soarelui nostru de-a lungul unei asemenea circumferinţe – că direcţia sistemului nostru pe o asemenea orbită – ar devia, pentru orice percepţie omenească, în vreun grad, oricât de mic, de la linia dreaptă, chiar şi într-un milion de ani, este o ipoteză de nesusţinut; şi totuşi aceşti vechi astronomi erau, pare-se, foarte ispitiţi să creadă că ar fi apărut o curbură decisivă în decursul scurtei perioade a istoriei lor astronomice – în punctul abia schiţat – în neantul absolut a două sau trei mii de ani! Cât de incomprehensibil că asemenea consideraţii precum aceasta nu le-au atras numaidecât luarea-aminte la adevărata stare de lucruri – aceea despre revoluţia binară a soarelui nostru şi a Alpha Lyrae-i în jurul unui centru comun de gravitaţie!

7 aprilie.

Ne-am continuat, în seara trecută, distracţiile astronomice. Am avut o imagine clară a celor cinci asteroizi neptunieni şi am urmărit cu mult interes înălţarea unui uriaş postament pe doi buiandrugi în noul templu din Daphnis47, pe Lună. Era amuzant să te gândeşti că nişte creaturi atât de minuscule precum lunarienii, şi care semănau atât de puţin cu oamenii, dovedeau cu toate acestea o ingeniozitate tehnică mult superioară celei a

noastre. Este, de asemenea, greu de conceput că uriaşele mase pe care aceste vietăţi le mânuiesc cu atâta vioiciune sunt, de fapt, uşoare, după cum ne spune însăşi raţiunea noastră.

8 aprilie.

Evrika! Pundit este în culmea gloriei sale. Un balon din Kanadaw a luat legătura cu noi astăzi şi ne-a aruncat pe bord câteva gazete recente: ele conţin unele ştiri extrem de ciudate cu privire la antichităţile kanawdiene sau mai degrabă amriccane. Presupun că ştii că de câteva luni bune au fost angajaţi mai mulţi muncitori care să pregătească terenul pentru o fintână nouă în Paradis48 – principala grădină de plăceri a împăratului. Paradisul, pare-se, a fost, literal vorbind, o insulă din timpuri imemoriale – adică hotarul ei de la miazănoapte a fost dintotdeauna (după cele mai vechi hrisoave) un râuleţ, sau mai curând un braţ de mare foarte îngust. Braţul acesta s-a lăţit încetul cu încetul până când a ajuns la lăţimea lui prezentă – de o milă. Întreaga lungime a insulei este de nouă mile; lăţimea variază considerabil, întreaga arie (aşa pretinde Pundit) a fost acoperită, cu vreo opt sute de ani în urmă, pretutindeni cu case, unele dintre ele înalte de douăzeci de etaje; terenul din chiar vecinătatea sa fiind socotit (din motive cât se poate de obscure) foarte preţios. Dar cutremurul îngrozitor din anul 2050 a produs stricăciuni şi pagube atât de mari oraşului (căci era prea mare ca să fie numit sat), încât nici cei mai infatigabili dintre arheologii noştri n-au reuşit încă să obţină de la faţa locului date suficiente (sub formă do monede, medalii sau inscripţii) cu care să construiască chiar şi un simulacru de teorie cu privire la moravurile, obiceiurile., etc., etc., etc, ale locuitorilor aborigeni. Aproape tot ce am aflat până acum despre ei este că făceau parte din tribul sălbaticilor knickerbocker, care infestau continentul la data primei sale descoperiri de către Recorder Riker49, un cavaler al Lânii de Aur. Totuşi nu erau câtuşi de puţin necivilizaţi, căci cultivau diverse

arte şi chiar ştiinţe, în maniera lor proprie. Se spune despre ei că erau iscusiţi în multe privinţe, dar că, în mod bizar, sufereau de monomania de a construi ceea ce, în vechea amriccană, se numeau „biserici” – un soi de pagode instituite pentru adorarea a doi idoli, care erau cunoscuţi sub numele de Bogăţie şi Modă. În cele din urmă, se spune că insula a devenit, nouă zecimi din ea, numai biserici. S-ar părea că de asemenea femeile erau deformate, în mod bizar, de o protuberantă naturală în regiunea dorsală inferioară – deşi, cu totul inexplicabil, această deformaţie era considerată ca un semn de frumuseţe, în fapt, una sau două din pozele acestor femei ciudate ni s-au păstrat în chip miraculos. Ele arată foarte, foarte straniu – ceva între un curcan şi un dromader.

Ei bine, aceste câteva amănunte sunt aproape tot ce ne-a parvenit în legătură cu vechii knickerbockeri50. Se pare însă că pe când săpau în centrul grădinii împăratului (care, după cum ştii, acoperă întreaga insulă), câţiva lucrători au dezgropat un bloc de granit de formă cubică şi evident şlefuit cu dalta, cântărind câteva sute de livre. Se păstrase în bună stare, fără a fi suferit, din câte se pare, decât vătămări superficiale în urma cutremurului ce îl îngropase în pământ. Pe una din feţele sale era o lespede de marmură cu (închipuieşte-ţi numai!) o inscripţie – o inscripţie lizibilă. Pundit este în extaz. După ce a fost dată la o parte lespedea, a apărut o cavitate, conţinând o ladă de plumb plină cu felurite monede, un sul lung cu nume, mai multe documente ce par să semene cu nişte gazete, cu alte lucruri de mare interes pentru un arheolog! Nu poate fi nici o îndoială că toate acestea sunt relicve amriccane originale aparţinând tribului numit knickerbocker. Ziarele aruncate pe bordul balonului nostru sunt pline cu reproduceri în facsimil ale monedelor, manuscriselor, înscrisurilor tipografice etc, etc. Transcriu pentru amuzamentul tău inscripţia knickerbocker de pe lespedea de marmură:

ACEASTĂ PIATRĂ DE TEMELIE A MONUMENTULUI ÎNCHINAT MEMORIEI LUI GEORGE WASHINGTON A FOST AŞEZATĂ CU CEREMONIILE CUVENITE ÎN ZIUA A 19-a DIN OCTOMBRIE 1847

ANIVERSAREA CAPITULĂRII LORDULUI CORNWALLIS ÎN FAŢA GENERALULUI WASHINGTON LA YORKTOWN A. D. 1781

SUB AUSPICIILE ASOCIAŢIEI CETĂŢENILOR DIN NEW YORK PENTRU MONUMENTUL LUI WASHINGTON51

Asta este, aşa cum ţi-am redat-o eu, o traducere cuvânt de cuvânt realizată de Pundit însuşi, astfel încât nu poate fi nici o greşeală la mijloc. Din puţinele cuvinte astfel păstrate, deducem câteva lucruri importante, dintre care nu cel mai puţin interesant este faptul că în urmă cu o mie de ani adevăratele monumente nu mai erau la modă – cum era şi foarte firesc – oamenii mulţumindu-se, aşa cum facem noi acum, cu o simplă schiţare a proiectului de a ridica un monument cândva, în viitor; piatra de temelie fiind pusă cu grijă să străjuiască „singuratică şi solitară”52 (scuză-mă că citez din marele poet amriccan Benton!) ca o garanţie a generoasei intenţii. Constatăm, de asemenea, foarte clar, din această admirabilă inscripţie, cum, unde şi cine a făcut marea capitulare în chestiune. Cât priveşte unde, a fost la Yorktown (oriunde va fi fost locul ăsta), iar cât priveşte cine, a fost generalul Cornwallis53 (fără îndoială un bogat negustor de grâne). El a capitulat. Inscripţia comemorează capitularea – cui?

— Păi, „a lordului Cornwallis”. Singura întrebare este pentru ce anume i-ar fi dorit sălbaticii capitularea. Dar când ne aducem aminte că aceşti sălbatici erau neîndoielnic nişte canibali, ajungem la concluzia că intenţionau să facă din el cârnaţi. Cât despre cum, nici un limbaj nu poate fi mai explicit. Lordul Cornwallis a fost silit să capituleze (pentru cârnaţi) „sub auspiciile Asociaţiei Monumentului Washington” – fără îndoială o instituţie caritabilă pentru aşezarea pietrelor de temelie.

Dar cerul să mă binecuvânteze! Care e problema? Aha, pricep – balonul a explodat şi o să ne prăvălim în mare. Prin urmare, nu mai am timp decât să adaug că, din rapida frunzărire a facsimilelor din gazete etc, etc, aflu că, dintre amriccani, marii oameni ai acelor zile erau un anume John, fierar de meserie, şi un anume Zacchary54, croitor.

Adio, până la revedere. Dacă vei primi sau nu această epistolă are prea puţină importanţă, căci eu scriu numai pentru propriul meu amuzament. Am să vâr însă manuscrisul într-o sticlă şi am să o arunc în mare.

A ta pe vecie, PUNDITA.

NOTĂ BIBILIOGRAFICĂ.

MELLONTA TAUTA

(MELLONTA TAUTA)

(A: Godey's Lady's Book pentru februarie 1849, 38:133-138; B: Works, IV, 1856, 288-301)

Această „nuvelă cosmică” (Buranelli), rescrisă în varianta O scrisoare remarcabilă, satirizează viitorul din perspectiva prezentului, spre deosebire de Câteva vorbe cu o mumie, unde prezentul e ridiculizat din perspectiva trecutului (Mabbott).

Aceste două texte, precum şi Colocviul dintre Monos şi Una, Îngerul Bizarului, A o mie şi doua poveste a Şeherezadei, Sfinxul, se ocupă de câteva dintre ideile „fixe” ale autorului: nu trebuie să dăm crezare istoriografiei, democraţia degenerează în dictatura gloatei, e greşit să ne facem iluzii în privinţa progresului omenirii. Iată ce-i scrie Poe, la 10 iulie 1844, doctorului T. H. Chivers: „Nu sunt de acord cu ceea ce afirmi dumneata despre progresul omului spre perfecţiune. Omul este acum doar mai activ, nu mai înţelept, nici mai fericit, decât a fost cu 6 000 de ani în urmă. A spune că suntem mai buni decât strămoşii noştri înseamnă a face din epocile trecute doar un stadiu elementar al prezentului şi al viitorului; cită vreme fiecare

individ în parte e rudimentul unei fiinţe viitoare (materiale şi nu spirituale). Ar însemna să-l considerăm pe Dumnezeu nedrept presupunând că cei care au murit înaintea noastră ar fi fost dezavantajaţi faţă de noi”.

Istoria publicării nuvelei în două forme e curioasă. În opinia lui Mabbott, Poe a terminat Mellonta Tauta pe 3 februarie 1848, zi în care acesta îi scrie editorului Louis A. Godey că are pentru el un articol „imaginativ – şi nu critic”. Este ultima contribuţie pe care Godey o cumpără de la Poe.

În conferinţa despre „Univers” pe care o susţine pe 3 februarie 1848 la Society Library din New York, autorul citează din paragrafele 7-13 ale nuvelei într-o formă complet revizuită şi adăugită – fapt explicabil pentru o conferinţă, autorul aşteptându-se probabil ca nuvela să-i apară în revista lui Godey pe la mijlocul lui martie. Revista întârzia însă să o publice şi ea nu apăruse când paragrafele citate au fost incluse în conferinţa revizuită şi tipărită sub formă de carte în Eureka (iulie 1848). Poe pare să fi uitat de acest lucru, căci pe 21 ianuarie 1849 îi scria prietenei sale Annie Richmond: „Văd că Godey a anunţat un articol de-al meu, dar habar n-am despre ce-i vorba”. E improbabil ca Godey să fi citit Eureka, însă probabil că ar fi fost nemulţumit de apariţia acestei dubluri. La 28 aprilie Poe îi scrie iar lui Annie: „apoi (din cauza persecuţiei şi insolenţei sale) am fost nevoit în cele din urmă să mă cert cu…”

Poe nu menţionează numele persoanei, însă Mabbott conchide că ar fi vorba de Godey. Cei doi s-au împăcat în iulie 1849 (conform scrisorii lui Poe către doamna Clemm din 19 iulie 1849).

Traduceri. Mellonta Tauta, trad. De Petre Solomon, în volumul Mellonta Tauta, Editura Tineretului, 1968, pp. 170-190.

Traducerea s-a făcut după A. Versiunea B a editorului Rufus Griswold omite scrisoarea introductivă, pe care Mabbott o consideră parte integrantă a nuvelei. Accentele eronate în a priori şi a posteriori sunt omise în B.

Titlul: „Aceste lucruri sunt în viitor”, din Sofocle, Antigona, v. 1 333. Poe a găsit citatul şi traducerea lui în engleză probabil în Ernest Maltravers (1837) al lui Bulwer.

O profeţie.

Apropo, ca nu cumva să deduceţi că părerile mele ar fi identice, cât priveşte amănuntele, cu cele avansate în Ipoteza nebuloasă11, îndrăznesc să fac câteva completări, pe care, în esenţa lor, le-am notat, chiar dacă nu şi tipărit, cu câţiva ani în urmă, sub titlul O profeţie.

În veacul următor va sta consemnat în hrisoave că, la origine, Soarele s-a condensat deodată (şi nu treptat, cum presupunea Laplace), ajungând acum la dimensiunea lui cea mai mică; şi că astfel condensat, se rotea în jurul unei axe; că această axă de rotaţie nu constituia centrul figurii, întrucât el nu se rotea numai, ci şi gravita pe o orbită eliptică (rotaţia şi gravitaţia sunt unul şi acelaşi lucru, dar le separ în folosul demonstraţiei); că astfel constituit şi astfel gravitând, ardea (la fel cum arde un vulcan sau un meteor din piatră) şi-şi revărsa miezul în spaţiu sub formă de vapori, vaporii aceştia ajungând până la capătul emisferei mai mari, în parte datorită mărimii, dar în principal pentru că puterea focului era mai mare aici; că la momentul potrivit, aceşti vapori, purtaţi apoi nu neapărat spre locul ocupat acum de Neptun, s-au condensat pentru a-l zămisli pe Neptun; că planeta a luat – o chestie de necesitate – aceeaşi formă pe care o avea Soarele, care formă a făcut din rotirea sa o revoluţie pe o orbită eliptică; şi că drept consecinţă a unei astfel de revoluţii – drept consecinţă a faptului că era purtată înapoi cu fiecare revoluţie zilnică – viteza revoluţiei sale anuale nu-i atât de mare precum ar trebui să fie dacă ar depinde exclusiv de viteza de rotaţie a Soarelui (a treia lege a lui Kepler)2; că forma sa, influenţându-i rotaţia -jumătatea mai grea, întorcându-se spre Soare, capătă un impuls suficient ca să o scoată din sfera de atracţie şi astfel să o azvârle în afara centrului de gravitaţie – i-a dat puterea de a evita căderea pe suprafaţa

Soarelui (şi poate de a-şi cuceri în mod treptat poziţia pe care o deţine acum); că, după o serie de epoci, a primit căldura Soarelui, care pătrundea spre centrul ei, cauzând în cele din urmă erupţiile vulcanice şi degajând astfel vapori; şi care a evaporat substanţele de pe suprafaţa ei până când, în final, au luat fiinţă sateliţii şi inelul ei gazos (dacă este adevărat că are un inel3); că aceşti sateliţi au luat forme eliptice, rotindu-se şi gravitând „amândoi subt una", ţinuţi fiind pe orbitele lor lunare de forţa centrifugă rezultată din rotirile lor zilnice şi necesitând un timp mai îndelungat pentru a-şi efectua revoluţiile lunare decât era nevoie dacă n-ar fi avut nici o revoluţie zilnică.

Am spus destul, fără a mă referi la celelalte planete, ca să vă dau cât de cât o idee despre ipoteza mea, ceea ce este tot ce am dorit. Nu mi-am propus să vin cu dovezi cât priveşte adevărul ei, căci, de fapt, n-am strâns niciuna, afară de faptul că ea bântuie, ca o stafie, prin creierul meu. Vedeţi că eu susţin ideea că Luna noastră se învârte în jurul axei sale mai des decât gravitează ea în jurul planetei primare, acelaşi fiind cazul şi cu sateliţii care-i însoţesc pe Jupiter, Saturn şi Uranus.

De când am scris acest articol, o analiză mai atentă a conţinutului său m-a făcut să-mi modific întrucâtva opinia în legătură cu originea sateliţilor – cu alte cuvinte, cred acum că ei provin nu din vaporii emişi de arderile vulcanice şi din simpla lor împrăştiere sub acţiunea razelor solare, ci din inelele sale, care au rămas în spaţiile interplanetare, după precipitarea planetelor primare. Nu există nici o piedică serioasă împotriva concepţiei după care aeroliţii şi „stelele căzătoare" şi-ar avea sursa în materia desprinsă de pe suprafaţa Pământului şi din măruntaiele lui; dar este greu de presupus că s-ar fi putut produce astfel o cantitate suficientă care să dea naştere unui corp atât de mare, încât, prin forţa centrifugă rezultată din rotaţie, acesta să reziste puterii de absorbţie a rotirii părintelui său. Evenimentul în discuţie n-ar putea avea loc înainte ca planetele să devină

sori arzători – din acumularea căldurii propriului lor Soare, cuprinse între centru şi circumferinţă, şi care va topi, în cele din urmă singuratice zile, toate elementele şi va spulbera temeliile solide ca pe un sul4! (Vă rog să substituiţi această idee cu cea din Convorbirea dintre Eiros şi Charmion55.)

NOTĂ BIBILIOGRAFICĂ.

O PROFEŢIE

(A PREDICTION)

(A: manuscrise 29 februarie 1848; B: transcrierea manuscrisului de către George W. Eveleth, 1 octombrie 1878; C: Works, ed. Stedman şi Woodberry, Vol. IX, 1895, pp. 293-295; D: Methodist Review, New Iork, ianuarie 1896; E: Complete Works, ed. Harrison, 1902, XVI, pp. 337-339, parte din. Addenda" lui Poe la Eureka)

Această scurtă proză, crede T. O. Mabbott, îşi merită locul alături de nuvelele şi schiţele lui Poe datorită caracterului ei imaginativ şi a legăturii sale cu Conversaţia dintre Eiros şi Charmion.

Poe n-a publicat-o niciodată, însă la 29 februarie 1848 a inclus un manuscris al ei în postscriptum-ul la o scrisoare adresată lui George W. Eveleth. Scrisoarea se ocupa de prelegerea asupra „Universului" pe care Poe a susţinut-o la 5 februarie şi pe care avea s-o publice într-o versiune revizuită cu titlul Eureka în iulie.

Poe n-ar fi putut scrie această bucată în forma ei actuală înainte de descoperirea planetei Neptun de către Johann Gottfried Galle din Berlin, la 22 septembrie 1846, şi, trei săptămâni mai târziu, a satelitului ei. Ştirilor le-ar fi trebuit două-patru săptămâni să ajungă în America.

Traducerea s-a făcut după B.

Titlul e preluat din paragraful introductiv.

Un pretins Crichton.

Iată o idee bună pentru o revistă: – să o „lucreze” careva. Un pretendent vanitos la ştiinţa universală – un pretins Crichton1 – monopolizează, vreme de un ceas-două poate, atenţia unui larg auditoriu, majoritatea fiind profund impresionată de cunoştinţele sale. Este foarte spiritual, mai ales pe socoteala unui tânăr şi modest gentleman, care nu îndrăzneşte să dea nici un răspuns şi care, în cele din urmă, părăseşte Batonul, din cale-afară de tulburat, Crichtonul salutându-i ieşirea cu un hohot de râs Acesta se întoarce numaidecât, urmat de un valet purtând un braţ de cărţi. Acestea sunt puse pe masă. Tânărul gentleman, apehnd acum la unele notiţe în creion, pe care le luase pe ascuns în timpul demonstraţiei de erudiţie a Crichtonului, îl ţintuieşte cu propriile lui afirmaţii, una câte una, refutându-le pe rând pe toate, chiar autorităţile citate de egotistul însuşi, a cărui ignoranţă în toate problemele este astfel dată în vileag.

NOTĂ BIBILIOGRAFICĂ.

UN PRETINS CRICHTON

(A WOULD BE CRICHTON)

(A: Southern Literary Messenger, aprilie 1849, 15:220, „Marginalia” nr. 207; B: Works, 1850, III, p. 517, „Marginalia” nr. LXIII)

Anecdotă atribuită profesorului Richard Porson (1759-1808) de la Universitatea Cambridge, renumit pentru cunoştinţele sale de literatură clasică, dar şi pentru agapele sale bahice.

Se spune că Porson, călătorind odată alături de un ins lăudăros care cita, chipurile, din memorie, pasaje din Eschil, Sofocle şi Euripide, a scos din buzunar ediţiile complete ale celor trei dramaturgi greci şi i-a cerut impostorului să identifice fragmentele citate. Poe va fi citit despre această întâmplare în culegerea lui Charles Caleb Colton intitulată Lacon, or Many Things în Few Words

(1821-22) în ediţia newyorkeză din 1849 (p. 387), publicată de prietenul său, William Gowans.

S-ar părea că Poe şi-a salvat un prieten dintr-o situaţie asemănătoare. „La O soiree [. [o doamnă, renumită pentru vastele ei cunoştinţe lingvistice, dorind să pună la încercare vanitatea unui tânăr scriitor, şi-a pus în gând să-l roage să traducă un pasaj dificil din greacă, limbă despre care ştia că omul e complet ignorant, cu toate că în scrierile lui publicate făcea paradă de citatele greceşti. Doar protestele hotărâte şi repetate ale lui Poe faţă de un asemenea gest de méchanceté au împiedicat punerea în aplicare a acestei intenţii umilitoare" (Sarah Helen Whitman, Edgar Poe and His Critics, 1860, pp. 25-26). (în opinia lui Mabbott, petrecerea a avut probabil loc în salonul Annei C. Lynch, iar lingvista era aproape în mod sigur doamna Ellet. Tânărul autor a rămas neidentificat.)

Traducerea s-a făcut după textul lui Griswold (B), care conţine trei modificări ortografice.

Titlul e preluat din text de editorul T. O. Mabbott.

Cabana lui Landor.

Un pandant la Domeniul Arnheim1

Într-o plimbare pe jos, vara trecută, prin câteva dintre ţinuturile riverane ale New York-ului, pe la scăpătatul zilei, m-am trezit niţel derutat de drumul pe care îl urmasem2. Relieful era extrem de vălurit; şi de vreun ceas şi ceva poteca şerpuia întruna, atât de haotic, încercând să se ţină de vale, încât nu mai ştiam în ce direcţie se afla simpaticul sătuc3 B., unde hotărâsem să rămân peste noapte. La drept vorbind, în timpul zilei, care fusese totuşi foarte caldă, soarele nu strălucise mai deloc. O ceaţă fumurie, ca în verile indiene, învăluia totul, firește sporindu-mi deruta. Nu că m-ar fi îngrijorat prea mult acest lucru. Dacă nu ajungeam în sat până la asfinţit, sau măcar înainte de lăsatul întunericului, curând avea să-şi facă negreşit apariţia vreo căsuţă olandeză sau ceva de acest gen, cu toate că, de fapt, împrejurimile (poate pentru că erau mai

mult fertile decât pitoreşti) erau foarte slab populate. În orice caz, având rucsacul drept pernă şi ogarul, santinelă, un bivuac în aer liber era chiar lucrul care mi-ar fi făcut plăcere. Am pornit, aşadar, mai departe, cu inima uşoară, Ponto4 luându-mi în grijă puşca, până ce, într-un târziu, pe când tocmai mă întrebam dacă nu cumva puzderia de poieniţe ce duceau încoace şi încolo erau într-adevăr menite a fi poteci, cea mai promiţătoare dintre ele mă aduse pe un drum neîndoielnic de căruţă. Nu putea fi vorba de nici o greşeală. Se puteau vedea urmele şterse ale unor roţi; şi deşi arbuştii înalţi şi cătina deasă îşi dădeau mâna deasupra capului meu, dedesubt nu era nici un fel de obstacol, nici chiar pentru căruţa de munte de tip virginian, în opinia mea cel mai reuşit vehicul5. Drumul, afară de faptul că o lua drept prin pădure – dacă numele de pădure n-ar fi prea pretenţios pentru crângul acesta cu arbori subţiratici – şi afară de urmele vădite de roţi, nu semăna totuşi cu niciunul dintre drumurile ce văzusem înainte. Urmele de care vorbesc abia se vedeau, fiind încrustate pe suprafaţa tare, deşi umedă, a ceea ce semăna, mai mult ca orice, cu catifeaua verde genovează. Era, fireşte, iarbă, dar o iarbă rareori întâlnită altundeva decât în Anglia, atât de scurtă, atât de groasă, atât de uniformă şi atât de viu colorată.

Nici un obstacol nu stătea în calea roţilor, nici măcar o rămurea sau surcică uscată. Pietrele, care odinioară îngreunau înaintarea, nu mai zăceau alandala, ci erau aşezate cu multă grijă de ambele laturi ale aleii, definindu-i hotarele într-un fel cam imprecis, cam neglijent, dar pe de-a-ntregul pitoresc. Pretutindeni în interstiţii creşteau luxuriante buchete de flori sălbatice. Evident, nu prea ştiam ce să înţeleg din toate acestea. Era vorba de artă fără îndoială – asta nu mă surprindea – în sensul obişnuit, toate drumurile sunt nişte opere de artă; nici n-aş putea afirma că ar fi fost prea multe motive de uimire în faţa excesului pur al artei manifeste; tot ce părea făcut, ar fi putut fi făcut

aici, cu astfel de „capacităţi” naturale (cum scrie în manualele despre grădinile-peisaj), cu foarte puţină trudă şi cheltuială. Nu; nu volumul, ci caracterul artei mă îndemnă să mă aşez pe una dintre pietrele înflorate şi să contemplu, copleşit de admiraţie, vreme de o jumătate de ceas şi mai bine, această alee de basm. Cu cât priveam mai mult, cu atât mi se limpezea mai mult un lucru: un artist, şi încă unul dotat cu cel mai scrupulos ochi pentru formă, supraveghease toate aceste aranjamente. Cea mai mare grijă fusese acordată păstrării cuvenitei măsuri între ordine şi graţie pe de o parte, şi pittoresque6, în sensul adevărat al termenului italian, pe de alta. Erau puţine linii drepte, şi niciuna nu era lungă ori neîntreruptă. Acelaşi efect de curbură sau de culoare apărea din oricare punct, de obicei de două ori, dar nu mai des. Pretutindeni era varietate în uniformitate. Era o „compoziţie” căreia chiar şi cel mai cusurgiu spirit critic cu greu i-ar fi putut sugera vreo corecţie.

Am luat-o spre dreapta de cum am intrat pe acest drum, iar acum când urca, am urmat aceeaşi direcţie. Poteca era atât de întortocheată, încât nici un moment n-am fost în stare să anticipez direcţia ei cu mai mult de doi-trei paşi mai devreme. Aspectul ei nu suferise nici o schimbare esenţială. Deodată un murmur de apă îmi ajunse blând la urechi, şi după câteva clipe, cotind împreună cu drumul, ceva mai abrupt decât până atunci, mi-am dat seama că la baza povârnişului lin, drept în faţa mea, se înălţa un soi de clădire. Nu vedeam nimic clar din cauza cetii care învăluia întreaga vâlcea dedesubt. Totuşi, se pornise acum un vânticel, pe la scăpătatul soarelui; şi cum stăteam pe marginea povârnişului, ceaţa se risipi treptat în ghirlande, plutind deasupra peisajului. Când îmi apăru înaintea ochilor – în felul acesta treptat în care îl descriu – crâmpei cu crâmpei, ici un arbore, colo un ochi de apă, aici iarăşi creştetul unui horn, nu puteam să nu-mi imaginez că acest întreg era o iluzie ingenioasă, dintre cele expuse uneori sub

numele de „tablouri fugitive”7. Dar pe când se risipea ceaţa, soarele îşi urmase coborâşul în spatele colinelor domoale, iar de acolo, cu un uşor chassez8 spre sud, reapăru întreg şi strălucitor, cu un fel de lustru purpuriu, printr-o spărtură în vale, dinspre apus. Dintr-o dată, aşadar, şi ca prin farmec, întreaga vâlcea şi tot ce era cuprins în ea deveniră extraordinar de vizibile.

Cel dintâi coup d'oeil9, după ce soarele ajunse în poziţia descrisă mai sus, mă impresiona foarte tare, aşa cum mă impresiona în copilărie scena finală a vreunui spectacol teatral sau a unei melodrame bine regizate. Nu lipseau nici culorile monstruoase; căci lumina soarelui se strecura prin spărtură, toată în nuanţe portocalii şi purpurii; iar verdele viu al ierbii din vale se reflecta mai mult sau mai puţin asupra tuturor obiectelor, din perdeaua de vapori ce atârna încă deasupra capului, ca şi când i-ar fi fost silă să se despartă definitiv de peisajul acesta de neasemuită frumuseţe. Vâlceaua pe care o scrutam astfel sub baldachinul de ceaţă nu putea fi mai lungă de patru sute de iarzi; iar în lăţime varia între cincizeci şi o sută cincizeci sau poate două sute. La capătul de nord se îngusta la maximum, deschizându-se pe măsură ce înainta spre sud, dar fără vreo regularitate precisă. Cea mai lată porţiune era în jur de optzeci de iarzi de extremitatea sudică. Colinele care încercuiau valea nu pot fi numite dealuri propriu-zise, decât eventual cele din latura nordică. Aici, la vreo nouăzeci de picioare înălţime, se înălţa o terasă de granit, abruptă; şi după cum am mai pomenit, în acest punct valea nu era mai lată de cincizeci de picioare; dar dacă vizitatorul o lua mai la sud de acest stei, descoperea, la dreapta şi la stânga, povârnişuri dintr-o dată mai puţin înalte, mai puţin abrupte şi mai puţin stâncoase. Într-un cuvânt, totul se înclina şi se domolea către sud; şi totuşi întreaga vale era încinsă de proeminenţe, mai mult sau mai puţin înalte, exceptând în două puncte.

Despre unul din ele am vorbit deja. El se afla la o distanţă considerabilă, spre nord-vest, unde soarele coborâtor îşi urma calea, aşa cum am arătat mai înainte, printr-o bortă naturală în barajul de granit, spre interiorul unui amfiteatru; această fisură putea fi de zece iarzi în punctul său de lăţime maximă, din câte putea desluşi ochiul omenesc. Ea părea să ducă sus, tot mai sus, ca un drum natural, spre străfundurile munţilor şi pădurilor virgine. Cealaltă deschidere era chiar în capătul de sud al văii. Aici, povârnişurile nu erau în general decât nişte costişe line, întinzându-se de la est la vest cam pe o distanţă de o sută cincizeci de iarzi. În mijlocul acestei întinderi era o depresiune, la acelaşi nivel cu vatra naturală a văii. Cât priveşte vegetaţia, precum şi toate celelalte lucruri, peisajul era mai domol şi mai înclinat către sud.

Spre nord, pe versantul râpos, la câţiva paşi de prăpastie, irupeau trunchiurile magnifice ale nenumăraţilor hicori, nuci negri şi castani, întrerupţi ici şi colo de câte un stejar; iar vajnicele ramuri laterale, răsfirate mai ales la nuci, se aplecau mult peste marginea steiului.

Mergând mai spre sud, exploratorul zărea la început aceeaşi specie de arbori, dar tot mai puţin înalţi şi în acelaşi stil salvatorian10; vedea apoi ulmul mai blând, urmat de sasafras şi de salcâm, aceştia la rândul lor de mai delicatul tei, arborele lui Iuda, catalpă şi arţar, iar aceştia la rândul lor de alte specii mai graţioase şi mai modeste. Întreaga suprafaţă a povârnişului sudic era acoperită numai de tufişuri sălbatice, afară de câte o salcie argintie sau un plop alb. În fundul văii înseşi (căci trebuie ţinut minte că vegetaţia amintită până acum creştea doar pe stânci sau pe costişe), se vedeau trei copaci izolaţi. Unul era un ulm de o înălţime impresionantă şi de o formă desăvârşită: stătea de strajă la poarta de miazăzi a văii. Un altul era un hicori mult mai mare decât ulmul şi, în toate privinţele, un arbore mult mai reuşit, deşi amândoi erau do o rară frumuseţe: acesta părea să fi luat în pază intrarea dinspre nord-vest, ţâşnind

dintr-un grup de stânci chiar în fălcile viloagei şi iţindu-şi trupul graţios într-un unghi de aproape patruzeci şi cinci de grade, hăt departe, spre lumina solară a amfiteatrului. La vreo treizeci de iarzi la est de acest copac stătea însă mândria văii şi, dincolo de orice îndoială, cel mai magnific copac ce îmi fusese dat să văd vreodată, decât poate printre chiparoşii din Itchiatuckanee11. Era un tulipier cu trei tulpini, Liriodendron Tulipiferum, din familia magnoliei12. Cele trei tulpini se desprindeau de trunchiul-mamă la vreo trei picioare de sol şi se despărţeau lin şi treptat, fără să se despartă una de cealaltă mai mult de patru picioare în punctul unde începea frunzişul pe trunchiul cel mare: asta se întâmpla la înălţimea de vreo optzeci de picioare. Nimic nu întrece în frumuseţe forma sau verdele viu-aprins al frunzelor de tulipier. În clipa de faţă ele erau late de opt ţoli, însă farmecul lor era complet eclipsat de fantastica splendoare a florilor sale învoalte. Imaginează-ţi, adunate la un loc, un milion dintre cele mai mari şi mai strălucitoare tulipe! Numai astfel îşi poate face cititorul o idee despre tabloul ce vreau să zugrăvesc. Şi apoi maiestuoasa graţie a tulpinilor columnare, curate, delicat granulate, cea mai lată cu un diametru de patru picioare, şi la douăzeci de picioare de pământ. Nenumăratele inflorescenţe, amestecate cu cele ale altor arbori nu mai puţin frumoşi, deşi infinit mai puţin maiestuoşi, umpleau valea cu mai ceva decât parfumurile arăbeşti13.

Podeaua generală a amfiteatrului era în marea ei parte din iarbă, de felul celei ce descoperisem pe drum: orice s-ar spune, delicios de moale, groasă, catifelată şi miraculos de verde. Era greu de imaginat cum de fusese înfăptuită toată această frumuseţe. Am vorbit despre cele două deschideri ale văii. Din cea spre nord-vest izvora un pârâiaş ce cobora, murmurând blând şi spumegând uşor, prin viroagă, până când dădea de grupul de stânci din care se iţea hicoriul singuratic. Aici, după ce dădea ocol arborelui, o lua puţin către nord-est, lăsând tulipierul la vreo douăzeci de

picioare mai la sud, fără nici o schimbare esenţială a cursului său până ce nu se apropia de mijlocul drumului dintre hotarele de răsărit şi de apus ale văii. În acest punct, după o serie de meandre, făcea un unghi drept şi urma o direcţie în general sudică, şerpuind mereu, până când se pierdea într-un heleşteu, de formă neregulată (deşi, în mare, oval), care scânteia la celălalt capăt al văii. Acest heleşteu avea poate un diametru de o sută de iarzi în punctul său de lăţime maximă. Nu e cristal care să fi fost mai clar decât apele sale. Fundul său, care se vedea clar, consta numai din prundiş de un alb strălucitor. Malurile sale, din iarba de smarald pe care am descris-o deja, se rotunjeau în loc să povârnească în cerul curat de dedesubt; şi atât de limpede era acest cer, atât de perfect în răstimpuri reflecta el toate obiectele de deasupra, încât nu era o treabă tocmai uşoară să determini unde se sfârşea adevăratul mal şi unde începea imitaţia. Păstrăvii, precum şi alte câteva specii de peşti, de care iazul părea aproape supărător de ticsit, semănau toţi cu nişte peşti zburători autentici. Era aproape imposibil să nu crezi că sunt pur şi simplu suspendaţi în aer. O canoe uşoară din mesteacăn, plutind liniştit pe apă, era reflectată în cele mai minuscule fibre ale sale cu o fidelitate neîntrecută nici de cea mai perfect şlefuită oglindă. O mică insulă, surâzând veselă cu florile ei larg deschise şi abia reuşind să adăpostească în spaţiul ei un sălaş pitoresc, pare-se un coteţ de păsări, se înălţa din lac nu departe de malul nordic, de care era legată cu un podeţ ce părea incredibil de fragil şi totuşi foarte primitiv. Acesta era alcătuit dintr-o singură scândură lată şi groasă, din lemn de tulipier.

Era lung de patruzeci de picioare şi unea distanţa dintre cele două maluri cu o arcuire uşoară dar foarte pronunţată, prevenind orice oscilaţie. La capătul de sud al heleşteului izvora un afluent al pârâului, care, după o şerpuire poate de treizeci de iarzi, se strecura în cele din urmă prin „depresiunea” (deja descrisă) din mijlocul povârnişului

sudic şi, rostogolindu-se într-o prăpastie de o sută de picioare, îşi urma calea ocolită şi neobservată până în fluviul Hudson. Heleşteul era adânc, în unele locuri de treizeci de picioare, dar pârâul rareori depăşea trei, lăţimea lui maximă fiind în jur de opt picioare. Fundul şi malurile sale erau ca ale iazului – dacă li s-ar fi putut atribui vreun defect, cât priveşte pitorescul, apoi acela era excesiva sa limpezime.

În întinderea de iarbă verde se evidenţia ici-colo câte o tufă decorativă, precum hortensia sau obişnuitul bulgăre-de-zăpadă, sau aromata seringă; sau, mai frecvent, câte un grup de priboi, splendid înfloriţi, de toate varietăţile. Ultimii creşteau în ulcele îngropate cu grijă în pământ pentru a da impresia că plantele respective ar fi indigene. Pe lângă toate astea, catifeaua pajiştei era minunat împestriţată de o uriaşă turmă de oi colindând valea în tovărăşia a trei căprioare domesticite şi a unui mare număr de raţe, cu penajul strălucitor. Un buldog uriaş părea să supravegheze vigilent aceste animale, pe toate şi pe fiecare în parte.

De-a lungul stâncilor din partea de răsărit şi de apus, unde, spre partea superioară a amfiteatrului, hotarele erau mai mult sau mai puţin abrupte, creştea din belşug iedera, astfel încât doar ici şi colo puteai zări câte o imagine a steiului golaş. Prăpastia de nord era aşijderea aproape complet îmbrăcată în viţe de vie, de o rară luxurianţă, unele ţâşnind din solul de la baza stâncii, altele din bordurile de pe faţa ei. Uşoara ridicătură ce alcătuia hotarul de jos al acestui mic domeniu era încoronată de un perete natural de piatră, destul de înalt ca să împiedice evadarea căprioarelor. Nu se vedea nicăieri urmă de gard; căci nicăieri nu era nevoie de vreo împrejmuire artificială: orice oaie rătăcită, de pildă, care ar fi încercat să iasă din vale prin viroagă, după câţiva iarzi ar fi descoperit că înaintarea îi era blocată de steiul peste care se rostogolea cascada ce-mi reţinuse atenţia prima oară când m-am apropiat de domeniu. Pe scurt, singurul acces sau ieşire era printr-un

grilaj care ocupa trecătoarea stâncoasă din drum, la câţiva paşi de locul în care mă oprisem să cercetez peisajul.

Am arătat că pârâul şerpuia foarte neregulat pe tot cursul său. Cele două direcţii generale ale sale erau, aşa cum am spus, întâi de la vest la est, iar apoi de la nord la sud. În dreptul cotului, curgând invers, râul făcea o buclă aproape circulară, formând o peninsulă, căreia nu-i lipsea mult să fie o insulă, şi care cuprindea cam a şaisprezecea parte dintr-un pogon. Pe această peninsulă era o casă – şi când zic că această casă, întocmai ca terasa infernală văzută de Vathek, „était d'une architecture inconnue dans Ies annales de la terre”14, vreau să spun doar că tout ensemble15 mă uimea prin desăvârşita armonie dintre simţul noului şi al proprietăţii, într-un cuvânt, al poeziei (căci, afară de cuvintele tocmai folosite, cu greu aş putea da, despre poezia în abstract, o definiţie mai riguroasă), şi nici nu vreau să spun că simplul outre s-ar fi vădit în vreun fel.

De fapt, nimic nu putea fi mai simplu, mai complet nepretenţios decât această colibă. Efectul ei minunat consta exclusiv în aranjamentul ei artistic ca pictură. Mi-aş fi putut imagina, pe când o priveam, că fusese creată de penelul vreunui peisagist eminent. Perspectiva din care am văzut prima oară această vale nu era atotcuprinzătoare, deşi era aproape cel mai bun punct din care se putea zări casa. Am să o descriu prin urmare aşa cum am văzut-o mai apoi, dintr-un loc aflat pe zidul de piatră de la capătul de sud al amfiteatrului.

Clădirea principală era lungă de aproximativ douăzeci şi patru de picioare şi lată de şaisprezece, cu siguranţă nu mai mare. Înălţimea ei totală, de la podea şi până în vârful acoperişului, nu putea depăşi optsprezece picioare16. La capătul apusean al acestei structuri era ataşată o alta, în toate proporţiile mai mică cam cu o treime: – linia faţadei sale aflându-se cu vreo doi iarzi în spatele casei mai mari, iar linia acoperişului desigur considerabil mai jos decât aceea a acoperişului alăturat. În unghi drept faţă de aceste

clădiri, din spatele celei principale, nu chiar de la mijloc, se întindea un al treilea compartiment, foarte mic, în general cu o treime mai mic decât aripa de vest. Acoperişurile celor două mai mari erau foarte ţuguiate, coborând de la creastă într-o curbă lată şi depăşind cu cel puţin patru picioare pereţii din faţă, formând acoperişul a două verande. Aceste din urmă acoperişuri nu aveau nevoie fireşte de nici un suport; dar întrucât dădeau impresia că ar avea unul, la colţuri şi numai la colţuri fură introduşi nişte piloni, absolut obişnuiţi. Acoperişul aripii de nord nu era decât prelungirea unei porţiuni din acoperişul principal. Între clădirea principală şi aripa de vest se ridica un horn pătrat, foarte înalt şi cam îngust, din ţigle olandeze, alternativ negre şi roşii: în vârf, o cornişă mică din ţigle ieşite în afară. Deasupra frontoanelor, acoperişurile ieşeau şi ele mult în afară: la clădirea principală cu vreo patru picioare la est şi cu două la vest. Uşa principală nu era exact în sectorul central, ci niţel mai spre est, iar cele două ferestre către vest. Acestea din urmă nu veneau până la podea, dar erau mult mai lungi şi mai înguste decât de obicei, având un singur oblon, la fel ca uşile, geamurile fiind de formă rombică, dar destul de mari. Chiar şi uşa avea partea de sus din sticlă, tot în cercevele rombice, un zăvor mobil asigurând-o peste noapte. Uşa dinspre aripa de vest se afla în frontonul ei şi era destul de simplă – o singură fereastră dădea spre sud. Nu era nici o uşă exterioară spre aripa de nord, care şi ea avea doar o singură fereastră spre est.

Peretele gol al frontonului de est era cumpănit de nişte scări (cu balustradă), dispuse pe diagonală, urcuşul fiind dinspre sud. Sub protecţia streşinii mult ieşite în afară, aceste scări asigurau accesul spre o uşă ce ducea la mansardă, sau mai degrabă pod, căci era luminată doar de o singură fereastră spre nord şi părea a servi drept magazie.

Scuarurile clădirii principale şi ale aripii de vest nu aveau podele, cum se obişnuieşte, ci în dreptul uşilor şi al fiecărei

ferestre, plăci de granit mari, netede, neregulate, fuseseră încastrate în gazonul moale, permiţând umblatul confortabil pe orice vreme. Poteci excelente, din acelaşi material, chiar dacă imperfect adaptate, dar cu iarbă catifelată umplând frecventele intervale dintre plăci, duceau în toate direcţiile de la casă, spre un izvor de cristal aflat la vreo cinci paşi mai încolo, pe drum, sau la cele două-trei dependinţe situate la nord, dincolo de pârâu, şi care erau complet ascunse de cei câţiva salcâmi şi catalpe.

La nici şase paşi de uşa principală a cabanei zăcea trunchiul căzut al unui păr fantastic, atât de împodobit din cap la coadă cu superbe inflorescenţe de bignonia, încât trebuia să cercetezi atent ca să-ţi poţi da seama ce ar fi putut fi acest splendid obiect. De multele braţe ale acestui pom atârnau colivii de diferite feluri. Într-una dintre ele, un cilindru mare de răchită, cu un inel în vârf, petrecea o mierlă; într-alta, un grangur; într-a treia, obraznicul bobolinc, iar alte trei sau patru gingaşe închisori răsunau de canari.

În jurul coloanelor scuarului se încolăceau iasomia şi suavul caprifoi; iar din unghiul format de clădirea principală şi aripa sa apuseană, la intrare, ţâşnea viţa de vie, de o neasemuită luxurianţă. Sfidând orice oprelişti, aceasta se căţărase mai întâi pe acoperişul inferior, apoi pe cel superior; şi continua să se răsucească pe creasta acestuia din urmă, zvârlindu-şi cârceii în dreapta şi în stânga, până când, în cele din urmă, ajungea la frontonul de est, unde inunda scările.

Întreaga casă, dimpreună cu aripile sale, era construită din demodatele şindrile olandeze, plate şi cu colţurile nerotunjite. O caracteristică a acestui material este că dă caselor zidite din el impresia că ar fi mai late la bază decât în vârf, în maniera arhitecturii egiptene; iar în exemplul de faţă, acest efect extrem de pitoresc era susţinut de numeroasele ulcele cu flori minunate care împrejmuiau aproape întreaga bază a edificiului. Şindrilele erau vopsite

într-un cenuşiu închis; iar armonia perfectă dintre această nuanţă neutră şi verdele viu al frunzelor de tulipier umbrind parţial coliba putea foarte bine fi concepută de către un artist.

Din locul de lângă peretele de piatră, pe care l-am descris deja, clădirile se vedeau dintr-o perspectivă foarte bună, căci unghiul de sud-est era împins înainte, astfel încât ochiul cuprindea dintr-una ambele faţade întregi, cu pitorescul fronton estic, şi totodată reuşea să reţină o imagine despre aripa de nord, cu părţi din acoperişul vesel al cămării şi aproape jumătate dintr-un podeţ îngust, care traversa pârâul în imediata apropiere a clădirii principale.

N-am zăbovit multă vreme pe creasta colinei, deşi destul ca să cercetez în amănunt peisajul de la picioarele mele. Era limpede că mă abătusem de la drumul ce ducea în sat şi aveam astfel scuza bună a oricărui călător pentru a deschide poarta din faţa mea şi a întreba de drum, fie ce-o fi; drept care, fără a mai sta pe gânduri, am procedat întocmai.

Poteca, după ce trecea de poartă, părea să se deschidă spre o terasă naturală, coborând încet-încet pe linia stâncilor din nord-est. Ea mă aduse până la poalele colinei nordice, iar de acolo, peste pod, ocolind frontonul estic, la uşa principală. Pe acest traseu, am observat că toate dependinţele erau ascunse vederii.

Tocmai pe când dădeam colţul frontonului, un buldog se repezi spre mine, tăcut şi încrâncenat, dar cu ochiul şi întreaga alură a unui tigru. I-am întins totuşi mâna, în semn de prietenie, şi n-am văzut câine care să reziste unui asemenea apel la bunăvoinţă. Nu numai că îşi închise gura şi începu să dea din coadă, dar pur şi simplu îmi întinse laba, revărsându-şi apoi amabilităţile asupra lui Ponto.

Cum nu se vedea nici un clopoţel, am ciocănit cu bastonul în uşa întredeschisă. Spre prag se îndreptă numaidecât o siluetă, cea a unei tinere femei, în jur de douăzeci şi opt de ani, slăbuţă, sau mai curând zveltă, cu puţin peste înălţimea

medie. Pe când se apropia, cu paşi ce sugerau o reţinută hotărâre, imposibil de descris, am zis în sinea mea: „Cu siguranţă am aflat aici perfecta graţie naturală, în contrast cu cea artificială”. A doua impresie ce făcu asupra mea, dar dintre aceste două de departe cea mai vie, era entuziasmul ei. O expresie atât de intensă a romanţiozităţii, poate aşa ar trebui să o numesc, sau a nelumescului, precum cea licărind în ochii ei adânci, nicicând n-a ajuns în străfundurile inimii mele. Nu ştiu cum se face, dar această expresie stranie a ochiului, insinuându-se uneori şi în mişcarea buzelor, e cea mai puternică, dacă nu absolut unica vrajă ce-mi ţine treaz interesul pentru o femeie.

„Romanţiozitate” admiţând că cititorii mei înţeleg perfect ce vreau să spun aici prin acest cuvânt, – „romanţiozitate” şi „feminitate” îmi par termeni convertibili; şi, la urma urmelor, ce iubeşte bărbatul cu adevărat la o femeie nu e decât feminitatea ei. Ochii lui Annie (am auzit pe cineva dinăuntru strigând-o, „Annie, dragă!”) erau de un „cenuşiu spiritualizat”; părul ei, castaniu deschis: asta e tot ce am avut timp să observ la ea.

La invitaţia ei cât se poate de amabilă, am intrat mai întâi într-un vestibul destul de mare. Cum venisem mai mult cu gând de a observa, am zărit la dreapta, de cum am intrat, o fereastră, precum cele de la faţada casei; la stânga, o uşă ce ducea în camera principală; iar în faţa mea, o uşă deschisă îmi îngăduia să zăresc un mic apartament, de mărimea vestibulului, aranjat ca un birou şi având o fereastră mare, arcuită, dând spre nord.

Intrând în salon, l-am întâlnit pe domnul Landor, căci, aveam să descopăr mai târziu, aşa se numea. Era politicos, chiar cordial în maniere; dar în acele momente eram mai preocupat să observ aranjamentul locuinţei ce îmi trezise atât de mult interesul decât înfăţişarea personală a locatarului.

Aripa de nord, am văzut acum, era un dormitor a cărui uşă comunica cu salonul. La vest de această uşă era o singură

fereastră ce dădea spre pârâu. La capătul vestic al salonului se aflau un şemineu şi o uşă ce ducea către aripa de vest – probabil o bucătărie. Nimic nu putea fi mai riguros de simplu decât mobilierul din salon.

Pe podea era un covor imprimat, dintr-un material excelent – un fond alb punctat cu mici desene circulare verzi. La fereastră erau perdele din muselină, albe ca zăpada; ele erau destul de ample, căzând greu, poate un pic prea ţeapăn, în pliuri ascuţite, paralele, până la podea – exact până la podea. Pereţii erau îmbrăcaţi într-un tapet franţuzesc, de mare fineţe17 – un fond argintiu, un şnur de un verde pal străbătându-l în zigzag. Suprafaţa lui era cumpănită doar de trei splendide litografii de Julien18, a trois crayons19, agăţate de perete, fără rame. Unul dintre aceste desene înfăţişa o scenă de lux oriental, sau mai curând de voluptate; un altul era o „piesă de carnaval” de o nemaipomenită veselie; al treilea era un cap de grecoaică – un chip de o frumuseţe divină şi totuşi cu o asemenea expresie, de o imprecizie provocatoare, cum nu-mi mai reţinuse niciodată atenţia.

Mobila principală consta într-o masă rotundă, câteva scaune (inclusiv un balansoar20 mare) şi o sofa, sau mai bine zis canapea: materialul era din arţar vopsit în alb-crem, punctat cu verde – unde era locul bastonului. Scaunele şi masa erau „în armonie”; însă formele tuturor fuseseră proiectate evident de acelaşi creier care plănuise şi „parcul”: este imposibil de conceput ceva mai graţios.

Pe masă erau câteva cărţi; un vas mare de cristal, pătrat, cu un parfum nou; o lampă astrală21 (nu solară) obişnuită, din sticlă mată, cu abajur italienesc; şi o vază mare cu flori strălucitoare. Florile, într-adevăr în culori splendide şi cu arome delicate, alcătuiau singura podoabă propriu-zisă a apartamentului. Şemineul era ocupat aproape în întregime de un vas cu scânteietoare muşcate. Pe un raft triunghiular, în fiecare colţ al încăperii, se mai afla câte o vază asemănătoare, variind doar cât priveşte frumuseţea

conţinutului. Unul sau două buchete mai mici împodobeau poliţa de pe şemineu, iar la ferestrele deschise erau ciorchini de violete târzii.

Nu este în intenţia acestei lucrări de a face mai mult decât să ofere, în detaliu, un tablou al reşedinţei domnului Landor – aşa cum l-am văzut eu.

NOTĂ BIBILIOGRAFICĂ.

CABANA LUI LANDOR

(LANDOR'S COTTAGE)

(A: Boston Flag of Our Union pentru 9 iunie 1849; B: Works, 1850,1,404-416)

Această schiţă are un grăunte autobiografic. Cabana lui Landor e situată într-un ţinut familiar lui Poe, regiune care a inspirat numeroşi peisagişti din celebra Hudson River School. În vara lui 1848 Poe a călătorit, se pare, prin regiunea fluviului Hudson, mânat de dorinţa de a scrie o relatare pe care spera că amicul său, editorul Eli Bowen, o va publica (scrisoarea lui Poe către Bowen din 18 octombrie 1848, American Notes & Queries, ianuarie 1965. Cabana descrisă nu e decât locuinţa idealizată a lui Poe din Fordham, azi în cartierul Bronx din New York.

Traduceri. În franceză: Le Cottage Landor, trad. Charles Baudelaire, Vie parisienne, 24 iunie 1865.

Traducerea de faţă s-a făcut după B.

Titlul. Probabil inspirat de pseudonimul „William Landor” cu care semna scriitorul american Horace Binney Wallace (1817-1852), al cărui roman Stanley (1838) e frecvent citat de Poe.

Hopa-Broscuţă.

N-am cunoscut nicicând pe cineva care să fie atât de ahtiat după glume cum era regele. Acesta părea să trăiască doar de dragul glumelor.

A spune o istorioară plină de haz, şi încă a o spune bine, era cea mai sigură cale de a ajunge la favorurile lui. Aşa s-a

întâmplat că toţi cei şapte miniştri ai săi erau renumiţi pentru însuşirile lor de oameni glumeţi. Şi cu toţii semănau cu regele prin aceea că erau bărbaţi spătoşi, corpolenţi, unsuroşi şi totodată pişicheri fără pereche1. Dacă oamenii se îngraşă din glume, sau dacă în grăsimea însăşi există ceva ce predispune la glumă, n-am reuşit niciodată să stabilesc; dar sigur este că un glumeţ costeliv e o rara avis în terris2.

Cât despre fineţuri sau despre „strigoii" spiritului, cum le numea el, prea puţin îi păsa regelui. Avea o deosebită admiraţie pentru gluma groasă, şi de dragul ei era deseori dispus să-i suporte lungimea. Gingăşiile îl plictiseau. Ar fi preferat Gargantua al lui Rabelais Zadig-ului lui Voltaire3: şi, în general, farsele adevărate erau mai pe gustul lui decât cele povestite.

La data povestioarei mele, bufonii de profesie nu erau cu totul ieşiţi din modă la curte. Câteva din marile „puteri" continentale îşi păstrau încă „nebunii," care erau îmbrăcaţi în straie pestriţe, cu tichii şi clopoţei, şi care trebuiau să fie mereu gata cu câte o vorbă de duh, la momentul potrivit, în schimbul firimiturilor ce cădeau de la masa regală4.

Regele nostru de la sine înţeles că şi-a păstrat „nebunul". Fapt este că avea nevoie de ceva în genul nebuniei – măcar pentru a contrabalansa adânca înţelepciune a celor şapte înţelepţi care erau miniştrii săi – ca să nu-l mai pomenim şi pe dânsul. Nebunul sau bufonul său de profesie nu era însă numai nebun. În ochii regelui, valoarea lui era întreită prin faptul că acesta era deopotrivă pitic şi şchiop. În acele vremuri, piticii erau tot atât de obişnuiţi pe la curte ca nebunii; şi mulţi monarhi ar fi aflat că este dificil să-şi treacă zilele (zilele sunt ceva mai lungi la curte decât aiurea) fără un bufon cu care să râdă şi un pitic de care să râdă5. Dar aşa cum am observat deja, bufonii sunt în nouăzeci şi nouă de cazuri dintr-o sută graşi, rotofei şi molâi, astfel încât regele nostru avea toate motivele să se

felicite, căci în Hopa-Broscuţă (ăsta era numele nebunului) poseda o comoară întreită într-o singură persoană.

Cred că numele Hopa-Broscuţă nu era cel dat piticului de naşii săi la botez, ci că i-a fost conferit cu acordul unanim al celor şapte miniştri, din cauza neputinţei lui de a umbla la fel ca şi ceilalţi oameni. De fapt Hopa-Broscuţă nu putea înainta decât printr-un soi de mers aruncat – ceva între săritură şi zvârcolire – o mişcare care îi producea regelui un amuzament nemaipomenit şi, fireşte, alinare, căci (în pofida burţii sale proeminente şi a capului umflat din naştere) regele era socotit de întreaga sa curte ca o figură impunătoare.

Dar deşi Hopa-Broscuţă, din cauza contorsiunii picioarelor sale, nu se putea mişca decât cu mare durere şi greutate pe drum sau pe podea, extraordinara forţă musculară cu care natura pare să-i fi înzestrat braţele, în compensaţie parcă pentru deficienţa membrelor inferioare, îi permitea să facă multe isprăvi de o minunată dexteritate, unde era vorba de arbori sau de frânghii, sau de orice altceva pe care să te caţări.

La astfel de exerciţii bineînţeles că semăna mai mult cu o veveriţă sau cu o maimuţă decât cu un broscoi.

Nu sunt în măsură să afirm cu precizie din ce ţară a venit Hopa-Broscuţă. Era vorba totuşi de un ţinut barbar, despre care nimeni nu auzise vreodată, aflat la mare distanţă de curtea regelui nostru.

Hopa-Broscuţă şi o fată doar cu puţin mai pitică decât dânsul (deşi de proporţii minunate şi o dansatoare formidabilă) fuseseră ridicaţi cu de-a sila de la casele lor, din regiunile învecinate, şi trimişi în dar regelui de unul dintre atoatebiruitorii săi generali.

În aceste împrejurări, nu este de mirare că între cei doi captivi mititei s-a ajuns la o strânsă intimitate. Într-adevăr, curând ei şi-au jurat prietenie veşnică. Lui Hopa-Broscuţă, care, deşi făcea nenumărate ghiduşii, nu era defel popular, nu-i era în putere să-i facă Trippettei6 prea multe servicii;

însă ea, datorită graţiei şi nemaipomenitei ei frumuseţi (deşi o pitică), era admirată şi răsfăţată de toată lumea: astfel încât avea o mare influenţă; şi nu ezita niciodată să o folosească, ori de câte ori putea, în folosul lui Hopa-Broscuţă.

Cu ocazia unei mari sărbători naţionale – am uitat care – regele hotărî să dea un bal mascat7; şi de câte ori avea loc la curte câte un bal mascat, sau o treabă de acest gen, talentele lui Hopa-Broscuţă şi ale Trippettei erau cu siguranţă puse în joc. Hopa-Broscuţă, în special, era atât de inventiv în felul său de a organiza spectacole, sugerând noi şi noi personaje şi închipuind costume pentru balurile mascate, încât nimic nu se putea face, pare-se, fără ajutorul său.

Sosi şi noaptea hotărâtă pentru fete8. O sală fastuoasă fusese împodobită, sub ochii Trippettei, cu tot soiul de zorzoane care ar fi putut da éclat9 unei mascarade. Întreaga curte era în febra aşteptării. Cât despre costume şi personaje, este lesne de presupus că fiecare ajunsese la o decizie asupra acestor aspecte. Mulţi se hotărâseră (cât priveşte ce roles10 aveau să joace) cu o săptămână sau chiar cu o lună mai înainte; şi, de fapt, nu mai era nicăieri nici o umbră de indecizie, exceptând cazul regelui şi al celor şapte miniştri ai săi. De ce tocmai ei ezitau, n-aş putea spune, doar dacă nu o făceau tot în glumă. Mai probabil este că le venea greu să ia o hotărâre din pricină că erau atât de graşi. În orice caz, timpul zbura; şi, ca o ultimă rezervă, au trimis după Trippetta şi Hopa-Broscuţă.

Când cei doi prieteni mititei dădură ascultare poruncii regelui, îl găsiră pe acesta stând la vin împreună cu cei şapte membri ai cabinetului său; însă monarhul părea să fie în toane foarte rele. Ştia că lui Hopa-Broscuţă nu-i plăcea vinul; căci acesta îl tulbura pe bietul şchiop până la nebunie; iar nebunia nu este un simţământ plăcut. Dar regele ţinea la farsele lui şi găsea plăcere în a-l sili pe Hopa-Broscuţă să bea şi (cum zicea regele) „să se veselească11”.

— Ia vino încoa', Hopa-Broscuţă, zise el, când bufonul şi prietena lui intrară în odaie. Bea paharul ăsta în sănătatea prietenilor tăi absenţi12 [aici Hopa-Broscuţă suspină], iar pe urmă îngăduie-ne să avem parte de inventivitatea ta. Ne trebuie nişte personaje – personaje, băiete – ceva nou – ieşit din comun. Ne-am săturat de veşnica asta monotonie. Haide, bea! Vinul are să-ţi lumineze mintea.

Hopa-Broscuţă se strădui ca de obicei să născocească o glumă ca răspuns la aceste avansuri ale regelui; dar efortul era prea mare. Se întâmpla să fie ziua de naştere a sărmanului pitic şi porunca de a bea pentru „prietenii săi absenţi” îi umplu ochii cu lacrimi. Multe, mari şi amare picături căzură în pocal, când acesta îl luă umil din mâna tiranului.

— A! Ha! Ha! Ha! Răcni acesta din urmă, pe când piticul deşertă cupa în silă. Ia te uită ce poate face un pahar de vin bun! Măre, au şi început să-ţi lucească ochii!

Bietul omuleţ! Ochii lui mari nu străluceau, ci mai curând sticleau; căci efectul vinului asupra creierului său excitabil fu nu atât puternic, cât instantaneu. Mânios, el puse pocalul pe masă şi îi privi pe cei din jur cu o căutătură semidementă. Cu toţii păreau nespus de amuzaţi de „gluma” reuşită a regelui.

— Iar acum la treabă, spuse prim-ministrul, un bărbat nemaipomenit de gras.

— Da, zise regele; vino, Hopa-Broscuţă, dă-ne o mână de ajutor. Personajele, bunul meu amic; avem nevoie de personaje – cu toţii – ha! Ha! Ha! Şi cum asta se voia într-adevăr o glumă, râsul său fu reluat de corul celor şapte.

Hopa-Broscuţă râse şi el, deşi slab şi oarecum absent.

— Haide, haide, zise regele nerăbdător, n-ai nimic de sugerat?

— Încerc să mă gândesc la ceva nou, răspunse piticul, cu mintea aiurea, căci era cu totul ameţit de vin.

— Încerci! Ţipă tiranul mânios. Ce vrei să spui cu asta? Aha, pricep.

Te-ai îmbufnat şi ai mai vrea niţel vin. Poftim, bea asta! Şi umplând iarăşi o cupă, i-o întinse şchiopului, care doar se uită la ea, căscând după aer.

— Bea când îţi spun! Răcni monstrul, sau pe toţi dracii…

Piticul ezită. Regele se făcu stacojiu de mânie. Curtenii surâdeau cu făţărnicie. Trippetta, lividă ca un cadavru, înainta spre tronul monarhului şi, căzând în genunchi în faţa lui, îl imploră să-l cruţe pe prietenul ei.

Tiranul o privi câteva clipe, vădit mirat de îndrăzneala ei. Părea să nu ştie deloc ce să facă sau ce să spună – cum să-şi exprime cât mai bine indignarea. Într-un târziu, fără a rosti o silabă, o îmbrânci violent de lângă dânsul şi îi zvârli în obraz conţinutul pocalului plin până în vârf. Biata fată se ridică de jos cum putu şi, neîndrăznind nici să suspine, îşi reluă locul la piciorul mesei.

Vreme de o jumătate de minut se aşternu o tăcere de moarte, în care s-ar fi putut auzi cum cade o frunză sau un fulg. Această tăcere fu întreruptă de un sunet înfundat, un scrâşnit aspru şi prelungit, ce părea să vină deodată din fiecare colţ al încăperii.

— De ce – de ce – de ce faci zgomotul ăsta? Întrebă regele, întorcându-se furios spre pitic.

Acesta din urmă părea să-şi fi revenit aproape de tot din beţie şi, privindu-l ţintă, dar calm pe tiran în faţă, doar spuse:

— Eu – eu? Cum aş fi putut fi eu?

— Sunetul părea să vină de afară, observă unul dintre curteni. Cred că a fost papagalul de la fereastră pe când îşi ascuţea ciocul pe gratiile coliviei.

— Adevărat, răspunse monarhul, parcă uşurat de această părere; dar, pe onoarea mea de cavaler, aş fi putut jura că a fost scrâşnetul din dinţi al acestui vagabond.

La acestea, piticul râse (regele era un glumeţ prea înveterat ca să obiecteze la râsul cuiva), dezvelind un şir de dinţi laţi, puternici şi nespus de respingători. Mai mult, îşi arătă întreaga dorinţă să înghită oricât vin ar fi dorit.

Monarhul fu împăcat; şi după ce dădu pe gât încă un pocal, fără vreun efect negativ vădit, Hopa-Broscuţă intră numaidecât şi cu însufleţire în planurile pentru mascaradă.

— N-aş putea spune care a fost asociaţia de idei, observă el foarte liniştit, ca şi când niciodată în viaţa lui n-ar fi gustat vin, dar abia după ce Maiestatea voastră a lovit-o pe fată şi i-a zvârlit vinul în obraz – abia după ce Maiestatea voastră a făcut acest lucru, răstimp în care papagalul făcea zgomotul acela ciudat la fereastră, mi-a venit în minte o distracţie nemaipomenită – un joc din ţara mea – adesea jucat de noi la balurile noastre mascate: dar aici va fi ceva cu totul nou. Din nefericire însă, este nevoie de o trupă de opt persoane şi…

— Iată-ne pe noi! Strigă regele, râzând la subtila descoperire de către el a coincidenţei; opt în cap – eu şi cei şapte miniştri ai mei. Haide! Care-i jocul?

— Noi îi spunem „cei opt urangutani înlănţuiţi” şi, pe drept cuvânt, este un joc excelent, dacă este bine jucat, răspunse şchiopul13.

— O să-l jucăm noi, observă regele, trăgându-se în sus şi coborându-şi pleoapele.

— Frumuseţea jocului, continuă Hopa-Broscuţă, stă în spaima pe care o stârneşte printre femei.

— Nemaipomenit! Urlară în cor monarhul şi miniştrii săi.

— Am să vă îmbrac în urangutani, urmă piticul; lăsaţi totul pe seama mea. Asemănarea va fi atât de izbitoare, încât toate măştile vă vor lua drept fiare adevărate – şi, fireşte, pe cât de uimite, pe atât de îngrozite vor fi.

— O, minunat! Exclamă regele. Hopa-Broscuţă! Om te fac.

— Lanţurile sunt cu scopul de a spori confuzia prin zornăitul lor. Se va crede că aţi scăpat en masse de sub supravegherea paznicilor voştri. Maiestatea voastră nu-şi poate închipui efectul produs la o mascaradă de opt urangutani în lanţuri, pe care aproape toată lumea îi crede adevăraţi; şi dând buzna cu urlete sălbatice peste mulţimea

de bărbaţi şi femei în veşmintele lor delicate şi splendide. Contrastul este inimitabil.

— Trebuie să fie, zise regele: şi consiliul se ridică în grabă (căci se făcuse târziu) pentru a pune în aplicare planul lui Hopa-Broscuţă.

Felul lui de a costuma ceata în urangutani fu foarte simplu, dar cât se poate de eficace pentru scopurile sale. Animalele în chestiune, la vremea povestirii mele, rareori fuseseră văzute prin părţile lumii civilizate; şi întrucât imitaţiile făcute de pitic erau îndeajuns de fioroase, ba chiar mai hidoase decât era nevoie, asemănarea lor cu natura fu astfel socotită ca şi asigurată.

Regele şi miniştrii săi au fost mai întâi vârâţi în cămăşi şi izmene de tricou lipite pe corp. Apoi au fost mânjiţi cu smoală14. În această etapă a pregătirilor, unul din trupă pomeni de fulgi; dar sugestia a fost pe loc respinsă de pitic, care îi convinse repede pe cei opt, printr-o demonstraţie vizuală, că părul unei dihănii ca urangutanul era mult mai bine reprezentat de în. Un rând gros dintr-acesta fu, aşadar, întins peste stratul de smoală. Făcură rost apoi de un lanţ lung. Mai întâi acesta fu petrecut peste brâul regelui şi legat bine; apoi în jurul altuia din ceată şi iarăşi prins bine; apoi în jurul tuturor pe rând, în acelaşi mod. Când isprăviră acest aranjament cu lanţurile şi cei opt se depărtară unii de alţii cât mai mult cu putinţă, alcătuiau un cerc; şi pentru ca toate lucrurile să pară cât mai fireşti, Hopa-Broscuţă petrecu şi restul de lanţ, în două diametre şi în unghiuri drepte, de-a curmezişul cercului, după metoda adoptată în zilele noastre de cei care capturează cimpanzei sau alte maimuţe mari în Borneo.

Salonul cel mare în care urma să aibă loc mascarada era o încăpere circulară, foarte înaltă, primind lumina soarelui doar printr-o singură fereastră în tavan. Noaptea (perioada pentru care fusese construită în mod special locuinţa), ea era luminată în principal de un candelabru uriaş, atârnat cu un lanţ de mijlocul luminatorului şi coborât sau ridicat cu

ajutorul unei contragreutăţi obişnuite; dar (pentru a nu părea urâtă la vedere) aceasta din urmă trecea dincolo de cupolă şi pe deasupra acoperişului.

Aranjarea încăperii a fost lăsată în grija Trippettei; dar în unele amănunte, pare-se, ea fusese călăuzită de judecata mai calmă a prietenului ei, piticul. La sugestia lui, candelabrul fu îndepărtat pentru această ocazie. Picăturile de ceară (care, pe o vreme atât de caldă, erau cu neputinţă de preîntâmpinat) din el ar fi fost extrem de dăunătoare pentru bogatele veşminte ale oaspeţilor, care, dată fiind aglomeraţia din salon, n-ar fi putut cu toţii să se ţină în afara centrului ei – adică departe de candelabru. Sfeşnice suplimentare fură aşezate din drum în diferitele părţi ale salonului; şi câte o făclie, emanând o aromă dulce, fu înfiptă în mâna dreaptă a fiecărei Cariatide15 ce stătea de-a lungul peretelui – vreo cincizeci sau şaizeci cu toate.

Cei opt urangutani, urmând sfatul lui Hopa-Broscuţă, aşteptară cu răhdare nana la miezul nopţii (când încăperea se umplu do tot cu măşti) înainte de a-şi face apariţia. Însă abia încetase orologiul să bată, că aceştia dădură năvală sau, mai bine zis, se rostogoliră unii peste alţii înăuntru – căci din pricina lanţurilor cei mai mulţi dintre ei s-au împiedicat şi au căzut pe rând de cum au intrat.

Agitaţia printre măşti fu nemaipomenită şi ea umplu de bucurie inima regelui. Aşa cum se anticipase, nu puţini fură oaspeţii care credeau că aceste creaturi cu o înfăţişare atât de fioroasă erau nişte dihănii din vreo specie adevărată, dacă nu chiar urangutani. Multe dintre femei leşinară de spaimă; şi dacă regele n-ar fi avut prevederea de a scoate toate armele din sală, ceata lui ar fi plătit curând cu sânge această ghiduşie. În cazul de faţă, toată lumea dădu năvală spre uşi; dar regele poruncise ca ele să fie zăvorite imediat după intrarea lui; şi la sugestia piticului, cheile i-au fost date în păstrare lui.

Pe când zarva ajunsese la culme şi fiecare mască se îngrijea doar de propria-i piele (căci, de fapt, exista o reală

primejdie de la presiunea mulţimii agitate), lanţul de care îndeobşte atârna candelabrul, şi care fusese tras în sus o dată cu îndepărtarea sa, fu văzut coborând foarte încet, până când capătul lui, în formă de cârlig, ajunse la vreo trei picioare de podea.

Curând după asta, regele şi cei şapte prieteni ai săi, după ce se rostogoliră prin sală în toate direcţiile, s-au trezit în cele din urmă în centrul ei şi, fireşte, în contact direct cu lanţul. Când au ajuns în această poziţie, piticul, care îi urmărise îndeaproape pas cu pas, îndemnându-i să continue cu zarva, apucă lanţul la întretăierea celor două porţiuni ce traversau cercul în diametru şi în unghiuri drepte. Şi aici, cu iuţeala gândului, introduse cârligul de care atârna candelabrul; şi într-o clipă, ca de o forţă nevăzută, lanţul candelabrului fu tras atât de sus, încât nimeni nu mai putea ajunge la cârlig şi, ca o consecinţă inevitabilă, îi aduse pe urangutani unul lângă altul, în strânsă tovărăşie şi faţă în faţă.

Măştile, în acest răstimp, îşi reveniră într-o oarecare măsură din spaima lor; şi începând să privească întreaga afacere ca pe o farsă bine ticluită, izbucniră într-un hohot de râs puternic, văzând situaţia maimuţelor.

— Lăsaţi-i în seama mea! Strigă acum Hopa-Broscuţă, glasul lui ascuţit făcându-se bine auzit în toată larma aceea. Lăsaţi-i în seama mea. Cred că-i cunosc. Numai dacă aş putea să mă uit mai bine la ei şi aş putea să vă spun iute cine sunt.

Şi aici, căţărându-se peste capetele mulţimii, reuşi să ajungă până la perete; când, smulgând o făclie de la una din Cariatide, se întoarse pe urmele sale în mijlocul încăperii, sări cu agilitatea unei maimuţe pe capul regelui, iar de aici se caţără câteva picioare mai sus pe lanţ, îndreptând în jos făclia pentru a cerceta grupul de urangutani şi continuând să strige: Am să aflu curând cine sunt!

Şi acum, pe când întreaga adunare (inclusiv maimuţele) se prăpădea de râs, bufonul scoase deodată un fluierat ascuţit;

moment în care lanţul se ridică cu forţă în sus la vreo treizeci de picioare, trăgând după el urangutanii îngroziţi, care se zbăteau, şi lăsându-i suspendaţi în aer între luminator şi podea. Hopa-Broscuţă, agăţat de lanţul ce fusese înălţat, îşi mai păstra încă poziţia relativă faţă de cele opt măşti şi (ca şi când nu s-ar fi întâmplat nimic) continua să îndrepte făclia spre ei de parcă ar fi încercat să descopere cine erau.

Întreaga adunare era atât de uimită de această ascensiune, încât se aşternu o tăcere de moarte vreme de aproape un minut. Ea fu întreruptă de un sunet înfundat, un scrâşnet aspru, ca acela ce atrăsese mai înainte luarea-aminte a regelui şi a consilierilor săi, atunci când regele zvârlise vinul în obrazul Trippettei. Dar în momentul de faţă nu se mai punea întrebarea dincotro venea sunetul. El venea de la dinţii ca nişte colţi ai piticului, care îi scrâşnea şi îi zdrobea, făcând spume la gură şi privind ţintă, cu o expresie de ură dementă, chipurile întoarse ale regelui şi ale celor şapte tovarăşi ai săi.

— Aha! Zise în cele din urmă bufonul înfuriat. Aha! Încep să văd acum cine sunt aceşti oameni! Şi aici, pretinzând că se uită mai îndeaproape la rege, apropie flacăra de stratul de în care îl acoperea şi din care izbucni instantaneu o vâlvătaie de flăcări jucăuşe. În mai puţin de o jumătate de minut toţi cei opt urangutani ardeau îngrozitor, printre ţipetele mulţimii care îi privea de jos, cuprinsă de groază şi fără puterea de a le da cel mai mic ajutor.

În cele din urmă, flăcările, înteţindu-şi deodată virulenţa, îl siliră pe bufon să se urce şi mai sus pe lanţ, ca să nu fie ajuns din urmă; şi pe când făcea el această mişcare, mulţimea iarăşi amuţi pentru o clipă scurtă. Piticul se folosi de acest prilej şi vorbi din nou:

— Văd acum limpede ce fel de oameni sunt aceste măşti, zise el. Sunt un rege mare şi cei şapte sfetnici apropiaţi ai săi – un rege care nu se sfieşte să lovească o fată fără apărare şi cei şapte consilieri ai săi care îl încurajează în

nelegiuirea sa. Cât despre mine, eu sunt doar Hopa-Broscuţă, bufonul – şi aceasta este ultima mea păcăleală.

Datorită marii combustibilităţi a inului şi a smoalei cu care acesta era lipit, piticul abia îşi sfârşise scurta cuvântare, că actul de răzbunare fu desăvârşit. Cele opt cadavre se legănau în lanţurile lor, o masă fetidă, înnegrită, hidoasă şi nedesluşită. Şchiopul îşi aruncă făclia spre ei, se caţără pe îndelete până la tavan şi dispăru prin luminator.

Se presupune că Trippetta, postată pe acoperişul sălii, fusese complicea prietenului ei la cumplita lui răzbunare şi că au fugit împreună în ţara lor: căci niciunul n-a mai fost văzut vreodată.

NOTĂ BIBILIOGRAFICĂ.

HOPA-BROSCUŢĂ

(HOP-FROG)

(A: The Flag of Our Union, Boston, 17 martie 1849; B: Works, 1850, II, 455-464)

După T. O. Mabbott, se cunosc trei surse sigure. În cap. 138 din Chroniques ale lui Jean Froissart (1333-1400) se povesteşte despre tragedia petrecută în anul 1385 cu ocazia unui bal mascat la curtea regelui Carol al Vl-lea al Franţei, când cinci dintre curtenii săi s-au îmbrăcat în costume de sălbatici (. Sauvages) şi, legaţi unii de alţii cu lanţuri, au dat buzna în încăperea în care dansau doamnele. La sugestia lui Evan de Foi, toate făcliile fuseseră scoase din încăpere, dar Ducele de Orleans, sosit cu întârziere, a intrat în sală, însoţit de purtătorii de torţe. Un făclier s-a apropiat de unul dintre nobilii mascaţi şi părul lung al costumului său a luat foc; doar un singur curtean a scăpat cu viaţă, toţi ceilalţi arzând de vii. Regele, care nu era legat de ceilalţi, a scăpat şi el datorită Ducesei de Berry, care l-a acoperit iute cu trena rochiei sale, înăbuşind flăcările.

Poe probabil n-a mers la Froissart, ci la Barbarities of the Theater, articol semnat E. A. D. [Evert A. Duyckinck] şi

apărut la 1 februarie 1845, în care autorul comoara istorioara lui Froissart cu moarten lui Clare Webster, o tânără actriţă care, în timp ce juca în The Revolt of the Harem pe scena teatrului Drury Lane din Londra, a murit arsă de vie când veşmântul pe care îl purta s-a aprins de la una dintre făclii.

Posibil ca piticul bufon să-i fi fost sugerat de Frogere and the Emperor Paul, nuvelă semnată P. Şi publicată în revista londoneză New Monthly Magazine (iunie 1830) alături de Monos and Daimonos al lui Bulwer, din care s-a inspirat Poe pentru Tăcere – O fabulă. Frogere povesteşte că ţarul Pavel I s-a făcut că-şi exilează în Siberia bufonul, un comediant din Paris, însă după ce l-a trimis într-o călătorie, ascuns în trăsură, l-a adus înapoi la curte. Bufonul s-a aflat printre cei care l-au descoperit pe ţar asasinat în 1801.

Povestea a fost terminată la 7 februarie 1849, după cum relatează Poe în scrisoarea sa de a doua zi către Annie Richmond, adăugând că proprietarul revistei Flag din Boston i-a oferit 5 dolari pe pagină şi că a acceptat „ca să scap de dificultăţile de natură financiară”. Poe vorbeşte de „cinci pagini de proză”.

Traduceri. În franceză: Hop-Frog, trad. Charles Baudelaire, Le Pays, 23, 24 şi 25 februarie 1855, reed. În Nouvelles histoires extraordinaires, Paris, Michel Levy, 1857. În româneşte: Hop-Frog, Naţiunea, X, 1891, nr. 2527-2533:

Foiţa ziarului „Naţiunea” [apare alături de Cărăbuşul de aur şi de Portretul oval cu titlul Poveşti năzdrăvane]. Hop-Frog, România Muncitoare, III, 1908, seria II, nr. 47, p. 2; nr. 48, p. 2. Hop-Frog (Broasca ţopăitoare), Gazeta Transilvaniei, LXXII, 1909, nr. 277, pp. 1-2; nr. 278, pp. L-2: Foiletonul „Gazeta Transilvaniei”. Cei opt orangutani, Gazeta Transilvaniei, LXXVIII, 1915, nr. 263, p. 1; nr. 264, pp. L-2. Hopa-Hop sau opt urangutani înlănţuiţi, trad. De Ion Vinea, în Edgar Allan Poe, Scrieri alese, EPLU, 1968, pp. 556-564, reed. 1969, pp. 470-478.

Traducerea s-a făcut după B.

Descoperirea lui von Kempelen.

După lucrarea foarte amănunţită şi elaborată a lui Arago, ca să nu spun nimic despre rezumatul din Silliman's Journal cu declaraţia recent tipărită şi detaliată a locotenentului Maury1, nu se va presupune, desigur, că, oferind câteva remarce grăbite cu privire la descoperirea lui von Kempelen, aş avea care cumva intenţia de a aborda acest subiect din punct de vedere ştiinţific. Scopul meu nu este decât să spun înainte de toate câteva cuvinte despre von Kempelen însuşi (pe care am avut onoarea să-l cunosc oarecum personal în urmă cu câţiva ani), căci în momentul de faţă tot ce are legătură cu dânsul trebuie în chip necesar să prezinte interes; iar în al doilea rând, să apreciez, la modul general şi speculativ, rezultatele acestei descoperiri.

Totuşi aş putea începe la fel de bine observaţiile mele fugare prin a nega foarte hotărât ceea ce pare a fi o simplă impresie generală (dedusă, cum se obişnuieşte în asemenea cazuri, din gazete), şi anume că această descoperire, indiscutabil senzaţională, ar fi fost neanticipată. Din consultarea Jurnalului lui sir Humphrey Davy2 (Cottle and Monroe, Londra, pp. 150) se va vedea, la pp. 53 şi 82, că acest ilustru chimist concepuse nu doar ideea aflată acum în chestiune, dar chiar obţinuse experimental unele progrese deloc neînsemnate în chiar analiza identică, rezolvată acum atât de spectaculos de von Kempelen, care, deşi nu face nici cea mai vagă aluzie la el, este fără îndoială (o zic fără şovăire şi la nevoie o pot chiar dovedi) îndatorat Jurnalului, măcar pentru impulsul iniţial dat propriei sale iniţiative. Deşi un pic cam tehnice, nu mă pot abţine să nu includ două pasaje din Jurnal, împreună cu una dintre ecuaţiile lui sir Humphrey. [întrucât nu dispunem de semnele algebrice necesare şi întrucât Jurnalul nu se găseşte la Athenaeum Library, vom omite aici o mică porţiune a manuscrisului domnului Poe.

— ED.]3

Paragraful din Courier and Enquirer4, care se află acum la tipar şi care încearcă să atribuie descoperirea unui anume domn Kissam din Brunswick, statul Mâine, mărturisesc că-mi pare niţel apocrif, din câteva motive, cu toate că în afirmaţia ce se face nu există nimic imposibil sau cu totul improbabil. Nu e nevoie să intru în detalii. Opinia mea despre acest paragraf se bazează în principal pe stilul său. El nu pare a fi câtuşi de puţin adevărat. Cei care istorisesc fapte rareori iau aminte, cum s-ar părea că face domnul Kissam, la ziua, data şi locul exact. Mui mult, dacă domnul Kissam a făcut într-adevăr această descoperire, aşa cum afirmă domnia sa, în perioada arătată, cu aproape opt ani în urmă, cum se face că n-a întreprins nimic imediat pentru a profita de imensele beneficii, care, ştie şi cel mai mare neghiob, i-ar fi revenit lui personal, chiar dacă nu şi omenirii în ansamblu, de pe urma acestei descoperiri? Mi se pare cu totul incredibil ca un om de inteligenţă medie să fi descoperit ceea ce domnul Kissam pretinde că ar fi descoperit şi cu toate astea să acţioneze mai apoi ca un copilandru, ca o cucuvaie, cum însuşi domnul Kissam afirmă că a făcut. În treacăt fie spus, cine e acest domn Kissam? Şi întreg paragraful din Courier and Enquier nu e oare o simplă născocire „de dragul senzaţionalului”?

Trebuie spus că el are un aer de mistificare nemaipomenit. După umila mea părere, nu i se poate da prea multă crezare; şi dacă n-aş şti prea bine din experienţă cât de uşor se pot înşela oamenii de ştiinţă în chestiuni aflate în afara domeniului lor obişnuit de cercetare, aş fi foarte surprins să descopăr că un chimist eminent cum este profesorul Draper5 discută, şi încă pe un ton atât de serios, pretenţiile domnului Kissam (o fi el oare domnul Ghiceam? 6) faţă de această descoperire.

Dar să mă întorc la Jurnalul lui sir Humphrey Davy7. Broşura aceasta nu era destinată ochiului public, nici chiar după moartea scriitorului, după cum îşi poate da seama, dintr-o simplă ochire a stilului, orice persoană familiarizată

cât de cât cu profesiunea de scriitor. La pagina 13, de pildă, pe la mijloc, putem citi următoarele în legătură cu cercetările sale asupra protoxidului de azot: „în mai puţin de o jumătate de minut, continuând să respire, s-au diminuat treptat, fiind urmate de analoagă presiunii uşoare asupra tuturor muşchilor”. Faptul că nu respiraţia s-a „diminuat” reiese clar nu doar din contextul următor, ci şi din întrebuinţarea pluralelor „s-au” şi fiind urmate„. Nu încape îndoială că fraza fusese concepută astfel: „în mai puţin de o jumătate de minut, continuând să respire, [aceste sentimente] s-au diminuat treptat, fiind urmate de [o senzaţie] analoagă presiunii uşoare asupra tuturor muşchilor„. O sută de cazuri similare demonstrează că manuscrisul tipărit într-un mod atât de nesăbuit nu era decât un caiet de notiţe menit exclusiv ochiului scriitorului; o analiză a acestei broşuri va convinge aproape orice persoană cu scaun la cap de adevărul spuselor mele. Fapt e că sir Humphrey Davy ar fi fost probabil ultimul om din lume care să se aplece asupra unor teme ştiinţifice. Nu atât că nutrea o aversiune mai ceva decât firească faţă de şarlatani, dar avea şi o teamă morbidă de a nu părea empiric; drept care, oricât de convins ar fi fost că se afla pe calea cea bună în chestiunea de faţă, n-ar fi făcut niciodată o declaraţie publică înainte de a avea totul pregătit în vederea unei demonstraţii practice. Cred sincer că ultimele sale clipe de viaţă ar fi fost cumplit de nenorocite dacă ar fi putut bănui că dorinţele sale în legătură cu arderea acestui Jurnal (plin de speculaţii necoapte) n-au fost împlinite, aşa cum pare să se fi şi întâmplat. Spun „dorinţele sale„, întrucât nu cred să existe vreo îndoială cât priveşte intenţia lui de a include acest caiet printre diversele hârtii destinate „arderii”. Dacă a scăpat de flăcări printr-o întâmplare fericită sau nefericită rămâne totuşi de văzut. Că pasajele citate mai sus, împreună cu altele similare deja amintite, i-au dat lui von Kempelen cheia, nu pun câtuşi de puţin la îndoială; dar repet, rămâne totuşi de văzut dacă această

descoperire epocală (epocală orice s-ar zice) va fi în serviciul sau deserviciul omenirii în ansamblu. Că von Kempelen şi prietenii săi apropiaţi vor culege o recoltă bogată, ar fi o prostie să ne îndoim chiar şi numai pentru o clipă. Exclus să fie atât de naiv încât să nu se căpătuiască în timp, cumpărând masiv case şi terenuri, precum şi alte bunuri cu o valoare intrinsecă.

În scurta relatare a lui von Kempelen, care a apărut în Home Journal8, şi care de atunci încoace a fost copios reprodusă, traducătorul, care declară că a luat pasajul din ultimul număr al gazetei Schnellpost din Presburg9, pe alocuri interpretează greşit originalul german. Viele a fost evident greşit înţeles (cum se întâmplă adesea), iar ceea ce traducătorul redă prin „tristeţi” era probabil leiden, care, în varianta sa adevărată, „suferinţe”, ar da întregii relatări o imagine complet diferită; dar, fireşte, multe dintre acestea nu sunt decât simplele mele presupuneri10.

Cu toate acestea, von Kempelen nu e deloc un „mizantrop”, în aparenţă cel puţin, indiferent de cum o fi el în realitate. L-am cunoscut cu totul întâmplător; şi nu sunt câtuşi de puţin îndreptăţit să afirm că l-aş cunoaşte; dar să-l vezi şi să discuţi cu omul care a ajuns, sau care va ajunge în câteva zile, la această notorietate extraordinară nu e un lucru oarecare în vremurile de azi.

Revista The Literary World11 vorbeşte despre dânsul convinsă fiind că ar fi originar din Presburg (probabil indusă în eroare de relatarea din Home Journal), dar sunt mândru să pot afirma cu certitudine, căci am aflat-o din propria lui gură, că s-a născut în Utica12, statul New York, deşi cred că ambii săi părinţi se trag din Presburg. Familia este oarecum înrudită cu Maelzel, de a cărui amintire se leagă „Jucătorul automat de şah”. [Dacă nu ne înşelăm, numele inventatorului jucătorului de şah era Kempelen, von Kempelen13 sau ceva asemănător.

— ED.] La trup este scund şi voinic, cu ochi albaştri, mari şi bulbucaţi, părul de culoarea nisipului şi perciuni, o gură

largă dar plăcută, dinţi frumoşi şi, din câte am impresia, un nas roman. Are un defect la un picior14. Atitudinea lui e francă, şi întreg felul său de a fi se remarcă prin bonhommie15. Una peste alta, după cum arată, vorbeşte şi se poartă nu e cu nimic mai „mizantrop” decât oricare altul pe care l-am întâlnit până acum. Am fost colegi de sejur timp de o săptămână, cu vreo şase ani în urmă, la Earl's Hotel în Providence, Rhode Island16; şi presupun că am conversat cu dânsul în cele câteva rânduri, în total vreo trei-patru ore. Principalele lui subiecte de discuţie erau cele la ordinea zilei; şi nimic la dânsul nu m-a făcut să-i bănuiesc realizările ştiinţifice.

A părăsit hotelul înaintea mea, cu gândul de a merge la New York, iar de acolo la Bremen; iar în acest din urmă oraş a fost dată publicităţii pentru prima oară marea lui descoperire; sau mai precis aici s-a născut pentru prima oară bănuiala că el ar fi autorul ei. Asta este cam tot ce ştiu eu despre de-acum nemuritorul von Kempelen; dar m-am gândit că până şi aceste puţine amănunte ar putea prezenta interes pentru public.

Nu încape îndoială că majoritatea zvonurilor uimitoare ce plutesc în jurul acelor întâmplări sunt pure invenţii, vrednice de tot atâta încredere cât povestea despre lampa lui Aladdin; şi totuşi, într-un caz ca ăsta, ca de altfel şi în cel privind descoperirile din California, este limpede că adevărul poate fi mai straniu decât ficţiunea17. Următoarea întâmplare, cel puţin, este atât de bine autentificată, încât o putem lua ca atare.

Pe durata şederii sale la Bremen, von Kempelen nu s-a bucurat nici măcar de o situaţie materială acceptabilă; şi se ştie prea bine că a fost deseori pus la grele încercări înainte să poată face rost chiar şi de sume derizorii. Când a izbucnit scandalul nemaipomenit în jurul falsurilor de la firma Gutsmuth & Co.18, bănuielile au căzut asupra lui von Kempelen, întrucât acesta îşi cumpărase o însemnată proprietate pe Gasperitch Lane, iar când a fost luat la

întrebări, a refuzat să explice cum a ajuns în posesia banilor. În cele din urmă, l-au arestat, dar întrucât nu s-a găsit nici o dovadă serioasă împotriva lui, a fost pus imediat în libertate.

Totuşi poliţia îi supraveghea îndeaproape mişcările, şi în felul acesta s-a descoperit că pleca adesea de acasă, luând-o mereu pe acelaşi drum, şi înşelând cu regularitate vigilenţa urmăritorilor săi în vecinătatea labirintului de pasaje înguste şi întortocheate cunoscut sub numele sforăitor de „Dondergat”. În fine, dând dovadă de o perseverenţă extraordinară, aceştia au reuşit să-l urmărească până în mansarda unei case vechi, cu şapte etaje, pe o alee ce se cheamă Flatplatz; şi dând buzna peste el, l-au găsit, conform aşteptărilor, în toiul operaţiunilor de falsificare. Se spune că agitaţia lui era atât de mare, încât poliţiştii n-au avut nici cea mai mică îndoială în privinţa vinovăţiei lui. După ce l-au pus în cătuşe, au scotocit încăperea, sau mai exact încăperile, căci s-ar părea că întreaga mansarde era ocupată de dânsul.

Mansarda unde l-au prins dădea spre o odaie de zece pe opt picioare, utilată cu un fel de aparat chimic, a cărui destinaţie n-a fost încă elucidată. Într-un colţ al odăii se afla un cuptor foarte mic în care ardea focul, iar pe foc un soi de creuzet dublu, două creuzete legate unul de altul cu o ţeava. Unul din creuzete era aproape plin cu plumb, în stare lichidă, care nu ajunsese încă la orificiul ţevii, situat aproape de vârf.

Celălalt creuzet avea ceva lichid în el, din care, chiar în momentul în care au intrat poliţiştii, păreau să se împrăştie cu furie vapori. Poliţiştii relatează cum von Kempelen, văzându-se încolţit, a apucat creuzetele cu amândouă mâinile (care erau vârâte în mănuşi, din azbest, cum s-a dovedit ulterior) şi a răsturnat conţinutul pe podeaua de gresie. În acel moment i-au pus cătuşele; şi înainte de a purcede la percheziţionarea locuinţei, l-au scotocit pe dânsul, dar n-au găsit nimic deosebit asupra lui, cu excepţia

unui pachet de hârtie în buzunarul hainei, conţinând, cum s-a aflat mai târziu, un amestec de antimoniu şi o substanţă necunoscută, în proporţii aproape, dar nu exact egale. Toate încercările de a analiza această substanţă necunoscută au eşuat până acum, dar nu încape îndoială că în cele din urmă ea va fi analizată.

Ieşind din odaie cu prizonierul, poliţiştii au traversat un fel de anticameră în care nu s-a găsit nimic important, în drum spre dormitorul chimistului. Aici au cotrobăit în mai multe cutii şi sertare, dar n-au descoperit decât nişte hârtii fără importanţă şi câteva monede bune de argint şi de aur. Într-un târziu, uitându-se sub pat, au zărit un geamantan mare, obişnuit, din păr de cal, fără balamale, încuietoare sau lacăt, cu capacul aruncat neglijent peste partea inferioară. Încercând să tragă de sub pat acest geamantan au descoperit că, în ciuda forţelor lor reunite (erau trei, toţi bărbaţi puternici), „nu l-au putut clinti nici măcar un centimetru”. Uimiţi tare de acest lucru, unul dintre ei s-a băgat sub pat şi, aruncând o privire în geamantan, zise:

— Nu-i de mirare că nu l-am putut urni, căci e plin ochi cu bucăţi vechi de alamă!

Proptindu-se apoi cu picioarele de perete, ca să aibă un punct de sprijin, şi împingând din răsputeri, în timp ce tovarăşii săi trăgeau şi ei din răsputeri, geamantanul fu scos de sub pat cu mare greutate, iar conţinutul său cercetat. Aşa-zisa alamă cu care era umplut consta numai în piese mici şi netede, variind ca mărime între bobul de mazăre şi moneda de un dolar; dar bucăţile aveau nişte forme neregulate, deşi toate erau mai mult sau mai puţin plate, semănând în linii mari „foarte mult cu plumbul topit după ce este împrăştiat pe jos şi lăsat să se răcească”. Ei bine, niciunul dintre poliţişti n-a bănuit măcar pentru o clipă că acest metal putea fi şi altceva decât alamă. Evident, ideea că el ar fi putut fi aur nu le-ar fi trecut niciodată prin minte; cum să li se fi năzărit un gând atât de năstruşnic? Şi ne putem închipui uimirea lor când a doua zi în întregul

Bremen se răspândi vestea că „lotul de alamă” pe care îl căraseră cu atâta dispreţ la sediul poliţiei, fără a se osteni vreunul să-şi vâre în buzunar măcar o bucăţică, era nu doar aur, aur adevărat, ci aur mult mai pur decât cel întrebuinţat la baterea monedelor, de fapt, aur absolut pur, curat, fără cea mai mică urmă de aliaj!

Nu e nevoie să reiau amănuntele legate de declaraţia lui von Kempelen (cât de departe mergea ea cu dezvăluirile) şi de punerea sa în libertate, căci ele sunt cunoscute publicului. Că el a realizat într-adevăr, în spirit şi în faptă, dacă nu şi în litera sa, vechea himeră a pietrei filosofale, nici un om cu mintea întreagă nu are dreptul să pună la îndoială.

Părerile, lui Arago merită desigur cea mai înaltă consideraţie; dar el nu e câtuşi de puţin infailibil; iar ce spune el despre bismut, în raportul său către Academie, trebuie luat cum grano salis19. Adevărul gol-goluţ este că, până în momentul de faţă, toate analizele au eşuat; şi până când von Kempelen nu va binevoi să ne ofere cheia enigmei sale, enigmă ce a fost tipărită, e mai mult decât probabil că problema va rămâne, ani în şir, în stătu quo. Tot ce se ştie deocamdată este că „din plumb, în combinaţie cu anumite substanţe de tipuri şi în proporţii necunoscute, se poate scoate aur pur, după pofta inimii, şi încă foarte uşor”.

Bineînţeles că se fac numeroase speculaţii cu privire la consecinţele imediate şi de perspectivă ale acestei descoperiri, o descoperire pe care puţine persoane inteligente ar ezita să o lege de interesul crescând faţă de problema aurului în general, interes suscitat de recentele evenimente din California; iar această reflecţie ne duce inevitabil la o alta, la totala inoportunitate a experimentului lui von Kempelen. Dacă mulţi nu s-au aventurat în California de teama pur şi simplu că aurul îşi va pierde în aşa măsură valoarea, ca urmare a abundenţei sale în minele de acolo, încât va compromite însăşi ideea de a se merge atât de departe în căutarea lui, oare ce impresie va face acum

asupra minţilor celor dornici să emigreze, şi în special asupra minţilor celor aflaţi deja în regiunile miniere, vestea descoperirii senzaţionale a lui von Kempelen? O descoperire care declară în atâtea cuvinte că, dincolo de valoarea sa intrinsecă în scopuri industriale (oricare ar fi această valoare), aurul are acum, sau cel puţin va avea curând (căci este greu de presupus că von Kempelen va putea păstra pentru sine secretul prea mult timp), o valoare nu mai mare decât plumbul şi o valoare mult inferioară argintului.

Este într-adevăr extrem de greu să faci speculaţii de viitor pe marginea consecinţelor acestei descoperiri; dar un lucru se poate afirma cu certitudine: că în urmă cu şase luni vestea acestei descoperiri ar fi avut o influenţă considerabilă asupra colonizării Californiei.

În Europa, cele mai vizibile urmări de până acum sunt o creştere cu 200 % a preţului la plumb şi cu aproape 25 % la cel al argintului.

NOTĂ BIBILIOGRAFICĂ.

DESCOPERIREA LUI VON KEMPELEN

(VON KEMPELEN AND HIS DISCOVERY)

(A: The Flag ofthe Union, Boston, 14 aprilie 1849; B: Works, 1850,1,102-109)

La fel ca poezia Eldorado, nuvela a fost inspirată de goana după aur din California mijlocului de secol al XlX-lea. La 24 ianuarie 1848 James Wilson Marshall a găsit aur în scocul joagărului construit de căpitanul John Augustus Sutter la South Fork ofthe American River. Descoperirea a fost făcută publică în Californian (15 martie 1848), gazetă din San Francisco, declanşând exodul spre California.

La 8 martie 1849 Poe îi scrie lui E. A. Duyckinck: „Dacă ai apucat să citeşti articolul despre von Kempelen pe care ţi l-am lăsat la fratele tău, ai priceput desigur tâlcul său. Eu văd în el un soi de „exerciţiu” sau experiment într-ale

plauzibilităţii ori verisimilitudinii. Fireşte, dintr-un cap într-altul el nu conţine nici un grăunte de adevăr. Am socotit că acest stil, aplicat febrei aurului, n-are cum să dea greş în privinţa efectului. Părerea mea sinceră e că nouă oameni din zece (chiar şi dintre cei mai bine informaţi) vor lua a bună această farsă (cu condiţia ca intenţia ei să nu fie dezvăluită înainte de publicare) şi astfel, acţionând ca un fel de oprelişte, fie ea şi temporară, în calea febrei aurului, va reuşi să producă senzaţie într-un anume scop […].

Cred că această mistificare este prima încercare deliberată în acest gen literar. În nuvela doamnei Veal, ne este îngăduit să întrezărim, ici-colo, un oarecare ton de persiflare. În Robinson Crusoe, intenţia este mai degrabă aceea de a plăcea sau de a emoţiona decât de a amăgi prin verisimilitudine […].

În nuvela mea Cazul Valdemar (care a fost crezut de mulţi) n-am avut nici cea mai vagă idee că ea ar putea fi luată drept altceva decât un „simplu articol de revistă” – dar aici întreaga ei forţă se datorează verisimilitudinii”.

Autorul o trimite lui E. A. Duyckinck, redactor-şef la revista New York Literary World „pentru zece dolari sau, la drept vorbind, cât crezi dumneata că-ţi poţi permite”, rugându-l să păstreze secretul şi eventual să i-o înapoieze dacă ar fi avut unele „reticenţe”, adăugând că Flag of the Union i-a promis 15 dolari, dar că în mod sigur „o va arunca la coş”. A aruncat-o la coş Duyckinck.

Traducerea de faţă s-a făcut după B.

X-înd un palaglab.

Cum prea bine se ştie, „înţelepţii” au venit „de la răsărit”1 şi fiindcă domnul Bulangiu2 a venit tot de la răsărit, urmează că domnul Bulangiu era un înţelept; iar dacă este nevoie de dovezi suplimentare în acest sens, iată-le: domnul P. Era redactor. Irascibilitatea era singurul lui cusur; căci, în fapt, îndărătnicia de care îl acuzau unii era orice numai cusur nu; pe drept cuvânt, el o socotea un forte3 al său. Era punctul lui tare, virtutea lui; şi ar fi fost nevoie de întreaga

logică a unui Brownson4 ca să-l convingi că era vorba de „altceva”.

Am arătat că Bulangiu era un înţelept; şi singurul prilej cu care nu se dovedi infailibil fu când, abandonând acea patrie legitimă a tuturor înţelepţilor – Răsăritul5 – se îndreptă spre oraşul Alexandru-cel-Mareot-Nopolis6 sau o aşezare cu nume asemănător, hăt departe spre apus.

Dar trebuie să-i dau dreptate şi să spun că atunci când s-a decis în cele din urmă să se stabilească în oraşul acela avea impresia că în acea parte anume a ţării nu exista nici o gazetă şi, ca atare, nici un redactor, înfiinţând dumnealui Ceainicul, se aştepta să aibă tot vadul pentru sine. Sunt convins că niciodată nu s-ar fi gândit să-şi fixeze domiciliul în Alexandru-cel-Mare-ot-Nopolis dacă ar fi ştiut că în Alexandru-celMare-ot-Nopolis trăia un gentleman, pe nume John Smith (dacă îmi amintesc bine)7, care, pe parcursul anilor, se căpătuise pe tăcute, editând şi tipărind Gazeta de Alexandru-cel-Mare-ot-Nopolis. Aşadar, numai lipsa de informaţie făcu ca domnul Bulangiu să se trezească în Alex…

— Hai să-i zicem, pe scurt, Nopolis – dar, întrucât se trezi acolo, hotărî să-şi apere renumele cât priveşte obşti…, cât priveşte fermitatea, şi să rămână. Drept care şi rămase; ba mai mult, despacheta tiparniţa etc, etc, închirie un birou chiar vizavi de cel al Gazetei şi în a treia zi de la sosire scoase primul număr din Alexanadică Ceainicul de Nopolis – din câte îmi aduc aminte, ăsta era numele noii gazete.

Trebuie să recunosc că editorialul a fost strălucitor – ca să nu zic dur. Mai ales cu lucrurile în general, iar cât priveşte pe editorul Gazetei în particular, acesta fu făcut bucăţele. Unele dintre remarcele lui Bulangiu erau într-adevăr atât de aprinse, încât de atunci şi până acum a trebuit să-l judec pe John Smith, care mai este încă în viaţă, întotdeauna în lumina unei salamandre. Nu pot pretinde să redau verbatim8 toate paragrafele Ceainicului, dar iată cum suna unul: „O, da! O, înţelegem! O, nici o îndoială! Editorul de

peste drum e un geniu. O, Doamne! O, Dumnezeule milostiv! Încotro se-ndreaptă lumea asta? O, ttmpora! O, Moise9!”

O filipică atât de caustică şi de clasică totodată căzu ca o bombă printre paşnicii cetăţeni ai Nopolisului. Grupuri-grupuri de oameni nerăbdători se adunară pe la colţuri de stradă. Fiecare aştepta cu sufletul la gură replica solemnului Smith. În dimineaţa următoare ea apăru, după cum urmează: „Din Ceainicul de ieri citǎm paragraful de mai jos: „O, da! O, înţelegem! O, nici o îndoială! O, Doamne! O, sfinte! O, tempora! O, Moise!„ Păi, individul ăsta-i O de la cap la coadă! Ceea ce explică raţionamentul său în cerc; şi mai explică şi de ce dumnealui şi tot ce spune dânsul nu are nici început, nici sfârşit. În ruptul capului nu credem că acest golan ar putea scrie un cuvânt care să nu-l conţină pe O10. Ne întrebăm dacă O-uatul ăsta nu-i vreun năravmai vechi de-al dumnealui? Şi pentru că tot veni vorba, dânsul a sosit în graba mare din Down-East11. Ne întrebăm dacă şi pe acolo O-ua la fel de mult ca aici? O, e jalnic!”

N-am să încerc să descriu indignarea domnului Bulangiu în faţa acestor insinuări scandaloase. Totuşi, judecând după principiul de jupuire a tiparului, atacul la adresa integrităţii sale nu pare să-l fi jignit în măsura în care ne-am fi aşteptat. Ce l-a umplut de disperare era aluzia răutăcioasă la adresa stilului. Cum? Tocmai el, Bulangiu, să nu fie în stare să scrie un cuvânt care să nu-l conţină pe O! Numaidecât o să-i arate el maimuţoiului că se înşală. Ha! O să-i arate el cât de mult se înşală, progenitura! Subsemnatul, Bulangiu, din Broscobălţi12, o să-i dea de înţeles domnului John Smith că subsemnatul, Bulangiu, poate scrie, dacă are chef, un întreg paragraf – ba nu!

— Un articol întreg – în care vocala aia mizerabilă să nu apară niciodată – nici măcar o dată. Ba nu; asta ar însemna un punct în favoarea sus-numitului John Smith. Subsemnatul, Bulangiu, nu-şi va schimba deloc stilul, aşa, doar de dragul toanelor unui oarecare Smith dintre

hotarele creştinătăţii. Piară gândul nevolnic! O-ul de-a pururi! Va stărui cu O-ul. Va O-ua cât îl vor ţine puterile.

Îmboldit de acest îndemn cavaleresc, marele Bulangiu scoase, în Ceainicul următor, acest paragraf, simplu, dar răspicat, relativ la nefericitul incident: „Redactorul Ceainicului are onoarea de a-l sfătui pe redactorul Gazetei că el (Ceainicul) se va folosi de prilej, în ediţia de mâine a ziarului, ca să convingă (Gazeta) că, în privinţa stilului, el (Ceainicul) poate fi şi chiar va fi propriul său stăpân; el (Ceainicul) intenţionează să-i arate (Gazetei) supremul şi, cu adevărat, dispreţul suveran pe care critica sa (a Gazetei) îl inspiră în sufletul său (al Ceainicului) independent, redactând, spre satisfacţia lui specială (a Gazetei), un articol de fond de oarecare întindere, în care superba vocală – emblema Eternităţii – totuşi atât de inofensivă în faţa hipersensibilei sale delicateţi (a Gazetei), nu va fi în mod sigur ocolită de umilul şi supusul ei slujitor (al Gazetei), Ceainicul. Atât în ce-l priveşte pe Buckingham13!”

Şi ca să împlinească groaznica ameninţare, mai mult misterios sugerată decât enunţată pe faţă, marele Bulangiu, surd la toate rugăminţile pentru o „copie a manuscrisului”, şi cerându-i tipografului nici mai Mult, nici mai puţin decât„să meargă la D. U”, când el (tipograful) îl asigură (pe Ceainic) că era timpul „să meargă la tipar”, repet, surd la toate, marele Bulangiu făcu noapte albă, arzând tot seul din lampă, adâncit în redactarea incomparabilului paragraf care urmează: „Hodoronc-tronc, John! Hojma, omule? Tocmai vorbirăm, doar n-o să croncăni în codru ca o cioară! Cunoaşte-ţi moaş'-ta scorbura? O, John, întoarce-te otova-n codrul îngrozitor, colo-n Concord14! Întoarce-te vioi, bogză borfaşă, întoarce-te! Te opui? O, John, nenorocitule! Nevoie-i s-o iei din loc, nu zăbovi. O, John, John, de nu te-ntorci, n-o să te socot om! Din contra, o bogză, orătanie, bou, scroafă, ciochie, dovleac, cioflingar, tont, ciot, jigodie, porc, broscoi sosit din mocirla din Concord. Potoleşte-te, homo15! Rogu-te, domoleşte-te, prostovane! Ioc croncăneală, cocoşule!

Las-o moartă, rogu-te! Nu chioti, nu grohăi, nu te-oţărî, nu te stropşi! O, Hristoase, John, oribilă fizionomie! S-o slobod înc-o dată? Conteneşte-o cu cioara vopsită! Oticneşte-ţi obida-ntr-o oală!”

Epuizat bineînţeles de acest efort extraordinar, marele Bulangiu nu mai fu în stare de nimic în seara aceea. Grav şi reţinut, totuşi parcă deplin conştient de forţa sa, dete manuscrisul zeţarului care-l aştepta, apoi se îndreptă agale spre casă şi cu inefabilă demnitate se vârî în pat.

Între timp, zeţarul căruia îi fuse încredinţat manuscrisul dădu buzna pe scări, cu nemaipomenită iuţeală, spre cutia cu semnele tipografice şi pe loc se apucă „să culeagă” manuscrisul.

Mai întâi, desigur, cum primul cuvânt era „Hodoronc”, se repezi la casa cu majuscula H, pe care o scoase triumfător. Îmbătat de acest succes, se aruncă numaidecât, cu oarbă impetuozitate, asupra casei cu minuscula o – dar cine ar putea descrie oroarea ce-l cuprinse când degetele îi apărură fără litera cu pricina? Cine să zugrăvească uimirea şi mânia lui când îşi dete seama că nu făcuse decât să-şi plimbe degetele pe fundul unei case goale! Nici măcar un singur o, oricât de mititel, nu se afla în locaşul o-urilor; şi aruncând o privire temătoare la casa cu majuscula O, o descoperi şi pe asta, spre cumplita lui spaimă, într-o situaţie absolut identică. Îngrozit, prima lui reacţie fu să alerge la tiparnic.

— Tom'le! Zise el, trăgându-şi răsuflarea, fală o-uli n-o să pot să culeg ni'ic.

— Ce vrea să-nsemne asta? Mârâi tiparnicul, pasămite prost dispus că era deranjat la o oră atât de târzie.

— Tom'le, gios la tipoglafie nu-i nicăiel' nici pupăză de o-iuli, male ol mic!

— Ce tot spui? Unde d... u sunt?

— Nu ştiu, tom'le, zise băiatul, da' una din ca'fele alea de la Gazetă a dat tâlcoale p-asilea noaptea şi io-l suspetez pe tumnealui că le-a stelfelit pă toate.

— Putrezi-i-ar oasele! Nu-ncape îndoială, replică maistrul, roşu de mânie – dar îţi spun eu ce să faci, Bobită băiatule – ai să te duci la ei cu prima ocazie şi ai să le mangleşti toate i-urile şi (d… u să-i ia!) toate z-urile.

— Taman aia, răspunse Bob, trăgând cu ochiul şi încruntându-şi sprâncenele – o să mă val întle ei şi o să le-alăt io; da' cum fac cu palaglabu' ăla? Musai să intle la noapte, ştiţi – almintelea, mă ia dlacu' şi…

— Şi te arde la tălpici, îl întrerupse maistrul, cu un oftat adânc şi rostind apăsat cuvântul „tălpici”. E lung tare palaglabu', Bobită?

— După socoteaua mea, nu-i tale lung palaglabu', zise Bob.

— Bine atunci! Fă şi tu ce poţi! Trebuie neapărat să-l băgăm la tipar, zise maistrul, care era prins până peste cap cu treburi; vârâ şi tu altă literă în loc de o, oricum n-are să citească nimeni gunoiul ăstui individ.

— În legulă, răspunse Bob, dau fuguţa! Şi o zbughi la cutie, mormăind pe drum – Escelente espleziile aia, basca la unu' cale nu suduie. Hait, o să le umflu toate i-uile, eh? Şi pă dlacu', toate z-iuile! Foa'te bine! Care altu' s-o facă?

Fapt este că, deşi n-avea decât doisprezece ani şi măsura patru picioare în înălţime, la harţă, cum s-ar zice, Bobiţă nu avea pereche. Situaţia descrisă aici nu-i nicidecum o raritate într-o tipografie; şi nu ştiu cum se explică, dar indiscutabil că atunci când apare o asemenea situaţie, aproape întotdeauna litera lipsă este înlocuită cu x. Poate că motivul real este acela că x e cea mai frecventă literă din cutie, sau cel puţin aşa era mai demult – destul de mult ca această înlocuire să devină ceva obişnuit printre tipografi. În ce-l priveşte pe Bob, folosirea unei alte litere decât x-ul cu care se obişnuise ar fi însemnat o adevărată erezie.

— Musai să x-ez palaglabu' ăsta, îşi zise în gând, pe când îl parcurgea uimit, da' cu toate o-ile astea alată ca cel mai năplaznic palaglab. Drept care îl x-ă fără şovăire, iar acesta merse la tipar x-at.

În dimineaţa următoare, cetăţenii Nopolisului citiră cu stupefacţie în Ceainicul acest extraordinar editorial: „Hxdxrxnc trxnc, Jxhn! Hxjma, xmule? Txcmai vxrbirăm dxar nx să crxncăni în cxdru ca x cixară! Cunxaşte-ţi mxaş'-ta scxrbura? X, Jxhn, întxarce-te xtxva-n cxdrul îngrxzitor, cxlx-n Cxncxrd! Întxarce-te vixi, bxgză bxrfaşă, întxarce-te! Te xpui? X, Jxhn, nenxrxcitule! Nevxie-i s-x iei din lxc, nu zăbxvi. X, Jxhn, Jxhn, de nu te-ntxrci, n-x să te sxcxt xm!

Din cxntra, x bxgză, xrătanie, bxu, scrxafă, cixchie, dxvleac, cixflingar, txnt, cixt, jigxdie, pxrc, broscxi sxsit din mxcirla din Cxncxrd. Pxtxleşte-te, xmule! Rxgu-te, domxleşte-te, prxstxvane! Ixc crxncăneală, cxcxşule!

Las-x mxartă, rxgu-te! Nu chixti, nu grxhăi, nu te-xţări, nu te strxpşi!

X, Hristxase, Jxhn, xribilă fizixnxmie! S-x slxbxd înc-x dată? Cxnteneşte-x cu cixara vxpsită! Xticneşte-ţi xbida-ntr-x xală!”16

E de neimaginat hărmălaia iscată de acest articol misticoid şi cabalistic. Prima părere mai clar împărtăşită de locuitori fu aceea că în dosul acestor hieroglife se ascundea o trădare diabolică; şi un iureş general se abătu asupra locuinţei lui Bulangiu cu intenţia expresă de a-l trage în ţeapă; gentlemanul respectiv nu era însă nicăieri de găsit. Dispăruse, nimeni nu ştia cum; şi nici măcar strigoiul lui n-a mai fost văzut de atunci.

Negăsindu-şi obiectul legitim, furia populară se potoli într-un târziu, lăsând în urmă, ca sediment, un vălmăşag de opinii în legătură cu nefericita întâmplare. Unul dintre gentlemani socoti întreaga poveste o glumă x-celentă. Un altul declară că, într-adevăr, Bulangiu dovedise o imaginaţie nemaipomenit de x-uberantă. Un al treilea admise că omul era un x-centric şi nimic mai mult. Un al patrulea îşi dete cu presupusul cum că planul yancheului era acela de a-şi x-prima, într-un mod mai general, x-asperarea.

— Aş zice mai degrabă de a oferi un x-emplu posterităţii, sugeră un al cincilea.

Că Bulangiu fusese adus la disperare era limpede pentru toată lumea; şi întrucât respectivul editor nu putea fi găsit, s-a vorbit la un moment dat să fie linşat celălalt.

Totuşi concluzia cea mai larg împărtăşită era aceea că afacerea era pur şi simplu x-traordinară şi în-x-plicabilă. Chiar şi matematicianul oraşului mărturisi că unei probleme atât de încâlcite nu-i putea da nicicum de capăt. Toată lumea ştie că x reprezintă o mărime necunoscută; însă în acest caz (cum just observă el), era vorba de o mărime necunoscută de x.

Opinia lui Bobiţă zeţarul (care tăcea chitic „în legătulă cu x-atul palaglabului”) nu suscită atenţia pe care cred eu că ar fi meritat-o, cu toate că ea fusese exprimată într-un mod foarte deschis şi curajos. Acesta declară că, în ce-l priveşte, nu avea nici o îndoială în legătură cu problema respectivă, că era un caz limpede şi că tomnu' Bulangiu nu putea fi nicitecum întuplecat să bea ca toţi ţeilalţi, ba că tumnealui sugea nesmintit olobina aia cu tleiX17 şi bun'ţeles l-au apucat pantaliile până la x-tlem.

SFÂRŞIT